DINU C. GIURESCU

ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939 - 1945)

România în al doilea război mondial (1939 - 1945) DINU C. GIURESCU

Copyright © 1999, **ALL EDUCATIONAL**

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL.**
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL.**
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.
Copyright © 1999 by **ALL EDUCATIONAL**
All rights reserved.
The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL,** is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
GIURESCU, DINU C.
România in al doilea război mondial / Dinu C. Giurescu
București: **ALL EDUCATIONAL,** 1999
p. 312; cm. 24 - **(ALL ISTORIC)**
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-036-0

1. Război Mondial. 2

94(=135.1)"1941/1945"

Editura **ALL EDUCATIONAL:** București
Bd. Timișoara nr. 58, sector 6
Tel: 402 26 00
402 26 01
Fax: 402 26 10

Departamentul distribuție: Tel: 402 26 20
Fax: 402 26 30

Redactor: Constantin Vlad
Direcție artistică și imagine: Sorin Dumitrescu, Doina Dumitrescu
Ilustrația copertei: Soldați români în cavalcadă pe cămile în Stepa Calmucă. © ARTEXPO

CUPRINS

Cuvânt înainte.....5

CAPITOLUL 1:
OBSERVAREA STRICTĂ A REGULILOR NEUTRALITĂȚII.....7
Ce decide Consiliul de Coroană la 6 septembrie 1939.
Situația cu totul incertă a României, la izbucnirea conflictului în Europa. Regimul politic intern în septembrie 1939.
Asasinarea primului ministru Armand Călinescu. Represaliile ordonate de autorități.
Frontul Renașterii Naționale și reacția Partidului Național Țărănesc și Național Liberal. Liniile directoare ale politicii externe. Agravarea situației internaționale a României, în intervalul noiembrie 1939 - mai 1940. Reacția autorităților de la București în fața noilor evoluții: măsuri militare.
încercarea de destindere politică în interior.
"Partidul Națiunii", partid unic și totalitar.
Note.....14

Capitolul 2:
APĂRĂM HOTARELE ȘI DISTRUGEM STATUL SAU ÎL PĂSTRĂM ȘI CEDĂM TERITORII?
(Pierderile teritoriale impuse României în 1940)..... 18
A. Basarabia și nordul Bucovinei
Ultimatumul sovietic și deliberările Consiliilor de Coroană. Retragerea armatei și autorităților române din Basarabia și nordul Bucovinei. Amintiri din Cernăuți în zilele ultimatumului; de ce guvernul român a anunțat numai în ultimul moment evacuarea. .
Starea de spirit în opinia publică.
Vocile cele mai autorizate declaraseră până atunci, repetat și apăsat, că hotarele vor fi apărate. Cum au evaluat, guvern și opoziție, amenințarea sovietică și perspectiva unui atac din trei direcții asupra României (septembrie 1939 - mai 1940).
Potențialul militar real al României în mai - iunie 1940.
La 18 septembrie 1939, regele Carol al Il-lea nota: "dacă vom fi atacați de toți dușmanii noștri, adică pe trei fronturi, nu ne putem apăra". Cum își justifică Suveranul atitudinea sa în fața ultimatumului sovietic. Reacția opoziției P.N.Ț. P.N.L. în urma cedării Basarabiei și nordului Bucovinei. Efectele Blitzkrieg-ului și opinia publică din România.

B. Guvernul Ion Gigurtu. "Arbitrajul" de la Viena. Convenția de la Craiova, încercarea de aliniere la Reich
Revendicările teritoriale ale Ungariei și Bulgariei.
Carol al II-lea solicită "sprijinul moral" al cancelarului Adolf Hitler pentru rezolvarea situației. Răspunsul Fuhrer-ului și amenințarea cu distrugerea României. "Arbitrajul" de la Viena. luliu Maniu la Consiliul de Coroană din 30 august 1940. De ce n-a fost apărată Transilvania cu armele.
Amenințările armatei sovietice în iulie - august 1940 pe noua frontieră a Prutului. "Garanțiile" oferite de Reich și Italia României, după "arbitrajul" de la Viena. Tratatul de la Craiova.

Concluzii. Teritoriile și populația cedate în intervalul 28 iunie - 7 septembrie 1940.
Unele reacții pe plan individual.
Note.....34

Capitolul 3
"STATUL ROMÂN DEVINE STAT NAȚIONAL LEGIONAR"..... 39
A. Abdicarea regelui Carol al II-lea. Ion Antonescu, prim-ministru și Conducător al statului
Reacția opiniei publice și a armatei față de "arbitrajul" de la Viena. Lideri ai P.N.Ț. acuză vehement suveranul pentru că a acceptat cesiunile teritoriale. A avut vreo legătură prăbușirea hotarelor cu regimul intern din România în 1940? Regele Carol al II-lea îl cheamă pe generalul Ion Antonescu la conducerea guvernului.
Generalul primește depline puteri la 5 septembrie.
Abdicarea lui Carol al II-lea. Mihai I, regele românilor.
Puterile conferite Conducătorului statului, Ion Antonescu. Guvernul constituit la 14 septembrie. Ce își propunea mișcarea legionară și ce credit avea în septembrie - octombrie 1940. Cum va funcționa noul regim. Divergențele de fond între generalul. Ion Antonescu și Horia Sima. Legiunea urmărește preluarea integrală a puterii. Asasinatele din 26 - 28 noiembrie; reacția Conducătorului statului.
Formulările doctrinare ale Legiunii: xenofobie, antisemitism, "selecție socială" prin "eugenie". Legiunea, "tradițiile neamului" și "adevăratul drum al doctrinelor românești"
Berlinul și situația internă din România. Intrarea trupelor germane în România. Aderarea guvernului Antonescu la Pactul Tripartit.
Ion Antonescu arată Fiîhrerului la 23 noiembrie situația gravă a românilor în Transilvania anexată de Budapesta în 1940.
Tensiunea în creștere între Conducătorul statului și conducerea Legiunii. La întâlnirea de la Obersalzburg (14 ianuarie 1941). Ion Antonescu obține sprijinul cancelarului Hitler.
Rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941.
Note..... 55

Capitolul 4
"REGIMUL AUTORITAR PE CARE ÎL REPREZINT" (Regimul politic intern, 27 ianuarie 1941 - 23 august 1944)..... 59
Regimul legionar. "Un guvern de Uniune Națională" era posibil în septembrie 1940?

Cu Legiunea la putere, regimul are un caracter fascist. Totuși, dualitatea puterii a fost o realitate în răstimpul septembrie 1940 - ianuarie 1941.
Regimul politic între 27 ianuarie 1941 și 23 august 1944. Constituirea unui guvern cu preponderență militară, îndată după "Rebeliune". Raportul între civili și militari în guvern între decembrie 1941 și august 1944. Tehnocrații în guvernul Antonescu, cei mai mulți fără

apartenență politică.
Arestarea legionarilor după rebeliune și condamnările pronunțate.
Planul mareșalului Ion Antonescu de a constitui un Consiliu de Stat. Principiile de cârmuire enunțate de Conducătorul statului privind: armata; prefectul de județ; magistratura; școala; presa și opinia publică; resursele economice ale țării; muncitorimea și favorizarea ei.
Mareșalul își definește cârmuirea "regim autoritar". Cum se exercita un atare regim. Justiția. Raporturile Conducătorului cu Palatul Regal. Ce principii voia să instaureze în septembrie 1940. Cele două plebiscite din 2- 5 martie și 9-12 noiembrie 1941.
Situația partidelor politice; formal rămân interzise. în fapt, P.N.Ț. și P.N.L. continuă să funcționeze prin conducerile centrale și județene. Schimbul de opinii și de critici între Conducător de o parte, luliu Maniu și Constantin l.C. Brătianu, de altă parte.
Ion Antonescu păstrează o echipă politică de rezervă.
Măsuri împotriva comuniștilor. Legislația excepțională edictată. Câte persoane au fost arestate în intervalul 1940 - 1944? Regimul Antonescu în documentele PCR.
Armata și Legiunea. Rolul armatei în regimul Ion Antonescu. **Note..... 74**

Capitolul 5
RAPORTURILE ROMÂNIEI CU AL TREILEA REICH (septembrie 1940 - august 1944).....78
Raporturile înainte de 6 septembrie 1940. Ion Antonescu explică de ce factorii de răspundere de la București au optat pentru Reich în vara 1940. Ce elemente noi intervin în raporturile româno-germane în toamna 1940. Constantin l.C. Brătianu se pronunță împotriva unei alinieri totale față de al Treilea Reich.
Atitudinea guvernului Antonescu față de atacul Wehrmacht-ului împotriva Iugoslaviei, aprilie 1941.
Participarea armatei române la atacul împotriva U.R.S.S., pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Continuarea operațiunilor la răsărit de Nistru. Implicarea României în conflictul mondial, împotriva Angliei și S.U.A.
Ion Antonescu intuiește, încă din noiembrie 1941, că Reich-ul se îndreaptă spe pierderea războiului. Tatonări de pace efectuate de diplomați români în 1943 și reacția Fiihrer-ului. Ion Antonescu în dezacord cu Fiihrer-ul asupra operațiunilor pe teritoriul sudic al Frontului de Est, începând din octombrie 1943.
Colaborarea economică între România și Reich; principii enunțate de Ion Antonescu; rezultate. Reacțiile cancelarului Adolf Hitler față de politica economică a guvernului Antonescu, Ambasadorul S.U.A. la Moscova despre "prosperitatea relativă" a României în august 1944. Câteva date privind economia României în 1943. însămânțările. Evoluția prețurilor. Situația alimentară din
306

București, cu rațiile săptămânale la alimente principale în 1942, 1943 și mai 1944. Consumul *per capita* de alimente, în intervalul august 1942 - august 1943. A fost România o țară ocupată de trupele Reich-

ului între octombrie 1940 și august 1944? A fost Ion Antonescu "al treilea om al Axei?
Note.....91

Capitolul 6 **ARMATA ROMÂNĂ PE FRONTUL DE EST.....94**
Informat de Fiihrer, la 12 iunie 1941, de iminența atacului împotriva U.R.S.S., generalul Ion Antonescu hotărăște singur participarea la campania pentru eliberarea Basarabiei, Herței și nordului Bucovinei. Sprijinul opiniei publice pentru reluarea teritoriilor anexate de U.R.S.S. (iunie 1941).
Comandamentele sub care a acționat armata română în intervalul 1941 - 1944. Eliberarea Basarabiei, a Herței și a nordului Bucovinei, durată, efective angajate și pierderi.
Factorii care au determinat hotărârea generalului Ion Antonescu de a trimite armata la răsărit de Nistru: considerente militare, considerente politice. Finlanda și-a oprit înaintarea la circa 150 km. est de frontiera din 1939; putea guvernul român să urmeze exemplul Finlandei?
Liderii opoziției - P.N.Ț. și P.N.L. - scriu Conducătorului să nu trimită trupe la răsărit de Nistru; scrisoarea lui luliu Maniu din 18 iulie 1941.
Pierderile armatei române între Nistru și Bug, inclusiv cucerirea Odesei, de trei ori mai mari decât pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei.
Cum vedea Ion Antonescu ofensiva Wehrmacht-ului: de la "o victorie decisivă foarte apropiată" (1 iulie 1941), la posibilitatea ca Reich-ul să piardă războiul (noiembrie 1941)
România angrenată complet în conflictul mondial: Marea Britanie declară război, 129; guvernul român comunică "starea de război" cu S.U.A. Declarațiile mareșalului Antonescu în decembrie 1941.
Planuri pentru ofensiva din vara 1942. Șeful Marelui Stat Major, generalul Iosif lacobici își prezintă demisia, nefiind de acord cu angajarea unor importante efective în 1942. 26 divizii române participă la ofensiva de vară din 1942 a Wehrmacht-ului. Avertismente ale comandanților români nu sunt luate în seamă de Comandamentul suprem german. Contraofensiva sovietică din noiembrie 1942. Pierderile armatei române între 15 noiembrie 1942 și 15 martie 1943.
"Frăția de arme" româno-germană ajunsă la un punct critic. Luptele din 1943. Mareșalul Antonescu cere retragerea celor 7 divizii românești blocate în Crimeea. Fiihrer-ul refuză. Eliberarea Crimeii de către armata sovietică. Marina română, în cooperare cu aceea germană, realizează evacuarea din peninsulă a 120.826 persoane, operațiunea remarcabilă, dată fiind slaba acoperire aeriană, numărul redus al navelor de război și distanțele de parcurs (aprilie - mai 1944).
Pătrunderea armatei sovietice la vest de Nistru (martie - aprilie 1944); stabilizarea temporară a frontului în Moldova.
Operațiunile împotriva partizanilor la Odesa și în Crimeea. Relațiile armatei române cu populația civilă în zonele ocupate.
Recapitulate pentru campania din Est: efective și pierderi.
307

Aviația română pe frontul de Est. Gruparea Aeriană de Luptă, 137.

Avionul 80 cu variantele sale. Unitățile de aviație române care au luptat în continuare în 1943. Bombardamentele americane și britanice asupra României. Victorii aeriene ale unor aviatori români (22 iunie 1941- august 1944).
Administrația română în Transnistria. Cum s-a instaurat administrația. Granița de răsărit a României rămâne pe Nistru. "Comisia de Capturi" și principii de aministrație. Delimitarea teritoriului Transnistriei și populația. împărțirea teritoriului în 13 județe, cu menținerea raioanelelor stabilite de Soviete. Agricultura și ramurile anexe. Politica agrară menită spre o revenire treptată la proprietatea individuală a pământului. Comerțul, "exportul" de produse alimentare spre România. Aprovizionarea piețelor locale cu alimente. Industrii și ateliere. învățământul și cultura. Asistența socială. încetarea administrației civile române în Transnistria (ianuarie 1944).
Prizonierii de război din România. Militari polonezi refugiați în România. Prizonieri sovietici. Aviatori americani și britanici.
Note.....127

Capitolul 7
EVREII DIN ROMÂNIA (1940 - 1944).....133
Repere statistice din 1930 și 1940.
Legislația principală privind recunoașterea cetățeniei române. Revizuirea acestei cetățenii printr-un decret al guvernului Goga-Cuza. Legea din 8 august 1940: "distincția politică și juridică între românii de sânge și cetățenii români"; evreii împărțiți în mai multe categorii; segregarea rasială.
în ce împrejurări externe și interne au fost promulgate primele legi antisemite. Partidul Comunist din România și pierderile teritoriale impuse României în 1940. Violențe antievreiești și uciderii îndată după retragerea din Basarabia și nordul Bucovinei.
Comunitățile evreiești din România, după septembrie 1940. Dizolvarea Federației Uniunii de Comunități Evreiești și constituirea Centralei Evreilor din România (decembrie 1940).
Legislația antievreiască și aplicarea ei. Epurări din lumea teatrului și a artelor în general, din barouri, spitale, farmacii, învățământ. "Românizarea" personalului din întreprinderi.
Confiscări și deposedări de bunuri, case de filme, săli de cinematograf, vase maritime sau fluviale, proprietăți rurale și urbane. Impuneri la felurite contribuții și prestații. Cum s-au aplicat legile antievreiești?
Evreii din România și "Soluția finală": știrile și faptele. Consiliul de Miniștri oprește, la 13 octombrie 1942, orice deportare de evrei din România spre camerele de gazare din Polonia ocupată. Ce a determinat o atare hotărâre. Intervenția unor personalități din România în favoarea evreilor români.
Evreii din Basarabia și nordul Bucovinei (iunie 1941, începutul anului 1944). Pogromul de la Iași din iunie 1941. Deportarea evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei. "Purificarea etnică" din 1941, în perspectiva anilor 1939 - 1997. Adunarea în ghetouri și lagăre. Execuții sumare în timpul "evacuării" peste Nistru. Câți evrei basarabeni și bucovineni au pierit între iunie/iulie 1941 și ianuarie/februarie 1944?

Evreii din Transilvania de nord aflată sub administrație ungară (septembrie 1940 - octombrie 1944). Formarea ghetourilor. Deportările spre Auschwitz. Câți au pierit și câți au supraviețuit?
Câți evrei se aflau în România în 1945 la finele războiului? Ce știa opinia publică din Romînia despre soarta evreilor din anii 1941 - 1944?
Addenda. Lucrări apărute după redactarea capitolului și până spre mijlocul anului 1998. Volume de documente, informațiile noi cuprinse în ele. Lucrări: Radu loanid, Raul Hilberg, Andrei Șiperco, Alex. Mihai Stoenescu, Jean Ancei. Constatări ce se cuvin subliniate și reținute.
Deportarea țiganilor (rromilor) în Transnistria.
Note.....172

Capitolul 8 **AUGUST 1944.....185**
Proclamația Mareșalului Ion Antonescu de Anul Nou 1944.
Armata Roșie intră în România în luna martie. Șocul și rapiditatea înaintării sovietice reflectate în corespondența Antonescu-Hitler.
Sondaje pentru ieșirea României din război în 1943.
întâlnirea de la Klessheim (12 aprilie 1943): discuția între Fuhrer și Conducător privind tatonările secrete ale diplomaților români.
Cum vedea mareșalul Ion Antonescu situația începând din septembrie 1943. De ce continuă războiul împotriva URSS; de ce nu retrage trupele din Cuban și Crimeea? Lealitatea și codul onoarei militare: în ce condiții ar accepta mareșalul ruperea de Reich și alinierea cu Aliații?
Schimbul de scrisori între generalul Henry Maitland Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate din Mediterana și mareșalul Ion Antonescu (martie - aprilie 1944).
Discuția între mareșal și C.I.C. Brătianu la 10 august 1944. Cum vedea Mihai Antonescu ieșirea țării din război. Ideea dominantă: o debarcare a Aliaților în Balcani. Memorandumul din 21 ianuarie 1944, remis prin intermediul legației din Stockholm. La început de iulie 1944, Mihai Antonescu este convins că anglo-americanii și turcii vor crea un nou front în Balcani. La începutul lunii august, Mihai Antonescu speră încă în negocieri. în seara zilei de 22 august, trimite pe Neagu Djuvara cu noi instrucțiuni la Stockholm, dar oscilează între rezistența armată și semnarea armistițiului.
Cum privea opoziția evoluțiile din 1941 - 1944. Ce scrie C.LC. Brătianu Conducătorului statului la 20 mai 1941. "Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine", adaugă luliu Maniu la 18 iulie 1941. Căutați "să degajați armata noastră și să o aduceți pe teritoriul național..." scrie liderul P.N.L. mareșalului, la 24 noiembrie 1941. luliu Maniu încearcă, fără rezultat, să negocieze cu Aliații în 1943. Condițiile pe care le propune liderul P.N.Ț. nu sunt luate în considerare. Grigore Gafencu despre felul de a gândi al liderilor opozi ției din România.
Alte formațiuni aflate în opoziție față de regimul Antonescu. luliu Maniu versus Gheorghe Tătărescu.
Regele Mihai, raporturile cu mareșalul Antonescu. Prerogativele suveranului potrivit decretului din 6 septembrie 1940. Raporturi

formale în 1940 - 1942. Mesajele regelui Mihai de Anul Nou 1943 și cenzurarea lor. A avut de gând

DINU C. GIURESCU

ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939 - 1945)

1999

Cuvânt înainte

Volumul de față cuprinde componente majore, politice și militare îndeosebi, ale istoriei României, din anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1945. Anume: neutralitatea; pierderile teritoriale din 1940; statul național legionar; regimul autoritar al mareșalului Ion Antonescu (23 ianuarie 1941 - 23 august 1944); alianța cu al Treilea Reich; armata română pe frontul de est; evreii din România (1940-1944); tatonările pentru ieșirea din Axă și August 1944; armata română pe frontul de vest; reducerea drastică, dezarmarea și epurarea armatei române din interior, la ordinele ultimative ale Comandamentului Sovietic și ale Comisiei Aliate Sovietice de Control; unele concluzii privind participarea României în al doilea război mondial.

Lucrarea își propune:

1) Să explice evenimente și evoluții semnificative ale fiecărei etape. Selectarea s-a efectuat în funcție de: documentația disponibilă, ponderea și perspectiva pe care trecerea timpului o dă evenimentelor; percepțiile și experiența generației căreia aparține autorul.

2) Să reconstituie atitudinile, reacțiile, hotărârile și motivările factorilor de răspundere - guvern și opoziție - în anii războiului, cum și ce au gândit atunci. Gânduri adesea redate prin însăși cuvintele celor implicați.

3) Să înfățișeze, pe cât posibil, felul cum evenimentele și evoluțiile de atunci se rânduiesc astăzi în perspectiva istoriei proprii a României, dar și a celei globale.

O atare încercare de analiză și sinteză poate sluji ca punct de pornire a unor noi investigații, completări, rectificări, așa încât fiecare capitol al lucrării să devină, la rându-i, tema unui volum aparte.

Țin să exprim și pe această cale cele mai alese mulțumiri colegilor și prietenilor care m-au ajutat în documentarea lucrării:

Carol B. Alpert, New York University, Law School Library,

Associate Librarian Media / Reference Services, New York, N.Y., S.U.A.

Profesor Valeriu Avram, București.

Corneliu Mihail Lungu, Arhivele Naționale ale României, București.

George Minden, New York, N.Y., S.U.A.

Zigu Omea, istoric și critic literar, București, directorul Editurii Hasefer, București.

Marcel Popa, istoric, directorul Editurii Enciclopedice, București.

Radu D. Popa, New York University, Law School Library, Associate Director for Global Library Service, New York, N.Y., S.U.A.

întreaga mea gratitudine profesorului Stephen Fischer Galați, profesor emerit, University of Colorado at Boulder, S.U.A., pentru sprijinul constant acordat cercetărilor mele.

Țin să exprim alese mulțumiri colegelor și colegilor de la Biblioteca Academiei Române; de asemenea Editurii ALL pentru apariția volumului: Mihai Penescu - președintele Grupului Editorial ALL; Constantin Vlad - redactor.

Dinu C. Giurescu

Capitolul 1

"OBSERVAREA STRICTĂ A REGULILOR NEUTRALITĂȚII"

Motto:

'Toate guvernele care s-au perindat la cârma statului în acest timp, guvernul Călinescu, guvernul Argetoianu și guvernul prezidat de mine, au executat această politică de neutralitate, care avea un îndoit obiectiv: menținerea României în afara orbitei conflictului și amânarea rezolvării litigiilor cu vecinii noștri până la sfârșitul războiului."

Gh. Tătărescu, în iulie 1940

1. La 6 septembrie 1939, orele 16, Consiliul de Coroană, întrunit la Palatul Cotroceni din București în prezența regelui Carol al Il-lea, aprobă "în unanimitate... acțiunea diplomatică și măsurile militare pentru apărarea fruntariilor." Consiliul hotărăște, **de** asemenea, **"observarea strictă a regulilor neutralității** stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict".[1]

O neutralitate în favoarea aliaților tradiționali. Guvernul de la București își dă acordul de principiu pentru tranzitul materialelor de război necesare Poloniei. Acordul nu se materializează, pe de o parte din cauza blitz-kriegului practicat acum, pentru întâia oară, de Wehrmacht; pe de altă parte, prin intrarea trupelor sovietice în jumătatea de răsărit a Poloniei (18 septembrie).

în schimb, un număr de 49.547 refugiați - din care 23.638 militari sunt primiți în tranzit în România. Membrii fostului guvern, inclusiv președintele Poloniei sunt găzduiți timp de peste trei luni. 82,4 tone aur în 1 261 lăzi, evacuate din Varșovia, sunt îmbarcate la Constanța și transferate în Apus; alte 51 casete cu 2 738 tone aur și valori sunt păstrate ia Banca Națională a României.

După o dezarmare și o internare proforma, aproape totalitatea militarilor poloni părăsesc România pentru a forma în Anglia noi unități de luptă. [2]

---

2 **La izbucnirea conflictului, situația României devenise cu totul incertă.** Tratatul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, inclusiv Protocolul Secret (Pactul

Lituania[2], jumătatea de răsărit a Poloniei, Basarabia (din România) căzeau în aria de expansiune a Moscovei[3].

Dezmembrarea în trei etape a Cehoslovaciei[4] desființase Mica înțelegere[5]. împărțirea Poloniei între Reich și U.R.S.S. anulase alianța defensivă polo- no-română[6]. Pactul înțelegerii Balcanice era încă în ființă, dar supus oricând evoluției fronturilor de luptă[7].

Pactele regionale de securitate își arătaseră ineficiența o dată cu schimbarea echilibrului de forțe pe continent.

Revendicări teritoriale împotriva României fuseseră formulate deschis sau implicit de U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria. în septembrie 1939, trei comunicate oficiale de la București subliniază că guvernul și Consiliul de Coroană au luat măsurile necesare "pentru apărarea fruntariilor".[8]

Guvernul român propune (30 octombrie 1939) constituirea unui "Bloc al statelor neutre", cu caracter defensiv, în Sud-Estul Europei. Propunerea nu se materializează. Au răspuns negativ: Germania, Uniunea Sovietică, Italia, Bulgaria și Ungaria[9].

Anterior, la 13 aprilie 1939, guvernele britanic și francez declaraseră oficial că 'se angajează" să dea României și Greciei "toată asistența care le stă în putere", în cazul când aceste două țări ar fi amenințate în independența lor și s-ar hotărî să reziste prin forță[10 11].

Ribbentrop-Molotov, 23 august 1939), delimitase "sferele de interese" ale celor două puteri. Finlanda, Estonia, Letonia,

3 **Regimul politic intern** fusese stabilit prin noua Constituție concedată și promulgată de regele Carol al 11-lea, la 27 februarie 1938. Ea primise "aprobarea" printr-un plebiscit organizat sub stare de asediu - prin vot deschis și cu

4listă separată pentru opozanți." Partidele politice erau desființate[12], iar autoritarea era concentrată masiv în mâinile regelui; separarea puterilor în stat

5era ca și desființată; inițiativa legislativă se exercita de Suveran, prin Parlament, a cărui competență este limitată numai "la legile de interes obștesc". Puterea

6executivă era încredințată tot regelui, care o punea în aplicare prin intermediul guvernului.

7Persoana suveranului rămâne însă inviolabilă. Răspunderea revine în întregime miniștrilor. "Actele... de stat ale Regelui vor fi contrasemnate de un

8ministru care, prin aceasta însăși, devine răspunzător de ele." (articolul 44 din

9Constituția 1938).

10Din februarie 1938, fusese instaurat un regim monarhic autoritar: regele

11domnea și guverna în același timp[13]. Justiția este reorganizată, inamovibilitatea magistraților suspendată.[14] "Frontul Renașterii Naționale", constituit sub înaltul patronaj al regelui, ia locul partidelor

"Garanția" era formală. în aprilie 1939, ea mai avea o semnificație politică; după desființarea Poloniei ca stat și inacțiunea pe frontul de Vest, o asistență militară anglo-franceză în favoarea României devenea o ipoteză fără o perspectivă de materializare.

4. La 21 septembrie 1939, către orele 13,30, **prim-ministrul Armând Călinescu este asasinat** de un comando al Partidului "Totul pentru Țară" (mișcarea legionară), partid de extremă dreaptă, interzis o dată cu celelalte, în martie 1938.

Asasinatul era o reacție la anumite evoluții din anul precedent. Regimul autoritar instaurat în 1938 își îndreptase atenția și forța represivă împotriva mișcării legionare. Aderenții ei fuseseră îndepărtați din administrație și învățământ, din comerț, din viața publică în general. Șeful legiunii, Corneliu Zelea Codreanu, este condamnat la 10 ani de muncă silnică de un tribunal militar, sub acuzația de "Deținere și publicare de acte secrete interesând siguranța statului", "de uneltire contra ordinii sociale" și "crima de răzvrătire".[15]

în zorii zilei de 30 noiembrie 1938, Corneliu Zelea Codreanu și alți 13 deținuți legionari[16] sunt executați prin strangulare. Comunicatul oficial susține că ei au fost împușcați când au încercat să evadeze, în timpul unui transfer de condamnați, de la închisoarea Râmnicul Sărat la București-Jilava.[17] De fapt, execuția avusese loc din "înalt ordin".[18]

Măsurile extreme la care recursese guvernul de la București erau însă și o reacție-răspuns față de mișcarea legionară. Acesta introdusese asasinatul ca armă și mijloc de acțiune în viața politică. Ion. 1. Moța, fruntaș legionar, trăsese cu revolverul în Ion Vernichescu pe care-1 socotea delator (fără a-1 ucide). Moța a fost achitat, pe motiv de legitimă apărare. La 25 octombrie 1924, Corneliu Zelea Codreanu a ucis pe C.G. Manciu, prefectul poliției din Iași. Instanța îl achitase, invocând legitima apărare. în iunie 1933, legionarul Gh. Beza încearcă uciderea lui Constantin Anghelescu, subsecretar de stat la Interne. încercarea dă greș. Dar la 29 decembrie 1933, Ion Gh. Duca, prim-ministrul României, este ucis de trei legionari. Cu trei săptămâni mai înainte, Garda de Fier[19] fusese dizolvată printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri. Asasinii "pedepseau" astfel pe prim-ministru.

La alegerile din decembrie 1937, legionarii organizați în Partidul "Totul pentru Țară", obținuseră 478 378 voturi (15,58% din total și 66 mandate în Camera Deputaților). Se situau astfel pe locul trei al eșchierului politic după partidele Național Liberal - 1 103 353 voturi (35,92%, 152 mandate) și Național Țărănesc - 626 612 voturi (20,40%, 86 deputați).

Au rămas neelucidate împrejurările și motivațiile care - după toate probabilitățile - au determinat pe prim-ministrul Armand Călinescu, la inițiativa sau cu asentimentul regelui Carol al II-lea, să ordone executarea, fără judecată, a lui Corneliu Zelea Codreanu și a celorlalți 13 legionari.[20]

La asasinarea primului ministru autoritățile își pierd cumpătul.

Regele Carol al II-lea notează chiar în seara când s-a produs

---

politice desființate. F.R.N. devine singura organizație politică legal autorizată. "Straja Țării" și ea reorganizată, cuprinde pe

atentatul, joi 21 septembrie 1939: "Această stare de lucruri nu se poate tolera, ar trebui luate niște *măsuri drastice* să se curme această chestie. Lupta s-a deschis din nou, *e o luptă pe viață și moarte,* este momentul de a hotărî cine pe cine..."

Au loc represalii masive, fără respectarea legii.

Cei 9 asasini ai lui Armand Călinescu sunt executați chiar pe locul unde s-a comis atentatul; corpurile lor, lăsate trei zile pe stradă, sunt văzute de trecători, inclusiv elevi de liceu.

în noaptea de 21 spre 22 septembrie, sunt lichidați - tot fără judecată - 251 de fruntași legionari deținuți în închisorile și lagărele de la Râmnicul Sărat, Miercurea Ciuc, Vaslui, Brașov. în această cifră sunt incluși și legionarii arestați

selectiv în aceeași noapte (21/22 septembrie), în cele 55 județe ale țării (în medie câte 3 de fiecare județ). Și corpurile acestora au fost lăsate câte trei zile în piețe publice.[21]

După un guvern interimar prezidat de generalul Gheorghe Argeșeanu (21-28 septembrie 1939), se formează un cabinet condus de Constantin Argetoianu (28 septembrie - 23 noiembrie 1939) cu aproape aceiași titulari ca în guvernul Armand Călinescu. Regele Carol al Il-lea numește apoi prim-ministru pe Gheorghe Tătărescu, socotit mai potrivit a pune în practică hotărârile suveranului și politica externă orientată spre Franța și Anglia.[22]

5. Pe plan intern, **Frontul Renașterii Naționale** a rămas singura formație politică legal constituită.

Solidarizarea opiniei în jurul Frontului n-a devenit o realitate. Liderii și o seamă din fruntașii celor două partide tradiționale, Național Țărănesc și Național Liberal, formau "opoziția de facto" față de regimul regal autoritar.

în memorii înaintate suveranului sau primului ministru, precum și în declarații de presă, luliu Maniu protestase, în termeni duri uneori, împotriva desființării partidelor politice și a înființării F.R.N.; refuzase net aderarea la "Front" a Partidului Național Țărănesc.[23]

6. Liniile directoare ale politicii externe

Cum au gândit regele și guvernul politica externă românească în lunile "războiului ciudat" pe frontul de Vest? (octombrie 1939 - aprilie 1940)

Trei principii au fost călăuzitoare, potrivit mărturiei lui Gheorghe Tătărescu[24]:

a) "A menține România în afara conflictului european..."

. b) "... a conserva intacte forțele noastre militare până în ultimul ceas al acestui conflict..."

c)"... amânarea rezolvării litigiilor cu vecinii noștri..." și "... menținerea *statu* quo-ului[25] în bazinul dunărean până la conferința generală de pace."[26]

într-o analiză a evenimentelor din iunie 1940, redactată chiar în luna iulie și publicată la Craiova în acel an, sub titlul "Evacuarea

Basarabiei și a Bucovinei de Nord", Gheorghe Tătărescu revenea cu precizări:

"Menținerea României în afară de orbita conflictului se impunea cu puterea unei dogme: România nu se putea angaja în luptă decât pentru propriile sale interese. Sânge românesc nu poate curge decât pentru interese naționale. Cât privește amânarea discuțiilor asupra litigiilor... această soluție se impunea ca o elementară măsură de prudență și de prevedere, care nu poate comporta nici o discuție și nu are nevoie de nici o justificare".[27]

Aceste principii dezvoltate de Grigore Gafencu, ministrul afacerilor externe (21 decembrie 1938 - 1 iunie 1940).[28] "Existența noastră națională a fost garantată veacuri de-a rândul de antagonismul dintre Imperiile vecine. Ea a fost totdeauna primejduită când aceste imperii erau în căutarea unor soluții tranzacționale."[29]

România are de urmat o politică de o "prudență desăvârșită", atât față de Anglia, Franța, "care ne pot oferi în împrejurările de azi numai îndemnuri, dar nici un sprijin efectiv", cât și față de Germania.

"Trebuie să rezistăm și să câștigăm timp. Nu trebuie ca Germania să câștige războiul economic la Est în dauna noastră (= a României, notă D.C.G.) și în dauna independenței noastre, înainte ca sorții războiului militar să fi căzut la Vest..."

"în sfârșit, trebuie să întărim politica noastră balcanică, singurul sprijin real... Nu este încă nevoie să ne batem în comun. Trebuie însă să jucăm cartea noastră în comun. Se impune o politică de rezistență a comunității balcanice, care să rămână subiect și să nu ajungă a fi numai obiect de politică internațională."

Care era atunci temeiul acestor principii diriguitoare de politică externă?

Desfășurarea primului război mondial: război de poziții, durată îndelungată a ostilităților, slăbirea reciprocă a adversarilor.

Blitzkrieg-ul făcuse o primă demonstrație în Polonia.

în timpul "războiului ciudat" (octombrie 1939 - aprilie 1940), Londra și Parisul nu par să fi luat'în considerare, cu toată atenția cuvenită, posibilitatea unui război de mișcare cu rapide și spectaculoase răsturnări a raporturilor de forță. Cei puțini care înțelegeau ce se pregătea nu au fost ascultați de fel. Nu știm ca la București o atare eventualitate să fi fost luată în discuție.

"Comunitatea balcanică" invocată de Grigore Gafencu era mai curând un deziderat decât o realitate. înțelegerea Balcanică[30] se va destrăma de altfel în iunie-octombrie 1940, fără să mai reprezinte ceva.

7. Situația se agravează prin trei noi desfășurări

Mai întâi, agresiunea U.R.S.S. împotriva Finlandei. Rezistența extraordinară a armatei finlandeze a devenit chiar atunci, în iarna

1939-1940, un simbol: libertatea apărată cu orice preț în fața forței brute. în cele din urmă, această rezistență este inevitabil copleșită.[31] Finlanda este obligată să cedeze 40 000 km^2, îndeosebi în zona Careliei, inclusiv orașul Viipuri (Viborg)[32].

Al doilea fapt: declarația lui Viaceslav Molotov, Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S., în fața Sovietului Suprem, la 29 martie 1940:

"Printre țânle meridionale vecine, pe care le-am citat, este una cu care noi (=U.R.S.S., notă D.C.G.), nu avem un pact de neagresiune: România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase, nerezolvată, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică, cu toate că aceasta (^U.R.S.S.) n-a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară"[33]. Avertismentul era foarte limpede, mai ales după războiul cu Finlanda, după ocuparea militară a Estoniei, Letoniei și Lituaniei, după anexarea jumătății de răsărit a Poloniei.

Al treilea eveniment: declanșarea "războiului-fulger" *(blitzkrieg)* în Vest, la 9 aprilie 1940, atacul Reich-ului împotriva Danemarcei și Norvegiei și la 10 mai, campania din Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța. Forțele armate franceze semnează capitularea la Rethondes, la 21 iunie 1940.

în fața acestor evoluții, autoritățile de la București reacționează în trei direcții:

a) Măsuri militare. De la 23 septembrie 1939, pentru apărarea hotarelor de nord (Bucovina) și est (Basarabia) în eventualitatea unui atac sovietic, au fost concentrate 5 corpuri de armată, cu 16 divizii de infanterie, 2 de cavalerie și o brigadă mixtă munte, aproximativ 42% din forțele armate ale țării. La 19 aprilie 1940 are loc Consiliul restrâns - regele Carol al Il-lea, prim-ministrul Gheorghe Tătărescu, ministrul afacerilor externe Grigore Gafencu și ministrul Palatului Ernest Urdăreanu. Consiliul hotărăște rezistența armată și distrugerea exploatărilor petrolifere, în caz de atac, de oriunde ar veni. Au loc noi concentrări de rezerviști. La 15 iunie 1940 se aflau sub arme 1 195 366 soldați și gradați, din care 1 001 923 rezerviști[34].

Dar măsurile militare porneau de la o premisă care se va dovedi fără fundament: anume că marile puteri nu ar îngădui stabilirea Sovietelor la Dunăre.

O recunoaște deschis în iulie 1940 Gheorghe Tătărescu: Guvernul român era îndrituit "să creadă că nici o mare putere nu putea vedea favorabil înaintarea Sovietelor în bazinul dunărean, *că problema Basarabiei nu va fi ridicată înainte de reglementarea definitivă a noii ordini europene și că, în caz de agresiune sovietică, România nu va fi lăsată fără sprijin"*[35], (sublinierea D.C.G.).

Poate că liderii opoziției P.N.Ț.-P.N.L. vedeau mai limpede situația?

luliu Maniu, președintele P.N.Ț., a criticat cu onestitate și în

termeni foarte apăsați regimul autoritar instaurat de Carol al II-lea. Mai multe memorii au fost adresate direct suveranului[36].

Ce scrie luliu Maniu referitor la politica externă a României? îndeamnă la rezistență armată și la înarmare. Formulările sunt alese, de încurajare. Examinează situația în componentele sale directe? Nu. Spune numai în primăvara lui 1939: "România așezată în calea celor două imperialisme, slav și german, a rămas astăzi aproape izolată"[37].

De unde vine primejdia? Președintele P.N.Ț. se referă direct la Ungaria. Sovietele sunt amintite implicit.

în caz de agresiune din partea vecinilor ce facem?

Formula lui luliu Maniu este simplă: nici un fel de concesie teritorială și rezistență cu armele. "Generația de azi nu se poate dezonora pe sine însăși și națiunea întreagă prin concesiuni și prin târguieli defetiste, care ar duce la o cât de mică ciuntire în oricare parte a țării, a hotarelor noastre".

Și adaugă:

"Trista soartă a nenorocitei noastre aliate Cehoslovacia, care a fost condusă de sfaturi, insistente pentru «pace», iar apoi a fost complet părăsită, trebuie să ne fie o pildă vie"[38].

Putem rezista cu armele? Cât timp? Ce va urma? Președintele P.N.Ț. nu dă vreun răspuns la aceste întrebări.

Recapitulând, nici guvernul, nici opoziția nu au întrevăzut în vreun fel evoluția din aprilie-iunie 1940. Nici n-o puteau face, de vreme ce nici la Paris sau Londra atari evoluții nu par să fi fost luate în considerare. Potrivit stadiului actual al informației, probabil că nici guvernul român și nici opoziția nu au gândit în termeni de politică reală, cum vor proceda în cazul unei amenințări sau agresiuni directe. Mai ales nu au gândit de fel nici măsurile privind populația civilă.

*

O a doua reacție la evenimentele pe plan european (septembrie 1939-iunie 1940) a fost:

b) încercarea de destindere politică în interior

în martie-aprilie 1940, legionarii sunt eliberați din lagăre, cu excepția celor care suferiseră anume condamnări[39]. Urmează la 26 aprilie 1940 "Decretul lege pentru amnistierea unor infracțiuni cu caracter politic."

Regimul urmărea o "reconciliere" cu mișcarea legionară. Contactele între oficialități și unii lideri legionari, îndeosebi dr. Vasile Noveanu, începuseră încă din octombrie 1939. în martie 1940, un grup de "gardiști"[40] aduși din lagăre direct la București semnează un manifest și o proclamație de raliere a tineretului de dreapta în jurul regelui. în paralel au loc tratative și cu grupul refugiat în Germania, condus de Horia Sima. La 18 aprilie 1940, regele primea în audiență șapte fruntași legionari:

"Impresia mea este că sunt sinceri și că cu foarte puțină muncă și bunăvoință, vor fi utili pentru viitor, aplicând deviza lor «Dumnezeu, Națiune, Rege»"[41].

în același timp, referatul Consiliului de Miniștri la decretul de amnistie din 26 aprilie 1940 începea prin formularea: "Vremurile impun o unitate internă deplină printr-o armonie desăvârșită a tuturor fiilor țării."

în sfârșit, Horia Sima și Nicolae Petrașcu, venind de la Berlin și intrați clandestin în România la 17-18 mai 1940, sunt arestați și aduși la București. După convorbiri cu înalte oficialități ale regimului, Horia Sima este primit în audiență de rege[42]. Eliberat, Horia Sima se întâlnește frecvent cu alți militanți legionari de curând veniți din lagăre și închisori.

Era posibilă o reconciliere efectivă în primăvara lui 1940? Interesele celor două părți deveniseră, pentru un timp, convergente. Legionarii urmăreau să fie liberi și să evite o nouă represiune brutală, ca aceea din septembrie 1939. Pentru rege, prioritară era consolidarea regimului său personal. "împăcarea" se va dovedi cu totul trecătoare.

Oricum, cele două părți, Carol al 11-lea și Legiunea, aveau tot interesul să găsească, deocamdată, o modalitate de conviețuire și colaborare.

*

c) Partidul unic și totalitar

în ianuarie 1940, Frontul Renașterii Naționale este reorganizat[43]. Principiile rămâneau aceleași:

- unirea "tuturor forțelor politice într-un singur mănunchi, având ca scop unic înălțarea patriei"

- reprezentarea categoriilor profesionale prevăzute în Constituție (1938 nota D.C.G.), categorii corespunzând realităților românești.

Elementul nou: organizația comunală ca bază a întregului "Front", cu un președinte și trei secretari, desemnați de membrii F.R.N. din sat sau comună prin aclamații, ridicare de mâini sau vot secret.

Organizațiile, în ordine ascendentă, erau cele de plasă[44], de județ, de ținut[45], la acestea din urmă adăugându-se un "sfat" și o "adunare" de ținut.

Cum un partid și o solidarizare a opiniei publice nu se dobândesc "din înalt ordin", nici reorganizarea F.R.N. nu a dus la rezultatele scontate. Liderii opoziției tradiționale, îndeosebi luliu Maniu (Partidul Național Țărănesc), critică în continuare - verbal și în scris - regimul autoritar al regelui Carol al 11-lea.

Reacția oficială a venit prin Decretul-Iege asupra publicațiilor clandestine[46]: "este interzis oricărei persoane de a scrie la mașină, de mână, în vederea răspândirii în public, orice publicațiune înainte de a fi fost aprobată de cenzură." Schimbul de opinii în scris (libertatea de opinie) era supus verificării prealabile de către cenzură.

în paralel, lideri ai Partidului Național Țărănesc[47] discută ipoteza unui guvern de coaliție P.N.Ț. și F.R.N. sub președinția lui Ion

Mihalache, vicepreședinte al P.N.Ț. Discuțiile nu se materializează[48].

Sub șocul victoriei-fulger a Wehrmacht-ului în Vest, regele Carol încearcă o transformare de ultim moment, tot prin decret-lege. De la 22 iunie 1940, "Frontul Renașterii Naționale devine *partid unic și totalitar"*[49]. Cu denumirea de *"Partidul Națiunii",* va funcționa "sub conducerea supremă a Majestății Sale Regelui..." Erau *obligați* să se înscrie în "Partidul Națiunii" toți funcționarii politici, conducătorii organizațiilor profesionale, membrii consiliilor de administrație ale întreprinderilor publice și private. Cei ce nu se conformau erau revocați automat din funcție. în aceeași zi - 22 iunie 1940 - era promulgat și "decretul-lege pentru apărarea ordinii politice unice și totalitare a statului român".

Pentru cei ce prin grai, scris sau acțiuni încercau să schimbe organizarea politică a țării, pedepsele mergeau de la 1 la 5 ani, plus amendă.[50]

Graba de a schimba fața regimului era urmarea directă a noului raport de forțe de pe continent. N-a slujit la nimic.

Peste patru zile, la 26 iunie, urmează ultimatumul sovietic. U.R.S.S. cere imperativ, în termeni fără echivoc, ocuparea imediată a Basarabiei, plus partea de nord a Bucovinei. Moscova avea mână liberă prin prevederile protocolului secret al Pactului Ribentrop-Molotov.

Cu acest ultimatum, neutralitatea României ia sfârșit.

NOTE

[1] Comunicatul oficial în Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* Editura Enciclopedică, București 1997, p. 176-188, citatul de la pag. 186 cf. Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii,* Iași, Editura Moldova, 1991, pag. 33.

[2] Lituania era inițial în zona Germaniei: a fost trecută sub dominația U.R.S.S. prin protocolul adițional secret germano-sovietic semnat la Moscova, la 28 septembrie 1939.

ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 1

[3] Florin Constantiniu, *între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribben- trop-Molotou,* Editura Danubius, București, 1991, pag. 133. Vezi și pag. 108-110 și 117-120.

[4] *Politica externă a României. Dicționar cronologic,* coordonatori Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, autori: Mircea Babeș, Cristian Popișteanu, Valeriu Stan, Ion Calafeteanu, Șerban Rădulescu-Zoner, Nicolae Stoicescu; Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pag. 223-225

[5] Constituită din România, Cehoslovacia și Iugoslavia, inițial ca o

alianță defensivă (1921) apoi reorganizată pe temeiul unui Pact (16 februarie 1933), *idem,* pag. 177-178 și 201.

[6] încheiată la 3 martie 1921, *ibidem,* pag. 177.

[7] încheiat la 9 februarie 1934, la Ankara, între România, Turcia, Iugoslavia și Grecia, *ibidem,* pag. 204.

[8] La 4, 6 și 18 septembrie 1939: *ibidem,* pag. 231.

[9] Blocul statelor neutre ar fi cuprins România, Iugoslavia, Grecia, Turcia, Bulgaria, Ungaria și Italia. Au răspuns favorabil guvernele de la Belgrad, Atena și Ankara; Londra și Paris (cu unele rezerve). O analiză amănunțită a acestei tentative diplomatice în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pag. 56-65.

[10] *Politica externă a României* p. 227 și Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei 1938-1940,* București, Editura Politică, 1980.

[11] Pentru detalii, Eleodor Focșeneanu, *Istoria Constituțională a României, 1859-1991,* Editura Humanitas, București 1992, pag. 72-75. Starea de asediu a fost introdusă, pe timp nelimitat, prin decret regal, la 11 februarie 1938: Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale în România, 1866-1991,* Editura "Șansa", București 1996, pag. 156-175.

[12] La 30 martie 1938 prin decret, vezi E. Focșeneanu, *op.cit.* p. 72.

[13] între 1866 și 1938 regimul politic în România fusese acela al monarhiei constituționale, bazat pe constituțiile promulgate la 30 iunie 1866 și 28 martie 1923; Eleodor Focșeneanu, *op.cit.,* pag. 28-31 și 57-59.

Sistemul politic era întemeiat pe existența mai multor partide cu alternarea la putere în urma alegerilor, pe separația puterilor în stat și inamovibilitatea judecătorilor.

Pentru alte detalii asupra Constituției din 1923, Angela Banciu, *Rolul Constituției din 1923 în consolidarea unității naționale,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

Pentru succesiunea guvernelor între 10 februarie 1938 și 4 septembrie 1940 (regimul autoritar al lui Carol al Il-lea); *Enciclopedia Partidelor Politice din România (1862-1994),* de Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina și Ioan Scurtu, Editura Mediaprint, București 1995, pag. 258-270

[14] Decret-lege pentru organizarea judecătorească din 19 august 1938: în "Monitorul Oficial" nr. 192 din 20 august 1938: Eleodor Focșeneanu, *op.cit.,* pag. 75 și *Enciclopedia partidelor,* pag. 262.

[15] Kurt W. Treptow, Gheorghe Buzatu, *Procesul lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938),* Iași, 1994, pag. 181-185.

[16] Condamnați pentru asasinate comise în 1933 și anterior.

[17] *Din trecutul luptelor tineretului român 1919-1939 (culegere de texte),* ediție îngrijită de Duiliu Sfințescu, Editura Fundației Buna Vestire, București, 1993, pag. 179.

[18] *ibidem,* pag. 182-184.

[19] Organizația politică a legionarilor mai fusese dizolvată în 1931 și 1932.

[20] Cea mai cuprinzătoare analiză în Z. Omea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească,* Editura Fundației Culturale Române, București 1995. Pentru faptele amintite, vezi îndeosebi pag. 287, 289, 299.

[21] *Din luptele tineretului...,* pag. 187-195. Citatul din Carol al II-lea în volumul: Carol al 11-lea, *între datorie și pasiune. însemnări politice,* voi. 2, ediție de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis-Dorin Ion, Editura Șansa, București, 1996, pag. 4.

[22] Gh. Tătărescu a prezidat două guverne, de la 24 noiembrie 1939 la 11 mai 1940 și de la 11 mai - 4 iulie 1940: *Enciclopedia Partidelor Politice...,* pag. 262-269.

[23] Vezi memoriile lui luliu Maniu din 27 aprilie 1938, 24 septembrie 1938, 3 octombrie 1939, în *Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente 1926-1947,* volum alcătuit de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Alexandru Cebuc, Editura ARC 2 000, București, 1994, pag. 176-184 și 189-193. Declarația lui luliu Maniu către reprezentanții presei la înființarea F.R.N., decembrie 1938, în Ioan Scurtu, *luliu Maniu, Activitatea Politică,* Editura Enciclopedică, București 1995, pag. 226-229. Alte luări de poziție ale liderului P.N.Ț. în *luliu Maniu în fața istoriei,* coordonator Gabriel Țepelea, redactor Niculae Paraschiv, Editura Gândirea Românească, București 1994, pag. 240-432 (pentru intervalul februarie 1938 - decembrie 1939).

[24] Prim-ministru, de la 24 noiembrie 1939 la 4 iulie 1940.

[25] teritorial.

[26] Gh. Tătărescu, *Politica noastră externă,* memoriu datat 1 mai 1943, publicat în *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire.* Mărturii și documente coordonate și îngrijite de losif Constantin Drăgan, voi. 2, Editura Nagard, Veneția 1989, pag. 84-85.

[27] Textul întregii analize în volumul: Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie,* Ediție îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, cuvânt înainte de Nicolae Șerban Tanașoca, Editura Enciclopedică, București 1996, pag. 225-241, citatul la pag. 235.

[28] *Enciclopedia partidelor politice...,* pag. 261,263, 265, 266, 268.

[29] Notă redactată de Grigore Gafencu la 26 martie 1940. Citatele reproduse din *Politica externă a României,* pag. 234.

[30] România, Iugoslavia, Grecia și Turcia (1934-1940). Ultima sesiune, în 2-4 februarie 1940, la Belgrad: *Dicționar cronologic,* pag. 233.

[31] Conflictul durează de la 30 noiembrie 1939 la 12 martie 1940: Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Cronologie,* Editura Politică, București 1984, pag. 24-28.

[32] Florin Constantinii!, *op. cit,* pag. 72-73.

[33] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea unire,* voi. 11, Partea Il-a, noiembrie 1933 - septembrie 1940, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1988, pag. 1097-1098.

[34] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1076-1077.

[35] Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie,* pag. 236.

[36] Ca, de exemplu: 31 martie 1938, 24 septembrie 1938;

consfătuirea la reședința lui luliu Maniu, din 12 octombrie 1938; scrisoarea lui I. Maniu către C. Argetoianu,

Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente. 1926-1947, ediție de Dr. Vasile Arimia, dr. Ion Ardeleanu, dr. Alexandru Cebuc, Editura ARC 2 000, București 1994, pag. 174-188.

Alte critici formulate de I. Maniu: iunie 1938 (articol suprimat de cenzură); idem, datat 31 august 1938; idem, 14 septembrie 1938; idem, 18 noiembrie 1938; Hotărârea delegației permanente P.N.Ț., 20 noiembrie 1938; proclamația către români pentru 1 Decembrie 1938; memoriul către regele Carol al II-lea, 15 decembrie 1938; declarația făcută presei la 18 decembrie; idem, la 28 ianuarie 1939; idem la 4 februarie 1939 etc., etc., vezi *luliu Maniu în fața istoriei,* pag. 260-264, 271-276, 290-295, 298-406-432.

[37] *op.cit.,* pag. 373.

[38] Declarații la 18 noiembrie 1938: *op.cit.,* pag. 293. Cf. Declarațiile lui luliu Maniu din 26 octombrie 1938; *ibidem,* pag. 410-411; vezi și memoriul către regele Carol al 11-lea la 24 septembrie 1938, în *Istoria P.N.Ț. Documente 1926-1947,* ed. citată, pag. 182-184.

[39] Deciziile Ministerului de Interne din 15, 23, 26 și 27 martie; 15 și 20 aprilie 1940. Cf. Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1063.

[40] De la "Garda de Fier", partidul politic al mișcării legionare.

[41] Jurnalul regelui Carol, citatul după Mușat și Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1063. Textul în *Carol al II-lea între datorie și pasiune,* voi. 2, (1939-1940), pag. 148.

[42] La 18 iunie 1940. Pentru detalii, Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1058-1066 și 1068-1076; Carol al II-lea, *între datorie și pasiune,* voi. 2, pag. 191-192.

[43] La 20 ianuarie, în Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1051-1053.

[44] Subdiviziune a județului.

[45] Subdiviziune adminstrativă ce grupa mai multe județe.

[46] La 20 februarie 1940, Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1053-1055.

[47] Oficial desființat, dar care continuă să existe *de facto* prin toți membrii săi din conducerea centrală și din fostele organizații județene și locale.

[48] Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1066-1068.

[49] Sublinierea D.C.G.

[50] Cele două decrete nr. 2056 și 2057 în "Monitorul Oficial", nr. 142, din sâmbătă 22 iunie 1940. Textul lor în *23 august 1944. Documente 1939-J943,* voi. 1, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, pag. 74-76, colectivul de coordonare Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, cf. Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1091-1094, cf. pag. 1072, 1075 și 1076.

Capitolul 2

APĂRĂM HOTARELE ȘI DISTRUGEM STATUL SAU ÎL PĂSTRĂM ȘI CEDĂM TERITORII? (Pierderile teritoriale impuse României in 1940)

Motto:

"Guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României:

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia.
2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele, potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent."

Din cuprinsul ultimatumului sovietic dat României în noaptea de 26 spre 27 iunie 1940.

Motto:

"Orice încercare de a stăpâni primejdiile care vă amenință țara printr-o manevră tactică, de orice natură ar fi ea, trebuie să dea și va da greș. Sfârșitul, mai devreme ori mai târziu - poate chiar în cel mai scurt timp - poate însemna nimicirea României."

Cancelarul Adolf Hitler către regele Carol al II-lea, la 15 iulie 1940, în scrisoarea prin care-i "propune" o "înțelegere loială cu Ungaria și Bulgaria."

A. BASARABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI

1. Ultimatumul sovietic. Confruntat cu evoluția precipitată și cu totul neașteptată a operațiunilor militare în vestul continentului[1], guvernul român semnează la 27 mai cu reprezentantul Reich-ului "Pactul Petrol - Armament"[2].

Intrat în vigoare la data semnării, acordul cuprinde modalități operative pentru livrări de petrol din România în schimbul armamentului din Reich[3].

La 27 mai 1940, încercuirea de la Dunkerque era completă. în aceeași zi, regele Leopold al Belgiei hotărăște capitularea fără condiții a armatei sale.

A doua zi, marți 28 mai, prim-ministrul Gheorghe Tătărescu înmânează o notă verbală ministrului plenipotențiar al Reich-ului la București, Wilhelm Fabricius. Nota sublinia:

a) "în cursul ultimilor ani, România și-a manifestat în mod evident dorința de a avea cu Reich-ul german relații amicale animate de un spirit de înțelegere reciprocă și bazate pe o colaborare activă în toate domeniile[4].

b) "... anumite măsuri de mobilizare și de concentrare a trupelor la frontiera română[5] iau cu fiecare zi care trece o amploare din ce în ce mai mare. Asemenea măsuri militare nu pot să nu creeze în România o situație de incertitudine;"

c)"... guvernul român ține să-și manifeste speranța că se va lărgi și mai mult cadrul colaborării prietenești cu guvernul Reich-ului"[G].

28 mai 1940. Un consiliu restrâns - regele, primul ministru, ministrul de externe și ministrul Palatului[7] - discută întrebarea suveranului: "Trebuie să mai persistăm într-o neutralitate expusă atacului din toate părțile sau să facem un efort pentru a ne adapta la realitate?"[8]

Participanții sunt de acord că principala amenințare "ce putea fi mortală" venea din Est, de la U.R.S.S., "Ungaria era ostilă, Bulgaria nesigură..."

De unde și alternativa, a rezista de unul singur - cu perspectiva împărțirii României de către U.R.S.S., Ungaria, Reich și Bulgaria - sau adaptarea rapidă la noile raporturi de forță, spre Reich[9]. A prevalat opțiunea apropierii de Berlin. Grigore Gafencu își prezintă demisia de la conducerea Ministerului de Externe, îi urmează inginerul Ion Gigurtu, cunoscut în cercurile politice ale Germaniei[10].

"Am luat cunoștință cu interes de gândurile d-lui Președinte al Consiliului privitoare la o colaborare amicală și mai intensă cu Germania și o destindere cu țările balcanice" răspunde Berlinul la 2 iunie, după care, ministrul Germaniei la București, Wilhelm Fabricius adaugă:"... îmi permit natural a întreba dacă și în ce măsură guvernul român este dispus *a trata privitor la o cerere de revizuire a vecinilor săi, de exemplu U.R.S.S, în chestiunea Basarabiei"* (sublinierea D.C.G.)[11].

Esențialul fusese spus. Guvernul român caută să câștige timp. Declară ministrului Germaniei că va încerca să ducă tratative comerciale cu U.R.S.S!

între timp, Franța este scoasă din luptă. Semnează un armistițiu la 22 iunie 1940, la Rethondes[12]. Capitularea forțelor franceze a însemnat și prăbușirea ultimului punct de reazim al politicii de neutralitate urmată de cârmuirea de la București.

Scadența a venit extrem de repede. La 26 iunie orele 22, Viaceslav Molotov remite lui Gh. Davidescu, ministrul plenipotențiar al României la Moscova, ultimatumul. Guvernul sovietic "propunea" guvernului regal al României":

1. "Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia."

2. "Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată".

Răspunsul de la București era așteptat în decursul zilei de 27 iunie, întreruperea legăturilor telefonice până în zorii zilei de 27 iunie a scurtat și mai mult termenul fixat prin ultimatumul sovietic[13].

Urmarea este cunoscută. După două Consilii de Coroană ținute în ziua de 27 iunie la orele 12,30 și la orele 21,00, încercarea părții române de a negocia s-a lovit de un refuz net.

Al doilea ultimatum sovietic, remis în noaptea de 27 spre 28 iunie, fixa intrarea trupelor sovietice în Basarabia și nordul Bucovinei cu începere de la 28 iunie, orele 14; evacuarea armatei române urma să fie încheiată în 4 zile.

Răspunsul de la București a fost remis pe 28 iunie orele 11:

"Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic."[14].

Deveneau foarte probabile intervenția Ungariei și a Bulgariei care revendicau Transilvania și respectiv Dobrogea de Sud (Cadrilaterul, dacă nu mai mult).

Tatonările diplomatice din 27 iunie n-au fost defel încurajatoare. Berlinul, prin Wilhelm Fabricius, a sfătuit forurile de la București "să se supună cererii guvernului sovietic". Este de un "interes european esențial ca România să evite un conflict armat cu U.R.S.S", răspunde Roma. Guvernele de la Belgrad și Atena: "trebuie în prealabil să se concerteze cu ceilalți aliați"; roagă Bucureștii să nu tulbure, printr-o rezistență militară, "pacea în bazinul dunărean și în Balcani". Numai Ankara a confirmat hotărârea Turciei de a-și onora obligațiile asumate prin Pactul înțelegerii Balcanice[15].

în atare condiții, alegerea era rezistența armată timp de maximum câteva săptămâni urmată de împărțirea României între U.R.S.S., Ungaria, Germania și Bulgaria sau cedarea teritoriilor revendicate prin nota sovietică. A prevalat această ultimă soluție. Motivarea?

Se păstra astfel statul român cu instituțiile și forțele sale armate[16].

2. Retragerea armatei și autorităților române

A urmat retragerea precipitată a unităților militare, administrației și a numeroși civili din Basarabia și nordul Bucovinei. Grupe comuniste constituite din evrei, ruși, ucrainieni, găgăuzi și chiar români au început provocările împotriva armatei române și a civililor în retragere. Au dezarmat unele unități; au scuipat pe ofițeri; aruncau cu pietre, huiduiau. în așteptarea trupelor sovietice aceste bande au scos și au rupt tricolorul de pe instituțiile publice și l-au înlocuit cu steagul roșu. Unități sovietice au luat prizonieri militari români, ofițerii fiind arestați.

Armata română n-a reacționat. Primise ordin să nu răspundă prin foc la aceste provocări și atacuri: "nu se poate ști unde se opresc și ce consecințe pot avea" (atari reacții ale trupelor române), citim într-un

ordin al comandantului armatei a 4-a română, generalul Nicolae Ciupercă[17].

în șase zile, 28 iunie-3 iulie 1940, România a cedat Uniunii Sovietice 50 762 kmp. (Basarabia - 44 500 kmp și nordul Bucovinei cu 6 262 kmp), cu 4 021 086 ha teren agricol (20,5% din suprafața agricolă a țării); 3 776 309 locuitori, din care: 53,49% - români; 10,34% - ruși; 15,30% - ruteni și ucrainieni; 7,27% evrei; 4,91% - bulgari; 3,31% - germani; 5,12% - alții[18].

Arhive de mare valoare, biblioteci publice și particulare cu sute de mii de volume, mari cantități de material feroviar, depozite de muniții, echipamente,

refugiați și tot atâtea gospodării și locuințe, cu tot inventarul lor, părăsite în câteva ore, în fața ocupantului.

Felul în care s-a produs evacuarea precipitată a administrației, armatei și o parte din populație este un capitol de istorie necercetat încă.

Iată și relatarea unui martor ocular din Cernăuți[19]: "Joi, 27 iunie orele 17, orașul vuia. Se spunea că Basarabia și Cernăuții au fost cedați Sovietelor. Oficialitățile nu comunicaseră încă nimic!

La orele 18 (27 iunie), comandantul militar al Gării Cernăuți, căpitan de rezervă, avocat dr. Gheorghe Jeleriu (fost deputat P.N.Ț.), primește confirmarea cedării: a doua zi, 28 iunie, orele 14,00, trupele sovietice urmau să treacă Prutul și să ocupe Cernăuții. Rămâneau circa 20 ore pentru evacuare.

Căpitanul Gheorghe Jeleriu cere aprobarea să anunțe populația. Răspunsul superiorilor săi: «Procedați cum credeți de cuviință». *Nici acum, în ultimele ceasuri, oficialitățile nu se hotărau să spună adevărul.*

Se poate negocia măcar termenul-limită al evacurării? *Nu,* a venit răspunsul; 28 iunie orele 14 nu pot fi depășite. De altfel, încă din dimineața zilei de 28 iunie, unitățile sovietice erau deja la podul de peste râul Prut, gata să intre în oraș în orice moment.

Prefectul și subprefectul județului Cernăuți nu au primit aprobarea de a confirma populației cedarea! Subprefectul județului, Dimitrie Socoleanu și-a liniștit chiar propria familie: este doar un zvon, nu are rost să împacheteze.

La 28 iunie orele 9 dimineața, vine în sfârșit "dezlegarea" de la București: ocupația sovietică este iminentă, cei ce vor să părăsească orașul o mai pot face până către prânz.

Motivația anunțului atât de târziu?

Să nu se creeze panică în rândul oamenilor! *Atitudinea guvernului central a fost caracteristică oricărei cârmuiri autoritare, grijulie pentru propria ei imagine înainte de toate.* Orice comentariu rămâne de prisos. Comunele limitrofe orașului Cernăuți au fost înștiințate așa de târziu încât unii nici n-au știut ce se întâmplă; alții au fugit pe jos, fără nimic.

în dimineața zilei de joi 28 iunie 1940, clopotele bisericilor băteau în dungă, la intervale rare, ca după mort. Oamenii alergau. Unii îngenunchiau și se rugau. Mulți erau în stare de șoc. Un vaiet surd străbătea peste străzi.

Grupuri de agitatori comuniști și-au început provocările.

Huiduiau armata, aruncau cu pietre. Un tânăr comunist se suie pe tumul primăriei (către orele 10,30), dă jos tricolorul și înalță steagul roșu. Armata primise ordine stricte să nu reacționeze la provocări. Un soldat pune totuși arma la ochi și doboară pe agresor.

Atmosfera de dezolare creștea cu fiecare ceas. Sute și sute de oameni se îndreptau spre gară cărând după ei ce adunaseră în câteva ceasuri. Sunt aduse în grabă toate vagoanele-marfă și de vite. Oamenii sunt rugați să se înghesuie, să încapă cât mai mulți.

Ultimul tren a părăsit Cernăuții la orele 14, vineri 28 iunie 1940. în el se afla și comandantul militar al gării, căpitanul de rezervă Gh. Jeleriu. Cu cinci minute mai înainte fusese înștiințat că primele batalioane ale armatei sovietice au și început să intre în oraș.

Pierderile reale nu pot fi socotite: zeci de mii de gospodării, construite de generații s-au împrăștiat în câteva ceasuri. Bibliotecile Universității, ale

Seminarului Teologic, ale cărturarilor au rămas pe loc. Cărțile au fost comasate și s-au deschis "biblioteci populare". în unele case, armata de ocupație a pus pe foc cărți, a spart piane în bucăți și le-au folosit ca să se încălzească în timpul iernii. Tablouri, mobile, haine, argintărie, veselă, totul s-a pierdut.

Evacuarea precipitată, cu toate pierderile materiale, a avut trei cauze: ultimatumul sovietic; încălcarea cu bună știință de către armatele sovietice a etapelor pentru înaintare, în termenele fixate tot de autoritățile ruse; lipsa totală de prevedere a guvernului român, dar și a opoziției.

Pentru rațiuni de prestigiu, regimul autoritar a regelui Carol al II-lea nu a luat nici cele mai elementare măsuri de precauție. Și semnele prevestitoare nu lipseau. Erau informații directe, acumulate de săptămâni de zile. Intențiile agresive ale U.R.S.S. nu constituiau un secret. Din partea guvernului de la București, nici o mișcare. Cereri de evacuare parțială sunt respinse sau nu li se dau urmare. Se fac declarații că teritoriul va fi apărat! Chiar și un regim autoritar putea găsi explicații pentru o evacuare preventivă: voința de a apăra teritoriul, casă cu casă, de unde nevoia de a trimite spre interior tot ceea ce ar fi împiedicat operațiile militare.

Pierderile foarte mari în urma evacuării Basarabiei și nordului Bucovinei la 28 iunie - 3 iulie 1940, dramele a zeci de mii de refugiati s-au datorat astfel și guvernului de la București.

3. Starea de spirit a oamenilor

Stupoare, nedumerire și demoralizare în opinia publică. Peste toate, un simțământ de mare frustrare și indignare. Nimeni nu le putea exprima în public. Cârmuirea nu putea fi trasă la răspundere. Cenzura oprea orice critică sau comentariu nefavorabil.

Frustrarea era cu atât mai mare cu cât vocile cele mai autorizate afirmaseră repetat și apăsat că hotarele vor fi apărate.

"în ziua când România va fi atacată, ea se va apăra, nu importă contra cui și va salva, până la limita forțelor sale, integritatea teritoriului său. Românii se va bate, fără a lua în considerare rezultatele eventuale ale războiului": Armand Călinescu, prim-

ministru, în interviul dat ziarului francez "Paris Soir" la 26 martie 1939.

"Nu luăm nimic ce nu e al nostru, apărăm însă și întărim tot ce ne aparține": Grigore Gafencu, ministrul afacerilor externe, 26 martie 1939.

- "... Ceea ce este românesc nu se poate da, ceea ce este strămoșesc se va apăra, și, mai mult decât aceasta, dacă cineva este iubitor de pace, el trebuie să știe că granițele, odată brăzdate, nu se pot schimba fără o primejdie de cataclism mondial": regele Carol al II-lea, la 15 august 1939, la Constanța[20].

- "Am încins țara cu un stăvilar de foc și de beton peste care nimeni nu va putea trece": regele Carol al II-lea, la Chișinău, la 6 ianuarie 1940.

- Armata se va bate pe hotarul de răsărit, cu toate forțele, dacă teritoriul ar fi invadat: directivă trasată șefilor de state majore ale unităților din Basarabia și Bucovina, la consfătuirea de la București, la 22 mai 1940.

- A fost respinsă propunerea comandantului Armatei a 4-a de a se pregăti o eventuală retragere de la linia Nistrului, sub presiunea inamicului. Motivarea oficială: pentru a "nu se semăna îndoială în sufletele comandanților care trebuiau să se bată pe Nistru"[21].

- Fără răspuns a rămas cererea comandantului Armatei a 4-a, din 12 iunie 1940 - ca familiile militarilor din zonă, ale funcționarilor, valorile instituțiilor civile și cele bisericești, materialele și depozitele din teritoriile amenințate de un eventual atac sovietic să fie evacuate.

- Marele Stat-Major primește din nou directiva de "rezistență la hotare"; se interzice orice acțiune care ar fi putut "avertiza populația civilă asupra metodelor folosite de trupele sovietice..."; unitățile militare din Basarabia primesc dispoziții să nu facă exerciții care ar depăși starea normală (= activitatea, nota D.C.G.); aceasta probabil pentru a nu spori neliniștea populației.

"Nu se ascunde faptul că în cercurile oficiale românești domnește îngrijorarea asociată cu *hotărârea de a apăra hotarele României cu toate forțele,* fapt ce trebuie limpede arătat Rusiei...": Mott Gunther, ministrul plenipotențiar al Statelor Unite ale Americii la București, către Departamentul de Stat, la 19 iunie 1940[22] (sublinierea D.C.G.).

Regimul lui Carol al II-lea, ca orice regim autoritar, urmărea să dea opiniei publice sentimentul că lucrurile se află în deplin control; orice altă atitudine era socotită ca dăunătoare.

De la această atitudine de dârzenie și hotărâre, de la promisiunile repetate de a apăra teritoriul chiar la hotare, aceeași cârmuire trece dintr-o dată, în mai puțin de 24 de ore, la evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Plus ordinul formal dat unităților militare de a nu reacționa la nici o provocare!

La aproape șase decenii de la drama din iunie 1940 și alte componente se cuvin examinate.

4. Cum au evaluat, guvern și opoziție, amenințarea sovietică și perspectiva unui atac din trei direcții asupra României

însemnările zilnice ale regelui Carol al II-lea sunt întru totul grăitoare:[23]

Vineri, 29 septembrie 1939 (referitor la protocolul adițional secret Ribbentrop-Molotov semnat la Moscova, la 28 septembrie):

"Prin acest angajament, U.R.S.S. a ajuns până în Europa Centrală și regiunea petroliferă a Galiției a rămas la ea...; acest aranjament... este, după părerea mea, o primejdie permanentă pentru viitorul acestei părți a Europei.

Sâmbătă, 14 octombrie'. "... predomină îngrijorarea în privința rușilor, nu atât astăzi, cât pentru viitor..."

17 noiembrie: "l-am arătat cum, în liniile mari, situația noastră este influențată de teama de U.R.S.S. Astăzi, ei au reluat vechea politică imperialistă, ajutată și agravată de propaganda comunistă... I-am afirmat că hotărârea noastră de a ne apăra fără nici o șovăire împotriva unui atac, este definitivă..." (Carol al II-lea către lordul Lloyd George sosit la București într-o misiune de informare).

Miercuri, 29 noiembrie: "U.R.S.S. profită de orice pretext, chiar inventat de-a întregul, spre a deveni agresiv".

Marți, 5 decembrie: "Față de U.R.S.S. cine se poate apăra? Germania? Chiar dacă ar voi și are interesul să o facă, nu poate, căci prea are nevoie de bunăvoința Sovietelor".

Marți, 29 decembrie: "Nu știm dacă între Germania și Soviete nu există un aranjament scris în ce privește Basarabia, în tot cazul, *ceri este că nemții au abandonat această parte a țării U.R.S.S.-ului"* (sublinierea D.C.G.).

Marți, 28 mai 1940: "Primejdia cea mai mare rămâne pentru noi tot granița de răsărit și ne găsim în situația de a nu putea primi nici un ajutor de nicăierea, deci, dacă nu avem o atitudine binevoitoare din partea Germaniei, *suntem complet în aer",* (sublinierea D.C.G.)[24]

Regele vedea, așadar, foarte limpede. Rămâne greu de explicat de ce, cunoscând situația aproape fără ieșire, nu s-a gândit la unele măsuri de evacuare, de protecție a populației civile măcar în ultimele săptămâni ce au precedat ultimatumul sovietic.

Atitudinea opoziției (luliu Maniu) era clară: în caz de agresiune, nici o cedare teritorială, rezistență armată. Cât putem rezista? Ce va urma? Președintele P.N.Ț. nu dă vreun răspuns (vezi cap. I, punctul. 7).

5. Care era potențialul militar real al României în mai - iunie 1940? Sub arme se aflau 1 195 366 militari, din care 1 001 923 rezerviști (vezi capitolul 1).

Operațiunile din Polonia și cele în desfășurare rapidă în Belgia,

Olanda și Franța arătau că dotarea tehnică devenea hotărâtoare. Infanteria dispunea de cca 30% din necesarul de carabine noi și 70% din cel de mitraliere.

Artileria de câmp, circa 1 000 piese dinainte de 1914, fusese adusă la un calibru-standard de 75 mm.

Tunuri antitanc: 250, în cinci modele și calibre diferite, față de un necesar de 1 800.

Blindatele: 236 tancuri ușoare mai ales, de tip Renault R-35 și Skoda Sil (R-2), plus 35 tancuri Renault FT-17 din 1919!

Autovehicule: 3 300 de diferite tipuri. O divizie românească, cu un efectiv de 23 024 oameni, dispunea în medie de 131 autovehicule, adică un autovechicul la 176 oameni. O divizie de infanterie sovietică avea un vehicul la 21 militari, iar la una germană, raportul era de 1 mijloc motorizat la 18 oameni.

Aeronautică: pregătirea excelentă a piloților nu compensa inferioritatea numerică și pe cea tehnică. România dispunea de 10 escadrile de cooperare; 10 escadrile de bombardiere tip PZL 37B, SM 79B, Blenheim MK1, Heinkel He 111, 14 escadrile de vânătoare din care 4 erau la nivelul tehnicii din 1939, 4 cu performanțe medii, iar 6 cu aparate "complet depășite".

Dotarea reală a armatei române putea acoperi circa o treime din efectivele mobilizate[25].

Situația României se complica și mai mult, întrucât avea de apărat trei hotare, la Vest (Ungaria), la Est (U.R.S.S.) și Sud (Bulgaria).

La 1 septembrie 1939, grosul forțelor române era concentrat pe frontiere din Vest (Planul de operație "Avram lancu").

Planul "Avram lancu" (întocmit după martie, dar înainte de august 1939) prevedea: "Pentru România izolată, teatrele de operații din vest și din Bucovina sunt cele mai importante. în cadrul alianțelor militare ale înțelegerii Balcanice, frontul de sud capătă însă o deosebită însemnătate prin obligațiunea de a colabora cu armata turcă la scoaterea din cauză a Bulgariei."

Dar spre U.R.S.S.?

"Pe teatrul de operații din Est - continua planul "Avram lancu" - unde inițial este probabil că nu se va produce o agresiune inamică, va trebui să păstrăm un minimum de forțe pentru supravegherea Nistrului și pentru a face față unei măriri probabile a efectivelor sovietice".

Acel "minimum de forțe", cuprindea, la 1 septembrie 1939 (agresiunea Reich-ului împotriva Poloniei), 2 divizii complete și 7 în curs de mobilizare!

Acestea pentru acoperirea a 1 000 km de front potențial (linia Nistrului).

Invazia Poloniei și de către Armata Roșie obligă Comandamentul român la o grabnică modificare a planului de opeațiuni. Cu atât mai mult cu cât noua frontieră româno-sovietică devenise cu 300 km mai întinsă decât aceea existentă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Noua directivă, transmisă la 23 septembrie 1939, concentra la

Est, în Moldova, 19 mari unități, în timp ce în Vest, spre Ungaria, rămâneau 12.

Misiunea trupelor din Moldova era: a) întârzierea pătrunderii inamicului la vest de Nistru; b) susținerea bătăliei pe Ceremuș și Prut; c) retragerea pe Șiret; d) ca ultimă poziție de rezistență, aliniamentul Carpați, Valea Tazlăului, Trotuș, Șiretul inferior, ipoteza unui potențial sprijin din exterior[26].

Greu de explicat această subestimare, până în septembrie 1939, a revendicărilor sovietice. Va fi fost convingerea că atâta timp cât forța militară a Franței rămâne întreagă, o revizuire de ansamblu a frontierelor stabilite în 1919-1920 nu este posibilă. "Experiențele" din Austria, Cehoslovacia și Albania (martie 1938 - aprilie 1939) arătaseră contrariul. Au fost supraestimate "garanțiile" acordate unilateral României și Greciei de Londra și Paris? (13 aprilie 1939).

Socoteau factorii de decizie de la București că alianța defensivă româno-polonă (Tratat de garanție, 26 martie 1926) oferea o pavăză suficientă în cazul unui atac dinspre est? Diplomația de "liniștire" a Moscovei din anii 1933-1937 a fost luată prea în serios? Sunt întrebări la care noi cercetări ar aduce, posibil, un răspuns.

Oricum, răsturnările vizibile din septembrie 1939 au obligat conducerea de la București să improvizeze un alt plan de apărare.

Fără sprijin din afară și atacați din trei părți (Est,Vest și Sud) care erau perspectivele?

Anihilarea armatei și ocuparea întregului teritoriu al României.

Când se discutase un atare deznodământ? La 18 septembrie 1939!

Regele Carol al 11-lea convocase comandanții de mari unități. Din expunerea șefului Marelui Stat-Major, generalul Florea Țenescu, a reieșit "clar" "un singur lucru, că, *dacă vom fi atacați de toți dușmanii noștri, adică pe trei fronturi, nu ne putem apăra".* însemnarea aparține regelui Carol al Il-lea care prezida conferința militară.

La 14 mai 1940, când Blitzkrieg-ul în Vest era la primele desfășurări, regele Carol al Il-lea nota, cu dreptate, că "în cazul unui atac al U.R.S.S, linia noastră de retragere este foarte grea... Convingerea tuturora este că, în fața acestor atacuri, nu vom putea rezista decât în munți; azi, cu forța formidabilă a Aviației, se pune întrebarea dacă și aceasta se poate"[27].

6. De ce a cedat regele Carol al Il-lea? Din însemnările sale rezultă că inițial el era pentru rezistență, chiar dacă nu avea vreo perspectivă.

La 5 decembrie 1939 notează:

"în tot cazul, orice s-ar întâmpla și oricare ar fi nădejdile de ajutor din afară, față de aceste brute moscovite, ne vom apăra"[28].

La 19 decembrie 1939; "mai mult ca oricând", lupta armată trebuie să aibă loc "chiar în inima Basarabiei, care, dacă, noi n-o apărăm, nimeni, absolut nimeni nu ne-o va apăra".

La 6 ianuarie 1940, de Bobotează, regele se află la Chișinău; reafirmă "drepturile noastre istorice asupra acestui ținut

moldovenesc..."

La 19 aprilie 1940, la o consfătuire restrânsă cu Gheorghe Tătărescu, prim-ministru, cu Grigore Gafencu, ministrul de externe, și Ernest Urdăreanu, mareșalul palatului, "linia generală adoptată" rămânea aceeași: "respingerea cu armele în mână a oricărei agresiuni"[29].

Când are loc ultimatumul sovietic, regele cedează. Consiliul de coroană votează cu 20 contra 6, pentru evacuarea fără luptă a Basarabiei și nordului Bucovinei.

Regele se mărginește să noteze la 27 iunie 1940 - că "se face o foarte mare greșală de a ceda fără nici o rezistență - aproape un sfert din țară, *dar mă văd copleșit de avizul marei majorități a acelora cărora le-am cerut sfatul".*

Apoi tot Suveranul încearcă să se justifice: *"Ce puteam eu oare face,* dacă se produce într-adevăr dezastrul, așa cum mulți îl văd, *nu pot să-mi iau răspunderea,* nefiind susținut decât de o foarte mică minoritate" (sublinierile D.C.G.).

Potrivit Constituției din 27 februarie 1938, articolul 46, regele era comandantul suprem al armatei și avea "dreptul de a declara războiul și a încheia pacea". *Consiliul de coroană era un for pur consultativ*[30]. Până atunci, acest Consiliu aprobase fără rezerve deciziile Suveranului, care, de fapt, hotăra și în toate domeniile guvernării. Dintr-odată, Carol al 11-lea se supune avizului unui for care nu avea putere legală de decizie.

"Oh! De ce românii noștri n-au cea mai mică doză de orgoliu național în aceste clipe într-adevăr grele? E o zi a rușinei naționale" - comentează cu amărăciune Carol al Il-lea[31]

De ce n-a avut atunci șeful statului acea "doză de orgoliu național"? Avea toată puterea în mână: și executivă, și legislativă, putea da ordin armatei să se opună cu armele.

De vreme ce a prevalat opțiunea de a păstra statul cu prețul cedării unor teritorii, recriminările și părerile de rău nu mai slujeau la nimic: "Mi-e rușine de mine însumi, nu îndrăznesc să privesc pe cineva în față, totul mi se pare așa un coșmar, un lucru pe care nici un cuvânt omenesc nu-1 poate descrie"[32]

De fapt suveranul se afla într-o situație fără ieșire. își asumase direct puterea în stat. *Agresiunea sovietică nu avea nimic de-a face cu regimul autoritar instaurat în februarie 1938; s-ar fi produs indiferent de situația politică internă a României.*

Nimeni nu poate contesta dorința și vrerea regelui Carol al 11-lea de a păstra hotarele țării, așa cum le primise. Art. 39 al Constituției din februarie 1938 cuprindea de altfel și formula jurământului, la suirea pe tron: "Jur a păzi Constituția și legile Națiunii Române, a menține drepturile ei naționale și *integritatea teritoriului"*[33].

Carol al 11-lea își dădea seama că, dacă ordonă armatei să reziste, țara va fi invadată și împărțită. Dacă - așa cum a făcut-o - va ceda în fața ultimatumului sovietic, răspunderea va fi aruncată asupra

sa, ca deținător suprem al puterii. Cum s-a și întâmplat.

Sfâșierea sa ca om și rege era adevărată. Dar și răspunderea ce apăsa asupră-i.

7. Reacția opoziției politice la ultimatumul sovietic

Liderii aflați în opoziție au înaintat memorii și proteste împotriva cedării teritoriale:

"Poporul român... nu poate să înțeleagă pentru ce, în momentul când armata trebuie să apere fruntariile țării, a primit ordin să se retragă precipitat și să lase vrășmașului mâna liberă pentru ocuparea a două provincii, părăsind în voia U.R.S.S. trei milioane de români"[34].

Durerea și revolta liderilor opoziției era de fapt a unei țări întregi. Dar declarațiile acestor lideri aparțineau și retoricii politice. Nici conducerea P.N.Ț. și nici aceea a P.N.L., deși partidele erau formal interzise, nu înaintaseră în intervalul septembrie 1939-iunie 1940 nici un fel de memoriu sau întâmpinare în care să examineze ce trebuie făcut în caz de agresiune. luliu Maniu, de repetate ori, precum și Constantin I.C. Brătianu preconizau rezistența armată, fără a examina mijloacele și consecințele.

Guvern și opoziție își împart răspunderea pentru împrejurările dramatice în care a avut loc retragerea precipitată din Basarabia și nordul Bucovinei, cu imensele pierderi materiale și cu dramele a zeci de mii de familii.

Atari împrejurări excepționale au determinat cumva o unire a forțelor politice ale țării pentru a face față crizei care amenința și celelalte hotare?

Răspunsul este negativ.

La 2 iulie, manifestul către țară semnat de luliu Maniu susține: *"Izolarea internațională în care ne-a așezat incompetența guvernanților noștri* ne-a lipsit de mijloacele diplomatice pentru a ne păstra Basarabia și întreaga Bucovină!"[35]

Retorica este evidentă. Izolarea totală a României se datora prăbușirii întregului echilibru de forțe europen și capitulării armatei franceze, nicidecum incompetenței regimului autoritar al regelui.

La 4 iulie, fruntașii opoziției se prezintă la Palat: Constantin l.C. (Dinu) Brătianu, luliu Maniu, Mihai Popovici, Constantin D. Dimitriu (zis și "Dovlecel"), Gh. Cipăianu, Dr. Costinescu, Virgil Potârcă, Virgil Madgearu, N. Polizu Micșu- nești, dr. N. Lupu.

Erau personalități marcante ale celor două mari partide, Național Liberal și Național Țărănesc, formal desființate în 1938.

Au făcut - în termeni prudenți - critica regimului instaurat în februarie 1938 și au declarat "că ei sunt capabili să galvanizeze Țara împrejurul lor, că regimul este de vină și că Țara cere oameni noi"[36].

"Regret - a replicat regele - că au venit abia astăzi «să se puie la dispoziția» Tronului", deși el făcuse apel "de ani de zile la unirea tuturor". îi

invită să se alăture Partidului Națiunii (vezi cap. I), ceea ce liderii din opoziție refuză. De altfel, Carol al II-lea n-avea sentimente cordiale față de cei primiți în audiență: "la 1 1/2, au apărut *fosilele...*" citim în jurnalul său[37]. Resentimentele rămâneau vii de o parte și de alta.

8. Efectele Blitzkrieg-ului și opinia publică din România

Intervenise și un fapt pe care factorii politici sau militari din diferite capitale europene nu l-au anticipat în nici un fel: victoria-fulger a Wehrmacht-ului și capitularea Franței. A fost un șoc psihologic de mare amplitudine, peste care a venit ultimatumul sovietic.

Guvernul de la București își construise întreaga strategie pe scenariul din 1914-1918: război de poziții cu păstrarea, timp îndelungat, a unui echilibru de forțe între combatanți, ceea ce ar fi îngăduit o politică de neutralitate, de expectativă și de menținere a hotarelor și a armatei.

Scadența a venit cu atât mai repede și pe neașteptate.

La 3-4 iulie 1940, Grigore Gafencu[38] enumera factorii care au dus la acest deznodământ:

a) Rusia nu a renunțat niciodată la Basarabia; era hotărâtă să anexeze teritoriul, cu primul prilej.

b) Indiferent de politica României față de Reich, Berlinul "ar fi sacrificat oricând interesele noastre (ale României) la Dunăre... pentru a-și acoperi spatele înspre Rusia, într-un război mondial".

c) Italia, intrând în război, a urmat linia Germaniei.

d) "Singurul nostru sprijin adevărat și real, forța anglo-franceză, s-a prăbușit". Diplomatul Alexandru Cretzianu evoca astfel starea de spirit din iunie 1940: "în România, ca și în multe alte părți din Europa, *invincibilitatea armatei franceze* a fost multă vreme o *dogmă, o axiomă, un element fundamental* în orice discuție politică. Chiar și puținii germanofili din mijlocul nostru n-au presupus niciodată posibilitatea că forțele lui Gamelin vor fi zdrobite și puse pe fugă de către Wehrmacht în numai câteva zile de luptă. Nu voi încerca să descriu aici măsura *influenței* înspăimântătoare pe care a *avut-o prăbușirea Franței asupra noastră*" (sublinierile D.C.G.).[39]

B. GUVERNUL ION GIGURTU. "ARBITRAJUL" DE LA VIENA. CONVENȚIA DE LA CRAIOVA

1. încercarea de aliniere la Reich

începând din toamna lui 1939, Uniunea Sovietică reprezenta amenințarea cea mai directă și imediată pentru România. O amenințare cu atât mai gravă cu cât Sovietele aduceau cu ele distrugerea întregii întocmiri sociale și economice a țării, cât și a vieții culturale tradiționale.

Sentimentul acesta al primejdiei sovietice nu era nou. Dar căpătase acum o intensitate cu totul sporită.

Din 1918, oamenii politici din București, încercaseră, de repetate ori, să consolideze poziția țării față de vecinul-colos de la Răsărit.

Cât timp a funcționat Societatea Națiunilor și sistemul de securitate rezemat pe forța militară a Franței și într-o măsură a Marii Britanii, *statu quo-u*| teritorial și hotarele stabilite în 1918 au fost menținute.

Evoluțiile din 1938-1939 dovediseră cât de fragile și iluzorii erau alianțele regionale, ca și angajamentele asumate teoretic prin Pactul Briand Kellogg sau Convenția pentru definirea agresiunii.[40]

Evenimentele de pe frontul din Vest din aprilie-iunie 1940 răsturnaseră complet toate previziunile.

Ultimatumul Moscovei din 26 iunie 1940, urmat de cedarea grăbită a Basarabiei și nordului Bucovinei[41] transformaseră amenințarea sovietică în agresiune directă.

Opțiunea fundamentală pentru conducătorii de la București rămăsese menținerea statului. Era, de altfel, în linia unei tradiții de secole.

România se afla, la finele lui iunie 1940, prinsă, fără ieșire, între Reich-ul nazist și Uniunea Sovietică.

în această situație, alegerea s-a făcut către Reich, puterea dominantă a continentului în vara anului 1940. Hotărâre determinată de imperative politice și militare, nu de afinități ideologice. Alegere care - pentru moment - nu punea direct în discuție alcătuirile tradiționale ale statului și societății românești.

Ca atare, la 1 iulie, guvernul român[42] renunță la garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie 1939.[43] Carol al II-lea declară lui Wilhelm Fabricius[44] că ar dori să reia alianța cu Germania în tradiția domniei lui Carol l[45], deoarece "nu poate rezista" Rusiei. A doua zi, 2 iulie, suveranul adresează cancelarului Adolf Hitler cererea de a trimite o misiune militară în România: "Căutăm o colaborare mai intimă cu Germania, care ar putea chiar fi întărită printr-o alianță, care să fie în folosul ambelor țări"[46]

Urmează schimbarea guvernului, la 4 iulie. Noul prim-ministru, inginerul Ion Gigurtu, era o personalitate a lumii politice tradiționale, dar mai aproape de cercurile economice și politice de la Berlin.

Garda de Fier (Legiunea) este reprezentată în noul cabinet de doi miniștri și un subsecretar de stat[47]

"Orientarea politicii externe a României, în cadrul celor două mari națiuni ale Axei, este un fapt împlinit" - citim într-o declarație de presă a noului guvern. "Această orientare nu este o întâmplare sau o acțiune de moment, ci reintrăm prin ea în vechi tradiții ale statului nostru, tradiții care au fost întrerupte pentru considerațiuni ce nu mai sunt actuale și care erau depășite de evenimente încă cu mult înaintea actualului conflict"[48].

Orientarea spre Axă era, de fapt, determinată de evenimente foarte recente (mai-iunie 1940). Invocarea "tradiției" - alianța cu Puterile Centrale dinainte de 1914 - era menită să dea o aparentă credibilitate noii orientări. Tratatul secret încheiat de România cu Austro-Ungaria și Germania în 1883 se întemeia pe realități total diferite în balanța de forțe europene.

2. Revendicările teritoriale ale Ungariei și Bulgariei. Schimbul de scrisori Carol al II-lea - Adolf Hitler

Pe prim-plan veneau acum revendicările Ungariei și Bulgariei. Berlinul voia să cunoască poziția guvenului român. Carol al II-lea se afla din nou în mare cumpănă:"... îmi vine foarte greu de a zice că accept să inițiez cu ungurii și cu bulgarii discuții asupra unor chestiuni teritoriale" (5 iulie). Wilhelm Fabricius precizează lui Mihail Manoilescu - ministrul afacerilor externe al României - că "răspunsul va trebui să fie clar și precis" (6 iulie). Până la urmă, regele nu a mai avut de ales: "Am cedat după o grea luptă și cu sufletul îndoit și cernit, cu teama de viitor. *Am primit discuția pe bază etnică* șz *de schimb de populație"* (6 iulie, sublinierea D.C.G.). într-o scrisoare remisă de Mihail Manoilescu lui Wilhelm Fabricius, Carol al II-lea solicita "sprijinul moral" al Fuhrer-ului pentru ca guvernele de la Budapesta și Sofia să nu formuleze pretenții teritoriale "peste limitele justiției naționale și ale considerentelor politice"[49].

Răspunsul cancelarului Adolf Hilter a venit dur și direct (15 iulie 194O).[50] Se concentrează în patru puncte:

a) "Propunerea României de a manifesta în viitor o atitudine prietenoasă față de Germania desigur că nu poate fi decât salutată de Germania - cu atât mai mult cu cât în trecut și până foarte recent - așa cum a fost stabilit categoric prin documentele descoperite - atitudinea politicii române oficiale față de Germania din păcate a fost, în orice caz, nu tocmai prietenoasă, ba chiar mai degrabă cu totul ostilă."

b) Reich-ul nu va admite încercările conducerii de la București de a câștiga timp: "Orice încercare de a înlătura prin manevre tactice de vreun fel sau altul pericolele care amenință țara dumneavoastră [România] , trebuie «să sufere» și va suferi un eșec. *Sfârșitul, mai devreme sau mai târziu - și poate în foarte scurt timp - ar putea fi chiar distrugerea României"* (sublinierea D.C.G.).

c) Care este soluția? Ceea ce pot "...recomanda Majestății Voastre - continuă cancelarul Reich-ului - este o înțelegere de bună-credință cu Ungaria și Bulgaria". Fiihrer-ul nu a precizat termenul de "bună-credință". A lăsat să se înțeleagă că este în favoarea unui "compromis echitabil".[51]

d) Relațiile între Reich și România rămân condiționate de negocierile dintre România și vecinii ei - Ungaria și Bulgaria, astfel:

"Atâta timp cât nu s-a ajuns la o reglementare rezonabilă a tuturor chestiunilor pendinte între România, Ungaria și Bulgaria, nu va exista nici un sens în explorarea de către Germania a posibilităților

unei colaborări mai strânse și asumarea - în funcție de posibilități - a unor obligații mai cuprinzătoare".[52]

3. "Arbitrajul" de la Vlena

Tratativele cu Ungaria au loc la Turnu-Severin între 16 și 24 august 1940. Reprezentanții guvernului de la Budapesta revendică 69 000 kmp cu 3 803 000 locuitori, din care 2 178 000 români, 1 170 000 maghiari, 500 000 germani[53].

Delegația română susține principiul unui schimb de populație și, în *subsidiar,* unele rectificări teritoriale pentru reașezarea populațiilor strămutate.

Cele două puncte de vedere nu pot fi conciliate. Convorbirile se întrerup (24 august).

în această situație intervine "arbitrajul" puterilor Axei, "propus" de acestea, fără ca să fi fost cerut de guvernul de la București.

Consiliul de Coroană întrunit în seara zilei de 29 august, "luând în deliberare *comunicările cu caracter ultimativ făcute de guvernele german și italian,* a hotărât acceptarea arbitrajului Puterilor Axei asupra tratativelor româno-maghiare"[54].

"Arbitrajul" efectuat de Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano are loc la 30 august 1940 în palatul Belvedere din Viena. România este obligată să cedeze partea de nord și de est a Transilvaniei - până la Carpații răsăriteni: 43 492 kmp cu 2 667 007 locuitori din care 50,2% români și 37,1% maghiari. Restul: germani (cca. 2,8%), evrei (cca. 5,7%), țigani (1,9%), ruteni, cehi, slovaci, alții (cca 2,3%)[55].

Consiliul de Coroană (30 august orele 24) ia cunoștință de hotărârea "arbitrajului" și implicit îl acceptă[56].

La Consiliul de Coroană din 30/31 august luliu Maniu pronunță un adevărat rechizitoriu împotriva regelui Carol al II-lea și a regimului instaurat în februarie 1938. Cere abdicarea suveranului; trecerea coroanei Marelui Voievod Mihai; formarea, chiar în noaptea de 30 spre 31 agust a unui "guvern național"; mobilizarea generală și concentrarea armatei la frontiera cu Ungaria; măsuri urgente pentru aruncarea în aer sau astuparea sondelor.

După luarea acestor măsuri, se va răspunde lui Ribbentrop și Ciano, la Viena, "că noul suveran al țării împreună cu guvernul său de unire națională, nu poate accepta condițiile arbitrajului și că se arată dispus să continue tratativele cu Ungaria, în vederea aplanării diferendului, pe baza schimbului de populații..."

Noul guvern - a continuat liderul P.N.Ț. - să negocieze "orice tratat economic privitor la cereale și petrol compatibil cu interesele țării; pentru rest, *România înțelege să rămână strict neutră,* apărându-și *la nevoie neutralitatea cu arma în mână!"* (sublinierea D.C.G.).

luliu Maniu adaugă: "... Germania, odată asigurată în privința intereselor ei economice, nu e dispusă să se bată pentru unguri..."

Reich-ul nu poate câștiga războiul. Așa încât, dacă totuși suntem atacați "noi trebuie să rezistăm din toate puterile noastre, întrucât, până la urmă, tot noi vom învinge, alături de învinșii de astăzi".

Reacția preconizată de liderul P.N.Ț. anticipa pe aceea a guvernului de la Belgrad condus de generalul Dusan Simovic, instalat la 27 martie 1941. Urmarea? în șapte zile (6-12 aprilie) statul iugoslav și forțele sale armate au fost fărâmate, printr-un atac concentric al Wehrmacht-ului și al unor unități italiene, ungare și bulgare. Ultimele rezistențe iugoslave încetează la 17 aprilie 1941.

își dădea seama luliu Maniu de raportul real de forțe în august 1940? înainte ca sondele să fi fost aruncate în aer sau astupate, ele ar fi fost ocupate de unitățile de parașutiști ale Reich-ului, care își făcuseră antrenamentul în Olanda, în mai 1940. în plus "reacția" preconizată de luliu Maniu nu menționa de fel posibila intervenție a Armatei Roșii, și nici aceea a unităților bulgare. Cât

despre apărarea neutredității României "cu arma în mână", formularea era poate demnă, dar de nerealizat în împrejurările de atunci[56].

4. De ce n-a fost Transilvania apărată cu armele? Au prevalat trei factori:

a) presiunea militară sovietică devenită tot mai amenințătoare chiar și după cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei;

b) amenințările la adresa României, formulate de ministrul de externe al Reich-ului;

c) posibilitatea unui atac și dinspre sud, din Bulgaria.

Marele Stat-Major român întocmește un studiu al situației militare la 26 august 1940, cu cinci zile înainte de "arbitrajul" Axei. Câteva pasaje rămân semnificative.

d) *"Ne considerăm în situația de a fi atacați: - cu certitudine, simultan, de către ruși și unguri, de la frontierele de Est, Nord și Vest";* (sublinierea D.C.G.).

- "cu oarecare probabilitate, de către bulgari și iugoslavi..."

e) "Scopul politic urmărit:

- Apărare, în limitele posibilităților noastre materiale (forțe armate și resursele teritoriului), pentru a ajunge să durăm maximum de timp în acea parte din teritoriul țării care poate fi în adevăr apărată cu mijloacele noastre."

f) Ce parte a teritoriului poate fi cu adevărat apărată?

"...Scopul politic urmărit de război poate concretiza formula vagă de la început[57] în următoarea formă:"

" Apărarea Ardealului cu totalitatea forțelor, consimțind, la nevoie, la o simplă acoperire pe restul frontierelor și deci la pierderea eventuală a Moldovei, Dobrogei și chiar la pierderea Munteniei și Banatului." (sublinierea D.C.G.).

g) Care sunt forțele armate române cu repartiția în prezent?

- 14 divizii la Vest (granița cu Ungaria);
- 15 divizii la Est (granița cu U.R.S.S);

- 1 divizie la sud (spre Bulgaria).

Rezervă a Marelui Stat-Major: 6 divizii de infanterie, "totalitatea carelor de luptă și rezervele de artilerie grea..."

Concluzia studiului Marelui Stat-Major era, așadar, să se concentreze toate forțele pentru apărarea Transilvaniei. Cât timp? Studiul nu spune, dar precizează de la început: "Ne considerăm complet izolați și lipsiți de sprijinul material și politic al oricărei puteri străine."[58]

5. Amenințarea sovietică era socotită, în continuare, o evidentă realitate.

Regele Carol al Il-lea, Consiliul de Coroană și guvernul nu știau, în august 1940, că protocolul secret Molotov-Ribbentrop semnat la 23 august 1940 delimitase sferele de interese ale Reich-ului și UR.S.S. pe râul Prut.[59]

Dar, în cazul unei rezistențe armate românești, devenea foarte posibil ca Uniunea Sovietică să încerce să anexeze toată Moldova, până la Carpați și râul Milcov.

Pe râul Prut - noua linie de demarcație între U.R.S.S și România - unități sovietice au provocat incidente la 20, 26, 31 iulie, 11, 12, 13, 16, 17, 23, 24, 25, 26, 27, 29 și 30 august.[60]

Guvernul sovietic a acuzat însă partea română de provocare. Presiunea psihologică maximă a fost în noaptea de 29 spre 30 august - când urma să aibe loc "arbitrajul" puterilor Axei la Viena. Ministrul României, la Moscova, Grigore Gafencu, este convocat la miezul nopții la Comisariatul Afacerilor Străine. Vladimir Georgevici Dekanozov, comisar adjunct, îi înmânează o "notă verbală". Guvernul sovietic protesta împotriva unor violări de frontieră "de către avioane românești" și de unități militare; cerea guvernului de la București "să ia imediat toate măsurile necesare pentru cercetarea sus-ziselor cazuri și pedepsirea severă a vinovaților în actele provocatoare ale grănicerilor și unităților militare române."

Realitatea era exact contrarie. Partea sovietică declanșase incidentele; unele erau chiar inventate.[61]

Pentru a mări presiunea, presa sovietică publică, la 30 august, "un comunicat amănunțit" asupra întrevederii Dekanozov-Gafencu, din noaptea precedentă. Comunicatul "a produs vâlvă în cercurile diplomatice și ziaristice" de la Moscova.[62]

în ziua plecării spre Viena (28 august 1940), delegația română fusese, de altfel, informată de Șeful Marelui Stat-Major, generalul Gheorghe Mihail, că numeroase divizii sovietice erau concentrate în Basarabia și nordul Bucovinei.

"Faptul că la 30 august guvernul de la Moscova a fost gata - oricare ar fi fost motivul imediat al acestei acțiuni - să contribuie prin comunicatul său la alarmarea și, deci, Ia slăbirea României, e în linia firească a Uniunii Sovietice: orice eveniment care poate slăbi un vecin ce se află în calea expansiunii sovietice e bine venit" (Grigore Gafencu,

la 9 septembrie 1940 din capitala sovietică).[63]

Arbitrajul de la Viena a mai avut o urmare. Reich-ul și Italia garantau integritatea și inviolabilitatea teritoriului statului român", în frontierele lui de după "arbitraj".[64]

Evident că garanția se rezema doar pe supremația militară a Reich-ului. Ea va deveni iluzorie în etapa când Wermachtul va pierde treptat confruntarea cu coaliția anglo-ruso-americană.

6. Tratatul de la Craiova

Concomitent cu aceste evoluții, convorbiri româno-bulgare au avut loc la Craiova. Prin tratatul semnat la 7 septembrie, partea de sud a Dobrogei - anume județele Durostor și Caliacra (Cadrilaterul) - reveneau Bulgariei. Frontierea dintre cele două state rămânea pe traseul fixat la Congresul de la Berlin din 1878. Se proceda și la un un schimb de populație. Predarea oficială a teritoriului era prevăzută între 20 septembrie și 1 octombrie 1940.[65]

7. Concluzii

în intervalul 28 iunie - 7 septembrie 1940 pierderile teritoriale ale României însumează: 99 926 kmp cu 6 829 238 locuitori. Anterior avusese 295 649 kmp cu 20 050 000 locuitori. Pierderile reprezentau 33,79% din teritoriul și 34,02% din populație.

Pe provincii, amputările se prezintă astfel:[66]

Provincia	Suprafața cedată (kmp)	Locuitori
Basarabia și nordul Bucovinei	50 762	3 776 000
Transilvania de nord vest și est	42 243	2 628 238
Dobrogea de sud (Cadrilater)	6 921	425 000
Total	99 926	6 829

Cu excepția Cadrilaterului, în celelalte teritorii cedate populația românească depășea per total procentul de 50%, iar în multe județe era de peste 65%.

La 7 septembrie 1940, suprafața României devenise 195 123 kmp, cu 13 535 757 locuitori.

Numărul refugiaților: 220 501 din Basarabia și nordul Bucovinei; cel puțin 121 489 din Transilvania cedată prin arbitraj; 21 897 familii (cel puțin 80 000 persoane) din Cadrilater.[67]

8. Reacția pe plan individual a fost de solidaritate; de a ne ajuta unii pe alții. De a sta împreună. Luni 17 iunie radio București anunța cererea de armistițiu adresată conducerii Reich-ului de guvernul

Franței. Eram la Lăpușna (azi, județul Mureș), pe terenul unei rezervații de vînătoare și pescuit. Ștefan Boeriu, fruntaș ardelean, aude știrea: "Uite! capitulare, capitulare", anunță el, cu voce tare. Apoi, după cîteva momente, adaogă: "în rai sau în iad, dar cu toții împreună!"[68]

Pentru societatea românească, țara întregită din 1918 devenise o realitate. în zilele de amarnică restriște din vara anului 1940, în nici o provincie istorică locuitorii nu au gândit să se despartă de țară. Hotarele României, cele ale Marii Uniri, erau acolo, în mintea și sufletul oamenilor.

Când în toamna lui 1940 s-au redeschis școlile, aveam colegi noi, la Colegiul Național "Sfântu Sava" din București: veneau de la Chișinău și de la Târgu Mureș. în câteva săptămâni erau la ei acasă; erau camarazii noștri de joacă și de șotii, ca și cum fusesem de ani de zile împreună.[69]

Evenimentele din intervalul 26 iunie-30 august 1940 au avut urmări imediate în politica internă a României, în primele zile ale lunii septembrie.

NOTE

[1] După 10 mai 1940, data declanșării ofensivei Wehrmacht-ului.

[2] Semnat de Victor Slăvescu, ministrul înzestrării armatei, din partea guvernului român, și dr. Herman Neubacher, reprezentantul Berlinului.

[3] *Politica externă a României,* p. 234.

[4] Nota se referă, probabil, la acordul econonomic româno-german din 23 martie 1939 și la cel semnat la 21 decembrie 1939, la București. *Politica externă a României,* pag. 232-233, 226-227.

[5] Referire la concentrările de trupe sovietice pe linia Nistrului și la hotarul de nord, în Bucovina.

[6] Textul integral al notei în Mușat - Ardeleanu, *op.cit.,* pag 1084.

[7] Carol al 11-lea, Gh.Tătărescu, Grigore Gafencu, Ernest Urdăreanu.

[8] Reprodus după Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,* pag. 1085 și Grigore Gafencu, *Preliminaires de la Guerre â l'Est,* pag. 281-282.

[9] Singura putere, în opinia liderilor români, în stare să oprească în 1940 expansiunea sovietică spre sud-estul Europei, spre Balcani. Liderii de la București nu știau atunci de granița ce delimitase deja sferele de influență ale Reich-ului și U.R.S.S. potrivit pactului de la 23 august 1939. (D.C.G.).

[10] A fost ministru între 1 și 28 iunie: *Enciclopedia Partidelor Politice...* pag. 268.

[11] Mușat-Ardeleanu, *op.cit.,*pag. 1086-1087. Cf. Ioan Scurtu, *Un*

episod dramatic din istoria României, 30 august 1940, București 1990, pag. 20-21; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia,* Ed. Junimea, Iași, 1991, pag. 147-149.

[12] Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Cronologie.* Editura Politică, București 1984, pag. 47-48.

[13] Abia către orele 6 dimineața, la 27 iunie 1940, textul notei sovietice a fost descifrat în întregime la Ministerul Afacerilor Externe de la București.

[14] Textul telegramelor din zilele de 27-28 iunie 1940 în Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944,* Editura Didactică și Pedagogică, București 1995, pag. 529-530; *23 august 1944. Documente, 1939-1943. Vol. 1,* coordonat de Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1984, pag. 80-85; loan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama Românilor dintre Prut și Nistru,* Editura Academiei Militare, București 1992, pag. 22-23; Valeriu Florin Dobrinescu, *op.cit.,* pag. 148-165.

[15] în cazul unui atac al Bulgariei. Pentru tatonările diplomatice, Valeriu Dobrinescu, *op.cit.-,* memoriul lui Gh. Tătărescu din 1 mai 1943 în Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie.*

[16] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* Editura Enciclopedică 1995, cap. Problema opțiunii României în iunie 1940, pag. 239-268. Autorul consideră că în iunie 1940 au fost serioase motive și temeiuri care recomandau atunci pentru soluția cel mai firesc recomandabilă pentru un stat suveran, independent *respingerea* necondiționată a notelor ultimative ale Kremlinului și *acceptarea riscului* unui război cu U.R.S.S..." (pag. 256). Argumentarea D-sale omite faptul că armata română ar fi avut de luptat în final pe cel puțin două, mai probabil trei fronturi, în răsărit (U.R.S.S.), vest (Ungaria) și sud (Bulgaria) (D.C.G.)

[17] loan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.,* pag. 59, cf. Pag. 54-58 și 63.

[18] Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei,* Editura Enciclopedică, București 1995, pag. 100-101. Cf. Lt.col. Petre Otu, *Rapturi,* în "Observatorul Militar", Nr. 1, iunie 1994, pag. 1-2.

[19] Doamna Silvia Ciplea (născută Jeleriu, fiica avocatului dr. Gheorghe Jeleriu). Autorul mulțumește și pe această cale pentru aceste amintiri.

[20] Citatele după Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939,* Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, pag. 186 și 286 și *România* nr. 437 din 17 august 1939.

[21] Citate după Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.,* pag. 49-50.

[22] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op.cit.,* pag. 51-52 și Foreign relations of the United States. Diplomatic papers, 1940, vol. I. General, p. 477-478.

[23] Carol al II-lea, *op.cit.,* a se urmări datele însemnărilor.

[24] Carol al II-lea, *op.cit.,* sub datele respective.

[25] Toate cifrele din studiul lui Floricel Marinescu, *România în fața agresiunii sovietice, iunie 1940,* publicat în *Aldine,* I, nr. 19, vineri 5 iulie 1996, supliment săptămânal al ziarului "România Liberă".

[26] Mihai Retegan în volumul: Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război, 1941-1945,* Editura Militară, București 1995, pag. 26-30.

Analiza alianțelor militare ale României între cele două războaie mondiale, Mihai Retegan, *în balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice,* Editura "Semne" București, 1997.

[27] Carol al II-lea, *op.cit.,* sub data de 18 sept. 139.

[28] *ibidem ;* vezi și însemnările sale din 18 octombrie și 1 decembrie 1939.

[29] Carol al II-lea, *op.cit.* sub datele respective.

[30] Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* p. 9 și p. 189-209 cu relatara completă a Consiliilor de Coroană din 27 și 28 iunie 1940.

[31] Carol al II-lea, *op.cit.,* sub data de joi 27 iunie 1940.

[32] Carol al II-lea, *op.cit.,* sub data de vineri 28 iulie 1940.

[33] loan Murariu, Gheorghe lancu, *Constituțiile române,* ediția a 3-a, Regia Autonomă "Monitorul Oficial", București 1995, pag. 96.

[34] *Memoriu din 2 iulie 1940* către președintele Senatului, semnat de luliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Ion Mihalache, Dr. N. Lupu, Vasile Sassu, Mihai Popovici, Dr. A. Dobrescu. Vezi și *Memoriul din 2 iulie,* prezentat Comisiei externe a Senatului și semnat de 26 fruntași politici liberali și țărăniști; *Manifest către țară,* la 2 iulie 1940, semnat de luliu Maniu: textele în *luliu Maniu în fața istoriei,* pag. 433-437.

[35] *ibidem,* pag. 433.

[36] Relatarea aparține regelui Carol al II-lea, *op.cit.,* sub data de 4 iulie 1940.

[37] *ibidem.*

[38] Ministrul de externe al României până la 1 iunie 1940.

[39] Grigore Gafencu, *Jurnal 1940-1942,* pag. 30-31. Forța anglo-franceză, referire la înfrângerea în Franța a armatei franceze și a corpului expediționar britanic, în mai-iunie 1940; Alexandru Cretzianu, *The Lost Opportunity,* London 1957, p. 24-27. Traducerea în română după Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române,* ed.2-a, Ed. Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 198.

[40] Protocolul semnat la Moscova pentru punerea în vigoare a Tratatului de renunțare la război semnat la Paris la 27 august 1928 (Pactul Briand-Kelogg). Protocolul a fost încheiat la 9 februarie 1929 de reprezentanții Estoniei, Letoniei, Poloniei, României și U.R.S.S.

Convenția pentru definirea agresiunii, semnată la Londra la 4 iulie 1933 de România, Cehoslovacia, Turcia, U.R.S.S. și Iugoslavia.

Extrase din ambele acte în *Documente ... 1918-1944,* ed.citată, p. 501-502 și 506-508.

[41] Teritoriu ce nu-i aparținuse niciodată Rusiei.

[42] Prim ministru Gh. Tătărescu, guvernul fusese remaniat la 28 iunie.

[43] Vezi mai departe, capitolul "Neutralitatea".

[44] Ministrul plenipotențiar al Germaniei la București.

[45] Primul rege al României (1866-1914)

[46] *Politica externă a României,* pag. 235 și Carol al Il-lea, *op.cit.,* sub data de marți 2 iulie 1940.

[47] Horia Sima la Ministerul Cultelor și Artelor (demisionează la 8 iulie); Vasile Noveanu, la Ministerul Inventarierii Avuției Publice; Augustin Bideanu, subsecretar de stat la Finanțe: *Enciclopedia Partidelor Politice,* pag. 270.

[48] *Documente... 1918-1944,* pag. 531.

[49] Citatele din 5 și 6 iulie în Carol al Il-lea, *op.cit.,* voi. 2, pag. 214 și 215; *Politica externă a României,* pag. 235-236.

[50] Textul german integral (inclusiv răspunsul lui Carol al Il-lea) în Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena,* Editura Enciclopedică, București 1991, ediție îngrijită, note, postfață și indice de Valeriu Dinu, pag. 306-313. Textul român al scrisorii Fiihrer-ului în: *23 august 1944. Documente, 1939-1943,* vol. 1, pag. 88-91. Citatele de la punctele a-d se dau în continuare după traducerea în limba română.

[51] "Arbitrajul" de la Viena a arătat în ce consta acest "compromis echitabil".

[52] Citatele după volumul *23 august...* (nota 14).

[53] Cifrele în Mihai Manoilescu, *op.cit.,* pag. 325. Cei 69 000 kmp reprezentau 67,6% din întreaga suprafață a Transilvaniei (102 000 kmp).

[54] "Monitorul oficial" nr. 201 din 31 august 1940. Cf. M. Manoilescu, *op.cit.,* pag. 228-229. Pentru Consiliile de Coroană din 23, 29 și 30 august 1940, pe larg în Ion Mamina, *op.cit.,* p. 210-283, (cf. nota 30).

[55] Cifrele după Ioan Scurtu, *Un episod dramatic,* pag. 122, coroborate cu Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena,* pag. 331, nota 124.

[56] Textul în "Monitorul oficial" din 31 august 1940. Cf. Ioan Scurtu, *op.cit.,* pag. 143. Pentru poziția lui luliu Maniu: Ioan Hudiță, *Pagini de Jurnal,* în "Magazin istoric", XXXII, nr. 3 (372), martie 1998, p. 25-26.

[57] Vezi punctul *b* al studiului întocmit de Marele Stat Major la 26 august 1940.

[58] Textul complet al studiului în *23 august 1944. Documente: 1939-1943,* vol. 1, pag. 94-96, (cf. nota 14).

[59] Cu toată delimitarea din protocolul secret, U.R.S.S. voia inițial să ocupe și întreaga Bucovină. S-a "mulțumit" numai cu partea de nord a provinciei, inclusiv orașul Cernăuți, când a constatat că Berlinul nu este de acord cu anexarea întregii Bucovine de către Soviete: Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Editura Univers Enciclopedic, București 1997, pag. 372-373.

"Vezi detalierea acestor incidente în Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova,* ediție îngrijită de Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu, Nicolae Nicolescu, Editura Univers Enciclopedic, București 1995, pag. 29-43.

[61] Grigore Gafencu, *op.cit.,* pag. 38-39-40, telegrama nr. 2115 din 30 august 1940, Grigore Gafencu din Moscova către M.A.S. București și telegrama 53 187 din 27 august 1940, MAS. București către Gafencu.

[62] Telegrama nr. 2116 din 30 august 1940, Grigore Gafencu de la Moscova către MAS. București, în Grigore Gafencu, *op.cit.,* pag. 43-44.

[63] Raportul nr. 2 206 din 9 septembrie 1940, Gafencu din

Moscova către MAS. București, în *op.cit.,* pag. 56; cf. Mihail Manoilescu, *op.cit.,* pag. 241 și nota 65.

[64] "Garanția" a fost dată sub forma a două scrisori semnate de Ribbentrop și Ciano și adresate ministrului român de externe Mihail Manoilescu: loan Scurtu, *Un episod dramatic...* pag. 121. Textul "arbitrajului", *ibidem* și M. Manoilescu, *op.cit.,* pag. 293-296 (text german și român). Analiza detailată a "arbitrajului" de la Viena în A. Simion, *Dictatul de la Viena,* ed. a Il-a revăzută și adăugită, îngrijită de E. Simion, Ed. Albatros, București 1996.

[65] Bulgaria se obligă să plătească României 1 000 000 000 lei pentru investițiile făcute în teritoriul cedat. Pentru textul tratatului: Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1939-1965,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1983, pag. 24-30.

[66] Cifrele din "Observatorul militar", Nr. 1, iunie 1994, pag. 1-2, articol de It.col. Petre Otu.

[67] Mircea Mușat, *Drama României Mari,* Editura Fundația România Mare, București 1992, pag. 218-219.

[68] Amintiri personale.

[69] Amintiri personale.

"STATUL ROMAN DEVINE STAT NAȚIONAL-LEGIONAR"

Motto:

"Art. 1. Statul român devine stat naționaLlegionar.
"Art. 2. Mișcarea Legionară este singura mișcare recunoscută în noul stat, având ca țel ridicarea morală și materială a poporului român și dezvoltarea puterilor lui creatoare"...
"Ari. 5. Cu începere de la data acestui înalt decret, orice luptă între frați încetează".

Decretul din 14 septembrie 1940, publicat în "Monitorul Oficial" nr. 214 bis din 14 septembrie 1940

A. ABDICAREA REGELUI CAROL AL II-LEA. ION ANTONESCU, PRIM-MINISTRU ȘI CONDUCĂTOR AL STATULUI

Aceeași stare de spirit în armată... "Regretul că nu ne-am luptat cu arma în mână pentru apărarea frontierelor noastre inițiale este unanim..., există un pronunțat spirit combativ al unităților, o vie dorință de recucerire prin acțiuni militare a teritoriilor cedate..." (raportează Comandantul Aero la 9 septembrie).[3]

"Ofițerii și trupa au primit cu indignare și durere sufletească știrea pierderii a o parte din trupul Țării...; se constată în rândurile ostașilor - ofițeri și trupă - un accentuat spirit de revanșă, toți fiind convinși că această situație este numai provizorie...; deși îngrijorată și împovărată de greutățile prin care trecem, populația este tot așa de indignată și îndârjită de amputările la care a fost supusă în mod

arbitrar Țara" - raportează Comandantul corpului 1 Armată, general de divizie Th. Ionescu, la 12 septembrie 1940/

La Consiliul de Coroană din 30 august 1940, regele Carol al II-lea a simțit aceeași sfâșiere ca la 27 iunie. Prima sa reacție este pentru rezistență armată.

Tot el se întreabă însă: "... am eu dreptul de a împinge Țara la un dezastru sigur? Era o vreme când credeam că o rezistență eroică poate scăpa o țară; dar astăzi, după pilda Poloniei și a Belgiei, în fața unor armamente și a unei aviații covârșitoare, țările cu mijloace limitate pot rezista?"[5]

Suveranul își dădea seama că, acceptând "arbitrajul", își atrage resentimentele opiniei publice. O spune limpede: "... știu... că tot ce voi face și voi zice va fi considerat ca vorbele și faptele unui trădător de neam și vânzător de țară..."

La 30 august se gândește să abdice. "Simt că în zilele ce vor veni se va acumula așa cantitate de ură împotriva mea, încât cu greu voi putea ține capul sus."

Totuși, la Consiliul de Coroană din 30 august, când au fost comunicate hotărârile "arbitrajului" de la Viena, regele deschide ședința "cu câteva cuvinte adânc simțite", apoi continuă: "îmi afirm hotărârea mea de a rămâne neclintit cârmaciul țării prin momentele de furtună, cu nădejdea că cele întâmplate nu sunt decât trecătoare."[6]

Tot Carol notase, în aceeași zi "Să dea Dumnzeu să fiu eu acela care va reîntregi, din nou, Țara și granițele ei firești".

Speranțele Suveranului de a rămâne în fruntea statului s-au năruit în șase zile.

Liderii partidelor tradiționale, Național Țărănesc și Național Liberal, protestaseră în repetate rânduri prin memorii împotriva desființării regimului parlamentar constituțional din 1923 și a interzicerii partidelor politice.

Opinia publică fusese de repetate ori asigurată că pământul țării va fi apărat cu orice preț; acuma asistase la prăbușirea granițelor în decurs de două luni și 3 zile, fără nici o reacție armată.

Scriitorul Al. O. Teodoreanu ("Păstorel") - cel mai talentat epigramist al anilor ’30 și '40 - a redat în patru scurte versuri starea de spirit din primele zile ale lui septembrie 1940:

"Mama-i pusă la Balcic,[7]
Rușilor le-am dat un pic,
Ungurilor mai nimic,[8]
Eu nu abdic, eu nu abdic!"

Cei mai înverșunați erau liderii național țărăniști. Iată cum gândeau ei la 29 august 1940:

loan Hudiță: "Pentru a rămâne pe tron, Carol s-a angajat dinainte să accepte înjumătățirea Ardealului, în schimbul garantării de către ei a frontierelor rămase; acceptând arbitrajul lor, implicit trebuie să aprobăm și ciopâr- țirea Ardealului..."

Ion Mihalache: "Dacă până la urmă s-ar adeveri că nenorocitul de Carol s-a făcut vinovat de o așa ticăloșie, atunci el nu mai poate

rămâne pe tron nici o zi și trebuie dat dracului cu tot cu dinastie".

Virgil Madgearu: "Probabil, de data aceasta, i s-a înfundat definitiv ticălosului de Carol și avem șansa să scăpăm de el."[9]

Acuzațiile erau absurde. Dar în acele zile, nimic nu mai oprea resentimentele și dușmăniile să se exprime pe față.

Iar luliu Maniu, liderul Partidului Național Țărănesc se lansează într-un adevărat rechizitoriu la 12 septembrie 1940, adică la o săptămână după abdicare. Acuză pe regele Carol al 11-lea de a fi urmărit instaurarea unui "regim politic personal ... autocratic."; "țara a fost aruncată în mâinile plutocrației exploatatoare care ... a pauperizat țara și... a jefuit fără milă banul public"; Justiția a fost "transformată într-o instituție dependentă de puterea executivă..." Regele "a adâncit conflictul dintre Coroană și Națiune"; și după pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei, suveranul "a respins soluția unui guvern național."

După "arbitrajul" de la Viena (30 august 1940), luliu Maniu reamintește că a cerut "tragerea la răspundere a celor vinovați de acest dezastru, în care opinia publică îl așeza pe primul loc pe Regele Carol al Il-lea" (sublinerea D.C.G.).[10]

Criticile împotriva cârmuirii personale, instaurată în februarie 1938, aveau temeiul lor, mai ales că veneau de la o personalitate convinsă de valoarea unei democrații pluraliste și apărătoare a ei. Dar ostilitatea omului politic este evidentă și depășește cerința unei analize cumpănite a situației.

România nu fusese "aruncată în mâinile plutocrației exploatatoare" după februarie 1938. Formularea lui luliu Maniu se apropie mai curând de sloganurile la modă în toamna lui 1940.

Prăbușirea hotarelor nu avea nici o legătură cu regimul intern din România. Oricare ar fi fost acesta, ultimatumul sovietic și cererile teritoriale formulate de Budapesta și Sofia veneau inevitabil, dată fiind răsturnarea completă a balanței de forțe de pe continent, în săptămânile dintre 10 mai și 22 iunie 1940.

în septembrie 1940, era foarte greu de admis că pierderile teritoriale impuse României n-aveau legătură cu regimul politic intern.

O altă cârmuire - de exemplu democrația parlamentară din anii '30 - ar fi putut hotărî rezistența armată, la 27 iunie 1940. în acest caz, România ar fi fost împărțită între vecinii ei și Reich încă din luna iulie.

Cineva trebuia să răspundă pentru drama din iunie-august 1940. Resentimentele opiniei publice s-au îndreptat împotriva suveranului care-și asumase răspunderea directă a politicii interne și externe, începând cu februarie 1938.

Sentimentul general: frustrare, amărăciune, indignare și revoltă.

Conducerea Gărzii de Fier (Legiunea), reintrată în viața publică în aprilie - iulie 1940, socotea că venise timpul ei.

"Frontul Renașterii Naționale", schimbat tot din inițiativa regelui în "Partidul Națiunii" (22 iunie 1940), nu avea sprijin în opinia publică. Din ziua abdicării, "Partidul Națiunii", își încheia *de facto* existența și

va fi oficial desființat la 9 septembrie 1940.

Armata rămânea în expectativă, încărcată de nedreptatea și umilința la care fusese supusă.

La 2 septembrie, regele notează ceea ce îi comunicase fruntașul ardelean Vaier Pop: "... valul de nemulțumiri împotriva mea crește vertiginos, zice el (=Valer Pop, nota D.C.G.), *chiar în Armată..."* (sublinierea D.C.G.)[11]

2. Abdicarea regelui Carol al II-lea

Regele și-a dat seama de izolarea aproape totală în care se afla. Devenise limpede că dinspre Berlin nu se putea aștepta la vreun sprijin politic, cu toate stăruințele depuse în iulie-august 1940.

A încercat atunci o ultimă soluție. încredințează (la 4 septembrie) formarea unui nou guvern generalului Ion Antonescu. Militar integru, generalul criticase dur, în iulie 1940, cedarea Basarabiei și ridicase problema răspunderilor.[12] Noul premier s-a gândit inițial la un guvern de coaliție. luliu Maniu, ca și alți lideri, cereau mai întâi abdicarea regelui, apoi discutarea cabinetului.

A doua zi, Ion Antonescu solicită și obține de la Suveran puteri depline pentru conducerea statului. Constituția din 27 februarie 1938 este suspendată; Camera și Senatul sunt dizolvate.[13] Generalul Ion Antonescu este învestit "cu depline puteri pentru conducerea statului român." Regele rămâne "capul oștirii"; are dreptul de a bate monedă; conferă decorațiile; are dreptul de grațiere, amnistie și reducere de pedepse; primește și acreditează ambasadori și miniștri plenipotențiari; încheie tratate. Numirea miniștrilor, precum și modificarea legilor organice se fac prin decrete regale contrasemnate de Președintele Consiliului de Miniștri care va exercita și "toate celelalte puteri ale statului."'[4]

încercările generalului Ion Antonescu de a forma un nou cabinet primesc - la 5 septembrie - același răspuns: abdicarea regeiui.

într-un manifest către țară, la 6 septembrie în zori, Carol al II-lea anunță că trece "grelele sarcini ale dominei" marelui voievod Mihai.

Mihai I devine astfel rege[15]. Reinvestește pe Ion Antonescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, cu toate prerogativele primite anterior, unele fiind sporite.[16]

De la 9 septembrie, generalul are titlul oficial de "Conducătorul Statului"; cumulează puterea legislativă și executivă; emite decrete-legi, fără a fi supuse promulgării Regelui; numește și revocă miniștri și pe alți dregători ai statului, încheie convenții internaționale.[17]

B. STATUL NAȚIONAL-LEGIONAR. DUALITATEA NOII PUTERI POLITICE

1. Guvernul constituit de generalul Ion Antonescu

Un guvern de uniune națională n-avea cum să fie constituit după abdicarea regelui Carol al II-lea. Partidele tradiționale P.N.Ț. și P.N.L. rămâneau

principiilor democrației parlamentare și orientării franco-engleze. între aceste partide și Legiune (Garda de Fier) o conlucrare nu era posibilă. Berlinul - foarte probabil - n-ar fi acceptat mult timp la București un guvern cu personalități care promovaseră alianța cu Franța și Anglia și întărirea *statu* guo-ului teritorial de după primul război mondial. Inițial, generalul Ion Antonescu conduce un guvern interimar în care sunt menținuți cei mai mulți dintre titularii cabinetului Ion Gigurtu.[18] Liderii P.N.L. și P.N.Ț. fac un apel la calm. Constantin I.C. Brătianu: "rog pe prietenii mei politici să se abțină de la orice manifestații, care n-ar putea decât să turbure domnia pe care o începe Majestatea Sa regele Mihai" (8 septembrie), luliu Maniu: "Consider că în clipa de față este o supremă datorie de a nu se da nici un pretext pentru tulburarea liniștei și ordinei interne" (14 septembrie).[19]

Noul guvern, constituit la 14 septembrie, a reprezentat un compromis. Specialiștii civili și militarii dețineau șapte ministere[20] și șapte subsecretariate de stat. Legiunea obținuse vicepreședința Consiliului de Miniștri, 4 ministere[21] și cinci subsecretariate de stat.

Prin decret, statul român este proclamat "Stat naționaLlegionar" (art. 1). Legiunea "este singura mișcare recunoscută în noul stat... Domnul general Ion Antonescu este conducătorul statului legionar și șeful regimului legionar (art. 3) Domnul Horia Sima este conducătorul Mișcării Legionare".

"Cu începere de la data acestui înalt decret, orice luptă între frați încetează."[22]

2. în septembrie-octombrie 1940, Legiunea avea alături de ea o parte din opinia publică. Mișcarea fusese rău lovită în anii 1938-1940. Execuțiile sumare și fără lege avuseseră un efect invers decât cel scontat. Alături de frică, se acumulase multă nemulțumire, plus ura familiilor celor executați. Asasinarea prim-ministrului Armand Călinescu (21 septembrie 1939) era prezentată ca un răspuns la asasinarea lui Corneliu Zelea Codreanu și a altor 13 fruntași legionari (30 noiembrie 1938). Represiunea brutală din noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939 (vezi capitolul I) adăugase alte 251 nume pe lista celor sumar lichidați de regimul autoritar instaurat în februarie 1938.

Cei uciși deveniseră martirii și eroii mișcării legionare. Omul de rând nu știa că Legiunea începuse violența și uciderile. Asasinarea premierului I.G. Duca (29 decembrie 1933) fusese de mult uitată.

în atmosfera anului 1940, când democrațiile parlamentare din vest fuseseră înlăturate de atacul Reich-ului, când Anglia se lupta pentru supraviețuire, conceptele și ideile Legiunii dobândeau un nou ecou. Mai ales într-o lume dezorientată, lovită, năucită chiar de răsturnările spectaculoase ce avuseseră loc în România, în răstimp de două luni și jumătate (27 iunie - 14 septembrie 1940).

în *Cărticica șefului de cuib* (1937) Corneliu Zelea Codreanu enunțase conceptele de stat și om nou:

- "Statul nou presupune, *în primul rând, și ca un lucru indispensabil, un tip nou de om. Un stat nou cu oameni cu păcate vechi nu se poate concepe."*

- *"Omul nou* sau națiunea înnoită presupune o mare înnoire *sufletească,* o mare revoluție sufletească a poporului întreg..."

- "în acest om nou vor trebui să învieze toate virtuțile *sufletului omenesc.* Toate calitățile rasei noastre. în acest om nou vor trebui ucise toate defectele și toate pornirile de rău.

"în acest tip de *erou* - erou în sens războinic - pentru ca să poată prin luptă să-și impună părerea

erou în sens social: incapabil, după victorie, de a exploata munca altuia, *eroul muncii,* uriașul creator *prin muncă* al țării sale, trebuie să fie concentrat tot ce a putut strânge mai bun în timpul miilor de ani poporul român...

Mișcarea legionară, înainte de a fi o mișcare politică, teoretică, financiară, economică etc. de formule, este o *școală spirituală în care, dacă va intra un om,* la celălalt capăt va trebui să iasă un erou".[23]

La fel scria și fruntașul legionar Alexandru (Alecu) Cantacuzino în 1935. *"Românul de mâine"* va trebui să întrunească trei calități:

- 1) Un om excepțional care să viseze profetic... și să sădească în suflete visul său printr-un prozelitism de fapte, de pilde, de cuvântări..."

- 2) O înmugurire, o efervescență spirituală virulentă în substanța românească."

- 3) Momente sociale de zbucium, de clocot, de cutremur..."

"Românul de mâine trebuie să aibă gustul și deprinderea existenței severe, dure, eroice, să aibă simțul eului colectiv și al binelui național și să aibă cele două însușiri atât de zgomotos blestemate, *să fie violent* și să *fie extre-* mzsf'(sublinierea D.C.G.)[2,1]

Doi ani mai târziu, tot Alexandru Cantacuzino insistă și revine asupra a două trăsături ale "omului nou": exaltarea eroicului și cultul morții:

"Față de plămada simțirii și sufletului românesc din vremea noastră propovăduim violența. Nu aprobăm ura. *Admitem violența...* ca *metodă de educație națională.* Și ca *remediu* pentru a stârni virtuțile inimei române și a stârpi cusururile atavice ale firii noastre naționale..."

Concluzia sa:

"Revendicăm violența, spiritul revoluționar și eroismul, drept virtuți constitutive ale inimilor creștine legionare... Iubirea legionară înseamnă mai mult decât a iubi, înseamnă a fi *pregătit pentru moarte, această plăcere a dăruirii în moarte',* sorbită cu nesaț, sculptează în chip de o domnitoare unicitate toată figura morală a generației noastre legionare... *Două zâne mai tinere ne vrăjesc nouă sufletele: este zâna jertfei și e zâna Morții.*[1,25] (sublinierile D.C.G.).

Alexandru (Alecu) Cantacuzino va pieri executat - fără judecată - în închisoarea de la Râmnicul Sărat, în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939, alături de alți 12 lideri de marcă ai Legiunii, între care: Gh. Clime, Nicolae Totu, Alexandru Tell, Gh. Furdui, Bănică Dobre, Mihail Polihroniade, Paul Craja, Sima Simulescu...[26]

Asemenea idei și concepte creau stări emoționale, chiar exaltare.

Cu atât mai mult cu cât formulările erau generale. Erau vorbe, dar puteau atrage.

în toamna lui 1940, Legiunea avea creditul unei părți a opiniei publice. Cât anume, greu de apreciat. La 6 octombrie 1940, la o lună de la abdicarea regelui Carol al II-lea, are loc prima manifestație de masă: Piața Națiunii din București (azi Piața Unirii) adunase zeci de mii de "cămăși verzi" care au defilat

apoi prin Capitală. Reînhumări solemne ale celor uciși în 1938-1940 au loc la Predeal, la 21 septembrie și 27 octombrie 1940. La 8 noiembrie, sărbătoare legionară la Iași, declarat "Orașul Mișcării Legionare". Presa legionară reapare: "Libertatea", condusă de Viorel Trifa (la 13 octombrie), "Cuvântul" (la 14 octombrie), "Buna Vestire" etc.[27]

Ia ființă "Ajutorul Legionar" condus de Ilie Gârneață, menit să asiste zecile de mii de refugiați din teritoriile cedate, pe săraci, pe sinistrați.

Acest "credit" în favoarea mișcării se va irosi repede, chiar din lunile noiembrie-decembrie din cauza abuzurilor, violențelor, confiscărilor și asasinatelor practicate de oamenii noului regim. De altfel era mai ușor să dai decizii și să discuți pe plan teoretic decât să conduci efectiv.

3. Cum va funcționa noul regim?

Divergențele de fond între Conducător și șeful Legiunii, Horia Sima, apar după prima lună, prin schimbul de scrisori din 21 și 28 octombrie.

Horia Sima este foarte explicit: "un regim legionar nu poate să dăinuiască cu o structură economică liberală... accentul trebuie să cadă pe elementul politic și în economie... Cei din lumea veche[28] chiar dacă sunt sinceri, nu pot să facă binele, pentru că nu știu să gândească în spiritul economiei dirijate de stat. Aici e centrul nevralgic al problemei".

Și tot Horia Sima către Conducătorul statului: "Regimul legionar *cere guvernare în spirit legionar, guvernare totalitară.* Guvernare totalitară înseamnă *monopolul politic* al unei mișcări, aceea care a biruit, exclusivitate dacă voiți: așa e în Italia, așa e în Germania. în România legionară nu mai există loc pentru nici un alt partid... Pentru că acest lucru e un atribut fundamental al statelor totalitare."

"... Regimul legionar presupune *presă dirijată* strict cenzurată; *economie dirijată* total opusă economiei vechi liberale..." (sublinierile D.C.G.).

Horia Sima mai constată, în sfârșit, "... un mare asalt al lumii vechi, al plutocrației și iudeo-masoneriei, ca să vă[29] infiltreze idei și oameni străini de spiritul legionar." Concluzia:

"Orice împiedicare a revoluției legionare este fatală țării."[30]

La aceste scrisori generalul Ion Antonescu răspunde tot în scris.

Generalul avea la dispoziție, la începutul lunii septembrie 1940, "alte personalități și forțe politice"; totuși "am preferat să pornesc la

drum cu legionarii și câțiva specialiști aleși în afară de orice contingență politică, pentru că voiam să-mi asigur o echipă de guvernare omogenă și unitară, ca să pot salva statul."

Din cauza pierderilor teritoriale din vara anului 1940, a schimbării radicale a regimului politic și a măsurilor "de izgonire a evreilor din activitatea economică, criza economică a căpătat un cuprins mai grav."

Generalul Ion Antonescu dorește să reclădească țara, treptat. Dar adaugă:

"Dacă sunt două polițiii în stat; două justiții; două concepții și două conduceri politice și economice[31]; dacă toți se amestecă, dacă toți ordonă și

intervin - când vor și cum vor - *prăbușirea,* în circumstanțele interne și externe în care se găsește țara, *va veni vertiginos"* (sublinierea D.C.G.).

în concluzie, conducătorul statului cere lui Horia Sima să declare public că:

- generalul Antonescu este șeful regimului legionar și al guvernului;
- guvernul și regimul ascultă de generalul Antonescu;
- "Conducătorul" hotărăște în ultimă instanță în privința dezideratelor, succesiunii și ritmului aplicării liniilor principale de guvernare;
- guvernul să aibă răspunderea totală și libertatea totală în opera de administrare;
- Horia Sima este și rămâne comandantul mișcării legionare dar "sub direcția supremă a generalului Antonescu."

"Conducătorul" statului își dădea seama, în toamna anului 1940, de realitate. Exista o dualitate a puterii: "Cu două capete nu se poate duce un singur corp decât la dezastru."[32]

Cum vedea soluția?

Cu puțin timp înainte[33] socotea posibilă o împărțire a atribuțiilor și a responsabilității astfel:

- toată partea politică va aparține Mișcării legionare;
- guvernul își vede de atribuțiile sale; în guvernare, partidul (= Legiunea, notă D.C.G.), "nu se amestecă".
- miniștrii rămân răspunzători de deciziile lor; nu se admit nici un fel de presiuni și amestecuri din afară în conducerea departamentului respectiv.

Cum se va face legătura între factorul politic (Legiunea) și Guvern?

Răspunde tot generalul Ion Antonescu.

O singură persoană va face legătura și anume "dl. Horia Sima prin raporturile pe care le am cu d-sa, și împreună căutăm să dirijăm totul în direcția cutare sau cutare."

O atare concluzie ar h fost teoretic posibilă dacă persoanele implicate - generalul și Horia Sima - ar fi împărtășit aceleași principii

și ar fi urmărit aceleași obiective esențiale. Schimbul de scrisori arată exact contrariul. Conducerea Legiunii se îndrepta în grabă spre controlul integral al țării.

4. Legiunea urmărește preluarea întregii puteri în stat. Asasinatele din 26-28 noiembrie

Mijloacele folosite? Constituirea unor echipe proprii paralele cu instituțiile statului; comisariatele de românizare - de fapt exproprierea întreprinderilor și societăților aparținând evreilor; maltratări, sechestrări de persoane, violări de domiciliu, însușiri de bunuri, prin vânzări forțate, confiscări de bunuri, devastări, asasinate.[3"1]

Din noaptea de 26 spre 27 noiembrie și până în noaptea de miercuri 27 spre joi 28 noiembrie - cu asentimentul tacit al conducerii mișcării - comandouri trec la lichidarea fizică a unui lot de persoane considerate ca adversare ale regimului. Sunt împușcați: 64 deținuți politici aflați în arestul închisorii Jilava; 4 comisari de poliție, în beciurile Prefecturii Poliției Capitalei; 2 comisari de poliție în pădurea Balota de lângă Ploiești; profesorul Nicolae lorga, ridicat de la vila sa din Sinaia și asasinat în apropierea comunei Strejnicu, la

circa 4 km de Ploiești; profesorul universitar Virgil Madgearu ridicat de la locuința sa din București și ucis în pădurea din Snagov. în total, 72 persoane[35].

Pe 27 noiembrie orele 10 se întrunește Consiliul de Miniștri.

Generalul Ion Antonescu: "Mâna de nemernici care au făcut această crimă va fi pedepsită în mod exemplar. Eu nu voi lăsa ca țara și viitorul acestui neam să fie compromis de acțiunea unei bande de teroriști. Statul, al cărui conducător sunt, nu se va lăsa subminat de dezlănțuirea instinctelor de bestialitate ale unor descreierați".

"Pedepsirea celor de la Jilava mi-o rezervasem eu prin justiția țării. Strada mi-a luat acest drept, venind să-și facă singură dreptate.

"Toată mândria mea era să nu am mâinile pătate. Mi-ați nimicit cu fapta alor voștri această mândrie".

"Explicația" asasinatelor de la Jilava - dată de Mihail Sturdza - reprezentant marcant al Legiunii: "țara" aștepta un proces public celor care ordonaseră executarea lui Corneliu Zelea Codreanu și celorlalți legionari în 1938 și 1939. Ministrul Justiției "amâna continuu procesul". O echipă de legionari proceda la deshumarea Căpitanului și a celorlalți camarazi ai săi, îngropați chiar la Jilava. La vederea corpurilor celor asasinați, legionarii "în durerea și indignarea lor... au luat legea în mâinile lor" și în acea "noapte eschiliană au executat o parte din autorii crimei de la Tâncăbești ca și a altor sute de asasinate ulterioare..."[36] Explicația este ad-hoc.

în același sens au vorbit la Consiliul de miniștri din 27 noiembrie și miniștrii legionari Corneliu Georgescu, Traian Brăileanu, Vasile lasinschi. Totodată "toți s-au arătat surprinși și pretindeau că nu au avut cunoștință de nimic"[37].

Mihai Antonescu, ministrul justiției, a luat apărarea magistraților, "nu poate admite și nu admite ca să se arunce cea mai mică umbră de îndoială, chiar asupra nepărtinirii și spiritului de justiție al magistraților."[38]

Mihai Antonescu a cerut în numele generalului Ion Antonescu, predarea ucigașilor. Horia Sima refuză net.

"Impresia generală a miniștrilor nelegionari, deci și a mea, notează ulterior Nicolae Mareș, un apropiat al Conducătorului, era că toți miniștrii legionari, împreună cu generalul Petrovicescu, au fost ținuți la curent și că erau autorii morali ai acestui măcel."[39]

Vremea confruntării cu Legiunea nu sosise încă. Președinția Consiliului de Miniștri publică, la 28 noiembrie, un comunicat. După ce relatează în cinci rânduri asasinatele de la Jilava, comunicatul adaugă: "Generalul Antonescu, guvernul și Mișcarea Legionară rebrobă acest act."

"Dintr-un început generalul Antonescu a pus la baza noului regim ideia de legalitate și justiție, iar Mișcarea Legionară s-a înscris în același cadru de ordine și legalitate".

"Se vor aplica sancțiuni severe..."[40]

Erau simple declarații. Asasinii - parte din ei - vor fi judecați numai după "rebeliune", iar unii executați în iulie 1941.

De fapt, "explicațiile" date de demnitarii legionari nu aveau vreo acoperire.

Deshumarea rămășițelor pământești ale Căpitanului a avut loc a doua zi după comiterea asasinatelor de la Jilava. Mărturii directe arată că Horia Sima a stat de vorbă cu șeful echipei care a ucis pe Nicolae lorga.

5. Formulări doctrinare

Climatul intern se deteriora rapid și evolua spre o accentuată intoleranță, xenofobie și antisemitism.

"Nici o clasă n-are drept la privilegii" - citim într-un eseu despre "Concepția socială a Legiunii", la 5 noiembrie 1940.'"

"Lupta de clasă propovăduită de marxism apare ca o grosolană eroare de perspectivă, de câte ori nu este o tactică vicleană de distrugere a neamurilor creștine de către organizațiile zise internaționale sau umanitare, adică în realitate de către organizațiile șovine și imperialiste ale iudaismului.

Marxismul propovăduiește lupta de clasă, pentru că în timp ce fiii aceluiași neam se războiesc între ei pentru interesele lor meschine, și puterea de vitalitate a neamului scade, evreii se pot infiltra liniștit și pot pune stăpânire fără luptă și fără să se observe pe toate posturile de comandă. Teoria luptei de clasă a izvorât din nevoia de viață a unui popor care se vrea pe sine stăpân pe [peste] toate popoarele lumii, dar care fuge de lupta dreaptă, căci nu se simte în stare să învingă prin mijloace fățișe. Liberalismul, țărănismul și conservatorismul poate fără să vrea și chiar fără să știe, au servit, prin lupta lor împotriva altor clase naționale, planul de cucerire a lumii de către evreii

mesianici.

Concepția legionară nu se lasă înșelată de aparențe. Dacă față de evrei cere o separație completă, nu vede în clasele sociale decât o organizare a puterilor de producție a unei națiuni, o diviziune firească a muncii, impusă de cerințele moderne de viață, așadar o completare reciprocă de activități care nu se pot dezvolta decât una prin alta. Perspectiva legionară exclude deci lupta de clasă și arată necesitatea imperioasă, pe viață și pe moarte, a colaborării organice dintre toate părțile care compun o națiune. Frontul de luptă se întoarce înlăuntru numai față de elementele parazitare, în înțelesul că ele trebuie complet eliminate.

După concepția Căpitanului, care este concepția tuturor legionarilor săi, într-o națiune nu există decât elemente creatoare și elemente distrugătoare, elemente productive și elemente profitoare. Legiunea cuprinde în rândurile ei și face apel numai la cele dintâi și caută să îndepărteze cu desăvârșire tot ce e potrivnic dezvoltării firești a neamului și pe toți cei care trăiesc din exploatarea altora. Acapararea drepturilor naționale de către o clasă socială sau, mai rău, de către o clică oarecare este o crimă împotriva neamului. Exploatarea omului de către om este o situație care trebuie să înceteze. Căpitanul a spus-o răspicat și noi nu putem decât să ascultăm poruncile lui.

Statul legionar nu este un stat de clasă, ci un instrument politic, prin care neamul își asigură expansiunea și apărarea în lumea din afară și își organizează puterile creatoare cu care este înzestrat. Statul însuși este subordonat deci neamului. Statul nu are nici o rațiune de a fi dacă neamul nu se păstrează și nu se dezvoltă prin el, spre forme din ce în ce mai înalte de viață. De aceea, statul nu poate fi uzurpat și folosit împotriva neamului, fără a se condamna singur la pieire.

Statul legionar se bazează pe patria legionară. Din pricina aceasta, în sânul său trebuie să-și găsească ocrotire deopotrivă muncitori, țăranii, negustorii, meseriașii, industriașii, intelectualii și orice categorie de producători, dacă ei se situează pe linia neamului și își încadrează străduințele lor temporale în străduințele eterne ale neamului."

"Decăderea poporului român" este pusă pe seama "unor elemente de rasă inferioară... anume corcirii sângelui străvechi daco-roman, geto-roman cu sânge fanariot și țigănesc, iar acum, în urmă, cu sânge jidovesc."

Soluția? Să se procedeze "la o riguroasă selecție socială pe bază de însușiri rasiale."

După selecție ar urma "acțiunea cea mai grea", anume "eugenia, adică îmbunătățirea rasei pe cale ereditară." Ca atare, "rasele inferioare trebuiesc complet separate de grupul etnic." "Sterilizarea" unor anume categorii de oameni este socotită ca "un elogiu adus frumuseții, moralității și, în genere, perfecțiunii".

întreaga "argumentare" este sintetizată în *Rasă și destin național,* articol publicat de *"Cuvântul"* oficiosul Legiunii, la 16 ianuarie 1941.

"în noianul de probleme care se pun astăzi elitelor românești pentru recâștigarea pozițiilor pierdute prin nevrednicia conducătorilor de odinioară, puțini mai pot deosebi esențialul de neesențial. Totuși această deosebire rămâne hotărâtoare pentru soarta neamului nostru. De aceea, suntem datori să subliniem în chip stăruitor ideile care ni se par esențiale, pentru a călăuzi cititorii în problemele veacului și pentru a determina cu o zi mai devreme dezlegarea lor sistematică.

Cu acest gând fățiș atragem atenția asupra articolului d-lui Constantin Papanace: «Deziudaizare, dezfanariotizare și dezțiganizare», apărut în "Cuvântul" și în «Armatolii». Se dezbate în articolul acesta o problemă esențială pentru destinul poporului românesc.

Fără nici o îndoială, decăderea poporului român se datorește infiltrării în grupul nostru etnic a unor elemente de rasă inferioară, corcirii sângelui străvechi, geto-roman, cu sânge fanariot și țigănesc, iar acum, în urmă, cu sânge jidovesc. Elita țării care ar fi trebuit să cuprindă pe cele mai curate exemplare ale rasei, s-a transformat într-o pătură suprapusă, fără legătură de sânge cu comunitatea etnică și fără aderență la tradițiile și idealurile naționale, însușiri de rasă care ar fi permis poporului românesc să încresteze o perioadă strălucită în istorie s-au tulburat și au degenerat până la totala lor dispariție. Numai Ardealul și Bucovina au mai păstrat ceva din frumusețea rasei și păturile noastre țărănești de pretutindeni. De aici concluzia d-lui. Papanace: «Este timpul ca elementele băștinașe, rămase nealterate în lumea satelor și care aduc prospețimea autenticului românesc, să străbată în toate celulele organismului politic nou. Lozincile însănătoșirii fizice și morale a nației noastre sunt și rămân: Deziudaizare, dezfanariotizare, dezțiganizare».

Suntem absolut de acord cu aceste concluzii. Purificarea rasială a poporului românesc este o problemă de viață și de moarte. Ea nu poate fi nesocotită, nici amânată, nici rezolvată pe jumătate.

Mijloacele pentru dezlegarea acestei probleme sunt numeroase. Mai întâi, trebuie să se stabilească în mod exact căror însușiri de rasă își datorește poporul român creațiile lui de până acum și perioadele lui de strălucire istorică,

și căror trăsături de rasă își datorește defectele morale și politice, perioadele de decădere și rușine istorică.

Trebuie să se procedeze în același timp la o riguroasă selecție socială pe bază de însușiri rasiale. Să se deschidă drum larg tuturor elementelor sănătoase spre posturile de conducere. Cum spunea odată Comandantul Mișcării Legionare, D. Horia Sima, pătura suprapusă trebuie înlocuită cu supranația legionară, adică cu cele mai curate și mai bine înzestrate exemplare ale rasei noastre.

Mentalitatea privitoare la fenomenul psiho-rasial odată schimbată, repartizarea și selecția socială după însușiri rasiale odată săvârșită, trebuie să urmeze acțiunea cea mai grea, dar cea mai eficace prin rezultatele ei calitative și de durată: eugenia, adică îmbunătățirea rasei pe cale ereditară. Ne trebuie legi eugenice și practici eugenice. Reproducția nu mai poate fi lăsată la întâmplare.

Știința eredității (genetica) ne arată în chip clar că societățile omenești au la dispoziție un mijloc de îmbunătățire fizică și psihică a omului - dar pentru aceasta nu trebuie lăsat oricine să se reproducă și să transmită tare ereditare și nu trebuie lăsați cei cu calități să se stingă fără urmași. Disgenicii trebuie înlăturați de la reproducție, rasele inferioare trebuiesc complet separate de grupul etnic. Sterilizarea anumitor categorii de oameni nu numai că nu trebuie privită prostește ca o încălcare a demnității omenești, dar ea este un elogiu adus frumuseții, moralității și, în genere, perfecțiunii.

în afară de măsurile eugenice negative, trebuie să se încurajeze, ca măsură pozitivă, pentru a deschide calea unei neîncetate perfecționări, căsătoriile eugenice, care să ducă la progenituri armonioase și din ce în ce mai bine înzestrate.

Științele biolgice, mai ales antropologia, genetica și eugenia, pun la îndemâna popoarelor mijloace sigure de desăvârșire și de înălțare. Poporul care va înțelege cel dintâi adevărul acesta și va ști să-și facă din el un principiu de viață și de luptă va câștiga, fără nici o îndoială, locul de frunte printre celelalte popoare."[42]

Legiunea preconiza așadar "selecția socială", "eugenia", "sterilizarea" și separarea de corpul social a raselor socotite "inferioare".

Conceptele și principiile ei au rămas în stadiul teoretic. Cu excepția "românizării"[43], Legiunea n-a avut timp să le pună în aplicare, într-o guvernare de patru luni și zece zile.

Regimul comunist instaurat cu forța în România, ca și în celelalte țări est europene după 1945-1947, a formulat și a pus în practică, timp de cel puțin două decenii, un alt tip de purificare, *purificarea socială pe criterii de clasă.* Persoanele și categoriile socotite adversare ale regimului comunist au fost, treptat, fie anihilate fizic, fie împinse la marginea societății în locurile de muncă minore.

în schimb, au fost ridicate - pe criterii de dosar, și, într-o primă fază (cca 15-20 de ani) fără prea multe considerente de capacitate profesională - elementele socotite devotate regimului comunist.

Purificarea socială pe criterii de clasă va fi aplicată cu obstinație și violență de Partidul Comunist Român. Bilanțul ei: zeci de mii de morți și peste șase sute de mii de deținuți în închisori și lagăre de muncă.[44]

Partidul Comunist Român a mers și mai departe. A pus în practică, la scară națională, principiul omogenizării sociale prin:

- eliminarea elitelor;
- exproprierea fiecărui om de orice proprietate aducătoare de venit; altfel spus, proletarizarea întregii națiuni;
- egalizarea, în mare măsură, a mentalului individual și colectiv, prin controlul strict al mass-mediei și bombardamentul zilnic al propagandei de partid;
- dependența întregii populații de statul - partid devenit statul -

unic proprietar;

- controlul permanent al aceleiași populații prin securitatea politică;
- transformarea națiunii într-o populație care ascultă și execută ordinele; o populație care a pierdut spiritul de competiție;
- sistematizarea urbană și rurală, menită să egalizeze condițiile de locuire ale fiecărei familii, în colhozul arhitectonic, urban și sătesc.

Ce ar trebui să urmeze? Ideologii Legiunii cereau revenirea la "datinile și tradițiile neamului", la "esențele mistice și străfundurile conștiinței naționale".

Iată o atare evocare:

Datina și Legiunea

"Revoluționară, dinamică, deschizătoare de ferestre largi și noi în istoria țării, mișcarea legionară își împlântă, totuși, rădăcini adânci în datinile și tradițiile neamului. Ea nu este o rupere, o smulgere din zăcămintele profunde ale sufletului nostru etnic, ci, dimpotrivă, este o reluare a legăturii cu trecutul autentic, o restabilire a contactului cu esențele mistice și străfundurile conștiinței naționale.

înnoind, împrospătând viața istorică și politică, mișcarea legionară își întoarce fața, însă, către tradițiile neamului și continuă adevăratul drum al datinilor românești, pe care o altă viață cu totul falsificată și importul unor moravuri de peste hotare au reușit să-l întrerupă timp de ani întregi. între datina românească autentică și viața citadină de până acum, falsificatorii sufletului național săpaseră o prăpastie. Toate marile vistierii ale conștiinței noastre etnice, tot ce ne lega, ca lumină, cântec și veac, de străbuni și de cer era disprețuit, era respins, în numele unei false evoluții, în numele unui superficial proces de civilizație. Prin iudaizarea și internaționalizarea orașelor noastre, opera de depersonalizare a neamului câștiga, zilnic, teren și se rupea de noi înșine, ne vermina propriile noastre rădăcini...

Mișcarea legionară se ridică, energic, împotriva acestui proces de corupere și alterare a vieții lăuntrice românești. Ea readuce în planul vieții noastre spirituale tradițiile și datinile neamului, în care recunoaște substanțele unei vieți sufletești de înaltă frumusețe. Mișcarea legionară, în lupta ei pentru românism și pentru «un destin de fier», își strânge [trage] seva din marele *trecut* al voievozilor și părinților noștri. Sorbind, deopotrivă, din lumina proaspătă a unei reale înnoiri istorice și din ciutura doldora de soare a vechilor noastre credințe, legionarismul cinstește *datina și tradiția,* alături de celelalte adânci performanțe ale sufletului autohton."[45]

Peste decenii, în anii ’70 și ’80, propaganda oficială a regimului comunist va accentua, la rândul său, repetat și cu mare risipă de cuvinte, denaturarea voită a istoriei:

- "tracismul", sugerând astfel rădăcinile străvechi ale poporului român;
- politizarea personalității voievozilor cei mari și a tradițiilor

luptei pentru independență, prezentată festivist până la stereotipie;

- infiltrarea în mentalul oamenilor a conceptului de țară - cetate asediată; propaganda comunistă relua până la saturație lozinca unirii în jurul partidului ca unic depozitar și apărător al patriei...

Regimul comunist va relua mereu și mereu timp de peste un deceniu și jumătate atari teme; va folosi pentru aceasta toate mijloacele mass-mediei, în primul rând televiziunea și cinematografia.

Rezultatul a fost o proiectare în opinia publică a unor clișee care falsificau istoria, preamăreau obârșiile foarte vechi ale neamului, în scop de pură propagandă, răspândeau în mod insidios xenofobia, frica de străin, frica de celălalt.

6. Berlinul și situația internă a României

Rămânea factorul extern. Cum va reacționa conducerea Reich-ului în lupta pentru putere dintre Legiune și generalul Ion Antonescu?

Urmare cererii formulate de regele Carol al 11-lea[46], Berlinul trimite o misiune militară germană în România. Primele trupe își fac intrarea la 10 octombrie 1940. Obiectivul oficial: să ajute la pregătirea armatei române. Țelul real: controlul câmpurilor petrolifere.[47]

La 3 noiembrie 1940, România aderă la Pactul Tripartit.[48] Generalul Ion Antonescu declarase într-un Consiliu de Miniștri, în septembrie: "Noi ne-am așezat pe Axa Roma-Berlin. Mergem sută în sută în această direcție... Ori triumfăm cu Axa, ori cădem cu Axa. Dacă vom cădea cu Axa, pe hartă nu vom dispărea, după cum nici Italia, nici Germania nu vor putea să dispară, o națiune constituind o realitate peste care nu se poate trece".[49]

Ungaria aderase la Pactul Tripartit la 20 noiembrie. Ungaria se aliniase Berlinului pentru a-și împlini revendicările teritoriale față de Cehoslovacia, România și Iugoslavia (în 1941).

România acceptase "garanțiile" și se aliniase Reich-ului ca o contrapondere față de agresiunea U.R.S.S., și pentru a-și apăra teritoriul rămas după amputările din vara anului 1940.

Dar guvernele de la Budapesta și București se supravegheau reciproc în raporturile lor cu Berlinul.La fel vor proceda până în 1944. După cum ambele guverne vor tatona în paralel, dar fără legătură între ele, modalitățile de a rupe alianța cu Reich-ul în 1943-1944 și de a se alătura coaliției antihitleriste.

Acorduri economice și financiare vin să completeze relațiile politice dintre România și Reich.[50]

în convorbirea cu Fiihrer-ul, 23 noiembrie 1940, generalul Antonescu arată răspicat uciderile și violențele comise de autorități sau formațiuni paramilitare ungare împotriva românilor din partea de nord a Transilvaniei anexată în urma "arbitrajului" de la Viena.

Textul "arbitrajului" garantase viața, proprietatea și libertatea acestor români?[1]

O analiză întocmită de Secretariatul de stat al naționalităților, serviciul de studii și documentare, recapitulează omorurile, violențele,

schingiuirile săvârșite asupra populației românești în Transilvania de Nord și de Est anexată de Ungaria. Cifrele privesc intervalul 1 septembrie 1940 - 1 septembrie 1941. în total 22 693 cazuri. în comuna Trăznea județul Sălaj: 263 morți și răniți, din care 68 nu au putut fi identificați; între cei uciși copii între 2 și 9 ani și bătrâni, între 74 și 81 ani. în comuna Ip (județul Sălaj) au fost asasinați 155 bărbați, femei și copii (13 spre 14 septembrie 1940). La Cosniciul de Sus (jud. Sălaj): 16 asasinate (18 septembrie); la Camăr - 4 (15 septembrie); Șimleul Silvaniei - 7; la Zalău - 21; la Hilda (jud. Cluj) - 11; la Valea Drăganului - 12; la Sânmihaiu Almașului - 10; la Cluj - a fost ucis preotul Andrei Bujor și 9 femei membri ai familiei sale la 23 septembrie 1940; la Huedin - protopopul ortodox Aurel Munteanu a fost chinuit timp de patru ore înainte de a-și da sfârșitul.

Cele 22 693 cazuri se împart astfel: omoruri - 919; schingiuiri - 1 126; bătăi - 4 126; arestări - 15 897; profanări - 124; devastări în masă sau răzlețe - 501. Cazurile sunt departajate pe județe. Cele mai numeroase uciderи au avut loc în județele: Sălaj (436), Cluj (174), Bihor (151), Someș (38), Satu Mare și Mureș (câte 28 în fiecare), Maramureș (26). Schingiuirile în mare număr în județele: Cluj (210); Sălaj (155); Bihor (131); Mureș (94); Trei Scaune (62); Satu Mare (43)...

Au fost devastate și profanate 37 biserici românești și 28 cruci-troițe. Alte 17 biserici au fost complet dărâmate.

în lunile septembrie, octombrie și decembrie 1940 au fost expulzați de autoritățile ungare 11 957 persoane din Transilvania anexată; alte 109 532 s-au refugiat de teama violențelor și represaliilor noii administrații.[52]

Tensiunea între Conducătorul statului și Legiune crește în decembrie. La 20 ale lunii, ministrul afacerilor externe, Mihail Sturdza, fruntaș al mișcării, este înlocuit; generalul Ion Antonescu preia interimatul?[3]

La 14 ianuarie 1941, are loc la Obersalzburg a doua întrevedere Adolf Hitler - Ion Antonescu.

Generalul Ion Antonescu arată situația internă a României:

-"... membrii Gărzii de Fier au făcut greșeala de a opri promovarea elitei intelectuale din țară, în timp ce au sprijinit ridicarea unor elemente inferioare din rândul populației..."

- "O altă greșeală a lor a fost hotărârea de a aplica în practică, dintr-o dată, toate idealurile lor revoluționare..."

Consecințele? Continuă Ion Antonescu:

Prima: "... infiltrarea comuniștilor în organizația legionară. Aceasta constituie noua metodă bolșevică de penetrație în alte țări..."

A doua consecință: "... confuzie în administrația publică ori unde guvernul a permis membrilor Gărzii de Fier să colaboreze. Aceasta se reflectă în mod special la ministerele ordinei publice și economiei". Fiihrer-ul răspunde: "... colaborarea germano-română nu depinde de existența unei organizații române identice sau adaptată după Partidul național-socialist... Dacă generalul Antonescu anticipează un rezultat favorabil de pe urma ruperii

relațiilor dintre Partidul național-socialist și mișcarea legionară, aceasta nu va însemna pentru Germania un sacrificiu..."

"Partidul național-socialist a folosit dintotdeauna relațiile cu mișcarea legionară pentru a scoate în evidență conducătorilor legiunii faptul istoric că generalul Antonescu este salvatorul țării..."

"Dacă aceste relații n-au izbutit să ducă la rezultatele scontate și au dus, dimpotrivă la atitudinea rigidă a legionarilor, firește că ele vor trebui să fie întrerupte..."

"Germania acordă importanță relațiilor oficiale cu generalul Antonescu..."[54]

Concluzia se desprindea de la sine. Conducerea Reich-ului se pronunța în favoarea conducătorului român. Hotărârea de a ataca U.R.S.S. în primăvara lui 1941 era luată. Berlinul avea nevoie de stabilitate în România, nu de experimentele "revoluției" legionare.[55]

Finalul convorbirilor din 14 ianuarie 1941 (în versiunea oficială germană): "Dar orice s-ar întâmpla, el [Fiihrer-ul] este convins că Antonescu este singurul om capabil de a călăuzi destinele României."[56]. Iar în sinteza alcătuită de partea română: "în ce privește România, Domnia Sa (i.e. *Adolf Hitler)* își exprimă părerea că un stat înconjurat de vecini cu sentimente inamicale are o singură problemă imediată de rezolvat: asigurarea ordinii interne."[57]

7. Rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941

în atari condiții, generalul Ion Antonescu trece la acțiune. Avea autoritatea legală de a numi și de a destitui sau schimba pe membrii guvernului, prefecții și alți funcționari ai statului.

La 19 ianuarie, Conducătorul desființează comisarii de românizare[58], măsură ce lovea direct interesele Legiunii. Urmează, a doua zi, destituirea ministrului de interne, generalul Constantin Petrovicescu[59]. La 21 ianuarie sunt înlocuiți toți prefecții și chestorii legionari.

La 20 ianuarie, încep manifestațiile de stradă...

Marți, 21 ianuarie 1941, pornește răscoala...

Răzmerița durează două zile, timp în care armata restabilește ordinea.

Pe 23 ianuarie, rebeliunea este complet lichidată.[60]

8. Bilanțul guvernării și rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941

Pagubele materiale, violențele, abuzurile, omorurile, au fost înregistrate de justiție atunci în 1940-1941.[61] Anterior rebeliunii, în afara asasinatelor de la Jilava, Snagov și Strejnicu din zilele de 26-27 noiembrie, au mai fost ucise și alte nouă persoane.[62]

La Institutul Medico-Legal din București au fost aduse, în zilele de 21-23 ianuarie, 212 cadavre, din care 109 evrei, 6 germani, 2 unguri, 1 rutean, 1 grec și 93 români.[63]

Tabelul întocmit de Institut cu acest prilej arată și locul de unde au fost aduse corpurile: Calea Victoriei, Piața Teatrului Național, Prefectura Poliției. Șoseaua Bonaparte, Abator[64], Șoseaua Mihai Bravu, Jilava,[65] Spitalele: de Urgență, Filantropia și Polizu, Colțea, Central...

în unele din aceste locuri se produseseră confruntări între

Comunicatul oficial dă următoarele pierderi în timpul rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941:

a) *"Armata* - ofițeri, subofițeri și soldați": 21 morți, 53 răniți (în Capitală și provincie).

b) *"Rebeli și populația civilă":*

-în București:

- 236 morți (din care 118 evrei asasinați de rebeli);
- 254 răniți.

- în provincie:

- 117 morți
- 73 răniți

în total 374 morți și 380 răniți.[66]

"Rebeliunea" â avut și un epilog. Prin înalt decret Regal din 14 februarie 1941, Statul Național Legionar își încetează existența.[67]

NOTE

[1] Ardealul de Nord, care urma să fie anexat la Ungaria.

[2] Doc. în *23 August 1944. Documente. 1939-1943,* vol. I, pag. 111. Alte mărturii asupra manifestațiilor din Timișoara, la pag. 112-116, la Arad, pag. 118.

[3] *Ibidem,* pag. 119-120.

''ibidem, pag. 121.

[5] Carol al 11-lea, *între datorie și pasiune. însemnări zilnice,* voi. 2, pag. 250-251, cf. Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu, Documente, studii, relatări și comentarii,* Editura Moldova, lași 1991, pag. 47.

[6] Carol al Il-lea, *op.cit.,* p. 252.

[7] Regina Maria, mama regelui Carol al 11-lea, își avea reședința la Balcic, Dobrogea de Sud, (județul Caliacra), retrocedată Bulgariei.

[8] Basarabia și nordul Bucovinei cu 50 762 kmp, 3 776 000 locuitori și jumătatea de nord a Transilvaniei cu 42 243 kmp cu 2 628 238 locuitori.

[9] Reproducere din Ioan Hudiță, *Pagini de jurnal,* în "Magazin Istoric" s.n.; XXXII, nr. 2 (371), februarie 1998, p. 21-22.

[10] Articolul lui luliu Maniu în volumul *luliu Maniu în fața istoriei,* pag. 453-458, articol intitulat "Cauzele prăbușirii fostului suveran".

[11] Carol al 11-lea, *op.cit.,* pag. 253, pentru "Partidul Națiunii": *Enciclopedia Partidelor Politice,* pag. 20.

[12] Ca urmare, generalul Antonescu, fusese trimis cu domiciliu obligatoriu la mănăstirea Bistrița. Textul memoriului în *Pe Marginea Prăpastiei. 21-23 ianuarie 1940,* cuvânt înainte Ioan Scurtu, Editura Scripta, București 1992, pag. 57-58.

[13] Decretul 3 052 din 5 septembrie 1940, în "Monitorul Oficial" nr. 205 din 5 sept. 1940.

[14] Decretul nr. 3 053, *ibidem.*

[15] Decretul 3 064 din 6 septembrie 1940, în "Monitorul Oficial" nr. 206 bis. Regele Mihai a depus jurământul în fața Patriarhului Bisericii Ortodoxe

Române, a prim-președintelui înaltei Curți de Casație și a președintelui Consiliului de Miniștri.

[16] Decretele regale 3 067 și 3 072 din 6 și 7 septembrie 1940 în "Monitorul Oficial".

[17] Eleodor Focșeneanu, *Istoria Constituțională a României,* pag. 78-79.

[18] De la 4 la 14 septembrie 1940, *Enciclopedia Partidelor Politice,* pag. 270-271.

[19] *Documente privind istoria României între anii 1918 - 1944.*

[20] Finanțe; Justiție; Apărarea Națională; Agricultură și Domenii; Economia națională; Lucrări Publice și Comunicații; Coordonarea Statului-Major Economic.

[21] Internele; Externele; Educația Națională (inclusiv Culte și Arte); Muncă, Sănătate, Ocrotirea Socială.

[22] Monitorul Oficial nr. 214 bis, 14 septembrie 1940.

[23] Corneliu Zelea Codreanu, *Cărticica șefului de cuib,* 1937, pag. 57-58.

[24] Al. Cantacuzino, *Românul de mâine,* 1935, pag. 1-3.

[25] Al. Cantacuzino, *Cum suntem,* 1935, pag. 3-37. Lucrarea fundamentală pentru analiza doctrinei legionare: Z. Omea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească',* pag. 348-386. Citatele de la notele 23, 24 și 25 sunt reproduse din volumul lui Z. Omea p. 339 - 341.

[26] Listele nominale ale celor executați la 21/22 septembrie 1939, la Râmnicul Sărat, Spitalul Militar Brașov, Miercurea Ciuc și Vaslui, ca și în toate județele țării - 251 în total, în volumul: *Din luptele tineretului român, 1919-1939,* pag. 187-195.

[27] Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României,* Editura Roza Vânturilor, București 1993, pag. 141.

[28] Adepții "economiei de piață".

[29] Se adresează generalului Ion Antonescu.

[30] Cele două scrisori ale lui Horia Sima în *Pe marginea prăpastiei,* vol. 1, pag. 115 și 119-121.

[31] începând chiar din septembrie 1940, legionarii și-au constituit propriiile lor echipe care interveneau constant în mersul instituțiilor statului, de la poliție și până la viața economică.

[32] Răspunsul generalului Ion Antonescu la cele două scrisori ale lui Horia Sima, *op.cit.,* pag. 115-119 (21 oct.) și 121-123 (după 28 oct.); citatul ultim la pag. 119.

[33] în ședințele Consiliului de Miniștri din 18 și 21 septembrie 1940.

[34] O recapitulare a acestor cazuri în voi. citat, tabelele de la pag. 104-106 și 107-108.

[35] Curtea marțială a Comandamentului Militar al Capitalei (București) a cercetat și judecat procesul autorilor acestor asasinate: 17 inculpați în stare de arest, 20 dispăruți, unul mobilizat. Curtea marțială a pronunțat 20 condamnări la moarte, 5 la muncă silnică pe viață, 6 la 10 ani închisoare și 5 achitări. 7 din condamnați au fost executați. întregul dosar a fost publicat în 1941 sub titlul *Asasinatele de la Jilava... Snagov și Strejnicu 26-27 noiembrie;* ediția a 11-a cu același titlu, a apărut la Editura Scripta, București 1992, ediție îngrijită de Stelian Neagoe.

[36] Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută* Ed. Fronde, Alba lulia - Paris, 1994, pag. 204; *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. I (septembrie - decembrie 1940), ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici, Arhivele Naționale ale României, București 1997, p. 524. Se va cita Stenogramele...

[37] *Stenogramele...,* p. 525.

[38] *Ibidem,* p. 524.

[39] *Ibidem,* p. 526.

[40] *Documente...p.* 477.

[41] "însemnări sociologice", IV, nr. 5, noiembrie 1940, eseu de Traian Herseni; reprodus din *Ideea care ucide. Dimensiunile ideologiei legionare,* antologie de texte de Constantin Petculescu și Alexandru Florian, Editura Noua Alternativă, București 1994, pag. 349-350.

[42] Reprodus după "Cuvântul", XVII (Serie nouă), nr. 91, joi 16 ianuarie 1941, în volumul *Ideea care ucide* (vezi nota nr.41) pag. 359.

[43] Vezi mai jos capitolul "Evreii din România în al doilea război mondial"

[44] Cifrele exacte nu au fost încă publicate.

[45] "Falanga", IV, nr. 27, miercuri 25 decembrie 1940. Articol de Radu Gyr, reprodus din volumul *Ideea care ucide* (vezi nota nr. 41), pag. 353.

[46] Vezi mai sus, subcapitolul 11 "Pierderile teritoriale". Generalul Ion Antonescu, la 7 septembrie, ceruse urgentarea trimiterii unei misiuni militare germane.

[47] Efectivele: o divizie motomecanizată; 22-26 escadrile de aviație; 70 baterii turnuri și mitraliere antiaeriene. în Directiva semnată la 10 octombrie de cancelarul Adolf Hilter se precizează: "este necesar să se evite și cea mai mică aparență de ocupație militară a României": *Politica externă a României...,* pag. 228-239. La mijlocul lui ianuarie 1941, efectivele Wehrmacht-ului în România ajung la 170 639: *ibidem,* pag. 240.

[48] *Ibidem,* pag. 239-240.

[49] *Pe marginea prăpastiei,* vol. 1, pag. 90 și 94.

[50] Acord de colaborare economică româno-german, cu o durată de 10 ani: Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945,* Editura Științifică și Enciclopedică, București 1982, pag. 302. Acord pentru reglementarea traficului de plăți: Gheorghe Gheorghe, *op.cit.* pag. 37-38 și *Politica externă a*

României, pag. 239-240.

[51] Sinteza convorbirii din 23 noiembrie 1940 dintre cancelarul Adolf Hilter și generalul Ion Antonescu, în Antonescu-Hitler, *Corespondență și întâlniri inedite, 1940-1944, vol. 1,* ediție de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, Editura Cozia, București 1991, pag. 35-45.

[52] Arhivele Naționale ale României, Fond 103, dosar 8516, f. 1, 4 și 5; dosar 8520, f. 3-8, 51- 53 și 102 -104; dosar 8504, f. 3-7; dosar 8507, f. 2- 6; cf. *23 august 1944... Documente,* I, 1939 -1943, p. 263 - 276 (nr. 190); Mircea Mușat, *Drama României Mari,* Editura Fundației România Mare, București 1992, pag. 226-229.

[53] *Enciclopedia partidelor politice,* pag. 272.

[54] Antonescu-Hitler, *Corespondență...* vol. 1, ed. citată, pag. 66-70.

[55] La 18 decembrie 1940, versiunea finală a planului de atac împotriva U.R.S.S. fusese prezentată Fuhrer-ului sub numele de "Plan Barbarossa". Rusia Sovietică urma să fie dată peste cap într-o campanie rapidă, înainte de

încheierea războiului cu Marea Britanie. Toate pregătirile urmau a fi încheiate către mijlocul lunii mai: David Irving, *Hitler's War,* Avon Books, New York, 1990, pag. 331-312; William Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich,* Pan Books, London and Sydney, 1979, pag. 969-970;.

[56] Antonescu-Hitler, *Corepondență,* 1, ed. citată, pag. 74.

[57] *ibidem,* pag. 82.

[58] Vezi mai jos capitolul "Evreii din România în al doilea război mondial".

[59] Fruntaș al Legiunii.

[60] Evenimentele sunt înfățișate pe larg în volumul publicat de Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prâpastiei, 21 - 23 ianuarie 1941*, 256 p; cf. Z. Omea, *op.cit.,* p. 341-346. Preot Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României,* p. 147-154, arată că rebeliunea a fost pornită de Horia Sima.

Alți memorialiști ai Legiunii susțin că nu a fost "rebeliune", "ci o lovitură de stat, un putsch al generalului (Ion) Antonescu pentru a smulge prin forță Mișcării Legionare partea de autoritate și de putere ce-i fusese recunoscută ... la constituirea Guvernului Național - Legionar": Mihail Sturdza, *op.cit.,* p. 213 și următoarele.

în același sens, dar mai puțin explicit: Nistor Chioreanu, *Morminte vii,* Editura Institutului European, Iași 1992, ediție îngrijită de Marius Cristian, p. 100-113. Francesco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941. Mistica naționalismului,* Editura Humanitas, București, 1993, traducere Marian Ștefănescu, p. 295-302. Autorul își intitulează subcapitolul: "Pregătirea contra cronometru a unei duble lovituri de stat" (p. 295).

[61] Tabelul pe județe și Tabelul proprietăților mobile și imobile achiziționate forțat de legionari, înainte de rebeliune - ambele în *Pe marginea prâpastiei,* vol. I, pag. 104-109.

[62] *Ibidem,* p. 104-106.

[63] Arhivele Statului din România, Arhiva SR1, Fond Penale, Dosar 4 010, voi. 60, pag. 133-139, document pus la dispoziție de cercetătoarea Lya Benjamin.

[64] 11 corpuri de evrei aduse de la "Abator", vezi și Gh. Buzatu, Corneliu Ciucan, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești* (1927-1941), Editura FF Press, București 1996.

[65] 83 corpuri de evrei aduse de la Jilava. în total, au fost uciși 118 evrei în timpul rebeliunii, din care 116 identificați, cu nume și domiciliu: *Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente și mărturii,* volum întocmit de J. Alexandru, L. Benjamin, D. Brumfeld, A. Florea, P. Litman, S. Stanciu, cuvânt înainte Dr. Moses Rosen, Editura Hasefer, București 1991, pag. 69-71. Diferența dintre 109 și 118 se datorește faptului că nu toți cei uciși au fost aduși la Institutul Medico-Legal pentru autopsie.

[66] "Universul" din 12 februarie 1941, în *voi. citat* pag. 72.

[67] Decret nr. 314 din 14 februarie 1941, în "Monitorul Oficial" nr. 39 din 15 februarie 1945; cf. Marin Nedelea, *Istoria României în date, 1940-1995,* Editura Niculescu, București, 1997, p. 12.

O recentă cuprinzătoare analiză a istoriei Legiunii: Gh. Buzatu, *Mișcarea legionară în fața istoriei și a istoricilor,* în volumul *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 425-473 (include și o amplă bibliografie). Vezi și Gh. Buzatu, Corneliu Ciucan, Cristian Sandahe, *Radiografia Dreptei românești (1927-1941).*

Capitolul 4

REGIMUL AUTORITAR PE CARE ÎL REPREZINT" (Regimul politic intern, 27 ianuarie 1941 - 23 august 1944)

Motto:

"Ceea ce găsesc însă necesar să sublinez este faptul că *regimul autoritar pe care îl reprezint* a înlesnit dominarea situației și lichidarea rapidă a experienței legionare.

Evenimentele petrecute nu pot fi deci sub nici un motiv invocate în sprijinul restaurării democrației care s-a dovedit în trecutul apropiat absolut de neputincioasă de a asigura progresul intern al țării, hotarele și prestigiul ei extern".

Ion Antonescu către luliu Maniu, 22 iunie 1941

1. Regimul legionar

Abdicarea regelui Carol al II-lea, suspendarea Constituției din 27 februarie 1938, dizolvarea Partidului Națiunii și a Corpurilor legiuitoare au lăsat un vid politic în prima decadă a lunii septembrie 1940.

Un guvern de coaliție de "Uniune Națională" era posibil?

Ideea a fost luată în considerare. La 1 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu, "evadat" de la mănăstirea Bistrița unde avusese domiciliu obligatoriu (iuilie - august 1940), se întâlnește cu Iuliu Maniu la Ploiești. Au discutat cam un ceas. "Am stabilit prin urmare" - își amintește Iuliu Maniu în 1946 - "că dacă vom detrona pe regele Carol, avem să luăm împreună răspunderea conducerii țării", fără a preciza cine va fi președinte; generalul Antonescu își rezervase ministerele de Interne și Război.

Lucrurile au evoluat altfel însă la 4 și 5 septembrie.

După primirea deplinelor puteri, Conducătorul Statului s-a adresat din nou unor lideri politici: "M-am dus la toți șefii de partide, care erau cunoscuți și acei care se manifestau și toți au refuzat cerând abdicarea regelui. N-au voit să discute programul de guvernământ" - arată mareșalul la procesul său din mai 1946.

Dar după abdicare?

"După ce s-a format guvernul - continuă Ion Antonescu -, după ce a abdicat regele Carol, atuncea m-am adresat din nou și mi-au pus la dispoziție personagii din grupurile respective, însă nu mi-au dat concursul".

Iuliu Maniu vine cu precizări (tot în mai 1946):

"într-adevăr, după ce s-a format guvernul, l-am întâlnit pe d-1. mareșal, dar dânsul nu mi-a făcut nici un fel de propunere de a intra, partidul nostru sau reprezentanții săi, în guvernul domniei sale. Probabil fiindcă știa că o astfel de intrare ar fi inutilă... Partidul Național Țărănesc nu ar fi putut primi să participe la o guvernare dictatorială...; în schimb, însă, și-a arătat dorința că dacă va avea nevoie de tehnicieni, ca să-l ajute în guvernare, noi să nu refuzăm acești oameni".

Iuliu Maniu a fost de acord. Motivarea: "Am înțeles că având în vedere că eram în schimbarea unui regim, după rege, gonit de pe Tron, îmi dădeam seama că situația țării era foarte grea. Și atunci îmi dădeam seama că fiecare român este dator ca aceluia care are în mână puterea statului să nu-i facă greutăți".[1]

O revenire spre democrația parlamentară nu era cu putință. Factorii de decizie de la București se pronunțaseră pentru alinierea la Reich, ca modalitate de menținere a statului român. Berlinul n-ar fi agreat și acceptat în nici un fel un guvern de "Uniune Națională", cu participarea oficială sau de facto P.N.Ț. și P.N.L. Iar acestea din urmă erau - prin conceptele și tradițiile lor - în directă opoziție cu extrema dreaptă.

Două căi rămâneau deschise: un regim fascist cu Legiunea la putere sau unul autoritar, cu o conducere personală.

De la proclamarea, prin decret, a Statului Național Legionar (14 septembrie 1940) și până la rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941, țelul prioritar al Legiunii a fost instaurarea unui regim de tip fascist.

Ideologia ei - ultranațională, xdhofobă, antisemită - cu fetișizarea misticismului ortodox și proclamarea "revoluției" legionare, toate preconizau instaurarea unui sistem totalitar, asemănător aceluia din al Treilea Reich.

în același timp însă, în răstimpul septembrie 1940 - ianuarie 1941, administrația, justiția, armata, jandarmeria, poliția, finanțele, ca și viața economică în genere, au continuat să funcționeze, în cea mai mare parte, după regulile, mecanismele și cadrele existente până în august 1940.

Această continuitate a aparatului administrativ, judiciar, de ordine publică și financiar al statului nu era ceva nou. Trecerea de la regimul parlamentar la cel autoritar instituit de regele Carol al Il-lea (februarie 1938), a avut loc folosind mecanismele și cadrele existente. Au fost schimbați titularii de departamente, prefecții, primarii - cei mai mulți însă, persoane cunoscute ale vieții publice.

La fel și în ianuarie 1941; după rebeliunea legionară, au fost îndepărtați din aparatul statului cei direct afiliați Legiunii; restul a rămas pe loc.

După demiterea mareșalului Ion Antonescu (23 august 1944) și încercarea de revenire spre un regim constituțional parlamentar, mecanismele statului român, cu oamenii ce-1 slujeau, au rămas aceleași. Evident, cu eliminarea celor care aplicaseră politica rasială sau de represiune a regimului Antonescu.

înainte de război, alternarea la guvernare a P.N.L., P.N.Ț. sau a Partidului Poporului (averescanii), în anii '20 sau '30, nu a imprimat o politizare - fie liberală, fie țărănistă - a instituțiilor de bază ale statului. La fiecare nou guvern

ministerelor, prefecții și primarii. Restul administrației era același.

Formal, Statul Național Legionar fusese decretat la 14 septembrie 1940. Acest nou regim funcționa deocamdată cu "aparatul" tradițional, constituit de decenii.

Instalată la putere, Legiunea a căutat să-și așeze repede oamenii săi în diferitele compartimente ale vieții publice, începând cu poliția. N-a reușit să le controleze. Grupele legionare au funcționat însă în paralel cu instituțiile statului. Au făptuit - îndeosebi "poliția legionară" și "comisariatele de românizare" - o sumă de abuzuri, violări de domiciliu, confiscări de bunuri, arestări arbitrare, violențe și asasinate.

în răstimpul septembrie 1940 - ianuarie 1941 dualitatea puterii a fost o realitate.

Evoluția va fi inversă între 1945 și 1948 Partidul Comunist din România, va izbuti să-și instaleze oamenii săi în toate compartimentele și mecanismele statului la toate nivelele. Apoi, începând cu 1948, a desființat sistematic toate instituțiile existente înlocuindu-le cu altele după model sovietic.

2. Regimul politic între 27 ianuarie 1941 - 23 august 1944

După înfrângerea rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941, Antonescu a încercat din nou să obțină sprijinul politic civil:

"După terminarea rebeliunii - își amintește Conducătorul în mai 1946 - atuncea am vrut să fac un guvern de Uniune Națională. Am făcut apel din nou la șefii de partide și nu numai că mi-au refuzat formarea guvernului de Uniune Națională. Am spus atuncea: «Acum am scăpat de legionari, ați fost contra legionarilor. Legionarii au dispărut din viața politică. Prin urmare acum nu mai este nici un motiv ca să refuzați formarea unui guvern de Uniune Națională». Am fost refuzat și, ceva mai mult, au fost retrași din guvern toți exponenții partidelor politice, afară de unul singur, domnul Petrescu... era partizan politic al domnului Maniu, apoi al domnului Mihalache..."

Cum a fost constituit un guvern cu preponderență militară?

Ion Antonescu: "Toți, toți șefii de partide politice și chiar domnul Mareș, care era din ăștia care nu fac parte din partid politic. Toți membrii civili din guvern au fost pentru formarea unui guvern de militari. Pentru ce? Nimenea nu era sigur că rebeliunea se terminase. Legionarii, după ce au fost înfrânți au continuat lupta în subteran, au format echipele morții în care eu și domnul Mihai Antonescu eram cei dintâi puși pe listă... Dar nu puteam să las țara la discreția străzii."[2]

În aceste condiții, la 27 ianuarie 1941, Conducătorul statului a constituit un guvern cu 15 miniștri și 18 subsecretari de stat. Dintre aceștia, 25 militari și 8 civili[3].

La finele anului 1941, după intrarea României în război, guvernul cuprinde 15 civili și 18 militari, aceștia din urmă mai ales la ministerele direct implicate în efortul de pe front.[4] în august 1944, raportul este de 20 civili față de 13 militari[5]. Universitari sau tehnocrați, cu recunoscute competențe, sunt miniștri titulari sau subsecretari de stat la externe; finanțe; justiție; educația națională; culte și arte; propagandă (informații); agricultură; lucrări publice și comunicații; sănătate; economia națională; "românizare", colonizare și

inventar; exploatări miniere și petrol; industrie și comerț; aprovizionarea armatei și populației civile.

Demnitarii civili ai guvernului Antonescu (după 27 ianuarie 1941) nu au făcut parte - cu trei excepții - din cabinetele anterioare (până în 1940). Ce apartenență politică avuseseră până atunci?

Profesor universitar Mihai Antonescu aderent al Partidului Național Liberal - Gh. Brătianu (fără să fi avut vreo funcție importantă); profesor universitar Ion Petrovici (Educație Națională, Culte, Arte): succesiv în partidele Conservator-Democrat, Poporului și Național-Creștin (Goga-Cuza); arhitect Ioan D. Enescu, Partidul Național-Creștin; Constantin Alexandru (Atta) Constanti- nescu, Partidul Național Liberal - C.I.C. Brătianu. Toți ceilalți miniștri sau subsecretari de stat nu fuseseră înregistrați în vreun partid, au fost tehnocrați în departamentele pe care le-au condus: profesorii universitari Constantin Bușilă, I.N. Fințescu, Alexandru Marcu, Gheron Netta, Constantin C. Stoicescu, dr. Petre Tomescu; conferențiarii universitari: Enric Oteteleșanu, Ion C. Petrescu, Petre

Strihan și Ovidiu Vlădescu. Tot în calitate de specialiști civili au lucrat, ca miniștri sau subsecretari de stat: dr. Constantin Dănulescu, Victor Dimitriuc, Gh. Docan, Titus Dragoș, Toma P. Ghițulescu, Stavri Ghiolu, Ion Marian, Ion C. Marinescu, Alexandru Neagu, Dimitrie Negel, Petre Nemoianu, Aurelian Pană, Ion Sandu, Mircea Vulcănescu.[6]

După încetarea rebeliunii au fost numiți militari activi ca prefecți pentru conducerea județelor: 37 colonei și 11 locotenenți-colonei (= 48 prefecți în total).

în august 1944 nouă prefecți erau militari activi; ceilalți - militari în rezervă sau retragere și câțiva civili[7].

Tot la finele lui ianuarie 1941 și începutul lunii februarie guvernul a înlocuit pe toți primarii și ajutorii de primari în orașe și comune, numiți sub regimul național-legionar[8].

Poliția, jandarmeria și armata au început reținerea persoanelor implicate în rebeliune. Rezultatul? Până la 25 februarie au fost arestate 4638 persoane în București și 4717 în restul teritoriului, în total 9355. Până la 7 august 1941, Tribunalul Militar București a pronunțat 1842 sentințe de condamnare, de la câteva luni închisoare, până la muncă silnică pe viață. Cei condamnați la pedepse de scurtă durată au fost grațiați și eliberați (1079 în total) în mai 1941.

Foștii miniștri și subsecretari de stat ai Legiunii (în guvernul 14 septembrie - 21 ianuarie 1941) au fost condamnați, cei mai mulți în absență, de la 5 ani temniță grea sau închisoare corecțională, la muncă silnică pe viață[9].

Au fost condamnați și executați o parte din autorii asasinatelor de la Jilava și Snagov din noiembrie 1940. Alții s-au refugiat peste hotare în Reich, unde au fost internați. Ei au slujit, indirect, ca un posibil grup de presiune asupra regimului de la București.

Mareșalul Ion Antonescu a mai încercat și în noiembrie 1941, după al doilea plebiscit (vezi mai jos), să obțină un fel de sprijin din partea "opoziției". A informat pe dr. Nicolae Lupu, fruntaș al P.N.Ț., că gândește să formeze un Consiliu de Stat cu participarea lui luliu Maniu, a doctorului N. Lupu, a altor lideri P.N.Ț. și din alte partide; dacă ei ar refuza, atunci îi va obliga să accepte.

Maniu comunică mareșalului că nici el și nici un alt reprezentant de vază al național-țărăniștilor nu ar accepta oferta[10].

Nici o personalitate de prim rang din lumea politică tradițională n-a voit să-și asume răspunderea guvernării, începând din toamna anului 1940. Mareșalul Ion Antonescu și-a luat această răspundere până în august 1944. Liderii P.N.Ț. și P.N.L. constituiau rezerva. Era, într-un fel, repetarea situației din primul război mondial. Atunci, în mai 1918, România a fost nevoită să semneze pacea cu Puterile Centrale. Prim-ministru a fost numit Alexandru Marghiloman - avea acceptul Berlinului - înlocuind pe Ion l.C. Brătianu, care intrase în război alături de Antantă (Franța, Anglia, Rusia).

*

Mareșalul Ion Antonescu a deținut puterea legislativă și executivă; controla justiția, deoarece inamovibilitatea corpului judecătoresc fusese suspendată. Avea puteri depline. S-a folosit însă de aceste puteri, de obicei în limitele stabilite de legislația civilă, economico-financiară și culturală în vigoare până în 1940. S-au adăugat, firește, legile și ordonanțele cerute de starea de război. în plus, a edictat și pus în aplicare - ca politică de stat - un ansamblu de măsuri rasiale, antisemite".

Conducătorul statului a definit câteva din principiile sale diriguitoare:

a) Baza statului o alcătuiesc: "... familia, școala, biserica și în special armata. *Armata este sinteza unui popor...* Armata este celula cea mai sănătoasă a acestui popor și mai ales a nației noastre. Ea a salvat-o și i-a dat onoarea"[12] (sublinierea D.C.G.).

"Armata, magistratura, școala sunt instituții cu tradiție și bază serioasă. Dacă perturbăm armata, magistratura, școala, toată clădirea statului se abate peste noi. în instituțiile acestea trebuie procedat cu mult tact..."

b) *Prefectul de județ-*."... să-1 facem răspunzător de toată administrația din județul lui,... să-i dăm răspunderea completă, dar și libertatea și inițiativa completă ...; ... are toată inițiativa în cadrul legal, însă el trebuie să uzeze de această inițiativă la maximum..."

c) *Presa și opinia publică:* "Opinia publică trebuie pregătită printr-o propagandă care să fie susținută de toate jurnalele..."

"Noi avem o presă dirijată într-un stat dirijat. Deci această presă să termine cu dezmățul din trecut... descrieri de crime care excită sentimentele bestiale ale oamenilor... procesele senzaționale ... excitarea opiniei publice..."

"în problemele interne nici o violență. O presă decentă, ca presa engleză..."

"Problemele în legătură cu granițele noastre, cu drepturile noastre, cu aspirațiile poporului român, trebuie tratate de presa noastră, nu abandonate..."

d) *Resursele economice ale țării:* "... generalul Antonescu nu va consimți să altereze fondul bogățiilor românești".

"Neamul românesc, oricare ar fi regimul lui politic, înțelege să-și rezerve dirijarea economiei sale naționale..."

"Germanii și italienii să nu pătrundă în economia noastră națională decât în înțelegere deplină cu noi (= românii, D.C.G.) și numai în limita pe care o fixăm noi".

e) *Salarizarea muncitorimii:* "... minimul de salariu pe care-1 prevăd eu (= generalul Ion Antonescu, nota D.C.G.), nu este acela care asigură existența lucrătorului, ci acela care dă muncitorului posibilitatea să aibă un standard de viață mai ridicat."

Mărirea salariilor nu determină și o urcare a prețurilor în condițiile speciale din toamna anului 1940?

Răspunsul generalului Ion Antonescu: "Acest lucru nu-1 voi lăsa să se producă. Aici este rolul de dirijare a statului; aici intervenim noi. Eu ridic salariul muncitorului, dar pe fabricant nu-1 las să mărească

plafonul prețurilor..."[13]

Conducătorul statului nu a avut niciun fel de partid pe care să se sprijine în opera de guvernare (după 1941).

El însuși și-a definit cârmuirea: "regim autoritar",[14] Socotea că democrația parlamentară "s-a dovedit în trecutul apropiat absolut neputincioasă de a asigura progresul intern al țării, hotarele și prestigiul ei extern".[15]

"Concepția electorală a regimului parlamentar - continuă Ion Antonescu... este inaplicabilă regimului politic inaugurat la 6 septembrie..."

Cum se exercită acest regim autoritar?

- "Exclude principial jocul partidelor politice".

- Organizează națiunea astfel încât "individul să-și găsească locul cel mai potrivit capacității sale și cel mai util colectivității".

- Instituțiile publice "să ia cunoștință direct, repede și cu totul dezinteresat de nevoile publice reale".[16]

- Presa: Conducătorul statului condamnă "libertatea dezordonată care duce la dezorientarea spiritului public..."

"Presa e colaboratoarea zilnică a guvernului... Rolul cenzurii este acela de a pune de acord cuvântul scris sau rostit cu directivele oficiale... Critica de natură constructivă e nu numai îngăduită, dar dorită de guvern..."[17]

Conducătorul invoca adesea legea, chiar și constituția (care de fapt fusese suspendată):

"Eu însă nu admit nici o injoncțiune a nimănui în treburile statului. *Nu mai admit violări de domiciliu, pentru că inviolabilitatea domiciliului este asigurată prin Constituție.'*[11] Noi am protestat întotdeauna contra actelor arbitrare ale regimului trecut și acum le comitem pe scară groaznică". (I. Antonescu în ședința Consilului de Miniștri din 14 octombrie 1940).[19]

De asemenea:

"Au avut loc violări de domiciliu, în care se pătrunde cu revolverele în mână, întocmai cum am văzut în filmele de cinematograf... Nu poate să mai meargă așa. *îmi trebuie ordine, încrederea tuturor cetățenilor, dar prin lege și prin justiție și prin dreptate, iar nu prin acte arbitrare. "*[20]

De asemenea: *"Atentatele la libertatea individuală și violările de domiciliu trebuie să înceteze imediat.* Cei mai mari tâlhari nu pot fi judecați și nu se poate lua împotriva lor nici o măsură decât numai de justiție..."[21] (sublinierile D.C.G.).

în cei patru ani de cârmuire "Conducătorul statului"' a căutat să aplice principiile sale diriguitoare. A descoperit, însă, că o societate nu poate fi

schimbată repede, de azi pe mâine, că în viață, obiceiurile și năravurile sunt mai tari decât principiile.

își făcea iluzii când gândea la o întocmire a statului unde fiecare

om să-și afle "locul cel mai potrivit capacității sale și cel mai util colectivității..." Iluzia nu a fost numai a sa. Au împărtășit-o mulți oameni politici înainte și după al doilea război mondial.

Justiția, în alcătuirea ei tradițională, a funcționat pe temeiul normelor juridice statornicite înainte de război[22].

în aprilie 1944, 69 de profesori, cercetători, membri ai Academiei Române, adresează conducătorului statului un apel. îi cereau să pună capăt alianței cu Reich-ul și războiului: "Poporul român, sleit de un război prea lung față de puterile lui, nu se mai poate bate. Coborâți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Pretutindeni veți vedea deznădejdea în ochi și același răspuns: nu."[23]

Reacția mareșalului Antonescu a rămas aceea cerută de cadrul legal existent. A trimis apelul la Ministerul Justiției și a întrebat dacă profesorii universitari pot întreprinde o astfel de acțiune. Ministerul a evitat un răspuns clar. Conducătorul n-a trecut la represalii și toți semnatarii și-au păstrat funcțiile.

Raporturile cu Palatul. Chiar de la 7 septembrie 1940, Conducătorul statului arată în Consiliul de miniștri care va fi rolul regelui:

"Palatul nu se va mai amesteca în nici o problemă a Statului, și acel ministru sau funcționar al Statului ce va fi prins de mine va fi destituit imediat și sancționat.

"Am să fac Statutul Casei Regale și îl voi impune la toți. Chiar de pe acum am dat indicațiuni principiale de drepturile pe care le vor avea aghiotanții regali, și ele vor fi de așa natură, ca să nu mai facă acolo clica (trei luni numai vor sta la Palat aghiotanții regali și apoi se vor schimba; cu această măsură nu vor prinde nici o aderență cu Tronul și cu această măsură putem să trecem câți mai mulți ofițeri pe la Palat și Regele va putea să-și cunoască Armata lui).

Când Regele va deveni cu vârsta și cu mintea ca să-și dea seama de problemele Statului, vă rog să luați notă de acest lucru, nimeni nu va putea să-i supună problemele de Stat și oricine și pe orice treaptă s-ar găsi în Stat va fi destituit de mine și motivat în fața Națiunii. Sub guvernarea trecută, Regele s-a amestecat până și în finanțele țării..."

Concluzia?

"Nimeni nu va trece prin fața Palatului decât ca să se închine în fața unui simbol. El este numai un simbol și nu are dreptul să se amestece în conducerea Statului"'.

Conducătorul a instituit și o Comisie specială pentru a cerceta averea fostului suveran. Un foarte cuprinzător raport a fost înaintat unei instanțe speciale de pe lângă înalta Curte de Casație și Justiție. Instanța a emis o decizie, la 26 noiembrie 1941, prin care Carol al 11-lea era obligat să restituie unele proprietăți obținute ilegal și să plătească statului 11 617 624 354 lei despăgubiri. Suma n-a fost vreodată restituită.[24]

întreaga procedură constituia reacția Conducătorului și arăta toate resentimentele sale față de Suveranul ce abdicase la 6 septembrie 1940 și pe care-1 considera răspunzător de drama țării.

Ion Antonescu pare să nu-și fi dat seama că tânărul suveran ar putea polariza în jurul său, în caz de necesitate maximă, forțele necesare unei schimbări; că autoritatea regelui Mihai nu va fi contestată de nici un comandant al oștirii și nici de vreo instituție civilă. Izolarea în care voia să țină Palatul s-a întors, în cele din urmă, împotriva Conducătorului, care n-a mai avut tăria sau voința de a cere armistițiul în august 1944.

*

Mareșalul a organizat și **două plebiscite.**

El face "apel la conștiința fiecărui român să-și dea aprobarea sau dezaprobarea", asupra actelor noului regim. De aceea și "votul a fost pe față și votanții s-au prezentat cu carnetele de identitate, vizate la votare".[25]

Așadar vot deschis, oral, cu liste separate pentru cei ce spuneau "nu".

Rezultatele? Peste 99,99% în favoarea regimului. Momentele fuseseră bine alese: 2-5 martie 1941, după înfrângerea rebeliunii legionare și restabilirea ordinei și 9-12 noiembrie 1941, după eliberarea Basarabiei și încheierea operațiunilor în Transnistria (când se părea că participarea Armatei române pe frontul de Est va fi redusă la câteva mici unități).

Rezultatul consultării din 2-5 martie 1941: 2 960 298 voturi pentru regimul Conducătorului și 2.996 împotrivă.

La cel de al doilea plebiscit din 9-12 noiembrie 1941, 3 446 889 voturi au fost Da pentru guvern, și numai 68, Nu[26]!

Aceste consultări au fost definite oficial "Adunarea obștească plebiscitară a națiunii române".[27]

Era oare convins mareșalul, în forul său interior, că opinia publică, aproape în unanimitate - îl sprijină?

Partidele politice rămâneau interzise.

Articolul 2 din Decretul Regal din 14 februarie 1941 statua: "Până la o nouă reglementare, orice acțiune politică de orice natură este interzisă". în raportul ce însoțea decretul amintit (care abroga statul naționaLlegionar), generalul Ion Antonescu preciza:

"Până când împrejurările ne vor îngădui să reluăm organizarea noastră politică pe baze temeinice și constructive, *am socotit că orice acțiune politică trebuie oprită,* interesul național al apărării drepturilor patriei trecând înaintea tuturor *scopurilor, oricât de înalte."* (sublinierea D.C.G.)[28]

în realitate, *Partidele Național Țărănesc și Național Liberal au*

continuat să existe, prin conducerile centrale și județene. Supravegheate firește de Siguranță. Conducătorul Statului și liderii celor două partide - luliu Maniu (P.N.Ț.) și Constantin I.C. Brătianu (P.N.L.) au fost periodic în dialog, de fapt în opoziție. "Dialogul" a fost purtat în scris. Liderii celor două partide tradiționale criticau - uneori în termeni duri - politica guvernului.

La plebiscitul din 2-5 martie 1941, luliu Maniu anunță pe Conducător că Partidul Național Țărănesc se va abține deoarece: regimul este "complet lipsit de libertatea necesară manifestării opiniilor și sentimentelor adevărate ale țării"; se adaugă starea de asediu, cenzura și "interdicția oricărei manifestări de atitudine politică,...", plus prezența trupelor germane.[29]

La repetatele scrisori ale lui luliu Maniu pe intervalul noiembrie 1940 - aprilie 1941, Ion Antonescu răspunde Ia 22 iunie 1941: un lung memoriu - 34 de pagini tipărite - în care respinge argumentele oponentului său și își justifică totodată deciziile[30]. Schimbul de scrisori are loc și între Conducătorul stalului și Constantin I.C. (Dinu) Brătianu, șeful Partidului Național Liberal.[31]

Din partea "opoziției" nu lipsesc formulările retorice, iar în răspunsurile mareșalului răbufnesc resentimentele.

Constantin l.C. Brătianu către mareșal, la 24 septembrie 1942:

- "Armata română nu mai contează ca armată națională pentru apărarea frontierelor țării..."
- "Pentru ce ne impuneți toate aceste sacrificii?..."
- "Ce vom avea la sfârșitul războiului?"
- "V-am prevenit în mai multe rânduri, în anul 1941 și 1942, că România nu trebuie să-și trimită trupele sale în interiorul Rusiei, fără a-și pune în pericol chiar existența sa..."
- "... Trebuie să urmați exemplul Finlandei, care a oprit trupele sale în apropierea frontierelor, sau al Ungariei, care nu le mai sacrifică pentru a distruge bolșevismul..."[32]

Formulările și întrebările, au desigur, temeiul lor; dar sunt, în același timp, și retorice. Ar fi avut C.I.C. Brătianu, în împrejurările anilor 1940-1942, posibilitatea de a proceda altfel decât a făcut-o conducătorul statului român? Ce mijloace ar fi avut șeful P.N.L. sau P.N.Ț. - de a refuza "inivitația" și "cererea" cancelarului Adolf Hitler de a angaja armata română Ia răsărit de Nistru?

La atari întrebări, mareșalul Antonescu răspunde polemic și chiar pasional. îi scrie lui C.I.C. Brătianu la 29 octombrie 1942: "Ce reprezentați în această țară, dv., toți foștii oameni politici, în afară de interesele dv. egoiste și un trecut politic total compromis și dureros?" "... Dv., liberalii, mai mult ca alții... prin acțiunea dv. de dirijare și îndrumare a vieții noastre politice, economice, morale și spirituale, exercitată direct și indirect ... ați dus țara la catastrofa din 1940".[33]

Cuvinte și mai grele, despre luliu Maniu: "Intrând în politica țării ca exponent naționalist, s-a aliat electoral cu jidanii, cu ungurii, cu ucrainienii, cu toți destructorii, pentru a putea rupe coeziunea politică a vechiului regat și a-și asigura un loc predominant în politica

României Mari."[34]

Atari "rechizitorii" ale Conducătorului statului împotriva "liberalilor" și a "țărăniștilor" se vor repeta. Ca și ale lui luliu Maniu și C.I.C. Brătianu către mareșal.

Dar în nici un moment din intervalul 1941 - 1944 Conducătorul statului n-a trecut la represalii sau la distrugerea opoziției tradiționale. Ion Antonescu a respectat regula de bază a politicii românești: păstrarea unei echipe de rezervă, când împrejurările ar cere așa ceva.

Mai mult. Cu aprobarea tacită a Conducătorului, emisarii opoziției - ai P.N.Ț. în primul rând - ajung la Cairo în martie 1944, pentru a căuta ieșirea României din alianța cu "Axa".

Evoluția raporturilor dintre guvern și opoziție devin vizibile opiniei publice la 1 decembrie 1943. Presa dirijată și cenzurată acordă spații largi evenimentului: aniversarea unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România (25 ani, 1 decembrie 1918-1943). *Universul,* cel mai răspândit cotidian din țară, publică pe prima pagină fotografiile regelui Ferdinand I, Ion I. C. (Ionel) Brătianu, Take Ionescu și luliu Maniu. Comentariul ziarului pentru liderul P.N.Ț.: unul din oamenii mari căruia i se cuvin mulțumirile României. Era pentru întâia dată în ultimii ani că personalitățile politice "tradiționale" apăreau în prim plan. Era, de sigur, în interesul regimului Antonescu de a sugera o convergență între guvern și opoziție privind țelurile naționale majore. O atare convergență era o realitate. Deosebirile - care în fond se vor însuma într-o confruntare directă - constau în opțiunile politice și mijloacele de a înfăptui aceste țeluri esențiale.[35]

Unii social-democrați încep și ei să se agite, mai ales în 1943 și 1944[36], îndeaproape vegheați de Siguranța statului, dar fără măsuri directe împotriva lor.

Măsuri directe au fost luate împotriva comuniștilor. Câțiva care efectuaseră sabotaje, au fost condamnați și executați. Liderii PCR s-au aflat în lagărul de la Tg. Jiu, sau în închisori, ca de exemplu, la Caransebeș. Regimul deținuților politici sub regimul Antonescu a fost cu totul moderat.[37] Emil Bodnăraș - lider marcant al P.C.d.R. - este eliberat la încheierea pedepsei și circulă prin țară în 1943-1944. Când Petru Groza - viitorul prim ministru din 1945 - este închis pentru legăturile sale comuniste, se pun în mișcare toate relațiile și în scurt timp este eliberat. Lucrețiu Pătrășcanu, alt fruntaș comunist, are un fel de domiciliu forțat la Breaza. Ceea ce nu-1 împiedică să-și scrie eseurile de istorie și să aibă în repetate rânduri legături cu reprezentanții P.N.Ț., ai P.N.L., ulterior chiar cu persoane din apropierea regelui Mihai. Și Petre Constan- tinescu-Iași, viitorul ministru comunist al informațiilor, este liber; se întâlnește conspirativ, în 1944, cu fruntașii național țărăniști și le solicită chiar unele ajutoare bănești.

Fiind timp de război, *regimul Antonescu a edictat și pus în aplicare și o legislație excepționala.* Ca, de exemplu, "Decretul lege

pentru reprimarea forțelor ce pun în primejdie existența și interesele statului" (6 februarie 1941) - care introducea pedeapsa capitală pentru unele infracțiuni, îndeosebi din sfera deținerii și mânuirii armelor, explozibilelor și muniției.[38]

Aceeași pedeapsă maximă pentru "distrugerea în paule sau în întregime a fabricilor, întreprinderilor sau depozitelor...", cu intenția de a sabota producția.[39]

La 3 mai 1941 intră în vigoare Decretul-lege" pentru activarea producției, regimul prețurilor, reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic".[40] Delictul de "crimă de sabotaj" se sancționa cu "muncă silnică de la 5-20 ani", plus confiscarea mărfurilor.

La 18 februarie 1941 un alt decret nota că poate fi militarizată "orice instituție sau întreprindere de stat sau particulară... oricând interesele superioare ale statului ar cere".[41]

Munca devine o datorie: "Fiecare locuitor al țării este obligat să servească interesele generale ale statului român, îndeplinind o muncă în cadrul îndeletnicirilor individuale sau de folos obștesc".[42]

Această îndatorire a fost completată cu un "Decret lege asupra regimului muncii în timp de război" (2 octombrie 1941), pentru mărirea "efortului muncii și a rezultatelor ei", îndeosebi în industria de apărare.[43] încetarea lucrului fără aprobarea comandamentului militar al întreprinderii militarizate sau a Inspectoratului de muncă este calificată crimă de sabotaj și pedepsită cu 5 la 20 ani temniță grea.[44]

"Mobilizarea agricolă" a fost deasemnea legiferată (10 martie 1941). Ministerul Agriculturii în cooperare cu Marele Stat Major și Ministerul Coordonării și Statului Major Economic, erau îndrituiti "să găsească mijloacele cele mai potrivite de organizarea agriculturii în vremuri excepționale..."[45]

Persoanele apte de muncă dar care nu puteau dovedi că lucrează efectiv puteau fi obligate să presteze muncă de folos obștesc în tabere sau colonii de muncă special organizate.[46]

Câte persoane au fost arestate și condamnate în intervalul 1940-1944?

în stadiul actual al cercetărilor dispunem de o singură "Notă" aflată în arhiva Comitetului Central al PCR[47]. Dă un total de 10 617 persoane "cercetate și judecate pentru activitate antifascistă". Rămâne de verificat dacă în acest total nu intră și legionarii arestați și condamnați după "rebeliunea" din 21-23 ianuarie 1941[48], cât și cei închiși pentru speculă și alte fapte socotite delicte prin legislația de război. Cei care au întocmit nota aveau tot interesul să mărească numărul "antifasciștilor".

De altfel, din acest total de 10 617, comuniștii sau simpatizanții erau mult mai puțini. La 16 decembrie 1942, erau internați în lagăre 1915 comuniști sau socotiți ca atare, din care 1221 la Târgu Jiu și 694 în Transnistria[49]. Chiar dacă mai adăugăm și pe cei aflați în închisori, numărul comuniștilor și a simpatizanților aflați în detenție nu avea cum să depășească 2 200 - 2 300 adică 21,6% din totalul de 10 617.

Cât de severe au fost pedepsele pronunțate de instanțe?

Situația numerică este următoarea:

303 - condamnări la moarte, din care 72 persoane au fost executate

22 - morți în timpul anchetei

277 - muncă silnică pe viață

5185 - de la 15 la 25 de ani

4830 - sub 15 ani închisoare

în plus, alte 5463 persoane au fost internate în lagăre, cu vorbitor, pachete etc.

Cele 303 condamnări la moarte se așază cronologic astfel:

1940- 11

1941-28

1942-63

1943- 118

1944-83

Din cele 303 persoane condamnate la moarte, 72 au fost executate. După 1942, cu o singură excepție, cei care făceau parte din Partidul Comunist din România au avut pedepsele comutate în închisoare pe viață.[50]

Nu știm câți din cei deținuți au murit până în 1944. După toate probabilitățile, imensa majoritate a fost eliberată a doua zi după 23 august 1944.

Evreii din Basarabia și nordul Bucovinei au avut alt tratament. Li s-a aplicat "purificarea etnică"[51].

însumând cele de mai sus: Ion Antonescu a instituit - pe cale legală - un regim autoritar; a concentrat puterile statului în funcția sa de "conducător"; a condus cu ajutorul aparatului adminsitrativ, financiar și judiciar, așa cum se constituise de-a lungul anilor până în 1940. A păstrat alcătuirile și valorile principale ale societății și statului român, în împrejurările de excepție prin care trecea România începând din 1940.

Cârmuirea sa rămâne patemalistă, tradiționalistă, accentuat naționalistă, păstrătoare a proprietății particulare, cât și a mecanismelor pieții - cât puteau ele funcționa în acei ani. Aparatul de represiune - în condițiile războiului - a funcționat la un nivel cu totul moderat.

O singură excepție majoră: politica antisemită și tratamentul impus evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei, dintre care peste 108 000 morți sau uciși în lagărele din Transnistria.

în același timp, cârmuirea mareșalului Antonescu se deosebește de alte regimuri dominate de Reich-ul nazist: în jur de 300 000 de evrei din România (până la Prut), supuși legilor și discriminărilor rasiale de tot felul, au rămas în viață până în august 1944. *Este, probabil, cel mai ridicat număr de supraviețuitori, într-o singură țară, în toată Europa controlată de naziști.*

De la finele lui ianuarie 1941 Ion Antonescu nu a avut nici un

partid propriu cu care să guverneze.

Când a luat puterea (5-6 septembrie 1940), România se afla într-o situație limită. Patru ani mai târziu, când a pierdut puterea (23 august 1944), țara se afla din nou pe marginea prăpastiei. "Am avut intenția" - declara mareșalul în mai 1946 - "de la început ca să reconstitui granițele țării. *Toate granițele țării"* (sublinierea D.C.G.). A început cu Moldova dintre Prut și Nistru și cu nordul Bucovinei. Războiul, în care România constituia un pion într-un angrenaj mondial, a fost pierdut. La cea mai grea cumpănă a cârmuirii sale, Ion Antonescu n-a mai izbutit să înfrunte inevitabilul și să semneze el însuși armistițiul.

în momentul când a fost destituit și arestat la 23 august 1944, regimul pe care-1 instaurase la 6 septembrie 1940 a încetat să mai existe.

Armata, forțele de ordine, administrația și justiția au urmat, chiar de a doua zi, dispozițiunile noului guvern și regim, anunțat prin proclamația regelui Mihai.[52]

***

Regimul Antonescu în documentele PCR

Partidul Comunist din România, devenit din 1945 PCR, a caracterizat de la început cârmuirea generalului Ion Antonescu în formulele: regimul "militaro-fascist", agrementat cu calificativele: "trădător de țară" sau "banda de trădători".[53]

în tot intervalul 1947-1960, "Caracterizarea" elaborată de Secția propagandă a PCR a trecut în "Istoria R.P.R.", manualul unic pentru învățământul mediu: "sângeroasa dictatură fascistă a lui Antonescu sprijinită de

1.Maniu, Brătianu și de social-democrații de dreapta..."; "călăul... Antonescu"; "un mănunchi de cele mai mari hiene, de capitaliști și de moșieri români, caută să se îmbogățească și mai mult în urma furnizării grâului, petrolului și a cărnii de tun pentru războiul lui Hitler..."; "canibalii și tâlharii fasciști..."[54] Cel puțin 12 (douăsprezece) serii de absolvenți și absolvente de liceu au "învățat" istorie contemporană în acest jargon de o vulgaritate și minciună fără egal în învățământul românesc. Realitatea faptelor și a documentelor era înlocuită cu "versiunea" și frazeologia partidului comunist.

în anii '60 limbajul s-a mai domolit. Dar esența a rămas aceeași: "dictatura militaro-fascistă", scrie explicit "Istoria Contemporană a României, Manual pentru clasa a X-a, publicat în 1983.[55] Această formulă a fost învățată de toate seriile de absolvenți de liceu timp de aproape trei decenii, între 1960-1989.

Nicolae Ceaușescu rămâne tot la "dictatura militaro-fascistă a lui Antonescu".[56]

O nuanțare intervine în "Probleme fundamentale ale istoriei României", manual unic obligatoriu pentru întreg învățământul universitar: după rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941, "dictatura militară antonesciană nu a mai avut ca bază politică un partid, dar a menținut metodele de guvernare reacționare, s-a sprijinit pe organele

represive și pe trupele hitleriste."[57]

A apărut și o lucrare documentată, de ținută științifică - în limitele îngăduite de regim - asupra cârmuirii mareșalului Ion Antonescu. Autorul, cercetătorul Aurică Simion, intitulează - argumentat - primul capitol al volumului "Guvernul antonescian - o alternativă de dreapta opusă dictaturii partidului Garda de Fier."[58]

Lucrarea a stârnit de îndată împotrivirea unor activiști PCR, care nu doreau să se spună o parte din adevăr despre regimul Antonescu. Rezultatul: o continuare de tiraj de circa 32 000 exemplare a fost topită. Volumul nu a schimbat însă "linia oficială" a manualelor școlare sau a documentelor de partid.

După evenimentele din decembrie 1989, a început pseudo-dezbaterea "pro" și "contra" Ion Antonescu, susținută mai ales de persoane fără pregătire profesională reală, dar cu certe opțiuni partizane.

Unii au ridicat pe mareșal pe un soclu înalt, găsind "motivări" pentru toate acțiunile sale sau trecând ușor peste unele.

Alții au continuat "linia" regimului comunist. Ca de exemplu:

"Ion Antonescu era ... un adept al totalitarismului militaro-fascist pe care l-a practicat în tot timpul guvernării sale".[59] "După lichidarea rebeliunii legionare din ianuarie 1941 ... Ion Antonescu continuă să exercite o dictatură de tip militaro-fascist, în care deține singur puterea absolută, sprijinindu-se pe armată, pe jandarmerie și pe forțele ubicuitare de poliție politică".[60]

"Regimul antonescian - conchide un alt autor - a fost între anii 1941-1944 unul bazat pe o ideologie și politică fasciste..."[61]

Date fiind persistența unor atari caracterizări, se pun două întrebări:

1. Care au fost raporturile între Armată și Legiune, în intervalul 6 septembrie 1940-21 ianuarie 1941?

2. Ce rol a avut armata în regimul Ion Antonescu în intervalul 23 ianuarie 1941-23 august 1944?

Armata șl Legiunea

în guvernul constituit la 14 septembrie 1940 apărarea națională, coordonarea statului major economic, subsecretariatul ministerului de interne pentru poliție, înzestrarea armatei, armata de uscat, marina, aviația erau conduse de militari de carieră, fără legătură cu Legiunea. Singura excepție: internele, unde a fost instalat generalul Constantin Petrovicescu, adept convins al noului regim.[62]

în primele zile ale cârmuirii, Conducătorul Statului scoate din cadrele active ale armatei 11 generali considerați colaboratori prea apropiați ai regimului lui Carol al 11-lea[63]. Dar anunță că nu va mai opera alte scoateri din cadrele de comandă.

Conducerea Legiunii urmărea *politizarea: "Armata trebuie să fie a poporului.* Ofițerul nu mai trebuie să fie un șef impus prin ordin și regulamente. El trebuie *să fie ales* sau să fie socotit ca ales de oștenii de sub comanda lui. Este ceasul împăcării ostașului cu șeful... Este ceea ce va face statul legionar. *Va avea oștași buni, dacă va avea legionari buni"* (sublinierile D.C.G.).[64]

După câteva săptămâni de ezitări, generalul Ion Antonescu reacționează.

8 octombrie 1940: legionarii care încearcă să pătrundă în cazărmi să fie "arestați și predați Parchetului, chiar dacă ar avea asupra lor acte în regulă; procedarea va fi fermă, dar cu tact și omenie".

14 octombrie: armata este a țării, ierarhia trebuie strict respectată.

24 octombrie 1940: la o convocare a comandanților de mari unități, atitudinea generalului Ion Antonescu este mai îngăduitoare: "Nu-i judecați prea aspru (pe legionari, nota D.C.G.), chiar dacă au făcut greșeli mărunte, pentru că au suferit enorm".[65]

Când "greșelile mărunte" s-au transformat în asasinatele din 26-27 noiembrie 1940, Conducătorul statului izbucnește (28 noiembrie): "... Voi executa în 24 de ore pe oricine va omorî cu premeditare orice cetățean al țării. Voi da pedepse grele pentru toți acei care vor atenta la drepturile și libertățile cetățenești. Vă previn că dacă nu voi găsi la legionari nici de data aceasta înțelegere, *voi face un guvern militar, fără legionari și la nevoie chiar împotriva legionarilor."*

La 29 noiembrie 1940 Marele Stat Major emite Ordinul general nr. 166: "Ofițerii, subofițerii și salariații civili ai armatei *n-au voie să facă niciun fel de politică"* (sublinierile D.C.G.).

Intervine o nuanțare. La 18 decembrie 1940, în calitatea sa și de titular al Ministerului Apărării Naționale, generalul Ion Antonescu emite Ordinul general nr. 166. Armata și Legiunea urmau să conlucreze, dar "nici un amestec legionar în armată și nici un amestec al armatei în mișcarea legionară"[66]

"Sunt informat" - spunea tot generalul Ion Antonescu la amintita consfătuire din 28 noiembrie 1940 - "că disciplina în armată lasă mult de dorit, mai ales în ceea ce privește pe unii ofițeri mici și chiar soldați, care sunt și activează ca legionari".[67]

Cât a reușit Legiunea să pătrundă în Armată? "Retorica legionară" a avut un ecou limitat: vorbea de îmbunătățirea dotării și a instruirii, de corectitudine, competență, atenție dată cadrelor tinere... Au apărut și "cuiburi legionare" în unități. După "rebeliune", anchetele oficiale au dat la iveală un număr redus de militari aderenți ai Legiunii. în Armata l-a (Transilvania) au fost identificați 170
 simpatizanti, din 7 care doi ofițeri superiori (un locotenent colonel și un maior); alți șase au fost deferiți tribunalului militar: 1 sublocotenent, 3 subofițeri, 1 sergent, 1 soldat.

La Armata IV-a (Moldova), Divizia a 7-a raporta 3 simpatizanți (din care 2 sublocotenenți), Divizia 8-a, - un locotenent colonel și 6 soldați. Inspectoratul General Tehnic al Armatei - 5 ofițeri (3 căpitani și 2 locotenenți). Regiunea 1 aeriană: 10 ofițeri (din care 4 de rezervă), 3 subofițeri și 3 soldați.[68]

Numărul militarilor, simpatizanți sau chiar activi, rămăsese cu totul neînsemnat, în intervalul septembrie 1940 - ianuarie 1941.

Generalul Ion Antonescu și-a îndreptat mereu atenția spre armată, inclusiv spre nevoile ei materiale. Era și firesc.

Intervenția armatei în rebeliunea din 21-23 ianuarie a fost

decisivă în lupta pentru putere între Conducătorul Statului și Legiune. în zilele de 21 și 22 ianuarie 1941, postul de radio - ocupat de legionari - difuza apeluri și anunța că generalul Dumitru Coroamă se îndreaptă din Brașov cu unitățile sale spre Capitală, în ajutorul "insurgenților". Lumea știa că generalul Dumitru Coroamă era un sprijinitor al cămășilor verzi. Dar nici o unitate militară nu s-a alăturat rebelilor.

Armata în bloc a fost de partea Conducătorului Statului. Intervenția ei a apărat întocmirile tradiționale ale țării și a ferit-o de experimentul "revoluției legionare".

Rolul armatei în regimul Ion Antonescu
(23 ianuarie 1941 - 23 august 1944)

A fost regimul Antonescu o dictatură militară, așa cum a fost cel mai adesea numit înainte și chiar după 1989?

în intervalul septembrie 1940 - 23 ianuarie 1941, a existat o dualitate a puterii: de o parte Legiunea, de altă parte aparatul de stat existent condus de miniștri tehnocrați. Armata nu a participat la guvernare decât în ministerele care o priveau direct.

După rebeliune, "Conducătorul" a voit din nou să formeze un guvern de uniune națională. "După terminarea rebeliunii" - a declarat mareșalul Ion Antonescu la procesul din mai 1946 - "atuncea am vrut să fac un Guvern de Uniune Națională. Am spus atuncea: «Acum am scăpat de legionari, ați fost contra legionarilor. Legionarii au dispărut din viața politică. Prin urmare acum nu mai este nici un motiv ca să refuzați formarea unui guvern de Uniune Națională.»

"Am fost refuzat și, ceva mai mult, au fost retrași din guvern toți expo- nenții partidelor politice, afară de unul singur, domnul Petrescu..." (l.C. Petrescu, nota și sublinierea D.C.G.).[69]

Și mareșalul continuă:

"Am încercat formula politică de guvernare după rebeliune. N-am reușit... și atuncea am spus «Nu pot să fac un guvern de militari, pentru că un guvern de militari înseamnă ultima carte politică pe care o joacă un stat, și România nu este în situațiunea aceasta de a juca o ultimă carte."[70]

Cum la 27 ianuarie 1941 nu exista vreo alternativă, guvernul a fost alcătuit din 25 militari și 8 civili. Raportul se schimbă spre finele lui 1941: 18 militari și 15 civili; iar în august 1944: 20 civili față de 13 militari.

Astfel spus, *militarii au participat cu titlu individual în executiv - fie ca miniștri sau subsecretari de stat, fie ca prefecți. în rest, regimul Antonescu a funcționat pe teritoriul României - cu ajutorul aparatului de stat civil existent; plus poliția și jandarmeria care din totdeauna au asigurat ordinea internă.*

Formula "dictatură militară" nu corespunde faptelor.

în Basarabia și nordul Bucoviei, ca și în Transnistria, elementul militar a avut un rol dominant în administrație.

Participarea armatei române pe frontul de est a asigurat

autonomia României față de Reich în anii 1941-1944 și a făcut posibilă întoarcerea armelor în august 1944

NOTE

[1] Citatele din declarația mareșalului Ion Antonescu în volumul: *Procesul mareșalului Antonescu. Documente* I, ediție de Marcel-Dumitru Ciucă, Editura Saeculum 1.0. și Editura Europa Nova, București 1995, p. 188-189; declarațiile lui luliu Maniu, în volumul II al aceleiași lucrări, p. 9-10 și 13.

[2] *Procesul mareșalului Antonescu,* I, p. 195-196.

[3] Demnitarii civili: miniștri: Mihai A. Antonescu - ministru secretar de stat; Nichifor Crainic - Propagandă; Gh. D. Docan - Justiție; dr. Petre Tomescu - Sănătate. Subsecretari de stat: Mircea Vulcănescu - Finanțe; Enric Oteteleșanu - Educația Națională; Aurelian Pană - Agricultură; Victor Dimitriuc - Economia Națională; Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României* (1859-1995), Ed. Machiavelli, București 1995, p. 140-141.

[4] *Enciclopedia Partidelor Politice,* p. 275-277.

[5] *ibidem.*

G Pentru apartenența politică a miniștrilor vezi A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944,* Editura Dacia, Cluj-Napoca 1979, p. 46 și 107; Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938),* Editura Silex, București, 1996.

7 Analiza la A. Simion, *op.cit.,* p. 23 și 46.

8 *idem,* p. 25-27.

9 A. Simion, *op.cit.,* p. 31-32.

[10] Telegrama nr. 961 din 15 noiembrie 1941, ministrul S.U.A. Gunther din București, către Secretarul de Stat, la Washington D.C.: National Archives, Washington D.C., 871 000/912.

" Vezi capitolul: Evreii în România, 1940-1944.

[12] Cuvântare la Școala Superioară de Război în aprilie 1943, în Mareșalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite,* Editura Academiei de înalte Studii Militare, București, 1993, editată de general-maior Mircea Agapie și maior Constantin Hlihor, p. 154 și 156.

[13] Toate citatele din *Pe marginea prâpastiei. 21-23 ianuarie,* vol. 1, ed. citată, p. 90-100.

[14] Mareșal Ion Antonescu, *Epistolarul infernului,* ediția Mihai Pelin, p. 147. Ion Antonescu și-a formulat principiile de guvernare într-o lungă scrisoare-răs- puns, adresată lui luliu Maniu la 22 iunie 1941. Citatele se dau în continuare din acest document, ediția amintită.

[15] *ibidem,* p. 147-148.

[16] *ibidem,* p. 153-154.

[17] *ibidem,* p. 185.

[18] Sublinierea D.C.G. De fapt Constituția era suspendată, dar generalul a invocat de mai multe ori principiile ei.

[19] *Pe marginea prăpastiei,* vol. 1, p. 134.

[20] *ibidem;* declarație la 14 octombrie 1940.

[21] *ibidem,* p. 136, tot la 14 octombrie 1940. Desigur, formularea principiilor nu era suficientă și multe din vechile năravuri și deprinderi rele au continuat.

[22] Cu excepția cazurilor care intrau sub incidența tribunalelor militare, infracțiuni legate de starea de război.

[23] Textul apelului în *Antonescu, Mareșalul României.* Mărturii și documente coordonate și îngrijite de Iosif Constantin Drăgan, vol. 111, Editura Nagard, p. 389-390. Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *August 1944, Repere istorice,* Editura Științifică și Enciclopedică, București 1984, p. 165-166.

[24] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,* vol. 1 (septembrie - decembrie 1940), p. 2-3; loan Scurtu, *Monarhia în România, 1866-1947,* Editura Danubius, București 1991, p. 128-133.

[25] *Epistolarul infernului,* p, 149.

[26] A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din August 1944,* Editura Dacia, Cluj-Napoca 1979, p. 51 și 52 cf. *Epistolarul infernului,* p. 88 nota 2.

[27] A. Simion, *op.cit.,* p. 50.

[28] "Monitorul Oficial", 1, nr. 39a din 15 februarie 1941 și A. Simion, *op.cit.,* p. 27.

[29] Scrisoare din 27 februarie 1941, în *luliu Maniu - Ion Antonescu: Opinii și confruntări politice 1940-1944,* ediție de Ion Calafeteanu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, p. 36-39.

[30] *ibidem,* D. 41-74.

[31] *Epistolarul infernului,* p. 45, 50, 60, 65, 69, 77, 89, 124, 126, 133, 246...

[32] *ibidem,* p. 260-261.

[33] *ibidem,* p. 262-263.

[34] Mareșal Ion Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului, septembrie 1940 - august 1944,* ediție de Vasile Arimia și Ion Ardeleanu, Editura Românul, București 1992, p. 167-168.

[35] Raportul nr. 2033 (R - 1890), Burton Y. Berry de la Consulatul General al Statelor Unite din Istanbul către Departamentul de Stat la Washington D.C., N.A.W. 871. 9111/222 și buletinul "Romanian News Survey" Nr. 404, Londra, 7 ianuarie 1944, N.A.W.

[36] N. Jurcă, *Istoria social-democrației din* România, Editura Științifică 1994, p. 303-311. N. Jurcă este citat pentru activitatea PSD în 1943-1944.

[37] Excepție lagărele din Transnistria.

[38] "Monitorul Oficial", P.l, nr. 31, 6 februarie, Decretul nr. 236 din 5 februarie. Analiză la A. Simion, *op.cit.,* p. 57-61.

[39] "Monitorul Oficial", P.l, nr. 85, 9 aprilie; Decretul nr. 977 din 8 aprilie, *ibidem,* p. 60-61.

[40] "Monitorul Oficial", P. 1. nr. 102 din 3 mai 1941, înalt Decret nr. 1215 din 2 mai, A. Simion, *op.cit.,,* p. 61-62.

[41] "Monitorul Oficial", PI, nr. 41 din 18 februarie 1941, înalt Decret nr. 335 din 17 februarie, A. Simion *op.cit.,* p. 74-75

[42] Decret lege nr. 1403 din 14 mai 1941, în "Monitorul Oficial" P.l, nr. 113 din 15 mai.

[43] "Monitorul Oficial", P.I., nr. 233, înalt decret nr. 2741.

[44] Decret lege din 2 octombrie, din 1 octombrie 1941, A. Simion, *op.cit.,* p. 76-77.

[45] "Monitorul Oficial", P.l. nr. 61, din 13 martie 1941, A. Simion, *op.cit.,* p. 78.

[46] Decret din 15 mai 1941, A. Simion, *op.cit.,* p. 81-82.

[47] Mircea Suciu și Laurențiu Panaite, *Nomenclatura PCR în documente inedite,* în "Dosarele Istoriei", I, nr. 4, 1996, p. 46-47. Nota nu este datată și nici nu se arată cine a întocmit-o.

[48] între 23 ianuarie și 25 februarie 1941, autoritățile au arestat 9 355 legionari; 2 980 au fost judecați de Tribunalul Militar cil Capitalei; 1 842 dintre aceștia au fost condamnați la pedepse cuprinse între câteva luni și muncă silnică pe viață. A. Simion, *Preliminarii...,* p. 28.

[49] A. Simion, *op.cit.,* p. 73.

[50] Florin Constantiniu, O *istorie sinceră a poporului român,* p. 395.

[51] Vezi capitolul "Evreii din România 1940-1944".

[52] Capitolul de față prezintă aspectele politice ale cârmuirii interne. Pentru alte componente ale guvernării Antonescu - financiare, industriale, agricole, culturale - a se consulta volumul lui Aurel Simion (vezi nota 4, p. 93.)

[53] Platforma program a P.C.d R. din 6 septembrie 1941 și circulara P.C.d.R. din 8 iulie 1941, în *23 August 1944. Documente* vol. I 1939 - 1943, p. 283 - 285 și 300-305.

[54] *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu,* sub redacția Acad. Mihail Roller, Ed. de Stat Didactică și Pedagogică (București), 1952, p. 668-673.

[55] Manual unic, apărut sub egida Ministerului Educației și învățământului, Editura Didactică și Pedagogică, p. 93, 97, 98.

[56] "Cuvântarea la sesiunea solemnă a Comitetului Central al PCR și a Marii Adunări Naționale..." la 22 august 1984 în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate,* voi. 27, București 1984, Editura Politică, p. 429.

[57] Editura Didactică și Pedagogică, București 1983, p. 128.

[58] Pentru a nu trece numele mareșalului pe copertă, titlul volumului are o formulare întortocheată: *Preliminarii politico-*

diplomatice ale insurecției române din august 1944, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 11-17.

[59] Eduard Mezincescu, *Mareșalul Antonescu și catastrofa României,* Editura Artemis, București 1993, p. 9., cf. p. 11.

[60] *ibidem,* p. 23.

[61] Radu Florian, *Regimul antonescian: istorie și mistificare. Răspuns adulatorilor lui Antonescu,* în "Societate și Cultură. Noua alternativă" 1/1994, București, p. 3-15, citatul la pag. 15.

[62] Vezi lista guvernului în *Enciclopedia Partidelor Politice,* p. 272-273.

[63] Florică Țenescu, fost șef al Statului Major General; Constantin llasievici; Gheorghe Argeșeanu, fost prim ministru; Ion Ilcușu, fost ministru; Gheorghe Mihail; Grigore Comicioiu; Victor Dombrowschi; Ion Bengliu comandantul șef al Jandarmeriei; Gheorghe Liceanu; Constantin Atanasescu; amiral Petre Bărbuneanu: Petre Otu, *Septembrie 1940 - ianuarie 1941, Armata în statul național legionar* în "Magazin istoric", 7, 1997, p. 28.

[64] Petre Otu, *Armata în "Statul Național Legionar". Preliminarii,* în "Magazin istoric", 6, 1997, p. 37-41 și 47. Toate citatele în continuare sunt date din acest studiu, cel dintâi care examinează raporturile dintre armată și legiune.

[65] Petru Otu, *op.cit.*

[66] Petru Otu, *op.cit.,* p. 47.

[67] Petru Otu, *Septembrie 1940-ianuarie 1941, Armata în Statul Național Legionar,* în "Magazin istoric" nr. 7/1997, p. 30.

[68] *ibidem,* p. 31.

[69] *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente,* vol. I, p. 196-197.

[70] *ibidem,* p. 198, cf. A. Simion, *op.cit.,* p. 18.

Capitolul 5

RAPORTURILE ROMÂNIEI CU AL TREILEA REICH (septembrie 1940 - august 1944)

Motto:

"Neputând conta pe Anglia și neputând merge alături de Soviete, Germania era singura forță pe care ne puteam rezema atât în ce privește sprijinul politic și economic, cât și în ce privește posibilitățile de a ne crea o reală putere armată pe care s-o folosim la momentul potrivit, în modul cel mai corespunzător intereselor noastre".

Generalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului, în scrisoarea de răspuns către Constantin l.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal, martie 1941

1. Raporturile cu Reich-ul înainte de 6 septembrie 1940

Când generalul Ion Antonescu a fost investit cu depline puteri (5 și 6 septembrie 1940), raporturile României cu al Treilea Reich, cuprindeau următoarele principale elemente:

a) Orientarea prioritară spre Berlin, hotărâtă de regele Carol al 11-lea și consilierii săi, la finele lunii mai, și mai ales în iulie-august 1940.

b) Cererea regelui Carol al II-lea adresată cancelarului Adolf Hitler, încă de la 2 iulie, de a trimite o misiune militară în România.

c) "Garantarea" integrității și inviolabilității teritoriului statului român de către puterile Axei, odată cu "arbitrajul" de la Viena (30 august 1940).'

De ce o atare alegere?

O constantă a politicii externe românești în intervalul 1918-1939 a fost alinierea la politica Franței și Angliei și a Ligii Națiunilor a statelor care urmăreau consolidarea *statu* quo-ului teritorial consemnat în tratatele de pace din 1919-1920. Constituirea și consolidrea Micii înțelegeri (1920-1921 și 1933)[2], ca și a înțelegerii Balcanice (1934)[3] se înscriau în aceeași orientare. La fel reluarea

raporturilor diplomatice cu U.R.S.S. (1934) ca și aderarea la Convenția pentru definirea agresiunii (1933).

Această opțiune fundamentală a fost tot mai mult pusă la încercare de întreaga evoluție a raporturilor dintre Reich-ul hitlerist, Franța, Anglia și U.R.S.S., mai ales începând cu 1936.

Tratatul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, Protocolul adițional secret (23 august 1939), Tratatul germano-sovietic de frontieră și prietenie și cele două Protocoale adiționale germano-sovietice (toate semnate la Moscova la 28 septembrie 1939), au consemnat împărțirea Poloniei și a sferei de interese între cele două mari puteri. Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Basarabia, intrau în aria de dominație a Moscovei[1]

De la 1 septembrie 1939 și până la 22 iunie 1941, două mari puteri au săvârșit repetate acte de agresiune împotriva vecinilor ei: Reich-ul hitlerist și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. Uniunea Sovietică a anexat pur și simplu - prin forța armelor, șantaj sau război direct - Estonia, Letonia și Lituania, Carelia Finlandeză și zona Petsamo (în urma războiului cu Finlanda noiembrie 1939-martie 1940), cât și Basarabia și nordul Bucovinei.

România a fost prinsă la mijloc între cele două puteri care hotărâseră și puseseră în aplicare noile frontiere, din Finlanda și până la gurile Dunării.

Forurile de decizie de la București socotiseră că pot menține țara în neutralitate. Felul lor de a gândi era dominat de scenariul primului război mondial: război de poziții, uzura reciprocă a adversarilor. Nici guvern, nici opoziție nu au luat în considerare - era și greu altfel - răsturnarea fulger a raporturilor de forțe și eliminarea Franței ca putere militară în mai-iunie 1940.[5]

A urmat agresiunea sovietică împotriva României, prin anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei (28 iunie 1940).

Guvernul de la București a optat pentru cedările teritoriale cunoscute, cu scopul de a păstra statul, armata și de a încerca, în împrejurări mai favorabile, refacerea hotarelor.

în vara anului 1940 neutralitatea nu mai era posibilă. Anglia lupta pentru supraviețuire. Reich-ul domina tot continentul, până la linia de împărțire convenită cu U.R.S.S.

Alinierea la Reich, hotărâtă de regele Carol al ll-lea și de guvern în iulie-august 1940 a fost determinată în primul rând de țelul prioritar și esențial al păstrării statului român și totodată ca o contrapondere față de U.R.S.S.

Cu atât mai mult cu cât Moscova a continuat amenințarea militară împotriva României și după anexara Basarabiei și nordului Bucovinei, cât și în toamna anului 1940.

Cu excepția experimentului legionar (14 septembrie 1940-23 ianuarie 1941) România a cunoscut, între 23 ianuarie 1941 și 23 august 1944, un regim autoritar în care întocmirile ei tradiționale au fost păstrate, firește în condițiile stării de război.

Din perspectiva românească, alianța cu Reich-ul hitlerist a fost

determinată de necesități stringente. Ea a durat atât timp cât Wehrmacht-ul oferea pavăza de care România avea neapărată nevoie față de U.R.S.S.

Prin mecanismul acestei alianțe, România a fost angrenată în conflictul mondial global, fără să mai poată da înapoi. De aceea începând din 1943 guvern și opoziție au început seria demersurilor ca să scoată România din Alianța cu Axa, cu acceptarea condițiilor - nici nu aveau de ales - formulate de U.R.S.S.

în concluzie: orientarea spre Berlin, invitarea unei "misiuni" militare germane în România și aceptarea "garanțiilor" teritoriale "oferite" României de

Berlin și Roma odată cu "arbitrajul" de la Viena (30 august 1940), toate aceste hotărâri au fost luate de regele Carol al Il-lea și de guvernul său înainte ca generalul Ion Antonescu să fi fost investit cu depline puteri și să devină Conducătorul Statului (5 și 6 septembrie 1940).

Felul de a gândi al factorilor de răspundere până la începutul lunii septembrie 1940, va fi sintetizat chiar de mareșalul Antonescu, la procesul său din mai 1946:

"România și-a sprijinit politica ei și granițele ei, de la marele război (1916-1918 nota D.C.G.) și până la catastrofa granițelor din 1940, pe Franța. Franța căzuse. S-a sprijinit pe Mica înțelegere, al cărui factor determinant era Cehoslovacia. Cehoslovacia căzuse. Căzu Cehoslovacia, căzu toată Mica înțelegere. S-a sprijinit pe înțelegerea Balcanică. înțelegerea Balcanică trădase interesele României... S-a sprijinit pe Polonia, Polonia era distrusă. S-a sprijinit pe Țările Baltice, pe Finlanda. Țările Baltice distruse, Finlanda în situațiunea pe care o știți..." în atari condiții, "regele Carol, prin oamenii politici pe care-i avea la guvern s-a adresat Germaniei..."[6].

*

2. Raporturile cu Reich-ul în perioada septembrie 1940 - aprilie 1941

După învestirea sa în funcția de Conducător al Statului, raporturile cu Berlinul cunosc dezvoltări suplimentare.

1) Declarația fermă a generalului Ion Antonescu în Consiliul de Miniștri din 18 septembrie 1940: "Noi ne-am așezat pe Axa Roma-Berlin. Mergem sută în sută și cu cea mai mare cinste în această direcție. Am pornit așa, nu ne mai uităm la dreapta sau la stânga"[7]

2) Intrarea "misiunii militare germane" în România. Primele unități ale Wehrmacht-ului sosesc la 10 octombrie 1940.[8]

3) Aderarea României la Pactul Tripartit, semnată de generalul Ion Antonescu la Berlin, la 23 noiembrie 1940.

Rațiunea aderării?

O spune Conducătorul statului român în martie 1941 când răspunde lui Constantin l.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal:[9]

"în sectorul politic, ce ne interesează, avem de ales între Anglia, Rusia și puterile Axei. Pe sprijinul Angliei nu putem conta în conjunctura politică actuală, fapt pe care îl afirmați și dv. O politică alături de Anglia nu numai că nu ne-ar fi adus nici un sprijin real, dar ne-ar fi expus la primejdia prăbușirii totale.[10]

"Politica alături de Rusia era o imposibilitate și morală și de fapt".

"Neputând conta pe Anglia și neputând merge alături de Soviete, Germania era singura forță pe care ne puteam rezima atât în ce privește sprijinul politic și economic, cât și în ce privește posibilitățile de a crea o reală putere armată, pe care s-o folosim la momentul potrivit, în modul cel mai corespunzător intereselor noastre (sublinierea D.C.G.).

"De aceea, atitudinea ce am adoptat a fost clară, lipsită de echivocuri: alianță cu puterile Axei și politică activă în cadrul acestei alianțe, în vederea realizării revendicărilor integrale ale poporului român."[11]

Acordarea la Pactul Tripartit (Germania, Italia și Japonia, 27 septembrie 1940), a fost determinată și de competiția între București și Budapesta în raporturile lor cu Berlinul. Guvernul ungar semnase aderarea la Pact, la 20 noiembrie 1940. Cârmuirea de la București a făcut același lucru - din rațiuni politice evidente - trei zile mai târziu.

O *politică adoptată sub imperiul necesității. Ion Antonescu a fost persoana care, cu echipa sa, a pus în aplicare această opțiune.*

O recunoaște explicit Constantin I.C. Brătianu, într-o altă epistolă adresată Conducătorului, la 20 mai 1941:

"Vă reamintesc că, până la victoria Germaniei în contra Franței, ați fost[12] în aceleași simțăminte cu mine[13] în privința politicii noastre externe..."[1'1]

"Sunt însă dator" - continuă C.I.C. Brătianu - "să răspund la întrebarea ce îmi puneți: dacă se poate face altă poltică decât cea actuală?"

"Există o concordanță de vederi între «toți bunii români» pentru «scopurile finale», anume: reintegrarea hotarelor, restabilirea situației economice și «curățirea atmosferei viciate de regimul trecut.»"

"Din aceste puncte de vedere, *toți trebuie să vă dea sprijinul lor, chiar când nu-l cereți"* (sublinierea D.C.G.).

Poate fi realizată reintegrarea granițelor cu ajutorul Reich-ului?

Constantin l.C. Brătianu răspunde negativ. Fiindcă politica Berlinului a dus - în convenienţă cu Moscova - la pierderile teritoriale din 1940.

Care sunt perspectivele în mai 1941? Liderul Partidului Național Liberal constată:

a) "Recunosc, tocmai pentru că sunt de bună credință, că nu ne putem opune astăzi politicii germane, pentru că această țară este stăpână azi...";

b) "... să nu exagerăm și să avem încredere limitată în făgăduielile ce ni se fac...";

c) o schimbare a regimului în România "este imposibilă în situația de azi... sunteți singura persoană[15] care poate inspira încredere conducătorilor celor două dictaturi din Europa."[16]

d) "Războiul nu s-a sfârșit. El devine mondial.

Statele Unite sunt cea mai mare putere din lume. De aceea v-am sfătuit să nu puneți toate speranțele dv. pe o singură carte".[17]

Se mai putea da înapoi în primăvara anului 1941? în ce măsură o negociere cu cancelarul Reich-ului era posibilă? Putea conducerea de la București să pună anume condiții în raporturile cu Berlinul? Sunt întrebări la care cei doi interlocutori, C.I.C. Brătianu și Ion Antonescu, nu răspund nici măcar indirect.

Oricum, șeful Partidului Național Liberal formula astfel principiile politicii tradiționale a României. La fiecare schimbare esențială a raportului de forțe în Europa, țara avea nevoie de:

- o echipă anume pentru faza respectivă;
- o formațiune de rezervă pentru viitoarele evoluții. în cazul de față, opoziția formată din Partidele Național Liberal și Național Țărănist.

între Guvern și "opoziție" schimbul de păreri, critic și polemic va continua până în primăvara lui 1944.

4) în februarie-martie 1941, formațiuni ale Wehrmacht-ului trec în tranzit prin România în direcția Bulgaria-Grecia. Adolf Hitler se pregătea să vină în ajutorul lui Benito Mussolini a cărui agresiune împotriva Greciei eșuase, cu toată superioritatea numerică și de armament a trupelor italiene.

Generalul Ion Antonescu nu participă la agresiunea Axei împotriva Iugoslaviei și nici la împărțirea teritoriului ei (aprilie 1941). Formulează o singură condiție, acceptată de Berlin: Ungaria să nu anexeze Banatul sârbesc.

3. Raporturile cu Reich-ul de la 22 iunie 1941

Faza decisivă a raporturilor cu al Treilea Reich începe odată cu participarea armatei române la atacul împotriva U.R.S.S.[18]

Motivarea acestei participări? Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, anexate prin forță de U.R.S.S. în iunie 1940. România își relua teritoriul ce aparținuse Moldovei încă din sec. XIV.

înaintarea unităților române la răsărit de Nistru a fost determinată de o serie de factori. Din această cauză, Marea Britanie declară război României în decembrie 1941.[19]

Iar aderarea la Pactul tripartit obligă guvernul Ion Antonescu să declare război Statelor Unite ale Americii, tot în decembrie 1941[20]. Abia la 4 iunie 1942, președintele Franklin Delano Roosevelt ia oficial act de starea de război dintre cele două state.

în acest fel România este angrenată în conflictul mondial care cuprinsese Europa, U.R.S.S., Statele Unite ale Americii și Japonia, inclusiv ariile Atlanticului și Pacificului.

într-o atare confruntare globală, interesele proprii ale națiunilor medii și mici abia dacă mai erau luate în discuție. Londra și Washington-ul vor trece și peste integritatea teritorială a Poloniei, în granițele ei din 1939. Vor accepta încorporarea prin forță, în U.R.S.S., a Estoniei, Letoniei și Lituaniei. Vor fi de acord ca întreaga Europă de Centru, Est și Sud Est (cu excepția Greciei) să devină zona exclusivă de operațiuni a Armatei Roșii. Se vor înclina în fața faptului împlinit, sovietizarea statelor din această parte a Europei.

Prin implicarea României în conflictul global, cârmuirea Ion Antonescu era prinsă într-un angrenaj cu un spațiu de manevră extrem de redus.

Mareșalul Ion Antonescu, militar de incontestabilă capacitate, a intuit, încă din noiembrie 1941, că Wehrmacht-ul se îndreaptă spre pierderea războiului.[21]. în 1942-1943 nu avea altă alegere, decât să continue alături de Berlin.

"Opoziția" internă - conducerea Partidului Național Țărănesc și a celui Liberal - îi reamintesc, periodic, să nu se lase vârât tot mai mult în conflict, să readucă trupele în țară. Sfaturi, îndemnuri, critici - ușor de formulat când nu ai de fel răspunderea guvernării. Mareșalul le răspunde din când în când, în termeni emoționali și fără menajamente.

Guvern și opoziție își definesc și își apără astfel pozițiile.

După Stalingrad, ambele părți tatonează ieșirea României din alianța cu Reich-ul. Lucrează în paralel și adesea concomitent. Guvernul Antonescu prin reprezentanțele sale diplomatice în capitalele țărilor neutre - Berna, Madrid, Lisabona, Ankara, ulterior Stockholm, unde tratează direct cu diplomați sovietici. Liderul P.N.Ț., luliu Maniu, în consens cu Constantin I.C. Brătianu, prin mesaje și unii emisari. între guvern și opoziție există un fel de colaborare tacită. Dar cele două părți când se distanțează, când se apropie una de alta. După cum aveau loc și inevitabilele confruntări personale și de culise între participanții din ambele tabere.[22]

Reacțiile Berlinului nu întârzie. "Tatonările" sunt urmărite cu atenție.

Klessheim, 12-13 aprilie 1943. A opta întrevedere Antonescu-Hitler.[23]

Cancelarul Germaniei dă citire informațiilor despre sondajele de pace întreprinse de Mihai Antonescu, începând din ianuarie 1943, la Ankara, Madrid, Berna, Vatican, Lisabona: declarații, afirmații, acțiuni, informații strict autentice. Se adresează mareșalului

Antonescu pentru explicații.

Conducătorul statului român răspunde de îndată: "E foarte mirat de cele auzite și profund impresionat de cele comunicate"... întreaga "națiune română îl sprijină acum mai mult decât oricând"; "nu permite nimănui să ducă o altfel de politică decât aceea pe care el (Antonescu) o consideră cea mai bună, în interesul țării sale și al Europei". România va continua alături de Germania. Curtea regală nu are nici o influență asupra politicii. Opoziția, în special Maniu, "nu contează". "Totuși *el (Antonescu) nu se poate atinge de Maniu,* deoarece el (Antonescu) își cunoaște poporul și nu dorește ca prin măsuri luate împotriva lui Maniu să facă o jertfă din acest om înaintat în vârstă și cu idei negative, dându-i prin aceasta ceea ce dorea de mult să obțină".

Cât despre Mihai Antonescu este "de neconceput... să fi încercat vreodată să încheie pace sau să ceară ajutor de la americani sau alte state, căci el (Mareșalul) nu ar putea suporta alături de el pe nimeni care ar fi neloial Germaniei."

Cancelarul Adolf Hitler s-a mulțumit cu aceste explicații. în primăvara lui 1943, socotea probabil nepotrivit să forțeze relațiile sale cu mareșalul. După o întrerupere pro forma, Mihai Antonescu revine ca titular al Ministerului Afacerilor Externe al României.

în toamna 1943, sporesc dificultățile în relațiile româno-germane. înaintarea sovietică atinsese linia Niprului. La 25 octombrie 1943, cancelarul Hitler cere mareșalului Antonescu o mai mare participare pe frontul de Est: "Fiecare divizie ce poate pune România *acum* la dispoziție, îmi dă posibilitatea de a elibera divizii germane pentru contraatac, ceeace poate fi, eventual de importanță hotărâtoare pentru restabilirea situației pe cursul inferior al Niprului."[21]

După trei săptămâni, la 15 noiembrie, mareșalul Antonescu răspunde.[25] Reamintește contribuția militară și pierderile grele ale armatei române din 1941 până în 1943. Cere să i se pună la dispoziție "un minimum de arme... și un minimum de dotare." "în afară de unele materiale ce au fost trimise direct unităților din Crimeea și Cuban, *tot restul trimis armatei noastre este cu totul*

insuficient și fără nici o valoare" (sublinierea D.C.G.). "A angaja acum noi unități române" - continuă mareșalul Antonescu - "însemnează *mai curând să îngro- șăm nefolositor valurile pierderilor, decât să contribuim efectiv la îmbunătățirea situației frontului."* (sublinierea D.C.G.)

Antonescu cere, de asemenea, *retragerea diviziilor românești din Crimeea:* "sunt cele mai bune divizii de vânători de munte". Cum Frontul sovietic se apropie de România, toate trupele se cuvin concentrate "pe linia de graniță", pentru a nu le risipi "în afară și a le pierde cu anticipație".

Mareșalul a refuzat net cererea cancelarului Adolf Hitler. Acesta

a acceptat faptul ca atare.

Colaborarea economică

în colaborarea economică a României cu Reich-ul, guvernul Ion Antonescu a aplicat câteva principii directoare:

- Exporturile spre Germania se fac numai după asigurarea consumului intern.
- Schimburi la prețuri fixe; un spor de preț dintr-o parte se compensează cu un spor corespunzător de cealaltă parte.
- în acoperirea exporturilor se primesc în contrapartidă unelte agricole, mașini, piese de schimb.
- Petrol se livrează pe armament.
- Efortul net de finanțare al acestor schimburi se acoperă cu aur și devize libere.[26]

Rezultatele acestei politici au fost următoarele:

a) Export de cereale pe anii 1941 - august 1944, cumulat: 85 000 vagoane (a 10 tone); exportul obișnuit al României în anii '30: între 100 000 și 300 000 vagoane anual; livrări pe 9 luni către U.R.S.S. (după 23 august 1944): 63 000 vagoane!

b) Export lemn: sub 10 000 vagoane anual, față de 50 000-100 000, cifra normală înainte de război.

c) Petrol: exportat în jur de 3 000 000 tone pe an, iar în 1944 - 1 400 000 tone; consumul intern a crescut (1941-1944), de la 1 700 000 tone la 2 500 000 tone pe an.

d) Importuri: cocs, fier, vehicule, culori, lacuri, ceramică, în cantități ce au depășit cuantumurile din anii '30, plus cauciuc sintetic.

e) Soldurile balanței de plăți cu Germania pe 1941, 1942 și 1943: importurile depășesc exporturile cu 16 miliarde lei.

f) Aur și devize liber convertibile primite din străinătate: circa 11 vagoane (din care 8 1/2 din Reich). Stocul Băncii Naționale a României a sporit de la 13 1/2 la 24 1/2 vagoane aur.[27]

g) Armamentul importat din Germania în 1943 și 1944 a fost folosit pentru dotarea unităților române care au luptat pe frontul de Vest, împotriva Reich-ului.[28]

h) Finanțarea cheltuielilor armatei germane din România a fost acoperită, în final, de statul german, nu de cel român.[29]

Atitudinea fermă a guvernului Antonescu este confirmată chiar de cancelarul Reich-ului. La 15 decembrie 1943, el răspunde de fapt la scrisoarea

mareșalului din 15 noiembrie. Se ocupă pe larg de "latura comercială a relațiilor Germaniei cu România".[30]

"... Singura rugăminte pe care o adresez aliaților noștri este ca și ei să vadă în contribuția lor materială nu un moment primordial economic, ci o *contribuție la lupta de care se achită prin petrol, cereale și alte materii prime,* în loc de grenade, mitraliere, tunuri și tancuri".

Fiihrer-ul constată "cu adâncă mâhnire" dificultățile foarte mari

pe care reprezentantul Reich-ului, dr. Cari Clodius, le întâmpină în negocierile economice purtate la București[31]. Adaugă: "Fiecare tonă de petrol care va putea fi economisită în România va reprezenta un sprijin pentru războiul purtat de Germania..., fiecare tonă de cereale care zace undeva în vreo șură fără a aduce foloase, este o crimă împotriva luptei noastre comune".

Mareșalul rămâne pe pozițiile sale. Exportul de petrol și cereale trebuie compensat cu armament, mărfuri industriale sau plătit în aur. în plus, cheltuielile întreținerii unităților Wehrmacht-ului în România se cuveneau suportate de Berlin.

La ultima întrevedere cu mareșalul Antonescu - 5 august 1944 - cancelarul Reich-ului declară că este "înjositor și insuportabil" pentru dânsul să afle mereu că nu se găsesc sumele necesare în lei pentru armata germană din România.[32] Să nu se mai pună "accentul pe considerente pur economice", ci pe război "care trebuie câștigat cu orice preț"; nevoile unei armate aliate[33], aflată în luptă "nu pot fi reglementate printr-un tratat comercial"

O confirmare - neașteptată într-un fel - a stării de facto a societății românești, după aproape patru ani de colaborare economică cu al Treilea Reich, vine din partea conducerii sovietice. Este consemnată de un observator independent.

La 11 noiembrie 1944, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, George Kennan trimite Departamentului de Stat o evaluare a factorilor, "care au determinat atitudinea sovietică față de România".

Aceștia erau:

a) resentimentul față de participarea trupelor române la invazia Ucrainei și "în special" față de administrarea Transnistriei de către autoritățile de la București;

b) originea "ne-slavă" a românilor;

c) "Disprețul rusesc" față de înalta societate românească, considerată "lipsită de principii, înclinată spre huzur și coruptă";

d) "Faptul că românii nu au aclamat Armata Roșie și nu au arătat nici un semn de afecțiune față de ea";

e) *"Resentimentul și gelozia pentru prosperitatea relativă de care au văzut rușii că s-a bucurat România în timpul ocupației naziste; o prosperitate ofensatoare pentru ruși, întrucât contrazice propaganda lor privind mizeria popoarelor din Europa ocupată; o provocare la adresa concepției lor că standardul de viață din țările învinse nu ar trebui să fie superior celui din Uniunea Sovietică."* (sublinierea D.C.G.);

f) Hotărârea sovietelor de a lua cât mai mult "sub formă de bunuri și servicii" din teritoriile foste inamice.[34]

Analiza diplomatului american, (îndeosebi punctele *a* și e), cuprinde și două componente principale ale raporturilor româno-germane sub cârmuirea lui Ion Antonescu.

Câteva date privind economia românească in 1943[3S]

în 1943-1944, diplomați-analiști americani și britanici urmăreau îndeaproape evoluțiile economiei românești. Ei confirmă funcționarea efectivă, satisfăcătoare chiar în unele sectoare, a acestei economii, cu toate greutățile stării de război. Pentru 1943, datele înregistrate de acești observatori dinafară sunt după cum urmează:

însămânțări
(inclusiv Basarabia și nordul Bucovinei)
Hectare

Produsul	Plan	Realizat
Grâu	2 927 700	2 991 917
Orz	1 210 677	1 155 384
Ovăz	640 388	656 290
Mei	86 782	64 290
Orez	4 307	2 370
Porumb	3 838 190	4 129 619
Rapiță	57 393	29 135
Floarea-soarelui	331 335	353 340
Ricin	4 990	1 312
Alte plante	14 450	8 264
Cânepă	125 400	80 026
In	62 700	38 572
Bumbac	100 000	27 448

în 1942 au fost importate din al Treilea Reich: 2 814 tractoare cu pluguri, 40 000 pluguri pentru tracțiune animală (căutate de micile gospodării țărănești), 1 500 semănătoare, 2 230 secerătoare, 30 500 prășitoare și 9 200 grape. Numărul tractoarelor crescuse astfel de la 3 296 în 1940 la 8 250 în toamna lui 1943.

în 1943 fuseseră făcute noi comenzi de utilaj agricol fabricat în Germania și anume: tractoare cu pluguri - 3 870; pluguri pentru tracțiune animală - 70 850; semănătoare - 5 600; secerătoare - 2 800; prășitoare - 40 500 și grape - 14.800. (Nu am găsit date privind îndeplinirea acestor comenzi).

Războiul înghițea și tot mai mulți bani; de unde și creșterea circulației fiduciare: 42 miliarde lei între 31 decembrie 1942 și 31 decembrie 1943 (circa 36%, atingând un plafon de aproximativ 159 miliarde). Fenomenul se înregistrează și în alte țări: Ungaria - 40%; Germania - 38%; Elveția (țară neutră) - 16%; Suedia și Portugalia - 12% (idem).

Creșterea prețurilor cu amănuntul a urmat ca un corolar inevitabil.

Iată câteva exemple:

Presurile în lei

Produsul	UM	August 1939	Decembrie 1942	Octombrie 1943	(Indexul creșterii prețurilor, Oct. 1943 (aug.
Vegetale					
Pâine neagră	1 kg	6	90	84	1400
Făină	1 kg	1	220	110	1000
Mălai	1 kg	6	60	38	633
Zahăr tos	1 kg	3	500	400	1250
Ulei floarea	1 litru	3	350	277	770
Oțet	1 litru	1	63	80	615
Fasole boabe	1 kg	1	28	26	153
Ceapă	1 kg	3	38	20	633
Cartofi	Ikg	4	26	12	300
Orez	1 kg	35	420	364	1040
Produse animale					
Carne de vacă	1 kg	2	160	300	1154
Slănină	1 kg	5	350	350	673
Lapte	1 litru	1	60	82	820
Unt	1 kg	10	800	720	686
Brânză telemea	1 kg	4	400	380	790
Ouă	1 buc.	2	12	12	600
Pește (crap)	1 kg	4	130	200	500
Pui vii	1 1/2 kg	65	330	500	769
Petrolifere și combustibil					
Benzină	1 litru	1	30	30	250
Spirt lampanl	1 litm	3	88	180	562
Lemne de foc	1000 kg	920	4500	5500	599
îmbrăcăminte etc					
îmbrăcăminte	1 metru	725	7000	12000	1655
încălțăminte	1	725	9000	15000	2062
Ciorapi bărbați	1	4	300	450	1125
Ciorapi femei	1	10	500	700	700
Fibre sintetice	1 metru	8	400	540	635
Bumbăcărie	1 metru	3	500	1000	2857
Ață	1 mosor	1	80	140	1167
Săpun	1 kg	30	145	189	630

Calculând aceste prețuri pentru o familie de cinci persoane, creșterea prețurilor între august 1930 (= 100) și decembrie 1943 a

fost de: 807% la produse vegetale; 568,9% la cele animale; 466% la combustibili; 939,1% la îmbrăcăminte. Indexul general la aceste patru categorii de produse la prețurile pieței, marca o creșere de 744,2% în decembrie 1943 față de august 1939. La prețurile oficiale, același index cobora la 432,8%. Realitatea pentru unele produse alimentare, cel puțin, era mai aproape de indexul oficial, deoarece respectivele produse erau cartelate și ca atare vândute la prețurile oficiale (vezi mai jos). Dar mâncare se găsea și era mai ieftină chiar în toamna 1943, comparativ cu decembrie 1942. Cauza: recolta foarte bună din 1943. Pâine albă se vindea "la liber" în toamna anului 1943.

Oamenii "de acasă", alături de nenorocirile repetate ale războiului, de cei căzuți sau dispăruți pe front, de greutățile cotidiene, își vedeau de treburi.

"La toată lumea pe care o întâlnesc la Craiova - notează cărturarul Constantin Rădulescu-Motru la 14 august 1943 - vezi în atitudine o liniște de suflet îngerească. Cu toate veștile pesimiste care circulă, se pare că România n-ar fi amenințată de nici un pericol. Să fie aceasta un semn de încredere, sau semn de inconștiență? *In trenul care m-a înapoiat la Butoiești, lumea nu vorbea decât de petreceri, de nunți și de băi..."*

Era, poate, și o reacție instinctivă, spontană, din dorința de a continua o viață normală în fața atâtor primejdii și necunoscute și a frontului ce se apropia de hotarele țării. *Mâncare însă se găsea - cel puțin alimentele de bază.* într-o Europă ocupată, cu hrana extrem de rațională, cu zeci de milioane de oameni la limita subzistenței, România constituia o excepție. Ceea ce va mări resentimentele Sovietelor în toamna lui 1944, așa cum subliniază și ambasadorul S.U.A. (vezi mai sus).

De altfel, *situația alimentară a populației din București a fost analizată, la Londra în mai 1944,* cu următoarele rezultate:

Rațiile săptămânale in București (în grame)

Alimentele	1942 vara	1943 noiembrie	1944 mai	Consumul ante 1939 per capita
Cereale				
Consumatori obișnuiți	750	2 100*	2 100	
a) pâine	1 600	-	-	-
b) mălai				
Muncitori	1 500		4 200	3 845
grele)	3 200	-		2 700
a) pâine		500"		577
b) mălai Came				
	250	250	250	630
Grăsimi, uleiuri vegetale	350"'	150	375	154
Zahăr	150		300	

1 pâine neagră; pâinea albă, chiflele și franzelele se vindeau la liber.

2 * came de vacă și porc; carnea de vițel, oaie și miel nu era raționalizată.

3 ** cifra include unt, margarină, slănină și ulei vegetal.

De menționat că laptele, brânzeturile, ouăle, păsările, zarzavaturile și fructele nu au fost raționalizate în anii 1941 și până în iulie 1944. Evident nu au fost totdeauna în cantități suficiente pentru a fi cumpărate la pețurile "oficiale". Uneori, mai ales laptele și brânzeturile erau vândute "la negru" la prețuri sensibil mai mari decât cele "oficiale".

Merită amintit calculul, făcut tot la Londra, (mai 1944), privind consumul unor alimente, per capita, în România, în intervalul august 1942 - august 1943:

Kilograme pe cap de locuitor, pe an, Calcul estimativ aproximativ

Alimentele	Cantități	
Grâu și secară	86,0	
Porumb	143,0	
Cartofi	43,0	
Zahăr	6,2	
Came	15,0	Cantitățile indicate
Lapte (litri)	70,0	pește, brânzeturi,
Unt	1,0	semne de
Untdelemn (litri)	3,1	fiind probabil sub
Untură	4,0	realitate
Ouă (bucăți)	77,0	
Pește	1,5	
Brânzeturi	1,0	
Fasole, semințe	10,0	
Vin (litri)	40,0	

Nu dispunem de date comparative pentru anii dinainte de 1940.

La cantitățile arătate mai sus, corespund 2 250 calorii pe zi. în urma recoltei foarte bune din 1943, caloriile au crescut la circa 2 600 pe zi.[36] înaintarea frontului chiar pe teritoriul României, va schimba datele pentru primele șapte luni ale anului 1944.

Folosind relațiile speciale existente, capitalul nominal german și-a mărit participarea în economia românească. în 1938, însuma 1 290 200 000 lei (26 companii), în 1943, capitolul nominal german urcă la 6 495 200 000 lei cu 62 companii din care: 24 petroliere; 12 metalurgice; 4 bănci; 4 asigurări; 6 transporturi; 10 diverse. La acestea se adaugă 105 companii mixte germano-române (create între 1940 și septembrie 1943) cu un capital nominal de 879 100 000 lei[37].

*

A fost România o țară ocupată de trupele Reich-ului între octombrie 1940 și august 1944?

România a avut un statut special în Europa celui de-al Treilea Reich. Trupele germane s-au aflat pe teritoriul românesc ca aliate, nu ca ocupanți. Chiar dacă

misiunea lor *de facto* era exercitarea unui control preventiv asupra guvernului Antonescu.

Participarea unităților române dincolo de Nistru la agresiunea împotriva U.R.S.S. a avut un rezultat semnificativ din perspectiva intereselor permanente ale României, anume: *păstrarea autonomiei statului român în raporturile sale cu Berlinul.* Această autonomie a făcut posibilă întoarcerea armelor și a aliaților în august 1944.

De ce n-a încercat cancelarul Adolf Hitler să exercite mai multe presiuni asupra mareșalului Ion Antonescu?

Inițial în 1941-1942, cooperarea politică și militară a mers în condiții "normale". Erau anii când Wehrmacht-ul deținea inițiativa. După Stalingrad, Fuhrer-ul avea, mai mult decât înainte, nevoie de aportul unităților române. Relațiile personale dintre cancelarul Reich-ului și Conducătorul României au contribuit și ele - după toate probabilitățile - la păstrarea statutului special al țării în aria dominată de Reich.

La 26 ianuarie 1944 a început elaborarea planului Margareta II de ocupare militară a României de către unitățile Wehrmacht-ului.[38] După întrevederea Anto- nescu-Klessheim din 28 februarie, Fuhrer-ul a dat dispoziții ca operațiunea Margareta 11, să fie oprită.[39]

Ultima întrevedere a celor doi lideri, la 5 august 1944, la Wolfschanze, arată și stadiul la care ajunseseră relațiile dintre ei și implicit dintre cele două state.

în relatarea interpretului oficial Paul Schmidt:

"(Fuhrer-ul) poate declara, în mod formal, că Germania nu va părăsi pe nici un aliat, trebuie însă să ceară din partea fiecărui aliat un răspuns lămurit la întrebarea dacă el e gata într-adevăr să lupte până la capăt."[40]

Mareșalul:

"Fuhrer-ul, uitându-se drept în ochii mei, mi-a spus în mod cu totul intempestiv ... că vrea să știe atunci, deci imediat, dacă România și, în special conducătorul ei, mareșalul Antonescu, sunt decișI să urmeze până la sfârșit Germania".[41]

Ion Antonescu, un moment descumpănit, a pus patru întrebări prealabile:

1. Care sunt intențiile înaltului Comandament German privind sectorul sudic al frontului de Est, adică menținerea liniei existente în Basarabia și Moldova: "... am adăugat că nu putem conta numai pe ceeace voim noi să facem".

2. Cum putem face față atacurilor aeriene masive - mai ales din partea aviației americane - începute din luna aprilie? Și ca număr de avioane și ca tehnică România este cu totul în inferioritate.

"Am conchis că dacă Germania nu ne dă posibilitatea ca să ne apărăm, România nu poate păstra această poziție la infinit, deoarece ar duce-o la o totală catastrofă".

3. Ce se întâmplă dacă Turcia[42] deschide strâmtorile pentru flota Aliaților.

4. "Atitudinea viitoare a Ungariei".[43]

Răspunsurile cancelarului Adolf Hitler au fost destul de încâlcite și neconvingătoare. întrevederea s-a întrerupt după circa cinci ore

fără să se ajungă la vreo concluzie practică, cu următoarele declarații: (în versiunea Paul Schmidt).

Fuhrerul: "... i-a subliniat din nou comunitatea soartei Germaniei și a aliaților ei, care în baza încrederii reciproce, trebuie să ducă la o comunitate de luptă absolută".

Antonescu:"... nici un aliat al Germaniei nu este atât de loial ca România. Ea va rămâne de partea Germaniei și va fi ultima care va părăsi Reich-ul pentru că știe că sfârșitul Germaniei înseamnă și sfârșitul României".'[14]

Dincolo de atari declarații, starea de spirit a mareșalului era alta. Depăr- tându-se de baraca unde avuseseră loc discuțiile, aflat în aer liber, pe o peluză întinsă, se adresează - cu voce iritată - generalului Titus Gârbea și ambasadorului României la Berlin Ion Gheorghe: "Ce sunt violențele acestea de limbaj? Domnule! Domnule! Aceștia sunt gangsteri, domnule! .. Domnule! Gangsteri domnule! Să mă sinucid cu țara, pentru el?!... Pentru o cauză care acum e pierdută?...[45]

Ambasadorul Ion Gheorghe, deși are convingerea că războiul este pierdut, susține ca România "să cadă onorabil alături de Germania".

Generalul Titus Gârbea s-a pronunțat ca acum "să cerem aliaților armistițiu și pacea".

Adaugă Titus Gârbea: "Mareșalul Antonescu tăcea adânc, dar înțelegea că nu este altă soluție și se întreba: «Dar pot s-o fac? Cum pot s-o fac?»".[46]

4. A fost Ion Antonescu "al treilea om al Axei"? *Mareșalul a fost, de fapt, omul (arii sale.* A luat conducerea într-un moment când niciunul din liderii politici ai României n-a voit să preia guvernul. A condus echipa necesară împrejurărilor anilor 1941-1944. Are meritul, în condițiile limită ale celui de-al doilea război mondial, de a fi păstrat autonomia statului român cu întocmirile și instituțiile sale fundamentale. Âre meritul de a fi salvat de la "Soluția finală" viața a peste 300 000 de evrei din România. împarte răspunderea deportării evreilor basarabeni și bucovineni în Transnistria, din care, cel puțin 108 710 au pierit.[12] Poartă răspunderea războiului. A avut sprijinul covârșitoarei majorități a opiniei publice pentru intrarea în război și eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, invadate de U.R.S.S. în iunie 1940. Anevoie de spus dacă ar fi putut evita trimiterea trupelor române la răsărit de Nistru. Răspunsul pare mai curând că nu mai avea de ales. Odată intrați în acțiune pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, continuarea devenea inevitabilă.[47]

Până miercuri 23 august 1944, orele 16-17, gândul mareșalului Ion Antonescu a rămas împărțit între imperativele situației militare, prioritatea absolută a unei soluții politice și cuvântul său de ostaș.

---

12 la care se adaugă victimele dintre evreii locuitori în Transnistria.

NOTE

[1] Vezi mai sus, capitolul "Pierderile teritoriale impuse României în 1940".

[2] România, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven (Iugoslavia).

[3] România, Iugoslavia, Grecia și Turcia.

[4] Toate textele în Florin Constantiniu, *între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov,* p. 108-111,117-120.

[5] Mai pe larg, în capitolele I și II ale prezentului volum.

[6] O nuanțată și cumpănită analiză a politicii Finlandei și României în 1939-1940, în Larry L. Watts, *Incompatible Alliances: small states of Central*

Europe during World War II, în volumul *Romania and World War II - România și cel de-al doilea război mondial,* Editor Kurt W. Treptow, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, Iași, 1996, p. 87-106. Citatul din Ion Antonescu în volumul: *Procesul mareșalului Antonescu. Documente,* vol. I, p. 200.

[7] *Pe marginea prăpastiei 21-23 ianuarie 1941,* vol. 1, p. 90.

[8] Vezi mai sus, cap. III, Statul Național legionar.

[9] Generalul Antonescu răspundea la scrisorile lui C.l.C. Brătianu din 18 decembrie 1940, 14 și 21 februarie 1941.

[10] Altfel spus, rezistența armată față de U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria, sprijinite de Reich, ar fi dus, inevitabil, la dezmembrarea României.

[11] *Epistolarul infernului,* p. 95.

[12] Generalul Ion Antonescu.

[13] C.l.C. Brătianu.

[14] România alături de Anglia și Franța; scrisoarea în *Epistolarul infernului,* p. 103-140.

[15] Generalul Ion Antonescu.

[16] Cancelarului Adolf Hitler și ducelui Benito Mussolini.

[17] Adică pe alianța cu Reich-ul.

[18] Vezi în continuare capitolul VI: "Participarea României la război..."

[19] *ibidem.*

[20] *ibidem.*

[21] *ibidem.*

[22] O analiză sintetică a acestei tatonări în Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române, 1938-1944,* ediție de Stelian Neagoe, Ed. Humanitas, București 1994, p. 205-239, cap. "Adâncirea divergențelor dintre Germania și România 1943-1944"; De asemenea în: A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944,* p. 225-414; Gheorghe Barbu, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei,* ediție de V.F. Dobrinescu, traducere Sanda Maria Ardeleanu și Mihail Constantin Ardeleanu, Institutul European, Iași 1992, cap. VII

și VIII, p. 86-139. Gh. Buzatu, *România și Războiul mondial din 1939-1945,* Iași 1995, Cap. 3, "Contradicții diplomatice româno-germane, p. 120-131.Vezi și capitolul *August 1944,* în volumul de față.

[23] Traducerea românească a notelor de convorbiri *în Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite, 1940-1944,* ediție de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, Editura Cozia, București 1991, vol. II, p. 63-84. Citatele se dau, în continuare, din aceste două note de convorbiri din 12 și 13 aprilie 1943.

[24] *Antonescu-Hitler. Corespondență,* vol. II, p. 120-121.

[25] *ibidem,* p. 122-128.

[26] Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvânt,* ediție de Marin Diaconu, Editura Humanitas, București 1992, p. 67-68. Mircea Vulcănescu, sociolog și economist, a fost subsecretar de Stat la Finanțe din ianuarie 1941 și până în august 1944. A fost condamnat la 8 ani temniță grea pentru a fi participat la guvernul mareșalului Antonescu. A murit în închisoarea Aiud în 1952. "Ultimul cuvânt" reprezintă apărarea sa în fața Tribunalului care l-a condamnat. Vulcănescu dovedește, cu date precise, că interesele economice de bază ale României față de al Treilea Reich au fost urmărite consecvent și cu bune rezultate.

[27] Mircea Vulcănescu, *op.cit.,* p. 68-72.

[28] *ibidem,* p. 75, 77, 79,82-83.

[29] *ibidem,* p. 93-118. Pentru relațiile economice germano-române, Andreas Hillgruber, *op.cit.,* p. 240-248.

[30] Antonescu-Hilter, *Corespondență,* II. p. 133-136.

[31] Era vorba de tratativele pentru încheierea unui protocol economic româno-german și care se va semna, după luni de convorbiri, la 9 februarie 1944: Andreas Hillgruber, *op.cit.,* p. 216-217.

[32] Stenograma întâlnirii redactată de Paul Schmidt, în Antonescu-Hitler, *Corespondență,* vol. II, p. 176-194.

[33] Adică a Wehrmacht-ului.

[34] Telegrama lui George Kennan (nr. 3773), în loan Chiper, Florin Constan- tiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944-1947),* Editura Iconica București 1993, p. 93-98, citatele, la pag. 96-97.

[35] Cifrele privind suprafețele însămânțate în 1943, producția medie de grâu la hectar, producția globală de zahăr și consumul intern 1942-1943: raportul nr. 3111 (R-2875) a lui Burton Y Berry, consul general al S.U.A. la Istanbul, la 15 iunie 1944: National Archives Washington D.C., 871.50/6-1544, pag. 5-6.

Echipamentul agricol, în buletinul *Romanian News Survey,* Nr. 412 din 3 martie 1944, publicat de Romanian News Agency Limited, 31 Chesterfield House, London W, p. 4.

Circulația fiduciară în 1943, în același buletin, nr. 415 din 24 martie 1944, p. 3.

Creșterea prețurilor cu amănuntul în același buletin din 7 ianuarie 1944, "Supliment economic", p. 1-3.

Pentru citatul din Rădulescu-Motru: *Revizuiri și adăugiri 1943,*

Editura Floarea Darurilor, București 1996, p. 183, volum îngrijit de Rodica Bichis, Gabriela Dumitrescu, versiune finală Stancu llin, comentariu Dinu C. Giurescu.

[36] Rațiile de alimente pentru populația din orașe și consumul caloric, în același buletin din "Suplimentul economic" nr. 3, Mai 1944, studiu de D.G. Danie- lopol, pag 5-6.

[37] Pentru participarea capitalului german în economia românească: *Romanian news survey,* nr. 407 din 28 ianuarie 1944, p. 3, buletin publicat de "Romanian News Agency Limited", 31, Chesterfield House, London W,.

[38] Margareta I - planul de ocupare a Ungariei pus în aplicare în martie 1944.

[39] Andreas Hillgruber, *op.cit.,* p. 216.

[40] Antonescu-Hitler, *Corespondență și întâlniri, 1940-1944,* vol.2, p. 187.

[41] *ibidem,* p. 172, cf. A. Hillgruber, *op.cit.,* p. 249-250, cf. Titus Gârbea, *Ultima întrevedere dintre Antonescu și Hitler,* în *Doi generali de excepție în viziune proprie,* ed. de colonel Titus Popescu, Ed. V. Cârlova, București 1993, p. 67.

[42] Care rupsese la 2 august 1944 relațiile diplomatice cu Reich-ul.

[43] întrebările și citatele după relatarea proprie a mareșalului Antonescu, în *Antonescu-Hitler,* voi. 2, p. 173-175. Similar în A. Hillgruber, *op.cit.,* p. 250. Cu mai multe detalii în stenograma lui Paul Schmidt, în *Antonescu-Hitler,* voi. 2, p. 188-192, cf. Titus Gârbea, *op.cit.,* p. 67.

[44] *Antonescu-Hitler,* voi. 2, p. 194.

[45] Relatarea numai la Titus Gârbea, p. 68.

[46] *ibidem,* p. 69.

[47] Se poate discuta în continuare, ca un exercițiu teoretic, dacă s-ar fi putut obține un tratat cu Berlinul pentru a fixa cadrul și modalitățile colaborării militare.

Capitolul 6

ARMATA ROMÂNĂ PE FRONTUL DE EST

Motto:

"Ostași vă ordon: treceți Prutul! Zdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miazănoapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună..."

Proclamația către oștire a generalului Ion Antonescu, la 22 iunie 1941

1. La 12 iunie 1941, la Munchen, generalul Ion Antonescu întâlnește pe cancelarul Adolf Hitler. Fuhrerul îl informează de **iminența atacului împotriva U.R.S.S.** și-i arată motivele unei atari hotărâri. Conducătorul statului român răspunde că "dorește să lupte alături din prima zi... România nu i-ar ierta lui Antonescu nici o dată, dacă ar lăsa armata română cu arma la picior, în timp ce trupele germane ar fi în marș prin România împotriva rușilor".[1]

Ion Antonescu a luat singur hotărârea de a participa la războiul împotriva U.R.S.S. Era legal învestit cu depline puteri în politica externă a statului. Opinia publică românească era, în covârșitoarea ei majoritate, pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Agresiunea sovietică din iunie 1940 și brutalitatea ei nu fuseseră de fel uitate. Aceeași opinie publică știa că presiunile militare și politice ale sovietelor împiedicaseră în august 1940 apărarea frontierei de vest, față de revendicările teritoriale ale Budapestei. E drept că presiunile Berlinului fuseseră atunci și mai directe și impuseseră "arbitrajul" - de fapt dictatul - de la Viena (30 august 1940).

Acum conjunctura se inversa. Cancelarul Reich-ului hotărâse atacul împotriva partenerului său.

în zorii zilei de 22 iunie 1941, radioul difuza proclamația Conducătorului statului;

> "Ostași, vă ordon: treceți Prutul!
> Zdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miazănoapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună..."
>
> Ion Antonescu[2]

Când au ascultat proclamația, bucureștenii au manifestat spontan, duminică 22 iunie 1941, cu speranța, cu dorința de a elibera pământul Moldovei de răsărit, cu voința de a șterge umilința din 1940.

Dată fiind forța Wehrmacht-ului, opinia publică gândea că, printr-o campanie rapidă, amenințarea de la Răsărit, va putea ti în sfârșit înlăturată.

Liderii opoziției împărtășeau sentimente amestecate. Dorința și vrerea de a elibera Basarabia și nordul Bucovinei de o parte. Incertitudine și îngrijorare de altă parte.[3] România era angrenată acum într-un conflict continental, deși obiectivul ei era cu totul limitat și anume refacerea hotarului de răsărit pe Nistru.

Mai mult. în primul război mondial, România se alăturase Antantei - un bloc de mari puteri. Dar, operațiunile militare au fost duse de armata română pe teritoriile locuite în majoritate absolută de români, teritorii care aveau, de altfel, să se unească cu România în 1918.

Acum, în 1941, eliberarea Basarabiei era fără îndoială dorită de majoritatea covârșitoare a opiniei publice.

Dar după acestă fază?

în războiul din Est, armata română a luptat sub comandament propriu in coordonare cu înaltul Comandament al Wehrmacht-ului, până la atingerea graniței pe Ceremuș și Nistru, adică în intervalul 22 iunie - 26 iulie 1941. A rămas parțial sub același comandament germano - român până la capitularea Odesei (16 octombrie 1941).

Din octombrie 1941 și până la începutul lui martie 1944, - reintrarea Armatei Roșii pe teritoriul României, armata română a fost încadrată în planul de operațiuni al Wehrmacht-ului, pe flancul de Sud: Ucraina - Crimeea - Marea de Azov - Don - Stalingrad - Caucaz și retur.

La începutul lunii martie 1944 și până la 23 august 1944, unitățile române au reintrat sub comanda directă a Marelui Stat Major, în coordonare cu comandamentul Wehrmacht-ului.

între 23 august 1944 și 12 septembrie Marele Stat Major Român a executat singur întoarcerea armelor și răsturnarea alianțelor, fără a fi subordonat niciunei comande din afară.

în sfârșit, de la 12 septembrie 1944, unitățile române au intrat în subor- dinea Frontului 2 Ucrainean și au îndeplinit misiunile ordonate de acesta.

*

Pentru prima fază - 22 iunie - 26 iulie 1941, nordul Bucovinei și Basarabia - a fost format Grupul de armate "General Antonescu"; armatele 3 și 4 române, armata 11 germană. România a angajat 20 de divizii, 3 brigăzi de munte, 4 brigăzi de cavalerie, 2 de fortificații, 550 avioane, 22 nave de luptă maritime și 17 pe Dunăre.

Situația efectivelor angajate (armata de uscat, aviația și marina):

Ofițeri	- 18 361
Subofițeri	- 17 286
Trupe	- 437 456
Total	-473 103

Pierderi (până la 31 iulie):[4]	Ofițeri	Subofițeri	Trupe	Total
Morți	273	107	4 631	5 011
Răniți și bolnavi	656	255	13 987	14 898
Dispăruți	79	46	4 362	4 487
Total	1 008	408	22 980	24 396

DINU C. GIURESCU

Generalul Ion Antonescu s-a angajat în campanie fără a semna o convenție militară cu Reich-ul, fără a preciza termenii colaborării.

Comunicatul Cartierului General al Comandamentului sectorului român al frontului preciza la 26 iulie 1941:

"Lupta pentru dezrobirea brazdei românești de la Răsărit s-a terminat.

Din Carpați și până la Mare suntem din nou stăpâni pe hotarele străbune.

Lupta pentru asigurarea dezvoltării noastre, pentru salvarea credinței, pentru ordine și pentru civilizație, continuă.

Trupele germano-române au înaintat adânc dincolo de Nistru."[5]

Angajarea unităților armatei române la răsărit de Nistru, în teritoriul sovietic propriu-zis, s-a făcut treptat, în urma a două cereri scrise ale cancelarului Hitler către generalul Ion Antonescu și acceptate de acesta.[6]

*

Ce factori au determinat pe Conducătorul Statului să ordone continuarea operațiunilor?

Au fost factorii militari și politici.

2. Considerentele militare

a) Ostilitățile odată începute trebuiesc continuate până la distrugerea forțelor armate ale adversarului.

"Ce ați căutat până la Stalingrad, cu trupe?" a întrebat președintele "Tribunalului Poporului" la procesul intentat mareșalului Ion Antonescu, în mai 1946.

Răspunsul mareșalului: "Domnule președinte, când o țară se angajează într-un război, armata acestei țări trebuie să meargă până în fundul pământului pentru ca să distrugă forțele inamice, să câștige războiul. Este un principiu capital de conducere a operațiunilor militare, care s-a aplicat de la romani și până astăzi... Rușii au fost de atâtea ori până la... (întrerupt de Președintele completului de judecată)... Și răspunsul cel mai bun pe care vi-l dau este că, atunci când s-a intrat în a doua fază a războiului, pentru cucerirea Transilvaniei de Nord, Ardealului de Nord, armatele române nu s-au oprit la frontieră, au mers până în inima Europei, până la Viena, mi se pare..."[7]

b) Pe frontul de sud, în Ucraina (1941) și aria Don-Volga-Caucaz (1942) s-a concentrat tot efortul Wehrmacht-ului, mai ales după eșecul ofensivei asupra Moscovei din octombrie-decembrie 1941. Unitățile române erau încadrate în

luptă de-a lungul litoralului Mării Negre, apoi în Crimeea, Don, Caucaz.

c) înaintarea în Transnistria, adică în teritoriul dintre Nistru și Bug, a fost determinată de necesitatea unei zone de siguranță a frontierei de pe Nistru.

3. Considerentele politice

a) Mareșalul Ion Antonescu voia și urmărea să refacă hotarele de est și de vest ale României, așa cum erau ele în 1939. Anularea "arbitrajului" de la Viena a dominat gândirea sa.

El socotea că printr-o strânsă colaborare militară pe frontul de Est, ar putea determina pe cancelarul Hitler să revină asupra deciziei "arbitrajului" de la Viena (30 august 1940). în toate întrevederile cu Fuhrer-ul, mareșalul Antonescu a stăruit îndelung și repetat asupra revenirii Transilvaniei de Nord la România. A subliniat totodată intențiile Budapestei de a anexa și restul Transilvaniei. Refacerea hotarului de vest a fost o permanență în gândirea lui Ion Antonescu.[8]

Evident cancelarul Adolf Hitler nu a revenit asupra "arbitrajului". Avea tot interesul să mențină confruntarea dintre România și Ungaria.

b) Guvernul Antonescu a socotit necesar să explice - la 4 septembrie 1941 administrației de la Washington[9], participarea României pe frontul de Est. Scopul principal a fost redobândirea Basarabiei, și a nordului Bucovinei. Odată acest țel împlinit, operațiile armatei române "vor fi de acum înainte reduse la obligațiile unei forțe de ocupație"; "aria operațiilor va fi limitată la regiunea dintre Nistru și Bug" (Transnistria)... "România nu formulează pretenții teritoriale...", România a notificat oficial guvernului german că "nu va fi de acord cu nici o expansiune în Est în schimbul renunțării la revendicările ei față de Ungaria în Transilvania, care rămânea o problemă prioritară a politicii naționale".[10]

Aceste "precizări" erau deja depășite de evenimentele în desfășurare.

în curând, unități române vor înainta până la Nipru și dincolo, spre Crimeea și litoralul Mării de Azov.

c) Și alte considerente obligau pe Conducător să continue operațiunile militare la răsărit de Nistru. Semnase în noiembrie 1940, aderarea la Pactul Tripartit. Era și prezența lui Horia Sima și a altor fruntași legionari după eșecul rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, refugiați în Reich. Aceștia puteau fi folosiți de Berlin ca mijloc de presiune suplimentară."

Finlanda și-a oprit înaintarea la circa 150 de km de est de frontierea sovi- etico-finlandeză din 1939. (înaintarea maximă între lacurile Ladoga și Onega). Exemplul Finlandei nu putea fi urmat și de România? Să-și oprească unitățile cel mult pe linia Bugului, teritoriul

dintre Nistru și Bug constituind o zonă de protecție?

Răspunsul rămâne negativ.

Din noiembrie 1941 și până în ianuarie 1944 (ofensiva sovietică pentru depresurarea orașului Leningrad, azi Petersburg), frontul nordic a rămas practic pe aceleași poziții (cu excepția intrândului de la Tikhvin, reocupat de Armata Roșie). După cum, din martie 1942 și până în iulie 1943, frontul de Est cuprins între lacul Ilmen și până la răsărit de Kursk a rămas, de asemenea, relativ staționar.

Singurul sector extrem de mobil al frontului sovieto-german a fost cel de sud, de la linia Kursk-Voronej până la Volga (Stalingrad), Stepa Calmucă și aria Caucazului, cu flancul drept pe litoralul Mării Negre și de Azov, și pe aliniamentul muncilor Caucaz.

în acest sector, Wehrmacht-ul a înaintat în intervalul 28 iunie - 12 noiembrie 1942 cca 200 km între Kursk și Voronej; 400 km, între Donețul mijlociu și Stalingrad; 650-670 km între Rostov pe Don și Naltcik (în Caucaz), distanțele fiind socotite în linie dreaptă. Apoi, între 19 noiembrie 1942 când a început contraofensiva sovietică și martie 1943, unitățile Wehrmacht-ului au dat înapoi - cu pierderi foarte mari - tot atât cât înaintaseră în vara și toamna precedentă.

România aflată în dreptul Ucrainei a fost solicitată să contribuie cu maximum de trupe la ofensiva Wehrmacht-ului. Imperativele geopolitice au fost precumpănitoare. O dată angajată pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, cârmuirea de la București nu mai avea posibilitatea de a se opri, după refacerea hotarului pe Nistru.

*

Motivele care l-au obligat pe mareșalul Ion Antonescu să continue campania militară dincolo de Nistru nu erau de fel împărtășite de opoziția tradițională (P.N.Ț.-P.N.L.).

Chiar de 18 iulie 1941, luliu Maniu se adresează Conducătorului:

a) 'Am intrat în acțiune", scrie luliu Maniu, pentru "eliberarea Basarabiei și Bucovinei și a unui colț din Moldova de nord[12]...; pentru toate conștiințele românești problema stăpânitoare este afirmarea drepturilor noastre etnice și istorice..."[13]

b) "Lupta armatelor române pentru recuperarea lor nu este, prin urmare, agresiune... ci urmarea unei invazii care trebuia respinsă din primul moment..."[1'1]

c) "întreaga națiune a fost cuprinsă de nespusă bucurie când a aflat că Cernăuții, Chișinăul și alte orașe au fost eliberate de cotropitori..."

Ce se întâmplă în continuare? luliu Maniu este categoric împotriva continuării operațiunilor dincolo de hotarul țării, la răsărit de Nistru. Iată și temeiurile sale;

d) "Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru un alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia..."

e) "... Chiar și tovărășia de arme de până acum[15], impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare...; dar ea are totuși o singură justificare: aceea că este menită să repare pierderea ce am suferit, înainte cu un an[16], în urma presiunilor exercitate de Axă, care la vremea sa ne-a legat mâinile...."[1']

Participarea militară a României mai este necesară în continuare?

Răspunsul lui luliu Maniu: Nu!

"Ar fi prea pretențios să credem că continuarea războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră; precum este nu mai puțin pretențios să proclamăm noi, România, război sfânt contra Rusiei, pentru organizația ei internă, de stat și socială."

Concluzia?

"Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine. Trebuie să cruțăm armata noastră pentru scopurile noastre românești, care sunt multe și mari și de tragică actualitate pentru foarte apropiate vremuri."

luliu Maniu ia atitudine, cu același prilej, și față de măsurile luate de administrația Antonescu împotriva evreilor la Iași[18]: ..." simțul de umanitate al poporului nostru și bunul lui renume nu trebuiesc atinse prin executări și schingiuiri în masă, prin intoleranțe care s-ar răzbuna în primul rând asupra noastră și a conaționalilor noștri. Pentru acest motiv, opinia publică românească și noi toți, care o cunoaștem, protestăm în contra lor, sau a continuării lor..."

Argumentele și concluzia lui luliu Maniu aveau greutate: armata română să nu participe, dincolo de Nistru, la un război de agresiune. Era și opinia altor lideri din Partidele Național Țărănesc și Național Liberal.

Când ești însă în opoziție și nu ai de fel răspunderea guvernării într-o situație ca aceea a României în 1941, oricum mai lesne e să dai sfaturi. Cu atât mai mult cu cât liderii opoziției nu aveau soluții practice pentru a limita acțiunea militară până la Nistru.

Opinia publică invocată de luliu Maniu începea să simtă tot mai direct războiul. în presă, tot mai numeroase anunțuri cu numele celor căzuți pe front. Fiecare comună și sat primea repetate vești despre fii săi morți în luptă. Elevii și elevele de liceu, prezenți în cimitire să cinstească pe eroi, vedeau disperarea și durerea cu care familiile își plângeau morții. Trenurile aduceau mii de răniți și mutilați în spitalele din interior.

De la Odesa[19] veneau știri despre pierderile mari ale armatei române. Știri transmise prin familiile celor de pe front. Ziarele, sub cenzură, nu le consemnau.

Ulterior s-au cunoscut și cifrele. Total militari în acțiune pentru cucerirea Odesei: 340 223[20]. Pierderi: 92 545 din care: 17 729 morți, 63 345 răniți și 11 471 dispăruți.[21] Spre comparație cifrele pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei: total pierderi 24.396, din

care 5.011 morți și 14 898 răniți și 4 487 dispăruți. *între Nistru și Bug pierderile armatei române au fost de peste trei ori mai mari decât cele dintre Prut și Nistrul*

*

După cucerirea Odesei, se părea că operațiunile armatei române se vor reduce considerabil. O paradă a victoriei a avut loc la București. Publicul înșiruit de la Arcul de Triumf, pe șoseaua Kisselef, a primit trupele cu neobișnuită emoție, cu gratitudine și ovații. în genunchi, în Piața Palatului, oamenii au ascultat imnul pentru cei căzuți la datorie[22] (8 noiembrie 1941).

Conducătorul statului își dădea seama, în octombrie-noiembrie 1941, că războiul va fi greu și lung.

Iată cum a evoluat felul său de a gândi.

12 iunie 1941: forța de rezistență a armatei roșii "nu trebuie apreciată prea mult", populația din U.R.S.S. "își dorește eliberarea"; "spațiul ca aliat al Rusiei este eliminat acum de către motorul din aer și de pe pământ".[23]

1 iulie 1941; "Strălucitele victorii obținute pe pământ și în aer lasă să se întrevadă o *victorie decisivă foarte apropiată,* armatele sovietice putând fi considerate ca zdrobite."[24] (sublinierea D.C.G.).

17 august 1941: "Sunt bucuros să contribui cu trupele române la desăvârșirea victoriei dincolo de Nipru și la salvarea civilizației, dreptății și libertății popoarelor..."[25]

Mareșalul Ion Antonescu[26], militar de incontestabilă capacitate, și-a dat seama curând că "optimismul" său inițial nu mai avea acoperire.

Faptul este confirmat de o telegramă[27] trimisă la Washington D.C., la 15 noiembrie 1941, de Mott Gunther, ministrul plenipotențiar al Statelor Unite la București. "Un prieten care invariabil îmi dă informații exacte și de actualitate a stat recent de vorbă cu Mareșalul Antonescu, timp de două ore. L-a găsit în excelentă condiție fizică, deși foarte îngrijorat de viitor. După propria formulare a Mareșalului, situația internă cât și cea externă îl preocupă mult. Mareșalul a indicat-o limpede, *a spus că (el) știe că Germania va pierde în cele din urmă războiul; dar că este obligat să continue colaborarea cu această [ară* și că nădăjduiește spre cât mai bine, de vreme ce nu are altă cale deschisă pentru sine."

"Cele ce urmează rezumă observațiile Mareșalului privind anume probleme, așa cum mi-au fost relevate de prietenul meu:....

"(2) Situația în Est. Ambele armate, germană și rusă, sunt «înglodate într-o jumătate de metru de noroi», de la frontiera finlandeză și până la Marea Neagră. Această situație a făcut posibil ca și germanii și rușii să-și retragă un număr apreciabil de trupe de pe frontul de Est[28]"

"Spre nenorocul germanilor, ei n-au fost în stare să cucerească Rusia, potrivit planului (lor); cu atât mai mult cu cât nu se poate prevedea, cu oarecare exactitate, cum s-ar dezvolta operațiile (militare), când ele vor fi din nou posibile, la primăvară".

"Soldatul rus a luptat splendid, iar echipamentul și organizarea militară rusă au fost excelente. Dacă Rusia ar câștiga războiul, ea ar fi în curând în situația de a domina lumea întreagă..."

Mărturia pare cu totul autentică și este de un deosebit interes

După întrevederea cu Adolf Hitler, la 6 octombrie 1942, la cartierul general de la Vinnița, mareșalul a declarat, în trenul cu care se întorcea spre România: "Germania a pierdut războiul. Acum trebuie să ne concentrăm ca să nu-1 pierdem pe al nostru".[29]

Din mărturia diplomatului american, rezultă că mareșalul gândea încă din noiembrie 1941 că Reich-ul ar putea pierde războiul.

între timp, treptat, unități române au fost angajate spre Răsărit.

După străpungerea liniei fortificate Stalin de pe Nistru, de la 21 iulie, au continuat înaintarea spre Bug și au stabilit la 13/14 august un cap de pod pe malul estic al fluviului.[30]

Armata 3-a română a reluat, la 30 august înaintarea spre Nipru, apoi în continuare pe litoralul nordic al Mării de Azov.[31]

Armata 4-a română a desfășurat, între 8 august și 16 octombrie, toate operațiunile care au dus la cucerirea Odesei.[32]

în octombrie 1941 Grupul de munte român (general Gh. Avramescu) și un detașament motorizat pătrund și în Crimeea, înaintând în sprijinul trupelor germane, până la fortificațiile Sevastopolului și spre portul Kerci.[33]

*

România intră complet în angrenajul conflictului global la începutul lunii decembrie 1941,

La 30 noiembrie 1941, guvernul Marii Britanii cere[34] conducerii României să înceteze "operațiunile militare" pe teritoriul U.R.S.S. și "orice participare activă la ostilități". în caz contrar, guvernul maiestății sale[35] nu va avea altă alegere decât de a declara existența unei stări de război între cele două țări.[36] Ceea ce s-a produs la 7 decembrie.

îndată, după atacul de la Pearl Harbour, Reich-ul și Italia declară război Statelor Unite ale Americii. București se aliniază și remite următoarea notă însărcinatului cu afaceri al S.U.A. la 12 decembrie:

"Guvernul regal român are onoarea să comunice guvernului Statelor Unite ale Americii că, *în conformitate cu dispozițiile Pactului Tripartit și respectând obligațiile solidare prevăzute prin acest pact,* ca urmare a stării de război ce a intervenit între Statele Unite pe de o parte, și Reich-ul german, Italia și Japonia pe de altă parte, *România se află ea însăși în stare de război cu Statele Unite"*[37] (sublinierile D.C.G.)

Astfel la 12 decembrie 1941, România se afla în război și cu

Marea Britanie și cu Statele Unite ale Americii.

Mareșalul Antonescu răspunde și cu o declarație la 7 decembrie, redactată pe un ton sentimental și patetic. Era în nota vremii, de altfel.

"Regret împreună cu micul dar bravul și necontenit grav încercatul și pe nedrept lovitul popor român, că atât de puțin s-a înțeles zbuciumul și tragedia în care de secole se zbate numai pentru a-și apăra ființa și drepturile sale la viață și liberate, la liniște și unire..."

"Marea Britanie se bate de secole pentru a cuceri, noi ne batem pentru ,a ne apăra"[38]

Adresându-se confidențial ziariștilor, mareșalul le declară:

"Eu sunt aliatul Reich-ului împotriva Rusiei, dar sunt neutru între Marea Britanie și Germania. Sunt pentru americani, contra Japonezilor. S-a înțeles?"[39] Erau sentimente personale, care însă nu aveau cum să fie transpuse în politica practică!

Prin mecanismul inexorabil al conflictului dintre marile puteri, România era intrată, fără posibilitatea de a da înapoi, în conflagrația mondială. Războiul pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei - obiectiv susținut și dorit de covârșitoarea majoritate a țării - se transforma acum în participarea obligatorie a României la conflictul dintre superputeri.

La 29 decembrie 1941 cancelarul Adolf Hitler scrie mareșalului.

Dincolo de politețuri și felicitări, scrisoarea explică situația de atunci a frontului și planurile Fuhrerului pentru 1942: "eu sunt hotărât să-l atac (pe inamic nota D.C.G.) din nou cu orice preț imediat la primăvară și *să-l bat definitiv* cu ajutorul unor arme noi și - după cum sper - mai bune." (sublinierea D.C.G.)

Apoi adaugă: îmi permit să-mi exprim mulțumirile mele ... pentru informația Excelenței Voastre *după care sunteți dispus să participați iarăși cu numeroase divizii la noua ofensivă de primăvară împotriva bolșevismului".* (sublinierea D.C.G.).

A oferit mareșalul - din proprie inițiativă - noi unități pentru campania din 1942? Sau era o formulă diplomatică a cancelarului Reich-ului de a cere aceste unități?

Oricum, la 5 ianuarie Ion Antonescu răspunde propunând o întâlnire a celor doi lideri:

"Vă voi arăta atunci amănunțit planul contribuției noastre care, pornind de la valoarea a 10 divizii s-ar putea dezvolta, după împrejurări".[40]

Intenția mareșalului era ca la cele 10 diviziii să adauge un al doilea eșalon de 5-6 divizii.[41] Ceea ce determină reacția Șefului Marelui Stat Major, general de corp de armată Iosif Iacobici. La 8 ianuarie 1942 raporta Conducătorului și aprecia că participarea românească ar trebui să fie cât "mai minimă posibil". Reamintea "nepopularitatea acestui război, departe de granițele țării, precum și problema siguranței naționale față de Ungaria".

La 17 ianuarie 1942 Iosif Iacobici înaintează un nou memoriu. Nu este "nici oportun, nici posibil a participa la operațiile din primăvară (1942 nota D.C.G.) cu mai mult decât o armată în valoare

de 8 divizii." De altfel, dotarea tehnică a unităților nu îngăduia mai mult.[42]

Mareșalul Antonescu era de altă părere. Război impopular? "Este mentalitatea defetiștilor și a acelora care pescuiesc în apă tulbure. Poporul și soldatul nostru sunt de altă părere. Dovadă o face plebiscitul din 9 noiembrie 1941, prin care țara, în unanimitatea ei, s-a pronunțat în această privință"[43].

Conducătorul statului amesteca, voit sau nu, lucrurile. La 9 noiembrie țara aprobase în unanimitate reîntregirea, eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Nu și continuarea războiului departe în U.R.S.S.

Rezultatul:

a) generalul Iosif Iacobici și-a prezentat demisia care i-a fost acceptată, la 20 ianuarie 1942.[44]

b) La ofensiva declanșată în iunie 1942 pe aripa sudică a frontului de Est au participat 26 divizii românești și anume: 11 spre Don până la Stalingrad; 7 divizii în Stepa Calmucă (la sud de Stalingrad); 6 - în Caucaz și 2 în Crimeea.

În noiembrie 1942 se aflau la răsărit de Nistru 463 395 militari români, din care 380 103 pe front, iar restul în Ucraina și Transnistria. În România se mai aflau mobilizați 323 445 militari.[45]

Mareșalul a păstrat o importantă rezervă în țară. Ea se va dovedi hotărâtoare în momentul întoarcerii aliaților, în august 1944. Pozițiile cele mai vulnerabile deținute de trupele române erau pe linia Donului și în Stepa Calmucă, respectiv la vest și sud de Stalingrad. Unitățile române formau acolo o linie slabă de acoperire, cu o sumară înzestrare tehnică și aproape fără rezerve. *Forurile militare române au avertizat din timp și în scris comandamentul suprem al Wehrmachtului că pe frontul de pe Don Armata a 3-a română nu poate rezista unui atac masiv. Avertismentele nu au fost luate în seamă de înaltul comandament german.*[46]

Rezultatele contraofensivei sovietice începută la 19 noiembrie 1942 sunt prea bine cunoscute. Pierderile armatei române au fost foarte ridicate (chiar dacă cifrele nu concordă între ele): 172 624 morți, răniți și dispăruți, în intervalul august 1942 - ianuarie 1943; sau 155 010 între 19 noiembrie 1942 - 7 ianuarie 1943; sau 166 069, de la 19 noiembrie 1942 - 31 decembrie 1942). Variațiile se explică și prin data când au fost însumate pierderile și prin

evidențele avute la dispoziție.[47] *O altă estimare, pentru intervalul 15 noiembrie 1942 - 15 martie 1943 se ridică la 15 566 morți, 67 183 răniți și 98 692 dispăruți, total 181 441.™*

În țară s-a aflat greu de proporțiile înfrângerii. Ziarele publicau comunicate în doi peri. Emisiunile BBC oferau însă date complete. Răniții care avuseseră norocul să vină în țară, aduceau amănunte ale tragediei. Elevii de liceu aflau cele mai îngrijorătoare știri prin colegii lor ai căror părinți sau rude se aflau la cotul Donului.

"Frăția de arme germano-română", cum formulase propaganda oficială, ajunsese la un punct critic.

Reacția comandamentului german din sectorul Donului s-a îndreptat împotriva militarilor români, învinuiți că nu au rezistat cum

ar fi trebuit.

La 9 decembrie 1942 mareșalul Antonescu trimite feldmareșalului Eric von Manstein o lungă scrisoare-rechizitoriu. Sunt reamintite deficiențele și lipsa de prevedere a comandamentului german în subordinea căruia se aflau Armatele 4 și 3 române de la Cotul Donului și din Stepa Calmucă. Enumerarea cuprinde multe fapte și date.

"Reușita ofensivei rusești nu se datorește deci lipsei de eficiență a Armatelor a 3-a și a 4-a române, ci neprevederilor Comandamentului Grupului de armate B[49], a unei alegeri meșteșugite din partea rușilor a zonelor de atac și concentrării masive de forțe în cel mai desăvârșit secret."[50]

"Sunt informat, în ultimul moment" - continuă mareșalul Ion Antonescu - "că soldați de-ai mei care au luptat ca niște bravi acum sunt împușcați de soldații d-voastră în încercuirea de la Stalingrad."

"Sunt informat că sunt ofițeri și subofițeri de-ai noștri cărora le sunt smulse de la brâu revolverele și armele lor de luptă de către soldați de-ai dvs., care au stat mult departe în spatele frontului..."

"Masacrarea cu voință și pornire a unităților din Corpul 1 armată română va produce un efect dezastruos asupra camaraderiei româno-germane și fără nici un folos militar pentru viitor."

"Mai sunt informat că unități germane iau, fără nici un scrupul, cu o îndrăzneală fără seamăn, caii serviciilor noastre și îi trec la ale lor, lăsând pe ale noastre în drum."[51]

c).. Mai sunt informat, domnule mareșal că domnul (general) Hollidt[52] se poartă cu comandamentele noastre cu o brutalitate neadmisibilă între oameni civilizați și între soldați cu simțământul onoarei."

d)... Au fost, desigur, domnule mareșal și cazuri de defecțiuni... raportate la totalitatea armatelor au fost însă izolate... Au fost defecțiuni și la formațiunile germane pe timpul atacurilor rusești de la 19 și 20 noiembrie. Dovadă marele număr de soldați germani răzleți, care s-au adunat la Morozowskaya... în schimb... s-a aruncat soldaților români epitetul de fugari."[51]

Concluzia?:

"Soldatul român nu poate fi comandat decât de ofițerul și comandamentul român.

"Eu sunt dator să vă previn că, dacă nu încetează această atitudine și aceste fapte, voi avea de examinat situația forțelor noastre în cadrul frontului d-voastră."[54]

Mareșalul Eric von Manstein răspunde, dând toate asigurările că a apreciat și va aprecia pe deplin faptele trupelor române și că nu va tolera ca "onoarea Armatei Române să fie jignită în vreun fel".[55] Totodată dă un ordin strict secret către comandanții de Armată, Corp de armată și divizii că "principalul lucru este de a restabili situația, a ține ridicată onoarea militară română și a întări frăția de arme." Dă asigurări că "trupele Armatei Regale Române vor beneficia de același

ajutor, de aceeași grijă în toate domeniile, ca și trupele germane..."[56]

Pentru mareșalul Antonescu nu exista, deocamdată altă soluție decât de a continua colaborarea militară. *Unitățile române, deși comandate pe front de proprii lor ofițeri, erau total subordonate comandamentului superior german și nu puteau face nici o mișcare fără ordinul acestuia.*

în 1943 trupele române au rămas în continuare în capul de pod de la Cuban, apoi au fost retrase în Crimeea (operațiunea s-a încheiat la 9 octombrie 1943).[57]

La 15 noiembrie 1943 mareșalul Antonescu se adresează din nou cancelarului Hitler. Insistă și cere ca diviziile române din Crimea să fie retrase: "sunt cele mai bune divizii de vânători de munte"[58] La 27 martie 1944 Ion Antonescu arată din nou Fuhrer-ului, că "este ultimul moment favorabil pentru a proceda la evacuarea Crimeei, indiferent de intențiile ofensive ale inamicului"[59]

Adolf Hitler refuză; vrea să păstreze la est de Nistru" o bază de aprovizionare pentru *Crimeea, pe care intenționez să o țin și de acum înainte"* (sublinirea D.C.G.)[60]. Cancelarul Reich-ului intrase în faza în care își lua dorințele drept realitate.

în Peninsulă (blocată de la 1 noiembrie 1943) se aflau 7 divizii românești, în total 66 102 oameni, din care 2 427 ofițeri și 2 416 subofițeri[6'].

La 8 aprilie 1944 începe ofensiva sovietică, încheiată la 13 mai prin eliberarea completă a Crimeei. Pierderile românești sunt estimate între 23 854 și 30 897. *Marina română, în colaborare cu acea germană, realizează în condiții foarte grele, evacuarea a 120 826 persoane, din care 36 557 români, 58 486 germani, restul slovaci, voluntari ruși, civili. Pe calea aerului au mai fost evacuați 21 457 ofițeri și soldați.* Cel puțin 4 000 au pierit înecați în Marea Neagră când șlepurile sau navele pe care se aflau au fost scufundate de marina și aviația sovietică. Trupurile celor morți au ajuns până la Bosfor, în Turcia.

Operațiunea a fost extraordinară, cu atât mai mult cu cât acoperirea aeriană era slabă, numărul navelor de război pentru apărarea vaselor cu trupe era foarte limitat, distanța între litoralul sud-vestic al Crimeei și cele mai apropiate porturi românești Sulina și Constanța era de circa 300-400 km! Spre comparație, operațiunea Dunquerque a durat 9 zile (26 mai - 2 iunie 1940), a evacuat 338 226 soldați britanici și francezi, pe o distanță de circa 70-80 km, între țărmul Franței și cel al Marii Britanii[62] cu o protecție a flotei și aviației britanice mult mai eficace decât aceea românească în 1944.

între timp (5 martie - 15 aprilie), situația se deteriorase grav pe Frontul 2 ucrainian. La 5 martie mareșalul I.S. Konev declanșează operațiunea "Uman - Botoșani". La 29 martie unitățile sovietice pătrund în Cernăuți, la 6 aprilie în Botoșani, apoi ocupă Rădăuții, Suceava. Către mijlocul lunii aprilie frontul se

stabilizează de-a lungul zonei largi a Cârpacilor Orientali din Ceremuș spre SE, apoi spre Est trecând pe la nord de Pașcani, Tg. Frumos, Iași, Ia sud

de Orhei, apoi pe Nistru până la Cetatea albă, la Marea Neagră.[63]

Jumătatea de nord a Moldovei era astfel ocupată de Armata Roșie. Cam în același interval (13 martie - 12 aprilie) trupele sovietice eliberează toată aria de sud a Ucrainei, de la Herson și până la Odesa și Tiraspol.[64]

4. Operațiunile armatelor române împotriva partizanilor

a) *Odesa.* La 22 octombrie 1941 o explozie de proporții pregătită de partizani sovietici arunca în aer clădirea unde se afla comandamentul. Explozia se producea la șapte zile după intrarea trupelor române. Au pierit 128 militari și civili, inclusiv generalul loan Glogojanu, comandantul Diviziei a 10-a și al orașului. Mareșalul Ion Antonescu ordonă represalii imediate: "pentru fiecare ofițer român sau german, mort în urma exploziei, vor fi executați 200 comuniști, iar pentru fiecare soldat mort câte 100 de comuniști; execuțiile vor avea lor în cursul zilei de azi".[65]

în noaptea de 22 spre 23 octombrie autoritățile au trecut la îndeplinirea ordinului. A doua zi, 417 ostateci, considerați comuniști, stăteau spânzurați pe străzile Odesei.[66]

Lucrurile nu s-au oprit aici. Colonelul Coca Niculescu, pretorul orașului, dă o ordonanță semnată de el însuși, prin care dispune evacuarea de îndată a tuturor evreilor din Odesa spre Dalnik (la câțiva km spre NV). Cei găsiți după ora 12 în oraș urmau să fie împușcați pe loc. în timp ce "evacuarea" avea loc în condiții greu de descris, primarul nou numit al Odesei, Gherman Pântea, raportează aceste fapte generalului Nicolae Macici, trimis din ordin superior pentru a constata situația la fața locului. Generalul Nicolae Macici a dispus pe loc ca întreaga coloană cu evreii expulzați să fie întoarsă la Odesa. Ceea ce s-a și făcut. Dar până la sosirea ordinului, ostatecii aflați la începutul coloanei au fost închiși în patru barăci și uciși cu mitralierele și prin incendierea construcțiilor respective.[67]

în acest fel evreii din Odesa au mai avut un răgaz de 2 luni și jumătate. La repetatele insistențe ale generalului Gheneraru, noul comandant al Diviziei 19, guvernatorul Transnistriei, prof. Gh. Alexianu, dă ordonanța nr. 35 din 2 ianuarie 1942 prin care ordonă evacuarea forțată a majorității evreilor din Odesa. "Operațiunea" a fost efectuată "pe un ger cumplit". Numărul celor evacuați este estimat între "aproape 20 000"[68] și 40 000.

Partizanii au continuat să opereze în catacombele orașului Odesa. în ultima decadă a lunii decembrie 1941 au fost operate primele arestări. Din depozițiile lor s-a aflat că mai multe grupe de partizani operau în catacombe, comandați de un colonel Kuznețov, șeful secției a Ill-a din centrala NKVD de la Moscova. Galeriile, cu un mare număr de trasee întortocheate, cu multe ieșiri (au fost identificate 82 guri de acces) în cele mai diverse locuri și clădiri, ofereau un adăpost eficient partizanilor estimați - la 15 ianuarie 1942 - în număr de 300. Unii din ei au fost identificați, judecați și executați.[71]

b) *Crimeea.* După cucerirea Crimeei de către Wehrmacht - (mai puțin Sevastopolul și Peninsula Kerci), Corpul de vânători de munte român (Divizia 4) primește misiunea de a "curăți de partizani și dezertori" șoseaua de la Simferopol până la Alușta-Ialta (26 noiembrie

- 23 decembrie 1941).

Partizanii operau după planuri bine întocmite și erau grupați îndeosebi în zona munților laila. Atacau prin surprindere, îndeosebi la lăsarea serii, coloane sau grupe izolate de militari și vehicole. Foloseau armament automat portativ și grenade.

în decembrie 1941, Divizia 4 Munte a efectuat trei operațiuni împotriva partizanilor în zonele Demerși-Ialta, Suat și Șarania. Au fost uciși în jur de 450 partizani; depozite de muniții și alimente au fost distruse sau capturate; au fost de asemenea capturate: 6 camioane, 2 turisme, 300 arme diferite, 4 aparate radio, alt material de transmisiuni.

Serviciul de contrainformații militare român - grupa operativă din peninsula Kerci - a reușit - în februarie 1942 - să identifice și să prindă mai multe grupe de "cercetare-diversiune" sovietice. Ancheta a stabilit care erau planurile operative ale comandamentului sovietic în peninsulă (la 30 decembrie 1941 orașul Kerci fusese eliberat de Armata Roșie) și va fi reocupat de forțele germane la 15 mai 1942).[72]

Alte operațiuni împotriva partizanilor din Crimeea au avut loc și în intervalul 29 decembrie 1943 - finele lunii februarie 1944.[73]

5. Relațiile armatei române cu populația civilă in zonele ocupate

Informațiile sunt cu totul fragmentare. Lipsește o cercetare în această direcție. Românii dintre Nistru și Bug, din Ucraina, tătarii din Crimeea, o sumă de ucrainieni, grupurile etnice din Caucaz au avut, în general, o atitudine favorabilă față de armata română de ocupație.

La Simferopol (Crimeea) comandantul Corpului de Munte, generalul Gheorghe Avramescu, a deschis o școală și o cantină pentru localnici. Pentru ajutorul dat populației din Nalcik, primarul orașului a dăruit o sarică din lână neagră și o casetă de bronz generalului Ion Dumitrache, comandantul diviziei 2 Vânători de Munte (toamna 1942).[72]

în Transnistria, în sate românești și ucrainiene, preoți militari au botezat femei, bărbați și copii care timp de peste 20 de ani de regim sovietic nu au cunoscut biserica.

De amintit că printre cele 120 826 persoane evacuate din Crimeea, între 8 aprilie și 13 mai 1944, se aflau și 15 391 voluntari ruși, 6 739 civili localnici și 2 611 prizonieri.[73]

Capitolul raporturilor între armata română de ocupație și populația locală, de la Nistru și până în Caucaz, rămâne de cercetat.

*

6. încheiere pentru campania din Est

între 22 iunie 1941 și 23 august 1944, au luat parte la campania

din Est două armate române - a 3-a și a 4-a, cu 10 corpuri de armată (35 divizii), 2 brigăzi fortificații, 4 comandamente de infanterie și un comandament de infanterie, plus forțele aeriene[76] și marina militară. *Cifrele de mai sus sunt cumulative pentru întreg intervalul amintit.*

Pierderile sunt următoarele (22 iunie 1941 - 23 august 1944). Totalurile cuprind armata de uscat, aviația și marina:[75]

	Ofițeri	Subofițeri	Trupă	Total
Morți	3 113	1 823	66 649	71 585
Răniți și bolnavi	8 359	4 983	230 280	243 622
Dispăruți	6 042	5 470	297 821	309 333’
Total	1751 4	12 276	594 750	624 540

După campania din iarna 1942-1943, Marele Stal Major a pus în aplicare sistematic un plan de refacere a unităților decimate sau pierdute. O parte din efective au fost oprite în interiorul țării, iar Frontul de Răsărit a fost completat cu numai un eșalon al fiecărei unități.[76]

La 15 august 1944 situația numerică era următoarea (ofițeri, subofițeri și trupă):

Pe frontul din Moldova: Pe litoral în interiorul țării: Total 335 808 39 346 678 9 55[79]

Dotarea cu armanentul cel mai nou era în parte acoperită pentru unitățile de pe front[78]; cele din interior dispuneau de armament învechit. Cu toate acestea, armata română a asigurat reușita totală a actului de la 23 august care a răsturnat întregul dispozitivul de apărare al Wehrmacht-ului din România și din Balcani.

De altfel alternativa în vara lui 1944 se contura cu deplină claritate: continuarea rezistenței cu transformarea întregului teritoriu în teatru de război sau ruperea alianței cu Reich-ul, în încercarea de a salva ceea ce mai putea fi salvat.[79]

Aviația română pe Frontul de Est[80]

La 22 iunie 1941 *Gruparea Aeriană de Luptă* (GAL) dispunea de 50 escadrile din care: 15 bombardament, 17 vânătoare, 3 recunoaștere, 7 de informații, 6 legătură, 1 de transport, 1 hidroaviație. Un total de 550 avioane operative. în interior se mai aflau 440 în școlile și centrele de instrucție.

Efectivele totale ale Aeronauticii Regale Române însumau 3 247 ofițeri, 2 864 subofițeri, 2 363 maiștri militari, 52 074 trupă și 1 044 funcționari civili.

' Nu s-a stabilit până în prezent câți din cei 309 333 "dispăruți" au căzut în luptă, au fost luați prizonieri sau au murit în lagăre. Nici cifra prizonierilor întorși în România nu se cunoaște.

Aeronautica militară propriu-zisă însuma, tot la aceeași dată, 1 947 persoane din care: militari activi, piloți 1 066 (355 vânătoare; 164 bombardament; 523 informații, 24 hidro); observatori 385; radiotelegrafiști de bord 129; trăgători de bord 234; la care se adăugau 133 rezerviști repartizați pe specialități.

*

La standardele anilor 1939-1941, *Gruparea Aeriană de Luptă* dispunea de aparate de tipul: 1AR-80 și 81, fabricație românească; Junkers Ju 87, Heinkel He 111, Heinkel He 112, Messerschmitt Bf 109, germane; Savoia Marchetti S79b și Savoia 79B (fabricat la Brașov sub licență italiană); PZLP-37BLOS, PZL-P11 și P24, poloneze, Bloch. Per total însă 77 (șaptezeci și șapte) tipuri cu 58 (cincizeci și opt) motoare diferite, ceea ce complica foarte mult operațiunile de întreținere și reparație.

*

Avionul românesc IAR-80 (cu variantele sale), s-a situat până la finele anului 1942, pe locul patru în lume, cu o viteză de 510 km pe oră la altitudinea de 4 000 metri. Pe primele trei locuri: Hurricane (Anglia, 570 km/oră); Curtiss P-37 (S.U.A., 550 km/oră); Messerschmitt PFW, Me 109 (Germania, 520 km/oră).

Concepția aparatului s-a datorat profesorilor universitari: Ion Grosu și Ion Coșereanu, inginerilor Grosu Viziru, Gheorghe Zotta, Gheorghe Vallner... Primul zbor a avut loc în aprilie 1939, căpitan aviator Dumitru (Pufi) Popescu.

Până în vara lui 1941 au ieșit din uzinele IAR Brașov 20 avioane; total fabricate între 1939 și 1943 = 461 (cu variantele respective). în vara anului 1944 au fost montate, experimental, pe un IAR-81C (seria 301-461), două lansatoare de rachete aer-aer germane, tip Vrf. Cr.21, calibru 120 mm.

Seriile 91-105 și 151-175, cu indicativul 1AR-81 au fost proiectate și construite ca bombardiere în picaj, cu o bombă de 250 kg și viteza maximă de 470 km/oră; după lansarea bombei operau ca avioane de vânătoare. Cele din seria 301-461, cu denumirea IAR-81C, erau tot bombardiere cu picaj: o bombă de 250 kg, 2 lansatoare sub aripi, fiecare, cu câte o bombă de 50 kg; armament de bord: 2 tunuri tip Mauser MG-151 cu 350 proiectile, calibrul 20 mm, 2 mitraliere Browning FN, calibrul 7,92 mm (1400 cartușe).

IAR-80 și 81 au fost excelente aparate de vânătoare și atac în picaj la altitudinea de 4 000 m. Peste 5 000 m, avionul nu mai dădea randamentul necesar din cauza motorului. De aceea a fost depășit la începutul anului 1943 de aparatele noi americane și germane.

*

Grupul Aerian de Luptă (GAL) a intrat în acțiune în zorii zilei de 22 iunie 1941 și a sprijinit acțiunile terestre în Basarabia și nordul Bucovinei, ca și în zona Odesa, până la 16 octombrie 1941.

GAL a executat în acest interval 2 405 misiuni din care: vânătoare - 858; bombardament - 463; recunoaștere - 254; legături - 830.

GAL a pierdut 136 aparate: vânătoare - 47; bombardament - 39; recunoaștere (informații) - 32; legătură - 18.

Au fost distruse 661 avioane sovietice, din care: 304 doborâte de vânătoarea română; 143 - de aceea de bombardament; 184 de artileria Antiaeriană română și 30 - de aviația Armatei a 3-a (care opera în nordul Bucovinei și Basarabiei).

Aviația sovietică din Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria dispunea de 2 040 aparate din care: 480 bombardiere grele, 360 bombardiere rapide, 960 vânătoare, 240 observație. Raportul numeric era așadar, de circa 4/1 în favoarea părții sovietice (2 040 față de cca 550 ale Grupării Aeriene de Luptă).

Aviația română a revenit pe front în vara și toamna anului 1942 în sectoarele cotul Donului și Stalingrad cu: 3 grupuri de vânătoare - nr. 6 și 8 (Flotila 2) și nr. 7 (Flotila 1); 4 grupuri de bombardament - nr. 1 (Flotila 2), nr. 5 (Flotila 1); nr. 6 (Flotila 3); nr. 3 (bombardament în picaj).

*

După dezastrul de la Stalingrad și cotul Donului, următoarele unități au operat în continuare pe frontul de Est, în anul 1943:

- un număr restrâns de piloți încadrați în flotila germană Udett, în aria Donețului;
- 8 escadrile de vânătoare - nr. 43, 57 și 58 (grupul 7), nr. 47 și 48 (gr. 9) și nr. 65, 66 și 67 (gr. 2)
- 2 escadrile de recunoaștere îndepărtată
- 2 grupe de bombardament greu în picaj nr. 6 (flotila 3) și 5 (flotila 1)
- 3 escadrile de bombardament - nr. 77, 79 și 80 (grupul 4)
- 3 escadrile de asalt - nr. 41,42 și 60 (grupul 8)
- 6 escadrile Stuka - nr. 73, 81 și 85 (grupul 3) și 74, 86 și 87 (grupul 6).

La începutul anului 1944 - atunci când unitățile sovietice au înaintat pe teritoriul țării, aviația română de vânătoare mai avea circa 300 aparate, din care 130-140 pentru apărarea interiorului, iar restul pe frontul din Moldova.

Lipsește o cercetare sistematică a misiunilor de luptă în intervalul 21 iunie 1941 - 23 august 1944. Până în decembrie 1989, acest subiect era ca și interzis cercetării. Nu avem decât date

fragmentare asupra numărului avioanelor, efectivelor, a rezultatelor, a pierderilor. Două volume de amintiri și informații au apărut în 1993 și 1994. Ele aduc numeroase mărturii de măiestrie, ingeniozitate, dăruire, vitejie, abnegație, sacrificiu, noroc și tragedie - mii de inițiative și acțiuni personale.

O însumare, provizorie, cuprinde numele a 392 eroi-aviatori - de toate gradele - căzuți la datorie pe frontul de Răsărit și în apărarea teritoriului României, până la 23 august 1944.

Numeric, aviația română a ocupat un loc foarte modest în confruntarea aeriană dintre marile puteri. Ca măiestrie, voință de luptă, vitejie și eroism, piloții români s-au rânduit printre cei mai bravi din ambele tabere.

*

7. Bombardamentele americane și britanice asupra României.

În 1943 au început bombardamentele britanice asupra unor orașe din Bulgaria. Pe noi nu ne vor bombarda, spuneau bucureștenii, fiindcă anglo-ameri- canii cunosc sentimentele de prietenie și încredere pe care le avem față de ei!

Marți 4 aprilie 1944 era o zi cu soare, caldă. Școlile se închiseseră la 31 martie din cauza înaintării frontului sovietic în Moldova. Continuau exercițiile pregătitoare în cazul atacurilor aeriene: sirenele sunau prealarma, apoi alarma propriu-zisă pentru ca locuitorii să știe cum să procedeze în caz de atac real. Mă aflam pe strada Lipscani, unde încă mai exista librăria "Hachette", cu cărți aduse din Franța anilor 1940-1944! A sunat prealarma la orele 10 1/2. Exercițiul fusese anunțat în presă care preciza: "Cu ocazia acestui exercițiu de prealarmare, activitatea nu își va întrerupe cursul ei normal."

Lumea își vedea de treburi ca și cum unitățile sovietice s-ar fi aflat undeva departe, nu în partea de nord a Moldovei.

Spre orele 13 ne adunasem acasă în strada Berzei 47 (locuința părintească distrusă de sistematizarea urbană a regimului comunist). Sună telefonul. Era unchiul Horia, maiorul Horia Giurescu, fratele tatei. Chema de la Președinție unde lucra: avioane americane în număr mare se apropie de București! Am coborât de îndată în pivniță; avea deasupra un planșeu de beton armat și două ieșiri, una spre casă, cealaltă direct în curte. Câteva minute liniște completă. Prea multă liniște. Apoi am auzit antiaeriana. Era aproape, la Statul Major pe Știrbei Vodă, la circa 200 metri de casa noastră. Tunurile AA cu tragere rapidă, păcăneau ascuțit. Se încrucișau cu cele de calibru mare, cu detunături mai puternice și grave. De ce trag? Doar nu se aud avioane! Ba da: un vuiet surd, venea de departe. Devine mai precis. Se aud motoarele. AA trage tot mai frenetic. Deodată bufnituri repetate parcă veneau din pământ. Erau bombele. Bufniturile se apropie. Câinele nostru de vânătoare, Brac, schelălăia urât și săpa de zor în pământul pivniței. Eu încercam să-l opresc și i-am dat vreo

câteva palme pe coapse. Aș! El continua să sape. Marin, curierul Institutului de Istorie Națională - venit cu niște hârtii de la Facultatea de Istorie - vorbea întruna: "de ce să spun că nu mi-e frică, duduie Mica (= mama); vă spun drept că mi-e frică. Uite, uite, se apropie. E rău, rău de tot, pe cinstea mea că mi-e frică". Și o ținea așa într-una, nu-1 puteai opri. Mama către tata: "Așa-i că dăm tot ce avem ca să scăpăm cu viață și întregi?" Tata, liniștit: "Dăm tot." Toate acestea s-au petrecut în 2-3 minute.

Dintr-o dată sunet strident de motoare. Zburau deasupra noastră. Un țiuit prelungit, o explozie (nu prea mare), geamuri sparte, fragmente de cărămidă izbeau pereții casei care se zguduia. în primul moment nu ne-am dat seama dacă fusesem și noi loviți.

Am aflat pe urmă că bombardierele veneau dinspre vest, au reperat Școala de război (azi Academia Militară), fără s-o lovească, și au început să lase bombele pe grădina de la intersecția Căii Plevnei cu Știrbei Vodă (unde astăzi se află clădirea neterminată destinată înainte de 1989 a fi Muzeul Național!) în această grădină publică se săpaseră șanțuri-adăpost, acoperite cu pământ. Oamenii care se refugiaseră acolo și-au aflat astfel moartea. A fost bombardat.

Hotelul Splendid, pe Calea Victoriei, lângă Palatul Regal, peste drum de Athenee Palace, avariat și el. La Hotel Splendid - unde erau cazați ofițeri germani - au lansat bombe brizante și incendiare.

Profesorul l.D. Ștefănescu locuia la Hotel la un etaj superior care începuse să ardă. în grabă a luat o valiză unde credea că pusese câteva picturi ale lui N. Grigorescu. în fapt greșise, a apucat una asemănătoare, iar picturile au ars. Când a ajuns în hol, a văzut ofițeri germani liniștiți în fotoliile lor; nu păreau răniți; fuseseră omorâți de suflul bombelor explodate în apropiere, la nivelul străzii.

în curând din nou liniște. Antiaeriana nu mai trăgea. Nu se mai auzeau avioane. Sirenele au sunat încetarea alarmei. Am ieșit. Geamurile de la fațadă erau sparte. Cărămizi prin curte. O bombă de mic calibru intrase printr-un geamlâc în demisolul unei clădiri mici, peste drum de casa noastră. Omorâse pe cei aflați acolo. O secundă ne-a despărțit de locatarii de dincolo de stradă. Declanșată cu o secundă mai devreme bomba ar fi căzut peste noi. Viața se joacă uneori la zaruri; sau la întâmplare, sau cu voia Celui de Sus, mai ales.

Aerul era plin de praf roșiatic și cenușiu, de la clădirile distruse sau avariate. Am aflat curând că Gara de Nord și Triajul au fost rău lovite: covor de bombe. Victime multe, în trenurile cu refugiați din Moldova care așteptau să pornească spre Oltenia, Banat sau Transilvania. Liniile de tramvai de pe strada Berzei unde locuiam erau îndoite. Circulația întreruptă. Lumea începuse să iasă de prin case; vorbeau toți deodată.

Războiul sosise și acasă. Frontul înaintase și asupra orașelor. Atunci am început să înțelegem că sentimentele amicale și reale față de "Aliații" din Vest, n-aveau cum să ne apere și să împiedice atacurile aeriene. Anglia se afla în stare de război cu România din 6 decembrie 1941, iar aceasta declarase la rându-i război Statelor Unite ale Americii (12 decembrie 1941). Scadența sosise.

4 aprilie a fost începutul la București. A doua zi au urmat Ploieștii. Comandamentul de Căpetenie al Armatei a publicat la 14 aprilie "bilanțul" bombardamentelor din 4 și 5 aprilie.

La București: 2 942 morți, 2 126 răniți, 905 case distruse și 1 373 avariate.

La Ploiești: 262 morți, 361 răniți, 197 case distruse sau avariate.

în intervalul 4 aprilie - 19 august 1944 au avut loc 48 atacuri asupra României (din care 15 noaptea), cu o participare medie de 300-500 aparate la o misiune și cu mai multe obiective pe un raid. Zona petrolieră - Ploiești, Câmpina, Moreni - Valea Prahovei a fost lovită de 30 ori; aria Bucureștilor de 20; de asemenea Brașovul, Craiova, Piteștii, Turnu-Severin, Giurgiu, Timișoara, Târgoviște (unele orașe bombardate de câte 5-7 ori).

Rețeaua feroviară a fost serios avariată - îndeosebi triajele București, Ploiești și Brașov. Producția de carburant a fost considerabil redusă. Unele estimări dau, în total, 7 693 morți, 7 809 răniți, și în jur de 30 000 imobile distruse total sau în parte.

în confruntarea aeriană, anglo-americanii au dominat complet prin număr și calitatea aparatelor. Bombardierele lor erau escortate de vânătoare - de tipurile Lockhead P-38 "Lightning" (Fulger) și P-51 "Mustang". Vânătoarea proteja bombardierele în trei eșaloane: până la obiectiv, deasupra acestuia - cât se executau bombardamentele și la înapoiere. Fiecare grup de protecție părăsea acțiunea numai după ce misiunea era preluată de grupul următor.

Avioanele de vânătoare românești - din tipurile "Meserschmitt" Bf. 108, 109-E7, Bf 100 și 109 G, aveau o autonomie de zbor inferioară celor americane, "Lightining" și "Mustang"; la altitudinea de 10-11 000 m, aparatele Messerschmitt se aflau la plafonul limită, în timp ce adversarii lor "manevrau lejer".

Superioritatea numerică era covârșitoare; în iulie - august 1944, raportul numeric era, la aviația de vânătoare, de 10 la 1 în favoarea forțelor aeriene americane, cu aparate superioare ca viteză, armament și plafon operațional.

La apărarea teritoriului participau și escadrile germane, dotate mai ales cu Messerschmitt, Me-110, de pe aerodroamele Mizil și Ziliștea - Buzău. Antiaeriana română și germană dispunea de 210 baterii.

Pierderile americane (în parte și britanice) în intervalul 4 aprilie - august 1944 (date provizorii): 325 bombardiere, 65 vânătoare; 1400 aviatori morți, 1590 prizonieri.

Pierderi românești (în același interval): 51 piloți.

*

O precizare. Primul bombardament al aviației americane asupra Ploieștilor a avut loc la 12 iunie 1942, cu 23 aparate de tip "Liberator" (B-24), de la înălțimea de 4 000 m. Rezultatele au fost minime. 9 avioane au ajuns în Irak, Siria și Turcia, unul s-a distrus la aterizare.

Duminică 1 august 1943 s-a produs al doilea atac asupra zonei Ploieștilor, cu 178 "Liberatoare" (B-24) pornite din Benghazi (Libia).

Au fost avariate Rafinăria "Concordia", Depoul CFR Ploiești, Uzina electrică din Câmpina. Pierderi: 120 morți și 335 răniți, mai ales civili.

Din 178 bombardiere, 53 au fost distruse (36 s-au prăbușit în România), 111 au ajuns fie Ia bază, fie pe alte aerodroame aliate, 8 au aterizat în Turcia (79 piloți internați acolo). Au murit în acțiune 147 aviatori americani și 116 au fost luați prizonieri de autoritățile române.

Victorii aeriene ale unor aviatori români, între 22 iunie 1941 și august 1944 (cifre stabilite de cercetătorul Ion Țarălungă):

Nr. crt.	Numele	Victorii sigure	Victorii probabile
1.	Căpitan (r) Constantin (Bâzu) Cantacuzino	53	15
2	Căpitan Alexandru	43	19
3.	Adjutant șef Ioan Milu, avansat sublocotenent	30	-
4	Adjutant aviator Ion	22	-
5.	Adjutant maior av. Ion Mălăcescu	17	-
6.	Căpitan aviator Popescu-Ciocănel	12	-
7	Adjutant av. Ernest	11	-
8	Căpitan av. Dan Scurtu	9	1

8. Administrația română in Transnistria[81]

La 14 august 1941 cancelarul Adolf Hitler propune generalului Ion Antonescu să ia "în primire, după atingerea Niprului inferior cu grosul forțelor dv., siguranța teritoriului dintre Nistru și Nipru".

Conducătorul Statului român răspunde la 17 august: "...nu aș fi în măsură, din lipsă de mijloace și organe pregătite, să-mi iau răspunderea administrației și exploatării economice a teritoriului decât între Nistru și Bug..." Este de acord să asigure... paza, siguranța și ordinea în teritoriul dintre Nistru și Nipru", cu condiția delimitării acestei arii spre nord.

Ca urmare, Comandamentul suprem al armatei germane - prin general de brigadă Arthur Hauffe - și Marele Stat Major român - prin general de brigadă Nicolae Mazarini - semnează la Tighina, la 30 august 1941, o "înțelegere" cu delimitarea răspunderilor celor două părți, între care:

"a) în Transnistria: România asupra siguranței, administrației și exploatării economice, asupra transmisiunilor și comunicațiilor..."

"b) în teritoriul Bug-Nipru: Germania, de administrație și exploatare economică; România, de siguranță..."

Conducerea Reich-ului ar fi dorit ca guvernul de la București să formuleze pretenții teritoriale la răsărit de Nistru.

Reichmareșalul Hermann Goring către Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministrul de externe, la 26

noiembrie 1941, la Berlin: "Deocamdată aveți Transnistria. Folosiți-o cum vreți și cât vreți. Granițele ei sunt încă nedeterminate. Odesa trebuie să vă aparțină fiindcă ați câștigat-o cu sângele soldatului român".

Cancelarul Adolf Hilter, către Mihai Antonescu, la 27 noiembrie 1941, la Berlin: "Dvs. aveți la răsărit drepturi și puteri fără limită: luați cât credeți."

Poziția guvernului român a fost de la început până la sfârșit foarte limpede: retrocedarea Ardealului luat prin "arbitrajul" de la Viena (30 august 1940) și nicidecum extinderea hotarelor dincolo de Nistru.

Mihai Antonescu, la 9 august 1941, către Manfred von Killinger, ministrul plenipotențiar al Reich-ului la București: "...România nu renunță la drepturile sale asupra Transilvaniei."

Mihai Antonescu, la 11 septembrie 1941, către Franklin Mott Gunther, ministrul Statelor Unite ale Americii la București:

"Nu se poate să existe nici o compensație între drepturile de la răsărit și între drepturile de la apus.

"Poporul român nu poate considera nici o ipoteză de discuție măcar în această privință, drepturile noastre asupra Ardealului fiind temelia politicii noastre externe." (sublinierea D.C.G.).

Mihai Antonescu, la Berlin, la 26 noiembrie 1941, către Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Reich-ului:"... vă afirm simplu și lămurit că actul de la Viena din 1940 este un act născut mort."

Ribbentrop: "Vorbiți de actul de la Viena?"

Mihai Antonescu: "Da domnule ministru, vorbesc de singurul act care chinuiește poporul român, de actul dvs. de arbitraj de la Viena, din 1940."

Mareșalul Ion Antonescu a folosit fiecare prilej pentru a reaminti cancelarului Adolf Hitler că Transilvania de nord și est trebuie să se întoarcă în granițele statului român. Mărturie stau: scrisoarea conducătorului din 5 ianuarie

1942; memorandum-ul din 11 februarie 1942; memoriul conducătorului către Cancelarul Reich-ului, la 9 ianuarie 1943; declarația Iui Mihai Antonescu în Consiliul de miniștri, București 18 ianuarie 1943; răspunsul guvernului român la 23 iunie 1943 pentru instituirea unei comisii de anchetă privind situația românilor din Transilvania anexată de Ungaria; memorandumul mareșalului Ion Antonescu adresat Fiihrer-ului, în septembrie 1943; întrevederea Anto- nescu-Hitler la 23-24 martie 1944...

*

"înțelegerea" semnată la 30 august 1941 de autoritățile militare germane și române la Tiraspol (vezi mai sus), specifică la punctul 8: *"linia de închidere a frontierei. Rămâne pe Nistru.* închiderea între Transnistria și regiunea Bug-Nipru privește Grupul de Armate Sud" (germane) (sublinierea D.C.G.).

Frontierea de stat a României a rămas pe Nistru. Un decret lege

(nr. 3345) din 4 decembrie 1941 fixează regimul vamal al schimbului de mărfuri - import, export între România și Transnistria.

Preluarea teritoriului s-a efectuat treptat. Operațiunea a durat până în martie 1942. La distrugerile războiului s-au adăugat confiscările făcute de trupele de ocupație. Profesorul Gheorghe Alexianu declara următoarele anchetatorilor Tribunalului Poporului, înainte de procesul din mai 1946:

"în acest timp (toamna 1941, nota D.C.G.), toate bogățiile de seamă - cereale, animale - au fost ridicate de trupele germane și, în momentul când au aflat această veste neplăcută pentru ei, că trebuie să părăsească Transnistria, au luat motoarele fabricilor, le demontau și le duceau în altă parte."

Afirmația se cuvine confruntată și cu alte documente - dacă vor mai fi existând - pentru a constata cât au luat autoritățile Reich-ului.

în paralel însă, adaugă profesorul Gh. Alexianu "... se instituise, pe lângă Armata a 111-a (română) o *Comisie de Capturi,* condusă de generalul (Ion) Arbore, iar a doua era la Armata a IV-a, o *Comisie de Capturi* sub generalul (Nicolae) Ghineraru, care transmitea animale, produse." După ocuparea Odesei" a fost numită o *(a treia) Comisie de Capturi,* cu generalul Vasiliu, acela care a murit, ulterior, în bazinul Donețului, în 1942".

Un Jurnal al Consiliului de Miniștri din noiembrie 1941 a precizat ce însemna captura de război: "...aproape tot ce este în Transnistria era considerat ca fiind captură de război: fabricile, vitele, cerealele, magazinele...; după ce lua Comisia de Capturi tot ce lua, apoi, ne preda nouă, Administrației, fabricile de care credeau că nu aveau nevoie și pe care noi le-am folosit mai departe."

Au fost și persoane, inclusiv militari care făceau contrabandă în ambele direcții, confiscau bunuri în folos propriu și Ie transportau. Contrabandă ce n-a putut fi decât parțial oprită, cu toate măsurile luate de Guvernământ.

Guvernul român a aplicat două politici în Transnistria. Explică tot profesorul Gh. Alexianu, în timpul aceleași "instrucții" a procesului din mai 1946:

a) "... directivele mareșalului Antonescu au fost să se scoată tot ce se putea scoate și să se aducă în țară, cu justificarea ca să luăm din mâna germanilor, iar în ce privește pe noi, avem să ne despăgubim de tezaurul pe

care l-am pierdut la Moscova." (aurul Băncii Naționale a României, depus la Moscova în 1916-1917 și niciodată restituit).

b) "Dar, în afară de această politică, Guvernul a avut și a doua politică, de a institui în Transnistria tot regimul comercial și industrial din țară de la noi."

în atari condiții a început administrația românească.

*

Teritoriul cuprins între Nistru (Vest), Bug (Est) și râurile Niomjai și Rov (la Nord), denumit atunci, ad hoc, Transnistria, avea circa 44 000 kmp. ,

Recensământul sovietic consemnase un total de 2 240 000 locuitori din care:

1 070 000	- ucrainieni
710 000	- ruși
290 000	- moldoveni
125 000	- germani
15 000	- bulgari
16 000	- tătari
5 000	- greci
9 000	- alții

(Datele comunicate de Legația Statelor Unite la Stockholm în 1943 nu cuprind separat pe evrei).

Câți locuitori au rămas pe loc după ce operațiunile militare au luat sfârșit în august-septembrie 1941? în stadiul actual al informației, nu pot preciza dacă s-a efectuat vreo evidență a populației după instaurarea administrației române.

*

Teritoriul a fost împărțit în 13 județe conduse de un prefect și doi subprefecți (unul obligatoriu dintre transnistreni): Ananiev, Balta, Berezovca, Dubăsari, Golta, Jugastru, Moghilău, Oceacov, Odesa, Ovideopol, Râbnița, Tulcin și Tiraspol. Au fost păstrate însă raioanele, în delimitarea lor de către soviete: 64 în total (între 3-5 pe județ), fiecare condus de un pretor militar, numit de guvernatorul Transnistriei, profesorul universitar Gheorghe Alexianu (de la 19 august 1941, decretul nr. 1 care a stabilit instalarea administrației civile române în acel teritoriu). în orașe au fost instalați primari și 1-2 ajutori de primari (desemnați de prefect), iar în comune - primari ajutați de un sfat sătesc (3 persoane).

Administrația civilă a fost asigurată de 7 800-8 000 funcționari publici detașați din România și 52 000 salariați, aleși dintre localnici.

*

Agricultura și ramurile conexe dispuneau de:

3 800 872	ha, teren arabil
200 000	ha, fânețe, pășuni
650 000	ha, pomi și vii
200 000	ha, grădini de legume
200 002	ha, păduri
100 000	ha, bălți, islazuri și

Colhozurile (gospodăriile colective) și *sovhozurile* (ferme ale statului) au fost *menținute ca unități de producție* (ordonanțele din 7 septembrie și 7 octombrie 1941). Nici nu se putea altfel. Revenirea la proprietatea particulară (din anii ’20) nu era imediat posibilă, devreme ce tot inventarul agricol și mijloacele de transport ale gospodăriilor individuale fusese confiscat la constituirea colhozurilor. Au fost luate grabnice măsuri pentru strângerea a ceea ce mai rămăsese din recolta 1941. Ceea ce se obținea se împărțea pe din două: 1/2 la administrația Transnistriei, 1/2 la colhoz, după ce se vor fi scăzut cantitățile necesare însămânțărilor pe 1942 și cele pentru plata lucrărilor mecanizate (acolo unde avuseseră loc). Oricum, sub administrația românească, colhozniciii au primit, pentru folosință proprie, 20-25% din recolta netă, în loc de 8-12% cât era îngăduit sub regimul sovietic. Plus vitele proprietate particulară (vezi mai jos).

Politica agrară era de a reveni la proprietatea particulară.

Ca atare, a doua fază este pusă în aplicare în 1942, (ordonanța nr. 55 din 14 martie). Colhozurile devin *obștii de muncă-,* sătenii s-au grupat pe familii sau vecini, în brigăzi de 20-30 familii. Fiecare brigadă a primit de la 200 ha în sus (cât puteau lucra în condiții bune). *Terenul atribuit brigăzilor rămânea permanent al lor.*

Potrivit unei alte reglementări (decizia 362 din 18 martie 1942), terenurile virane, grădinile, viile și livezile din raza municipiilor, orașelor și satelor puteau *fi arendate individual.* Tot astfel și clădirile neocupate.

A treia fază (decretul nr. 9 semnat de mareșalul Ion Antonescu de la Odesa la 15 iunie 1943) prevedea *împroprietărirea deplină a țăranilor,* din suprafețele atribuite anterior brigăzilor de muncă (vezi faza a doua). Fiecare familie urma să primească, potrivit unor criterii (ordonanța nr. 138 din 6 octombrie 1943 a Guvernatorului) un lot indiviz din pământul arabil al obștei, lot ce se putea transmite prin succesiune, potrivit codului civil. împroprietărirea nu a mai avut loc deoarece în februarie-martie 1944 Armata Roșie a reluat Transnistria.

Pentru *încurajarea gospodăriei personale sătești,* fiecare familie era autorizată (ordonanța nr. 115 din 22 mai 1943) să aibă în deplină proprietate: o vacă și un vițel; doi cai sau doi boi; un porc (scroafă) și patru purcei; o capră cu ied; cinci stupi sistematici (sau zece "țărănești");.păsări - câte putea hrăni. Era cu mult peste ceea ce îngăduise administrația sovietică. în plus, proprietarii aveau dreptul să crească și "tineretul" provenit de la animalele aflate în proprietatea lor: timp de 3 ani pentru cabaline și bovine; 9 luni - porcine; 1 an - ovine și caprine. După care, aveau obligația să le vândă.

în toamna 1941, *800 tractoare sovietice mai erau în stare de funcțiune' .* Prin repararea celorlalte și *importul a 1100 tractoare din Elueția*fde tipul Hurliman și Vewey de 65 HP), numărul tractoarelor în funcțiune în Transnistria, *în toamna 1942, era de cca 4 000.* Carburanții erau aduși din România, ca și piesele ce nu puteau fi confecționate la fața locului, inclusiv 376 vagoane semințe pentru arăturile din primăvara 1942.

Planul de culturi agricole și vegetale a fost realizat în proporție de 81.2% în 1942 și de 87.7% în 1943 (surse din presă). Pe culturi, repartizarea a fost următoarea (procentaje din totalurile arabile).

Nr. crt.	Cultura	1942	1943	Observații
1	Grâne	55,2	63,5	
2	Leguminoase	2,3	2,7	
3.	Oleaginoase	7,7	7,9	->234 533 ha în 1942 246 506 ha în 1943 - floarea-soarelui îndeosebi
4	Textile	0,3	0,4	
5	Fânețe	8,3	5,7	
6.	Rădăcinoase	4,7	4,9	-> 52 715 ha în 1942 și 45 266 ha, cu sfeclă de zahăr
7	Zarzavaturi	2,7	2,6	
	Total parțial	81,2	87,7	
8.	Terenuri nelucrate	18,8	12,3	
	Total	100,0	100,0%	

Atenție specială a fost acordată plantelor necesare alimentației.

Față de 1941, considerat ca bază (100), sporul de suprafețe însămânțate a fost la: porumb - 291,6%; fasole - 844,7%; cartofi - 71,6%; orez - 117,8% și zarzavaturi - 114,8%.

*

O parte din produsele alimentare au fost "exportate" spre România. O cercetare anume nu s-a efectuat încă. "în tot timpul cât am fost în Transnistria" - aprecia profesorul Gheorghe Alexianu - "s-au adus (în România nota D.C.G.) vreo 60 000 vagoane" de cereale și vite (inclusiv oi). Ultimul transport de vite a avut loc în toamna lui 1943. Prin Societatea Femeilor Ortodoxe, la cererea Sabinei Cantacuzino, 67 vagoane cu compoturi, unt, biscuiți și alte alimente au fost trimise în Franța ocupată; 5 vagoane au ajuns la Bordeaux, unde studiaseră studenți ai profesorului Alexianu.

' Gh. Alexianu dă cifra de numai 250 în bună stare.

Observatori străini notează că în 1942, cu tot "exportul" spre România "cantități suficiente au rămas, după cât se pare, pentru populația locală. Se spune că Odesa are mai mult pește (pentru consum) decât sub regimul sovietic" (Raportul Legației S.U.A. din Stockholm, nr. 2332 dn 20 decembrie 1943).

"... E mâncare destulă în Transnistria. în schimb lipsuri mari la alte produse, îndeosebi textile și încălțăminte" - consemnează aceeași Legație americană, preluând informații din presa germană. în iunie 1943 "aprovizionarea este satisfăcătoare" - consemnează "Neues Wiener Tageblatt" la 8 iunie 1943, care adaugă: "Cantități suficiente de alimente au ajuns pe piețele orașelor și ca atare prețurile au rămas la un nivel care a îngăduit categoriilor mai sărace să-și cumpere produsele de primă necesitate".

Cu unele precizări însă. Magazinele oficiale, ale administrației și municipalității vindeau numai pentru funcționarii români și cei transnistreni, mărfuri la prețuri "maximale"; în august 1943 ele erau cu 35% mai scăzute decât cele de pe piața liberă. în rest, comerțul funcționa pe temeiul cererii și ofertei, cu prețuri în urcare, mai ales la mărfurile deficitare. De aceea se practica "pe o scară largă" și "trocul" între produse alimentare și cele manufacturiere (industriale).

în doi ani de administrație românească, au fost deschise sau redeschise 4453 unități comerciale, îndeosebi alimentare (octombrie 1941 - octombrie 1943). La 16 octombrie 1943 s-au inaugurat: o nouă șosea Odesa-Tiraspol, o șosea spre Nicolaev, o expoziție industrială a Transnistriei la București, al zecelea magazin municipal și a treia piață de mărfuri, ambele la Odesa.

Urmările recoltei foarte bune din 1943 s-au văzut îndată.

Se spune că "recolta de fructe și legume a fost foarte bună în Transnistria în 1943" consemnează Legația Statelor Unite din Stockholm (raportul 3082 din 29 martie 1944); "ca atare, aprovizionarea cu aceste produse pe piața Odesei a fost foarte acoperitoare. Prețurile, au fost joase... Scăderea prețurilor la fructe și legume a fost urmată de o descreștere a lor și la unt, ouă, carne și alte produse. Fructele și legumele au fost comercializate fără restricții."

în septembrie 1943, profesorul Gh. Alexianu, guvernatorul Transnistriei a suprimat orice restricții la comerțul cu făină. Pâinea - făcută din făină de grâu, secară și orz - "este de o calitate deplin mulțumitoare, după câte se spune", adaugă același raport al Legației americane din Stockholm. Era vândută pe cartelă la toți locuitorii Odesei, "fără nici o excepție".

în noiembrie 1943, pentru lucrătorii și salariații (inclusiv localnicii) administrației transnistrene s-au vândut suplimentar pentru iarnă: 20 tone zahăr, 30 tone mazăre, 35 000 metri de postav, 3 500 perechi de pantofi, 1 000 mc de lemn de foc și 1000 tone de cărbune. Un nou transport de 50 vagoane zahăr (= 500 tone) urma să fie comercializat în decembrie 1943, plus 800 mc lemn de foc și noi

cantități de cărbune. La preț oficial, fiecare familie avea dreptul la 6 litri de gaz.

*

Industrii și ateliere

La retragerea trupelor sovietice "fabricile erau complectamente stricate și s-a propus să se vândă ca fier vechi". Gh. Alexianu s-a opus. "Fabricile de industrie nu le-au stricat rușii, cât le-au jefuit populația și germanii, din cauza lipsei de curele, se luau curelele și se făceau pingele." Stațiunile de mașini și tractoare (MTS) și cele de reparații (MTM) funcționau la abia 10-15% din capacitatea lor.

Noua administrație a procedat la repararea lor.

"Am cumpărat piese de schimb din Ucraina și ne-a ajutat și populația rusă, care, din cauză că nu avea sare și gaz, ne furniza toate piesele de schimb cu care am putut să refacem industria. Cu un vagon de sare pe care îl duceam peste Bug, luam tot ce ne trebuia. Le duceam petrol, benzină, sare, ca să iau piese în schimb. Contrar părerii guvernului, am refăcut economia sovietică în măsura în care era necesar pentru nevoile Transnistriei" (Gh. Alexianu).

Au fost repuse în funcțiune și cele trei fabrici de piese de schimb și motoare pentru tractoare: "Krasny-Signal", "Profrintern" și "Kinap", ca și unitatea "Ghen" (strunguri, semănători).

Chiar din 1942 lucrau din nou 68 stațiuni de mașini și tractoare și 18 ateliere mari de reparații.

Industria transnistreană era concentrată aproape toată la Odesa. Din 1680 unități, numai 323 mai erau în relativă bună stare la intrarea trupelor române, la 16 octombrie 1941. în 1942, 1126 unități au fost refăcute, reparate, îndeosebi în sectorul prelucrării produselor alimentare. în februarie 1943 a început să producă o fabrică de mobilă, iar în mai 1943 una de zahăr. Pentru bunele rezultate dobândite, directorii de întreprinderi au primit în plus două salarii lunare, iar muncitorii unul (mai 1943).

O fabrică de produs și măcinat malț (orz prăjit) pentru surogat de cafea și-a sporit capacitatea de la 14600 kg în septembrie 1942 la 69150 kg în ianuarie 1943. în septembrie, a început și producția de sirop și apă minerală la Odesa.

în mai 1943, Direcția Muncii (administrația Transnistriei avea 23 asemnea direcții), a încheiat recensământul specialiștilor și meșteșugarilor: 12233, îndeosebi în sectoarele mecanică-motoare, metalurgie, reparații și pielărie.

Unitățile industriale erau administrate de guvernământul Transnistriei, primării, armată sau particulari. Din 266 "fabrici" în funcțiune la Odesa în 1943, 39% se aflau sub administrația guvernământului, 20% - a primăriei, 4% - armatei și 37% - particularilor. Din cele 32 mori de măcinat din Odesa, 59% erau arendate tot de particulari.

Au fost autorizate să funcționeze următoarele categorii de unități particulare (paralel cu acelea ale Guvernământului): magazine

alimentare, de "coloniale", de produse sanitare și de igienă, de obiecte bisericești, de comision și amanet, restaurante, cafenele, birturi, hanuri, ceasornicării, cizmării, croitorii, frizerii, lăcătușerii, cinematografe, teatre, hoteluri.

Circulau în august 1943 la Odesa în jur de 1 000 autovehicule, reparate după retragerea armatei sovietice; de asemenea, 300 trăsuri, 300 căruțe, 34 800 biciclete. Legăturile feroviare între Transnistria și România se făceau prin Tiraspol - Tighina - Chișinău - lași și pe linia secundară Odesa - Bugaz - Cetatea Albă - Basarabeasca - Reni - Galați (sau Basarabeasca - Bârlad).

învățământul, cultura

Cu toată tulburarea produsă de operațiunile militare, în anul școlar 1941/1942 au funcționat, în Transnistria (prin străduniile Institutului economic românesc din Tiraspol și ale Bisericii):

Școli: 1312 cu 4 clase
613 cu 7 clase
126 cu 10 clase
Total 2 051 școli primare și generale
Nr. învățători: 8 959
Nr. elevi și eleve: 216 963

învățământul de toate gradele a cunoscut o nouă întocmire prin ordonanța nr. 94 din 14 octombrie 1942, cu următoarele trepte: grădiniță, școala primară, secundară (gimnaziu - 3 ani și liceu - 4), universitatea sau alte unități de învățământ superior. Predarea se făcea în limba maternă: rusă, ucraineană, română, germană etc. La fiecare școală, indiferent de grad, erau prevăzute: cantină, farmacie, atelier sau lot agricol, o bibliotecă, un cor și o echipă sportivă.

Cu această întocmire, școlile transnistrene au funcționat în anul 1942/1943 (de la 1 septembrie 1942 la 30 iunie 1943) și în trimestrul 1/1943 (septembrie - decembrie). Bilanțul nu a fost făcut până în prezent. în anul școlar 1942/1943 a fost distribuit un număr de 100 000 abecedare tipărite în România în română și rusă; rechizite de tot felul au fost de asemenea trimise gratuit din țară.

La Odesa, în anii de învățământ 1941/1942 și 1942/1943 au funcționat normal:

- 55 școli primare cu 375 clase, 12 759 elevi și eleve, 602 învățători
- 5 licee pentru băieți
- 9 licee pentru fete
- 1 liceu românesc
- 3 gimnazii
- 4 școli pentru limbi străine
- 1 școală tehnică pentru industria grea
- 1 școală tehnică pentru industria alimentară
- 1 liceu de stomatologie
- 1 școală pentru îmbuteliere
- 2 școli de ceramiști
- 2 școli de croitorie

Universitatea din Odesa s-a redeschis la 7 decembrie 1941, cu cca 3 000 studenți ruși, fără vreu incident. Guvernatorul și-a încheiat astfel alocuțiunea inaugurală: "Astăzi voi sunteți nenorociți, părinții voștri luptă și mor pe front și apără patria noastră, noi suntem aici să înțelegem aceste suferințe, aveți răbdare, după vremea rea și nenorocire vor urma și pentru voi soare și vreme bună." Universitatea a funcționat în anii 1941/1942 , 1942/1943 și în lunile septembrie - decembrie 1943. La agricultură erau 200 studenți (iulie 1943), la Medicină - 170, din care 70 români și germani (septembrie 1943).

Noua școală normală pentru învățători și-a deschis cursurile la Tiraspol, în septembrie 1942, cu o primă serie de 600 cadre didactice. La Odesa au fost amenajate *două cămine de studenti* cu 800 locuri (noiembrie 1942).

Au funcționat, tot la Odesa: *Conservatorul de muzică și artă dramatică, Academia de Arte Frumoase* și *Teatrul Național pentru copii și adolescenți* (inaugurat la 15 aprilie 1943).

Apăreau (ianuarie 1943) *patru ziare în limba rusă,* "Glasul Nistrului", în română și săptămânalul "Der Deutsche in Transnistrien", în germană.

Spitalele fuseseră deteriorate și devastate în iulie - august 1941. Treptat au fost repuse în funcțiune 108, parte cu mobilier și aparatură adusă din România. In 1942 s-au înregistrat circa 100 000 consultații lunar, la care se adăuga asistența medicală acordată în dispensarele raionale. La Odesa 98% din locuitori au fost vaccinați împotriva holerei; în raioanele din jur, alte 82 000 persoane.

Din septembrie 1943 s-au plătit pensii muncitorilor și funcționarilor în vârstă, ca și la invalizi. Beneficiau circa 20 000 persoane. în decembrie 1943 fuseseră înregistrate oficial în Odesa 6 087 pensionari(e). Tot în septembrie 1943 guvernatorul Gh. Alexianu a semnat ordonanța asigurărilor de sănătate și de îngrijire medicală gratuită pentru salariații instituțiilor publice din Guvernământ. Cuantumul plătit în caz de boală, 60-100% din salariu.

Bisericile au fost redeschise în toată Transnistria. Preoții români au botezat mulți copii în sate. în 1943 Paștele a fost sărbătorit în toate cele 22 biserici ale Odesei, cu mii de oameni prezenți la slujba învierii. în mai 1943, mitropolitul Odesei Vissarion a sfințit, în prezența guvernatorului Gh. Alexianu, catedralele Alexandru Nevski și Sfântul Gheorghe.

*

în toamna anului 1943, după izolarea Crimeii de restul frontului sovieto-german (noiembrie) devenise evident că administrația românească în Transnistria se apropia de sfârșit. Cotidianul suedez "Svenska Dagbladet" semnala la 12 octombrie 1943 că funcționarii români din Transnistria au primit dispoziții să-și trimită familiile înapoi în țară. Că s-au luat măsuri pentru a transporta spre România rezervele de grâne și mașini agricole (tractoare). Știri despre atari evacuări se vor repeta în presa suedeză ("Stockholm - Tidningen" la 17 noiembrie, "Aftonbladet" la 19 noiembrie și 16 decembrie, "Social -

Democraten", 16 decembrie).

La 29 ianuarie 1944 mareșalul Ion Antonescu semnează ordonanța prin care administrația civilă încetează "în teritoriul ocupat dintre Nistru și Bug". Generalul de divizie Gheorghe Potopeanu era investit "cu depline puteri pentru conducerea și coordonarea întregii administrațiuni din teritoriul ocupat dintre Nistru și Bug".

"Deplinele puteri" ale conducerii militare s-au executat în februarie și martie 1944. La 10 aprilie Odesa este eliberată de Armata Roșie care, două zile mai târziu, se află și la Tiraspol.

Evacuarea de bunuri, produse, vite spre România, a început din toamna 1943. Gh. Alexianu apreciază valoarea lor totală de zece miliarde lei (evaluarea din iarna 1943/1944) și adaugă: "Noi însă am investit în Transnistria, pentru producerea acestor lucruri, cel puțin 7 miliarde lei".

Ce s-a întâmplat cu bunurile luate în toamna 1943 și ianuarie - februarie 1944? Propunerea profesorului Gh. Alexianu era "să predăm populației locale toate bunurile făcute în Transnistria, cu inventar", punct de vedere aprobat de mareșalul Ion Antonescu. Guvernatorul a dat ordin să se formeze în fiecare întreprindere, un comitet de lucrători ruși, cu care să se întocmească "inventarul întregii instalațiuni, așa cum se găsea, pentru ca, în momentul când administrația română va pleca, să predăm acest inventar lucrătorilor, ca să arătăm rușilor că n-am stricat." Până la urmă această hotărâre n-a fost îndeplinită. Generalul Gheorghe Potopeanu, comandantul administrației militare instituită la 29 ianuarie 1944, "a predat toată administrația germanilor, în valoare de 15 miliarde lei. Pentru aceasta a obținut o decorație de la germani", susține profesorul Gh. Alexianu.

Bunurile aduse în România au fost adunate în depozite speciale: "Mareșalul a hotărât ca tot Consiliul de Miniștri să meargă cu mine (Gh. Alexianu, nota D.C.G.), să vadă toate mărfurile ce le aveau în depozite... A mers tot Consiliul de Miniștri, cu toți specialiștii, să viziteze toate depozitele din Transnistria. Depozitele Transnistriei erau o frumusețe, marfa din Rusia era o minune..."

"S-a spus, continuă profesorul Alexianu, că Guvernământul Transnistriei n-are registre și controlori. Eu cred că nu există contabilitate de stat care să aibe contabilitate mecanizată, care să fie ținută așa cum am ținut-o noi".

La 10 august 1944 s-a publicat în "Monitorul Oficial" Statutul și Decretul-Lege al Societății de Stat pentru administrarea bunurilor aduse din Transnistria. Depozitele cu mărfuri au fost restituite autorităților sovietice după 23 august 1944.

*

O analiză a felului cum s-a exercitat administrarea Transnistriei în intervalul octombrie 1941 - ianuarie 1944 nu s-a făcut încă. Arhivele așteaptă să fie consultate. în actul de acuzare al Procesului mareșalului Ion Antonescu, profesorul universitar Gheorghe Alexianu este trecut la nr. 22. în jargonul caracteristic "proceselor-spectacol"

regizate de autoritățile procomuniste de la București, după model sovietic, fostul guvernator al Transnistriei este încărcat cu tot felul de epitete și adjective și calificative, acuzat de numeroase crime.

în "procesul-spectacol" din mai 1946, profesorul Gheorghe Alexianu intervine numai în cursul interogatoriului lui Mihai Antonescu. Nu s-au pus fostului guvernator întrebări anume.

La proces, mareșalul a contestat categoric acuzațiile de jaf"... noi am făcut o administrație cu care ne mândrim în Transnistria. ...S-au făcut și nereguli, se fac în toate timpurile, pentru că nu se poate ca un conducător de stat sau un șef de serviciu să fie peste tot. Se întâmplă nereguli. Am sancționat foarte grav... Dar nu numai că n-am jefuit Transnistria, d-le Președinte, dar noi am creat pentru populația locală o situație superioară aceleia pe care această populație a avut-o înainte. Voi face dovada, și dl. Alexianu va putea să facă această dovadă".

Cât despre evacuarea bunurilor din Transnistria în 1944, Ion Antonescu preciza tot în mai 1946: "... am spus: Noi vom fi făcuți responsabili de către

Rusia de tot ce se va găsi distrus în această țară... Sunt ordine pe care le veți găsi în Arhiva Statului, în care am spus: toate aceste bunuri, obiecte de artă, toate lucrările de artă să fie împachetate, să fie înregistrate, să fie duse la Ministerul Instrucției Naționale, ca atunci când va veni pacea să le predăm Rusiei. Multe mașini și alte lucruri care s-au luat din Transnistria sunt luate cu ordinul meu, pentru că, dacă le lăsam acolo, ele erau distruse și erau tot în sarcina poporului român... Și atunci le-am adus, cu ordin, pentru a fi predate în bună stare la sfârșitul războiului, pentru ca să nu se puie în sarcina noastră, pentru că ar fi fost distruse de alții..."

Tribunalul poporului l-a considerat vinovat pe profesorul Gh. Alexianu de "a fi militat pentru desăvârșirea intrării armatelor germane pe teritoriul țării...; a sprijinit continuarea războiului, atât împotriva U.R.S.S., cât și împotriva Națiunilor Unite...; a ordonat și desăvârșit acte de teroare, cruzime și suprimare a populației din teritoriul unde s-a purtat războiul...; a ordonat și inițiat înființări de ghetouri, lagăre de internare și deportări din motive de persecuție politică și rasială..." etc., etc.

Tribunalul poporului l-a condamnat pe profesorul Gh. Alexianu de trei ori la pedeapsa cu moartea, de două ori la muncă silnică pe viață, de trei ori la detențiune grea pe viață și de opt ori la degradare civică pe 10 ani.

La hotărârea expresă (în scris) a guvernului Petru Groza, cererea sa de comutare a pedepsei cu moartea a fost respinsă de regele Mihai. Profesorul Gh. Alexianu a fost împușcat la Jilava, la 1 iunie 1946, orele 18,03, alături de mareșalul Ion Antonescu, profesorul Mihai Antonescu și generalul Constantin Z. Vasiliu.

Capitolul "Transnistria" așteaptă să fie cercetat și analizat, dincolo de afirmațiile făcute de completul de judecată al Tribunalului Poporului în mai 1946. în măsura în care documentele din intervalul 1941-1944 se mai află la Arhivele Naționale din România, același

capitol Transnistria mai cuprinde și lagărele de concentrare, acolo au pierit un foarte mare număr de evrei (vezi capitolul Evreii în anii 1940-1944).

*

9. Prizonierii de război în România, 1939-1944[82].

La propunerea Comitetului Internațional al Crucii Roșii (OCR), majoritatea beligeranților a acceptat să respecte statutul prizonierilor de război și a civililor internați. Evreii n-au avut o atare protecție și OCR nu a putut interveni decât ocazional în favoarea lor.

Guvernul și Societatea Națională de Cruce Roșie din România (SNCRR) au colaborat cu CICR privind prizonierii militari, internații civili dar și comunitățile evreiești din țară (mai puțin cele din Basarabia și nordul Bucovinei).

1. La 17 septembrie 1939 frontiera a fost deschisă refugiaților din Polonia. Filialele SNCRR au organizat cantine și posturi sanitare la punctele de tranzit; au distribuit alimente și îmbrăcăminte (prin colecte publice); au transmis scrisorile refugiaților prin intermediul OCR.

La 11 octombrie 1939 se aflau în România 49 547 polonezi din care 23 638 miliari. Din acest total, până în primăvara lui 1943, 43 101 plecaseră spre

alte destinații; 3 396 s-au repatriat în "Guvernământul General" (instituit de Reich în teritoriile poloneze neanexate direct); 2 945 se mai găseau în România; 105 decedaseră (situație recapitulativă prezentată de Ministerul de Interne pentru Mihai Antonescu, Vicepreședintele Consiliului de Miniștri). 150 refugiați erau în slujba Serviciilor de Informații britanice și au fost identificați ca atare de Serviciul Secret de Informații român (SSI). Ca urmare, 20 au fost internați în lagărul de la Târgu Jiu; restul, cu domiciliu obligatoriu în diferite comune în Muntenia și Oltenia.

2. Aproximativ 60 000 militari sovietici au fost internați într-o primă etapă. Până la finele lunii martie 1942 numărul lor urcase la 83 973. Prizonierii au nevoie de rufărie de corp, îmbrăcăminte de iarnă, încălțăminte și săpun, comunica, în iarna 1941-1942, Societatea Națională de Cruce Roșie din România, secretarului general al Ligii Societăților de Cruce Roșie. în 1942 situația s-a mai ameliorat.

în mai 1943, Eduard Chapuisat și David Traz, delegați ai Comitetului Internațional al Crucii Roșii, au vizitat timp de 15 zile 6 din cele 12 lagăre cu prizonieri sovietici, 1 spital și un domeniu agricol unde lucrau aceștia.

La Budești - 11.200 prizonieri în 163 barăci, cu 216 paznici - instalațiile sanitare erau în funcțiune cu dușuri cu apă caldă și etuve de dezinfectare. Infirmeria, instalată în mai multe barăci, era condusă de un medic român, asistat de șase doctori ruși (prizonieri) și patru infirmiere. 15 militari ruși cu studii superioare lucrau în birourile lagărului și erau cazați separat. într-o capelă oficia un preot rus adus din Cuban. Prizonierii primiseră hârtie și plicuri pentru a trimite vești familiilor în U.R.S.S.; nu toți au scris, de teama represaliilor posibile

ale autorităților sovietice.

"De o manieră generală - notau cei doi delegați ai OCR - prizonierii de război par a fi sănătoși și bine hrăniți. Mai degrabă era deficitară starea lor vestimentară. Dormitoarele sunt destul de primitive (paturi suprapuse din scânduri), dar par realmente suficiente, dacă se ține cont de faptul că acești prizonieri nu sunt mai bine instalați la ei acasă".

Lagărul din Maia - 408 ofițeri sovietici, 40 ordonanțe și gardă românească de 3 ofițeri, 2 subofițeri și 25 soldați. Ofițerii sovietici superiori (maiori) aveau camere mici cu două paturi. La infirmerie - doi medici ruși. Rația zilnică 500 grame pâine, făcută în brutăria lagărului de câțiva prizonieri, și patru țigări.

Lagărul de la Corbeni - 2 600 prizonieri adăpostiți în barăci bine construite, cu încălzire și lumină electrică; instalațiile sanitare curate; apă caldă odată pe săptămână; la infirmerie 10 medici, șase medici ruși și patru evrei; magazii mari de aprovizionare și efecte, ateliere de reparații. "Prizonierii de război sunt bine îmbrăcați, au aerul unor oameni sănătoși și fiecare are o pătură bună..." consemnează delegații CICR.

Lagărul de la Calcatova - Balca (Transnistria) - 600 prizonieri cazați în dormitoare mari în localul unei foste fabrici aveau pături bune și încălzirea era satisfăcătoare. Ofițerii sovietici erau cazați în camere mici, cu 2-3 paturi. Hrana bine preparată; fiecare ofițer primea un supliment de 250 grame lapte pe zi și țigări.

Delegații au vizitat și domeniul agricol Berceanu unde lucrau cca 200 prizonieri sovietici. Aceștia erau "foarte bine cazați și se integraseră țărănimii locale".

în general - cu excepția ofițerilor - prizonierii lucrau pe șantiere de construcții, în agricultură, în felurite ateliere. îmi amintesc cum un astfel de detașament a amenajat pista de schi de la Predeal (Prahova) prin defrișarea unei zone cu brazi, în sudul localității în vara anului 1942. La Negoiești - circa 40 km SE de București pe șoseaua Olteniței - pe domeniul lui Constantin Brănescu (Caju Braniski) lucrau de asemenea prizonieri sovietici. I-am văzut în aprilie 1944. Unul din ei - Vasia, un fel de responsabil - umbla liber prin grădina conacului. I-am dat pușca mea de vânătoare (calibrul 16 mm) ca să mai tragă în ciori. Nici nu-mi trecea prin gând (aveam 17 ani), că ar putea folosi arma împotriva noastră. Mi-a spus atunci Vasia (care rupea ceva românește): "Domnu, Ia voi (= România), și domni și mujici, la noi (= soviete), toți mujici".

Drepturile prizonierilor de război sovietici au fost stipulate prin decizia Ministerului de Război - Subsecretariatul de Stat al Armatei de Uscat - nr. 3934 din 22 noiembrie 1943. Ofițerii prizonieri aveau pentru hrană aceeași alocație ca și elevii-ofițeri din școlile militare române. Ceilalți prizonieri - subofițeri și soldați - primeau pentru hrană, întreținerea echipamentului și tutun același tratament ca soldații români aflați în interiorul țării.

în decembrie 1943 lagărele de prizonieri au mai fost vizitate și

de Vladimir de Steiger, delegat al Comisiei Mixte de Ajutorare (al CICR) și de Charles Kolb - reprezentantul CICR la București. Ei au urmărit predarea coletelor cu medicamente trimise de Aliați sovieticilor aflați în lagărul de la Calafat considerat drept "model" (vizitat, de altfel, în noiembrie 1943 și de mareșalul Ion Antonescu).

Din totalul de 83 973 prizonieri sovietici identificați până la finele lunii martie 1944, "de Biroul Prizonieri, Refugiați și Internați" din cadrul Crucii Roșii Române, aproximativ 75 000 nume au fost comunicate "Agenției Centrale pentru prizonieri de război" de Ia Geneva. (Spre comparație, fuseseră comunicate aceleiași agenții, 3 000 de nume de prizonieri aflați în Finlanda, 314 - din Italia, 343 - din Germania și 250 din Ungaria).

Eforturile de a obține informații asupra prizonierilor români din U.R.S.S. au avut rezultate minime. Până la finele lunii martie 1944, aceeași Agenție de la Geneva, înregistrase peste 50 000 de cereri din România privind soarta militarilor români. Crucea Roșie Română a primit de la prizonierii de război români aflați în U.R.S.S. numai 7.108 scrisori, care au permis identificarea a 8 264 persoane. Atât. De altfel, *reprezentantul Uniunii Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie din U.R.S.S. a comunicat verbal, la Teheran, la 9 august 1944, delegatului CICR, că guvernul de la Moscova nu autorizase susmen-ționata Uniune să intre în legătură cu CICR de la Geneva.*

După 23 august 1944, foștii prizonieri sovietici au fost concentrați în patru lagăre: Budești (jud. Ilfov), Romula (Romanați), Feldioara (Brașov) și Lugoj (Severin). Au fost "repatriați", inclusiv români din Basarabia și nordul Bucovinei care se refugiaseră în fața înaintării sovietice și nu voiau în nici un fel să se întoarcă în U.R.S.S.

3. La 23 august 1944, 1 095 aviatori americani și 52 britanici erau internați în România. Căzuseră prizonieri când avioanele lor fuseseră doborâte în cursul bombardamentelor efectuate în intervalul 1 august 1943 (raidul asupra Ploieștilor și Câmpinei) și iunie 1944.

Un prim lot de ofițeri a fost cazat intr-un fost hotel - pensiune la Timișul de Jos: camere cu 2, 3 și 5 paturi, o sală de mese spațioasă, două băi cu toalete, hrana "abundentă și variată". Subofițerii americani erau instalați într-o vilă mai mică și au formulat reclamații privind hrana, lipsa apei calde, a țigărilor și băuturilor. Sesizat de delegatul CICR și de ministrul Elveției la București, Mihai Antonescu a dat dispoziții ca și sergenții americani prizonieri să primească o soldă zilnică.

Cei răniți au fost tratați la Spitalul militar nr. 415 din Sinaia și ulterior la cel din Brașov.

Acest prim lot de aviatori americani a fost vizitat de delegații elvețieni Vladimir de Steiger, Paul Ritter, ulterior și Charles Kolb (delegat al CICR), la 23 august, 28 septembrie, 30 octombrie și 29 noiembrie 1943 și 20 ianuarie 1944. La 5 martie 1944 lagărul de la Timișul de Jos a fost inspectat și de mareșalul Ion Antonescu.

La 12 noiembrie 1943 Crucea Roșie americană a rugat Comitetul Internațional al Crucii Roșii de la Geneva *să transmită părții române*

"aprecierea Crucii Roșii americane pentru cooperarea ei și pentru serviciile aduse prizonierilor de război americani aflați acum în România,"

"Se poate afirma" - nota Paul Ritter, șef al Diviziei speciale din Legația Elveției la București - "nu numai că prizonierii nu au avut nici un motiv să se plângă, dar și că toți s-au declarat pe deplin mulțumiți de tratamentul pe care-1 primiseră și pe care îl mai primeau în spital" (Spitalul militar regina Maria din Brașov, vizitat de Paul Ritter la 20 ianuarie 1944).

De altfel, coletele trimise de Crucea Roșie U.S.A, au început să fie distribuite chiar din noiembrie 1943. în plus, aviatorii de la Timișul de Jos au primit, prin organizația YMCA (Young Man's Christian Association) din Geneva, mandoline, chitare și muzicuțe, mingi și fileu pentru volei și au amenajat un bazin de înot în aer liber.

"Se poate spune" - consemna Paul Ritter la 29 mai 1944 - "că viața în acest lagăr este atât de ușoară, încât unii internați par să uite aproape că sunt prizonieri de război."

între 4 aprilie și iunie 1944, când bombardamentele asupra României s-au succedat cu regularitate, au fost luați 607 aviatori prizonieri (589 americani și 18 britanici). Ei au fost încartiruiți în București, la Școala Normală, cazarma Mihai Viteazul și Spitalul militar Regina Elisabeta. Din cauza Frontului aflat în Moldova și a bombardamentelor, mâncarea era foarte rațională: 300 grame pâine pe zi și 30 grame carne pe săptămână (de la 120 grame anterior lunii iunie 1944).

îngrijirea medicală continua să fie bună, la fel cu aceea acordată răniților români. De altfel la 11 februarie 1947 va fi dezvelită o placă la Spitalul militar "Regina Elisabeta" din București, cu următorul text: "Acelor femei din București care ne-au ajutat cu curaj și devotament, această placă le este dedicată în semn de recunoștință și afecțiune de către 580 subofițeri din armata aeriană americană 1941-1944".

Atitudinea covârșitoarei majorități a românilor față de aviatorii americani se regăsește în scrisorile acestora trimise din prizonierat, acasă. "Românii sunt foarte umani și respectă cu religiozitate drepturile tuturor oamenilor" (mai 1944, sergentul George Byzek către Dianne Fletcher din Pitman, New Jersey);

"ei sunt buni cu noi" (mai 1944, sergentul Charles S. Isherwood către familia sa din New Bedford, Massachussetts); "nu m-am așteptat să fiu tratat atât de perfect" (iunie 1944, sergentul Walter Clive către Joseph Clive din Niagara Falls, New York); "niciodată n-aș fi crezut că ei (= românii, nota D.C.G.) pot fi atât de ospitalieri cu un inamic" (Aprilie 1944, locotenentul John Rhoades către John Rhoades din St. Louis, Missouri); "în inima mea păstrez o amintire caldă despre români. Ca prizonier de război nu aș fi putut cere un tratament mai bun... prietenia oamenilor m-a impresionat mai mult decât altceva" (Kenneth D. Barney din Topeka, Kansas către Leonard Kirschen, ulterior corespondent al Agenției Associated Press la București).

La finele lunii august 1944 în trei zile, cu ajutorul a 56 bombardiere B-17, prizonierii au fost evacuați rapid în Italia: 1.095 americani, 52 britanici, 5 iugoslavi, doi olandezi, doi civili britanici. Evacuarea s-a făcut cu asistența guvernului Sănătescu și aprobarea

personală a regelui Mihai.

Graba cu care s-a făcut evacuarea se explică și prin decizia lui LV. Stalin ca toți militarii americani și britanici eliberați de Armata Roșie să fie reținuți în continuare. Ei slujeau ca ostateci pentru a sili autoritățile de la Londra și Washington să predea celor sovietice sutele de mii de prizonieri sovietici internați în Reich, din care o parte nu mai voiau în nici un chip să se întoarcă în U.R.S.S.

NOTE

[1] Antonescu-Hitler, *Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944),* , vol. I, p. 103.

[2] *Armata română în al doilea război mondial. Romanian Army in World War 11,* coordonator Jipa Rotam, Carol Kbnig, Alesandru Duțu; autori: Eftimie Ardeleanu, Nicolae Ciobanu, Dumitru Dobre, Alesandru Duțu, Eugen Ichim, Carol Konig, Cornelia Konig, Alexandru Oșca, Petre Otu, Aurel Pentelescu, Jipa Rotam și Maria Trache, Ed. Meridiane, București, 1995, p. 25.

[3] Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial,* I, ediție Gh. Buzatu, cuvânt înainte acad. Costin Kirițescu, Ed. Univers Enciclopedic, București 1995, p. 216-217.

[4] *Armata Română,* p. 44. Cifrele esențiale sunt reproduse și în "Observatorul Militar" publicat de Ministerul Apărării Naționale a României, Nr. 1, iunie 1994, cu articole și studii de It. col. Alesandru Duțu, Florin Constantiniu, Mihai Retegan; efectivele militare angajate și hărțile de It. col. Alesandm Duțu. Se va cita în continuare, *Observatorul Militar* și numele autorilor.

[5] "Monitorul Oficial", I, nr. 175, 26 iulie 1941, p. 4416; reprodus din volumul Florin Constantiniu, llie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată,* Editura Albatros, București 1995, p. 170.

[6] Antonescu-Hitler, *Corespondență* p. 115-122, scrisorile lui Adolf Hitler din 27 iulie și 14 august 1941 care cereau angajarea unităților române până la Bug, apoi între Bug și Nipru și în fine "la răsărit de Nipru".

[7] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente I,* p. 204-205.

[8] Ca, de exemplu, în întâlnirile sau scrisorile Antonescu-Hitler din 5 ianuarie 1942, 11 februarie 1942, 12 februarie 1942, în *Corespondență,* I, p. 161-165, 166-177, 179-188; de asemenea la 10-11 ianuarie 1943, 12 aprilie 1943, septembrie 1943, 15 noiembrie 1943, apoi 23-24 martie, 27 martie, 5 august 1944, în *Corespondență* II, p. 9-20, 63-75, 78-83, 106-119, 122-128, 143-149, 154-156, 166-194. De asemenea, intervențiile în același sens ale lui Mihai Antonescu, ministru al afacerilor externe, la 2-7 noiembrie 1941, 18 ianuarie 1943, 23 iunie 1943, în *Corespondență* I, p. 132-154, și II, p. 20-57 și 91-106.

[9] Până în decembrie 1941 România a avut relații diplomatice cu Statele Unite ale Americii.

'"Audiența lui Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri ad interim la Washington, la Cordell Hull, Secretarul de Stat al S.U.A.: reprodus după Constantiniu-Schipor, *op.cit.,* p. 106-107.

11 Constantiniu-Schipor, *op.cit.,* p. 125.

12 zona Herța.

13 Toate citatele se reproduc după *Epistolarul infernului,* 1993, p. 194-197.

14 Referire la ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940. După opinia lui luliu Maniu ultimatumul ar fi trebuit respins și armata română ar fi trebuit să apere Basarabia în 1940.

15 Cooperarea militară cu Wehrmacht-ul.

16 Pierderea Basarabiei și Bucovinei, în iunie 1940.

17 Anexarea acestor teritorii de către U.R.S.S. a fost făcută prin înțelegere cu Berlinul, prin Pactul Molotov-Ribbentrop (23 august 1939).

18 Pogromul de la Iași de la finele lunii iunie 1941.

19 încercuirea și asediul portului Odesa au durat de la 8 august la 16 octombrie 1941: "Observatorul militar", nr. 2, august 1994, p. 2, It. col. Alesandru Duțu.

20 12 049 ofițeri, 9 845 subofițeri, 318 329 trupă, *ibidem.*

21 Gh. Buzatu, *România și Războiul Mondial din 1939-1945,* lași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 27; Alesandru Duțu, *op.cit.,* dă un total de 90 020 pierderi între Nistru și Bug.

22 Constantin I. Kirițescu, *op.cit.,* vol. II, p. 53.

23 în continuare se dau extrase din stenogramele întrevederilor Antonescu-Hitler sau din scrisorile dintre cei doi conducători: *Corespondență,* I, p. 104.

24 *ibidem,* p. 113.

25 *ibidem,* p. 121, ambele citate sunt din scrisorile lui Ion Antonescu adresate Fuhrer-ului.

26 înălțat în grad la 22 august 1941.

27 Telegrama nr. 959 din 15 noiembrie 1941 din București, National Archives Washington D.C., 871.00/911, p. 1 (partea 1) și p. 1 (partea a 2-a).

28 Subînțeles pentru refacere în spatele frontului.

29 Gheorghe Barbul, *Al treilea om al Axei. Memorial Antonescu,* p. 85. luliu Maniu a fost interlocutorul ministrului american Mott Gunther: Larry L. Watts, *Antonescu and The German alliance,* in "Romanian civilization", volume 1, no. 1, summer 1992, Iași, 64-65. Comandorul Petre Deveselu-Popescu a confirmat lui Larry Watts spusele mareșalului din noiembrie 1941, *ibidem.*

30 Detaliile în *Armata română,* p. 49-65.

31 *ibidem,* p. 49.

32 *ibidem,* p. 55.

33 *ibidem,* p. 63-64.

34 Prin intermediul Legației S.U.A. la București.

35 Guvernul britanic.

36 *23 August 1944. Documente 1939-1943,* p. 336 (nr. 249).

37 *ibidem,* p. 337, (nr. 251).

38 Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei. August 1944,* Ed. Științifică, București 1991, p. 394.

39 Gheorghe Barbul, *op.cit.,* p. 73.

40 Antonescu - Hitler, *Corespondență,* vol. 1, p. 157 și 163.

41 Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964),* Editura Enciclopedică, București 1997, p. 142.

42 *ibidem,* p. 143.

43 *ibidem,* p. 144.

44 *ibidem,* p. 143.

45 "Observatorul Militar", nr. 2, august 1994, articol de It. col. dr. Alesandru Duțu.

46 Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad,* Editura Militară, București 1992, îndeosebi documentele între pag. 139 - când Armata a 3-a preia frontul din cotul Donului (între 8 august și 2 octombrie 1942) - și p. 226 (începutul ofensivei sovietice). De asemenea *Jurnalul Generalului Sănătescu,* cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, Editura Humanitas, București, 1993, p. 273-276.

47 Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad,* p. 475; datele de la pag. 468-470. Autorii estimează pierderile totale la o medie de 140 000 - 150 000, din care morți și dispăruți 100 000 - 110 000 (p. 470).

48 Gh, Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945,* p. 27.

49 Grupul de armate germane din sectorul de sud al frontului ger- mano-sovietic.

50 Scrisoarea din 9 decembrie 1942 în Hitler-Antonescu, *Corespondență,* 1, p. 198-210.

51 *ibidem,* p. 203-205.

52 Karl Holidt, comandant al Corpului 17 de armată germană.

53 *Corespondență, 1,* p. 207-208.

54 *ibidem,* p. 209.

55 Scrisoare din 15 decembrie 1942, *ibidem,* p. 211-215.

56 Ordin din 15 decembrie 1942, *ibidem,* p. 215-216.

57 "Observatorul militar", nr. 2, august 1944, p. 9, articol de It. col. Teofil Oroian.

58 Hitler-Antonescu, *Corespondență,* II, p. 124.

59 *ibidem,* p. 158.

60 Scrisoare din 30 martie 1944, Hitler-Antonescu, *Corespondență,* II, p. 161.

61 Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea 1941-1944,* Ed. Militară, București 1995, p. 436, *idem,* p. 437-443 și "Observatorul Militar", nr. 2, august 1994, p. 9, articolul *Apărarea și evacuarea Crimeeii,* de It. col. Teofil Oroian.

62 Martin Gilbert, *The Second World War,* Herbert Holt Company, New York, 1991, p. 75-83.

63Vezi harta în *Armata Română,* p. 114.

64 Pentru detalii: Leonida Loghin, *Al doilea război mondial, Cronologie,* p. 333-341.

65 Constantin Kirițescu, *România în al doilea război mondial,* voi. 11, p. 56-57.

66 Constantin Kirițescu apreciază numărul victimelor între 100 și 200 *(op.cit.,* p. 57). Gherman Pântea primarul orașului sub ocupația românească, dă cifra de 450: declarația sa publicată în *Arhiva,* supliment de istorie al ziarului "Cotidianul", București, anul V, nr. 3 (47), vineri 22 martie 1996, p. 5. Un amplu documentar asupra evenimentelor de la Odesa: *Octombrie 1941. Primarul Odesei povestește,* de Cristian Troncotă, în "Magazin Istoric", nr. 3, 1995, p. 44-50.

[67] *Arhiva,* nr. citat, p. 1 și 6.

[68] C. Kirițescu, *op.cit.,* p. 58.

[69] Gherman Pântea, în "Arhiva" nr. cit., p. 6 pentru represaliile contra evreilor; Cristian Troncotă, *Din istoria SSL Conspirativ Vulturul,* în "Magazin Istoric", nr. 10, 1997, p. 38-39.

[70] Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea,* p. 166-169, cf. *Armata română,* p. 63 și Cristian Troncotă, *op.cit.,* p. 40.

[71] Col. Teofil Oroian, Teză de doctorat la Academia de înalte Studii Militare, București, nr. D. 147, pag. 151-162.

[72] Sursa: *Golgota Estului. De la Stalingrad la Nistru,* film; scenariul col. dr. Petre Otu, col. dr. Alesandru Duțu; regia Mircea Bunescu.

[73] A. Pandea, E. Ardeleanu, *Românii în Crimeea,* p. 441-443. Mulțumesc d-lui maior Dănuț Chiriac pentru informațiile privind pe generalii Gh. Avramescu și Ion Dumitrache.

[74] Pentru participarea aviației: *Aviația română pe frontul de Est și în apărarea teritoriului,* vol. I, 22 iunie 1941-31 decembrie 1942, coordonatori Ion Bucurescu și George-Paul Sandachi, Ed. Tehnoprod, 1993, vol. II, 1 ianuarie 1943-23 august 1944, coordonator Ion Bucurescu, Ed. Fast Print, București, 1994.

[75] *Armata română,* p. 100 și "Observatorul Militar" nr. 2, august 1994, studiu de It. col. Alesandru Duțu.

[76] Memoriul generalului de corp de armată Ilie Șteflea, Șeful Marelui Stat Major (20 ianuarie 1942-23 august 1944), în volumul *Șefii Marelui Stat Major român. Destine la răscruce, 1941-1944.* Autori: Eftimie Ardeleanu, Dana Beldiman, Dumitru Dobre, Florica Dobre, Gh. Nicolescu, Teofil Oroian, Alexandru Oșca, Adrian Pandea, coordonator gen. col. Dumitru Cioflină, Ed. Militară, București, 1995, p. 159-163 și 171-172.

[77] "Observatorul Militar", nr. 3, octombrie 1994, p. 2, recapitulate de Luminița Giurgiu.

[78] Care de luptă 78; tunuri de asalt - 42; tunuri anticar 633 (din care 384 grele), puști mitraliere 12 000 și mitraliere 3 240: *Armata Română,* p. 93.

[79] în afara lucrărilor menționate în acest capitol, au apărut și altele privind operațiunile armatei române în U.R.S.S. 1941-1944. Dintre acestea (selectiv): Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai

Retegan, *România în război, 1941-1945. Un destin în istorie,* Ed. Militară, București 1995; Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *Ostași, vă ordon: treceți Prutul,* Ed. Globus, București (f.a.);

Armata română în al doilea război mondial, vol. 1, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei,* Ed. Militară, București 1996, coordonatori: Alesandru Duțu, Mihai Retegan...

[80] Subcapitolul *Aviația română pe Frontul de Est* are următoarele surse de informare:

a) date și materiale documentare puse la dispoziție de dl. Valeriu Avram: Arhiva MApN, Fond Marele Stat Major, Registrul istoric, dosar 130, p. 8;

b) Valeriu Avram, *Aviața de asalt - G8. Documente și memorii Grupul 8. 1943-1945,* Ed. Modelism Internațional SRL, București 1944, 32 p.

Valeriu Avram și Vasile Tudor, *Grupul 5 Vânătoare. Heinkel He-112. Sinteză,* în "Aeronautica, Revista Magazin a Muzeului Aviației", nr. 9, 1996, 36 p.

Ion Țarălungă, *Jurnal de Front,* în "Aeronautica..." nr. 3, 1992, p. 25-21;

Mark Axworthy, *RAF deasupra României,* în "Aeronautica"..., nr. 4 1993. p. 12-16.

Aviația română pe Frontul de Est și în apărara teritoriului, vol. *1, 22 iunie 1941-31 decembrie 1942. Documente, memorii, amintiri și comentarii.* Coordonarea, selectarea și îngrijirea textului: prof. univ. Ion Bucurescu, George-Paul Sandachi, Editura Tehnoprod, București, 1993, 217 p. + ilustrații.

vol. II, *1 ianuarie 1943-23 august 1944,* coordonator Prof. univ. comandor inginer Ion Bucurescu, colectiv redacțional: grai. av. rez. Popescu Ion - Oița, Nicolae Balotescu, Vasile Gavriliu, comandori av. rez. Eugen Schmeling Alexan- drescu, Ion Dobran, Mircea Acojocăriței, Editura Fast Print, București 1994, 517 p. + ilustrații.

Șerban Constantinescu, *Bombardamentele angloamericane efectuate asupra României în al doilea război mondial,* Editat de "Muzeul Național de Istorie a României", București 1995, 54 p.

Aurel Pentelescu, Florica Dobre, Cristian Crăciunoiu, *Gruparea aeriană de luptă, 22.06.-16.10.1941, la eliberarea Basarabiei și cucerirea Odesei,* Editura Modelism Internațional, București 1995.

Grigore Olimp Ioan, *Bombardierele atacă. Jurnal de război 1945,* Ed. Silex, București, 1995, 143 p.

Bombardamentele din aprilie 1994, grupaj de documente de Dinu C. Giurescu, în "Arhiva", supliment de istorie al ziarului "Cotidianul", III, nr. 4 (25), vineri 29 aprilie 1994, p. 1-4.

Caracteristicile tehnice ale avionului IAR-80 și 81 mi-au fost date de prof. Valeriu Avram.

O relatare memorialistică a raidului din 1 august 1943: James Dugan, Carol Stewart, *Ploiești. The great ground - air batle of August,*

1, 1943, Bantam Books, New York, 1963 (ed. 4-a), 280 p.

Bibliografia de mai sus este firește selectivă, utilizată direct. Informația publicată - îndeosebi memorialistică - este mai amplă.

[81] Subcapitolul *Administrația română în Transnistria* a fost redactat pe temeiul următoarelor surse și lucrări:

Antonescu - Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944) vol. I, II, p. 119-125, 138, 143, 163-164, 170-172 (vol. I); și p. 13-18, 20-22, 91-105, 106-119, 143-149 (volumul II).

Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire, vol. III, Mărturii și documente coordonate și îngirjite de Iosif Constantin Drăgan, Editura Nagard, Veneția, p. 192-195, p. 187-188, 199, 232 (doc. din 30 august, 9 august 1941, 11 septembrie și 27 noiembrie 1941).

Olivian Verenca, *Administrația civilă română în Transnistria,* Chișinău, Editura Universitas, 1993, 135 p. (passim).

Legația S.U.A. din Suedia, Raportul nr. 2332 din 20 octombrie 1943 *Conditions in Transnistria in the First Half of 1943, as reflected in the German controlled press* (Condițiile din Transnistria în prima jumătate a anului 1943, reflectate în presa controlată de germani), Arhivele Naționale Washington D.C., 871.00/1003.

Idem, Raportul nr. 3082 din 29 martie 1944, *Conditions in Transnistria in the second half of 1943 as reflected in the German - controlled press* (Condițiile din Transnistria în a doua jumătate a anului 1943, reflectate în presa controlată de germani) Arhivele Naționale Washington D.C., 87100/1003.

Procesul mareșalului Antonescu. Documente. Vol. I, p. 207-209, 293-294, 297, 410; vol. II, p. 271-273, 303-305, 357-359, 399-404, 438; vol. III, p. 448-480, (citatele la pag. 470, 471, 472).

[82] Subcapitolul *Prizonierii de război în România, 1939-1944,* inclusiv citatele, este redactat pe temeiul volumului *Crucea Roșie Internațională și România 1939-1944,* de Andrei Șiperco, Editura Enciclopedică, București 1997, p. 32-72 (lucrare esențială pentru această temă).

Prima monografie cu o analiză de ansamblu a fost întocmită de general Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice,* Editura "Carpații" - Traian Popescu, Madrid, 1965, 430p + hărți. Cuprinde o detailată descriere a operațiunilor armatei române între 22 iunie 1941 și 23 august 1944. Volumul a fost reeditat în România după 1989.

Lucrarea fundamentală privind marina română în război a fost alcătuită de Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu, *Marina română în al doilea război mondial,* vol. I, 1939 - 1942, Ed. Făt Frumos, București 1996, 335 p + il; vol. II, 1942 - 1944, București 1997, 319 p + il; vol. III, 1944 - 1945, Ed. Modelism Internațional, București 1998, 372 p + il.

Capitolul 7

EVREII DIN ROMÂNIA (1940 - 1944)

Motto:

"A ierta nu înseamnă a uita, însă a uita este de neiertat..

Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară,* București 1995

"Cine salvează o viață, salvează o lume..."

Talmudul

1. Repere statistice

Potrivit recensământului oficial din 1930, totalul evreilor - după etnie - era de 728 115'.

în urma amputărilor teritoriale din vara anului 1940, populația evreiască s-a împărțit în felul următor:

România:	312 972
în Ungaria (Transilvania de NV)	138917
U.R.S.S. - Basarabia și nordul	275 419
Bucovinei Bulgaria - Dobrogea de	807
sud Total	728

articolul 8 preciza că "toți românii fără deosebire etnică, de limbă sau religie sunt egali înaintea legii".[13]

Prin legea din 25 februarie 1924[14] au dobândit cetățenia română toți locuitorii, foști cetățeni ai Imperiului Austro-Ungar și a celui Rus, care aveau domiciliul administrativ în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș la 1 decembrie 1918, în Bucovina la 28 noiembrie 1918 și

---

13 **Legea din 8 august 1940**

14La 8 august 1940, la propunerea guvernului[11], regele Carol al II-lea semnează "Decretul Lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România".[12] Referatul introductiv precizează: "problema evreiască constituie o problemă politică, juridică și economică, în marginile Statului român autoritar și totalitar...";

în Basarabia la 27 martie/9 aprilie 1918.[15]

La 21 ianuarie 1938, guvernul Goga[16] publică un decret prin care evreii cetățeni români erau obligați, în termen de 20-de zile de la afișarea listelor pe comune și orașe, să aducă actele doveditoare cerute de legea din 1924.[17]

Motivarea? Faptul că între 1918 și 1924 s-au stabilit în România "supuși ai fostului imperiu Austro-Ungar sau ai fostului Imperiu Rus".

"A fost un adevărat exod - scrie ministrul justiției.[18] "Motivarea" oficială nu precizează numărul acestor imigranți, în amintitul interval.

Rezultatul?

A fost revizută situația a 617 396 evrei[19] din care: 392 174 și-au păstrat cetățenia română (63,50%), iar 225 222 au pierdut-o (36,50%).

Din cei 225 222, un număr de 44 848 nu se găseau înscriși nici în registrul de naționalitate al comunei unde domiciliau și nici în vreo altă comună; locuiau ca simpli tolerați.

Pentru diferența până la 225 222 constatarea "legală" era că respectivii au obținut cetățenia română "prin fraudă sau eroare."

Cei care au pierdut astfel cetățenia au obținut certificate de identitate pe un an, care puteau fi prelungite. Erau considerați ca străini și supuși regimului juridic al acestora.[20]

îndatoririle militare se transformă pentru evreii din categoriile I și III, fie în obligațiune fiscală, fie într-una de muncă (art. 10).

Se interzice evreilor să dobândească proprietăți rurale și să poarte nume românești (art. 11 și 14).

Se operează despărțirea (segregarea) în școală și cultură. Regimul învățământului primar, secundar, profesional și superior al evreilor din România va fi reglementat prin "dispozițiuni legale speciale" (art. 15).

în termen de 3 până la 6 luni, toți salariații evrei vor fi îndepărtați din instituțiile publice.

încălcarea diferitelor dispoziții ale legii din 8 august 1940 se pedepseau cu închisoare corecțională de la 1-6 luni, 6 luni-un an, 6 luni-2 ani, după caz (articolul 21).

îndepărtarea funcționarilor publici evrei începuse, de fapt, încă din iulie 1940.'[5]

Un al doilea Decret-lege, tot din 8 august 1940, interzice "căsătoriile între evrei și românii de sânge". Sancțiunea: închisoare

---

15-"națiunea, în sensul legii constituționale, a devenit... mai mult o comunitate spirituală și organică așezată pe legea sângelui";

16- se stabilește *"distincția politică și juridică între românii de sânge și cetățenii români"* (sublinierea D.C.G.);

17- "statul român autoritar în virtutea legii constituționale, devine prin legea din iulie[13] privitoare la organizarea Partidului Națiunii, *un stat totalitar în sectorul politic"* (sublinirea D.C.G.).

18Decretul-lege din 8 august 1940[14] definește ca evrei pe toți cei de religie mozaică, inclusiv pe cei născuți din căsătoriile mixte (evrei - creștini), și "evrei atei".

19împarte pe evrei în trei categorii:

20I - cei veniți în România după 30 decembrie 1918;

corecțională de la 2 la 5 ani.[16]

*

în ce împrejurări au fost edictate și puse în aplicare legile antievreiești din 8 august 1940?

Fundalul îl constituia încercarea de ultimă oră a regelui Carol al II-lea de a se alinia la politica Reich-ului nazist. De a obține un eventual sprijin al Berlinului în viitoarele discuții cu Budapesta și Sofia, ale căror revendicări teritoriale erau explicit sprijinite de cancelarul Adolf Hitler.

în societatea românească, o atare legislație avea adeziunea cercurilor de dreapta și extremă dreaptă. Aceste cercuri reprezentaseră pe plan politic o minoritate. Partidul lui A.C. Cuza[17] cu program net antisemit, obținuse 2 locuri de deputațiîn 1920; 10 în 1926 (4,76% din voturi); 8, în 1931 (3,89%); 11, în 1932 (5,32%); 9 în 1933 (4,47%) și 39 deputați în 1937 (9,15%)'“ (sub numele de Partidul Național-Creștin)[18].

Extrema dreaptă se grupase în "Liga Arhanghelului Mihai" întemeiată de Corneliu Zelea Codreanu. "Liga" se transformase în partid - "Garda de Fier", apoi în "Totul pentru Țară". Obținuse 5 mandate de deputați în 1932 (2,37%), dar 66, în decembrie 1937 (15,58%). Ascensiunea parlamentară a extremei drepte în 1937 se datora programului și propagandei sale care îmbina demagogia naționalistă cu promisiuni populiste, cu u., discurs pseudo-religios-mistic și cu antisemitismul.

"Partidul Național-Creștin" și "Totul pentru Țară" se concurau și se com- băteau. în momentul lor de maximă afirmare (decembrie 1937), într-o conjunctură europeană care le era favorabilă, ele împreună obținuseră 24,73% din totalul voturilor. Partidele democratice - în mare rivalitate și ele - reprezentau 66,89%. Oricum, ascensiunea dreptei și extremei drepte devenise, la alegerile din decembrie 1937, spectaculoasă.

Represiunea antilegionară a regimului autoritar al regelui Carol al II-lea decimase și eliminase fizic multe cadre de conducere a "legiunii" (1938-1939).

Victoria fulger a Wehrmacht-ului în mai-iunie 1940 deschide extremei drepte o conjunctură deosebit de favorabilă.

*

4. Au fost și **împrejurări speciale** din iunie-iulie 1940, determinate de ultimatumul sovietic 26-28 iunie și de evacuarea precipitată a armatei și a administrației române din Basarabia și nordul Bucovinei.

încă din noaptea de 27 spre 28 iunie orele 3 dimineața, trupe sovietice își fac intrarea prin cinci puncte în teritoriul românesc. Concomitent, acționează comandouri specializate, pentru a crea panică și a dezorganiza operațiunile de evacuare. în grădinile publice și la intersecțiile din Chișinău apar activiști comuniști. "Populația

civilă este cuprinsă de panică și maltratată de comitetele comuniste." Scene asemănătoare în orașele Chilia și Ismail.[19]

La evacuarea Cernăuților, cu începere din 28 iunie 1940, "organizațiile comuniste și evreii s-au dedat la acte de terorism, în special contra ofițerilor... Capii acțiunilor de debandadă și terorism au fost în special deținuții..." Preotul bisericii catolice și câțiva gardieni de la penitenciar sunt împușcați. Tot la Cernăuți "de îndată ce s-a dat ordinul de evacuare, evreii s-au dedat la manifestațiuni antiromânești rupând și scuipând tricolorul și suindu-se pe monumentul Unirii au arborat steagul roșu." Crucea de pe Catedrala ortodoxă este dată jos și înlocuită cu steagul roșu și fotografia Iui I.V. Stalin.

La Soroca, un grup condus de avocatul Michael Flexer ucide pe comisarul Murafa și ajutorul său Eustațiu Gabriel. Incidente soldate cu morți și răniți au loc, tot la 28 iunie, la Tighina și Reni.

Ofițerii din Regimentul 54 Infanterie, Batalionul 2 /R39 Infanterie, 28 Dorobanți, sunt dezarmați, dezbrăcați, maltratați de trupe sovietice. "Populația civilă formată mai mult din evrei manifesta o mare bucurie de cele întâmplate și fotografia pe ofițerii dezarmați, degradați și batjocoriți. Unitatea a fost în întregime dezarmată și risipită, iar mulți jefuiți de acești civili."[20]

3 iulie la Ungheni, după 5 zile de retragere: "Elementele armatei române care se refugiază arată o înfățișare jalnică - îndeosebi ofițerii - fiind desculți cu epoleții rupți, fără șapcă sau purtând câte o șapcă rusească. Aceasta se datorează faptului că ofițerii și soldații români au fost atacați și maltratați de populația minoritară și de bandele înarmate."[21]

Au fost reținuți ilegal de autoritățile sovietice 282 ofițeri români, din care cca 100 activi.

Povestește căpitanul Marin M. Georgescu din Regimentul 3 Vânători, arestat la Soroca, la 29 iunie 1940: "în drum și-n fața poliției, manifestanți evrei strigau să fim împușcați; am fost scuipați, înjurați și batjocoriți cu cele mai murdare cuvinte."[22]

Serviciile de contrainformații din România au identificat ulterior pe unii membri ai acestor bande alcătuite din ruși, ucrainieni, bulgari, găgăuzi, unii români și evrei - aceștia din urmă mai des menționați.[23]

Starea generală de spirit a populației basarabene și bucovinene, chiar în prima zi de retragere a armatei și administrației române: "... rușii, indiferenți; evreii aclamă intrarea Sovietelor în Basarabia. Românii de la sate, surprinși de evenimente, nu înțeleg ce se petrece."[24]

Iar un raport informativ din 29 iunie 1940 al generalului de Corp de Armată Nicolae Ciupercă și adresat Secției Operații a Marelui Stat Major, adaugă:

"... Populația orașelor și târgurilor ne este completamente ostilă, spre deosebire de aceea a satelor, tristă și binevoitoare..."[25]

Mulți din cei ce se bucurau nu știau ce-i așteaptă. La 15 august, un decret al Prezidiumului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice naționaliza întreprinderi, spitale, farmacii, sanatorii, școlile de toate gradele, teatrele, muzeele, marile restaurante, casele celor care au fugit din Basarabia. Tot la 15 august pământul, subsolul, pădurile și

apele din nordul Bucovinei devin "avut al întregului popor".[26] Mii și mii de evrei și-au văzut confiscate proprietățile. Alții au fost deportați în Siberia[27] (fără a se putea preciza numărul).

La 27 iunie după amiază, profesorul Kogan și soția sa - ambii din intelectualitatea cernăuțeană, soseau în casa profesorului Dionisie Simionovici (strada Elena Popovici Logotheti nr. 2, Cernăuți) și se adresau Corneliei Simionovici, director tehnic al Bibliotecii Universității din oraș: "Ei bine, în câteva ore, vin ai noștri." Replica Corneliei Simionovici: "Să nu plângeți, nu știți ce vă așteaptă."

în vara anului 1941, după reîntoarcerea administrației române în Cernăuți, Cornelia Simionovici se întâlnește pe stradă cu o cunoștință a familiei Kogan. Sovieticii îl deportaseră pe profesorul Kogan cu întreaga familie în Donbas.[28]

Partidul Comunist din România jubila. într-un manifest clandestin din 8 iulie 1940 saluta în termeni superlativi "eliberarea" Basarabiei de sub jugul capitaliștilor și exploatatorilor români.[29]

Urmând directiva Cominternului[30], documente și manifeste ale PCdR din iulie-august 1940 cereau autodeterminarea și pentru celelalte teritorii "anexate" de România în 1918, până la despărțirea lor de statul român. Era vizată întreaga Transilvanie.[3]'

Opinia publică percepea Partidul Comunist din România ca o simplă sucursală a Internaționalei a IlI-a, alcătuit mai ales din minoritari.

în 1933, cei 1 665 membri ai PCdR se împărțeau astfel: unguri - 26,58%; români - 22,65%; evrei - 18,22%; ruși și ucrainieni - 10,27%; bulgari - 8,45%; alții - 13,93%.[32]

In momentul când o țară întreagă era amenințată, PCdR cerea, direct, dezmembrarea Statului.

Opinia publică românească nu avea cum să-și îndrepte nemulțumirea față de regimul autoritar al regelui Carol al II-lea. Nu avea mijloacele parlamentare pentru a interpela guvernul. Presa era sub cenzură. Lumea nu-și dădea încă seama că Basarabia fusese anexată de Soviete în înțelegere cu Berlinul. Nici nu anticipa "arbitrajul" ce va fi impus la Viena de miniștrii de externe ai Reich-ului și Italiei.

"Disperare și turburare în oraș" (București), notează la 28 iunie 1940 scriitorul evreu dr. Emil Dorian[33]... Vestea despre Ultimatumul rusesc a căzut ca un trăznet."

"Svonuri despre cereri teritoriale asemănătoare adresate României de Ungaria și Bulgaria. ...Comunicatele oficiale sunt laconice ...tensiune, apăsare, insomnie..."

"Cum era de așteptat, indignare crescândă, determinată de felul cum evreii din Bucovina și Basarabia au spus bun venit rușilor" (30 iunie 1940).[31]

"Românii" - consemnează la 12 iulie 1940, un raport al Legației americane din București - "doresc parcă în general să-și verse mânia,

fie direct, fie pasiv, asupra evreilor, pentru evenimentele care au avut loc în Basarabia; îndeosebi pentru multele cazuri, care acum încep treptat să fie cunoscute, în care evrei, ajutați sau încurajați de comuniști și de alți localnici, s-au ridicat împotriva oficialităților românești ce se retrăgeau la vremea intrării rusești" (în Basarabia).[35]

Conducerea Comunităților Evreiești din România - președinte Wilhelm Filderman - începe de la 4 iulie colectarea unor ajutoare pentru refugiații din Bucovina și Basarabia. Evreii de rit spaniol subscriu 100 000 lei, cei din Ardeal - 200 000; alții trimit bani direct la Crucea Roșie. Gesturile rămân fără publicitate.[36]

Cum Statul Major Român dăduse ordine stricte să nu se răspundă în nici un fel la provocări, oricare ar fi ele, tensiunea în unele unități era în creștere.

Raportul contrainformativ trimis Marelui Stat Major de Armata a 4-a, cu nr. 21 417 din 2 iulie 1940 consemnează: "în general armata și populația evacuată din Basarabia își manifestă revolta contra evreilor. Nu sunt excluse manifestațiuni antisemite mai grave din partea armatei."[37]

Grupul de Armate nr. 1, telegrama 11 307: "... în ziua de 1 iulie s-a observat la unii ostași o stare de spirit foarte agitată contra evreilor, stare de spirit care a degenerat în bătăi și chiar omoruri "[3R]

Comandamentul Grupului de Armate nr. 1 ia măsuri de pază și de întărire a gărzilor militare din gări, trenurile sunt însoțite de patrule militare pentru a asigura securitatea călătorilor.[39]

în unele locuri situația scapă de sub control: ca de exemplu la Dorohoi, la 2 iulie 1940. Militarii din Regimentul 3 Grăniceri, abia sosiți din Basarabia, "unde au avut dificultăți foarte mari cu evreii de la nord de Prut ... s-au răzbunat"

Au fost împușcați mortal 50 de evrei și răniți 15. Printre victime și militari evrei din armata română; au fost devastate prăvălii.

Ordinea a fost restabilită de comandamentul orașului: "Liniștea a fost restabilită cu ofițerii și trupa lui Ghiocel" (nume de cod al subunității militare)[40]. Dar ireparabilul se produsese. Ucideri s-au produs și în alte locuri. De la 29 iunie la 6 iulie 1940 numărul evreilor uciși în diferite locuri din nordul Moldovei a fost estimat la 136, din care 99 identificați (inclusiv 14 copii)[41].

Evidența documentară acumulată în timp arată că actele împotriva unităților române în retragere (de la 28 iunie) au fost făcute de militari sovietici în cooperare cu bande pregătite din timp alcătuite mai ales din minoritari, între aceștia și mulți evrei.[42] Violențe și ucideri au fost însă săvârșite și în unele sate, mai ales împotriva unor jandarmi sau agenți fiscali. Răspunderea acestor acte aparține - evident - unor persoane individuale. Ceea ce nu a împiedicat acumularea unei psihoze antievreiești, extinsă asupra etniei întregi ca atare.

Psihoză sporită ulterior și de știrile aduse de cei ce se refugiaseră în România după ocupația sovietică: confiscări, arestări, dispariții, deportări, un regim generalizat de suspiciune și teamă, represiunea împotriva a tot ceea ce era cât de cât reprezentativ în comunitățile românești rămase în Basarabia și nordul Bucovinei. Acestea erau fapte reale care întreceau, cu mult, tot ceea ce știau cu mari temeri sau își închipuiau oamenii despre regimul bolșevic.

Cum în mecanismul sovietic - o adevărată cămașă de forță impus unor colectivități întregi - acționau, alături de ruși, activiști de alte etnii, printre care și evrei, faptele și fărădelegile unora au fost extinse irațional și fără drept asupra întregii evreimii basarabene.

Stare de spirit exprimată de mareșalul Ion Antonescu într-o rezoluție a sa pe un memoriu al Federației Uniunii de Comunități Evreiești din 19 octombrie 1941:

"Am luat angajamente față de evreii din Vechiul Regat.'[13] Le mențin. Nu am luat nici un angajament față de evreii din noile ținuturi[4'21]. Aceștia *în marea lor majoritate au fost niște brute.* Nu pot fi găsiți adevărații vinovați, toți vinovății.[45] Ei sunt mulți, sunt acoperiți.

"Regret pentru oamenii cumsecade. Trebuie să fie și din aceștia..." (sublinierea D.C.G.).

"Brutele" care operau în regimul sovietic - sistem clădit pe violența unei minorități împotriva tuturor - aparțineau de fapt tuturor etniilor. Ticăloșia se afla în esența regimului comunist și nu putea fi aruncată numai asupra unei etnii.

Dar una era abordarea la rece a unei tragedii și alta era o stare emoțională ce se amplifica săptămână de săptămână.

5. Comunitățile evreiești după 6 septembrie 1940

Comunitățile evreiești s-au aflat în situații diferite, după amputările teritoriale impuse României în intervalul 28 iunie - 30 august 1940. Anume:

I. Evreii din România, în noile ei hotare (septembrie 1940).

II. Evreii din Basarabia și nordul Bucovinei:

a) sub administrație sovietică, între 28 iunie 1940-22 iunie 1941[40]

b) după reintegrarea acestor teritorii la România (iulie 1941-august 1944).

III. Evreii din nordul Transilvaniei, anexată de Ungaria (30 august 1940 - 26 octombrie 1944).

A. EVREII DIN ROMÂNIA (în hotarele existente în septembrie 1940)

Federația Uniunii de Comunități Evreiești din România a continuat să funcționeze până la 16 decembrie 1941.

La această dată, a fost dizolvată prin decret-lege și înlocuită cu Centrala Evreilor din România, singura organizație autorizată să reprezinte "interesele colectivității evreiești." Centrala își extindea competența asupra tuturor comunităților, societăți de binefacere, culturale, religioase, sportive sau de altă natură, precum și asupra

---

21 **Epurări**

Chiar de la 8 septembrie 1940, Departamentul cultelor și artelor emite o decizie pentru îndepărtarea "imediată" și fără nici o excepție a personalului

instituțiilor evreiești de interes obștesc.[47]

Legislația și măsurile discriminatorii au fost de trei feluri: epurări; deposedări de bunuri imobiliare și firme de comerț; felurite contribuții și prestații.

evreiesc de la teatrele naționale, particulare și de la orice formațiuni cu caracter artistic sau cultural.[48]. Artiștii evrei erau autorizați să joace pe scenele trupelor sau teatrelor particulare evreiești.[49]

Avocații evrei din barouri au voie să-și exercite profesiunea numai "în afacerile evreilor, persoane fizice". Se exceptează numai avocații evrei invalizi de război, decorați pentru fapte militare sau orfani de război.[50]

în "Colegiul medicilor", sunt admiși numai medici "de origine etnică română sau de origine etnică ariană, maghiară, turcă..." Evreii sunt excluși. Ei vor putea îngriji numai bolnavi evrei, în particular sau în sanatoriile și spitalele evreiești. Nu au dreptul de a edita o revistă sau o publicație științifică și nu vor putea colabora la revistele de profil creștine.[51]

Sunt excluși de la serviciul militar propriu-zis, dar impuși la plata unor taxe militare sau prestarea unor munci de interes obștesc.[52]

Medicii, farmaciștii, veterinarii, inginerii și arhitecții evrei care ar fi totuși întrebuințați în armată pe timpul concentrărilor sau al războiului, "vor fi considerați asimilați în gradul ce au avut" și vor fi plătiți cu solda gradului.[53]

Evreii sunt îndepărtați de la plebiscit.[54] Au fost radiați din colegiul inginerilor, cu începere din 2 februarie 1942.[55] Un număr de ingineri, subingineri, arhitecți, conductori arhitecți sau de lucrări publice, precum și contabili au fost autorizați să funcționeze în serviciile publice ale statului, județelor, comunelor etc.[56]

Separarea are loc și în învățământ. Evreii își vor organiza, în cadrul legii învățământului particular, "școli proprii de grad primar și secundar". Personalul didactic și elevii - elevele, vor fi numai evrei.[57]

Cum în 1940 studenții evrei au fost îndepărtați din Facultăți, comunitățile au organizat cursuri particulare de tip universitar, predate de cadre cu pregătirea corespunzătoare, în felurite instituții denumite: Colegiul pentru studenți evrei, cursuri de pregătire sanitară, tehnică, teoretică și practică, școala de arte...[58]

în afara măsurilor speciale privind anume categorii profesionale a fost edictat un "Decret lege pentru românizarea personalului din întreprinderi."[59] Până la 31 decembrie 1941 salariații evrei urmau să fie concediați din toate "întreprinderile civile sau comerciale, de orice natură, aparținând persoanelor fizice sau persoanelor juridice, cu sau fără scop lucrativ", la fel și din "asociațiile, formațiunile și stabilimentele de orice fel".[60]

Ca un corolar, s-a constituit Centrul Național de Românizare (CNR), "persoană juridică de drept public, având scopul de a româniza bunurile intrate în patrimoniul statului și a ajuta românizarea vieții economice."[61]

2. Confiscări, deposedări de bunuri. încă de la 4 octombrie 1940 un decret lege decide că "evreii nu pot stăpâni, dobândi sau deține proprietăți rurale sub nici un titlu și în nici o calitate, precum proprietari, uzufructuari, asociați, administratori etc." (articolul 1). Atari proprietăți rurale sunt trecute în patrimoniul statului cu întreg inventarul viu și mort, stocurile de cereale etc. Ca despăgubire pentru aceste bunuri se dau obligațiuni cu dobândă de 3%, dar *"care se declara blocate chiar din momentul emisiunii lor"* (art. 8 sublinierea D.C.G.)[62]

în cadrul deposedărilor mai sunt de amintit: anularea autorizațiilor pentru vânzarea produselor monopolului statului (tutun de exemplu);[63]

- "românizarea" caselor de filme, sălilor de cinematograf și birourilor de voiaj și turism;[64]

- trecerea în patrimoniul statului a vaselor maritime sau fluviale, aparținând evreilor;[65]

O măsură de amploare a fost și trecerea proprietăților urbane evreiești în proprietatea statului; de asemenea interdicția de a dobândi alte proprietăți orășenești sau drepturi reale asupra unor atari imobile.[66]

Prin exproprierea urbană au fost trecute în proprietatea statului, până la 31 decembrie 1943, un număr de 75 385 apartamente, din care 1 656 repartizate unor instituții, iar 58 980 la particulari.[67]

Evreilor li s-a interzis să folosească aparatele de radio-recepție pentru a nu transmite "știri de propagandă contra intereselor țării, pe care apoi le răspândesc alarmând permanent populația."[68]

De asemenea, li s-au retras și toate permisele de conducere a autovehiculelor.[69]

3. Impuneri la felurite contribuții sau prestații

Prin Decretul din 4 decembrie 1940, evreii excluși de la serviciul militar erau obligați, în schimb, să plătească taxe și să presteze "munci de interes obștesc".[70]

Ulterior (14 mai 1941), un alt decret-lege organiza "munca națională" declarată ca "îndeletnicire națională a poporului român". Cei care muncesc au dreptul la "ocrotirea statului" (art. 3). Persoanele apte de lucru și care nu au nici o activitate "pot fi supuse, ori de câte ori interesele statului o cer, la îndatorirea de a presta serviciul muncii."[71]

Pentru a stabili o diferențiere între "munca de folos obștesc" prestată de tineretul român "într-un scop educativ, constructiv și patriotic", față de aceea a evreilor, s-a introdus, pentru aceștia din urmă, termenul de "muncă obligatorie".[72]

A fost instituită și obligația evreilor de a contribui "la constituirea de stocuri de îmbrăcăminte în interes social". Cei vizați au

fost împărțiți în șapte categorii. Cei fără nici un venit dădeau: o cămașă, o pereche de izmene, o pereche de ciorapi, 2 batiste și un prosop. Obligațiile se dublau sau creșteau sensibil proporțional cu veniturile înscrise în matricolele fiscale. Cei mai bogați (venit de la 500 001 lei în sus) erau datori să predea: câte 36 de cămăși, izmene, perechi ciorapi, batiste, prosoape, flanele, plus câte 12 bucăți costume haine, pălării (sau căciuli), bocanci (ghete), paltoane, pături de lână, dosuri de saltea, dosuri și fețe de perne, cearceafuri[73]. Motivarea: toate persoanele care nu prestează serviciul militar și nu-și riscă viața în "războiul actual" sunt obligate să contribuie, proporțional cu veniturile lor, la constituirea unor stocuri de îmbrăcăminte "în interes social".[74] Valoarea efectivă a îmbrăcămintei, a lenjeriei și a altor contribuții în natură a fost, până în ianuarie 1943, de 1 800 135 650 lei.[75]

Cum s-au aplicat toate aceste legi și "reglementări"?

Istoria comunităților evreiești din România în anii războiului nu s-a scris încă.[76] Un materia) documentar extrem de variat își așteaptă cercetătorii.

Câte ceva se poate spune și în stadiul actual al documentării publicate.

în primul rând "românizarea". La 4 octombrie 1940 se numesc "comisari de românizare", cu depline puteri, pe lângă întreprinderile și societățile evreiești și străine.[77] Abia numiți majoritatea comisarilor fac afaceri, se dedau la abuzuri, hoții, șantaje. O recunosc deschis ministrul economiei Mircea Cancicov și Conducătorul statului, în Consiliul de Miniștri din 18 decembrie 1940.[78]

Situația devine atât de alarmantă încât la 19 ianuarie 1941 generalul Ion Antonescu desființează comisariatele de românizare. Pune în locul lor o Comisie Centrală, la Ministerul Economiei Naționale. Scopul ei? Organizarea unui sistem de conducere și control unitar al întreprinderilor evreiești.[79] Motivarea decretului lege arată, chiar dacă în cuvinte ocolite, rezultatele dezastruoase ale activității amintiților comisari. Noul decret este chemat "să înlăture primejdia unui *marasm economic în producția națională și în exercițiul comerțului, datorat unei dezordonate transferări de fonduri comerciale și industriale"* (sublinierea D.C.G.).

Comisarii de românizare reușiseră să dezorganizeze unitățile industriale, și comerțul în așa măsură încât guvernul - cu toată politica sa antisemită - se vedea obligat într-un fel s-o recunoască.

Evreii erau de mult timp parte alcătuitoare a societății românești, a feluritelor sectoare ale economiei, a lumii cărturărești, ale publicisticii, a artelor. în viața cotidiană, funcționau mii și mii de legături individuale cât și raporturi personale, dincolo de cele strict profesionale.

Așa s-au găsit și modalități de a ocoli noile legi. Astfel firma trecea sub un nume românesc, dar continua să păstreze într-un fel sau

altul și din foștii patroni sau administratori evrei.

O recunoaște explicit chiar Decretul de desființare a comisariatelor de românizare (18 ianuarie 1941). Scopul instituirii acestor comisari fusese - o spune chiar legiuitorul - să "împiedice trecerea sub nume românești simulate a întreprinderilor evreiești.. ,"[8°]

Că lucrurile au continuat, o arată un nou Decret-lege din 13 martie 1942. Articolul 1 interzice strict "camuflarea prin acte și operațiuni de orice natură și în orice formă încheiate între evrei, între evrei și neevrei (= români, nota D.C.G.), sau neevrei (români, nota D.C.G.) dar în intresul evreilor, privind bunuri, drepturi și interese evreiești de pe teritoriul Statului Român..."[81]

Cei ce continuau asemenea operațiuni deveneau complici "la crimă, sau delictul de sabotaj al românizării." Pedeapsa: 5 Ia 15 ani muncă silnică[82], respectiv închisoare corecțională de la unu la 10 ani.[83]

Desigur, dacă războiul s-ar fi prelungit sau ar fi înclinat în favoarea Reich-ului, "românizarea" ar fi dus la exproprierea și excluderea totală a proprietarilor și angajaților evrei. Dar așa, s-a mai câștigat timp; iar evoluția de pe fronturile de luptă a făcut ca toată această legislație antievreiască să-și găsească o tot mai relativă aplicare, cu toate încercările guvernului de a o revitaliza, chiar și în ianuarie 1944.[M]

Au fost unele inițiative de a obliga pe evreii din România să poarte "Steaua lui David". "Porunca Vremii", virulentul cotidian antisemit și pronazist o cerea cu insistență la 6 septembrie 1941. După întrevederea cu dr. Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești, mareșalul Ion Antonescu dă dispoziții, la 8 septembrie 1941, ca semnul distinctiv (Steaua lui David) să fie suprimat în toată țara. La acea dată Blitzkrieg-ui Wermacht-ului împotriva Armatelor Roșii era în plină desfășurare și se părea că va reuși. Consulatul român din Paris cerea, de asemenea, ca evreii cetățeni români aflați în Franța ocupată, să fie exceptați de la "purtarea stelei evreiești".[85]

B. EVREII DIN ROMÂNIA ȘI "SOLUȚIA FINALĂ"

1. Știri

Pentru evreii cetățeni români aflați în Reich, secretarul genera) al Ministerului Afacerilor Externe al României, Gheorghe Davidescu, a confirmat la 15 august 1942 "că guvernul român lasă guvernului Germaniei răspunderea de a aplica evreilor cetățeni români aceleași măsuri pe care le aplică evreilor cetățeni germani."[86]

La 22 iulie 1942, Gustav Richter[87] comunică din București la Berlin că Mihai Antonescu ar fi dat un consimțământ al guvernului pentru deportarea evreilor din România spre lagărele de exterminare din Polonia. La 26 iulie 1942, Adolf Eichman este informat că pregătirile în acest sens ar fi început; că primul transport ar urma să

pornească spre Lublin în jur de 10 septembrie. Același Gustav Richter mai comunică, probabil tot în iulie 1942, acordul părții române ca serviciile germane să se ocupe direct de primele deportări de evrei români din județele Aiud, Timiș-Torontal și Turda.

Cam în același timp[88], Franz Rademacher, din Ministerul de Externe al Reich-ului, consemna informația - primită din două surse diferite din România - că mareșalul Ion Antonescu *nu* are de gând să-i deporteze pe evreii români.[89]

2. Faptele

Din România[90] nu a plecat nici un tren cu evrei spre Polonia, pentru aplicarea "Soluției Finale".

Refuzul guvernului Antonescu este explicit arătat într-un raport al Ministerului Căilor Ferate către Consiliul de Miniștri al României, la 27 octombrie 1942. Iată textul, semnat de directorul general CFR, generalul T.C. Orezeanu și Traian Buradescu, directorul transporturilor.[91]

"Avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele: Direcțiunea Căilor Ferate germane Ost-Berlin a convocat în ziua de 26 septembrie 1942 la Berlin o conferință pentru stabilirea trenurilor speciale cu evrei din Guvernământul General, precum și pentru expedierea evreilor[92] din România în Guvernământul General.[93]

Neavând nici o cunoștință despre această chestiune am intervenit la Ministerul de Interne cu scrisoarea nr. 896-213 din 22 septembrie, la care am primit răspunsul că Ministerul de Interne nu are nici o cunoștință și că trebuie

să ne adresăm d-lui Lecca, împuternicitul guvernului pentru reglementarea regimului evreiesc din România.

Intervenind la dl. Radu Lecca, ni s-a răspuns că d-sa nu cunoaște chestiunea. în această situație am cerut căilor ferate germane amânarea conferinței.

Totuși *conferința a avut loc, fără reprezentantul CFR,* încheindu-se procesul verbal pe care-1 anexăm în copie. Din acest proces verbal rezultă că pentru evacuarea[94] a 280 000 evrei din România[95] în Guvernământul General, va circula la fiecare două zile câte un tren special compus din 50 de vagoane marfă și un vagon de persoane (pentru însoțitori) pentru transportul a 2 000 de persoane. Stația de plecare va fi Adjud, iar stația de destinație Belzec, trenurile circulând pe ruta Orășeni - Sniatyn.

Față de această situație cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne comunica de urgență dispozițiunile dvs."[96] (sublinierea D.C.G.).

Pe marginea acestui raport, o notă manuscrisă, datată 4 noiembrie 1942, redă hotărârea mareșalului Ion Antonescu: *"în Consiliul de Miniștri de la 13 octombrie 1942 s-au sistat deportările de evrei"*[97] (sublinierea D.C.G.).

Hotărârea din 13 octombrie 1942, de a nu aplica "Soluția Finală"

față de evreii români, a fost luată cu aproximativ cinci săptămâni înainte de începerea ofensivei sovietice de la Cotul Donului și Stalingrad.

Ce a determinat pe mareșalul Antonescu să nu dea urmare planurilor Berlinului?

a) Atitudinea sa de principiu față de evreii din România: "Am dat răspunsul cuvenit. Am luat angajamente față de evreii din Vechiul Regat. Le mențin. Nu am luat nici un angajament față de evreii din noile ținuturi...", scrie mareșalul Ion Antonescu pe un memoriu din 19 octombrie 1941, al dr. Wilhelm Filderman, care intervenea pentru oprirea deportărilor din Basarabia și Bucovina.[98]

"Am garantat prin declarațiile făcute viața și libertatea evreilor autohtoni.[99] Trebuie să mă țin de cuvânt.

Dacă însă comit acte contra liniștei, siguranței și intereselor noastre, trebuiesc luate măsuri contra vinovaților și în contra colectivității, eventual.

Pentru aceasta trebuie preveniți de Ministerul de Interne prin comunitățile lor" (Rezoluția din 17 februarie 1942).[100]

b) Intervențiile unor personalități din România în favoarea evreilor români. Regina-mamă Elena a primit (postum) medalia "Yad Vashem" de "Drepți ai Popoarelor". Aceeași distincție a fost acordată de statul Israel, între 1971 și 1989, unui număr de 39 de persoane din România.[101]

La 14 iulie 1942, Traian Popovici, primarul Cernăuților, adresează mareșalului Ion Antonescu un lung memoriu. Arată că deportarea evreilor din toamna 1941 și iunie 1942, "a decurs în condițiuni din cele mai profund viciate și arbitrare." S-au deportat evreii din sudul Bucovinei - teritoriu rămas României - și unde aceștia nu manifestaseră nici un fel de sentimente ostile. S-au aplicat - scrie Traian Popovici - "metode neobișnuite în țări civilizate, cu totul străine de structura sufletească a populației române din această provincie, crescută prin aproape 150 de ani la respectul legii..."

Evreii au fost ridicați "fără nici un preaviz prealabil - în timp de miez de noapte, organele publice intrând prin surprindere în casele lor, exact după sistemul bolșevic..."

Traian Popovici cere Conducătorului statului cuvenitele măsuri pentru a pune capăt acestei situații.[102]

Dintre personalitățile vieții publice, au făcut intervenții sau declarații în favoarea evreilor români, Dr. Nicolae Lupu (fruntaș al Partidului Național Țărănesc)'[03]; Ghiță Pop (idem).[104] Ion Mihalache, vicepreședinte al P.N.Ț.[105], Gheorghe Brătianu.[106] luliu Maniu, președintele P.N.Ț., a discutat de mai multe ori cu fruntașii partidului său pentru oprirea oricăror deportări de evrei și a intervenit pe lângă mareșalul Ion Antonescu în acest sens.[107] La fel și Constantin l.C. Brătianu, liderul Partidului Național Liberal: "Deportarea evreilor continuă; sub diferite pretexte se găsesc noi vinovați, care sunt

expediați. Aceste orori, care consituie o palmă pe obrazul țării, sunt cu atât mai revoltătoare cu cât, fără nici o vină, sunt trimiși la moarte bătrâni, femei și copii. Am unele informații că măsurile acestea provin din sugestiuni externe fiindcă vor să elimine orice concurență evreiască din România, îndeosebi din Ardeal și Banat. Am spus-o și repet pe cât de paradoxal poate părea: chestiunea evreiască este o chestiune românească și încă din cele mai importante."[108]

Repetate intervenții scrise și verbale se datorează doctorului Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești și doctorului Al. Safran, rabinul șef al României.

Au mai intervenit baronul Neuman din Arad, Alexandru Princz, delegatul comunității evreiești din Turda. Dintre personalitățile străine, monseniorul Andrea Cassuio, nunțiul papal la București.[109]

Dintre persoanele care au salvat vieți evreiești se cuvin amintite: Viorica Agarici, ing. Grigore Porfir, ofițerul Panait Panaitescu, dr. Dumitru Beceanu, It.col. Alexandru Marino, col. Constantin Stino, avocat Mihai-Mimi Vasiliu, preot Constantin Ciocoiu, col. Nicolae C. Iliescu, pictorul G. Lowendal, jandarmul Dumitru Prisăcaru, jandarmul Constantin Hrehorciuc, ing. Șerban Flondor, Valerian Beleca, Maria și Kâlmân Appân, Rozalia Antal, Fbldes Dezideriu, It. col. de jandarmi Ștefan C. Rus, lozsef Sziîcs, consulii Mihai Marina și Constantin Țincu, prof. Raoul Șorban, etc. etc.[110]

c) S-a adăugat și nota de protest adresată conducerii din România[111] de către guvernul Statelor Unite ale Americii, prin intermediul Legației Elveției din București (mijlocul lunii septembrie 1942). Nota, semnată de secretarul de stat Cordell Hull, protesta pe un ton energic împotriva deportărilor de evrei, cetățeni români, în Transnistria. Nota arăta și posibilitatea unor represalii dacă atari deportări continuă.[112]

*

Guvernul mareșalului Ion Antonescu a pus în aplicare, sistematic, o politică antisemită. Ea urmărea să izoleze cât mai mult pe evreii cetățeni români din societatea, economia și cultura țării. în intervalul ianuarie 1941 — august 1944, evreii din România au fost supuși unor repetate discriminări, confiscări, prestații - toate legiferate.

Rămâne însă și rezultatul ultim care este esențial: *292 149 evrei au rămas în viață în România"*[3] *până în august 1944, prin decizia mareșalului Ion Antonescu - indiferent de motivările ei - de a nu pune în aplicare "Soluția Finală" cerută de autoritățile naziste.*

De ce n-a cerut Berlinul mai insistent lui Ion Antonescu să deporteze evreii români spre lagărele morții din "Guvernământul General"?

în toamna lui 1942 România avea 26 divizii pe frontul de est. După succesul marei ofensive sovietice din iarna 1942-1943, Berlinul

avea neapărată nevoie de cooperarea în continuare a armatei române.

România nu era o țară ocupată. Autoritățile naziste nu controlau guvernul român, ci negociau cu el. în plus, relațiile personale Ion Antonescu - Adolf Hitler, au făcut, probabil, ca Fuhrer-ul să nu forțeze lucrurile.

Trupele germane nu au ocupat România în primăvara anului 1944 și nu au instalat la București un guvern marionetă gata să îndeplinească orice cerere a Berlinului. Inclusiv trimiterea evreilor spre lagărele morții, așa cum s-au petrecut lucrurile în Transilvania de NV în vara anului 1944, după ocuparea Ungariei în martie.

Concluzia: în august 1944 evreii români erau în viață și acesta este rezultatul esențial.

C. EVREII DIN BASARABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI (iunie 1941 - începutul anului 1944)

1. Preliminarii. Masacrele de la Iași, iunie 1941

La 30 iunie 1941, Președinția Consiliului de Miniștri anunță printr-un comunicat executarea la Iași a "500 iudeo-comuniști", care trăseseră focuri de armă din case asupra soldaților germani și români."[4]

Ce se întâmplase de fapt?[115]

a) în ziua de 28 iunie către orele 21,30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale orașului Iași. Ele au continuat până la 29 iunie, către orele 7 dimineața. Pe 29 iunie, către orele 3 noaptea, în timp ce o coloană militară română trecea pe strada Lascăr Catargiu (Iași), "s-a dezlănțuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate." în aceeași noapte, un atac similar asupra altei unități militare pe strada Lăpușneanu.

"La ambele unități nu a fost nici un soldat rănit sau mort" subliniază ancheta generalului Emanoil Leoveanu, care adaugă că s-au început "percheziții foarte severe în cartierul de unde se credea că vin împușcăturile".

Rezultatul?: "... a fost negativ, adică nu s-a găsit nici o armă și nu s-a descoperit nici un trăgător străin."[116]

Comandamentul german a afirmat că "ar avea circa 20 de morți și răniți." Același comandament a refuzat verificarea afirmațiilor sale de către ofițerii români. Aceștia au considerat, la urmă, că "nici germanii nu au morți și răniți".

b) Mii de evrei din Iași au fost arestați și duși de-a valma la chestura poliției. Unii din cei arestați au fost uciși de patrule germane, chiar în timp ce erau duși. Evreii masați în curtea poliției au fost supuși în trei rânduri tirului unei unități germane. Un al raport oficial folosește termenul de "masacru".[117]

c) Concluzia: pe temeiul întregii anchete efectuată la fața locului: "... atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme de această categorie) și cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate."

"Socotesc" - adaugă generalul Leoveanu - "că atacatorii au fost legionari și borfași care urmăreau să producă panică pentru a devasta ... Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriți"[118]

Comandantul Diviziei 14 românești a dispus evacuarea din Iași a evreilor arestați. Ei au fost îmbarcați în două trenuri la 30 iunie 1941, cu destinația Călărași, județul Ialomița. Total expulzați: 4 430 din care în primul tren - 2 530, în al doilea - 1 900. Nici un vagon-marfă nu avea apă, nici aer, întrucât ferestrele erau bătute în scânduri.

Distanța Iași-Călărași se parcurge cu trenul în maximum 12 ore, inclusiv opririle. Cele două trenuri au sosit la destinație, orașul Călărași, la 6 iulie, după amiază. Adică după 7 zile sau 168 ore.

Rezultatul: din primul tren, numai 986 evrei au sosit la "destinație". Restul de 1 544 au murit din lipsă de apă, mâncare, sufocați de căldură.

Din al doilea eșalon[119], 977, au murit până la stația Mircești, județul Roman[120] la câteva ore de Iași. Nu știm câți au supraviețuit până la Călărași. Oricum, din datele oficiale, cel puțin 2 521 evrei au pierit în cele două trenuri.[121]

2. Deportarea evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei

La 8 iulie 1941, în ședința Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, vicepreședintele guvernului și ministru al afacerilor externe, a discutat feluritele măsuri pentru reintegrarea Basarabiei și nordului Bucovinei în statul român.

între altele, a declarat:

"Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști care mai pot fi între dvs., eu sunt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie svârlit peste graniță. De asemeni sunt pentru migrațiunea forțată a elementului ucrainian, care nu are ce căuta aici în momentul acesta..."

... Nu știm peste câte veacuri neamul românesc se va mai întâlni cu libertatea de acțiune totală, cu posibilitatea de purificare etnică și revizuire națională, pe care atâtea veacuri a prăbușit-o printr-o serie de infiltrațiuni..."[122]

în intervalul 1939 - 1997, conceptele de "purificare" și "expulzare forțată" au avut diferite cuprinderi și au cunoscut diferite modalități de punere în practică.

1. *Aplicarea integrală pe criterii etnice, cu distrugerea fizică a oamenilor,* a fost efectuată de regimul nazist prin "Soluția finală". *Holocaustul* a intrat în istorie ca o realitate unică. El se deosebește de celelalte "purificări" prin lichidarea unor colectivități întregi, indiferent de vârstă, sex sau meserii, pe singurul criteriu al apartenenței la o etnie, aceea de evreu.

2. *Purificare prin expulzare forțată.* Aplicare integrală, tot pe criterii etnice, în *Cehoslovacia,* în iarna 1945/1946. Germanii care locuiau de sute de ani în Boemia și Moravia - sudeții, au fost evacuați forțat și rapid în Germania. Numărul lor: circa 2 900 000.[123]

3. Aceeași aplicare integrală pe criteriul etnic în *Polonia,* în teritoriile anexate de la Germania în 1945: Silezia, Pomerania, Prusia Orientală. Din

aceste arii, germanii care formau peste 95% din populație și locuiau acolo de secole au fost expulzați rapid, tot spre Vest. Numărul lor: 8 950 000.[12,1]

4. *"Purificare" prin deportarea unor etnii întregi în interiorul U.R.S.S.* Cazul cel mai cunoscut: tătarii din Crimeea, învinuiți că au colaborat cu ocupanții germani în 1941-1944; dar și cecenii, ingușii, germanii de pe Volga.

5. *Schimb integral de populație,* tot pe criteriul etnic, dar prin acord între guverne. Astfel: între România și Bulgaria pentru Dobrogea de sud (Cadrilater) în 1940; între U.R.S.S. și Polonia pentru teritoriile polone anexate de U.R.S.S. în 1939.

6. *Amalgamarea etnică,* etapă pregătitoare pentru asimilarea (rusi- ficarea) unor națiuni întregi. A operat în U.R.S.S. în mai multe direcții:

a) deportarea unor categorii întregi pe criteriul luptei de clasă. Ca, de exemplu, în Estonia, Letonia, Lituania, Basarabia, nordul Bucovinei, Carelia finlandeză;

b) aducerea și stabilirea concomitentă în teritoriile respective a zeci și sute de mii de slavofoni (mai ales ruși), sub motivarea că aceștia "ajută" pe autohtoni în construcția noii societăți și economii socialiste;

c) trimiterea tinerilor autohtoni la studii în orașele mari ale U.R.S.S., apoi plasarea lor în slujbe în felurite centre depărtate ale teritoriului sovietic.

Ca rezultat, minoritarii slavofoni reprezintă astăzi 35% în Estonia, peste 45% în Letonia etc.

7. *Purificarea pe criterii de clasă* a fost introdusă în U.R.S.S. și (după acest model) și în "democrațiile populare" din Europa de Centru Est și de Sud Est.

Față de toți cei considerați "dușmani de clasă" s-au aplicat următoarele procedee:

- lichidarea fizică prin "procese" sau "execuții sumare" pe bază de liste clandestine;
- închiderea în lagăre de muncă, de fapt centre de exterminare;
- închisoarea;
- ghetoizarea socio-profesională a familiilor respective, cu trimiterea la munci inferioare; constituirea unor categorii întregi la marginea societății.

Noua lume "socialistă" trebuia purificată de toți "dușmanii de clasă".

8. *Purificarea etnică* prin execuții sumare, lagăre de concentrare și expulzări forțate a unor întregi comunități: Bosnia în 1992-1996.[125]

în această perspectivă se așază "purificarea etnică" și "expulzarea forțată" operate de autoritățile române în Basarabia și nordul Bucovinei în 1941-1942.

Iată faptele:

Evreii din zonele rurale și din orașe au fost adunați în lagăre provizorii în lunile iulie-august.[126]. La Cernăuți s-a format un ghetou cu

intrări și ieșiri strict supravegheate.[127] La fel și la Chișinău.[128]

Adunarea în aceste lagăre provizorii a fost însoțită și de sumare execuții: 210 evrei dintr-un convoi de 300, în județul Storojineț, în noaptea de 4 spre 5 august; 411 din ghetoul Chișinău, în satul Vistierniceni, la 1 august; alții 325 din același ghetou, la punctul de lucru Ghidighici, între 9 și 15 august; alții 451 în lagărul Tătărești (Cetatea Albă); circa 500 pe traseul Secureni - Cosăuți etc.[129]

în septembrie 1941 a început deportarea evreilor în Transnistria. Convoaiele cuprindeau maximum 1 600 persoane (inclusiv copii) și se deplasau pe jos în etape zilnice de maximum 30 km pe zi![130] A fost deportată și populația evreiască din orașul Suceava și din comunele învecinate Ițcani și Burdujeni.[131]

Instrucțiunile speciale transmise autorităților ce organizau convoaiele precizau: "evreii care nu se vor putea ține de convoaie fie din neputință, fie de boală, să fie executați."

S-au dat ordine ca pe traseul evacuării peste Nistru să se sape, din 10 în 10 km, "câte o groapă pentru circa 100 persoane, unde vor fi adunați acei rămași de coloane, împușcați și înhumați."[132]

Câți evrei au fost deportați în lagărele din Transnistria? Estimările sunt de peste 110 000, 110 033, 118 500, 118 847.[133] Cifra de 110 033 este defalcată astfel: evrei "evacuați" din Basarabia - 55 867; din Bucovina - 43 798; din orașul și județul Dorohoi 10 368; total 110 033.[134]

Câți evrei au mai rămas în amintitele teritorii după deportări? Potrivit recensământului oficial din 1942, în Basarabia - 101 (una sută unu); în Bucovina 19 475, din care în orașul Cernăuți - 16 794 și în Dorohoi 2 316; restul, câteva zeci de persoane în orașele Câmpulung, Hotin, Rădăuți, Storojineț și Suceava.[135]

*

Câți evrei basarabeni și bucovineni au pierit, fie prin execuții sumare, fie din cauza condițiilor la care au fost supuși în lagărele din Transnistria, în intervalul iulie-august 1941 - ianuarie-februarie 1944?

Potrivit recensământului din 1930, în teritoriul anexat de Uniunea Sovietică în iunie 1940 - adică Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța (din Moldova propriu-zisă), trăiau 275 419 evrei.[136]

La izbucnirea războiului (iunie 1941), o parte a populației evreiești a fost evacuată sau s-a retras din proprie inițiativă în Uniunea Sovietică. Cifra acestor refugiați este estimată la circa 100 000. Dintre aceștia 10 000 au fost posibil deportați în Siberia.[137]

Recensământul efectuat de autoritățile românești în septembrie 1941, a înregistrat, în regiunile eliberate de armata română (până Ia Nistru), circa 126 000 evrei.

Rezultă o primă diferență de 49 419 evrei dispăruți până la efectuarea recensământului din septembrie 1941.

în lagărele din Transnistria, potrivit unui referat întocmit de Ministerul Afacerilor Interne în noiembrie 1943, s-au aflat inițial 110 033.

La 1 septembrie 1943 mai erau în viață 50 741 evrei. Cifra celor decedați în urma tratamentului la care au fost supuși este de 59 292. Cele două cifre, 49 419 și 59 292, dau *un total de 108 711 victime™ Cifra reprezintă un minimum.*

D. EVREII DIN TRANSILVANIA DE NORD SUB ADMINISTRAȚIA UNGARĂ (septembrie 1940 - octombrie 1944)

în partea din Transilvania anexată de Ungaria potrivit "arbitrajului" de la Viena locuiau în 1930, 138 917[139] evrei.

La 19 martie 1944, Ungaria este ocupată de unități speciale ale Reich-ului. Un nou guvern de dreapta este instalat la Budapesta. De la 29 martie evreii sunt obligați să poarte steaua galbenă. La 4 aprilie se introduce domiciliul obli-

gatoriu. Se înființează ghetourile unde este înghesuită întreaga populație evreiască din Ungaria.

"Operațiunile" au fost îndeplinite de poliția și jandarmeria ungară. Expulzarea din sate și adunarea în orașe (ghetouri), începe în Maramureș la 20 aprilie 1944. La 10 mai închiderea evreilor în ghetouri era terminată în partea din Transilvania aflată sub administrația guvernului de la Budapesta.

Ghetourile au funcționat în 25 de orașe și comune mai mari.[140]

Regulamentul unui astfel de ghetou la Oradea precizează:

"Interzicerea părăsirii ghetoului; orice tentativă se pedepsește cu împușcarea;

- se interzice orice fel de contact cu exteriorul;
- instituirea în ghetou a unei discipline militare și supunerea necondiționată a evreilor față de ordinele date de jandarmi;
- interdicția de a părăsi camera în care au fost cazați. Scularea a fost stabilită pentru ora 6 și stingerea pentru ora 20. Orice fel de gălăgie, discuție sau cântece sunt interzise;
- ghetoul trebuie să fie pustiu și mut atât ziua cât și noaptea;
- ofițerii unguri și germani vor fi salutați cu capul descoperit, în poziție de drepți. Salutul în poziție de drepți este obligatoriu și pentru femei."[141]

Circa 8 000 de evrei au reușit să se refugieze în România.[142]

La 16 mai 1944 încep deportările spre Auschwitz. între 16 mai și 9 iunie trenurile morții duc 128 822 evrei din partea Transilvaniei aflată sub administrația hortystă. Se adaugă un alt tren la 27 iunie cu 2 819. în total 131 641.[143]

Câți au supraviețuit? Cifrele diferă.

în detașamentele de muncă obligatorie au fost încorporați, în 1942-1944, 14 881 persoane.[144]

Potrivit analizei datorate lui Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, din cei 151 125 evrei locuitori în Transilvania de Nord, au

supraviețuit circa 58 00C[22] M au pierit în lagărele naziste 90 295 sau 60,9% din total.[145]

După o altă estimare, au supraviețuit circa 41 650[146]. Numărul victimelor este, în acest caz, 110 530 sau 73,1% din total.

*în Transilvania de Nord a avut loc cea mai rapidă aplicare a "Soluției Finale", într-o cooperare și sincronizare deplină între autoritățile naziste și cele ale guvernului prezidat de premierul ungur Sztojai. **

*

Câți evrei se aflau în România în 1945, la finele războiului? Numărul lor a fost estimat la 355 972. Diferența în plus față de recensământul din 1942 = 292 149 se explică prin revenirea supraviețuitorilor din Transnistria, Germania și alte locuri.[147]

Pierderile de vieți au fost evaluate la circa 15 000 din Vechiul Regat, Transilvania de Sud și Bucovina de Sud; la 108 710 din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța; 90 295 în Transilvania de Nord anexată în septembrie 1940 de Ungaria. în total 214 005. Răspunderea revine autorităților române și româno-ger- mane pentru 123 710 victime și celor ungare sub directiva lui Eichman pentru 90 295 oameni.

"în nici o țară dominată de naziști n-a supraviețuit o așa de mare proporție a populației evreiești."[148]

Adunând supraviețuitorii (355 972) cu cei care au pierit (214 005) obținem un total de 569 977. Comunitățile evreiești numărau la 29 decembrie 1930 (recensământul) 728 115 persoane. Rămân, așadar 158 138.

Dr. W. Filderman și Sabin Manuilă, în studiul citat (vezi nota 1), apreciază că în jur de 100 000 evrei s-au retras cu trupele sovietice, în iunie-iulie 1941. Dacă această cifră se confirmă, tot mai rămân 58 138 persoane dispărute despre care nu știm încă nimic. Desigur, toate aceste cifre sunt provizorii.

O cercetare sistematică a arhivelor din România, Rusia, Ucraina,

---

22' în martie 1944 trăiau în Ungaria, inclusiv Transilvania de Nord, circa 825 000 evrei. După ocuparea țării de către Wermacht (19 martie 1944), aproximativ 500 000 au fost deportați și asasinați, în intervalul aprilie - iunie, cifră care cuprinde și evreii din Transilvania sub dominație ungară. Din luna iulie, deportările au încetat.

în octombrie 1944 regentul Miklos Horlhy a fost arestat de trupe SS, iar guvernul a fost preluat de formația de extremă dreaptă "crucile cu săgeți". în aceste împrejurări au mai fost uciși câteva mii de evrei. Restul, în jur de 300.000 au supraviețuit până la finele războiului, care, între timp, se desfășura chiar pe teritoriul Ungariei: Istvan Deâk, *Changing sides and changing lives,* recenzie la volumul editat de David Cesarani, *Genocide and rescue. The Holocaust in Hungary,* 1944, Oxford 1998, 220 p, recenzie publicată în "Times Literary Supplement", 3 iulie 1998, p. 23 - 24.

Germania și Israel pot aduce date noi. în cifrele de mai sus nu sunt cuprinși evreii locuitori în Transnistria (inclusiv Odesa) unii din ei internați în lagărele de concentrare dintre Nistru și Bug.

*

La întoarcerea armelor în august 1944 opinia publică din România știa prea puțin - din auzite - despre deportările și morții din Transnistria.

în toamna lui 1944 presa începe să scrie despre execuțiile sumare din Basarabia în vara Iui 1941 și lagărele de dincolo de Nistru.[119]

Procesele criminalilor de război, între 14 mai și 13 iulie 1945 au adus informații noi până la nivelul opiniei publice. Patru din cele cinci loturi judecate de "Tribunalul Poporului" cuprindeau pe cei ce "administraseră" lagărele dintre Nistru și Bug. Presa, strict cenzurată, a redat mai pe larg desfășurarea primului proces - anume represaliile de la Odesa din octombrie 1941. Celelalte procese au fost mult mai sumar redate. Ulterior au fost judecați și condamnați și unii din autorii pogromului de la Iași din iunie 1941.

Informarea opiniei publice despre soarta evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei, s-a făcut cu retorica obișnuită a presei comuniste. Faptele au fost înecate într-o avalanșă de vorbe și calificative; presa nu a publicat numărul victimelor.

Dintr-o inițiativă individuală au fost editate în 1947 trei volume de documente oficiale și alte mărturii[150] (dar fără trimiteri la fondurile de arhivă).

Actul de acuzare - 123 pagini tipărite[151] - al procesului mareșalului Ion Antonescu și a unor membri ai guvernului său, cuprinde câteva paragrafe -

cca. 21 pagini - privind "românizarea"[152], deportarea și uciderile din Basarabia și nordul Bucovinei.[153]. Acuzarea nu face o expunere sistematică a politicii de discriminare rasială. Se dau și unele cifre, ca de exemplu, 486 354 hectare pământ confiscat de la proprietarii evrei, 1 471 unități industriale "românizate" (fabrici de ulei, mori, fabrici de spirt...)[154]

Se precizează și totalul deportărilor din Basarabia și Bucovina: 108 000. Câte victime? Actul de acuzare spune numai: "mii de bărbați, femei și copii au pierit de foame, frig și boli."[155]

După instaurarea "Republicii Populare Române", capitolul despre soarta evreimii române în 1940-1944 a rămas închis. Manualele școlare menționează numai pogromul de la Iași "unde au fost asasinați peste 2 000 de oameni, în cea mai mare parte evrei." De asemenea: "Numeroși alți cetățeni, fără deosebire de naționalitate, dar în special evrei, au fost internați în tabere de muncă.[156] în rest, nimic.

în 1984, la 40 de ani de la deportarea evreilor din nordul Transilvaniei de către autoritățile hortyste sub directiva celor hitleriste, a apărut la București un documentar consacrat acestei tragice realități. Anterior apăruse și un studiu asupra pogromului de

la Iași, din iunie 1941.[157]

Sub regimul comunist, de peste patru decenii, capitolul despre lagărele din Transnistria a rămas închis și cercetării și opiniei publice și mai ales tineretului din școlile generale, licee și universități. O cercetare sistematică a arhivelor românești a început în ultimii ani (vezi addenda).[158]

ADDENDA

După redactarea acestui capitol (în primele luni din 1997), au apărut o serie de lucrări cu noi mărturii și analize Pentru o mai deplină informare, ele au fost incluse în prezenta "addenda".

A. Documente

1. Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România a adăugat două *noi volume de documente din anii 1940-1942.*[159] Informațiile de arhivă aduc următoarele precizări:

In zilele ce au urmat evacuării precipitate a armatei și administrației române din Basarabia și nordul Bucovinei, sunt înregistrate *violențe și ucideri de evrei,* astfel:

a) 50 de evrei uciși la 1 iulie 1940, în vecinătatea cimitirului israelit și în diferite puncte ale orașului Dorohoi. Autorii: soldați din grupul 2 Grăniceri și 8 Artilerie, ce se retrăgeau din zona Herța, unde fuseseră "umiliți și batjocoriți" de evreii de acolo. "Ca răzbunare au început să tragă în evrei" la cimitirul israelit. Cele 50 victime (52 după registrele Stării Civile), cuprindeau 11 femei, 34 bărbați, 5 copii; între ei și 6 militari evrei care-și efectuau stagiul în armata română.[166]

b) O sumă de călători evrei aruncați din trenurile în mes (1-3 iulie); 16 și-au pierdut viața, alți 72 răniți, unii cu "leziuni grave".[161]

*

Statul Național-Legionar. Violențe și ucideri efectuate de Poliția legionară, la Ploiești, Hârșova; tabelul nominal - cu adresele respective - a 118 evrei uciși în timpul rebeliunii legionare.[162]

începutul războiului

Progromul de la Iași 29-30 iunie și "trenurile morgii"-, două trenuri cu 2 430 și 1 902 evrei, plecate din Iași la 30 iunie. Primul tren a sosit la Călărași la 6 iulie orele 15. Raportul oficial consemnează 1 414 decedați în timpul drumului și 69 muribunzi, dintr-un total de 2 430. Pentru celălalt tren volumul de documente nu dă numărul celor decedați.[163]

Tot în primele zile ale războiului căpitanul Ioan Stihi a ordonat împușcarea a 60 de evrei evacuați de trupele germane din Tg. Sculeni (Basarabia). Preotul din satul Stânca, unde a avut loc execuția, a

stăruit, fără rezultat, ca evreii să-i fie dați pentru a-i evacua în interior. Motivarea uciderilor: asupra acestora - scrie raportul regimentului 6 Vânători, - s-au găsit "arme și grenade de proveniență rusă".

Alți "400 evrei bărbați și femei" au fost executați de militari din același regiment, după ocuparea satului Mărculești. Același raport scrie că din grupul celor 400 "circa 80 erau răniți, fapt care dovedește că au luptat contra noastră, nefiind în uniformă".[164]

în Târgul Herța, au avut loc execuții sumare (minimum 132 persoane) și devastrea locuințelor a circa 1 500 evrei din localitate, de către militari din Divizia 7 infanterie, comandată de generalul Olimpiu Stavrat, (în subordine maiorul Gheorghe Vartic).[165]

♦

în primele săptămâni ale războiului autoritățile au dispus și concentrarea evreilor în anumite perimetre ale unor localități, ca, de exemplu, la Focșani Dorohoi, lași, Bacău, București, chiar Galați[166].

Dar Ministerul de Interne a dat ordin tuturor prefecturilor, la 31 iulie 1941, ca "niciun evreu să nu poarte nici un semn distinct că este evreu, fiindcă aceste semne de distincțiune pot da naștere la reacțiuni ce nu le vrem".[167]

*

în iulie-august au Ioc execuții sumare în Basarabia, 451 în lagărul Tătărești, județul Cetatea Albă (9 august); alți 200 împușcați la 6 august.[168] Are loc adunarea evreilor în anume lagăre: Edinița (județul Hotin) - circa 10 000; Secureni (Hotin) și Otaci (Soroca) - aproximativ 30 000; (din care 20 852 la Secureni); la Atachi - 10 500; la Cosăuți (Transnistria) - 13 000; Vertujeni (Soroca) - 12 600 etc.[169]

La 16 octombrie 1941 au fost emise și ordinele pentru constituirea unui ghetou la Cernăuți.[170] Din oraș au fost evacuați 28 391, iar 16 569 au rămas pe loc.[171]

La 10 octombrie 1941 se ordonă evacuarea peste Nistru a evreilor din ghetoul Chișinău și a celor din sudul Basarabiei.[172]

La 15 octombrie, guvernatorul Basarabiei, generalul Gh. Voiculescu precizează: "Curățirea va fi totală, nefiind îngăduit sub nici un motiv ca după ce operațiunea va fi încheiată, să se mai găsească pe teritoriu vreun evreu, indiferent de cauze".[173]

*

La 12 noiembrie 1941, Profesorul Gh. Alexianu, guvernatorul Transnistriei dă ordonanța nr. 23 prin care se stabilesc "regulele de viață" ale evreilor evacuați:[174]

"Art. 2. ... Evreii vor fi cazați, ținându-se în seamă numărul membrilor familiilor, în locuințele părăsite de refugiați ruși sau evrei".

"Fiecare familie de evreu care primește o locuință va avea îndatorirea să o pună de îndată în bună stare și să o țină curată".

"Dacă aceste locuințe nu vor fi suficiente, evreii vor fi cazați și în locuințele particularilor ce se vor destina, urmând a plăti chiria ce se va stabili".

"Art. 3. Toți evreii dintr-o comună vor fi înscriși într-un registru special...

"Art. 4. Niciun evreu nu poate părăsi comuna în care i-a fost fixat domiciliul, decât cu autorizația prefectului județului...

"Art. 5. Toți evreii dintr-o comună formează o colonie, care se administrează de șeful de colonie, numit dintre evrei, de pretorul raionului".[174]

în septembrie 1941 s-au înființat "lagărele pentru evrei, pe Bug", în 33 comune.

în aceste lagăre se aflau, în total 110 002 persoane. Erau evrei din Transnistria sau "evacuați" din Basarabia?

Documentul nu precizează. Spune numai că evreii au venit "prin Moghilev, lampol, Râbnița și punctul laska (Jeska).

"Afară de aceste lagăre" - precizează raportul Inspectoratului de jandarmi Transnistria - "mai sunt ghetouri în: Odesa, Tiraspol, Balta și Golta."[175]

în schimb, un buletin informativ al aceluiași Inspectorat, precizează că până la 15 decembrie 1941, au fost aduși în Transnistria pentru plasare la Bug 118 847 evrei. Este vorba - după toate probabilitățile - de cei deportați din Basarabia și nordul Bucovinei.[176]

*

Condițiile în care au fost deportați o parte din evreii bucovineni sunt înfățișate de fostul primar al orașului Cernăuți, Traian Popovici, într-un memoriu din 14 iulie 1942, adresat mareșalului Ion Antonescu.

Traian Popovici estimează că execuțiile sumare efectuate de unii militari, în iulie-august 1941, în nordul Bucovinei, se ridică la "ceva peste 15 000".

Deportările, s-au făcut "în condițiuni din cele mai profund viciate și arbitrare posibile, "fără de niciun preăviz prealabil, în miez de noapte... prin surprindere", "exact după sistemul bolșevic". S-a adăugat și o "tendință evidentă de a servi în prima linie poftelor nesățioase de îmbogățire ale organe.or de executare și ale interpușilor lor".

"Cei deportați, adaugă Traian Popovici, - "au fost expuși, ajunși la locul destinației, la cele mai inimaginabi'e chinuri...".

în continuare memoriul cuprinde și propuneri pentru a îndrepta ceea ce mai era posibil.[177]

*

Numărul evreilor din Odesa 44 417 - (4 ianuarie 1942), din care 12 234 fuseseră deja deportați până la 23 ianuarie 1942.[178]

*

La 21 august 1942, guvernatorul Basarabiei, generalul C. Gh. Voiculescu, raporta că au fost "evacuați" în Transnistria 55 867 evrei din Basarabia și 45 867 din Bucovina, plus alți 231, în total 101 965.[179]

B. Lucrări

1) Radu loanid, *Evreii sub regimul Antonescu'*[*0] o analiză întemeiată, în cea mai mare parte, pe numeroase documente inedite. Ele provin din arhivele românești - Marele Stat Major, Serviciul Român de Informații, Ministerul de Externe, Arhivele Naționale. Documentele se află microfilmate la Institutul de Cercetări al Muzeului Holocaustului din Statele Unite. în plus, autorul a consultat și documente din Arhivele Centrale ale Republicii Moldova, și ale Republicii Ucraina - cele din Cernăuți și Odesa.

Cercetarea este efectuată cronologic, din 1940 și până în 1944. Autorul ajunge la următoarele concluzii:

In zilele evacuării Basarabiei și nordului Bucovinei

Execuții sumare între 29 iunie și 1 iulie 1940, în comunele Mihoreni, (județul Dorohoi), Zăhărești și Șerbăuți (județul Suceava), Ciudei (circa 16 km SV de Storojineț), orașele Dorohoi și Galați. Numărul victimelor cca 510 din care 400 evrei la Galați, de unde încercau la 30 iunie să treacă în Basarabia).

"Pogromurile din județul Dorohoi - notează Radu loanid - nu par a fi fost rodul unor dispoziții date de autoritățile militare sau civile centrale. Ele au fost urmarea unor inițiative locale, în general necoordonate și consecința logică a isteriei propagandei antisemite".

Statul național-Iegionar

în intervalul 6 septembrie 1940 - 22 ianuarie 1941 "au fost asasinați în țară 15 evrei: 11 la Ploiești, 3 la București și 1 la Hârșova".

Rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941

Evreii uciși la București, de rebeli - 120.

Pogromul de la Iași (28-30 iunie 1941)

900 evrei uciși în orașul lași, potrivit estimărilor scriitorului Marius Mircu; 254 asasinate atestate documentar. în "trenurile morți" au pierit: (dintr-un total

de 2 530) - 519 în trenul care a plecat din lași la 30 iunie și a ajuns la Călărași la 6 iulie; 1 194 (dintr-un total de 1 902) în trenul nr. 2, în total 2 713 morți prin lipsă de apă, de aer, de mâncare, de căldură insuportabilă...

Autorii masacrelor? Potrivit depoziției locotentent-colonelului Traian Borcescu, audiat la 12 noiembrie 1945 de acuzatorul public Dumitru Săracu - au participat trei echipe ale Serviciului Special de

Informații, conduse respectiv de Grigore Petrovici și căpitanul Gheorghe Balotescu; de maiorul Tulbure și de Gheorghe Cristescu-Gică (Matatias Carp, *Cartea Neagră,* voi. 2, ed. 2-a, 1996, p. 52).

Au acționat direct și legionarii "înarmați și instruiți de SSI"; complicitatea și inițiativele "unor militari germani" sunt evidente în tot ce a petrecut în cursul pogromului pe străzile orașului Iași, ca și în curtea Chesturii, în timpul îmbarcării evreilor în gara acelui oraș, în vagoane ermetic închise.

Dintre cei care au asasinat evreii în Iași, se cunosc nominal: gardianul Roman, Ștefan Scobai, Dumitru Cercel, Dumitru Rusu, Leon Cristiniuc, Constantin Blinduț, Rudolf Urbaș, Ion Ciubotaru, sergentul TR Mircea Manoliu...

Inginerul Naum (creștin) și preotul ortodox Răzmeriță au fost împușcați mortal fiindcă au încercat să salveze evrei. Grigore Porfir, directorul morii "Dacia" a reușit să apere circa 100 evrei; la fel și farmacistul Beceanu - zeci de evrei; comisarul de poliție Suvei a eliberat circa 350 evrei ce urmau a fi duși la Chestură -; la fel și comisarul Mircescu și gardianul Sava, "au salvat numeroși evrei, sfătuindu-i să nu iasă in casă sau ținându-i arestați".

în primele săptămâni de război, au avut loc masacre și execuții însoțite, nu odată, de atrocități în numeroase sate, comune și orașe din nordul Bucovinei și Basarabia. Astfel la: Stânca Roznovanu, Crasna, Storojineț, Bănila (pe Șiret). Stăneștii de Jos și de Sus, Cireș, Vilvaca, Herța (oraș), Sadagura, Hotin (oraș), Lipcani, Lincăuți, Ceplăuți, Milovăț, Edineți, Noua Suliță, Bălți (oraș), Telenești, Orhei (oraș), Bravicea, Onișcani, Chirova, Tibirca, Vărzava, Onești, Cobâlea, Negureni etc, etc.

Numărul victimelor de estimat astfel:

Ucideri efectuate de militari din unități identificate ale armatei române, în multe cazuri cu indicarea nominală a celor vinovați: (și cu trimitere Ia sursele de arhivă sau memorialistică): 5 841 persoane asasinate fără indicarea documentelor care cuprind cifrele: 10 964.

Execuții efectuate de unități speciale ale armatei germane: 6 348.

Total: 5 841 + 10 964 + 6 348 = 23 153.

Deportarea evreilor din Basarabia și nordul Bucovinei în Transnistria.

Autorul conchide că: - "un total de 124 000 evrei ... (81 000 evrei din Basarabia și 43 000 evrei din Bucovina) au părăsit teritoriul acestor provincii împreună cu sovieticii.

" - aproximativ 190 000 de evrei din Basarabia și Bucovina s-au aflat sub administrație românească o dată cu intrarea trupelor române în aceste teritorii.

" - se știe că numărul evreilor deportați din Basarabia și Bucovina în Transnistria este de aproximativ 123 000 (118 000 în timpul toamnei lui 1941 și 5 000 în cursul verii lui 1942).

" - rezultă că 65 000 evrei din Basarabia și Bucovina au fost uciși în primele luni de război (asasinate în masă, morți în lagărele de tranzit sau întimpul deportărilor".

în subcapitolul "Deportările din Basarabia și Bucovina" (p. 191-226) autorul descrie pe larg cum s-au efectuat deportările însoțite de violențe, jafuri, confiscări, brutalități și execuții sumare, în modalități care îngrozesc și numai la o simplă citire.

Numărul celor uciși este precizat numai în trei cazuri, în total 1 460 (cca 500 evrei din lagărul de la Secureni 100 - în apropiere de Atachi, 860 în satul Corbul).

Se adaugă cifra 23 153 (vezi mai sus) și obținem *un total de 24 613 evrei care, potrivit unor documente certe, a unor mărturii și estimări au fost asasinați începând din iulie 1941 și până la deportarea peste Nistru.*[181]

Diferența până la 65 000 evrei din Basarabia care au fost "uciși în primele luni de război", urmează a fi lămurită eventual prin noi cercetări.

Concluziile cercetării:

"Cel puțin 250 000 evrei și-au găsit moartea sub jurisdicție românească, asasinați din ordinul autorităților (centrale sau locale) românești, uneori în colaborare cu germanii, deseori fără concursul acestora". Cifra de 250 000 morți se împarte, potrivit autorului, astfel:

45 000 evrei uciși în Basarabia și Bucovina de trupele române și germane în 1941"

75 000 din evreii deportați din Basarabia și Bucovina în Transnistria

120 000, total parțial.

La care se adaugă, "cel puțin 130 000 evrei localnici" uciși (adică din Transnistria, nota D.C.G.).

Mai ales Ia Odesa și în județele Golta și Berezovca".

Evreii supraviețuitori la finele celui de-al doilea război mondial: "aproximativ 375 000".[182]

De asemenea:

- "... la București, chiar în clipele de deznădejde, se stabilise un dialog ciudat între autoritățile românești și conducătorii comunității evreiești ... un permanent canal de comunicare cu autoritățile românești..."[183]
- "demersurile unor civili sau militari români, dintre care unele au avut consecințe fericite, au constituit, totuși, cazuri izolate, excepții. Regula generală o constituiau, însă, teroarea, jaful, violurile, deportările, asasinatele".[181]

Acest volum cuprinde și următoarele:

- "Tradiția antisemită din armata română, care avea să joace un

rol important în decimarea și deportarea evreilor români și sovietici în cel de-al doilea război mondial, ia naștere încă din secolul al 19-lea."'[85]

- "Politica antisemită a statului român a fost călăuzită (în 1940-1944 nota D.C.G), pe tot parcursul ei de criterii meschine, de ordin pragmatic, conferind uneori faptelor o dimensiune evident oportunistă."

"Trei elemente au cântărit foarte mult în balanța morții și supraviețuirii evreilor români: violența incontrolabilă, corupția și oportunismul."[186]

- în anii 1940-1944 (august) "România era un stat fascist și totalitar..."; cârmuirea se efectua "în condițiile dictaturii militare..."'[87].

2) O conferință cu participare internațională a avut loc în Statele Unite, la Washington D.C., 25-26 iunie 1996, sub auspiciile "United States Holocaust-Memorial Museum" și "The Rosenthal Institute for Holocaust Studies of the City University of New York."

Tema:

Nimicirea evreilor români și ucrainieni în era Antonescu (The destruction of Romanian and Ukrainian jews during the Antonescu era).

Cele 13 comunicări prezentate la conferință au fost reunite într-un volum în limba engleză, cu același titlu.[188]

3) Lucrarea clasică și de largă circulație a lui Raul Hilberg *Exterminarea evreilor din Europa* a apărut de curând în limba română.[189] Un capitol analizează soarta evreilor din România, din Basarabia și nordul Bucovinei în anii 1940/1944.[190] Informația pusă astfel la dispoziția cercetătorilor și a opiniei publice internaționale nu a ajuns și în Republica Socialistă România, unde regimul comunist ignora pur și simplu politica antisemită, ca și deportările și uciderile efectuate de autorități în România în amintitul interval.

Autorul face și bilanțul tragediei: la 1 septembrie 1943 mai trăiau 50 471 evrei (din care 5 000 copii) deportați din Basarabia, nordul Bucovinei și județul Dorohoi.

în toamna lui 1941, trecuseră Nistrul circa 119000; aproximativ 25000 "pieriseră în timpul marșului forțat pe Nistru"; în plus, "10 000 fuseseră uciși de germani în august 1941". Astfel supraviețuitorii "reprezentau mai puțin de o treime dintre evreii loviți de cataclism".[191]

*

"România a devenit începând cu anul 1939, cel mai important loc de îmbarcare pentru emigranții evrei ilegali".[192] Veneau din Austria, Germania, Cehia, unii din Ungaria. Căutau să scape de urgia nazistă. îmbarcarea: din Constanța, Sulina, Tulcea și Brăila. Destinația: Palestina aflată sub mandat britanic.

Atitudinea guvernului de la Londra: Cartea Albă dată publicității la 17 mai 1939 limita la 75 000 persoane cifra maximă de imigranți evrei pentru tot intervalul aprilie 1939-31 martie 1944. Ceea ce echivala cu 15 000 persoane pe an. Față de numărul mare de evrei care - firesc - doreau să scape de "înaintarea" nazistă în Europa, era foarte puțin.

Autoritățile române au fost în general favorabile tranzitului prin România, fără să se implice direct.

în primăvara anului 1939 intrarea imigranților ilegali în România cu destinația Palestina a fost îngăduită numai în măsura în care o navă era gata pregătită pentru a-i prelua.

Londra a făcut mai multe demersuri Ia București penru a opri acest tranzit. Partea română răspunea că, potrivit Statutului Dunării din 1921, pasagerii care călătoreau pe Dunărea maritină (Brăila-Sulina) și se îmbarcau pe alte vase, nu se aflau sub jurisdicția română.[193]

Un memorandum redactat de Foreign Office și Colonial Office dădea cifra de 11 000 imigranți ilegali și 9 000 legali intrați în Palestina din aprilie și până în septembrie 1939. Ministrul coloniilor, Malcom Mac Donald, declara în Camera comunelor (octombrie 1939) că, din iulie până în septembrie 1939, au intrat în Palestina 6 323 persoane sosite cu opt nave, din care șase plecate din porturi românești.[194]

Generalul Ion Antonescu, devenit Conducătorul statului, era, în principiu, favorabil emigrării evreilor. La 11 octombrie 1940 el primea în audiență o delegație a Organizației Sioniste din România (L. Mizrachi și dr. S. Singer) pentru a discuta acest subiect. La 19 februarie 1941 vasul Darien II pleca din Constanța cu 522 evrei români. Ei au ajuns la Haiffa unde au fost internați ca emigranți clandestini. Au fost urmați de câteva zeci de evrei, îmbarcați pe vase mici, în martie-mai 1941.

însărcinatul cu afaceri ad-interim al României la Washington răspundea, la 16 mai 1941, unei întrebări primite de la Ministerul Afacerilor Străine din București în felul următor:

"Guvernul american a admis până acum destul de ușor evreii cu stare care au cerut *individual* imigrarea în Statele Unite... De teama unui curent antisemit, înșiși evreii americani preferă ca imigrația cosângenilor lor să se facă prin infiltrare discretă...

"La greutăți se mai adaugă faptul că evreii din răsăritul Europei n-au fost niciodată considerați aici ca elemente a căror imigrare trebuie încurajată..."

"Deși evreii au o puternică influență în Statele Unite, guvernul american n-a admis în masă evrei săraci, ci a acordat permise de intrare numai evreilor care s-au distins în artă și știință sau care posedă capital în America.

"Când e vorba de fapte, simpatia americană pentru evrei operează numai până Ia un punct: intervenții indignate în favoarea evreilor din Europa - da; admiterea în masă a mult deplânselor victime

ale persecuțiilor antisemite - nu".[195]

Informat asupra uciderilor și deportărilor din Basarabia și nordul Bucovinei în iulie-octombrie 1941, Departamentul de Stat, Secția pentru Afacerile Europene, comenta astfel în noiembrie 1941 (prin Cavendish W. Cannon) proiectul emigrării a 30 000 evrei din România în Siria sau Palestina: "... o migrare a evreilor români va ridica deci, problema unui tratament similar pentru evreii din Ungaria și, prin extindere, pentru cei din toate țările unde s-au derulat intense persecuții."[196]

în 1942, toamna, guvernul român a propus, prin intermediar, legațiilor S.U.A. și Marii Britanii din Turcia, ca evreii deportați în Transnistria să fie aduși *pe nave românești,* până în Palestina, aliații urmând să acopere numai costul transportului.

De la Washington nici un răspuns. Londra a comunicat că nu poate mări numărul de certificate de imigrare în Palestina. Foreign Office-ul considera propunerea primită de la București - dacă era adevărată - ca o "tentativă de

șantaj". Dacă planul reușea, el ar fi îngăduit Reich-ului și sateliților săi să scape de cetățenii lor "indezirabili" încasând și bani.[197]

Dinspre autoritățile de la București nu a existat o politică de emigrare coerentă. Nici nu putea fi, de vreme ce marile puteri angajate în conflict nu voiau sau nu aveau inters să sprijine efectiv proiectele de emigrare.

Politica oficială a guvernului de la București față de evrei este prezentată și într-un memoriu remis Legației Reich-ului din București (12 martie 1943):"... pentru rezolvarea deplină a problemei evreiești în România există numai o singură soluție: emigrarea...".[198]

în asemenea condiții, au avut loc plecări în grupuri mici, pe nave vechi. La 12 decembrie 1941 vasul *Struma,* impropriu transportului de pasageri, părăsea Constanța cu peste 700 emigranți evrei, fără vize de intrare în Palestina. Sosit la Istanbul vasul a trebuit să oprească deoarece apa intra în cală. Autoritățile turcești au refuzat debarcarea emigranților. Cele britanice n-au voit să elibereze vizele de intrare în Palestina. în cele din urmă vasul s-a întors în Marea Neagră unde a fost torpilat de submarinul sovietic SC-213. Au fost salvați numai 4 pasageri.[199] în martie și aprilie 1942, trei mici vase - *Euxim, Mihai* și *Mircea* - au plecat totuși din Constanța și Sulina și au dus câteva zeci de evrei până în Palestina.[200]

O ultimă dramă pe Marea Neagră a avut loc în noaptea de 5 august 1944. Trei vase cu emigranți - *Bulbul, Morina* și *Mefkure* - ajunseseră în apropierea coastelor turcești. Ultimul a fost atacat de o navă de război germană, mitraliat și scufundat. Din 302 emigranți - cei mai mulți din București, Cernăuți, Arad - au scăpat cinci![201]

După ultimele recapitulări, din martie 1941 și până în august 1944, 17 vase cu cca. 4 500 - 4 600 emigranți evrei au plecat din Galați, Brăila, Constanța și Sulina. Două din ele, *Struma* și *Mefkure* au fost scufundate. Celelalte au ajuns la destinație.[202]

*

Din Franța ocupată între 1940-1944 au fost deportați spre lagărele morții din Reich, în jur de 55 000 evrei cetățeni străini și 21 000 evrei de naționalitate franceză; la finele războiului mai erau în viață circa 3 OOO![203]

Din datele adunate de "Centre de Documentaton Juive" din Paris, printre cei deportați și uciși erau și cca. 3 300 evrei cetățeni români. Legația României pe lângă guvernul francez de la Vichy, ca și Consulatul român de la Paris, au făcut repetate demersuri pentru a proteja și chiar repatria pe evreii cetățeni români. Rezultatele au fost foarte modeste și puțin au fost efectiv salvați. Zeci de documente inedite atestând aceste eforturi au fost recent publicate.[204]

*

4) Alături de volumele de documente (vezi mai sus punctul 1), au început să apară în România și lucrări care analizează informația de arhivă sau publicată. Un recent volum se ocupă de *asasinatele sau* / ș/ *execuțiile de la*

Dorohoi (1940), București, Iași și Odesa (1941)™. Concluziile autorului Alex Mihai Stoenescu:

a) asasinatele de la Dorohoi (2 iulie 1940) au fost efectuate de militarii din Legiunea de jandarmi Hotin și din regimentul 3 grăniceri: 50 evrei uciși (34 bărbați, 11 femei, 5 copii); nu este vorba de un pogrom organizat de armată.[206]

b) rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941: 490 răniți și morți din care 346 români și 144 evrei, "toți evreii morți (118) au fost asasinați de rebeli".[207]

c) "Masacrul de la Iași - trenurile morții"[208]. Pentru orașul Iași, autorul este de acord cu estimarea lui Radu loanid 900-1 000 evrei asasinați. Cele 2 trenuri au cuprins 4 504 persoane (2 530+1 974) din care au murit pe drum "minim 2 196, maxim 2 717, ceea ce este enorm pentru o autoritate care afirmă că dorește să-i salveze".[209] Cifrele de 12 000 - 13 000 sau 15 000 victime la Iași, nu au acoperire documentară - cel puțin până în prezent.

d) Soarta populației evreiești din Basarabia și nordul Bucovinei în vara 1941. Autorul estimează "că au pierit între 1941 și 1944 cel puțin 60 000 evrei din cei deportați din Basarabia și Bucovina și cel puțin 60 000 evrei transnistreni". Numărul celor deportați din Basarabia și nordul Bucovinei la est de Nistru oscilează între 119 065 - 112 077 - 110 033.[2,°] Lucrarea nu dă detalii asupra felului cum au pierit sau au fost împușcați evreii din largărele transnistrene.

e) "Cazul Odesa", represaliile ordonate de mareșalul Ion Antonescu după ce clădirea în care a fost instalat Comandamentul Militar Român, a sărit în aer, la 22 octombrie 1941, orele 17,45: 93 militari (între care 4 civili), uciși de explozie.

Au fost executați, la 23 octombrie între orele 3/4 și 11 dimineața, ca
represalii, 417 evrei de către militari

regimentul 23	-102
regimentul 33	- 85
regimentul 38	-100
regimentul 3	-130
Total	-417[211]

Versiunea actului de acuzare din mai 1946, că în dimineața zilei de 23 octombrie au fost împușcați 5 000 de oameni la Odesa, rămâne la stadiul de simplă afirmație.[212]

Explozia și represaliile au avut o urmare: execuțiile de la Dalnic (vezi mai sus, în capitolul de față).

Același act de acuzare afirmă că aproximativ 5 000 de ostateci luați la 23 octombrie, au fost duși la Dalnic (circa 3 km de Odesa) și închiși în patru magazii (fiecare de 25-30 m lungime și aproximativ 10-15 lățime). A urmat executarea lor în masă, cu mitraliere, grenade și prin aprinderea magaziilor.[213] Autorul consideră - reluând demonstrația mareșalului Ion Antonescu la procesul din mai 1946 - că în cele patru barăci, la dimensiunile menționate nu puteau intra mai mult de 3 000 oameni.[214] Totuși conchide: "Forțat și superficial, am putea accepta și că 5 000 ar fi intrat în cele 4 magazii."

*

5) La finele lunii aprilie 1998 a fost prezentată opiniei publice din România versiunea în limba română a lucrării în trei volume *Transnistria* datorată istoricului Jean Ancei de la Universitatea din Tel Aviv (Israel)[215].

Ediția în română este o premieră și va fi urmată de versiunea în limba engleză. Analiza și relatările se întemeiază pe o foarte largă informație inedită din arhivele de la Moscova, Kiev, Odesa, Nicolaev, Chișinău, de la Muzeul Holocaustului din Washington D.C. (Statele Unite ale Americii) unde se află microfilmate mii de documente din Arhivele Naționale ale României.

Cercetarea urmărește, etapă cu etapă și cronologic, lichidarea sumară, deportarea, ghetoizarea, executarea în masă, și - într-o sumă de cazuri - supraviețuirea evreilor din Basarabia, nordul (în parte și din sudul) Bucovinei și din Transnistria, în intervalul (iulie 1941 - ianuarie/ februarie 1944.

Lucrarea începe cu "Marile operațiuni de exterminare" în 1941-1942. Este vorba de deportarea evreilor basarabeni și bucovineni la est de Nistru și îngrămădirea lor în diferite puncte (lagăre) în apropiere de râul Bug.[216] Convoaiele au trecut Nistrul prin Moghilev, lampol, Râbnița și Tiraspol. Masacre ale evreilor deportați au avut loc la *Golta;* apoi la *Bogdanovca* în zilele de 21-24 decembrie, apoi 28-30 decembrie 1941; 3 sau 4 ianuarie până la 9 ianuarie 1942, când omorurile au fost oprite.[217] La *Domanevca,* un "mic târg evreiesc pe drumul ce leagă Odesa de Golta"[218] omorurile au început în jur de 10 ianuarie 1942 și au continuat până la 18 martie. Evreii erau uciși în

grupuri de câte 300-400, cu pauze "după fiecare acțiune"; cadavrele au fost arse ca și la Bogda- novca. *Acmecetca,* un sat pe Bug (18 m sud de Bogdanovca și 18 km nord de Domanevca): aici evreii internați au fost lăsați să moară de foame, prin izolarea totală de populația locală.[219]

Al doilea volum cercetează soarta evreilor din orașul Odesa. Luând drept veridică o scrisoare circulară a lui Viaceslav Molotov din 6 ianuarie 1942, de la Moscova, autorul consideră că în primele 24 de ore după intrarea armatei române în oraș, "au fost ucise 8 000 persoane, din care o mare parte erau evrei."[220]

Domnia terorii din Odesa și tratamentul românesc al evreilor în acest oraș poate fi definit ca un regat al terorii".[221]

Un prim recensământ al evreilor, continuă autorul, a dat cifra de 35 000. O a doua statistică, efectuată de Primăria Municipiului Odesa pe baza declarațiilor "îngrijitorilor de imobile", a ajuns la "aproximativ 100 000", cifră care include și pe evreii din județul Odesa.[222]

Capitolul "Odesa" cuprinde represaliile efectuate după explozia din seara zilei de 22 octombrie, la clădirea unde se instalase Comandamentul militar român. Este citat - ca sursă documentară - Ilya Ehrenburg, care afirmă că în Odesa, la 23 și 24 octombrie erau "mii de spânzurători". La Dalnic "douăzeci și două de mii de evrei de toate vârstele", evacuați din Odesa; "au fost înghesuiți în patru magazii" și uciși; cifra este preluată după actul de acuzare a] procesului Ion Antonescu din mai 1946 și dintr-un raport sovietic de anchetă sovietic din septembrie-decembrie 1944.[223]

Internarea în ghetouri a tuturor evreilor din Odesa este aprobată de Conducătorul Statului la 5 decembrie 1941. Atât locuitorii orașului cât și cei din toate județele sudice "ale Transnistriei, au fost deportați în lagărele morții de la Bogdanovca și Domanevca.[22,1] De la 12 ianuarie 1942 și până la 11 aprilie 1942

total 32 643 evrei[225], cu destinația finală - județul Berezovca. Aici au fost concentrați "pe partea românească a Bugului", cam la 7 km nord de satul Mihailovca; "până la începutul lui mai 1942 cei 28 000 evrei care au fost duși în satele germane din Transnistria și au fost exterminați de SKR (formațiune specială nazistă)".[226]

Al treilea volum *Transnistria* cuprinde studiul epidemiilor de tifos care au făcut ravagii mortale pentru deportați[227]; Biserica Ortodoxă Română și evreii din Transnistria[228]; "genocidul în lumina statisticilor românești."[229]

*

Din aceste trei volume, ca și din alte recente lucrări, câteva constatări se cuvin subliniate și reținute.

1) *Amploarea și oroarea holocaustului evreilor din Basarabia, nordul Bucovinei (parte și din sud) și a celor din Transnistria.* Mărturiile și relatările sunt cutremurătoare.

"La începutul lui decembrie 1941, am fost luați din Vazdovca și trimiși la Zahariovca (sate la est de Râbnița, nota D.C.G.), unde am fost ținuți într-un grajd deschis într-un câmp, lângă sat. Acolo am găsit

câteva mii de evrei din Chișinău și am staționat timp de 8 zile. în câmp deschis fără hrană... în fiecare zi, zeci de oameni mureau și corpurile lor erau asvârlite pe câmp fiindcă era ger aspru... în jurul datei de opt decembrie, spre seară, pe viscol și ger mușcător, au fost trimiși mai departe... spre Bogdanova... toți cei care rămâneau în urmă erau împușcați de polițiștii care erau ucrainieni în slujba prefecturii."

Despre arderea cadavrelor celor uciși la Bogdanova: "Eu am făcut parte dintr-o echipă însărcinată în primele zile cu strângerea morților care fuseseră împușcați în drum spre executarea; după câteva zile am lucrat la scoaterea morților dintr-o groapă unde fuseseră aruncați câteva mii de morți ... După alte câteva zile am lucrat la altă groapă unde erau cam 400-500 morți...

Erau geruri mari, era imposibil să le scoatem, am fost obligați să tăiem bucăți din cadavre și să le transportăm în spate la gropile unde se ardeau cadavrele... Câți am rămas în viață am lucrat la arderea cadavrelor în luna ianuarie și februarie [1942]... Făceam stive la arderea cadavrelor... așa că a durat circa două luni până ce am prefăcut cenușă din frații noștri; în geruri mari ne încălzeam cu cenușa caldă" (declarația unui supraviețuitor, Haim Cogan).

*

Relatarea lui Maica Barbălată din Bolgrad, despre un convoi de evrei, prin sudul Transnistriei, spre Domanevca.

"Am mers pe jos, tot timpul bătaie... Ziua umblam prin ploaie, iar seara ne ducea să dormim în colhozuri părăsite fără geamuri cu hainele ude așa dormeam, iar în zori începeai să mergi, pe drum jandarmii se schimbau din post în post... Treceam numai prin sate care erau contra evreilor, eram huiduiți și țipau după noi că ne duce la moarte, să scăpăm de voi..."[230].

*

Deportarea evreilor din Odesa, "Trenul dric", relatată de locotenentul V. Ludușanu (la 18 ianuarie 1942).

"Era o iarnă cumplită, cum numai în Rusia se poate întâlni... Vânt nebun, nouri bosumflați și grăbiți scuturau cerul Odesei... Era în amurg... Cam 1 200 de femei, copii și bătrâni din Odesa au fost aduși la gară sub escortă germană înarmată... Evreii au fost distribuiri în zece vagoane de vite; asta înseamnă 120 oameni într-un vagon.

Pe vagon scria 8 cai sau 40 de oameni ... Au fost înghesuiți, împunși cu vergele de metal, îngrămădiți în vagoane, dar au încăput... Apoi trenul a început să se miște. Spre moarte. Era un tren mortuar, un dric."

*

La 12 ianuarie 1942, raportează colonelul Broșteanu, a pornit evacuarea evreilor din Odesa spre zona Mostovoi - Vasilievo din

județul Berezovca. Ce-i așteaptă pe deportați?

"în comunele de plasare - citim în continuare în raportul adresat de colonel administrației din Transnistria - li se găsește cu foarte mare greutate loc de cartiruire, întrucât populația ucraineană nu-i primește, astfel că mulți rămân adăpostiți în grajdurile colhozurilor."

"Din cauza gerului care coboară până la (-) 20°C; precum și din cauza lipsei de hrană, a vârstei și stării lor șubrede, mulți cad pe drum, unde îngheață...".

"Pe traseul ce se parcurge rămân cadavre care se îngroapă în șanțurile antitanc din acea regiune. Pentru îngroparea acestor cadavre oamenii din regiune se scot cu greutate căci caută, pe cât posibil, a se sustrage de la asemenea operațiuni."

*

Asasinarea unor evrei din Berezovca de către detașamente speciale naziste, pe un deal în apropiere de satul Mostovoi (relatarea familiei Max Haimovici, supraviețuitori în 1943, din lagărul de la Berezovca).

"Ajuns aici, alături de marele convoi care era acolo, ni s-a ordonat să ne dezbrăcăm și în același timp să depunem toate lucrurile prețioase...".

"După aceea a spus să ne așezăm în linie, în fața unor gropi"; naziștii din detașamentul special SKR "erau masați în hainele lor negre cu banderole strălucitoare de metal...".

"... Au luat câte o înghițitură de alcool", apoi au împușcat "câțiva copii mici, trași de la sânul mamei lor și după aceea beți, fără să mai aibă conștiința limpede, au început să secere sufletele așezate în ordine, la ordinul unui comandant..."[231]

Exemplele pot continua.

*

2) A doua constatare: pentru aceste deportări, asasinate și omoruri prin înfometare și boli, fără o elementară asistență: *răspunderile sunt și rămân întotdeauna individuale. Asemenea și judecarea și pedepsirea crimelor.*

între 14 mai și 13 iulie 1945 "Tribunalul Poporului" din București, a judecat, în viteză, patru procese ale unor persoane acuzate de crime de război pe teritoriul U.R.S.S.

Primul Iot (14-22 mai), a cuprins 38 persoane, în majoritate militari: generalii Nicolae Macici, Nicolae Trestioreanu, Corneliu Calotescu și Florin Ghineraru; coloneii Mihai Niculescu (în contumacie), Stere Marinescu, Gh. Zlă- tescu, 1. Murgescu, Modest Isopescu, Ștefan Gavat, N. Pătrășcoiu; căpitanii Radu Ionescu, Eugen Bălăceanu (în contumacie), Sever Burădescu și C. Clin- ceanu; locotenenții: Dumitru Ciachir și Grigore Trepăduș; sergenții Ștefan Solomon (în contumacie), Mihail Dumitrescu, N. Melinescu... Tribunalul a pronunțat 29 condamnări la moarte, comutate, la

propunerea guvernului Petru Groza, în închisoare pe viață. O sumă din inculpați erau cu adevărat răspunzători de faptele lor; dar generalul Nicolae Macici a fost condamnat fără a se ține seama că nu a fost implicat de fel în represaliile de la Odesa, în octombrie 1941.[232]

Al doilea lot din aceeași categorie a inclus 21 acuzați, direct implicați în "administrarea" lagărelor și zonelor de deportare a evreilor în Transnistria. De astă dată, tot cu aprobarea guvernului, Tribunalul Poporului a pronunțat 4 condamnări la închisoare pe viață, 12 de la 3 la 25 ani și 5 achitări. Condamnați: locotenent colonel Vasile Agapie, fost comandant al lagărelor de evrei de la Vârtejeni și Mărculești (25 ani închisoare); maiorul Dionisie Fotino, fost șef al jandarmeriei din lampol (închisoare pe viață); căpitanul Ștefan Mihăilescu, fost comandant al jandarmeriei din Râbnița (25 ani închisoare); Ioan Mihăilescu, fost inspector al Băncii Naționale a României (închisoare pe viață); Cristodor Popescu (15 ani), Ion Haranga (8 ani), Alfred Follender (8 ani), llie Jugănaru (5 ani), Isac Graur, Constantin Ruxandra și Constantin Mihailuc (câte 3 ani fiecare). Au fost condamnați în contumacie: Gh. Popescu și Marin Niță (închisoare pe viață); Pintilie Valuta (25 ani); Constantin Ivanovici și Constantin Călugăreanu (20 ani fiecare). Au fost achitați: maiorul Teodor Delcea, fost comandant al închisorii Râbnița, Mihail Paliga, Ion Carneală, Cristu Naum și Ștefan Solomon.[233]

Exemple ale celor vinovați de crime de război sau împotriva umanității pot continua.

în cele trei volume "Transnistria", autorul subliniază în repetate rânduri răspunderea directă a mareșalului Ion Antonescu, a lui Mihai Antonescu și a guvernatorului Gh. Alexianu, pentru deportările și uciderea evreilor, fie în Basarabia și nordul Bucovinei, fie între Nistru și Bug. în depoziția sa către Tribunalul Poporului, profesorul Gheorghe Alexianu respinge o atare acuzație și afirmă că unități ale jandarmeriei și ale armatei poartă răspunderea deportărilor și asasinatelor.

*

3) Asemenea fapte constituie *crime împotriva umanității.*

Conceptul a fost clar definit în statutul Tribunalului Internațional de la Nurenberg, articolul 6c (1945):

"Asasinatul, exterminarea, subjugarea în sclavie, deportarea și orice alte acte inumane comise contra populației civile, *înainte sau în timpul războiului* -

sau la fel, *persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase,* când aceste acte sau persecuții *au constituit sau nu* o violare a normelor de drept ale țării unde ele s-au petrecut..." (sublinierile D.C.G.).

"Crima împotriva umanității" include și *genocidul.*

O Convenție a Națiunilor Unite, din 9 decembrie 1948, îl definește astfel: *"Genocidul* se înțelege ca unul din actele de mai jos, comise *în intenția de a distruge în total sau în parte un grup național,*

etnic, rasial sau religios, cum sunt a) asasinarea membrilor unui grup; b) atingerea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor grupului; c) supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care antrenează distrugerea fizică totală sau parțială;..."[23,1]

Regimul nazist, ca și regimurile comuniste din Europa centrală de Est și de Sud est, cât și cel sovietic, au folosit puterea de stat, în numele unei ideologii, pentru a elimina fizic, social și cultural categorii întregi declarate aprioric ca adversare ce trebuiesc neapărat "lichidate".

Crimele contra umanității și genocidul practicat oficial de regimul nazist ca și de cel comunist se cuvin a fi înscrise permanent, explicit, cu detalii, în manualele școlare, spre cunoaștere și condamnare, pentru toate generațiile ce vor urma. A le uita este de neiertat.

*

4) *Dezvăluirea și condamnarea unor atari crime - holocaustul evreilor din al doilea război mondial și genocidul comunist dintre 1945 și 1989 - nu pot duce, sub nici un motiv, la culpabilizarea și incriminarea colectivă a unei națiuni.*

Iată câteva exemple din volumele recent apărute în versiunea română:

"Nu este o exagerare să spunem că *România era cea mai antisemită țară a Europei antebelice.* încă din secolul al XlX-lea, *antisemitismul românesc* era un fapt bine stabilit".[235]

"De asemenea, ororile din lagărele de concentrare *românești* - care fuseseră înființate și erau conduse chiar de către *români...* erau *mai elaborate și mai atroce decât tot ce cunoaștem să fi avut loc în Germania"* (sublinierile D.C.G.).[236]

*

"într-o măsură chiar mai mare decât jandarmii și poliția, *armata română răspundea de inițierea politicii de pedepsire, întemnițare și persecuție a evreilor din Transnistria".*

"Dimpotrivă, tocmai *ofițerii de armată, începând de la general și până la sublocotenent,* au fost cei care au intervenit pentru a se asigura că politicile antisemite sunt aplicate în totalitate..."

"Motivele comportamentului respectiv sunt înrădăcinate, în primul rând, în *tradiția antisemită a armatei,* în atitudinea ostilă *demonstrată întotdeauna de comandanți față de soldatul evreu..."*

"Statul major al armatei a IlI-a devenise un fel de câine de pază în privința implementării ordinului de a curăța sudul Transnistriei de

toți evreii..."

"... Ordinele secrete și imensa operațiune de omorâre, ordonată de *români,* pe malurile Bugului..."

"Aceste cifre (evreii asasinați, nota D.C.G.) reprezintă o *realizare teribilă a românilor,* doar cu patru luni înainte, Isopescu fusese alarmat, conform propriilor rapoarte, de potopirea județului (Golta) de aproximativ 72 000 evrei" (toate sublinierile D.C.G.).[237]

Culpabilizarea globală continuă:

"în timp ce județul Golta, locul central al *campaniei de exterminare în masă săvârșite de români* poate fi descris ca un «regat al morții», domnia terorii din Odesa și *tratamentul românesc* al evreilor în acest oraș poate fi definit ca un «regat al terorii»".

"Și într-adevăr, *armata română* a fost deplin *implicată la toate nivelele, în crimele de război și în crimele contra umanității* din Odesa, mai mult chiar decât în Basarabia și Bucovina. *Armata română* a primit și implementat un ordin de *comitere a unui genocid.* Ea a înconjurat, arestat, împușcat și spânzurat mii de evrei și a dat foc la 18 000 evrei, conform propriilor sale rapoarte" (autorul nu arată Ia ce rapoarte face referire).

în prima lună, între 16 octombrie și 13 noiembrie 1941, 30 000 evrei (din Odesa, nota D.C.G.) fuseseră deportați pe jos, pe lângă cei aproape 30 000 măcelăriți la Dalnic, pe străzi și în șanțuri." Comentariul autorului: "Oricum, acest număr ne oferă o imagine sigură asupra *dimensiunilor acțiunii criminale îndeplinite de români în oraș."*[23t]

Deportarea și uciderea evreilor în 1941:

"în iulie - augut 1941, zeci de mii de evrei au fost uciși în Basarabia și Bucovina, ca urmare a *politicii deliberate a României* de «purificare a pământului strămoșesc», un eufemism pentru epurarea etnică ordonată în secret de Antonescu."

După ce a cercetat arhivele din Moscova, Kiev, Odesa, Nicolaev, Chișinău și ale Muzeului Holocaustului de la Washington, autorul celor trei volume Transnistria 1941-1944, scrie în postfață între altele:

"Mi-am dat seama că, de fapt, n-am cunoscut amploarea Holocaustului conceput și executat de Statul Român..."

"Nu știam că circa 170 000 din acești evrei (din Transnistria, nota D C.G.), au fost lichidați *chiar de români* sau predați nemților pentru lichdiare... "

"Nu am știut de implicarea *corpului medical românesc, civil și mil·tar* în această crimă și de *răspunderea morală a Bisericii Ortodoxe Române* față de atâția morți pornind de la refuzul de a-i considera pe evrei drept oam .....

"în general, când am început studiul nu i-am crezut pe *români capabili de asemenea crime împotriva umanității, de o așa inimă rea* și credeam că doar *nemții, ucrainienii, lituanienii* pot ajunge în așa un grad de dezumanizare..."

"România va continua deci să se strecoare prin sau pe lângă istorie crezând că poate fi în același timp democratică și reacționară, civilizată și barbară, umanistă și șovinistă, occidentală și balcanică... ca apoi să fie din nou și din nou surprinsă că nimeni nu o ia în serios."[239] (toate sublinierile, D. C. G)

*

5) Cine cercetează și dorește să restabilească adevărul privind Holocaustul evreilor din Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria în 1941-1944, *are de stabilit și de analizat faptele, de nominalizat vinovății;* dacă aceștia nu pot fi identificați, de arătat unitatea administrativă, militară sau de jandarmerie răspunzătoare; de asemenea, emitenții feluritelor ordine, de la centrul puterii și până la "executanți"; dacă este posibil, cum au fost interpretate atari ordine de subalterni. Numai în acest fel "purificarea etnică" operată în Basarabia, nordul Bucovinei și, în parte, în Transnistria poate fi reconstituită în adevăratele ei cuprinderi și vinovății.

Unii autori au amplificat faptele, prin comentarii și formulări, din care am citat câteva exemple. Ele sunt, de fapt, mai numeroase. Explicit și / sau implicit, atari comentarii și formulări proiectează trei concluzii:

- românii cu instituțiile lor sunt cu toții, global, răspunzători de cele făptuite în anii 1940-1944;
- antisemitismul este o trăsătură caracteristică și constantă a nației românești;
- vinovăția aruncată asupra națiunii întregi în 1940-1944 este implicit extinsă asupra celei de astăzi.

Când perspectiva cercetării este etnicizată, când vina este atribuită unei întregi colectivități, armatei și instituțiilor ei, pentru crime săvârșite de anume indivizi sau unități; când scrisul exprimă, fățiș sau abia ocolit, resentimente, ostilitate și chiar patimă; când încriminarea este proiectată global în trecut și sugerată și pentru prezent, atunci cercetarea nu mai respectă regulile cumpănirii și obiectivității, cu atât mai imperative cu cât faptele au fost de o maximă gravitate.

într-un asemenea caz este grav schilodit atât actul de minimă dreptate datorat victimelor, cât și respectul cuvenit istoriei fiecărui popor.

O atare incriminare colectivă lovește în România cel puțin două generații care - la fel cu cele din alte țări - a trăit experimentul comunist timp de 42 de ani. Sălbăticia, cruzimea, ororile regimului comunist, închisorile și lagărele sale de exterminare lentă au fost aidoma celor ale regimului nazist. "Purificarea" unei societăți întregi pe criterii de clasă a urmat - și cronologic și ca amploare - "purificării" etnice din anii războiului. Fascismul și comunismul s-au întrecut unul

pe altul prin amploarea distrugerilor și a anihilării oamenilor. Ambele regimuri sunt definitiv condamnate, chiar dacă adepții sistemului sovietic nu vor să recunoască, îi tot găsesc scuze și motivări.[240]

A arunca vina asupra unei națiii întregi este o mare necuviință.

*

6) Manifestările și măsuri antisemite au avut loc și au fost editate în multe țări din Europa secolelor XVI-XV1II (ca și anterior). Când asemenea manifestări sunt amintite în Principatele române în secolul al XVI-lea[241], o cercetare echilibrată reclamă o comparație între "primele măsuri juridice antisemite" din Moldova și Muntenia secolului XVI și alte state, în același interval.

"Antisemitismul juridic românesc" din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu diferitele sale componente și acțiuni [242] *a* fost o realitate.

Ea se cuvine însă explicată:

- în ce împrejurări s-a produs;
- dacă este un fenomen propriu României sau avea loc și în alte țări ale Europei până la primul război mondial;
- ce forme a luat în România în comparație cu alte cazuri.

A explica înseamnă a restabili realitatea, nicidecum a căuta "motivări" sau "scuze". A nu explica, așa cum se procedează prea adesea, înseamnă a prezenta numai o față a realității.

7) "Tradiția antisemită din armata română care avea să joace un rol important în decimarea și deportarea evreilor români și sovietici în cel de-al doilea război mondial, ia naștere încă din secolul al 19-lea"[243]

Motivele comportamentului militarilor români față de evrei în 1940 - 1944, "sunt înrădăcinate, în primul rând, în tradiția antisemită a armatei, în atitudinea ostilă demonstrată din totdeauna de comandanți față de aliatul evreu..."[244]

Manifestările, violențele și crimele au avut loc și ele trebuiesc explicit recunoscute și consemnate.

Concomitent este necesar a se reaminti și alte componente ale participării evreilor în armata română.

Conform recensământului din 1912, trăiau în România 241 088 evrei, din care numai 4 668 erau cetățeni români, 7 987 aveau cetățenie străină, iar 228 430 erau "fără protecție."[245]

în 1916 au fost mobilizați circa 23 000 evrei adică aproape 10% din totalul comunității. Spre comparație:

-în Anglia, peste 25 000 militari evrei, dintr-un total de circa 250 000;

- în Franța, în jur de 10 000 față de 110 000 evrei francezi în total.[246]

Efectivele de evrei români mobilizați în 1918 - 1919 au avut 882 morți, 740 răniți, 3 043 dispăruți, iar 825 au fost decorați de la cele mai înalte distincții până la cele obișnuite.[247]

în legătură cu armata, de reamintit încă un fapt: în ianuarie 1945, 3 445 ofițeri de rezervă evrei au fost reintegrați în controalele armatei române. Ei făceau parte din toate armele: infanterie, artilerie, geniu, chimică, medici, veterinari, administrație. Ei fuseseră scoși din controale în 1940, odată cu aplicarea legilor antisemite.[248]

Ar fi util și necesar de comparat această cifră de 3 445 ofițeri cu numărul ofițerilor de rezervă evrei din armatele britanică, franceză polonă sau a Statelor Unite, în 1939.

*

Numai prin cunoașterea tuturor componentelor unei realități putem reconstitui echilibrat, cât mai aproape de adevăr, și acest capitol tragic din istoria României anilor 1940 - 1944.

Altminteri, ajungem la formularea *"antisemitism ancestral"* atribuit societății românești [2‘19]. Concept pe care nici un om cu simțul măsurii și cu respect față de semenii săi nu-1 poate admite.

***

DEPORTAREA ȚIGANILOR (RROMILOR) ÎN TRANSNISTRIA

Această deportare aproape ignorată.sub regimul comunist, a fost pusă în discuție, în treacăt, la procesul mareșalului Ion Antonescu în 1946, și recent, după zeci de ani de tăcere.[250]

O lucrare datorată istoricului Viorel Achim cuprinde documentația și concluzii echilibrate privind acest capitol al istoriei României în al doilea război mondial. Cele ce urmează se întemeiază pe rezultatele acestei cercetări.[251]

Recensământul din 1939 următoarele totaluri ale etniei rromilor: (atunci recenzați ca țigani)

Tot'd 262 501 persoane sau 1,5% din populația României[252]

Pe provincii:
Transilvania: - 75 342 țigani (2,3% din populația provinciei)
Banat - 17 919(1,9%)
Crișana-Maramureș - 15 895 (1,3%)
Oltenia-22 238 (1,5%)
Muntenia 71 784 (1,8%)
Moldova-32 194 (1,3%)
Bucovina - 2 164 (0,3%)
Basarabia - 13 518 (0,3%)
Dobrogea - 11 446 (1,4%)
Total - 262 501

La procesul din mai 1946, mareșalul Ion Antonescu a declarat:

"Problema țiganilor. Din cauza camuflajului, în București și în orașe, erau furturi și omoruri și atuncea mi se cerea de către opinia publică ca să-i apăr... După multe cercetări și investigații, s-a constatat că erau țigani, care unii dintre ei t iau chiar înarmați cu arme de război și făceau aceste atacuri. Toți țiganii aceștia care au fost deplasați, unii aveau câte 17 condamnări... *l-am deplasat în Transnistria. Ordinul meu, ș:-mi iau răspunderea* r; *estei chestiuni.* Și mă justific pentru ce am făcut.[1] (sublinierea D.C.G.).[253]

Situația rromilor ce făcuseră infracțiuni provocase o primă reacție a Conducătorului Statului, la 7 februarie 1941:

"Toți țiganii din București trebuie scoși. Dar înainte de a-i scoate, trebuie să ne gândim unde îi ducem și ce facem cu ei. Soluția ar fi fost să așteptăm până ce se asanează bălțile Dunării, ca să facem sate țigănești acolo și să-i ocupăm cu pescuitul etc..."

"O altă soluție este să intrăm în tratative cu proprietarii mari. în Bărăgan totdeauna a fost lipsă de brațe de muncă. Să construim aceste sate, nu definitiv, dar să facem niște case și barăci, organizație sanitară, comerț, cârciumi etc."[25]''

Ordinele de deportare au fost date numai verbal pentru îndeplinire Inspectoratului General al Jandarmeriei. Ele nu au fost publicate.

între 25 iunie 1942 și 15 august 1942, au fost "evacuați" în Transnistria 11 441 țigani nomazi (2 352 bărbați, 2 375 femei și 6 714 copii).

între 12 și 20 septembrie 1942 - al doilea val de deportări: 12 176 "țigani stabili", dar care avuseseră condamnări, erau recidiviști sau nu aveau o ocupație precisă pentru a trăi.[255]

în total, 24 617 persoane, adică 9,38% din cei recenzați în 1930.

Cei deportați n-au avut răgazul să-și lichideze bunurile, nici chiar să-și ia lucrurile strict necesare traiului zilnic. în multe cazuri au profitat jandarmii și polițiștii, care au cumpărat vite și obiecte gospodărești la prețuri derizorii.

în mai multe locuri, sătenii au cerut autorităților să nu procedeze la "evacuări", deoarece țiganii erau și meșteșugari (fierari etc.) și satul avea nevoie de ei.

în Transnistria ce mai mare parte a nomazilor a fost "așezată" în județul Golta; cei stabili (13 850), "aproape toți, în județul Oceakov." "Cazarea" a avut loc în bordeie săpate în pământ sau în case din care au fost evacuați ucrainienii, obligați concomitent să se mute în locuințele consătenilor lor din aceeași localitate.

O mică parte din rromi au avut de lucru în Transnistria, la ferme și colhozuri (obștii).

O notă din 5 decembrie 1942 arată în direct situația celor peste 13 000 țigani "stabili", deportați în județul Oceakov și îngrămădiți în comunele Kovalikova și Balșaia - Karanika și în cazarma de la Alexandrudar:

"în timpul cât au stat în cazărmile de la Alexandrudar, țiganii au trăit într-o mizerie de nedescris. Erau alimentați insuficient. Li se

dădeau 400 gr pâine pentru cei capabili a munci și 200 gr pentru bătrâni și copii. Li se mai dădeau puțini cartofi și foarte rar pește sărat și acestea în cantități extrem de mici.

"Din cauza proastei alimentări unii țigani - aceștia formează majoritatea - au slăbit într-atât că au ajuns numai schelete. Zilnic mureau - mai ales în ultimul timp - câte 10-15 țigani. Erau plini de paraziți... Săpun nu li s-a dat de când au venit, din care cauză nu s-au spălat nici ei și n-au putut să-și spele singura cămașă ce o au... Din cauza foametei la care sunt supuși, i-au speriat pe ucrainieni cu furturile..."

Rapoartele lunare ale jandarmeriilor locale arată că preocuparea autorităților civile pentru a asigura existența rromilor a fost minimă.

Mulți au murit de foame, frig, condiții mizere. "Cu valoare de estimare, se poate aprecia că aproximativ jumătate din cei circa 25 000 de țigani din România care au fost deportați în Transnistria, și-au găsit moartea acolo".[250]

Din toamna lui 1943, deportați! supraviețuitori au început, din proprie inițiativă, să se întoarcă în țară. Cei rămași s-au retras la vest de Nistru, în martie-aprilie 1944, uneori chiar cu concursul militarilor români și a lucrătorilor de la CFR.

Restul comunităților de țigani din România (90, 62%) nu și-au pierdut cetățenia română, bunurile lor nu au fost "românizate''; parte din rromi au fost mobilizați și au participat pe front.[257]

Deportarea țiganilor în Transnistria a avut un caracter rasial. Dar problema țiganilor n-a constituit "o prioritate". "Ea a ocupat un rol cu totul marginal în politica guvernului" (Antonescu).[258]

Spre comparație, se cuvine amintit că numai 12% din cei 14 325 țigani locuitori ai Reichului nazist au rămas în viață; că în Croația ustașilor au supraviețuit numai 1 (unu)%! Că în teritoriile ocupate de forțele naziste, au fost uciși între 70 și 80% din țiganii ce locuiau acolo (în Belgia, Olanda, Luxemburg, Franța de nord, Austria, Cehia, Polonia, Serbia, Estonia, Lituania, Ucraina...).[259]

NOTE

[1] După religie s-au declarat evrei 756,930; dintre aceștia 518 754 vorbeau idiș. Datele sunt preluate din studiul: Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II* - text bilingv, englez și român, Romanian Cultural Foundation, Iași, 1994, editat de Kurt W. Treptow, introducere de Larry Watts, p. 60. Datele statistice sunt preluate, în continuare, din acest studiu.

[2] întreaga acțiune politică și diplomatică până la semnarea Tratatului privind minoritățile în Carol lancu, *Le combat international par l'emancipation des Juifs de Roumanie. Documents et tâmoignages,*

Volume I (1913-1919), Universite de Tel Aviv, 1994, p. 293-300. Volumul publică 104 documente, inedite în cea mai mare parte; constituie cea mai documentată analiză a acestei teme, urmărită în toate fazele ei.

[3] Textul Constituției din 1923 în *Documente privind istoria României între anii 1918-1944,* editate de loan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, coordonator Ioan Scurtu, Ed. Didactică și Pedagogică, București 1995, p. 55.

[4] privind dobândirea și pierderea naționalității române.

[5] *Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 1. Legislația antievreiască;* volum pregătit de Lya Benjamin, coordonator Sergiu Stanciu, prefață Șef rabin dr. Moses Rosen, Editura Hasefer, București 1993, p. 26-27.

[6] Octavian Goga prim ministru; împreună cu profesorul A.C. Cuza, șefii Partidului Național Creștin, cu un program antisemit.

[7] Vezi mai sus Decretul în *Legislația antievreiască,* I, p. 30 - 31.

[8] *ibidem,* p. 27.

[9] Adică la 84% din totalul de 728 115 evrei locuitori în România în 1930.

'°*Legislația antievreiască,,* p. 33-36.

[11] Prim ministru Ion Gigurtu, ministrul justiției prof. univ. Ion V. Gruia. Ministerul Giugurtu a funcționat între 4 iulie și 4 septembrie 1940: *Enciclopedia Partidelor Politice,* p. 269-270 (vezi nota 18).

[12] Referatul introductiv și textul decretului în *Legislația antievreiască,* I, p. 37-51. în continuare se dau citate și se rezumă aceste texte, fără a se mai îndica sursa.

[13] de fapt din 22 iunie 1940.

[14] Nr. 2650.

[15] Dispoziția Ministerului de Interne din 12 iulie 1940: *Legislația antievreiască,* I, p. 50, nota 2.

[16] Idem, p.51-56.

[17] Sub numele de "Liga Apărării Național Creștine".

[18] Prin fuzionarea cu gruparea lui Octavian Goga, sub numele de "Partidul Național Creștin". Pentru toate aceste date, *Enciclopedia partidelor politice din România,* București 1995, sub datele respective, p. 228-257.

[19] Notă informativă către Marele Stat Major Român, la 30 iulie 1940, în Ioan Scurtu, Constantin Hlihor. *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru,* Editura Academiei de înalte Studii Militare. București, 1992, p. 55.

[20] Raportul prezentat de comandantul Regimentului 28 Dorobanți în Scurtu-Hlihor, *op.cit.,* p. 59.

[21] *ibidem,* p. 68.

[22] *ibidem,* p. 71.

[23] Cristian Troncotă, *Iadul de peste Prut, 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941,* în "Magazin Istoric", nr. 3, 1994, p. 16.

[24] Relatare din surse sovietie, *Osobâi Arhiv Moscva,* Fond 491,

opis 1, dosar 1, f. 237, publicată de Gh. Buzatu, *Evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei în 1940,* Editura Majadahonda, București 1995, p. 16 și nota 37.

[25] *ibidem,* p. 30 și nota 80.

[26] Cristian Troncotă, *Iadul de peste Prut.*

[27] Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, *op.cit.,* p. 38.

[28] Relatarea doamnei Silvia Ciplea, născută Jeleriu, nepoată a familiei Simionovici, care a trăit refugiul din iunie 1940, revenirea din august 1941, al doilea refugiu, martie 1944.

[29] V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, T. Udrea, *Din cronica unor zile istorice,* București 1971.

[30] din 8 mai 1940.

[31] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* vol. II, p. Il-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 471.

[32] Sorin Matei, *Mizeria și gloria unui gangster: Partidul Comunist din România,* în "Cuvântul", II, nr. 6, 5-11 februarie 1991, București, p. 7.

[33] care luptase în armata română în războiul pentru întregirea României, în 1916-1918.

[34] Emil Dorian, *The quality of Witness. A Romanian Diary 1937-1944,* selected and edited by Marguerite Dorian, translated by Maria Soceanu Vamoș, introduction by Michael Stanislawski, Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1982, p. 100.

[35] Raportul semnat de Frederick P. Hibboard, secretar de legație, nr. 1496, N.A.W. 871.4016/232.

[36] Lya Benjamin, *Urgie* șf *luciditate. Documente,* în "Arhiva Cotidianului", IV, nr. 6 (38) vineri 23 iunie 1995, p. 6. Emil Dorian, *op.cit.,* p. 103 (însemnare din 3 iulie 1940).

[37] Scurtu-HIihor, *op.cit.,* p. 73.

[38] *ibidem.*

[39] *ibidem,* p. 73-74.

[40] Șerban Lupu, *Românii, mareșalul Antonescu și evreii,* în "Adevărul literar și artistic", București, 6 august 1995, p. 7.

[41] Radu loanid, *The sword of the Archangel. Fascist ideology in Romania,* translated by Peter Heinegg, East European Monographs, Boulder, 1990, table 2, p. 297-300.

[42] Șerban Lupu, *op.cit. p.6-7.*

[43] adică față de evreii locuitori în România în granițele din septembrie 1940.

[44] din Basarabia și nordul Bucovinei.

[45] Referire la comportamentul unor evrei față de armata română în retragere în iunie-iulie 1940. Pentru citatul din Ion Antonescu vezi nota 98.

[46] Nu dispun de date privind situația evreilor din aceste arii sub administrație sovietică.

[47] Decretul nr. 3415 din 16 decembrie 1941, reprodus după "Monitorul Oficial", P I, nr. 299, 17 decembrie 1941, p. 7844, în *Legislația antieureiască,* I, p. 178. Regulamentul de organizare și funcționare a Centralei Evreilor a fost edictat la 30 ianuarie 1942,

ibidem, p. 185-191. "Centrala" cuprindea 8 secțiuni: reeducare profesională; emigrare; asistență; școală și cultură; statistică; presă și editură; financiară; culte. Secția reeducării profesionale avea, între alte atribuții, organizarea evreilor pentru munca de folos obștesc, în echipe (15-20 persoane), grupe (50-60 persoane) și tabere (100-200).

Secția de asistență înființează, întreține și controlează azilurile de bătrâni, orfelinatele, cantinele, serviciul sanitar și asistența medicală a evreilor.

Secția școală și cultură: "crearea și întreținerea școlilor evreiești în condițiile legii învățământului particular"; organizează cursuri, conferințe, reprezentații cinematografice și teatrale, muzicale, numai cu artiști evrei. Centrala a editat un săptămânal "Gazeta evreiască", cărți școlare și literare (cu aprobarea împuternicitului guvernului), pt. detalii, *op.cit.,* pag. 188-189.

[48] *Legislația antieureiascâ,* I, p. 57.

[49] *ibidem,* p. 63.

[50] *ibidem,* p. 71-73.

[51] Decret-lege din 12 noiembrie 1940, *ibidem,* p. 85-88. Ulterior, prin legea 656 din 30 septembrie 1943, medicii evrei erau reprimiți în Colegiul medicilor, dar cu obligația de a forma o secțiune aparte.

[52] *ibidem,* p. 95-97, decret din 4 decembrie 1940. Un decret mai amplu emis la 12 iulie 1941, *ibidem,* p. 156-161.

[53] Decizie din 27 ianuarie 1941, *ibidem,* p. 103-105.

[54] Decret-lege din 5 noiembrie 1941, *ibidem,* p. 171.

[55] Decizie a Ministerului Lucrărilor Publice din 3 februarie 1942, *ibidem,* p. 191-192.

[56] Decizie din 15 iunie 1943, *ibidem,* p. 242.

[57] Decret-lege nr. 3438 din 11 octombrie 1940, *ibidem,* p. 70.

[58] respectiv studii umaniste, medicină, politehnică, licee, arte ... *ibidem,* p. 356-357. învățământul evreiesc din anii 1940-1944 nu a format obiectul unei cercetări anume.

[59] La 12 noiembrie 1940, decret-lege nr. 3825, *ibidem,* p. 76-79.

[60] *ibidem,* p. 135-138, Decret-lege nr. 1216 din 2 mai 1941. Vezi și decretul nr. 1219 din 2 mai 1941 și 26 mai 1942, *ibidem,* p. 140-143, p. 209-217; reorganizări și completări la 9 martie 1943 și la 27 august 1943, legile nr. 143 și 559, p. 235-241 și 247-249.

[61] Legea nr. 268 din 19 mai 1944, *ibidem,* p. 263-278.

[62] Decret-lege nr. 3347, în *Legislația antieureiască,* p. 65-68; vezi în continuare: decret-lege 2810 din 10 noiembrie 1940; *ibidem,* p. 81-84; decret-lege din 2 mai 1941, *ibidem,* p. 144-147.

[63] Decret-lege nr. 3758 din 9 noiembrie 1940; *ibidem* p. 80-81.

[64] Decret-lege nr. 3850 din 19 noiembrie 1940, *ibidem,* p. 91-92.

[65] Decret-lege nr. 3968 din 3 decembrie 1940, *ibidem,* p. 93-94.

[66] Decret-lege nr. 842 din 27 martie 1941, *ibidem,* p. 122-133, nota 5 și decizia nr. 4672 din 18 iulie 1941, *ibidem,* p. 161-162.

[67] *ibidem,* p. 132

[68] Decret-lege nr. 1253 din 6 mai 1941, *ibidem,* p. 147-149.

[69] Decizia nr. 283 din 16 martie 1942, *ibidem,* p. 202-203.

[70] Decrel -lege nr. 3984, *Legislația antieureiască,* p. 95-97.

[71] Nr. 1403, *Legislația antieureiască,* p. 150-154. Decretul-lege enumeră și categorii de lucrări de folos obștesc (art. 10 și 11).

[72] Decretul-lege nr. 2068 din 20 iulie 1942, *ibidem,* p. 97, nota 2.

[73] Decretul-lege nr. 2903 din 20 octombrie 1941, *ibidem,* p. 166-169, vezi și decretul-lege nr. 3205 din 14 noiembrie 1941, *ibidem,* p. 171-173; Decizia nr. 44833 din 19 august 1943; *ibidem,* p. 245-247; Decizia din 28 august 1943, *ibidem,* p. 249-250.

[74] Vezi și Decretul-lege nr. 46 din 17 ianuarie 1942, care transformă în bani obligația de a preda efecte, *ibidem,* p. 183-185; legea nr. 390 din 19 iulie 1944, *ibidem,* p. 279-283 (rufărie necesară armatei).

[75] *ibidem,* p. 185.

[76] Este vorba de România în hotarele din septembrie 1940.

[77] Decret-lege nr. 3361 *în Legislația antieureiască,* p. 69.

[78] *Pe marginea prâpastiei,* I, p. 98-99.

[79] Decret-lege nr. 121 din 18 ianuarie 1941, în *Legislația antieureiască,* p. 100-113.

[80] Decret-lege nr. 121 din 18 ianuarie 1941, în *Legislația antieureiască,* p. 101.

[81] *Legislația antieureiască,* p. 198.

[82] Pentru crima de sabotare a românizării.

[83] Pentru delictele de sabotare a românizării, *ibidem,* p. 201.

[84] Deciziile 100 900 și 102 064 din 3 și 10 ianuarie 1944, în *Legislația antieureiască,* p. 255-256.

[85] Larry L. Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu,* Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 412-413.

[86] în același sens s-ar fi pronunțat și Mihai Antonescu înainte de 10 noiembrie 1941, la o tatonare a ministrului plenipotențiar al Germaniei la

București: Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu,* p. 281-282 și notele 38-53 la pag. 408. Toate aceste documente provin din surse germane. Nu au fost publicate documente din arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României asupra acestui capitol.

[87] Consilier în problema evreiască din Legația Reich-ului la București.

[88] iulie 1942.

[89] Aceste informații numai din surse germane în A. Hillgruber, *op.cit.* și Larry L. Watts, *op.cit.* p. 414-417; cf. Lya Benjamin, *Radu Lecca și salvarea evreilor din România,* în "Societate și Cultură", nr. 5, 1994, p. 54-55.

[90] în hotarele din septembrie 1940.

[91] Se reproduce după Lya Benjamin, articolul citat; cf. Larry L. Watts, *op. cit,* p. 416-417.

[92] adică deportarea evreilor spre centrele de exterminare din Polonia.

[93] Teritorii din Polonia administrate de guvernul nazist, dar care nu fuseseră anexate direct la Reich.

[94] = deportare spre camerele de gazare.

[95] De fapt 292 149, vezi mai jos.

[96] Text rezumat și în Larry L. Watts, *op.cit.,* p. 417 și nota 92 cu trimitere la fondul de arhivă din România.

[97] Raportul citat împreună cu rezoluția mareșalului Antonescu, în Arhiva "Institutului de Studii Istorice și Social Politice" de pe lângă C.C. al PCR (azi în Fondul Academiei Române), Fondul XXIV, Dosar 3315, p. 37, raportul nr. 201371; trimiterea după Larry L. Watts, *op.cit.,* p. 417, notele 92 și 93.

[98] Mareșalul Ion Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940 - august 1944),* ediție de Vasile Arimia și Ion Ardeleanu, Editura Românul, București 1992, p. 75. Noile ținuturi - Basarabia și nordul Bucovinei.

[99] adică din România în hotarele din septembrie 1940.

[100] *ibidem,* p. 113.

[101] *Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente și mărturii,* Ed. Hasefer, București 1991, p. 317.

[102] Fragmente dintr-un amplu memoriu în *Martiriul evreilor din România,* p. 197-199.

[103] 28 septembrie 1942 și începutul lunii iunie 1943.

[104] 16 septembrie 1942.

[105] la 14 septembrie 1942.

[108] ca emisar al lui luliu Maniu.

[109] la 8, 12, 16 și 17 septembrie 1942.

[110] Toate aceste informații, într-o notă din 24 ianuarie 1944 unde se arată nominal persoanele care au intervenit în favoarea evreilor: Jean Ancei, *Documents concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust,* volumul X, Jerusalem 1986, p. 351-358.

[111] *ibidem,* pt. monseignorul Andreea Cassulo: iulie 1942, 13 octombrie 1942; 16 februarie și 13 mai 1943.

"“Numeroase alte persoane amintite de Marius Mircu, în *Oameni de omenie în vremuri de neomenie,* Ed. Hasefer, 1996, 243 p., passim.

[112] în primul rând ministrului de externe Mihai Antonescu.

[113] Jacques Ancei, *op.cit.,* vol. IV, p. 254. Nu se reproduce textul notei S.U.A.; ea se află redată în rezumat într-o notă întocmită de Richter și adresată ministrului plenipotențiar al Reich-ului la București, von Killinger, la 24 septembrie 1942.

[114] *Breviarul statistic al populației evreiești din România,* publicat de Centrala Evreilor din România, 1943, p. 9. Recensământul a avut loc între aprilie și iulie 1942. la recensământul anterior din 6 aprilie 1941, erau 302 090 evrei.

[115] *Legislația antievreiască,* p. 155-156.

[116] Relatarea se face după Memoriul oficial întocmit de generalul de divizie Emanoil Leoveanu, Directorul general al Poliției, către Conducătorul Statului, general Ion Antonescu. Raportul este datat 2 iulie 1941. Textul în *Martiriul evreilor din România,* p. 105-108.

[117] Toate citatele și relatările se dau din raportul generalului Emanoil Leoveanu, vezi nota precedentă.

[118] Declarația chestorului poliției Iași, Gheorghe V. Leahu, la 2 iulie 1941: *Martiriul evreilor din România,* p. 103.

[119] O versiune prescurtată a memoriului, semnată tot de generalul Emanoil Leoveanu, este reprodusă de Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu asul serviciilor secrete românești* cu o prefață de Dr. Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București 1994, p. 246-248. Versiunea rezumată are aceleași puncte principale afară de concluzii, unde se afirmă că "aceste atacuri au fost provocate de populația evreiască pentru a se răzbuna". Dar din versiunea rezumată *nu* rezultă de fel această concluzie. în plus, din ancheta făcută de Serviciul Special de Informații român (SSI), rezultă că "provocarea s-a făcut de un grup de elemente antisemite din Iași, în înțelegere cu germanii..." *(ibidem,* p. 200-201).

[119] cu 1 900 persoane.

[120] depărtare de câteva ore de Iași.

[121] *Martiriul evreilor din România,* p. 116-118.

[122] *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri,* prefață acad. prof. dr. Nicolae Cajal, volum alcătuit de Lya Benjamin, Ed. Hasefer, București 1996, p. 266 și 267.

[123] Andrew Nagorski, *Taking revenge. The germans of Eastern Europe paid the price for Nazi brutality,* în "Newsweek", vol. CXXXV, no. 10, May 8, 1995, p. 16-19; cifrele la pag. 19. Articolul este scris în colaborare cu Theresa Waldrop (Bonn) și Bill Powell (Berlin).

[124] *ibidem,* anume circa 7 000 000 în Silezia și Pomerania și 1 950 000 din Prusia Orientală.

[125] Exemplele sunt luate numai din Europa și fosta U.R.S.S.

[126] *Martiriul evreilor din România,* p. 141, 145, 153-157. Ca de exemplu, lagărele de la Bălți, Fălcești, Limbenii Noi, Secureni-Hotin, Vertujeni-Soroca, Răuțel...

[127] Regulamentul de funcționare al ghetoului, 11 octombrie 1941, *ibidem,* p. 164.

[128] *ibidem,* p. 165.

[129] *ibidem,* p. 146 (raport din 11 august 1941); p. 184-186 (Raport anchetă întocmit în decembrie 1941 din ordinul mareșalului Ion Antonescu).

[130] "Instrucțiuni relative la evacuarea evreilor din lagărul Vertujeni-Soroca", 11 septembrie 1941; *ibidem,* p. 158-159.

[131] începând cu 9 octombrie 1941, *ibidem,* p. 160-161.

[132] *ibidem,* p. 185-186 (același raport din decembrie 1941).

[133] *ibidem,* p. 191-193 și 231-232 (doc. din 28 februarie 1942); referat al Ministerului Afacerilor Interne, probabil din noiembrie 1943; sinteză informativă a Inspectoratului de Jandarmi Transnistria din decembrie 1941.

[134] *ibidem,* p. 231-232 (vezi nota precedentă).

[135] *Breviarul Statistic al Populației evreiești din România,* București 1943, p. 25.

[136] Sabin Manuilă and Wilhelm Filderman, *The Jewish population in Romania during World War II,* editors Kurt W. Treptow and Larry

Watts, Iași 1994, p. 37. Estimările autorilor sunt reproduse și în expunerea de față.

[137] *ibidem,* p. 36-38-39.

[138] Manuilă și Filderman dau un total de 103 919 victime, deoarece pornesc de la 109 000 evrei deportați în Transnistria, *ibidem,* p. 46-47.

[139] Potrivit recensământului oficial român din 1930. Recensământul maghiar din 31 ianuarie 1941 înscrie în aceeași arie 151 125 evrei.

[140] *Remember. 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupație hortystă,* volum publicat de Federația Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, București 1985, p. 22 cu harta respectivă. Toate informațiile sunt preluate din această lucrare.

[141] *Remember,* p. 23.

[142] Frederic Nano, ministrul României la Stockholm către Paul Frănkel, reprezentant al Congresului Mondial Evreiesc, la 11 august 1944, în *Martiriul,* p. 262-264.

[143] *Remember,* anexa 3, p. 62-63.

[144] *ibidem,* anexa 1, p. 59. Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, *op.cit.,* p. 52, dau cifra de 14 000.

[145] *op.cit.,* p. 52.

[146] *Remember,* p. 59 și anume: reîntorși în Transilvania în septembrie 1945, 15 769; plecați spre alte țări: cca 10 000; cei din detașamente - 14 881; total supraviețuitori - 41 650.

[147] Concluziile numerice sunt preluate după studiul lui Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, citat anterior, p. 34, 56 și anexa 3, p. 62.

[148] Dr. W. Filderman, *Situația numerică a Evreilor din România,* în "Jurnalul de Dimineață" din 10 august 1946, București.

[149] *Morții acuză,* în "România Liberă" 11, nr. 62, luni 16 octombrie 1944, p. 7; *Asta n-o vom uita niciodată. Asasinatul în masă de la Ghidighici trebuie sancționat,* în România Liberă, II, nr. 103, luni 27 noiembrie 1944, p. 3.

[150] Matatias Carp, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România în timpul dictaturii fasciste 1940-1944,* vol. I-1II, București 1947; ediția 2-a, îngrijită de Lya Benjamin, cu o prefață de Dr. Alexandru Șafran, Editura Diogene, București 1996, 3 volume.

[151] *Procesul mareșalului Antonescu,* p. 60-183.

[152] *ibidem,* p. 85-86.

[153] *ibidem,* p. 98, 109-112, 117, 123, 132, 134, 135-136, 147-148, 153-154, 156, 159, 169-170, 172-174.

[154] *Idem,* p. 85-86.

[155] *Idem,* p. 110.

[156] Manualul nu precizează data pogromului: Ministerul Educației și învățământului, *Istoria contemporană a României.* Manual pentru clasa a X-a, Editura Didactică și Pedagogică, București 1983, p. 95.

[157] *Remember.vezi* nota 140, Aurel Karețchi, Maria Covaci, *Zile însângerate la Iași, 28-30 iunie 1941*, București 1978.

[158] Mai multe studii și culegeri de documente au apărut în legătură cu soarta comunităților evreiești din România, în intervalul 1940-1944, din care Jean Ancei, *The Jassy syndrome*, I-II, în "Romanian Jewish Studies", vol. 1, no. 1-2, 1987; Jean Ancei, *The Romanian way of solving the "Jewish Problem in Bassarabia and Bukovina, June-July 1941,* in "Yad Vashem Studies", XIX, Jerusalem 1988, p. 187-1232; Larry L. Watts, *Carol and Antonescu: atitudes towards the use of violence in politics,* in "Romanian Civilization", volume II, no. 2, Fall-Winter 1993, p. 3-23 (îndeosebi p. 12-22); Mihai Pelin, *Legendă și adevăr,* Ed. Edart, București 1994; Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România 1930-1947, Memorii,* introducere de Jean Ancei; traducere Țicu Goldstein, Ed. Hasefer, București 1996.

[159] *Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. III 1940-1942. Perioada unei mari restriști,* Partea l-a, Cuvânt înainte acad. prof. dr. Nicolae Cajal; Coordonator științific: prof. dr. Ion Șerbănescu; cercetarea și selectarea documentelor: Sergiu Stanciu, Ion Șerbănescu, Lya Benjamin, Paula Litman, Carl Marmsohn, Leon Eșanu, Eugen Gliick, Editura Hasefer, București 1997, LXXXIV + 463 p. Vol. III; partea a Il-a, 479 p. Se va cita, în continuare: *Evreii, 1940-1942,*111/1 sau II1/2.

™ *Evreii, 1940-1942, II1/1,* p. 33-26 (doc. nr. 21 și 22),

[161] *ibidem,* p. 37-41 (doc. nr. 23 și 24).

[162] *ibidem,* p. 152-153, 163-165, 168-177 (nr. 104, 105, 111, 114, 116, 117).

[163] *ibidem,* p. 260-263 (nr. 177 și 178). Pentru arestările abuzive și uciderile de evrei în Iași, vezi 238-254 (nr. 166 - 171).

[164] *ibidem,* p. 254-255 (nr. 172) și 309-310 (p.n. 206).

[165] *ibidem,* p. 293-296 (nr. 192);

[166] *ibidem,* p. 311-313, (nr. 207, 208), p. 317-8 (nr. 212), p. 325-326 (nr. 223), p. 327-328 (nr. 221), p. 432-433 (nr. 321).

[167] *ibidem,* p. 319 (nr. 214) și p. 425-6 (nr. 312).

[168] *ibidem,* p. 353-354 (nr. 246), p. 362 (nr. 255).

[169] *ibidem,* p. 355-358 (nr. 247, 249, 250); p. 361 (nr. 254); p. 363-364 (nr. 257); p. 366 (nr. 254). La 31 august, pe raza Inspectoratului de Jandarmi Chișinău, erau internați în lagăre 31 910 evrei (din care 9 269 copii, 12 081 femei și 10 560 bărbați), p. 370-371 (nr. 263).

[170] *Evreii, 1940-1942,1II/2,* p. 20-24 (nr. 355-358).

[171] *ibidem,* p. 39 (nr. 367).

[172] *ibidem,* p. 58-65 (nr. 378-379).

[173] *ibidem,* p. 65 (nr. 380).

[174] *ibidem,* p. 84-85 (nr. 396).

[175] *ibidem,* p. 93-94 (nr. 401).

[176] *ibidem,* p. 97 (nr. 405).

[177] *ibidem,* p. 189-194 (nr. 481) și p. 212 (nr. 495).

[178] *ibidem,* p. 204 (nr. 491), cf. p. 212 (nr. 495), p. 120 (nr. 423).

[179] *ibidem,* p. 248-249 (nr. 534) și p. 265 (nr. 549) unde se dau cifrele de cca 40 000 și 50 000.

[180] Editura Hasefer, București 1997, 430 p + 16 ilustrații.

[181] Titlurile capitolelor volumului lui Radu Ioanid: I. Statutul legal al evreilor în România 1800-1944; 11. Masacrele dinaintea războiului 1940-1941; III. Masacrele de la începutul războiului; IV. Lagărele de tranzit, precum și ghetourile, deportările și alte forme de asasinat în masă; V. Transnistria; VI. Deportarea și exterminarea țiganilor; VII. Supraviețuirea în rândul evreilor români; VIII. Antonescu și evreii; IX. Concluzii; X-XI. Izvoare.

[182] Pentru cifrele date de autor privind evreii asasinați în diferitele faze ale luptelor din Basarabia și nordul Bucovinei sau în timpul deportării peste Nistru, a se consulta paginile: 55-59, 65, 74-75, 97-106, 112-116, 129-147, 198-202 și 230 și 398. Radu Ioanid citează un studiu nepublicat al istoricilor Ion Calafeteanu și Maria Covaci care apreciază numărul evreilor uciși în iulie și august 1941 la 27 500 vezi *op. cit,* p. 178 și nota 118.

[183] *ibidem,* p. 398 - 399.

[184] *ibidem,* p. 401.

[185] *ibidem,* p. 20.

[186] *ibidem,* p. 405.

[187] *ibidem,* p. 403.

[188] Apărut în seria "Social Science Monographis, Boulder", sub îngrijirea profesorului Randolf L. Braham; distribuit de Columbia University Press, New York 1997, XVIII + 413 p. Autori: Lya Benjamin, Dalia Ofer, Randolph L. Braham, Radu Florian, Jean Ancei, Paul A. Shaphiro, Leon Volovici, Radu Ioanid, Rachel Vago, Carol lancu, Victor Eskenasy, Vladimir Tismăneanu, Michael Shafir.

[189] Vol. I, traducere din franceză și engleză - Dina Georgescu, Editura Hasefer, București 1997, 752 p; vol. II, traducere din franceză și engleză - Alexandru și Magdalena Boiangiu, Editura Hasefer; București 1997, 335 p.

[190] Volumul I, p. 668-702.

[191] *ibidem,* p. 698.

[192] Andrei Șiperco, *Crucea Roșie internațională și România, 1939-1944,* Editura Enciclopedică, București 1997, p. 143.

[193] *ibidem,* p. 146.

[194] Șiperco, *op.cit.,* p. 148-149.

[195] *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944,* Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, ediție de Ion Calafeteanu (responsabil), Nicolae Dinu și Teodor Gheorghe, Editura Silex, București 1993, p. 90 (doc. Nr. 16).

[196] Șiperco, *op.cit.,* p. 152.

[197] *ibidem,* p. 154

[1981] . Calafeteanu, *Emigrarea,* p. 20; textul complet în germană, la pag. 106-112.

[1982] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România,* ediție și studiu introductiv de Alexandru V. Diță, prefață Dan Zamfirescu, Editura "Roza Vânturilor", București 1994, p. 170-172 și nota 61, pag 336.

[1983] Șiperco, *op.cit.,* p. 153.

[1984] Albert Finkelstein, *Tragedia Mefkure,* Traducere din engleză

de Lucian-Zeev Herșcovici, Editura Louis Jean, Franța, 1993, 192 p.

[1985] Cele 17 vase au fost: Dorian, Struma, Axon, Euxim, Mircea, Mihai, Europa, Viitorul, Milka A, Maritza A, Milka B, Maritza B, Belassita, Kazbek, Morina, Mefkure, Bulbul: Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)* Editura Enciclopedică, București 1994, p. 176-177; Moshe Carmilly-Weinberger, *The road to life. The Rescue Operation of Jewish Refuges on the Hungarian - Romanian Border in Transylvania 1936-1944,* Shengola Publishers, Inc., New York, 1944, p. 57.

Despre cele două susmenționate lucrări ale lui Moshe Carmilly, vezi și observațiile critice ale lui Randolf L. Braham, *The Jews of Transylvania: opportunistic historical accounts,* Review article in "East European Quarterly", XXXI; No. 4, January 1998, p. 543-554.

[1986] Dumitru Hîncu, *Un licăr în beznă. Acțiuni necunoscute ale diplomației române,* Editura Hasefer, 1997, 352 p.; cifrele la pag. 11.

[1987] Ministerul plenipotențiar al României pe lângă guvernul de la Vichy a fost Dinu Hiott, iar secretar II Dumitru C. Metta.

[1988] Alex. Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și Evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odesa,* RAO International Publishing Company, București 1998, 507 p.

Comentariul critic al volumului: Z. Ornea, *Un contencios inflamabil,* în "România Literară, XXXI, nr. 19, 20-26 mai 1998, p. 9. Cf. Lya Benjamin, *O lucrare supramediatizată,* în "Buletinul Centrului Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România", București 1998, p. 168-171.

[1989] toenescu, *op.cit.,* p. 123, pag. 135-142 cuprind "Agresiunile anti- evreiești din Moldova."

[1990] *ibidem,* p. 169.

[208] *ibidem,* p. 229-274 (Iași) și p. 274-282 ("Trenurile morții").

[1991] *bidem,* p. 253-254 și 275-276. Radu loanid, *op.cit.,* p. 104-196: cca 550 evrei asasinați în curtea Chesturii lași, 400 la cinematograful Sidoli, 100 la Uzina electrică, 50 în diferite puncte ale orașului, 18-20 împușcați în Piața Sf. Spiridon; tot ai, în jur de 1 020 asasinate.

[1992] toenescu, *op.cit.,* p. 289.

[1993] *ibidem,* p. 371. Pentru ordinul de represalii vezi p. 368; întreaga analiză a exploziei de la Odesa, p. 347-401; pentru cronologia represaliilor, p. 371-372.

[1994] *ibidem,* p. 407.

[1995] *ibidem,* p. 406-409.

[1996] *ibidem,* p. 411.

[1997] Volumul I: 399 p din care 264 p studiu și analiză, iar restul documente de epocă reproduse în facsimil; volumul 11: 399 p. (250 p, text, plus documente); vol. III 399 p (304 p. text plus documente) Editura Atlas, București.

[1998] *Transnistria I,* p. 75.

[1999] *ibidem,* p. 180-196.

[2000] *bidem,* p. 202-217.

[2001] *ibidem,* p. 218-249; citatul la p. 219.

[2002] *Transnistria II,* p. 10-11. Autorul adaugă totuși: "e greu de știut dacă această cifră este exagerată sau nu".

[2003] *Transnistria 11,* p. 14.

[2004]Raportul guvernatorului Gh. Alexianu către mareșalul Antonescu, la 11 decembrie 1941: *Transnistria II,* p. 49 și nota 66.

[2005]*Transnistria II,* o. 28 i 35-36 și 74. Pentru includerea evreilor din județul Odesa în cifra de 100 000, autorul adaugă: "se pare" (p. 74); pentru cifra de 22 000 persoane asasinate vezi și p. 241-242.

[2006]*ibidem,* p. 87 și p. 109-

[2007]*ibidem,* p. 109-116 și 119-129; cifra de 32 643 la pag. 929.

[2008]Zona era "populată de mii de germani" (p. 212). Citatul la pag. 217. "SKR" - unități speciale de represiune ale regimului hitlerist.

[2009]*Transnistria III,* p. 7-140.

[2010]*ibidem,* p. 141-267.

[2011]*ibidem* p. 269-303.

[2012]*Transnistria I,* citatele la pag. 120-121, 198, 203. Vezi și mărturiile de la pag. 168 și 237.

[2013] *Transnistria II,* citatele la pag. 112-113, 116-117, 218-219; cf. p. 114-115 și 233.

[2014]Vezi apărarea generalului Nicolae Macici în fața "Tribunalului Poporului" și care demonstrează, cu documente, că nu a fost implicat în executarea ordinului de represalii: *"Arhiva",* supliment de istorie al ziarului "Cotidianul", anul V, nr. 3 (47), vineri 22 martie 1996, p. 1-6.

[2015]Analiza acestor procese în rapoartele Misiunii S.U.A. la București, din 2, 7 și 26 iunie 1945: "Romanian Report nr. 8. Consequences of the First War Criminal Trials", June 2, 1945, no. 343 din 7 iunie 1945, Burton Y. Berry din București către Departamentul de Stat, National Archives, Washington D.C. 871.00/6-745; nr. 384 din 26 iunie 1945, Roy M. Melbourne din București către Dept. de Stat, National Archives, Washington D.C., 871.00/6-2645.

[2016]Articolul 6c din Statutul Tribunalului Internațional de la Nurenberg, ca și citatul din Convenția Națiunilor Unite privind genocidul, sunt reproduse din documentarul *Crimele comunismului,* publicat în *Aldine,* supliment săptămânal al ziarului "România Liberă", anul II, nr. 103, sâmbătă 28 februarie 1998, p. 11. Textele sunt traduse după studiul *Les crimes du communisme* de Stephane Courtois, în volumul *Le livre noir du communisme.Crimes, terreur, repression,* Editura Robent Laffont, Paris, 1997, p. 15-17.

[2017]Hannah Arendt, *Eichmann in Ierusalim. Un raport asupra banalității râului,* traducerea: Mariana Neț, postfață Dinu C. Giurescu, Editura ALL, București 1997, p. 208. Autoarea este superficial informată asupra evenimentelor din România în anii 1939-1945. De ex.: *"România a intrat în război în februarie 1941,* iar Legiunea română (Garda de Fier, nota D.C.G.) a devenit o forță militară demnă de luat în seamă, avându-se în vedere apropiata invazie a Rusiei" *(ibidem,* p. 209).

[2018]Hannah Arendt, *op.cit.,* p. 209.

[2019]Citatele toate din Jean Ancei, *Transnistria 1,* la p. 34, 35, 164, 173, 234, Cf. pag. 37, 83, 134, 135, 165-166, 201,211-213.

[2020] Jean Ancei, *Transnistria II,* la pag. 14, 41, 50, cf. p. 10, 112, 113, 123, 124, 141.

[2021]Jean Ancei, *Transnistria III,* la pag. 274, 393-395, cf. pag. 221, 258, 267, 294, 297, 300, 302.

[2022]De unde și reacțiile la o atare incriminare extinsă asupra întregi colectivități și instituțiilor sale și ignorarea genocidului practicat de regimul comunist. Atfel: Dan A. Lăzărescu, *Justiție și politică sau Justiție politică. O chestiune de drept: sare pe rana deschisă,* în "Aldine"; supliment săptămânal al ziarului "România Liberă", anul II, nr. 93, sâmbătă 6 decembrie 1997; Floricel Marinescu, *Despre «perplexitate» față de «revizionismul românesc»,* în "Aldine", II, nr. 104, sâmbătă 4 martie 1998; pag. 1 și 3; Romulus Rusan, *Comunismul - oroarea a început cu Lenin* (comentariu la un articol din "Corriere della serra" din 20 februarie 1998), în *Aldine,* nr. citat, pag. 4; Georges Mink și Jean-Charles Szurek, *Pentru o analiză complexă a comunismului,* (traducere de Bogdan lorga din "Le Monde"), în "Aldine", nr. citat, pag. 4; Jean-Claude Casanova, *Crimele comunismului - un răspuns politic* (traducere de Bogdan lorga, din "Le Figaro") în "Aldine", nr. citat, pag. 4; ing. Theodor Wexler, *Scrisoare deschisă adresată istoricului Floricel Marinescu* (observații pe marginea articolului din "Aldine", nr. 104, citat anterior); S. Damian, *Un joc de societate,* în "România Literară", (rubrica "Polemici"), XXXI, nr. 11, 25-31 martie 1998, pag. 20-21; Nicolae Manolescu, *Ce înseamnă să fii rasist,* în "România Literară", XXXI; nr. 19, 20-26 mai 1998, pag. 1. Norman Manea către N. Manolescu: *Lectura infidelă,* în "Dilema", IX, nr. 23, 9-15 iunie 1998, p. 9.

La lucrările privind holocaustul evreilor din Basarabia și Transnistria, adaug și articolele, însoțite de cifre și evidențe, apărute în "Lumea Liberă românească" (New York, N.Y. S.U.A.), datorate lui Cornel Dumitrescu; nr. 145-146, 147, 148, 153, 154, 155, 158 și 159, de la 13 iulie la 19 octombrie 1991, sub titlul *România și holocaustul fascist. Contribuții la problema evreiască în cel de-al doilea război mondial.*

[2023]R. loanid, *op.cit.,* p. 13

[2024] *ibidem,* p. 14-20

[2025] *ibidem,* p. 20 - 22

[2026] *Transnistria* I, p. 45.

[2027] *Evreii din România în războiul de reintegrare a țării, 1916 - 1919,* volum alcătuit de Dumitru Hîncu, selecția materialului Lya Benjamin, prefață de general maior (r) Constantin Antip, Editura Hasefer, București 1996, p. 19.

[2028] *ibidem,* p. 11

[2029] *ibidem,* p. 20; listele alfabetice nominale ale celor căzuți pe front la pag. 167 - 188; răniții, p. 191 - 208; cei decedați, la pag. 211 - 299; prizonierii militari și civili, p. 302 - 329.

[2030]"Monitorul Oficial", P.I., nr. 10 din 13 ianurie 1945, p. 187 - 205 cu listele nominale ale ofițerilor evrei reintegrați în armata română; Dinu C. Giu- rescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu,* Editura ALL, București 1996, p. 80-81.

[2031]Lilly Marcou, *Sub Stalin și Dej. Memoriile unui om de stânga,* traducere din limba franceză de Maria Ivănescu, Editura Antet, București 1998, p. 24.

[2032]Jean Ancei, *Transnistria I,* p. 238-240 și 243 amintește de deportarea țiganilor în Transnistria, în cinci "zone de plasare", patru

în județul Golta și una în județul Berezovca (7 500 rromi, p. 240). în iunie 1943, în județul Golta se aflau "9 117 țigani" (p. 243).

[2033] Viorel Achim, *Țiganii în istoria României,* Editura Enciclopedică, București 1998, capitolul V, *Politica față de țigani a regimului Antonescu,* p. 133-152.

[2034] Achim, *op.cit.,* p. 120.

[2035] *Procesul mareșalului Ion Antonescu,* p. 246. Acuzatorul public V. Stoican estimează la 26 000 numărul "țiganilor, a inochentiștilor, a sectelor religioase, a luptătorilor antifasciști" deportați (p. 245).

[2036] loan Dan, *"Procesul" Mareșalului Ion Antonescu",* Editura Tempus, București 1993, p. 161, cf. Achim, *op.cit.,* p. 137.

[2037] în prealabil (mai 1942) jandarmeria și poliția fiecărui județ au efectuat un "recensământ" al celor două categorii de țigani. Au fost înscriși în listele speciale 9 471 "nomazi" și 31 438 "stabili": Achim, *op.cit.,* p. 140-141.

[2038] *ibidem,* p. 147; citatul la pag. 144-145.

[2039] *bidem,* p. 138.

[2040] *ibidem,* p. 139.

[2041] *ibidem,* p. 149.

AUGUST 1944

Motto:

1. "Guvernul sovietic declară că nu urmărește să anexeze vreo porțiune oarecare din teritoriul românesc la Uniunea Sovietică și *nici să modifice în vreun fel stările sociale existente actualmente în România"*

Declarația lui Viaceslav Molotov, în fața reprezentanților presei sovietice și străine la Moscova, 2 aprilie 1944

2. "Sunt sigur că D-ta vei fi tot atât de îngrijorat ca și mine, de recentele evenimente din România. *Rușii au reușit prin forță și înșelăciune să instaleze cârmuirea unei minorități comuniste..."*

Premierul Marii Britanii Winston Churchill către Președintele S.U.A. Franklin Delano Roosevelt, la 8 martie 1945, despre impunerea de către U.R.S.S. a guvernului prezidat de Dr. Petru Groza

3. "în războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut, ci cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. *Fiecare își impune sisitemul său acolo unde ajunge armata sa.* Altfel nici nu poate fi"

Iosif Vissarionovoci Stalin către Milovan Djilas, în aprilie 1945 (sublinierile D.C.G.)

1. O proclamație de An Nou

în proclamația sa către țară, în noaptea de an nou 1944, mareșalul Ion Antonescu rostește ..."tuturor cuvânt de încredere, îndemn de bărbăție, o dată cu credința mea că Dumnezeu, care ne-a ocrotit neamul de-a lungul veacurilor, ne va păstra și în noul an ocrotirea sa".

Reamintește că "neamul nostru dă azi - în Europa zdruncinată și secătuită - o adevărată pildă de echilibru social, de bunăstare economică și chiar de împliniri noi, cu toate necruțătoarele încercări ale războiului."

Reamintește, deopotrivă, că în "țara noastră [unde] e ordine economică, urmărită de neobosită strădanie, dă totuși putință fiecăruia să muncească rodnic, să-și primească hrana și să își acopere nevoile, chiar dacă n-am putut, oricâtă voință de dreptate am pus, să împiedicăm ridicarea prețurilor, ca și unele greutăți care în alte țări sunt de zece ori mai aspre decât aici."

Proclamația cuprinde retorica și încărcătura emoțională a Conducătorului, a oricărui șef de stat, care vede și prezintă lucrurile în bine.

Dar cuprinde și mult adevăr.

în comparație cu toate celelalte țări din Europa aflate în război sau sub ocupație, în România traiul oamenilor a fost relativ bun în 1943. A fost ferit de marile și repetatele lipsuri, de restricții, de foametea care lovea zecile de milioane din alte părți. în 1943, se vindea pâinea albă la prețuri moderate, iar presa îndemna pe părinți să dea copiilor mai multe dulciuri, aflate din plin pe rafturile magazinelor.

Proclamația continuă:

"Neamul românesc a făcut dovada, în popasul ultimilor ani, că el nu primește nici nedreptatea, nici robia, ci că el știe - și va ști întotdeauna - nu numai să respecte legile de libertate, de onoare și de civilizație, dar să le și slujească, prin fapta și jertfa lui."

"Pentru noi românii" - continuă Conducătorul statului - "în acest început de an, rostesc crezul meu nesovăielnic în dreptatea lui Dumnezeu și în drepturile noastre..."

"Fiindcă noi n-am făcut nici o faptă care să însemne dezonoarea față de noi sau nedemnitatea față de alții... Putem să purtăm fruntea sus, fiindcă neamul românesc nu și-a făcut decât datoria."

Atari cuvinte simplificau mult adevărata stare de lucruri. Armata română intrase în luptă la 22 iunie 1941 pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei, anexate cu forța de Uniunea Sovietică, în urmă cu un an (28 iunie 1940).

Războiul de eliberare - susținut de imensa majoritate a opiniei publice românești - se transformase într-o participare directă a României Ia agresiunea Reich-ului împotriva U.R.S.S. De la finele lui iulie 1941, unități române trecuseră Nistrul. Ele vor înainta, în număr crescând, până la cotul Donului, Stalingrad, Stepa Calmucă, Munții Caucaz Ia Nalcik.

în plus, autoritățile române au "evacuat" în lagărele din Transnistria pe evreii din teritoriile eliberate - "operațiune" încheiată cu peste 108 000 victime, la care se adaugă represaliile de la Odesa, din octombrie 1941, după ce clădirea comandamentului român sărise în aer, ucigând o sumă de militari români. Sunt astăzi fapte bine cunoscute și documentate.

Nu mai știm astăzi dacă mareșalul Antonescu își amintea sau nu de toate acestea, când afirma că nu s-au săvârșit fapte "care să însemneze dezonoarea față de noi sau nedemnitatea față de alții."

în încheiere face, de cinci ori, apel la unitatea românilor, reamintindu-le că "deasupra noastră, a tuturora, este Patria".

Și mărturisește:

"A guverna astăzi, departe de a fi o vanitate după care aleargă din nefericire unii, este cea mai chinuitoare dintre poveri", dată fiind

"vitregia ceasurilor ce vor să vină"[1].

*

2. Armata Roșie intră în România

Povara era enormă și asupra Conducătorului, precum și asuj. țării întregi. Fiindcă raportul de forțe înclinase definitiv și inexorabil împotriva Wehrmacht-ului.

La începutul lui august 1943, Frontul sovietic se afla la circa 750 km de Nistru (în linie dreaptă). La 1 decembrie, trupele sovietice erau la mai puțin de 300 km[2], iar la 10 ianuarie 1944, la circa 140 km.

La 5 martie 1944, armatele Frontului 2 Ucrainian (mareșalul I.S. Konev), încep operațiunea ofensivă "Uman-Botoșani." Cinci zile mai târziu, orașul Uman a fost eliberat. La 17 martie, tancurile sovietice (armata a 6-a) forțează Nistrul la sud de Moghilev-Podolsk. La 29 martie, Cernăuții sunt ocupați, iar la 6 aprilie, Botoșanii. între timp, sunt eliberate Odesa (10 aprilie) și întreaga Crimee (8 aprilie - 12 mai)[23].

Către 15 aprilie 1944, frontul stabilizează în Moldova pe linia Subcarpaților în Bucovina, apoi pe aliniamentul la nord de Pașcani, Tg. Frumos, Iași, masivul Corneștilor (în Basarabia), sud de Orhei, apoi pe Nistru, până la Cetatea Albă[24]. Frontul va rămâne pe acest traseu până la 20 august 1944.

Șocul și rapiditatea înaintării sovietice se reflectă și în schimbul de scrisori între cancelarul Adolf Hitler și mareșalul Antonescu. Este vădit că înaltul comandament german și Conducătorul român au fost luați prin surprindere de amploarea pătrunderii sovietice.

26 martie 1944, cancelarul Hitler către mareșalul Antonescu:

"Trebuie să oprim pe ruși pe cât posibil departe de granițele statelor aliate din sud-est, folosind toate forțele și constituind un front încheiat, sprijinit pe obstacole anticar..."

"... Am dat ordin ieri ca 5 divizii, printre care și un corp blindat de mare valoare, să fie aduse grupului de armate Sud..."

"... Condiția primordială pentru reușita acestor contraatacuri este însă o acoperire cât mai sigură a spatelui zonei de operații a grupului Armatei de Sud..."

"Această misiune cade asupra trupelor române pentru cursul superior al Prutului și trupelor maghiare pentru cursul superior al Nistrului..."

26 martie, mareșalul Antonescu către cancelarul Hitler:

"întorcându-mă azi în țară, am găsit cu totul altă situație decât aceea ce mi s-a arătat la OKW". (Oberkommando der Wehrmacht = înaltul comandament al armatei de uscat germane, nota D.C.G.).

---

23 **Sondaje pentru ieșirea din război**

24în atari condiții, au început, în 1943, tatonările pentru ieșirea României

"... Trupele sovietice care au rupt frontul între Tarnopol și Proscurov se găseau încă în cursul zilei de 24 martie cu elemente înaintate în zona Zalescic."

"Al doilea grup important inamic, *care a trecut Nistrul* între Moghilev și Kamenka, *a înaintat adânc,* și vârfurile inamice se găsesc *în sectorul Ștefă- nești-lași la 20-30 km de Prut"...* (sublinierea D.C.G.).

"Forțele românești aduse în grabă la Chișinău" - continuă mareșalul - "nu le socotesc în măsură a interveni la timp pentru a bara înaintarea inamicului pe linia Ștefănești (Prut) - Bălți - Râbnița, ceea ce ar fi esențial pentru a păstra linia de comunicație Odesa-Chișinău-Iași..."

Ce propune Conducătorul statului român?

a) "se impune în mod imperios retragerea grupului de armate A (german, nota D.C.G.) într-o primă fază pe Nistru (și la nevoie, într-o a doua fază), chiar pe Prut."

b) măsuri de fortificare - în curs de efectuare - a zonei dintre Carpați și Prut, pe aliniamentul Iași - Tg. Neamț.[25]

A doua zi, pe *27 martie,* mareșalul Ion Antonescu se adresează din nou cancelarului Hitler:

"Prutul superior, ca și Nistrul Superior, a fost depășit de inamic. Acest fapt, precum și lipsa totală de mijloace anticar în acestă zonă mă pun în imposibilitatea de a realiza dezideratul Excelenței Voastre, în ceea ce privește apărarea cursului superior al Prutului și folosirea lui ca obstacol anticar.

"Același lucru se poate spune și pentru Nistrul superior, de asemenea depășit de inamic."

"... Armata română se găsește în curs de mobilizare și va începe transporturile la 29 martie 1944, cu o parte din marile unități, *pentru a se concentra între Carpați și Prut, către Moldova centrală.*

"... Aceste mari unități *au ordin să bareze, cu orice preț, înaintarea inamicului. .."*

"Totuși, nici cu forțele aflate în prezent pe linia Târgu-Neamț - Dealul Mare și nici prin întărirea lor cu celelalte trei divizii ce urmează să sosească *nu vom putea menține acest front, fără ajutorul unor detașamente speciale anticar germane."*

Mareșalul propune totodată: "... acum, cât mai păstrăm Odesa - este *ultimul moment pentru a proceda la evacuarea Crimeii,* indiferent de intențiile ofensive ale inamicului..."[3**26]

A doua zi (30 martie), Adolf Hitler răspunde:

- acceptă retragerea pe aliniamentul propus de mareșalul Antonescu, "pe linia Iași - Tg. Neamț".

- a dat ordin Grupului de armate A "să păstreze deocamdată *capul de pod de la Odesa ... pentru a organiza* la est de Nistru o bază de aprovizonare *pentru Crimeea, pe care intenționez să o țin și de*

25din război.

26Primele demersuri au loc spre finele anului 1942 prin două memorii

acum înainte..."[27] (toate sublinierile D.C.G.).

Cancelarul Reich-ului își lua dorințele drept realități; sau nu dorea să privească realitatea în față. Oricum, trupele române și germane din Crimeea au fost inutil sacrificate!

*

Ca militar de valoare și cu îndelungată experiență, Ion Antonescu știa de mult că războiul din Est este pierdut. în noiembrie 1941, împărtășise lui luliu Maniu temerile sale (vezi mai sus cap. 6). După întrevederea cu Adolf Hitler la Wehrwolf (Prusia Orientală), la 6 octombrie 1942, mareșalul Ion Antonescu declarase următoarele: - potrivit mărturiei lui Gheorghe Barbul, șeful de cabinet al lui Mihai Antonescu:

«Germania a pierdut războiul. Acum trebuie să ne concentrăm eforturile ca să nu-1 pierdem pe al nostru»[28]

contactele lui Nicolae Dumitrescu, ministrul României la Madrid, cu reprezentanți ai Vaticanului, Argentinei, Franței, Portugaliei, Finlandei și Turciei (martie 1943); contacte ale ministrului României la Berna, Nicolae Emanoil Lahovari, cu guvernul elvețian și nunțiul papal (finele lunii martie); misiunea exploratorie al lui Simionescu la Madrid și Lisabona (martie); alte contacte ale ministrului plenipotențiar Nicolae Dumitrescu la Madrid, îndeosebi cu trimisul Argentinei (martie-aprilie); un mesaj al lui luliu Maniu (13 aprilie) către guvernele britanic și american.

Evident, atari demersuri au fost cunoscute în cele din urmă la Berlin.[9]

La întâlnirea de la Klessheim (12 aprilie 1943) cancelarul Adolf Hitler prezintă mareșalului detalii care arătau că serviciile secrete germane erau bine informate.

Interesantă atitudinea cancelarului. Nu forțează de fel nota. Dimpotrivă. "Fuhrer-ul" - consemnează procesul verbal oficial al întâlnirii - "... a pus aceste probleme în centrul discuției, *rugându-l pe Antonescu să le analizeze,* nu atât în legătură cu atitudinea Germaniei, ci mai mult privind urmările pe care le-ar putea avea în lume atitudinea diplomaților români. Și, în afară de asta, a dorit să înceapă întrevederea cu o problemă mai neplăcută, pentru ca finalul să nu fie prost, ci la sfârșitul convorbirii să poată fi discutate părțile pozitive ale legăturii româno-germane. Bineînțeles că *nu așteaptă un răspuns imediat din partea lui Antonescu* la această problemă neașteptată. *El* (Fuhrer-ul, nota, D.C.G.) *ar înțelege prea bine, chiar dacă Antonescu nu i-ar da nici un răspuns..."*[10] ■

Răspunsul mareșalului Antonescu, dat pe loc, are mai multe puncte:

- "... îl poate asigura pe Hitler că întreaga națiune română îl sprijină acum, mai mult decât oricând și că nu permite nimănui să

27trimise de luliu Maniu la Londra. Urmează: convorbiri confidențiale Mihai Anto

28nescu - Suphi Tannover, ambasadorul Turciei la București (ianuarie 1943);

ducă o altfel de politică decât cea pe care el (Antonescu) o consideră cea mai bună, în interesul țării și al Europei..."

- "... România își va continua drumul alături de Germania până la sfârșitul războiului..."

- "Curtea (Palatul regal, nota D.C.G.), nu are nici o influență asupra politicii și, de asemenea, nu găsește ecou în rândul maselor."

- "Politica de opoziție, în special Maniu, nu contează... Totuși, el (Antonescu) nu se poate atinge de Maniu, deoarece el (Antonescu) își cunoaște poporul și nu dorește ca prin măsuri luate împotriva lui Maniu să facă o jertfă din acest om înaintat în. vârstă și cu idei negative, dându-i prin aceasta ceea ce dorea de mult să obțină."

- "... Antonescu dorește să profite de ocazie și să-i comunice Fuhrer-ului că nu va lua niciodată vreo inițiativă fără a-i da lui de știre..."

- (Antonescu) "este, de asemenea, convins că cea mai mare primejdie o reprezintă rușii în Răsărit și de aceea el crede că (este) în interesul României să se continue în anul acesta războiul împotriva rușilor și România trebuie să contribuie și ea la lupta împotriva unui inamic care reprezintă o forță îngrozitoare..."

- (Antonescu) "va întreprinde o cercetare minuțioasă" a activității reprezentantului diplomatic român la Madrid.

în final, Conducătorul statului român ia apărarea ministrului său de externe: "E de neconceput ca Mihai (Antonescu) să fi încercat vreodată să

încheie pace sau să ceară ajutor la americani sau alte state, căci el (mareșalul) nu ar putea suporta alături de el pe nimeni care ar fi neloial Germaniei".[11]

După cât se pare, mareșalul era informat asupra demersurilor întreprinse de ministrul său de externe. A formulat și "motivația" cea mai potrivită privind pe luliu Maniu, în concordanță, de altfel, cu opinia publică românească. A fost foarte sincer când a văzut în U.R.S.S. primejdia cea mai mare pentru România.

își dădea seama că, totuși, trebuie întreprins ceva acum când Reich-u) era pe punctul de a pierde confruntarea militară. Era oare convins că "întreaga națiune română îl sprijină acum mai mult ca oricând..."? Anevoie de dat un răspuns. Era sincer când afirma că "pentru el, personal, loialitatea este calitatea principală și că el a urmat în viață, întotdeauna, un drum drept."

Conciliant, cancelarul Adolf Hitler încheie acest punct: "Bineînțeles că rămâne totul în grija mareșalului, ceea ce dorește sau nu să facă, pe baza informațiilor transmise. Chiar și Fiihrer-u] a trebuit să ia poziție de apărare în chestiunea respectivă, dar *consideră acurn problema încheiată".*[12] (sublinierea D.C.G.).

După o retragere proforma pe motiv de sănătate, Mihai Antonescu își reluă activitatea. Contactele au continuat în 1943 și au devenit mai dese spre sfârșitul anului.[13]

*

O analiză a demersurilor pentru ieșirea României din război poate forma tema unei cercetări aparte. Lucrarea de față își propune să urmărească numai felul de a gândi, perspectivele diferite ale părților în cauză, reacțiile lor la rapida desfășurare a evenimentelor.

Cum vedeau guvernul, "opoziția", opinia publică din România o posibilă ieșire din alianța cu Reich-ul? Care era perspectiva de la Londra, Washington, Moscova? Cât de mare era deosebirea între interpretarea românească și aceea a "aliaților"? Cum au evoluat punctele de vedere până la deznodământul din august 1944?

4. Tatonările guvernului pentru ieșirea din război

Mareșalul Ion Antonescu

La 1 septembrie 1943, Raoul Bossy, fostul ambasador al României la Berlin (până la 15 iunie 1943), este primit în audiență de Conducătorul Statului, care își justifică, în continuare, politica. Notează diplomatul în al său "Jurnal":

a) *Războiul împotriva U.R.S.S.* "Mareșalul, la care stau o jumătate de ceas, pare posomorât și deprimat...; trece la apărarea politicii ce a urmat:

- *a trebuit* să intre în război contra Rusiei, căci nu putea să rămână cu brațele încrucișate și să primească Basarabia de la germani ca dar (sau în schimbul Transilvaniei, ceea ce ar fi fost și mai rău);
- a fost *silit* să ocupe Transnistria și Crimeea ca zone de securitate;
- a fost, de asemenea, *obligat* să meargă până la Donețși la Stalingrad, căci *când ești aliat cu un stat, trebuie să-l ajuți până la capăt."*

Era un alt mod de a spune, pe ocolite, că războiul de eliberare al Basarabiei și nordului Bucovinei, aprobat de aproape totalitatea opiniei publice, a continuat prin participarea unităților române la agresiunea Reich-ului contra U.R.S.S.

Ca militar, mareșalul știa că, atacul odată dezlănțuit, trebuia continuat până la înfrângerea completă a adversarului. Intrat în acțiune la 22 iunie 1941, a avut mareșalul posibilitatea unei opțiuni? în stadiul actual al informației, se pare că nu a mai avut de ales. Rămâne de lămurit dacă a examinat vreodată, îndeosebi în lunile mai-iunie 1941 sau ulterior, în iarna 1941/1942, posibilitatea încheierii unei convenții militare cu Berlinul.

b) *Situația față de Marea Britanie:* "... vă închipuiți că poate stau rău cu Londra" a continuat Conducătorul statului. "Dar nu este așa, căci eu n-am făcut greșelile lui Hitler și n-am persecutat pe evrei".

Nu a spus nimic de "purificarea etnică" operată în Basarabia și nordul Bucovinei în 1941, nici de lagărele din Transnistria. în schimb, cu toată legislația antisemită, salvase viețile evreilor din România.

c) *De ce nu retrage trupele române din Cuban* șz *Crimeea?.*

Operațiunea, tehnic, nu este posibilă. "Ce rezultat s-ar obține? Comandanții trupelor noastre din Cuban ar fi împușcați de germani, după cum au fost împușcați generalii italieni care se retrăgeau în Sicilia; țara ar fi ocupată de germani și i s-ar pune în cap un guvern legionar cu Horia Sima sau altul. Plus că ar da toată Transilvania pe mâna ungurilor..."

La acest punct mareșalul Antonescu avea perfectă dreptate; scenariul descris ar fi devenit, după toate probabilitățile, realitate.

d) *Cu gândul la Transilvania.* Raoul Bossy notează la 9 februarie 1943 audiența sa la Conducător: "... Despre Transilvania a spus (mareșalul Antonescu) lui Hitler: «O voi lua înapoi și fără dumneavoastră, căci, dacă un popor de 16 1/2 milioane, ca cel român, nu ar fi în stare să dezrobească 1 1/2 milioane de frați asupriți de o națiune mai mică, nu ar merita să trăiască.»"

e) *Țelul ultim al participării României la război:* "Eu (mareșalul) ce vreau este, în timpul războiului, să recuperez cât mai mult din ținuturile ce ni s-au răpit, iar la pace să mă prezint la masa verde și să pledez cauza integrității teritoriului României mari."[14]

f) *Lealiatea și codul onoarei militare - destinul poporului român:* "... iată că suntem din nou amenințați de o putere răsăriteană" - spunea Conducătorul în vara anului 1943 - după căderea lui Benito Mussolini - adresându-se colaboratorilor săi apropiați, civili și militari. ”... De aceea trebuie, cel puțin, să fim pregătiți, în cazul când un destin necruțător ne-ar condamna definitiv *să luptăm eroic până la capăt,* în așa fel încât să nu lăsăm, în urma noastră, rușinea care se leagă de amintirea lașilor."

Cum privirile celor de față nu păreau să aprobe atari îndemnuri, mareșalul îi apostrofează: "Deci, nu vreți să mă înțelegeți și toate acestea vi se par doar o retorică deșartă, inoportună în gura unui soldat... O să vă las să discutați, între voi, probleme mai importante. Ocupați-vă, rogu-vă, de buget... de exporturi... și de prețul animalelor."[15]

în ianuarie 1944, nu renunțase la ideea unei rezistențe până la capăt: "Mai înainte de a întinde mâinile pentru a ni se pune cătușele, este mai bine să ne încercăm ultima șansă luptând"[16].

Mareșalul vedea cum sfârșitul se apropie. De aceea ,în februarie 1944, el aprobă plecarea principelui Barbu Știrbei la Cairo, pentru a discuta modalitățile ieșirii României din război. "Nu mă opun plecării Dvs. Apreciez totuși că singura manieră de a servi țara este aceea pe care o preconizez eu. Dar nu mă consider infailibil și nu vreau să monopolizez politica țării mele". Știrbei reprezenta de fapt, opoziția, grupată în jurul lui luliu Maniu.

Dar - prin aprobarea primită - trata implicit și în numele guvernului Antonescu. Situația a pus în încurcătură pe diplomații anglo-saxoni, care considerau pe Barbu Știrbei când omul opoziției, când trimisul guvernului de la București.[17]

Cum rămâne alianța cu Reich-ul?

"Probabil am decăzut atât de rău" - spunea mareșalul în ianuarie-februarie 1944 - "încât m-aș mulțumi cu sofismele voastre juridice, *pentru a împlânta aliatului meu (Reich-ul, nota D.C.G.) un cuțit în spate.* Dar nu voi colabora cu anglo-saxonii pentru a curăța teritoriul național de trupele rusești sau germane. *Nici un soldat român nu va trece frontierele țării pentru a merge să se bată împotriva tovarășilor noștri de arme de acum"*[18] (sublinierile D.C.G.).

în măsura în care atari declarații sunt exacte, ele arată contradicțiile care-1 chinuiau pe Conducător. Până atunci, armata română luptase alături de Wehrmacht. Dacă se schimba alianța, era firesc să colaboreze cu forțele aliate. Dintre aliați amintea numai pe anglo-saxoni.

Trupele rusești erau considerate ca forțe de ocupație. Dar tocmai cu acestea ar fi fost dator să conlucreze, odată schimbarea alianțelor împlinită!

g) *în ce condiții ar accepta, totuși, alinierea României la Aliați și ruperea de Reich?*

în relatarea lui Gheorghe Barbul, șeful de cabinet al lui Mihai Antonescu, poziția mareșalului era, la finele lui 1943 următoarea: "... România acceptă să rupă cu Axa, cu condiția ca anglo-saxonii să ocupe, pe lângă ea, poziția pe care o deținea Wehrmacht-ul. *Mareșalul Antonescu cerea ca Turcia să declare război Germaniei și ca forțele anglo-americane să debarce în Balcani''* (sublinierea D.C.G.).[19]

Mareșalul Antonescu, invitat la o nouă întâlnire, a unsprezecea, cu cancelarul Reich-ului, primește de la generalul Henry Maitland Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate din Mediterana, un mesaj imperativ (22 martie 1944): "Nu trebuie sub nici un motiv să mergeți la Hitler. Dacă o veți face, aceasta va fi interpretată ca o dovadă categorică a intenției României de a colabora până la sfârșit cu Germania și țara dvs. va trebui să suporte toate consecințele.

Dv. trebuie să capitulați imediat în fața celor Trei Mari Puteri și să ordonați trupelor române să nu mai lupte cu rușii. Germanii se află într-o situație disperată în sudul Rusiei și dv. aveți acum cea mai bună și cea din urmă șansă să contribuiți la înfrângerea ei totală... confirmați de primire imediat."[20]

Pe Aliați îi interesa numai scoaterea armatei române din luptă, indiferent dacă, în acel moment (22 martie 1944), factorii de răspundere de la București (sau opoziția) erau pregătiți pentru o operațiune de o atare amploare.

Mareșalul Ion Antonescu s-a întâlnit cu cancelarul Reich-ului la Klessheim, la 23-24 martie 1944. Nici nu avea altă alegere, la aceea dată. Răspunde totuși generalului Henry Maitland Wilson, la 2 aprilie. Reamintește împrejurările din 1940: 'Aliații și prietenii noștri au fost obligați de evenimentele europene din 1940 să ne abandoneze total, lăsându-ne astfel să fim jefuiți de lașii noștri vecini.

Nici unul din marii noștri aliați de atunci nu putea să ne garanteze frontierele noastre reduse, ca răspuns la strigătul nostru de

alarmă. Alături de Germania am fost nevoiți să ne opunem Rusiei care, zilnic, ne umilea și ne amenința. Singura țară din lume care, la cererea noastră a fost de acord ca, în împrejurări dificile, să garanteze existența durabilă a națiunii, a fost Germania. Când poporul nostru va trebui să moară, nu-i cereți astăzi să accepte dizgrația și dezonoarea...

Ajutați-mă să salvez un popor, nu mă forțați să-l arunc în prăpastia fără sfârșit a distrugerii și rușinii.

Noi suntem prietenii dv., nu dușmanii dv. Nici un popor, sunt sigur, cu forțele aproape intacte, cum sunt ale noastre, nu ar putea să capituleze și să se retragă din acțiunea în care însăși libertatea și existența lui sunt în joc, *fără o garanție serioasă pentru zilele care vor veni.* Că nu se va comite nici o indiscreție în legătură cu acest mesaj, mă bizui pe dv. ca soldat.

Mareșal Antonescu"

Mesajul spunea, pe un ton patetic, unele adevăruri și omitea altele. Reamintea că opțiunea către Reich, față cu amenințarea și agresiunea U.R.S.S., fusese făcută explicit sau implicit de liderii politici ai României în 1940 și 1941. Mesajul trecea peste faptul că cedările teritoriale din 1940 fuseseră impuse de Soviete în cooperare cu aliatul lor, al Treilea Reich. în martie 1944, forțele armate române erau numeric importante. Dar dotarea lor tehnică - îndeosebi care blindate și arme antitanc - era cu totul modestă, iar superioritatea aeriană anglo-americană, covârșitoare. Ca atare forțele nu erau "aproape intacte". Fără a insista, mareșalul Antonescu solicită, ca o precondiție a unei acțiuni "o garanție serioasă pentru zilele care vor veni".

E puțin probabil că un atare apel să fi impresionat cercurile politice și militare ale Aliaților.

Pentru ei, scoaterea României din alianța cu Reich-ul era singurul obiectiv, indiferent de consecințe.

Pentru ei, evenimentele din România anilor 1940-1941 aparțineau de mult istoriei.

Constantin (Dinu) I.C. Brătianu discuta cu mareșalul, joi 10 august 1944, înainte de amiază. "Antonescu" - spune liderul P.N.L. colegilor săi din P.N.Ț. - "este un om foarte greu de înțeles; recunoaște pe de-o parte că nemții au suferit înfrângeri grave de tot pe care nimeni nu le-ar fi crezut posibile; e de acord că Aliații dispun în prezent de forțe superioare și că rușii s-au dovedit cu mult mai tari decât se credea; și totuși el nu e convins de înfrângerea Axei; el crede că turcii vor intra în război și că anglo-americanii vor să transforme Balcanii și Ungaria într-un nou teatru de război".[21]

Până în ultimul moment al cârmuirii sale, miercuri, 23 august 1944, orele 16-17, gândul mareșalului Ion Antonescu a rămas împărțit între imperativele situației militare, prioritatea absolută a unei soluții politice și cuvântul său de soldat. Nu s-a putut hotărî să încheie de îndată armistițiul, în condițiile fixate de învingător. A căutat să-și

motiveze, în scris, atitudinea (vezi mai jos analiza Actului din 23 august).

Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe

Cum vedea el ieșirea României din război?

în septembrie 1943, el urmărea două repere majore:

a) Evitarea oricărei manifestări care ar atrage ocuparea României de către forțele Reich-ului;

b) Răsturnarea alianțelor "când însă Turcia ar fi declarat război, sau Aliații debarcând în Balcani, s-ar apropia de teritoriul românesc."

Raoul Bossy primește, la 8 septembrie 1943, instrucțiuni de la Mihai Antonescu.[22] Este autorizat să comunice ministrului plenipotențiar al Marii Britanii la Berna următoarele:

- România are: "22 divizii parțial armate (dispozitivul lor e cunoscut de turci), 42 vagoane aur și devize, 400 000 vagoane grâu, 300 000 vagoane porumb, petrol etc.".

- Retragerea trupelor române din Cuban nu este posibilă în această etapă; ar provoca reacția imediată a Berlinului.

- *"Când însă anglo-americanii vor ajunge în zona noastră,* schimbarea de Guvern se va face automat urmată de un aport efectiv adus cauzei aliaților... De altfel, nici chiar Mareșalul Antonescu nu s-ar opune principial unei atari evoluții impuse de evenimente..."[23] (sublinierea D.C.G.).

Premisa de la care pornea Mihai Antonescu era debarcarea aliaților în Balcani și apropierea de granițele României.

Evenimentele vor dovedi că o atare premisă nu avea nici o bază reală.

Ministrul român de externe nu era singurul care vedea lucrurile astfel.

La 8 octombrie 1943, consulul american la Istanbul, Burton Y. Berry, telegrafia Departamentului de Stat:

"O sursă demnă de încredere comunică... Toate informațiile (primite) arată acum că românii vor rezista și vor lupta contra rușilor, dacă aceștia ajung la Nistru, *înainte ca forțele anglo-americane să se apropie de Dunăre.* Cele mai recente informații confirmă, de asemenea, opinia exprimată anterior, anume că politica României de cooperare, de voie - de nevoie, cu Germania va rămâne neschimbată până *la deschiderea unui front anglo-american în Balcani.* Atunci, cooperarea cu noi a românilor, împotriva Germaniei, pare probabilă".[2'1] (sublinierea D.C.G.).

La 15 noiembrie 1943, consulul general al României la Geneva, Dan Geblescu, trimite Legației Statelor Unite de la Berna - "printr-un intermediar particular, de încredere" - următorul mesaj al lui Mihai Antonescu:

"Unu: Nimic nu se poate face cât timp se menține situația prezentă, întrucât românii (preocupați de problema ieșirii din război, nota D.C.G.), sunt cu mâinile legate.

Doi: Cu toate acestea, anglo-saxonii sunt asigurati că vor primi cea mai deplină cooperare (a României) *de îndată ce invazia militară a*

Națiunilor Unite are loc undeva în Balcani." (sublinierea D.C.G.).

Trei: Geblescu este gata să transmită un răspuns forurilor autorizate, dacă anglo-saxonii au unele observații referitoare la această asigurare" (de cooperare, nota D.C.G.).

Harrison care trimite telegrama, din Berna, Departamentului de Stat, adaugă:

"Mi se spune că mesajul (lui Mihai Antonescu, nota D.C.G.) nu este cunoscut nici de ministrul britanic și nici de ministrul român de la Berna."[25]

La 27 noiembrie 1943, Burton Y. Berry raporta de la Istanbul Departamentului de Stat, cele aflate din activitatea unor trimiși neoficiali ai lui Mihai Antonescu în orașul de pe Bosfor anume: principesa Marta Bibescu, profesorul Constantin C. Giurescu, colonelul Traian Teodorescu ...

Constatările consulului american:

- o acțiune a regimului Antonescu împotriva Reich-ului trebuie amânată;
- "civilii (din grupul amintit, nota D.C.G.) recunosc pe față că Mihai Antonescu speră să fie un Badoglio al României."[26]
- "Militarul (Colonel Teodorescu, nota D.C.G.), admițând teoretic că România dorește să capituleze față de America și Anglia, susținea că o capitulare în prezent va avea ca rezultat trecerea sub control german a unor enorme cantități de materiale și a unei populații ascultătoare."
- "Ei (militarii nota D.C.G.) adaugă că un sabotaj de proporții va avea sprijin popular numai când poporul român va fi încredințat că Națiunile Unite doresc o Românie independentă după război."
- "o *revoltă pe față* (împotriva Reich-ului, nota D.C.G.) *va avea succes numai când armatele americane și britanice vor fi stabilit un puternic cap de pod în Balcani. Un front balcanic,* spun ei, aduna popoarele balcanice spre Națiunile Unite, cu mult înainte de sosirea armatelor lor" (sublinierile D.C.G.).[27]

Ambasadorul S.U.A. în Spania, Carlton Hayes, la 14 decembrie 1943, întâlnește confidențial atât pe prim-secretarul Legației României de la Madrid, cât și pe un curier special (nenumit) al lui Mihai Antonescu.

Curierul, în trecere spre Lisabona, "confirmă că guvernul român, inclusiv mareșalul Antonescu au decis în unanimitate (să accepte) capitularea necondiționată față de Statele Unite, Anglia și Rusia."

"Punctul de vedere al guvernului (român): capitularea devine efectivă numai dacă:

(1) *forțele aliate intră în Balcani* sau

(2) *Turcia intră în război"* (contra Reich-ului, nota D.C.G.).

"De îndată ce una din aceste evoluții are loc, guvernul român va trimite cu un avion, în orice lor s-ar propune, ofițeri investiți cu depline puteri pentru aranjarea detaliilor.

Dacă preferăm, guvernul român va trimite, în prealabil, o comunicare confidențială a capitulării guvernului turc, cu care are o înțelegere secretă".[28]

La 21 ianuarie 1944 - când frontul sovietic se apropiase mult de teritoriul român - Frederic Nano, ministrul plenipotențiar al României la Stockholm, remite Prințului de Croy, ministrul Belgiei în capitala

Suediei, un memorandum care exprimă, de fapt, "actuala stare de spirit oficială de la București".

Pentru Herschel V. Johnson, ministrul Statelor Unite în Suedia, documentul este "foarte lung și nerealist". Frederic Nano rugase pe Prințul de Croy ca memorandumul să fie trimis reprezentanților diplomatici ai Marii Britanii și Statelor Unite de la Stockholm.

Care sunt principalele idei care, după toate probabilitățile, au avut girul lui Mihai Antonescu?

1. *"România refuză în mod categoric să fie trecută în rândul statelor agresoare*

... România era cel puțin tot atât de îndreptățită să încerce să reia Basarabia și Bucovina cum este Franța, de exemplu, să elibereze Alsacia, Lorena și Nisa. în privința termenului «fascist» acesta este, de asemenea, fals."

2. *"România nu are nici un conflict cu puterile anglo-saxone sau interese opuse ale acestora...;* majoritatea zdrobitoare a poporului *are sentimente americano- și anglo-file,* în ciuda lipsei de înțelegere pe care o arată aceste țări pentru situația sa tragică și de care sunt ele, în primul rând, responsabile..."

3. *"România se teme profund de o astfel de ocupație numai a forțelor ruse...* Este aproape sigur că România va fi gata să capituleze, fără condiții, *îndată ce trupele aliate (altele decât cele rusești) în număr suficient vor fi debarcate cel puțin în apropierea României..."*

Totodată se solicită ca debarcarea să fie "însoțită" de asigurări garantate de puterile anglo-saxone că soarta sa (= a României) finală nu va fi aceea de a fi lăsată la bunul plac al Rusiei pentru a fi divizată și bolșevizată..."

4. "în împrejurările actuale, o capitulare nu ar prezenta, practic, decât dezavantaje pentru România și este îndoielnic dacă aceasta ar fi, în general, foarte utilă pentru aliați și în particular puterilor anglo-saxone, dacă este adevărat că există o anumită divergență între interesele și scopurile lor și acelea ale Rusiei..."[29]

Documentul confidențial - cel puțin 17 pagini tip dactilografiate, remis diplomaților britanici și americani la Stockholm la 21 ianuarie 1944, - are o formulare prolixă și o argumentare mai curând confuză. Nu explică de ce armata română a înaintat până la Stalingrad și în Caucaz. Concluzia - dacă o reducem la o frază - este că guvernul Antonescu "ar accepta" capitularea fără condiții, dacă:

-) trupe anglo-americane ar debarca în număr suficient în apropierea României și
-) dacă ar primi garanții că țara nu va fi lăsată la discreția Moscovei.

Miercuri 5 *iulie 1944,* orele 8,30, profesorul Ioan Hudiță este primit de Mihai Antonescu. Vicepremierul "e bine dispus și afișează un aer triumfător...; e convins că anglo-americanii vor crea un al treilea front în Balcani, având ca bază armata turcă."

La 2 august parlamentul turc hotărăște ruperea relațiilor diplomatice și economice cu Germania. A doua zi Ică Antonescu se întâlnește cu Ioan Hudiță: "Vezi, m-a întâmpinat el - câtă dreptate am

avut noi, mareșalul și cu mine, de a nu ne potrivi îndemnurilor noastre de a ne despărți de nemți; *intrarea turcilor în război, chestiune acum de zile,* ne ușurează și nouă situația în cazul când nemții nu le vor putea rezista și *anglo-americanii s-ar putea apropia de Dunăre"* (sublinierea D.C.G.).

"în ipoteza, continuă el că nemții vor pierde bătălia, lucru pe care eu nu-1 exclud cu totul, atunci situația noastră devine clară; *când armatele frontului balcanic vor ajunge la Dunăre,* noi ne putem desprinde de nemți cu minimum de riscuri; aceasta este poziția guvernului nostru și cred că orice om sănătos la minte va recunoaște că nu există alta mai bună" (declarația consemnată de Ioan Hudiță).

La începutul lui august 1944, Mihai Antonescu credea încă în negocieri, speranță ce se va dovedi fără temei. Profesorul Constantin C. Giurescu și colonelul Traian Teodorescu, atașatul militar al României la Ankara, sosiți la Istanbul, comunică consulului american Burton Y. Berry că guvernul Antonescu dorește să trimită "un alt emisar la Cairo", autorizat să facă "orice concesie guvernelor britanic și american în ce domeniu vor dori acestea - petrol, minereuri, cherestea și alte industrii din România - în schimbul preluării de către autoritățile anglo-americane a despăgubirilor de război cerute de Uniunea Sovietică".

De asemenea, "... România este gata să opună rezistență forțelor germane existente în țară... dacă ajutorul aliat sub formă de avioane și trupe aeropurtate sau forțe navale și maritime vor veni prin Marea Neagră..."

Colonelul Traian Teodorescu a adăugat că "România dorește participarea americană și britanică ia orice negocieri și speră ca forțele americane și britanice să ia parte la ocuparea țării."

Reacțiile Departamentului de Stat:

- să comunice aceste informații Comisariatului pentru Afaceri Externe al Uniunii Sovietice.

- Administrația americană nu este convinsă "că românii sunt într-adevăr hotărâți definitiv să întreprindă o acțiune categorică pentru a scoate România din război..."

- Reprezentanții britanic, sovietic și american de la Cairo doresc să primească și acest emisar român și "să asculte ce are de spus".[30]

Revine, până la obsesie, ideea unei debarcări anglo-americane în Balcani și înaintarea spre România.

Era firesc ca Mihai Antonescu să încerce să negocieze. Nu-și dădea seama, din toate informațiile disponibile, că spațiul său de manevră este redus la un minimum, dacă mai exista defel. De altfel, Mihai Antonescu nu era singurul care raționa astfel, luliu Maniu va încerca, repetat, să negocieze, să obțină de la Aliații din Vest tot felul de asigurări și garanții, ce nu-i vor fi, în final, de fel acordate.

Nici înaintarea rapidă a Armatei Roșii până la linia Pașcani-Tg. Frumos-Iași-Chișinău nu a fost un argument hotărâtor pentru ruperea alianței cu Reich-ul. *Teama de Soviete era, pe drept, dominantă, iar speranța într-o participare anglo-americană la ocuparea României era pe cât de iluzorie, pe atât de tenace.*

Guvernul de la București nu a găsit temeiuri suficiente pentru a

accepta propunerile sovietice din 12 aprilie 1944 transmise prin intermediul Legației României în Suedia, cât și delegaților români afiați la Cairo.

*

La trei zile după declanșarea ofensivei sovietice în Moldova, Mihai Antonescu primește în seara zilei de 22 august pe Neagu M. Djuvara, trimis special la Stockholm cu instrucțiuni pentru ministrul Frederic Nano. Și în acest ultim ceas, confuzia pare să fie tot atât de mare. Vicepreședintele Consiliului de Miniștri vorbește diplomatului român de "eventualitatea unei păci ruso-ger- mane"; de posibilitaeta ca anglo-americanii să susțină forțele române "prin aviație și trupe aeropurtate..."

Dar, a adăugat Mihai Antonescu, situația militară ne silește "să trecem peste toate aceste considerente și să cerem armistițiul". în care scop dorea să afle - prin intermediul ambasadei sovietice din Stockholm, dacă rămân aceleași condiții "ca în aprilie trecut"; unde și cum să se ducă negocierile; dacă guvernul sovietic "vrea să discute cu un reprezentant al opoziției sau dacă cere și un reprezentant al actualului guvern..."

La întrebarea lui Neagu Djuvara "dacă mai era vreme de negocieri prin Stockholm sau Ankara", răspunsul ministrului de externe: "... mai este linia Focșani-Galați, mai este toată Muntenia, mai sunt Carpații. "[3I]

Așadar, la 22 august 1944, orele 10 seara: semnarea de îndată a armistițiului, dar și rezistența militară în continuare, cât și speranța unor negocieri și discuții.

în dimineața de miercuri 23 august, Mihai Antonescu întâlnește pe reprezentantul diplomatic al Turciei la București și-i comunică:

"în două zile, întreaga Basarabie va fi ocupată de ruși. Noi dorim ca dvs. să acționați ca mijlocitorul nostru pentru obținerea armistițiului. Vorbesc în deplin acord cu Regele, cu Mareșalul și cu liderii opoziției. Vă rog obțineți în 24 de ore răspunsul guvernului britanic și american asupra următoarelor. Primul ministru al României ar dori să știe care din următoarele trei alternative (sic!) sunt preferate de guvernele britanic și american: (unu) trimiterea unui reprezentant român la Moscova pentru încheierea armistițiului; (doi) intrarea simultană în legătură cu americanii, britanicii și rușii, pentru a fixa condițiile armistițiului; sau (trei) discutarea termenilor armistițiului la Cairo, cu aliații".[32]

în ianuarie 1940, Mihai Antonescu credea că, în cele din urmă, Franța și Anglia vor câștiga războiul. Eram la Predeal, în primele zile ale anului. Ică Antonescu venea de la vila generalului Ion Antonescu, aflată la circa 200 metri peste drum de casa părinților mei Constantin C. Giurescu și Maria Simona Giurescu. Voia să-l vadă pe tata. Era o zi liniștită cu soare din plin și zăpadă albă, încărcată cu raze de lumină. Aveam aproape 13 ani. L-am întrebat ce crede de situația ciudată de pe frontul de Vest unde, din septembrie 1939, nu se întâmpla mai

nimic. "Știi, mi-a spus Mihai (Ică) Antonescu, Germania este foarte puternică, va fi război lung, dar în cele din urmă Aliații din Vest vor câștiga". Așa gândea nu numai profesorul și avocatul Mihai Antonescu, dar și cea mai mare parte a lumii politice și a intelighenției din România. Opt luni mai târziu Ică se afla alături de generalul Ion Antonescu. •

Victoriile fulger ale Wehrmacht-ului din aprilie-iunie 1940, agresiunea sovietică împotriva României în iunie 1940, pierderea jumătății de nord a Transilvaniei, toate acestea creaseră o altă perspectivă, total diferită de aceea din ianuarie 1940. Se va fi adăugat și dorința personală a lui Ică Antonescu de a participa la guvernarea țării.

Să-și fi amintit în 1944 mai ales ce spusese cu patru ani în urmă în ianuarie 1940? Dacă da, apăsarea de care se simțea cuprins era cu atât mai grea: "Dl. Mihai Antonescu mi-a făcut impresia unui om foarte obosit, dar nu abătut", notează Neagu Djuvara după discuția avută la Ministerul Afacerilor Externe în seara zilei de 22 august 1944.[33]

5. Cum privea opoziția evoluțiile din 1941-1944?

Opiniile conducerii P.N.L. - C.I.C. Brătianu și P.N. Ț. - Iuliu Maniu.

La 20 mai 1941, Constantin I.C. Brătianu scria Conducătorului statului, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 10 mai:

"...Războiul nu s-a sfârșit. El devine mondial."

"Statele Unite sunt cea mai mare putere din lume. De acea v-am sfătuit să nu puneți toate speranțele dv. pe o singură carte."

"... Recunosc, tocmai pentru că sunt de bună credință, *că nu ne putem opune politicii germane,* pentru că această țară este stăpână azi în Orient."

"Dar să nu exagerăm și să avem încredere limitată în făgăduielile ce ni se fac".

"... în ceea ce privește propunerea dv. să vă iau locul, dacă nu sunt mulțumit de conducerea dv., știți foarte bine că o *atare schimbare este imposibilă azi* și că, de altminteri, sunteți *singura persoană care poate inspira încredere conducătorilor celor două dictaturi din Europa".*[31]' (sublinierile D.C.G.).

Partidele Național Țărănesc și Național Liberal au sprijinit fără rezerve eliberarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Herței. Era, de altfel sentimentul general: armata română ducea un război de eliberare, la care participa Wehrmacht-ul.

In această primă fază, până la finele lunii iulie 1941, faptul că Reich-ul atacase U.R.S.S rămânea un element de fundal secundar în opinia publică.

Pe primul plan era eliberarea teritoriilor românești anexate forțat de Uniunea Sovietică la 28 iunie 1940.

"întreaga națiune a fost cuprinsă de nespusă bucurie când a aflat că Cernăuții, Chișinăul și alte orașe au fost eliberate de cotropitori" - scrie Iuliu Maniu la 18 iulie 1941, adresându-se generalului Ion

Antonescu și lui Mihai Antonescu.

Dar liderul P.N.Ț. socoate de a sa datorie să se exprime foarte explicit asupra unor puncte:

a) "Dacă întreaga opinie publică românească, cu noi toți am fost pentru recucerirea provinciilor rupte prin agresiune de la patria mamă, *suntem categoric în contra ca România să urmărească obiective de agresiune."*

"Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia..."

b) "Ar fi prea pretențios să credem că continuarea războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră, precum este nu mai puțin pretențios să proclamăm noi, România, război sfânt contra Rusiei, pentru organizarea ei internă, de stat și socială. *Războiul sfânt, militar și politic să-l prestăm pentru România Mare, cu toate provinciile sale.*

Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine."

c) "Zvonuri tot mai persistente vorbesc despre *masacre săvârșite asupra populației minoritare, în special evreiești din Moldova...* Dar simțul de

umanitate al poporului nostru și bunul lui renume nu trebuie atinse prin executări și schingiuiri în masă, prin intoleranțe care s-ar răzbuna în primul rând asupra noastră și a conaționalilor noștri."[35]

Scrisoarea din 18 iulie 1941 își păstrează până astăzi întreaga ei semnificație politică. Nu a avut urmări practice. La aproape o lună de la declanșarea ostilităților, blitztrieg-ul era în plină desfășurare în U.R.S.S. și rezultatele sale erau așteptate cu mare optimism.

Generalul Ion Antonescu intrase în campanie fără semnarea vreunei convenții militare cu Berlinul. Putea da înapoi? Ca militar știa prea bine că atacul, odată pornit, trebuia continuat până la distrugerea forțelor adversarului.

Politicește era aliniat Berlinului în fapt și formal, prin aderarea la Pactul Tripartit.

La 24 noiembrie 1941, Constantin I.C. Brătianu scrie de asemenea Conducătorului Statului, devenit între timp, mareșal (22 august 1941):

"Deși înțeleg că nu aveți mâinile libere și că trebuie să ne supunem necesităților ocupației germane, totuși, nu înțeleg de ce aveți atâta încredere că Hitler ne va restitui Ardealul pe care l-a dat ungurilor...

Singurul sfat ce vi-l pot da este de a căuta *să degajați armata noastră și să o aduceți pe teritoriul național,* să reduceți numărul concentraților ca să redați brațele lor la lucru, să intensificați astfel transporturile și să sporiți producția...

Războiul nu s-a terminat și rezultatul său este îndoielnic.

Nu trebuie să pierdeți acest lucru din vedere."[36] (sublinierile D.C.G.)

în noiembrie 1941, reușita blitztkrieg-ului era tot mai mult sub semnul întrebării. La 6 și 12 decembrie, România era oficial în război cu Anglia și Statele Unite. Era angrenată într-un conflict mondial care va reduce tot mai mult posibilitățile de acțiune proprie ale forurilor de la București.

Schimbul de scrisori între Conducătorul statului și opoziția reprezentată prin luliu Maniu (Partidul Național Țărănesc) și Constantin I.C. Brătianu (Partidul Național Liberal) a fost subliniat anterior (vezi capitolul 4)[37]

Pe măsură ce pierderea războiului devenea tot mai probabilă, luliu Maniu a început, ca lider al opoziției, demersurile pentru scoaterea României din alianța cu Axa. Demersuri efectuate când separat, susținut de C.I.C. Brătianu, când cu știrea guvernului Antonescu. luliu Maniu se îndreaptă spre Apus, către Londra mai ales. Crede că va găsi înțelegere și ajutor pentru a echilibra cel puțin covârșitoarea presiune a sovietelor. Demersurile sale, prin repetate mesaje cifrate, sunt în bună măsură cunoscute.[38] De asemenea, reacțiile și comentariile forurilor politice de la Londra și Washington.

Ca și Mihai Antonescu, luliu Maniu vrea să negocieze. Arată în ce condiții va acționa. Ca de exemplu în mesajul său trimis Londrei, via Stockholm, la 14 august 1943:

- "Ca lider al Opoziției Unite mă angajez față de guvernele american și britanic că dictatura prezentă va fi răsturnată la 24 ore *după ce forțele britanice și americane vor fi ajuns la Dunăre..."*

- "Guvernul român actual (Antonescu) și Opoziția Unită sunt de acord *să apere Basarabia.* Delta Dunării este europeană ca și problema românească și dacă sunt stăpânite de Rusia, aceasta ar constitui o amenințare pentru Strâmtori

și Suez. *România nu va negocia cu Rusia fără a primi garanții precise și bine întemeiate de la britanici și americani,* cu care, însă, este gata să negocieze..."[39] (sublinierile D.C.G.).

Mai avea România posibilitatea să apere cu armele Basarabia în vara anului 1943? Evoluția frontului de Est va dovedi contrariul. Credea Maniu în rezistența armată? Că va obține garanții de la anglo-americani față de Soviete? Nici Maniu și nici alți lideri politici din România nu realizau încă schimbarea perspectivei geopolitice: pentru Londra, Grecia avea prioritate, România, nicidecum.

luliu Maniu avea indiscutabil sprijinul opiniei publice, tot mai temătoare în fața înaintării sovietice. Lumea își punea mari speranțe în liderul P.N.Ț., îl socotea că se bucură de mare influență și trecere pe lângă guvernul britanic. La 1 decembrie 1943, "opoziția" a organizat un Te Deum la o biserică pe Calea Victoriei. Sosirea lui luliu Maniu a fost întâmpinată cu o scurtă demonstrație de simpatie care a determinat și oprirea traficului. Poliția nu a intervenit. în seara aceleiași zile, spectacol de gală la Teatrul Național; spectatorii au ovaționat apariția liderului P.N.Ț. și au strigat "Trăiască luliu Maniu care va salva patria!"[40]

Mesajele sale către delegația română de la Cairo - Barbu Știrbey și Constantin Vișoianu - formulează, în continuare, propuneri pentru o

convenție de armistițiu. Ca de exemplu, la 12 aprilie 1944, când răspunde unui mesaj al generalului Maitland Wilson. între cele 10 puncte, de relevat:

"Guvernele Marii Britanii, Statelor Unite și U.R.S.S. declară *că teritoriul României nu va fi supus unui regim de ocupație militară. Aceste guverne se vor abține deci de la orice imixtiune, de orice natură, în România..."*

"Este de înțeles că apărarea împotriva unei agresiuni germane în provinciile române Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat și Transilvania va fi asigurată de armata română."

"Nici un fel de formațiune militară a celor trei principale puteri aliate nu va putea pătrunde în provinciile mai sus menționate sau în spațiul aerian respectiv *decât la cererea formală a guvernului român..."*

"... Comandamentul aliat din Orientul Mijlociu se declară a trimite, la locul și la timpul ce vor fi indicate de Comandamentul român, *două divizii aeropurtate,* două sute tunuri antitanc, precum și forțele aviatice necesare pentru a susține efortul armatei române..."

"Toate forțele aliate ce vor fi pătruns în provinciile române ... se vor retrage din aceste provincii de îndată ce o cerere în acest sens va fi fondată de guvernul român..."[41]

Rezumând, luliu Maniu cerea: ca România - care pierduse războiul - să nu fie supusă unui regim de ocupație militară; ca Aliații să nu se amestece în treburile interne ale țării; ca trupele lor să se retragă la cererea guvernului român; ca două divizii aeropurtate anglo-americane să susțină armata română în momentul întoarcerii alianțelor. Foarte puțin în aceste propuneri despre Armata Roșie și Uniunea Sovietică - principalul "interlocutor" în situația-limită în care se afla țara!

Prințul Barbu Știrbey, aflat la Cairo, răspunde liderului P.N.Ț. la 26 aprilie 1944. îi arată realitatea:

"Aliații... consideră România învinsă și nemaifiind în situația de a pune condiții... Astfel fiind, *era negocierilor este închisă,* iar retragerea condițiilor *de armistițiu oferite ne amenință..."* (sublinierile D.C.G.).[42]

La 3 iunie, delegații români de la Cairo comunicau din nou la București: "Solidaritatea reprezentanților Aliaților de aici este perfectă, iar condițiunile de armistițiu sunt în întregime aprobate de toți. Pot chiar să spun că se recunoaște o întâietate delegatului sovietic pe motivul că, în fapt, cu țara lui (U.R.S.S.) suntem în război și cu ei vom avea de-a face și în timpul războiului și în momentul schimbării politicii noastre, și în timpul păcii..."

Telegrama din 3 iunie 1944 mai reamintește faptul ".. simplu și brutal că noi (= românii, nota D.C.G.) *suntem în război contra Aliaților, nu alături de ei.* Fiindcă sufletește națiunea noastră este de partea lor, unii oameni politici (din România, nota D.C.G.) cred că și în război suntem cu ei (= cu aliații, nota D.C.G.). Multe din declarațiunile lor *pleacă de la această convenabilă, dar comică eroare"* (sublinierile D.C.G.).*[13]

Dar propunerile de a negocia continuă. Formațiunea națională

de rezistență, adică "Opoziția" trimite la Cairo și Stockholm, la 22 iunie 1944, un plan de acțiune amănunțit, în 8 puncte. în momentul desprinderi României din alianța cu Reich-ul și a înlocuirii regimului Antonescu, planul solicita:

- o ofensivă sovietică pe frontul român cel mai târziu la 24 ore de la schimbarea guvernului;

- venirea a trei brigăzi (anglo-americane) aeropurtate care "să sosească simultan cu proclamarea schimbării de guvern";

- planul de acțiune să nu fie cunoscut de guvernul de la București. "Factorii favorabili aliaților... au ajuns la convingerea fermă că nu există nici o șansă de a se obține o soluție reală cu Antonescu".[4'1]

Liderul P.N.Ț. își menține poziția până în ultimul moment:

"Un mesaj trimis de Maniu la 20 august" - telegrafiază diplomatul american Shantz din Cairo - "declară că «am decis să trecem la acțiune» și întreabă dacă pot conta pe bombardamente aliate asupra unor obiective ce urmează a fi precizate și de asemenea pe sprijinul parașutiștilor și al aviației. Britanicii au retransmis mesajul la Londra, Moscova și Caserta, ieri" (22 august nota D.C.G.).

- Astăzi (23 august, nota D.C.G.), o telegramă a lui Cretzianu spune că opoziția din România este complet în totală necunoștință de cauză, dacă să treacă la o acțiune - posibil acum nepotrivită ca moment - sau să aștepte răspunsul aliat, care ar putea sosi prea târziu"'[15]

luliu Maniu a fost, incontestabil, liderul opoziției democratice - în sensifl tradițional, european, al termenului în anii 1940-1944. A urmărit cu stăruință, tenacitate, cu cele mai bune gânduri, să obțină ieșirea României din război, în condițiile cele mai avantajoase posibile. Un amplu raport asupra P.N.Ț. și liderului său în intervalul septembrie 1940-martie 1943 a fost întocmit de Eugen Cristescu, șeful Serviciului Special de Informații (SSI) și prezentat mareșalului Ion Antonescu. Raportul este cuprinzător și principalele fapte au fost confirmate și de alte surse. între direcțiile de acțiune ale P.N.Ț. și liderului său raportul consemnează: "străduințe extraordinare de a menține o colaborare cu gruparea liberală condusă de Dinu Brătianu"; "campanii vehemente împotriva factorilor politici care au deținut funcții în guvernările personale ale regelui Carol al Il-lea; acțiuni continue în favoarea reîntregirii Transilvaniei; convingerea exprimată încă din septembrie 1940, că Anglia și America vor câștiga războiul."

"Contactele cu cercurile germane, dar și cu sașii din Ardeal", "cu diverși reprezentanți ai partidului comunist" nominalizat fiind Petru Groza - "element de extremă stânga"; cu social-democrații "printr-un neîntrerupt contact personal cu losif Jumanca și C. Titel-Petrescu", ceea ce a dus "la o înțelegere deplină cu exponenții fostului partid socialist-român"; contactele periodice cu legionarii; cu cercurile militare care s-ar opune continuării războiului cu U.R.S.S.; reorganizarea P.N.Ț. în teritoriu.

De asemenea menținerea unei legături, "o adevărată acțiune diplomatică" pentru a realiza" un contact direct cu guvernele englez și american".

Raportul SS1 arată mesajele repetate către Londra, mai ales prin Legațiile britanice și americană - cât au funcționat la București, - apoi prin intermediul reprezentanțelor diplomatice ale Elveției, Turciei, Suediei, Portugaliei.[46]

luliu Maniu, ca și alte personalități politice, inclusiv Mihai Antonescu, gândea și acționa în anii războiului, în parametrii și conceptele relațiilor internaționale care dominaseră până în 1938/1939. între acestea:

- un sistem de securitate european pe un întreg continent, până la hotarele U.R.S.S., fără a lăsa o zonă dominată exclusiv de o mare putere;
- România, parte integrantă a unui atare sistem cu presupunerea că: poziția geostrategică a țării avea aceeași însemnătate ca în trecut; că factorii de decizie de la Londra, Washington nu vor lăsa România și Europa de sud-est în general sub stăpânirea Moscovei;
- o îndelungată experiență a politicii de expansiune a Rusiei; după 1917, o atare amenințare căpătase o deosebită gravitate, deoarece țelurile teritoriale ale Moscovei erau însoțite de bolșevizare, adică de distrugerea completă a realităților tradiționale și normale în țara vizată de expansiunea sovietică;
- convingerea că negocierea poate funcționa - ca în trecut - și atunci când ai pierdut partida militară; ca, de exemplu, neamestecul învingătorului în întocmirile interne ale țării învinse, evitarea unui regim prelungit de ocupație militară;
- scenariul, amintirea războiului din 1914-1918, când trupele Aliate ale frontului de la Salonic au înaintat în 1918 până la Dunăre.

Atari premise și concepte nu mai aveau valoare în 1943-1944. întâlnirea de la Teheran a celor "Trei Mari" (28 noiembrie - 1 decembrie 1943), stabilise cu totul alte principii care au dus la împărțirea Europei. Au dat mână liberă guvernului de la Moscova să-și impună sistemul său politic și social în toate țările unde înainta Armata Sovietică. Toate aceste elemente esențiale noi nu erau cunoscute nici guvernului, nici opoziției la București.

învingătorul din 1944 - Uniunea Sovietică - era o altă lume, cu alte criterii, cu o întocmire politică și socială ce răsturnau complet întocmirile sud-est europene, cum fiinţaseră ele pînă în 1939.

Societatea românească se temea grozav de Moscova; și intuia că aceasta urmărea impunerea regimului comunist. .Această stare de spirit a rămas vie în amintirea celor ce au trăit acei ani, tineri, maturi sau în vârstă. Un atare simțământ reiese cu limpezime și din toate demersurile Iui luliu Maniu - și ale opoziției în general pentru ieșirea României din război. Apare evidentă teama - deplin motivată de altfel - de a discuta direct cu Moscova, așa cum ar fi trebuit și așa cum cereau deschis și Aliații din Vest. însemnările din 15 decembrie

1943, ale lui Grigore Gafencu, aflat la Berna, sunt grăitoare: "Am rugat pe Maniu să-mi deslușească politica lui față de Rusia: nu am primit nici un răspuns... Opoziția, în schimb, se codește și șovăie. Urmează o politică de reintegrare teritorială în locul unei politici de

mântuire națională. Vrea să obțină de la americani binecuvântarea sovieticilor. Firește, situația e gravă și primejdiile sunt mari. Nu ne putem salva însă decât dacă privim realitatea în față: *trebuie să ne hotărâm să stăm de vorbă cu rușii":*[11]

luliu Maniu, ca de altfel toți liderii politici ai României - cu excepția celor din PCdR sau aliații lor - vor constata, chiar de la semnarea armistițiului, că guvernul sovietic acționează exclusiv din perspectiva intereselor sale. Că o "negociere" înseamnă, aproape întotdeauna, să fii de acord cu formulările fixate de partea sovietică. Sunt grăitoare stenogramele ședințelor Consiliului de miniștri din 15-16 septembrie 1944, când s-au discutat articolele Convenției de armistițiu. luliu Maniu și cei mai mulți din colegii săi de cabinet și-au pus tot felul de întrebări, și-au exprimat dezacordul, au făcut presupuneri, au constatat ce se întâmplase în țară între 24 august și data când se ținea Consiliul de Miniștri. Sentimentul general era că învingătorul își urmează fără concesii politica.'[173]. Cum a și fost de altfel, până când regimul comunist a fost impus, apoi întărit în România.

*

în rândurile "opoziției" se mai aflau și mici formațiuni care - cu o excepție - aveau puțini aderenți. în primul rând, era *Gheorghe Tătărescu, împreună cu o fracțiune din Partidul Național Liberal.* De amintit apoi Mihail Ralea, disident P.N.Ț. care își constituie un minuscul partid "Socialist-Țărănesc" cunoscut numai de cei câțiva aderenți ai săi; dr. Petru Groza, liderul "Frontului Plugarilor", organizat în 1933, în județul Hunedoara și de care se auzise prea puțin după aceea, cu excepția legăturilor pe care le avea cu Partidul Comunist; Partidul Naționalist Democrat condus de dr. P. Țopa.

Era și *Partidul Social Democrat (fondat în 1927), lider Constantin Titel Petrescu,* personalitate cunoscută a vieții politice; activitatea P.S.D.R. se rezuma la întâlniri semiconfidențiale a mai multor persoane din care unele - Lotar Rădăceanu, Ștefan Voitec, Tudor Ionescu, Theodor lordăchescu - vor susține "alianța" cu PCR până la fuziunea PCR- P.S.D.R., de fapt prin desființarea Partidului Social Democrat (1948).

Tot în ilegalitate se constiuise și o formațiune - satelită - a Partidului Comunist, cu un umăr redus dar activ de aderenți: Uniunea Patrioților (1942).

Partidul Comunist din România, aflat în ilegalitate din 1924, avea între 800 și 1 000 de aderenți oficial înscriși. O parte se afla în închisori și lagăre în România; câțiva lideri - Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș, Petre Constantinescu-Iași, Ștefan Foriș ș.a. - erau în libertate; alții supraviețuitori ai marii terori staliniste din 1935-1938, acționau în Uniunea Sovietică.

PCdR a acționat pe două căi. Manifeste, apeluri, agitație printre muncitori, toate menite să creeze o stare de spirit împotriva regimului, în favoarea încetării războiului. Retorica manifestelor PCdR este aceea folosită în Uniunea Sovietică, în formulări vulgare, simpliste, violente, încărcate de ură.

Zeci și zeci de asemenea documente au fost confiscate de Siguranță. Efectul lor a fost, în genere, foarte limitat.[48]

A doua cale urmată de PCdR a fost pregătirea unei "coaliții proprii", paralel cu contactele în desfășurare cu P.N.Ț., P.N.L. și P.S.D.R.

"Coaliția proprie" a avut două componente:

a) "Frontul Unic Muncitoresc": PCdR și P.S.D.R. (1 mai 1944).

1) "Coaliția Național Democratică": (C.N.D.): PCdR, P.S.D.R., P.N.L.-Tă- tărescu, Partidul Socialist Țărănesc, Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică și Partidul Național Democrat (26 mai 1944).

Scopul? Ieșirea României din război. C.N.D. și F.U.M. au fost nucleele din care se va forma "Frontul Național Democrat" (septembrie-octombrie 1944) folosit de PCdR pentru acapararea deplină a puterii centrale (6 martie 1945).

*

Acțiunea proprie a lui Gheorghe Tătărescu. Iuliu Maniu versus Gheorghe Tătărescu. 27 martie 1943, au loc festivități la Chișinău în prezența mareșalului Ion Antonescu, la împlinirea a 25 de ani de la unirea Basarabiei cu România. Aniversarea a avut loc într-un moment de mare cumpănă, în timp ce ofensiva sovietică se desfășura în continuare, după dezastrul armatelor germane și române de la Stalingrad și pe Don.

La festivitățile de la Chișinău, este prezent și Gheorghe Tătărescu. Tot în martie 1943, fostul premier propune constituirea unei "Uniuni Sacre", pentru găsirea unei soluții, dată fiind situația critică în care se afla țara. Iuliu Maniu respinge propunerea. Îl acuză pe Gh. Tătărescu că face parte "din diriguitorii care au pricinuit prăbușirea vieții noastre interioare, sociale și naționale..."; că a "cedat fără rezistență Basarabia, Bucovina și Ardealul"; că a "colaborat la introducerea dictaturii și totalitarismului"; că a "tolerat, fără cea mai mică rezistență, renunțarea la garanțiile Angliei și ale țărilor occidentale"; că a "fost pivotul principal al politicii de infidelitate și de duplicitate în materie de politică externă a ex-regelui Carol".

Gheorghe Tătărescu răspunde acestor acuzații la 4 aprilie 1943 și conchide:

"Am crezut că sistemul acuzațiilor pătimașe, ale incriminărilor necontrolate și al exceselor de cugetare și de limbaj a dispărut și pentru totdeauna din viața noastră publică. M-am înșelat: dl. Maniu persevereză încă în practicarea acestui sistem."[49]

Gh. Tătărescu primește același refuz și din partea lui Constantin I.C. Brătianu, președintele P.N.L.

La 18 decembrie 1943, ex premierul P.N.L. se adresează din nou liderului P.N.Ț.; îi propune să plece "împreună la Moscova" pentru a trata cu guvernul Uniunii Sovietice ieșirea României din război". Este din nou refuzat.[50]

După care Gheorghe Tătărescu își continuă demersurile: scrisoare către Eduard Beneș la Londra (25 februarie 1944); demers pe lângă regele Mihai pentru convocarea unui Consiliu de Coroană (25

martie 1944); o nouă propunere adresată tuturor șefilor de partide (1 mai 1944). Toate sunt refuzate de liderul P.N.Ț. Așa s-a ajuns la "Coaliția Național Democrată" (26 mai 1944, vezi mai sus).[51]

Faptul a fost repede cunoscut în ministerele de externe din Occident. La 30 iunie 1944, Legația Statelor Unite din Elveția telegrafia la Washington:

"Fostul prim-ministru Georges Tătăresco (sic!), reprezentând - așa susține F* - 80% dintre liberali*', a reușit să formeze o coaliție de partide politice de stânga în România cu: profesorul Ralea (aderent al lui [Armand] Călinesco), acum șeful unui partid muncitoresc foarte de stânga și foarte recent constituit; Titel-Petrescu, partidul Socialist (de fapt P.S.D.R., nota D.C.G.); Pătrășcano - comunist; Constantinesco-Jassy - așa-numitul Partid antifascist (Uniunea Patrioților, nota D.C.G.), de stânga, în cea mai mare măsură comunist; Groza, lider a ceea ce ar putea fi numit Partidul Agricultor din Transilvania (- Frontul Plugarilor, nota D.C.G.), foarte mult la stânga, în realitate comunist.

Aceste șase formațiuni politice"* s-au pus de acord să colaboreze până la semnarea unui tratat de pace, pe următoarele baze: păstrarea dinastiei, colaborarea leală cu Aliații, îndeosebi cu Rusia și nici o încercare de a schimba structura socială și economică a țării până atunci".[29]

O discuție între fruntașul P.N.Ț., profesorul Ioan Hudiță și Mihail Ralea, la 22 mai 1944, la Sinaia, este lămuritoare. luliu Maniu și apropiații săi erau vehement împotriva iui Gh. Tătărescu, Mihail Ralea, Mihai Ghelmegeanu și altor foști demnitari din timpul cârmuirii autoritare a regelui Carol al II-lea (1938-1940).

Mihail Ralea:"... toată lumea recunoaște că Maniu și cu voi, prietenii săi apropiați, ați avut dreptate, ați dus o politică perfectă, combătând pe Caro) și pe Antonescu și ați apărat cu fermitate alianța noastră cu democrațiile occidentale și cu Uniunea Sovietică; "ați învins astăzi și de aceea *aveți o autoritate incontestabilă în fața țării;* noi toți cei vizați de procesul răspunderilor, cum spuneți voi, în frunte cu Tătărescu suntem dispuși să *recunoaștem pe Maniu drept șef suprem și sub comanda lui să punem capăt războiului* și să întoarcem armele în contra nemților; "altfel, știți ce se va întâmpla? Să ți-o spun eu: *pentru a ne apăra libertatea și existența noastră politică* față de voi, *noi ne vom vedea siliți,* fără voia noastră și contrar convingerilor noastre, să *ne aruncăm în brațele comuniștilor și ale protectorilor lor, indiferent de ce se va întâmpla cu țara;"*

"spune-i lui Maniu să nu ne silească să facem acest lucru, repet încă o dată, pe care noi nu-1 dorim, însă să nu ne împingă la disperare; *eu știu ce urmăresc comuniștii noștri la ordinele Moscovei* și am ținut să te previn (= pe Ioan Hudiță, nota D.C.G.) și să fac apel

---

29F = neidentificat, estimare mult exagerată

"* în telegramă "political elements".

la tine..."

"... Tătărescu m-a rugat să-i aranjez o întâlnire cu tine, căci vrea să aibă o discuție înainte de a-și fixa atitudinea lui de viitor."

Răspunsul profesorului Ioan Hudiță:

"... Refuz categoric orice întâlnire, neavând ce discuta cu el, atitudinea mea față de el (= Gh. Tătărescu) fiind aceeași ca și a lui Maniu."

Cât despre viitorul politic al României, fruntașul P.N.Ț. a exprimat trei opinii:

a) că P.N.Ț. ca și P.N.L. "... urmărim de mult, cu mult înainte de război, relații de bună vecinătate cu Sovietele..."

b) "... noi (P.N.Ț., P.N.L.) *nu vom admite niciodată ca ele (= Sovietele) sau oamenii lor să se amestece în treburile noastre interne,* mai mult decât le va permite sufragiul universal, exprimat în alegeri libere..."

c)"... vă faceți iluzii inutile asupra rolului Moscovei în viața internă a țării noastre...; noi suntem convinși că *anglo-americanii vor ști să le oblige (= pe Soviete nota D.C.G.) să-și respecte angajamentele internaționale."*

La terminarea războiului "noi vom face alegeri generale; *se vor putea opune Sovietele ca aceste alegeri să nu fie libere?* nu cred și-n acest caz, eu sunt convins că noi, țărăniștii și liberalii vom lua aproape unanimitatea sufragiilor..."[53] (sublinierile D.C.G.)

Sunt prea bine cunoscute evoluțiile din 1945-1947. *Nici una din părerile optimiste ale fruntașului P.N.Ț. nu s-a adeverit.* Sovietele și oamenii lor, din PCdR în primul rând, au impus un regim de tip sovietic în România; puterile occidentale au jucat rolul spectatorilor, alimentând false speranțe; liderii partidelor democratice au fost întemnițați și mulți și-au încheiat viața în cele mai mizerabile condiții.

Motivările coaliției cu PCdR au fost, așadar, diferite: Mihail Ralea "pentru a ne apăra libertatea și existența noastră politică"; ceilalți, Constantinescu-Iași sau dr. Petru Groza - pentru a sluji ca formațiuni satelite ale PCdR. Cazul lui Gheorghe Tătărescu necesită o discuție mai nuanțată, dat fiind rolul și acțiunile sale în guvernul impus de Soviete la 6 martie 1945.

S-a adeverit în România, ca și în alte țări de altfel, că dușmăniile și rivalitățile politice personale erau mai puternice decât imperativele globale ale țării, aflată într-o situație limită.[54] Lideri și partide cu cel mai larg sprijin popular - cum erau P.N.Ț. și P.N.L. în anii 1943-1944 - considerau că urmează calea cea mai potrivită și eficientă pentru ieșirea din război. Și au procedat ca atare.

6. Regele Mihai. Raporturile cu mareșalul Antonescu

Potrivit decretului regal din 6 septembrie 1940, regele păstra următoarele prerogative: *este capul oștirii;* are dreptul de a bate monedă; conferă decorațiunile române; primește și acreditează ambasadorii și miniștrii plenipotențiari; *numește pe prim-ministru,* însărcinat cu depline puteri; are dreptul de amnistie și grațiere.[55]

(sublinierile D.C.G.)..

Toate celelalte puteri ale statului erau exercitate de Președintele Consiliului de Miniștri, generalul Ion Antonescu.

Anevoie de reconstituit cu exactitate evoluția raporturilor dintre Mareșal și Rege. Firi, temperamente, experiențe total diferite, separate de o generație. După toate probabilitățile, nu a existat o comunicare reală între ei (vezi și cap. 4, cum vedea Conducătorul raporturile cu Monarhia).

Când a luat domnia, regele încă nu împlinise 19 ani (n. 23 octombrie 1921). Raporturile cu mareșalul Ion Antonescu s-au menținut în limite formale în 1940-1942: semnarea decretelor emise de Conducător, unele vizite la vila mareșalului la Predeal. Numirea persoanelor din Casa Regală și a adjutanților regali se făcea cu aprobarea Conducătorului. Telefoanele Palatului erau ascultate. La 22 iunie 1941, orele 2 noaptea, regele afla de la un adjutant al său

că trupele române au intrat în acțiune împotriva U.R.S.S. Suveranul nu va fi informat direct nici că România se află în stare de război cu Anglia și Statele Unite ale Americii (6 și 12 decembrie 1941).[56] A efectuat și trei vizite pe front, una în iulie 1941 în zona Chișinăului unde se dădeau încă lupte; a doua la Cernăuții eliberați (după 25 iulie); a treia între 30 iulie și 3 august 1942, la Mariupol, pe litoralul Mării de Azov și în Crimeea.

Potrivit unei "surse românești de la Stockholm" Legația Statelor Unite raporta la Washington D.C., la 18 septembrie 1943;"... Tânărul rege și mama sa au fost tratați foarte aspru de mareșalul Antonescu, iar ei au adoptat politica de a sta în plan secund și de a accepta insultele, pe care de altfel nu aveau cum să le evite, și să aștepte ziua când ar putea să-și asume din nou răspunderile îndrituite."

"Potrivit sursei (care, se cuvine notat, este un promonarhist convins)" - continuă raportul Legației americane - "Regele și liderii fostelor partide democratice au salutat rolul de plan secund pe care Regele a fost obligat să-l adopte, deoarece acesta îi îngăduie să-și păstreze mâinile curate; (Regele) nu are de-a face cu ocupantul german și prea puțin contact cu guvernul Antonescu, relațiile cu acesta fiind reci. Ca atare, planul este ca, la vremea restaurării unei Românii libere și democratice, Regele poate să apară în fața poporului cu o reputație neștirbită."[57]

Mareșalul declarase la rândul său "că trebuia să fie ținută departe Coroana, pentru a nu fi compromisă, dacă ar fi eșuat aventura războinică a cărei responsabilitate și-o asumase în întregime." (Gheorghe Barbul).

După marile înfrângeri și retrageri ale Wehrmacht-ului și ale unităților române din iarna 1942/1943, raporturile dintre Palat și Conducător cunosc mai multe incidente.

Ministrul Statelor Unite Ia Stockholm află - cu o considerabilă întârziere, de la o sursă românească - despre cenzurarea unor pasaje din mesajele Regelui cu prilejul Anului Nou 1943. în răspunsul Suveranului la urările adresate de Mareșal, de vicepriministrul și de guvern, cenzura ar fi modificat următoarea formulare: "Din parte-mi,

nu am mai bună urare decât *să continuați munca pe care ați început-o în conformitate cu aspirațiile poporului nostru,* ca să obțineți astfel înțelegerea dintre națiune și conducătorii ei, fapt care constituie cea mai sigură linie de conduită prin drumurile adesea abrupte ale istoriei." (cuvintele subliniate ar fi fost scoase de cenzură).

Modificări asemănătoare au fost operate și la Ordinul de zi al Regelui către Armată, și la Apelul către națiune, tot de Anul Nou 1943. Din apel au fost scoase cuvintele: "obligația de a apăra drepturile poporului român, căruia am de gând să-i consacru toată dragostea și toată puterea mea."[58]

"Deși, în sine, aprecierile Regelui par să aibă puțină însemnătate" - comentează ministrul Statelor Unite din capitala Suediei - "este interesant de notat că, potrivit sursei, aceste cuvântări au sporit tensiunea dintre Rege și Antonescu..."

De ce un atare control? "După cât se pare" - continuă raportul- "cenzura este atât de strictă și strânsoarea mareșalului asupra țării atât de fermă, încât s-a considerat nepotrivit ca Regele să-și exprime speranța că guvernul își va continua activitatea «în concordanță cu aspirațiile poporului»."

"Ceea ce ar putea fi explicat prin faptul că Antonescu își dă seama că nu are sprijinul poporului".[59]

S-a adăugat și un incident de protocol. La ceremonia de Noul An, Conducătorul statului a stat în apropierea Tronului, pe aceeași treaptă cu Regina Mamă. Solicitat de maestrul de ceremonii să se deplaseze mai în apropierea membrilor guvernului, Mareșalul s-a considerat insultat.

Lucrurile nu s-au oprit aici. La Berlin, cuvintele Regelui au fost mai îndeaproape analizate, își amintește Gheorghe Barbul. Manfred von Killinger, ministrul Reich-ului la București, a cerut, în numele cancelarului Hitler, ca Regele Mihai să explice în public că a citit un text întocmit de mareșalul palatului și care nu ar fi corespuns ideilor sale. Killinger insistă și "dădu incidentului aspectul unui conflict Hitler-Antonescu. O luase pe un drum greșit și fu respins politicos, cu un refuz categoric."

Conducătorul Statului ceru Regelui să se despartă de mareșalul Palatului, Ion Mocsony Stârcea, pe care-1 considera autorul de fapt al întregului incident. La refuzul Suveranului, Conducătorul ordonă mobilizarea lui Stârcea la unitate pe front. Regele se opune și Stârcea rămâne la Palat.[60]

S-au mai adăugat și altele... "Toată încordarea dintre Mareșal și Rege" - notează generalul Constantin Sănătescu la 29 martie 1943 - "a pornit din fleacuri, de la o vânătoare pe care Regele a făcut-o în Bucovina și ai cărei invitați nu i-au plăcut Mareșalului. O vină în această privință am găsit-o lui Ionel Stârcea ... și care s-a arătat lipsit de tact."[61]

După zvonurile ajunse la Legația americană din Stockholm, tensiunea ar fi ajuns așa de departe încât, în februarie 1943, Mareșalul ar fi hotărât să-l îndepărteze pe Suveran și să-I trimită în Germania. "Toate pregătirile au fost făcute; un tren era gata de plecare și nu mai rămânea decât ca Regele să fie anunțat."

"în ultimul moment" - continuă relatarea - "Mareșalul și-a schimbat gândul, ca urmare a împotrivirii unui grup influent de ofițeri care au amenințat că intervin pentru a împiedica îndepărtarea Regelui."[62]

Până la o confirmare, episodul rămâne sub semnul întrebării. Oricum, relațiile dintre Conducător și Palat au mai cunoscut incidente, ca de exemplu, la parada de 10 mai 1943 în București.[63]

7. Regele Mihai. Raporturile cu Opoziția

Eșecurile Wehrmacht-ului, în iarna 1942-1943 și ulterior din vara și toamna lui 1943 au multiplicat preocupările Palatului pentru scoaterea țării din conflict. "Din lumea politică mulți caută să se apropie de Rege prin mine; pentru moment sunt circumspect, vreau să văd ce încearcă să urmărească prin asta." notează în aprilie 1943 generalul Constantin Sănătescu. La 29 martie își luase în primire postul de aghiotant regal, fiind primit în audiență de Suveran și de Regina Mamă.[64]

"Regele este foarte tânăr" - notează generalul Sănătescu - "de-abia are 21 de ani. Constat că este străin de treburile statului, nu din vina sa, ci din vina Mareșalului, care nu l-a pus la curent cu nimic..."

"întrucât Mareșalul înstrăinase pe Rege cu totul de armată, am hotărât ca, treptat și pe nesimțite, Regele să ia din nou contact cu armata" - citim în jurnalul lui Sănătescu (iunie 1943).[65] Ca urmare: vizita la escadrila de vânătoare de la Galați, urmată de un dejun la popota unității: "Regele și-a petrecut toată

dimineața între ofițerii escadrilei de vânătoare, dovedind cunoștințe complete despre avioane și motoare..." (iunie 1943). La 11 iunie, depunerea jurământului recruților din Batalionul de Gardă, la Sinaia, tot în prezența Suveranului. La Peleș, urmează mai multe dejunuri la care sunt invitați, pe rând, generali. "Buletinul operativ" și "Buletinul informativ" întocmite de Marele Stat-Major sunt trimise zilnic la Palat.[66]

încep contactele cu liderii opoziției. Constantin l.C. Brătianu și luliu Maniu trimit și Regelui, dar și Conducătorului, un memoriu la 12 august 1943.

Cei doi lideri recapitulează evenimentele din 1941-1943, cu concluzia:"... situația politică și militară dovedește limpede că ne îndreptăm spre o catastrofă dacă nu știm să o evităm cât mai este timp... Națiunea română cere să se pună capăt acestui război și ca armata să se întoarcă pentru apărarea hotarelor și pământului patriei."[67] Cuvinte potrivite, dar nici o soluție practică. Totuși actul în sine avea însemnătate: ".. faptul că liderii politici s-au adresat direct, pentru prima dată Regelui, ca și Mareșalului Antonescu*, este un act semnificativ în politica românească", subliniază diplomatul Burton Y. Berry în raportul său din Istanbul, către Secretarul de Stat, la 29 noiembrie 1943. "Faptul înseamnă că acești lideri politici cred că *a sosit timpul ca Regele, potrivit prerogativelor sale, sâ exercite o*

influentă corespunzătoare în determinarea politicii larii" (sublinierea D.C.G.).[68]

începând din august 1943, contactele cu liderii opoziției au loc "cu cea mai mare discreție". Inițial, regele comunica cu grupul (luliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Titel Petrescu, ulterior L. Pătrășcanu, nota D.C.G.) prin intermediari de încredere. Cum războiul înainta, el (=Suveranul) a reușit să se întâlnească mai întâi cu unul, apoi cu alt lider către sfârșit, a izbutit, de puține ori, să discute cu toți patru în Casa Nouă". (în spatele Palatului distrus de bombardamente la 24-25 august 1944). "întâlnirile aveau loc noaptea". Mai era și "sarcina de a-i convinge să ajungă la un acord" continuă Arthur Gould Lee în volumul biografic "Coroana împotriva Secerii". "Maniu și Brătianu nu aveau încredere în Pătrășcanu, în primul rând pentru că era comunist. Nu cădeau niciodată de acord asupra liderului care ar urma să înlocuiască pe Antonescu, nici asupra principalilor titulari într-un nou guvern. *Și nici unul din cei patru nu părea dispus să-și asume răspunderea de a înfrunta direct pe Antonescu."*

"Nesfârșitele lor argumente au pus la grea încercare răbdarea și calmul Regelui. Odată, nemaiputând suporta în continuare discuția, a sărit în picioare și i-a părăsit, trântind ușa camerei cu dispoziția «Nu încercați să ieșiți până când nu vă puneți de acord.» S-a dus să se plimbe prin grădina palatului până când ei (liderii) au ajuns la un fel de unanimitate privind un front anti-Antonescu, dar care n-a durat mult."[69]

Nu lipsesc unele demersuri pe lângă ofițerii superiori (în rezervă). "Mă găseam la Sinaia, în luna noiembrie 1943 când într-o seară a lunii acesteia, nu mai îmi amintesc ziua, am fost chemat la castelul Foișor din Sinaia, către orele 10... Acolo am fost întâmpinat de Regele Mihai și de Regina Elena, mama lui" - își amintește generalul Gh. Mihail.

' Liderii P.N.Ț și P.N.L. se adresaseră de repetate ori, în scris, Conducătorului.

Scopul convocării? ".. Să-mi spună Regele că intenționează a face o lovitură pe care a făcut-o și Italia în 1943, și anume de a înceta războiul contra Rusiei Sovietice și a trece de partea Aliaților. Și m-a întrebat dacă pot să aduc un serviciu în acest scop. Imediat am răspuns afirmativ."

Au mai fost și alte întâlniri.

"După luna noiembrie [1943]" - continuă generalul Gh. Mihail - "am fost de două-trei ori convocat la Palatul Regal din București - Calea Victoriei. Mi se trimitea mașina de la Palat (generalul Mihail locuia la Sinaia, nota D.C.G.). Era mașina numărul 100 a Siguranței, cu un șofer care se chema Nae..."

"De vreo două-trei ori am făcut acest drum noaptea, de la Sinaia la București. Acolo prezida Regele în palatul regal și, obișnuit, luau

parte: generalul Sănătescu, care era șef al Casei Militare a Regelui Mihai, Dămăceanu, Stârcea care era mareșal al Palatului, loanițiu (=Ionnițiu)... și Pătrășcanu, era să-l uit pe Pătrășcanu. Odată parcă l-am zărit și pe Vasiliu-Rășcanu..."

Ce se discuta acolo?

a) "într-o ședință cu toții, Regele mi-a fixat mie misiunea în fața tuturor, aceea de șef al Marelui Stat-Major..."

b) "Altă chestiune care se discuta era chestiunea arestării lui Antonescu... era de a paraliza orice acțiune din partea lui Antonescu..."

c) "O altă chestiune pe care am discutat-o cu Regele Mihai - și aceasta între patru ochi - era de ... a mi se clarifica de către politicieni: care era situația armatei, în ce condiții intram noi alături de Aliați, adică, vom intra ca învinși, ne vor dezarma, vom fi tratați drept cobeligeranți - cum a fost tratată Italia, ca aliați? Niciodată n-am primit un răspuns la aceste întrebări..."

Generalul Gh. Mihail l-a întâlnit separat, de două ori, și pe Lucrețiu Pătrășcanu, la cererea acestuia, în locuința doctorului oftalmolog Mihail Dumitru, pe strada Izvor nr. 90.

L-am întrebat, își amintește Gh. Mihail, "ce intenționează regimul comunist în țara românească... relativ la Rege, relativ la biserică, relativ la partea socială.

Și el (= Pătrășcanu) mi-a răspuns: "de biserică nu se leagă; regele atârnă de cum s-o comporta". Acesta a fost motivul celor două întrevederi ale noastre..."[70]

Vor fi fost și alte contacte sau explorări ale Palatului pe lângă ofițerii superiori sau în rezervă. Oricum, *un plan de acțiune era în curs de cristalizare în toamna lui 1943, în septembrie, de vreme ce a fost comunicat serviciilor speciale britanice.*

în octombrie 1943, viceconsulul român la Istanbul lua legătura cu un reprezentant SOE[71] și îi prezintă planul unei lovituri de stat, menită să răstoarne pe mareșalul Antonescu.

Doi generali erau implicați în proiectata acțiune. Ei afirmau că aveau în subordine ofițeri de felurite ranguri, gata să îndeplinească orice ordine. Spuneau totuși că nu puteau conta pe toți ofițerii superiori pentru a se alătura operațiunii. Inițiatorii informau că au la dispoziție circa 500 000 de ostași înarmați cu puști, pistoale mitralieră și brandt-uri, dar lipsiți de artilerie, tancuri

și arme antitanc. luliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, și alte câteva persoane știau ceva despre un proiect menit să scoată România din război. Regele Mihai singur fusese informat că lovitura de stat se organiza în numele său.

Cei doi generali inițiatori erau gata de acțiune de îndată ce guvernul britanic ar fi trimis un ofițer superior cu o forță simbolică de 1 000-2 000 parașutiști pe frontul sovietic pentru a primi, împreună cu

comandamentul sovietic, capitularea necondiționată a armatei române.

Purtătorul de cuvânt al grupului, un colonel comandant de regiment din garnizoana București, mai solicita trimiterea unui militar britanic de rang înalt ca ofițer de legătură, precum și a unui aparat de telegrafie fără fir, cu un tehnician.[72]

Reacțiile n-au fost încurajatoare. "Proiectul pare în față și nu foarte promițător" comenta Ambasada britanică din Washington .D.C. "Cifra de 500 000 oameni apare mult exagerată.[73]. Este puțin probabil să existe pe frontul sovietic un sector exclusiv românesc unde capitularea armatei române ar putea avea loc. în plus, planul nu ține seama de reacțiile previzibile ale comandamentului german și ale mareșalului Ion Antonescu însuși. Cât despre solicitata participare a parașutiștilor britanici, aceasta n-ar avea loc decât dacă șefii de Stat Major considerau, împreună, că operațiunea "este de cea mai mare însemnătate".

"în ciuda numeroaselor slăbiciuni ale Planului, Guvernul Majestății Sale"[74] dorea să afle părerea guvernului S.U.A. în această chestiune. Britanicii nu vor lua, firește, nici o inițiativă afară de "încercarea de a stabili un contact radio cu grupul."[75]

Comentariile Departamentului de Stat al Statelor Unite au fost asemănătoare. Au trecut aproape trei luni[76] de când propunerea a fost înaintată și nu s-a produs nici o cristalizare a planului, subliniază un memorandum al amintitului Departament. Lipsa oricărei acțiuni practice "aruncă o îndoială asupra materializării lui finale"[77]. în ipoteza răsturnării regimului Antonescu, Departamentul de Stat se întreba de ce grupul de militari români nu ar trimite "reprezentanți în afara României într-o țară neutră ... pentru a oferi capitularea necondiționată și a semna acolo condițiile ei, în fața celor trei principali aliați".

Șefii statelor majore S.U.A. exprimă o opinie similară: ".. planul este în față și nu dă prea mare speranță."[78] Lipsa unei vizibile cristalizări "face improbabilă maturizarea finală a planului."

Totuși, "posibila retragere a României din război ar putea forma, foarte probabil, modelul unei insurecții interne, așa cum a fost arătat în acea propunere."[79]. De aceea, adaugă amiralul Leahy, să se păstreze legătura cu grupurile disidente pentru a le încuraja "să se ridice și să forțeze ieșirea României din război în condițiile cele mai favorabile pentru Aliați."[80]

Memorandumul militarilor americani nu menționa de fel ideea trimiterii unei forțe simbolice americano-britanice pe frontul de Est dacă România ar fi semnat acolo capitularea.

De la Londra la Washington, reușita unei lovituri militare a României părea foarte îndoielnică, dacă ar fi avut vreodată loc. Și totuși, acțiunea a avut loc și a reușit integral. Perspectiva pe care o dă trecerea timpului (1944-1998),

cât și informația documentară tot mai cuprinzătoare îngăduie în prezent o evaluare cumpănită a acelor memorabile desfășurări.

8. Palatul și tatonările de armistițiu

Precipitarea evenimentelor militare în sectorul de sud al frontului sovieto-german determină o accelerare a contactelor Palatului pentru o eventuală retragere a României din război.

"Urmăresc zilnic *Buletinul de operații* al Marelui Stat Major pentru a informa mereu pe Majestatea Sa Regele și nu găsesc nici o îmbunătățire a frontului. în curând, mă aștept ca apărarea germană să fie mutată pe Bug și Nistru" - consemnează generalul C. Sănătescuîn februarie 1944.[30']

Pătrunderea sovietică a fost mult mai rapidă și amplă decât se așteptau forurile militare. La 17 martie, blindatele sovietice forțează Nistrul la sud de Mohilev-Podolsk, la 29 ale lunii ocupă Cernăuții, iar la 6 aprilie Botoșanii!

"Către sfârșitul lui februarie [1944], se naște în capul nostru ideea unui armistițiu. Ne adunăm în Casa Mică - locuința Regelui din spatele Palatului din Calea Victoriei - și începem primele discuții. La aceste discuții iau parte: Regele, Niculescu-Buzești, ministrul de externe*, Stârcea - locțiitor de mareșal al Palatului, loanițiu (= lonnițiu) și cu mine" notează tot generalul C. Sănătescu.

De fapt, contactele pentru un eventual armistițiu începuseră de mult, încă din primele luni ale lui 1943, sub impulsul lui Mihai Antonescu de o parte, a lui luliu Maniu, de altă parte. Erau cunoscute - în parte - și la Berlin, de vreme ce Adolf Hitler le enumeră, cu detalii, mareșalului Ion Antonescu, la Klessheim, la 12 aprilie 1943 (vezi mai sus). Dacă țelul - armistițiul - era clar, confuzia era apreciabilă când se discutau căile efective de realizare.

Două noi mișcări au loc pe plan diplomatic. Prima, stabilirea unor contacte directe cu reprezentanți ai Uniunii Sovietice la Stockholm.

Funcționau acolo două canale: a) prin ministrul României în Suedia, Frederic Nano, și care reprezenta punctul de vedere al guvernului și b) consilierul de legație Gheorghe I. Duca, în numele lui luliu Maniu[82]. Primele încercări de discuții în martie 1944 își capătă conținut efectiv în apri- lie-mai-iunie[83].

Pe de altă parte, cu asentimentul verbal al mareșalului Ion Antonescu, principele Barbu Știrbey, emisarul opoziției, se deplasă la Cairo pentru a discuta cu ambasadorii Marii Britanii, Uniunii Sovietice și Statelor Unite. Asentimentul mareșalului a avut probabil loc în februarie 1944 (la o dată neprecizată)[84]. Foreign Office-ul primise încă de la 7 ianuarie 1944, din România, via Cairo, un mesaj: "Emisarul lui Maniu va părăsi curând"[85]. O lună mai târziu, (7 februarie), Legația britanică din Stockholm era informată că: "un delegat român numit [Constantin] Vișoianu urmează în curând să zboare la Cairo să întâlnească reprezentanții britanic, sovietic și american, pentru a

30' De fapt, viitorul ministru de externe la 23 august. O atare notație a lui C. Sănătescu în februarie 1944 ridică întrebarea dacă autorul nu și-a redactat memoriile mai târziu, după unele însemnări făcute anterior; posibil ca autorul să fi scris, în loc de Ministerul de Externe, ministrul.

discuta condițiile posibile ale capitulării României. Se declară că Vișoianu reprezintă grupările de opoziție în general din România, incluzând pe Maniu, cât și pe Regele Mihai. Legația britanică declară că rușii trimit pe reprezentantul lor Novikov la Cairo, să-l întâlnească pe Vișoianu"[86].

La 2 martie, prințul Știrbey este la Istanbul, la 3 ajunge la Ankara. La 6 martie, Edward Stettinius Jr., adjunct al Secretarului de Stat, comunica Ambasadorului S.U.A. la Cairo:

"... Prințul Știrbey... este așteptat să ajungă la Cairo, la 9 martie. Foreign Office-ul (= Londra D.C.G.) înțelege că discuțiile lui Știrbey vor avea un caracter pur explorator. *Se spune că Știrbey se bucură de un sprijin foarte cuprinzător; după câte s-au raportat, el reprezintă punctele de vedere nu numai ale lui Maniu, dar deopotrivă ale mareșalului Antonescu și a comuniștilor. în plus regele Mihai este informat asupra misiunii sale."*[87] (subliniere D.C.G.).

La 16 martie, Barbu Știrbey se afla la Cairo, prima sa întâlnire cu reprezentanții celor Trei Mari a fost programată pentru a doua zi.[88] (Tratativele propriu-zise ies din cadrul lucrării de față).

♦

9. Spre Palatul regal converg eforturile

Treptat, eforturile de a scoate România din alianța cu Reich-ul și de a semna un armistițiu încep să se îndrepte spre Palat. Pentru luarea deciziei ultime rămânea regele ca șef suprem al oștirii și deținător al prerogativei de a numi și revoca pe primul ministru. Rolul său devenea cu atât mai esențial, cu cât ezitările guvernului Antonescu de a accepta condițiile sovietelor se prelungeau și accentuau starea de incertitudine, temerea; se crea treptat un vacuum al voinței politice, acum mai necesară ca oricând.

însemnările generalului Constantin Sănătescu reconstituie ceva din repetatele consfături și tatonări.

"Martie 1944 ... Reprezentanții diferitelor partide politice ... mă asaltează ca să ia contact cu Regele și propun fel de fel de soluții care, examinate, nu duc la nimic practic și pozitiv."

"21 martie 1944. Am fost la Sinaia pentru a pune pe Rege la curent cu stituația..."

"22 martie 1944. Am luat legătura cu Dinu Brătianu, șeful Partidului Liberal, care mi-a expus vederile sale și rezultatul audienței lui Maniu - șeful Partidului Național Țărănesc - la Mareșal."

"23 martie 1944. Regele a venit la București. Mareșalul și Mihai Antonescu au plecat în Germania... După-amiază, am stat de vorbă cu Generalul Mihail, care are legături cu oamenii politici, spre a afla ideile tuturor. Seara, la Casa Mică, cu Regele, Buzești și Stârcea discutam până noaptea târziu cum am putea încheia armistițiul."

"27 martie 1944. Ieri, Mareșalul a fost în audiență la Rege. îmi face impresia că a venit de la Hitler fără vreun rezultat pozitiv și nici el nu mai crede în eficacitatea măsurilor ce se vor lua..."

"Regele a plecat la Sinaia. Se preconizează ideea unui consiliu de coroană; nu sunt de părere pentru că se angajează persoana Regelui care, până acum n-a fost consultat în nimic și acum vrea să i se arunce în spinare toată răspunderea..."

"28 martie 1944. Am fost chemat urgent la Sinaia. După examinarea situației politice și militare, am cerut audiență lui Mihai Antonescu, unde m-am prezentat seara târziu, cu Negel... întrucât germanii nu respectă angajamentul luat de a ne apăra teritoriul național, nu mai avem nici noi vreo obligație."

"30 martie 1944. Dejun intim la Casa Mică: Regele, Mareșalul, Mihai Antonescu și cu mine. După dejun, examinăm situația. Oarecare divergențe între Mareșal și Mihai Antonescu. Se pare că acesta din urmă înclina în partea noastră, de a cere armistițiul... S-a căzut de acord a se face tatonări la Ankara pentru un armistițiu cu Rusia."

"Am stat noaptea târziu cu Regele, Regina-Mamă, Stârcea și loanițiu (sic) pentru a examina ideea opoziției de a cere armistițiu Rusiei, fără condiții, și a scoate pe germani din țară..."

"1 aprilie 1944.. Am fost la Tătărescu acasă, cu care am discutat situația nenorocită în care ne aflăm. Am decis de a merge la Mihai Antonescu pentru a determina guvernul să ia o hotărâre!"

"6 aprilie 1944. Regele sosește de la Sinaia... Am chemat pe Mihai Antonescu la Palat, unde Regele i-a cerut să-l informeze asupra demersurilor de armistițiu. Se pare că Mareșalul e câștigat pentru această idee. Comunicăm lui Știrbey la Cairo să încerce să obțină garanții din partea anglo-americanilor, întrucât nu avem încredere în cele tratate cu Rușii..."

"11 aprilie 1944. Invoc motivul că voi inspecta Domeniile Coroanei din Moldova și astfel ajung la Bacău, unde este cartierul Armatei a IV-a, spre a vedea pe general Racoviță și a lua informații de la el asupra situației frontului defensiv... îi spun generalului Racoviță că s-ar putea să facem un guvern de generali și-l întreb dacă e dispus să intre în acest guvern. îmi răspunde să contez pe el, însă nu va intra într-un guvern prezidat de generalul Iacobici."

"12 aprilie 1944... La dejun, ajung la Roman spre a întâlni pe general Niculescu, comandantul corpului 5 armată. Și el are încredere în poziția de rezistență ce-o apără și crede că ar fi bine să se ceară armistițiu). General Niculescu, de asemenea, își oferă serviciiile necondiționat; mă gândesc că ar fi bun la Interne, căci este mai energic."

"17 aprilie 1944. M-am dus la Sinaia la ora 12. Regele avea o întrevedere cu Mihai Antonescu. Ne-a expus condițiile de armistițiu oferite de Rusia, prin ministrul nostru de la Stockholm; asemenea propuneri au fost făcute și ministrului nostru de la Ankara..."

"... Regele îmi cere să am întrevederi și să mă gândesc grabnic la persoanele care vor alcătui noul guvern. E vorba să facem un guvern de militari, cu specialiști la externe, finanțe și agricultură..."

"20 aprilie 1944. La Dinu Brătianu m-am întâlnit cu Maniu... Am ajuns la convingerea că tot Mareșalul ar fi cel mai indicat să trateze armistițiul. în orice caz, *dacă nu urea să-l facă, cel puțin să se demită,* pentru ca noul guvern sâ aibă de furcă numai cu germanii, nu și cu el..."

"3 mai 1944. Seara am primit la Palat cu multă precauțiune pe Dinu Brătianu și Maniu, ca să stea de vorbă cu Regele. Ei cereau un consiliu de coroană, dar le-am demonstrat că nu este de folos momentan, ar înseamnă să tragem clopotele. Am cerut din partea Regelui ca opoziția să facă o scrisoare prin care să-și ia toate riscurile schimbării de guvern și ideii de politică..."

"8mai 1944... Seara am avut o întrevedre cu Pătrășcanu - șeful Partidului Comunist - care mi-a comunicat că este pe cale de a realiza un bloc al opoziției. Socotesc că este bine ca toată opoziția să fie unită. *De altfel, Regele a fost acela care a dorit această unire a întregii opoziții...* (sublinierile D.C.G.).

"11 mai 1944. întâlnire cu Dinu Brătianu și Maniu, care mi-au remis o scrisoare prin care se angajează a susține guvernul de militari ce va face armistițiul, preluând apoi puterea...[89] (sublinierile D.C.G.).

Citatele consemnează cum regele și câțiva apropiați constituiau, în primăvara anului 1944, centru de raliere și conjugare a eforturilor pentru răsturnarea alianțelor și semnarea armistițiului.

*

10. Constituirea Blocului Național Democrat

Sub presiunea evenimentelor și a Aliaților, Partidele Național Liberal, Național Țărănesc, Comunist și Social Democrat constituie, la 20 iunie 1944 " Blocul Național Democrat", cu următoarele obiective:

1) încheierea armistițiului "în baza ofertei făcute de aliați";

2)"ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană și alăturarea ei de Națiunile Unite.";

3)" ... înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic...;

4) Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii..."

Declarația preciza, în încheiere, că "formațiunile politice care alcătuiesc Blocul Național-Democrat își păstrează întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit neprivind decât punctele mai sus fixate."[90]

O dată realizat acest acord politic de principiu, pregătirile se intensifică. "Mai în fiecare noapte ne întrunim discret în diferite case pentru a lucra în detaliu acțiunea internă, în cazul când se va pune în aplicare planul de separare de germani" - notează generalul Constantin Sănătescu la 22 iunie 1944. "în mod permanent la aceste întruniri iau parte: generalii Mihail și Vasiliu-Rășcanu, col. Dămăceanu, Buzești, Stârcea, Pătrășcanu și Bodnăraș...." Apoi: "în primele zile ale lui iulie, suntem ocupați a pune Ia punct planul de acțiune, cu toate detaliile. Trebuie să lărgim cercul nostru cu persoane de care avem absolută nevoie..."[91]

11. Ofensiva sovietică in Moldova și "oferta" Aliaților

în această situație se declanșează ofensiva sovietică pe frontul Iași-Chișinău, în ziua de 20 august 1944, orele 6,10 dimineața. Pe

ansamblul frontului, comandamentul sovietic avea o superioritate de 1,4-1 la efective, de peste două ori la aviație și artilerie și de 4,5-1 la tancuri. Pe sectoarele de străpungere superioritatea sovietică era și mai mare "de patru-șase și chiar de mai multe ori."[92]

Frontul este spart. Sunt ocupate pe rând orașele Iași, Vaslui, Roman. în dimineața zilei de 23 august 1944 blindatele sovietice înaintau între Prut și Șiret pe un front de 100 km, "fără să i se mai poată opună vreo rezistență serioasă."[93]

Declarația Blocului Național Democrat constituit la 20 iunie 1944 fixase ca obiectiv numărul 1 "încheierea, fără întârziere, *în baza ofertei făcute de Aliați,* a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutând a obține condițiile posibile cele mai bune pentru interesele țării."[94] (sublinierea D.C.G.).

Care era oferta Aliaților?

Ce știau regele, mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, luliu Maniu și Constantin l.C. Brătianu în dimineața zilei de 23 august 1944?

Franklin Delano Roosevelt și Winston Churchill formulaseră, la Conferința de la Casablanca (14-26 ianuarie 1943), principiul "capitulării necondiționate" a Germaniei și Japoniei.

Ce înțelegeau Aliații prin acest concept?

"Termenul de capitulare necondiționată" - declară Winston Churchill în Camera Comunelor la 22 februarie 1944 - "nu înseamnă că poporul german va fi robit sau distrus. înseamnă, totuși, că Aliații nu vor fi legați față de germani, în momentul capitulării, de nici un pact sau obligație... Capitularea necondiționată înseamnă că învingătorii au mână liberă. Nu înseamnă că ei sunt în- drituiți să se poarte în chip barbar, nici că ei doresc să șteargă Germania dintre națiunile Europei. Dacă noi suntem obligați la ceva, suntem prin propriile noastre conștiințe față de civilizație. Nu înseamnă că suntem obligați față de germani ca urmare a unei învoieli cu ei. Acesta este înțelesul «capitulării necondiționate»"[95]

Franklin Delano Roosevelt explică, la rându-i, într-un "memorandum pentru Secretarul de Stat", la 17 ianuarie 1944:

"Sincer vorbind, nu-mi place ideea unei discuții pentru a defini termenul de «capitulare necondiționată». Rusia, Britania și Statele Unite au fost de acord să nu încheie pacea fără să se consulte împreună..."

"Să intre poporului german bine în urechi ceea ce am spus în cuvântul meu din ajunul Crăciunului - într-adevăr că nu ne gândim să distrugem poporul german și că noi dorim ca el să trăiască generație după generație ca alte popoare europene; desigur, cu condiția să se descotorosească de actuala lor doctrină de cucerire. Nu-mi amintesc exact cuvintele mele, dar le poți verifica."

"în al doilea rând, ar fi indicat să se spună poporului german și

Rusiei cea mai bună definire a ceea ce «capitulare necondiționată» înseamnă cu adevărat. Cea mai bună exemplificare este istoria capitulării (generalului) Lee în fața (generalului) Grant'."

"Lee dorea să discute tot felul de condiții. Grant i-a spus lui Lee să se încreadă în buna sa credință (a lui Grant). Apoi, Lee a capitulat. De îndată, Lee a pus problema cailor aparținând ofițerilor Confederați (= sudiști, nota D.C.G.), care erau, în cele mai multe cazuri, proprietatea lor personală. Grant a rezolvat problema spunându-i lui Lee ca ofițerii confederați să-și ia caii acasă, întrucât vor avea nevoie de ei la arăturile de primăvară."

Robert Edward Lee, comandantul forțelor armate ale Statelor „Sudiste" în războiul civil american; Ulysses Simpson Grant, comandantul statelor „nordiste". Capitularea a avut loc în 1865.

"Câteva mici întâmplări ca aceasta de mai sus vor avea mai mult efect asupra germanilor decât o grămadă de convorbiri între ruși, britanici și noi înșine (=americani, nota D.C.G.), în încercarea de a defini «capitularea necondiționată». Pe orice formulare am cădea de acord, ea va trebui probabil să fie amendată ori schimbată la primul caz când vreo națiune ar dori să capituleze." "ED./?."[96]

Conținutul memorandumului de mai sus n-avea cum să fie cunoscut la București sau în capitalele celorlalte state aliate cu Reich-ul. Cuvântarea lui Winston Churchill din Camera Comunelor (22 februarie 1944) a fost probabil retransmisă prin BBC și consemnată ca atare.

De altfel, Cordell Hull trimisese la 10 ianuarie 1944 instrucțiuni Legației U.S.A, din Stockholm: "orice demers ați primi - similar cu acela relatat în telegrama dvs. nr. 3 din 3 ianuarie, la prânz - trebuie întâmpinat cu declarația *singurii termeni pe care suntem pregătiți să-i formulăm sunt aceia ai capitulării necondiționate.*[1,97]

Dar, între timp, "Aliații din Vest" stabiliseră strategia generală militară la Teheran (28 noiembrie - 1 decembrie 1943). *întreaga Europă de Centru Est* șr *Sud Est, inclusiv Statele Baltice și Finlanda intrau în aria exclusivă de operațiuni a Armatei Roșii. Iar în mai-iunie 1944 se încheiase înțelegerea Churchill-Stalin ca "afacerile românești să Fie de resortul principal al guvernului sovietic", iar "afacerile grecești să Fie de resortul principal al Regatului Unit..."* (vezi mai jos, analiza actului de la 23 august).

în rest, aliații din Vest vor avea rolul de simplii observatori și asistenți ai guvernului care va conduce întreaga acțiune militară și politică în Europa de Centru Est și de Sud Est.

Lucrețiu Pătrășcanu a definit foarte sugestiv situația Londrei și Washingtonului față de Moscova. în Consiliul de Miniștri din 16 septembrie 1944, a povestit vizita delegației române, aflată în capitala U.R.S.S.

Ambasadorii U.S.A. și Marii Britanii: "ne-au mulțumit că le-am făcut vizita de curtoazie - relatează Pătrășcanu - și s-au stabilit

legături normale" *fără, însă, să obținem de la ei altceva decât un singur răspuns: depinde de Uniunea Sovietică."*

Delegația română a dat ulterior ambasadorilor britanic și american copia unei note remise anterior lui Andrei Vișinski:

"Răspunsul a fost stereotip. Noi nu putem face nimic, vom comunica aceasta la Londra. *Dv. înțelegeți-vă cu rușii. Aceasta a fost atitudinea de la care nici unul din ambasadori nu s-a abătut nici o clipă."*

Barbu Știrbey în vizitele personale făcute diplomaților occidentali mai sus amintiți, a primit un "sfat" identic: "Nu putem face nimic: înțelegeți-vă cu rușii. Acestea au fost directivele care li s-au spus."[98] (sublinierile D.C.G.).

Oamenii politici români au constatat atitudinea diplomaților occidentali o dată cu semnarea armistițiului. Dar o atare linie de conduită era de mult fixată. La 10 martie 1943 A.A. Berle Jr., de la Departamentul de Stat informa Oficiul pentru Servicii Strategice: "Nu cred că demersul român' oferă prea mult.

' nu se precizează când și unde.

Cred că ați putea telegrafia în sensul că ar fi interesant să avem orice informație referitoare Ia felul (românilor) de a gândi; dar nu suntem pregătiți să începem discuții. Telegrama se cuvine să spună că *suntem aliați leali ai Rusiei și nu putem face ceva decât cu acest principiu în minte.*[1,99]

La București însă stăruia, până în august 1944, ideea debarcării aliaților în Balcani sau cel puțin trimiterea unor unități de parașutiști în România. Câțiva lideri politici începeau să intuiască oarecum o preponderență sovietică. Dar nimeni nu știa ce fusese decis la Teheran (1943), în general, sau în mai-iunie 1944 între W. Churchill și LV. Stalin privind expres România.

Percepția asupra unor posibile evoluții era total diferită la București de realitatea cunoscută la Moscova, Londra și Washington. Diferența era dramatică prin dimensiunile și conținutul ei.

12. Oferta sovietică

Politica Moscovei, foarte pragmatică, era de a discuta cu oricine ar fi fost în stare să scoată România din alianța cu Axa și din războiul contra Sovietelor. Moscova a stabilit contacte cu guvernul Antonescu la (Stockholm) și cu opoziția (la Cairo). Dar la 12 august 1944, ambasada sovietică de la Stockholm dorea amănunte "despre rolul și importanța politică a lui Tătărescu", "dacă există una sau mai multe personalități de mare influență care să aibă de spus un cuvânt hotărâtor în asociația frontului" (adică Blocul Național Democrat, vezi mai sus), "dacă și care mai sunt partidele politice în afara frontului." (BND, nota D.C.G.)[100]

Oferta sovietică a avut două componente:

a) *Declarația dată publicității de Viaceslav Molotov, la 2 aprilie*

1944: "... guvernul sovietic nu urmărește scopul de a dobândi vreo parte din teritoriul României sau de a schimba orânduirea socială din România...; ...intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României este dictată exclusiv de necesități de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența."[101]

Reacții imediat favorabile la Londra și Washington. "Foreign Office-ul și-a exprimat satisfacția în legătură cu declarația lui Molotov privind România" telegrafia, la 3 aprilie ambasadorul american Winant, din Londra, către Departamentul de Stat: "O persoană oficială a considerat ca deosebit de satisfăcător faptul că guvernele Statelor Unite și Marii Britanii au fost consultate în prealabil; ambasadorul Sovietic de aici a chemat Foreign Office-ul în seara de 1 aprilie în legătură cu această declarație [a lui Molotov, nota D.C.G.], spunând că guvernul Statelor Unite a fost, de asemenea informat."

Presa moscovită din 4 aprilie a rezervat spații largi reacțiilor din alte țări Ia declarația Comisarului pentru afaceri externe al U.R.S.S. "Prima știre reproduce cele spuse de Secretarul de Stat (al U.S.A.) la conferința sa de presă, anume că declarația lui Molotov va ajuta pe români să înțeleagă că este în propriul lor interes să ceară expulzarea germanilor din România." Ambasadorul S.U.A. la Moscova, care trimite această relatare Departamentului de Stat, dă și alte exemple din presa sovietică și conchide:

"Corespondentul Agenției Reuter Randall Hill este citat întrucât a arătat că declarația lui Molotov a fost formulată după o deplină consultare cu guvernul britanic și că are sprijinul deplin al acestuia. Cuvintele lui Molotov, adaugă corespondentul, deși se adresează României, sunt îndreptate, de asemenea și

spre urechile Bulgariei și Ungariei. Popoarele acestor state-satelit știu acuma ce pot să spere și de ce trebuie să se teamă".[102]

Guvernul sovietic nu a formulat alte cereri teritoriale în afara reanexării Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, inclusiv Herța, luate prin ultimatumul din 26/27 iunie 1940. în ianuarie-februarie 1945 a fost o tentativă pe plan local de a anexa județul Maramureș la Ucraina (Rutenia) subcarpatică, încercare la care autoritățile sovietice au renunțat în urma rezistenței spontane, dar ferme a românilor din zonă. în schimb, *promisiunea de a nu schimba orânduirea socială din România a fost formulată pentru nevoile momentului, pentru a liniști frica și temerile românilor de toate categoriile. Promisiune cu atât mai ușor de făcut cu cât guvernul de la Moscova era oricum hotărât să determine schimbări radicale politice și sociale în România, să bolșevizeze țara.*

b) *Condițiile minimale ale armistițiului*

A doua componentă a ofertei sovietice au fost "condițiile minimale ale armistițiului" trimise guvernului român, la 12 aprilie 1944, prin intermediul legației din Stockholm.

Frederic Nano le transmite a doua zi la București, după cum urmează:

I. Trupele române, "7 divizii în Crimeea, 3 divizii sau mai multe

în regiunea Odesa și 3 divizii sau mai multe în regiunea Chișinău"... "vor trebui să capituleze în fața Armatei Roșii sau să atace forțele germanilor și să ducă operațiunile împotriva germanilor împreună cu armata sovietică." în acest din urmă caz "guvernul sovietic se obligă a completa armamentul acestor divizii și a le trece imediat la dispoziția mareșalului Antonescu și a lui Maniu."

II. Condițiile minime de armistițiu:

1) "Ruptura cu germanii și lupta comună a trupelor române și a trupelor aliate, inclusiv Armata Roșie, împotriva germanilor pentru a restabili independența și suveranitatea României."

2) "Restabilirea frontierei româno-sovietice după tratatul din 1940."

3) "Repararea pagubelor cauzate Republicii Sovietice prin operațiunile militare..."

4) "înapoierea tuturor prizonierilor de război..."

III. "... Trupele roșii, fie alte trupe aliate, vor trebui să aibă posibilitatea de mișcare în toate direcțiile pe teritoriul român, dacă aceasta este cerută de situația militară și guvernul român va trebui să acorde pentru aceasta toată asistența prin mijloacele sale de comunicații pe pământ, apă și aer."

IV. Guvernul sovietic consideră "hotărârea arbitrajului de la Viena ca injustă." Ca atare, va întreprinde o "acțiune comună cu România... pentru a restitui României toată Transilvania sau cea mai mare parte a sa..."

V. Guvernul sovietic este de acord să primească un reprezentant politic și un general român pentru luări de contact.[103]

"Marea amabilitate și curtenie cu care am fost primit"

La 12 aprilie, ministrul României la Stockholm, Frederic Nano se întâlnește cu Alexandra Kollontai, ambasadoarea U.R.S.S. în capitala Suediei; aceasta îi spune că guvernul sovietic privește chestiunea armistițiului "ca foarte serioasă și nu ca simple sondări"; că se cuvenea "păstrată cea mai mare discrețiune față de orișicine".

"Stalin, a adăugat ambasadoarea, își dă seama că trebuie să se înțeleagă cu popoarele vecine, făcându-le prietene, deci și pe România dorea să o trateze cât mai blând și să o câștige, ajutând-o chiar."

"Subliniez marea amablitate și curtenie cu care am fost primit ieri și azi" - își încheie Frederic Nano telegrama către MAE București - "care contrastrează izbitor cu atitudinea dușmănoasă și aproape jignitoare din ianuarie."[104]

Uniunea Sovietică ar dori să trateze cu guvernul Antonescu

Condițiile minimale ale armistițiului sunt precedate de o comunicare a Legației sovietice din Stockholm către Legația României, la 10 aprilie:

"Am dori (prefera) să avem de-a face cu guvernul actual al României și suntem gata să-l ajutăm să-și elibereze (ara de germani, dacă acest guvern este capabil să organizeze rezistența împotriva germanilor. însă, deoarece nu există prea multe speranțe în acest

sens, noi suntem gata să avem de-a face, în același timp, cu opoziția română, în prezența lui Maniu și Brătianu."

Nota adaugă: "în general, guvernul sovietic nu intenționează să formeze nici un guvern pentru România, considerând că aceasta constituie o afacere a românilor înșiși."[105]

Răspunsul guvernului român la propunerile sovietice

Guvernul Antonescu vine cu amendamente: un termen de 15 zile pentru retragerea trupelor germane; în caz contrar, "armata română s-ar alătura trupelor ruse pentru a-i sili să evacueze România"; administrația civilă să rămână românească și în ariile unde ar opera trupele aliate"; "un district ar trebui să fie rezervat ca s^diu al guvernului român în care nici o forță armată a aliaților nu ar putea pătrunde"; soarta Basarabiei și Bucovinei de nord să fie hotărâtă numai la sfârșitul războiului mondial; discuții asupra cuantum-ului reparațiilor către U.R.S.S.[106]

Reacția sovietică la propunerile guvernului din București

La 4 iunie, Frederic Nano comunica: Punctele 1, 2 și 4 din "condițiile minimale" "nu pot fi schimbate și trebuie primite în întregime" (vezi mai sus). Cât privește "reparațiile", guvernul sovietic "este dispus ... să reducă sumele la care Rusia are drept." Guvernul sovietic "n-are nici o obiecțiune în principiu" pentru "un district din teritoriul românesc" unde să funcționeze guvernul român; de asemenea, "n-are obiecțiune" pentru a da armatei germane un termen de 15 zile ca să părăsească România, dacă "prin imposibil Wehrmacht-ul ar fi de acord cu o atare retragere". Moscova era dispusă "la un oarecare compromis în favoarea României", în privința funcționării în continuare a administrației române în zonele unde operează armatele sovietice.

Frederic Nano a examinat cu reprezentanții sovietici și alte chestiuni practice pentru continuarea și definitivarea tratativelor de armistițiu.

MAE - București este uimit

La 11 iunie, Frederic Nano primește o amicală adnotare de la București:

"Pentru știință, domnule ministru Nano"

"Raportul d-voastră a fost primit cu deosebit interes, *producând însă uimire față de depășirea instrucțiunilor verbale... Există și teama că prin precipitarea negocierilor la Stockholm să nu fie compromise alte eventuale posibilități."*

(semnează Gheorghe Davidescu, ministru plenipotențiar, secretar general al MAE, și Camil Demetrescu, șeful serviciului înregistrării și conservării tratatelor).

Frederic Nano răspunde peste trei zile lui Camil Demetrescu: "M-a amuzat uimirea. A fost mai degrabă dezaprobare?... în ceea ce

privește confruntarea altor posibilități, n-am înțeles de la d-ta că ar exista. Dacă, totuși, mai există, *cred că nu este timp de pierdut pentru a stabili acest lucru și a ne hotărî într-un fel sau altul.'"*[07]

Nici o veste de la București

La 1 iulie, Alexandra Kollontai primea de la Legația României prin Gheorghe Duca, planul de acțiune pentru ieșirea României din război[108]. însă lucrurile s-au oprit aici; convorbirile de la Stockholm n-au mai fost reluate și finalizate. De aceea, la 6 august 1944, Frederic Nano adresează lui Mihai Antonescu o scrisoare "strict-secret", un apel urgent de a încheia armistițiul.

Principalele puncte:

- Nano nu crede "că o schimbare de guvern să fie primejdioasă, dacă este făcută în taină și repede. Dar nici nu văd nevoia. Nimeni n-a cerut-o. Dimpotrivă, *rușii s-au declarat gata să negocieze și cu guvernul de azi"* (= cu Antonescu, sublinierea D.C.G.).

- Politica din "toamna 1940 - vara 1941" nu avea atunci alternativă."Dar, de vreme ce soarta ne-a fost potrivnică, nu are rost să se nege faptele, ci numai recunoscând și îndreptând greșala în măsura putinței, adică *salvând ce se mai poate salva...* Iar noi jertfe omenești nu ar învia cele din trecut..." De altfel, adaugă Nano, părerile sale "sunt, cu mici deosebiri, și acelea ale diplomației puterilor anglo-saxone."

- "Nu câștigăm nimic" dacă ne tot adresăm anglo-americanilor. Winston Churchill a repetat la 2 august, în Camera Comunelor, "că trebuie să ne înțelegem cu rușii".

Care sunt opțiunile posibile, acum la acest început de august 1944?

Frederic Nano enumeră soluții:

1) "... Răspundem rușilor că primim celelalte condițiuni... dar că Basarabia și Bucovina nu le putem ceda. Aceasta ar însemna, firește, că am lupta mai departe, căci este sigur că rușii nu vor primi..."

2) "Capitulăm fără condițiuni, potrivit declarației de la Moscova, în mâinile celor trei aliați... Deci ne punem soarta în mâinile marilor puteri, care au declarat de atâtea ori că luptă pentru dreptate..."

"... S-ar putea obiecta că atunci am fi la discreția lor. însă asta ar fi în orice caz, deci n-am pierde nimic..."

3) "Primim condițiunile rusești, căutând însă să căpătăm unele îndulciri..."

Frederic Nano este "pentru soluția a doua" și adaugă: "însă *orice soluție s-ar alege, cred că nu mai este o singură clipă de pierdut...*" (sublinierea D.C.G.)

13. Zvonuri, zvonuri și iluzii

în iulie - august 1944 (ante 20), "acalmia" pe frontul din Moldova continua. Ca și bombardamentele anglo-americane asupra României. Ca și ascultarea emisiunilor BBC în limba română. Ca și informațiile fragmentare, fie de pe front, fie dinlăuntru) țării, fie din cercurile

apropiate guvernului, pe care ziarele nu le publicau, din pricina cenzurii. Iar discuțiile din "cercurile politice" nu mai conteneau.

"Maniu nu-și face nici o iluzie asupra comuniștilor noștri pe care-i consideră «niște nenorociți în slujba Moscovei. Să sperăm că vom scăpa la timp de Antonescu, zice el, și odată pacea încheiată anglo - americanii să ne ajute ca să nu cădem sub ruși, căci atunci comuniștii nu mai pot face nimic»" - notează profesorul Ioan Hudiță în al său "Jurnal Politic", marți 4 iulie 1944.

La 24 iulie, forțele sovietice înaintau pe tot sectorul central al frontului cuceriseră orașul Lublin în Polonia și trecuseră râul Niemen spre Brest-Litovsk.

în conducerea P.N.Ț., Ghiță Pop și Aurel Leucuția socol că n-ar fi deloc exclus ca turcii să intre în război pentru «a bara rușilor accesul în Balcani și-n Europa Centrală». Aurel Dobrescu și Ioan Hudiță spun că "Anglia nu-i putea sili pe turci să intre în război ca să nu supere pe ruși..."; sigur, Winston Churchill "ca om politic prevăzător ce este", ar dori intrarea în acțiune a forțelor turcești, dar "Roosevelt n-ar admite așa ceva, el menajând Sovietele". Liderii P.N.Ț. nu știau că "prevăzător", Winston Churchill încheiase o înțelegere de principiu cu Sovietele încă din mai - iunie 1944: ca Moscova să aibă întâietate în România, iar Londra în Grecia!

O enumerare a ipotezelor, zvonurilor, iluziilor, speranțelor și incertitudinilor din vara anului 1944 iese din cadrul relatării de față. Dar bucureștenii formulau și vehiculau cele mai fanteziste zvonuri. Ele sunt extrem de grăitor consemnate de colonelul Cosma Rura și publicate de Pamfil Șeicaru.

Iată o evocare a lor (în luna august 1944, înainte de 20):

- "din surse foarte sigure" se știe că armistițiul a fost încheiat și două brigăzi aeropurtate vor ateriza la Băneasa;
- Mihai Antonescu "participă la complot";
- Mareșalul urmează să fie arestat la Palat;
- luliu Maniu va forma noul guvern;
- armistițiul a fost realizat, dar aceasta s-a făcut cu învoirea lui Adolf Hitler;
- aranjamentele pentru armistițiu s-au făcut încă din decembrie 1943 când Von Papen, ambasadorul Reich-ului la Ankara, a trecut prin București;
- Roosevelt și Churchill, "speriați de înaintarea rușilor", "voiau să înlesnească Germaniei posibilitatea de a cere pace";
- anglo-americanii sunt "decișii" să încheie o pace separată cu Hitler, pentru ca acesta să continue războiul contra U.R.S.S.!!!

Adaugă colonelul Cosma Rura: "Enervarea oamenilor se traducea prin colportarea a tot felul de zvonuri, care, în final, deveneau credibile și pentru cei ce le lansau. Pentru a scăpa de obsesia necunoscutului, se inventau noutăți și se hrăneau iluzii."[109]

*

Oferta sovietică așa cum a fost pusă în aplicare

Moscova a interpretat-o cum a vrut și cu deplina binecuvântare dată de aliați. Ca, de exemplu, luând între 100 000 și 162 000 prizonieri români între 24 august și 12 septembrie 1944, sub pretextul că starea de război cu România continua, din punct de vedere juridic. Sau prin demobilizarea și desființarea, în decurs de câteva luni, a armatei române din interior. Ceea ce a rămas, a fost complet dezarmată la 1 martie 1945. Sau lăsând unitățile române de pe frontul de vest să lupte exlusiv cu armamentul din dotare proprie. Sau confiscând din aprovizionarea destinată armatei române de pe front. Sau impunând prețurile din 1938 în contul reparațiilor...

Un singur punct a fost respectat: anularea arbitrajului de la Viena din 1940 și revenirea Transilvaniei de nord în hotarele României. Lucru esențial. Condiționat însă de impunerea la București a unui guvern dominat și controlat de Partidul Comunist din România.

14. Ziua destinului: miercuri 23 august 1944

Care era situația, miercuri 23 august, 1944? Recapitulând, se cunosc următoarele:

Situația militară

1) Frontul germano-român din Moldova fusese rupt pe o lungime de aproape 140 km, de la vest de Pașcani până la NV de Chișinău; în patru zile coloanele sovietice ale Frontului 2 ucrainian înaintaseră circa 80 km și se apropiau de Bârlad;

2) Frontul de pe Nistru fusese spart pe circa 120-130 km (nord Tighina până la Limanul Nistrului, la Marea Neagră) și trupele Frontului 3 ucranian înaintaseră între 90 km (est de Leova) și cca. 120 km (Taraclia).

Situația armatei române

Șase divizii române situate între Iași-Chișinău-Limanul Nistrului înregistraseră mari pierderi și erau "în mare parte încercuite de trupele sovietice."

Alte nouă divizii, din care șapte aveau de asemenea pierderi grele, se aflau în plină retragere spre linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila. .

10 mari unități (divizii) ale Armatei a 4-a, care își menținеau capacitatea de luptă, erau prinse între Șiret și zona Carpaților, înșiruite pe o distanță de circa 175 km și se retrăgeau încet spre sud. Erau amenințate de avangărzile sovietice care trecuseră și Șiretul; alternativa era de a fi împinse spre granița ungară care se afla pe Carpații Orientali."[0]

Timpul amânărilor și al ezitărilor trecuse. Era timpul unei hotărâri clare, pusă în aplicare de îndată și cu toate mijloacele.

Cum gândeau, în această zi de 23 august, diferiții factori implicați în luarea unei atari decizii rapide și de maximă amplitudine?

3) Mareșalul Ion Antonescu nu s-a putut convinge pe sine că trebuie să semneze armistițiul de îndată, în condițiile fixate de învingător. Conducătorul urma să fie din nou pe teatrul de operațiuni

la 24 august. Motivele sale de a nu încheia ostilitățile cu "Națiunile Unite" le-a arătat în scris, în seara zilei de 23 august, cât s-a aflat reținut la Palat (vezi mai jos).

4) Mihai Antonescu era gata să plece la Ankara, să semneze un armistițiu, prin mijlocirea guvernului turc, dar în seara precedentă (22 august) trimitea un curier special la Stockholm să discute din nou cu sovieticii; tot în aceeași seară declara lui Neagu Djuvara "mai este linia Focșani-Galați, mai este toată Muntenia, mai sunt Carpații." (vezi mai sus).

5) Opoziția P.N.Ț. - P.N.L. - PCdR și P.S.D., căzuse de acord, în principiu la 20 iunie 1944, să înlăture guvernul Antonescu. Transmisese, la 22 iunie, și un plan de măsuri în acest sens. Dar, la 20 august, luliu Maniu telegrafia lui Al. Cretzianu la Ankara că "opoziția din România este complet în totală necu- noștință de cauză dacă să treacă la acțiune... sau să mai aștepte..."!

6) Liderii PCdR, cei aflați în libertate, conduceau activitatea ileagală, cu răspândirea manifestelor (vezi mai sus) și unele încercări de sabotaj. în 1944, prin Lucrețiu Pătrășcanu, PCdR stabilise legătura cu Palatul regal. Dar tot Pătrășcanu avusese contacte confidențiale și cu Ică Antonescu: "...și voi (P.N.Ț. - nota D.C.G.) și liberalii lui Dinu Brătianu căutați o înțelegere cu comuniștii noștri, deci, ce este de mirare că eu stau de vorbă cu ei? ... Nu văd de ce vă deranjează aceste legături?" (Ică Antonescy lui Ioan Hudiță, la 5 iulie 1944). Intrarea Armatei Roșii pe teritoriul României obligase opoziția tradițională să includă Partidul Comunist ca partener politic în Blocul Național Democrat. Avuseseră în 1943 și o legătură radio cu Moscova. Postul emițător, într-o casă din Vatra Luminoasă, fusese însă descoperit, iar operatorul se sinucisese.

7) Armata suportase cele mai dure șocuri, începând din noiembrie-decembrie 1942. Drama din Crimeea se încheiase la 11 mai 1944. Cei mai mulți din comandanții de mari unități, ca și majoritatea ofițerilor, știau că războiul este pierdut.

Dar armata română executa ordinele, nu lua hotărâri politice. Totdeauna fusese așa.

Starea de spirit a unei părți - dacă nu a majorității ofițerilor, îndeosebi la posturile de comandă - este redată și de convorbirile telefonice între colonelul Nicolae Dragomir, șeful de Stat Major al Armatei a 4-a, aflat pe front, și generalul Constantin Sănătescu (la Palat, în București):

23 august 1944, orele 9,45 colonelul Nicolae Dragomir: Frontul este complet rupt încă de acum două zile; inamicul a făcut o breșă de vreo 100 km între Șiret și Prut și înaintează "fără să se i se mai poată opune o rezistență serioasă." Avem dificultăți reale cu comandamentul german.

"I-am spus domnului mareșal (Antonescu) *să aibă în vedere numai situația militară și politică a României* și în ultimele două zile n-

a făcut nici o aluzie la consecințele pe care le-ar putea avea actuala situație. Este cazul să rezolvați imediat această problemă cu domnul mareșal."

încheind raportul telefonic, colonelul Dragomir comunică generalului Constantin Sănătescu: *"Totul este pregătit. Puteți conta în momentul militar și politic, care se apropie, pe absoluta noastră credință românească, aștept de la dv. un răspuns."* (sublinierile D.C.G.).

De reținut și cele spuse de generalul Constantin Sănătescu la finele convorbirii telefonice cu colonelul Nicolae Dragomir, 23 august 1944, orele 9,45: dacă situația militară este atât de gravă, va sfătui pe rege "că până într-o oră să

fie chemat domnul mareșal Ion Antonescu și să i se impună a alege între demisie sau semnarea armistițiului."

La orele 12, în aceeași zi, colonelul Nicolae Dragomir obține legătura telefonică directă cu mareșalul. îi raportează că frontul este "total rupt și deschis între Bârlad și Șiret"; că mișcarea armatei române "este întârziată cu voință de comandamentul german, căruia ne-ați subordonat în mod absolut și umilitor în aceste clipe când nimeni nu poate ști mai bine decât un comandament românesc ce se poate face cu trupele române pentru interesele românești."

Colonelul Nicolae Dragomir își încheie astfel raportul dat mareșalului Ion Antonescu: "Este indispensabil ca, fără a întârzia o clipă, să ne dați ordinul sau cel puțin *dezlegarea de a ordona retragerea generală a Armatei spre țara noastră de care noi nu ne putem despărți* spre a înmulți numărul de victime menit să formeze pretinse titluri de merit, pentru obținerea unei dreptăți pe care cei chemați să ne-o dea n-au recunoscut-o niciodată. *înainte de a ne lua răspunderi proprii, așteptăm răspunsul dumneavoastră, care nu trebuie să întârzie nici un moment pentru salvarea armatei și ajutorarea țării."* (sublinierile D.C.G.)

Convorbirile telefonice din dimineața și amiaza zilei de miercuri 23 august, ca și contactele anterior stabilite de Generalul Constantin Sănătescu, arată starea de spirit din comandamentele armatei române și îndepărtarea "unei părți însemnate a corpului de comandă de politica mareșalului Ion Antonescu.'"

In această situație, regele Mihai l și-a asumat întreaga răspundere pentru a ordona încetarea luptelor cu Armata Roșie, acceptarea termenilor armistițiului și cooperarea armatei române cu trupele "aliate" (sovietice). Era singura alegere posibilă pentru a salva ceea ce mai putea fi salvat.

Registrul de audiență al Palatului regal consemnează laconic zilele de 22 și 23 august, din care extragem:

"Marți 22 august: ... Audiența (seara după cină, fără specificarea orei, nota D.C.G.): domnul gl. A. Aldea, dl. [Lucrețiu] Pătrășcanu, dl. gl. Anton, dl. Styrcea, dl. gl. C.A. Sănătescu, dl. c-dor. Udrischi

(adjutant regal]."

"Miercuri 23 august: (orele) 13 Dejun (la prânz înaint de orele 15, nota D.C.G.): dl. gl. C.A. Sănătescu, dl. gl. A. Aldea, dl. Buzești, dl. M. loanițiu (= lonnițiu, D.C.G.) și col. Emilian Ionescu ..."

"(Orele) 18-24. în acest timp - în birourile Casei Militare - în prezența Majestății Sale Regelui, se procedează la constituirea noului guvern și la redactarea Proclamației M.S. Regelui către țară, a guvernului, precum și la întocmirea unor decrete regale. Amnistie și numiri în diferite posturi. Iau parte la aceste lucrări domnii: general de C.A. adj. Sănătescu Constantin, generalul Mihail Gheorghe, general Aldea Aurel, general Liteanu, general Anton, general Dombrowschi, Mocsonyi-Styrcea, Niculescu-Buzești, D.D. Negel, V. Vasiliu, col. Ulea, Bălăceanu, Lucrețiu Pătrășcanu, Titel Petrescu, ing. Ceaușu [Emil Bodnăraș], V. Ionescu dirfectorul] Radiodifuziunii, Pogoneanu, It. col. Răuță, It. col. Niculescu Ștefan din M.St.Majdr, c-dor. Udrischi, cpt. c-dor. adj. Gherghel, Camil Demetrescu și alți diferiți funcționari din Ministerul Afacerilor Externe,

 precum și 22 adjutantul regal de serviciu col. adj. Emilian Ionescu și maiorul Anton Dumitrescu, ajut. cd. [comandant! Bat[alion de gardă] regală"

Din "Amintirile" lui Mircea lonnițiu, rezultă că: Lucrețiu Pătrășcanu a sosit la Palatul Regal după orele 21 (audiența ministrului Reich-ului baron von Killinger), urmat "în scurtă vreme de Titel Petrescu; "mai târziu, cred că era zece seara, apare și «inginerul Ceaușu» care a fost prezentat Regelui, sub acest nume, ca șef al gărzilor patriotice, a cărui existență nu o bănuiam până atunci."[112]

*

15. Actul de la 23 august 1944

1) *Caracterizare generală*

Evenimentele din august 1944 în România se înscriu printre cele de primă mărime ale celui de-al doilea război mondial în Europa.

Conducerea autoritară a mareșalului Ion Antonescu a încetat. A fost reinstaurat regimul monarhiei constituționale, cu existența mai multor partide politice.

Desprinderea României de alianța cu Reich-ul și reușita întregii operațiuni au determinat:

a. un salt de 500-600 km al armatelor sovietice în mai puțin de trei săptămâni, practic fără a întâmpina vreo rezistență; a fost cea mai rapidă și mai spectaculoasă înaintare a frontului de Est, într-un răstimp atât de limitat;

b. dezintegrarea întregului dispozitiv al Wehrmacht-ului, obligat să evacueze, în câteva săptămâni, Bulgaria, întreaga Grecie și Creta, Macedonia, Albania și cea mai mare parte din Serbia.

Care au fost factorii de decizie și forțele care au determinat schimbarea din august 1944?

Au fost două componente: politică și militară.

2) *Componenta politică* a inclus, la rândul ei, tatonările diplomatice pentru ieșirea României din război, cât și repetatele

contacte interne între dife- riții lideri politici.

Tatonările diplomatice au fost efectuate prin Mihai Antonescu și cu participarea unor diplomați din Centrala Ministerului Afacerilor Externe din București și de la legațiile din Madrid, Lisabona, Berna, Ankara, Stockholm. Discuțiile cele mai elaborate au fost purtate prin legația României de la Stockholm, cât și la Cairo, unde s-au deplasat principele Barbu Știrbey și ulterior, Constantin Vișoianu.[113]

Analiza acestor contacte și discuții s-a efectuat în parte numai, unele rapoarte diplomatice au fost publicate, cele mai multe își așteaptă rândul la cercetare.

în atari demersuri au fost angrenați și reprezentanți ai guvernului Antonescu, dar și ai opoziției - îndeosebi din Partidul Național Țărănesc, cu liderul său luliu Maniu. Guvern și opoziție au conlucrat uneori, alteori au acționat în paralel, fără a lipsi obișnuitele rezerve, suspiciuni, rivalități, animozități personale, agravate de împrejurările speciale ale anilor 1943 și 1944.

în sfera politicului s-a înscris și "dialogul" epistolar dintre liderii P.N.Ț. și P.N.L., luliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu pe de o parte, și mareșalul Ion Antonescu, de altă parte. Chiar fără existența legală a unui parlament și a unor partide, a funcționat și în timpul războiului schimbul critic, polemic de idei și opinii privind treburile țării, între guvern și "opoziție". Această corespondență a fost în mare parte publicată și așteaptă să fie analizată.[114]

în paralel, a avut loc activitatea *de facto* a unor reprezentanți ai P.N.Ț., P.N.L., ai P.S.D., cât și aceea, clandestină, a Partidului Comunist din România. Discuțiile, activitatea în teritoriu, întâlnirile confidențiale, tot mai numeroase în 1943 și 1944, sunt consemnate pe larg în rapoartele Siguranței statului.[115]

Liderii partidelor tradiționale, de comun acord cu Suveranul, au considerat soluția efectuării armistițiului de către mareșalul Ion Antonescu drept calea cea mai directă, într-un fel normală, pentru ieșirea din război. O atare ipoteză a fost luată în considerare până în ziua de 23 august inclusiv.

A fost însă examinată și soluția alternativă: înlăturarea Mareșalului de la conducere și formarea unui guvern care să rupă alianța cu Reich-ul și să semneze armistițiul. Alternativa a fost formulată în protocolul de constituire, la 20 iunie 1944, a Blocului Național Democrat, care grupa partidele tradiționale Național Țărănesc, Național Liberal, Social Democrat, cât și Partidul Comunist din România. Acesta din urmă - aflat în ilegalitate din 1924 - avea sub o mie de membri și răspândise de mai multe ori manifeste; influența sa era minimă în opinia publică. PCdR a fost inclus în Blocul Național Democrat, întrucât armata sovietică se afla deja pe teritoriul României și era pe cale de a câștiga confruntarea cu Wehrmacht-ul.

La constituirea Blocului Național Democrat divergențele și antagonismele dintre oamenii politici s-au desfășurat ca de obicei, deși

evenimentele, de o extremă gravitate, ar fi impus o altă atitudine, luliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au respins categoric ideea oricărei colaborări cu personalitățile care slujiseră regimul regelui Carol al II-lea (după februarie 1938), ca de exemplu Gheorghe Tătărescu sau Mihai Ralea.

3) Pentru *componenta militară,* toate documentele și mărturiile dau un răspuns foarte explicit. în după-amiaza ziei de 23 august, *decizia ultimă a fost luată de regele Mihai, care a avut alături de sine câțiva ofițeri superiori și câteva persoane din Casa Regală.* Liderii partidelor politice nu s-au aflat la Palat în după-amiaza zilei de 23 August. Regele, personal, a hotărât atunci declanșarea întregii operațiuni.[116]

Armata română a acționat fără nici o defecțiune și a îndeplinit integral ordinul Suveranului. Fără armata română și faptele ei exemplare, toate planurile și tatonările factorilor politici în 1943-1944 ar Fi rămas simple consemnări în arhive. România ar fi cunoscut situația Italiei din august - septembrie 1943 sau a Ungariei din martie 1944 și ar fi fost ocupată efectiv de forțele Reich-ului. Altfel spus, componenta politică indispensabilă a actului din august 1944 a devenit realitate numai prin reușita acțiunii militare.

4) Cum evaluau oamenii politici din România situația atunci când căutau să scoată țara din război?

Câteva evoluții erau binecunoscute, și anume:

a) Pe frontul de Est, Wehrmacht-ul se afla în retragere, începând din noiembrie-decembrie 1942; războiul se purta direct pe teritoriul României, începând din martie 1944; un alt front, secundar, se deschisese în Italia din septembrie 1943 și înainta foarte lent spre nord; debarcarea anglo-americană de la 6 iunie deschisese un al doilea front major în Vest.

b) La diferitele tatonări pentru pace, diplomații anglo-americani răspunseseră laconic, prin formula "capitulare necondiționată".

c) Guvernul sovietic "interpretase" conceptul de "capitulare necondiționată", atât în declarația publică făcută de Viaceslav Molotov la 12 aprilie 1944, cât și în discuțiile confidențiale purtate la Stockholm și Cairo cu reprezentanții români. Retrocedarea Transilvaniei constituia partea esențială a propunerilor sovietice; i se adăuga posibilitatea ca unitățile române să lupte alături de cele sovietice. Neoficial, partea sovietică acceptase, în principiu, să discute ca o zonă (neprecizată) din teritoriul român să nu fie ocupată, acolo urmând, probabil, să funcționeze și guvernul.[117]

Aceste perspective deveneau operaționale numai din momentul în care România rupea legăturile cu Axa și întorcea armele.

Cum și cât aveau să se împlinească cele propuse, nimeni nu putea răspunde.

Nici nu era de ales, dată fiind situația militară și politică din vara anului 1944.

Afară doar de a continua rezistența și retragerea inevitabilă, cu transformarea întregii țări în teatru de război, inclusiv continuarea bombardamentelor anglo-americane, tot mai puternice.

5) *Ce sperau oamenii politici de la București?*

Cunoșteau, de la radio, Charta Atlanticului (14 august 1941) cu unele promițătoare principii ale unei posibile organizări a lumii după război. Ca de exemplu: dreptul popoarelor de a-și alege forma proprie de guvernământ; garanții ca oamenii să trăiască eliberați de frică și nevoi; schimbări teritoriale efectuate numai cu acordul liber exprimat al poporului în cauză; renunțarea la folosirea forței. Charta rămânea, totuși, o enumerare de principii și intenții. Mai era speranța unei debarcări aliate în Balcani. Speranță întreținută, poate, și de "războiul informațional" lansat pentru a induce în eroare pe conducătorii Wehr-macht-ului. Se adăuga amintirea primului război mondial, cu un front al aliaților în Grecia care, în 1918, s-a pus în mișcare spre nord până la Belgrad și linia Dunării.

în timpul convorbirilor secrete de la Cairo, din martie-iunie 1944, a reieșit implicit, dar limpede, că o debarcare a aliaților occidentali nu va avea loc în Balcani. Totuși, până în ultimul moment, personalitățile din România implicate în aceste discuții au sperat că o unitate aeropurtată americană sau britanică va putea sosi în țară.[118]

6) *Ce nu știau oamenii politici de la București,* care, ca și omologii lor de la Sofia sau Budapesta, căutau ieșirea din război?

a) Că pe 1 decembrie 1943, la Conferința de la Teheran, "cei trei mari" parafaseră cu inițialele lor - F(ranklin) D(elano) R(oosevelt), J(osif) S(talin) și W(inston) S.C(churchill) - concluziile militare ale conferinței. Cei trei căzuseră de acord ca:

- "Operațiunea OVERLORD să fie lansată în mai 1944, în conjuncție cu o operațiune în sudul Franței. Aceasta din urmă va avea proporțiile pe care le va îngădui numărul navelor de debarcare disponibile".
- "Partizanii din Iugoslavia să fie cât de mult sprijiniți cu hrană și echipament (militar); de asemenea, cu operațiuni de comando."
- "... ca statele majore implicate să pună la punct un plan pentru a încurca și induce în eroare pe inamic asupra acestor operațiuni"[119]

La Conferința de la Teheran, cei mari conveniseră, așadar, ca debarcarea principală și aceea secundară a anglo-americanilor să aibă loc în Franța. Nici un fel de referire la aria Balcanilor, afară de ajutoarele specificate pentru partizanii conduși de losip Broz Tito.

b) La 30 mai 1944, intervenise un alt element cu referire directă la România. Ambasada britanică de la Washington se adresează Departamentului de Stat în chestiunea raporturilor anglo-sovietice în Balcani.

După o temeinică analiză, Anthony Eden, ministrul de externe al Marii Britanii, sugera următoarele: "cea mai bună soluție ar fi ca guvernul Regatului Unit să cadă de acord - drept aranjament practic - cu guvernul sovietic, anume ca afacerile românești să fie de resortul principal al guvernului sovietic, întrucât România cade în aria de acțiune a armatelor ruse; și, deopotrivă, ca, din perspectiva sovietică,

afacerile grecești să fie de resortul principal al guvernului Regatului Unit..."

O astfel de înțelegere, între guvernul Regatului Unit și guvernul sovietic s-ar aplica numai pe timp de război și - întrucât s-ar referi în principal la operațiunile militare ale forțelor celor două guverne - nu ar afecta în nici un fel drepturile și responsabilitățile ce revin celor trei mari puteri la încheierea păcii și după aceea privind întreaga Europă".[120] în același sens, prim-ministrul britanic Winston Churchill s-a adresat președintelui Statelor Unite.[121]

F.D. Roosevelt, precum și Departamentul de Stat răspund că propusul acord anglo-sovietic va avea "ca rezultat cert... împărțirea regiunii Balcanilor în sfere de influență, în ciuda intenției declarate de a limita aranjamentul la chestiuni militare.!"[122] Pentru partea americană, soluția ar fi "să se dea atenție propunerilor de stabilire a unui mecanism adecvat consultării deschise asupra zonei Balcanilor", pentru ca astfel "să se înlăture neînțelegerile și să se restrângă tendința spre dezvoltarea unor sfere exclusive (de influență)".[123]

Dar prim-ministrul britanic revine și insistă pentru un aranjament de trei luni, de probă, întrucât "rușii sunt pe punctul de a invada România în mare forță și de a ajuta România să redobândească acea parte a Transilvaniei de la Ungaria, dacă românii își îndeplinesc partea lor; considerând toate acestea... că nici Dvs., (Statele Unite) și nici noi (Marea Britanie) nu avem nici un fel de trupe acolo (în România), ei (rușii) vor face probabil ceea ce doresc, în orice caz".[124]

Pe 12 iunie, Franklin Delano Roosevelt telegrafiază că este de acord cu propunerea premierului britanic, adăugând: "Să avem grijă s-o spunem limpede că noi nu stabilim nici un fel de sfere de influență după război".[125]

în acest fel, la mijlocul lunii iunie, situația României era clar definită: Sovietele dobândeau oficial răspunderea dominantă pentru treburile românești. Acest aranjament între cei trei aliați era, firește, total necunoscut la București.

7) *O împărțire a continentului* în sfere de influentă putea fi anticipată de oamenii politici din România și din sud-estul Europei atunci, în 1944?

în retrospectivă - la distanță de peste cincizeci de ani de la evenimente - lucrurile apar cu destulă claritate.

Cancelarul Adolf Hitler a dezlănțuit atacul împotriva Uniunii Sovietice. Câștigând confruntarea militară, era normal ca trupele sovietice să avanseze în Europa de centru-est și de sud-est. Fiihrer-ul a deschis de fapt el cel dintâi drumul trupelor sovietice spre ariile amintite.

Când balanța de forțe s-a înclinat definitiv în favoara celor trei aliați - S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie - s-a pus direct problema reglementărilor în zonele scoase de sub dominația Reich-ului.

Partenerii occidentali ai coaliției au ales soluția de la Teheran. Au prevalat atunci, foarte probabil, considerente de ordin pur militar, plus dorința factorilor de decizie americani de a pierde cât mai puțini

oameni.

Singurul care pare să fi înțeles consecințele politice ale ocupării ariei balcanice în exclusivitate de către armata sovietică a fost Winston Churchill. Dar fără sprijinul Washingtonului, soluția unei debarcări anglo-americane în zona Adriaticei, spre Trieste de exemplu, nu a putut fi realizată.

Alta era însă perspectiva văzută din București, ca și din alte capitale sud-est europene. Opinia publică, în covârșitoarea ei majoritate, privea cu foarte multă temere o ocupație unilaterală sovietică. Zeci de mii de combatanți ai armatei române văzuseră direct - timp de trei ani - ce înseamnă regimul sovietic la el acasă. Pentru oamenii din România, unde țărănimea forma atunci peste 75% din populație, consecințele înaintării trupelor sovietice erau întrevăzute, oricum intuite.

Cât despre oamenii politici de la București, ei erau formați, de generații, la școala Europei. De-a lungul secolului al XIX-lea și în continuare până în 1939, diplomația cuprinsese totdeauna zona de sud-est în jocul și echilibrul european și veghease ca Balcanii să nu rămână în aria exclusivă de acțiune a unei singure mari puteri. Cum să gândești, în 1943-1944, că regulile jocului erau acum răsturnate?

Războiul al doilea mondial începuse cu o delimitare în 1939-1940 a zonelor între Reich și U.R.S.S. Faptul fusese constatat, chiar fără a se ști ceva de protocolul secret adițional semnat la Moscova la 23 august 1939. Urmările acestui protocol secret erau, de asemenea, cunoscute: trei țări - Estonia, Lituania și Letonia fuseseră încorporate forțat în U.R.S.S.; Polonia, desființată ca stat și împărțită între Reich și U.R.S.S.; Basarabia, Bucovina de nord și părți din Finlanda, anexate tot în U.R.S.S. Mai înainte, în 1938-1939, avusese loc înglobarea Austriei și a Cehiei (Boemia și Moravia) în Reich. Cu alte cuvinte, șase țări și două teritorii reveniseră fie Reich-ului, fie Uniunii Sovietice. Se mai știa că războiul european izbucnise tocmai fiindcă Polonia fusese atacată de Germania.

Cum putea să-și imagineze opinia publică, oamenii politici îndeosebi, că al doilea război mondial se va încheia cu o nouă delimitare a sferelor de influență? Că zece țări, plus Germania de Răsărit și Basarabia (inclusiv nordul Bucovinei) vor fi înglobate în sistemul sovietic?

Atunci, în 1943 și în primele luni din 1944, o asemenea încheiere a conflictului mondial, împărțirea continentului în două, era foarte greu de gândit, mai ales pentru opinia publică și oamenii politici din Europa de sud-est și centru-est.

O atare răsturnare, cât și natura regimului sovietic - atât de contrar stării normale a ființei umane - explică de ce ideea eliberării țărilor respective de către aliații din Occident a stăruit până la obsesie timp de peste un deceniu, din 1944-1945 și până la revoluția ungară din 1956.

8) Ca militar de certă valoare, *mareșalul și-a dat seama că Reich-ul pierdea războiul.* Guvernul sovietic arătase că este dispus să trateze și să semneze încetarea luptelor cu guvernul Antonescu. Până în noaptea de 22 spre 23 august, cât și în după-amiaza zilei de 23 august, personalități politice și regele l-au solicitat pe Ion Antonescu să accepte condițiile propuse de Soviete.

La întrevederea hotărâtoare de la Palat în după-amiaza zilei de 23 august, *mareșalul a spus că nu poate încheia armistițiul.* El și-a motivat atitudinea. Avem mărturia scrisă de mâna sa în orele cât a fost deținut la Palat.[126]

Iată argumentele sale:

a) "De aproape doi ani, dl. Mihai Antonescu a căutat să obțină de la anglo-americani asigurări pentru viitorul țării". Dacă ar fi "găsit înțelegere", Ion Antonescu nu ar fi ezitat să iasă din război chiar și atunci "când Germania era tare".

b) A cerut la Berlin să i se "dea dezlegarea de a trata un armistițiu". Acceptarea propunerilor avansate de Viaceslav Molotov la 12 aprilie 1944 ar avea, potrivit mareșalului Ion Antonescu, următoarele consecințe:

c) "... Să lăsăm Rusiei dreptul de a pătrunde pe teritoriul României oriunde va fi necesar... Adică, sub altă formă... ocupațiunea rusească cu toate consecințele ei".

d) "Să bag țara pentru vecie în robie, fiindcă propunerile de armistițiu conțin și clauza despăgubirilor de război neprecizate..."

e) Altă clauză "și cea mai gravă e aceea de a întoarce armele în contra Germaniei. Cine ... poate să-și ia răspunderea consecințelor viitoare asupra neamului, a unui asemenea gest odios, când putem să ieșim din război oricând dorim."

0 "... Să dau ordin soldaților să se predea rușilor și să depună armele, care ne vor fi puse la dispoziție, pentru ca, împreună cu rușii să alungăm pe nemți din țară".

g) A accepta propunerile lui Molotov înseamnă totodată "a face un act politic de renunțare și pierdere a Basarabiei și Bucovinei..."

Și conducătorul statului adaugă:

"Vecinătatea cu Rusia, reaua ei credință față de Finlanda, țările baltice și Polonia, experiența tragică făcută de alții, care au căzut sub jugul Rusiei crezându-i pe cuvânt, mă dispensează să mai insist."

Fiecare din motivele invocate putea fi, desigur, luat în considerare. După cum temerile justificate ale Mareșalului față de vecinul de la Răsărit erau împărtășite de aproape toți oamenii politici români, fie guvern, fie opoziție.

Dar tot atunci, cu aceleași informații la dispoziție, a existat și o evaluare alternativă a situației militare și politice. Ea s-a materializat în cele din urmă în evenimentele din august 1944. Iată elementele acestei evaluări:

- După felul cum evoluase frontul de răsărit între noiembrie 1942 și august 1944, armatele sovietice aveau oricum să ocupe toată țara.

- Cum războiul era virtual pierdut, despăgubirile trebuiau plătite, iar decizia asupra cuantumului aparținea, de fapt, Moscovei.

- "Asigurările" așteptate timp de doi ani de la anglo-americani deveneau tot mai iluzorii; astăzi știm că nu ar fi venit niciodată. De altfel, în noaptea de 22-23 August, Ion Mihalache a spus Mareșalului că ei, liderii național-țărăniști, "... s-au înșelat; au crezut în sprijinul anglo-americanilor, însă și-au făcut convingerea definitivă că aceștia sunt total nepregătiți de a indispune pe ruși și că suntem lăsați la totala lor discreție, ca și Polonia și poate și alte țări. în consecință, trebuie să ne considerăm o generație sacrificată..." Opinia lui Ion Mihalache "a constituit o surpriză pentru mine", mărturisește Mareșalul, care însă i-a replicat: "Este de preferat ca un popor, pe care-1 așteaptă, dacă are siguranța că îl așteaptă, o asemenea soartă, să moară eroic, decât să-și semneze singur sentința la moarte."[127]

Cincizeci și cinci de ani după drama din august 1944, se poate adăuga că supraviețuirea unui popor și stăruința sa de a continua, chiar în cele mai grele împrejurări, sunt preferabile unei "morți eroice". Dar "dezlegarea" cerută Berlinului ca România să iasă din război? Demersul arată, cel mult, o bună credință de o mare naivitate: în august 1944, cancelarul Adolf Hitler se agăța amarnic de putere și nu ar fi dat niciodată o atare "dezlegare".

De altfel, Fuhrer-ul nu ezitase nici un moment să sacrifice unitățile române - ca și pe cele germane - Ia cotul Donului, Stalingrad și în Crimeea, deși mareșalul Ion Antonescu îi arătase în scris și din timp situația primejdioasă și precară în care se aflau trupele.

Aceste tragedii succesive erau cunoscute în 1944 de întreaga armată română și de zeci și zeci de mii de familii îndoliate. Ultima dramă se încheiase cu abia trei luni în urmă, la Sevastopol.

9) *Care era,* în termeni reali, *alternativa, în august 1944?*

Se mai putea, eventual, rezista, cu o ipotetică oprire, de scurtă durată, pe linia Focșani - Nămoloasa - Brăila. După care, trupele sovietice ar fi înaintat în câmpia munteană și mai departe.

Astăzi știm prea bine cum întreaga Ungarie, până la frontiera cu Austria, a fost un teren de luptă; la fel și partea de răsărit a Germaniei, din Prusia Orientală și până la Berlin. După cum știm că Wehrmachtul, prins între cele două fronturi, de Est și de Vest, și cu al treilea front în Italia, nu a putut în nici un fel opri înaintarea progresivă a Aliaților. România era oricum, cuprinsă în această mișcare a frontului.

Din examinarea tuturor datelor cunoscute astăzi, alternativa pentru România, în august 1944, era:

- să accepte condițiile formulate de Soviete și susținute fără rezerve de Aliații din Vest;

- să continue rezistența, fără vreo speranță, cu întregul teritoriu devenit câmp de război și cu deteriorarea condițiilor oferite.

Actul de la 23 august 1944 a fost sigura soluție rațională șz *viabilă în condițiile date.*

După decembrie 1989, evenimentele din august 1944 au continuat să fie măsluite. Nu se mai putea susține că PCR a fost inițiatorul și polarizatorul întregii acțiuni. Au apărut însă comentatori-amatori, care încearcă să rescrie istoria după o metodă stranie: "Ce s-ar fi întâmplat dacă?"

Procedeul acestor diletanți este relativ simplu. Pornesc de la unele fapte atestate documentar, apoi fac o serie de presupuneri și deducții, neatestate și neverificate, învăluite într-o beție de cuvinte și de considerații; după care, în final, formulează "concluzii" prezentate drept veridice.

Una din temele lor favorite este că Mareșalul ar fi obținut condiții mai bune de la Soviete dacă ar fi continuat rezistența și, concomitent, negocierile. Cu ipoteze și presupuneri se poate afirma orice. în acest caz nu mai este vorba de aflarea adevărului, ci de alte socoteli.

Atari "comentarii și considerații" au un țel precis: să mențină confuzia în opinia publică; totodată, să reducă, să tăgăduiască aportul personal, inițiativa, curajul și determinarea regelui Mihai, când a luat hotărârea de la 23 august 1944.

"Rescrierea" istoriei pentru țeluri politice continuă - pentru unii - și în prezent.

10) *De ce n-a reușit Comandamentul Wehrmacht-ului să recapete controlul în România* - așa cum izbutise în Italia în 1943 - sau să împiedice actul de la 23 august printr-o ocupare preventivă, ca în Ungaria în martie 1944?

Conducerea de la Berlin pregătise planul "Margarete II", pentru ocuparea României. Este meritul incontestabil al mareșalului Ion Antonescu de a fi menținut România cu statutul de țară aliată Reich-ului, dar nu ocupată și controlată direct. La ultima întrevedere din 5 august 1944, conducătorul român reușise să-l asigure, o dată mai mult, pe cancelarul Hitler că România va continua lupta alături de Reich. în intervalul august 1941-martie 1944, unitățile române trimise dincolo de Bug au avut rolul de simpli executanți, potrivit ordinelor venite de la Marele Cartier General al Fiihrer-ului. Rezultatele sunt cunoscute. Demersurile făcute în scris de mareșalul Ion Antonescu, rapoartele înaintate de comandanții marilor unități române, de pe front, nu au putut schimba în nici un fel hotărârile cancelarului Hitler și nici seria de înfrângeri, începând cu cele din noiembrie 1942.

O dată cu revenirea frontului pe teritoriul țării, în Moldova (martie 1944), trupele române au intrat, într-un fel, sub comanda directă a Marelui Stat Major român, chiar dacă operațiunile erau strâns coordonate cu cele ale Wehrmacht-ului.

Drept urmare, când Marele Stat-Major, la porunca regelui Mihai, a dat ordinul de încetare a luptei pe frontul de Est, ordinul a fost executat integral, fără nici o defecțiune. întregul front din Moldova, aflat sub presiunea ofensivei sovietice, s-a dezintegrat. Aproximativ cu

un an în urmă, și guvernul italian încetase lupta (3 septembrie 1943); dar între demiterea lui Benito Mussolini (25 iulie) și semnarea armistițiului italian trecuseră aproape 7 săptămâni, iar conducerea Reich-ului avusese timp să pregătească contramăsurile necesare.

Retragerea României din alianța cu Reich-ul a venit dintr-o dată, ca un trăsnet. Până în ziua de 23 august, ambasada Reich-ului la București, ca și oficialitățile de la Berlin socoteau că mareșalul Ion Antonescu își menține ferm controlul și va continua lupta.

S-a m$i adăugat și un alt factor. *O dată cu demiterea Conducătorului, regimul instaurat la 5-6 septembrie 1940 a încetat practic să mai existe. Armata și administrația au îndeplinit de îndată hotărârile Suveranului și ale noului guvern, condus de generalul Constantin Sănătescu.*

Cancelarul Adolf Hitler își făcea mari iluzii când poruncea reocuparea Bucureștilor și instalarea acolo a unui alt guvern. Nici o autoritate civilă sau militară românească nu mai era dispusă să continue alături de Berlin, în august 1944.

11) *Evenimentele din România, din august 1944, au constituit o surpriză totală pentru cei trei "Aliați".* Desigur, contacte confidențiale aveau loc de mai multe luni, îndeosebi prin Stockholm și Cairo. Dar factorii de răspundere de la Londra și Washington se arătau sceptici la perspectiva unei reușite a acțiunii militare românești.

Când demiterea mareșalului Ion Antonescu și constituirea noului guvern Sănătescu au fost anunțate public, cercurile de la Moscova, Londra și Washington se tot întrebau ce se întâmplă la București.

Primele știri au fost difuzate de BBC, reluând cele comunicate de radio-București.

De îndată, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, Averell Harriman, a întrebat Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe "dacă guvernul sovietic are și alte informații asupra evenimentului, în plus față de cele anunțate prin radio, de la București." Diplomatul sovietic de serviciu a răspuns că nu știe nimic, dar a făgăduit să transmită întrebarea "autorităților superioare".[128]

La 24 august după-amiază, .Averell Harriman întreabă din nou. Andrei lanuarevici Vîșinski îi răspunde că "autoritățile sovietice nu au nici un fel de informație afară de ceea ce s-a auzit prin radio și că, în prezent, nu are nici un fel de instrucțiuni de la guvernul său de a face vreo declarație asupra acestei probleme."[129]

Pe 25 august, la orele 3, în zori, Viaceslav Molotov spune ambasadorilor Marii Britanii și Statelor Unite "că guvernul sovietic a așteptat toată ziua (24 august 1944, nota D.C.G.), dar până acum nu a primit nici o comunicare din București, cu excepția celor relatate de radioul oficial românesc."[130]

în aceeași zi (25 august), Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe dă următorul comunicat:

"înaltul Comandament Sovietic este de părere că, în cazul când

armatele române încetează acțiunile militare împotriva Armatei Roșii și i se alătură umăr la umăr Armatei Roșii în războiul de eliberare /.../, atunci Armata Roșie nu va dezarma trupele române, le va lăsa să-și păstreze armele și le va ajuta deplin să-și îndeplinească această demnă misiune."[131]

îndată după aceasta, înaltul Comandament Sovietic s-a răzgândit. Pe unde a putut, a luat prizonieri români - între 100 000 și 162 000 - sub pretexul că, până la semnarea convenției de armistițiu, România se afla, juridic, în stare de război cu Uniunea Sovietică!

într-un fel, Moscova, Londra și Washingtonul aveau motive să nu creadă în reușita unei acțiuni pornite de la București. România se afla într-o largă arie controlată de Reich; pe teritoriul ei erau cel puțin 500 000 de militari ai Wehrmacht-ului; felul cum se desfășurase "capitularea" guvernului italian (septembrie 1943), ca și ocuparea preventivă a Ungariei erau prea cunoscute. De altfel, cercurile "aliate", chiar dacă teoretic nu excludeau posibilitatea unei încercări militare românești, considerau că mareșalul Antonescu va rămâne, deocamdată, alături de Reich și că, în orice caz, atât el, cât și Wehrmacht-ul vor reacționa de îndată la orice încercare de răsturnare.[131]

Nu numai că desprinderea de Reich a devenit repede fapt împlinit, dar acțiunea militară românească a avut urmări pe care nici cele mai optimiste scenarii elaborate de aliați nu le întrevedeau.

Actul de la 23 august 1944 a cuprins:

- hotărârea de a începe acțiunea și de a merge până la capăt: aparține direct și exclusiv Regelui Mihai;
- operațiunea propriu-zisă, împlinită integral și cu o lealitate exemplară: este meritul armatei române;
- un factor mare de risc, date fiind atâtea imprevizibile intrate în ecuație: riscul a fost asumat, totuși, în întregime;
- multă improvizație și ingeniozitate în aflarea soluțiilor practice, trăsătură tipic românească;
- reacția de fond a tuturor celor implicați, reacție la care nu s-au așteptat nici unul din analiștii situației din România;
- folosirea la maximum a situației militare - anume ofensiva Armatei Sovietice, aflată în înaintare rapidă în sudul Moldovei.

Toți acești factori au intrat simultan în interacțiune. O operațiune de o atare amploare cu atâția factori încă neprecizați nu a intrat nicicum în socotelile meticuloase și precaute ale forurilor de decizie militare și civile, fie germane, fie anglo-americane. Este foarte probabil că nici partea sovietică nu s-a așteptat defel ca în România suveranul țării - atunci în vârstă de 23 ani - să fie efectiv la comandă; ca armata română, după trei ani de război și atâtea pierderi, să împlinească atât de eficient și rapid întreaga operațiune și să reziste încercărilor Wehrmacht-ului de a ocupa Transilvania; ca partidele tradiționale ale României - reprezentând peste 90% din opinia publică - să sprijine acțiunea.

Văzut de departe, actul înfăptuit la 23 august 1944 a fost

considerat o simplă ipoteză. Privind din perspectiva românească, actul avea sorți de izbândă și a reușit.

12) *Cum se proiectează evenimentele din august 1944 după o jumătate de secol?*

Pe plan general, acțiunea militară românească a dus la prăbușirea întregului front al Wehrmacht-ului în sud-estul Europei, și anume:

a) trupele române au ținut sub control teritoriul țării și au oprit încercările unităților germano-ungare de a înainta spre linia Carpaților.

b) frontul sovietic a făcut un salt de 500-600 km, în mai puțin de trei săptămâni, fără a întâmpina, practic, vreo rezistență. Drumurile erau deschise de armata română.

c) Wehrmacht-ul a fost obligat să evacueze repede Bulgaria, apoi în următoarele circa 8 săptămâni, Grecia (inclusiv Creta și celelalte insule din Egeea), Macedonia, Albania, Serbia și o parte din Bosnia;

d) durata războiului european a fost, evident, scurtată, întrucât aprovizionarea Reich-ului cu petrol din România a fost întreruptă;

e) pe plan politic, exemplul României a fost urmat, la scurt timp, de Finlanda, apoi de Bulgaria, mai târziu și de Ungaria.

Până la 23 august 1944 erau două fronturi principale, în Est și Vest, și un al treilea, secundar, în Italia. Acțiunea militară și politică a României a deschis, temporar, un "al patrulea front". Caracterizarea are deplin temei, date fiind consecințele militare și politice mai sus-amintite.

Douăzeci de zile de la începutul acțiunii militare române, Convenția de armistițiu a fost semnată cu România în condițiile fixate de partea sovietică, în prezența ambasadorilor Marii Britanii și Statelor Unite (12 septembrie 1944).

13) *Care au fost obiectivele de politică internă ale celor ce au înfăptuit actul de 23 august?*

"Dictatura a luat sfârșit, și cu ea încetează toate asupririle" - preciza regele Mihai în proclamația difuzată la radio în seara memorabilei zile. "Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor sunt garantate și vor fi respectate". Și, luând drept adevărate declarațiile oficiale sovietice, regele adăuga: "Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile noastre interne".

Din seara zilei de 23 august 1944, cârmuirea sovietică s-a aflat în fața unei noi situații în România. Până atunci urmărise, foarte probabil, două căi de acțiune. Fie să cucerească treptat țara și să constituie o administrație provizorie. Așa procedase în Polonia. La 21 iulie 1944, la Lublin, sub oblăduirea sovietică, își începuse activitatea Comitetul polonez de eliberare națională.[133] între timp, Wehrmacht-ul proceda la distrugerea sistematică a unităților polone care, constituite clandestin - Armja Krajowa - declanșaseră o răscoală de mari proporții la Varșovia, începând de la 1 august 1944. Trupele sovietice, aflate pe

malul drept al Vistulei, la puțini kilometri de Varșovia, nu au intervenit defel. De ce? Fiindcă armata clandestină polonă condusă de generalul Tadeusz Bor Komorovski reprezenta forțele tradiționale ale Poloniei ce se împotriveau atât nazismului, cât și comunismului.[13'1]

A doua soluție pentru cârmuirea de la Moscova era să semneze un armistițiu cu mareșalul Ion Antonescu, după care avea să-și instaureze un control absolut asupra României.

Dar noul guvern român nu se constituise sub ocupația și oblăduirea Armatei Roșii. Acest guvern avea sprijinul principalelor partide politice. în plus - și faptul este esențial -, noul cabinet acționa repede pentru revenirea spre monarhia constituțională parlamentară. Un înalt decret regal din 31 august, publicat în "Monitorul Oficial" la 2 septembrie 1944, prevedea:

"Articolul I. Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituția din 1866 cu modificările ce ulterior i-au fost aduse și de Constituția din 29 martie 1923.

Articolul II. Sub rezerva celor cuprinse în articolele III și IV, puterile statului se vor exercita după regulile așezate în Constituția din 29 martie 1923.

Articolul Ill. Un decret dat în urma hotărârii Consiliului de Miniștri va organiza Reprezentanța Națională. Până la organizarea reprezentanței naționale, puterea legislativă se exercită de către rege, la propunerea Consiliului de Miniștri.

Articolul IV. O lege specială va statornici condițiile în care magistrații sunt inamovibili..."[135]

"Drepturile românilor", potrivit reglementărilor constituționale din 1866 și 1923 însemnau:

- guvern reprezentativ, un sistem politic bazat pe mai multe partide și alegeri libere;
- separarea puterilor în stat: legislativă (parlamentul), executivă (guvernul și regele) și judecătorească;
- proprietatea individuală, ca temei al vieții sociale și politice;
-drepturile cetățenești: drepturi politice, libertatea individuală, de conștiință, de opinie, religioasă, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, libertatea presei, de asociere, de întrunire.

Pe aceste concepte și valori fundamentale urma să se dezvolte viața politică în toamna lui 1944.

Sovietele aveau însă alte gânduri. Anume să aducă la putere regimuri comuniste în toate țările est europene unde înaintase Armata Roșie. O va spune direct Iosif Visarionovici Stalin într-o convorbire cu fruntașul iugoslav Milovan Djilas, în aprilie 1945:

"în războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut; cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nici nu poate fi."[136]

Un atare regim a devenit fapt împlinit în patru etape, prin patru lovituri de forță:

- 6 martie 1945 - impunerea guvernului Petru Groza;
- 19 noiembrie 1946 - "alegerile";

- iulie - octombrie 1947 - dizolvarea P.N.Ț. și "procesul liderilor săi: desființarea oricărei opoziții politice;
- 30 decembrie 1947 - abdicarea silită a regelui Mihai.

Regimul instaurat prin forță, și menținut prin violență, represiune și dictatură a fost recunoscut diplomatic, de celelalte state, cât și de O.N.U. (1955).

Peste atari evoluții, programul politic din august 1944 își păstrează deplina însemnătate până astăzi. După mai bine de patru decenii de experiment comunist, societatea românească încearcă cu greu să revină la normal. La acea normalitate, proprie rânduielilor europene, pe care o voiau factorii de răspundere ai țării în august 1944.

14) *Metamorfozele $/ confiscarea istoriei.* Timp de cinci decenii (1944-1994) s-au adunat multe date și informații asupra actului de la 23 august 1944.

Răstălmăcirile, falsificările și interpelările unilaterale au fost, probabil, și mai numeroase.

De ce?

Evenimentele au fost confiscate global de partidul comunist român, care le-a prezentat în versiuni succesive, potrivit conjuncturii și intereselor echipei aflate la conducere. Unele fapte au fost direct inventate.

Metamorfozele actului de la 23 august 1944 sub regim comunist se cuvin reamintite.

Rescrierea și inventarea istoriei încep chiar de la 29 august 1944, când liderul Constantin Pârvulescu afirmă la un miting ținut în fața sediului Partidului Comunist din România: "Partidul clasei muncitoare, partidul comunist a fost inspiratorul și organizatorul luptelor de eliberare a poporului român." Aproape la fel spunea și Gheorghe Gheorghiu Dej, la aceeași adunare.[137]

în 1945, potrivit versiunii oficiale, "poporul, armata și guvernul... au sărbătorit 23 august, ziua eliberării naționale", sau, în formularea lui Emil Bodnăraș, "ziua națională a poporului român". în doborârea dictaturii, "adevăratele forțe democratice au avut sprijinul glorioasei Armate Roșii".[138]

în 1946, evenimentele desfășurate cu doi ani în urmă sunt numite "actul din 23 august 1944" sau "marele act istoric".[139]

Un an mai târziu, la festivitatea de la Ateneu și în prezența regelui Mihai, prim-ministrul dr. Petru Groza a făcut o referire la strânsa colaborare dintre popor și guvern, "întruchipând noua formă a democrației, aceea a democrației populare"[140]. Era, într-un fel, anunțarea schimbării totale de regim, ce va interveni la 30 decembrie 1947, când suveranul va fi obligat să abdice, iar România va deveni "Republică populară".

După instaurarea regimului zis "democrat-popular", rescrierea istoriei nu a mai avut opreliști. August 1944 devine "ziua eliberării poporului de sub jugul fascist de către glorioasa armată sovietică, alături de care, întorcând armele, a luptat și armata noastră" - sunt cuvintele prim-ministrului la festivitatea din sala ARO din București,, în 1948. Editorialele subliniază că lovitura de stat a fost pregătită și

efectuată de Partidul Comunist Român. în schimb, "reprezentanții claselor exploatatoare și monarhia" s-au opus planului elaborat de PCR "până la ultima clipă" în speranța unei debarcări a trupelor anglo-americane în Balcani[141]. în anii 50, festivitățile se desfășoară sub genericul "eliberarea României de sub jugul fascist", iar rolul armatei sovietice în realizarea "eliberării" rămâne precumpănitor.

în 1964, în climatul intern schimbat prin "Declarația din aprilie" și eliberarea deținuților politici supraviețuitori, genericul zilei de 23 august rămâne același. Evenimentele, cu "profunde rădăcini istorice", sunt definite "revoluție populară" și "insurecție armată antifascistă" efectuată, firește, din inițiativa și sub conducerea directă a partidului comunist. Forțele care au acționat atunci au fost, mai întâi, "formațiunile de luptă patriotice" și, în al doilea rând, "unitățile militare". Se mai afirma că unii generali și ofițeri superiori au participat la "insurecție", tot datorită Partidului Comunist Român.[142]

în 1969, la 25 de ani "de la victoria insurecției armate", caracterizările de ansamblu rămân aceleași. Li se adaugă, totuși, trei informații: a) "acordul de colaborare" semnat în iunie 1944 cu Partidele Național Liberal, Național Țărănesc și Social Democrat; b) legăturile partidului comunist cu "monarhia și cu cercurile grupate în jurul palatului regal"; c) ordinul sovietic "Victoria" conferit la 6 iulie 1945 "șefului statului român". Din realitatea faptelor, versiunea oficială reia numai pe acelea care se potrivesc cu imaginile pe care partidul comunist vrea să le proiecteze. Numele regelui este evitat cu grijă.

Inventata preeminență a partidului comunist rămâne, firește, neschimbată. Tot în versiunea din 1969, "formațiunile de luptă patriotice" - pe care le-ar

fi organizat PCR - sporesc acum la "mii și mii de luptători în principalele orașe ale țării."[143]

în 1977, la formulările anterioare se mai adaugă un adjectiv - ca de obicei - enunțat, dar nedemonstrat : "insurecția națională armată antifascistă" devine acum și "antiimperialistă".[144]

Doi ani mai târziu, denumirea se completează și devine "revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă"[145]. Cu acest titlu, oficial atribuit, rămâne timp de un deceniu.

între timp, au apărut o serie de lucrări care au adus multe informații noi privind rolul armatei, tratativele de armistițiu 1943-1944, urmările pe plan european ale întoarcerii firmelor în august 1944[146]. Dar nici una din aceste lucrări nu pune în cauză așa-zisa preeminență a PCR în actul dela 23 august 1944 și nici denumirea oficială completată în 1979. De altfel, nici un istoric din România nu avea cum să publice intepretări contrarii acestor "directive" venite prin secția de presă și propagandă a C.C. al PCR.

De ce această stăruință și încăpățânare a conducerii Partidului Comunist Român de a rescrie periodic și a inventa chiar desfășurările din august 1944?

Căutarea unei legitimități pare a fi, după toate probabilitățile,

răspunsul. Fără armata sovietică prezentă timp de 14 ani în România și fără folosirea celor mai brutale metode de represiune - după modelul sovietic - Partidul Comunist Român nu ar fi izbutit, în nici un fel, mai întâi să acapareze puterea, iar apoi să-și asigure monopolul ei.

Alegerile din 19 noiembrie 1946 au fost, probabil, cele mai falsificate din toată istoria României. Următoarele "alegeri" au fost simple votări, pentru același program, fără alternative.

în atari condiții, o legitimitate putea fi inventată pornind de la evenimentele din august 1944. De aici obligația de a scrie pretutindeni - în editoriale, manuale școlare și studii de specialitate - că Partidul Comunist Român a fost inițiatorul și organizatorul memorabilului eveniment. Cum nu exista posibilitatea unei analize critice a versiunii oficiale, aceasta a fost impusă opiniei publice timp de zeci de ani.

15) *De ce a fost luat Berlinul prin surprindere?*

Conducerea Reich-ului n-a fost informată asupra pregătirilor din România? De fapt au fost mai multe semnale.

a) La 16 octombrie 1944 - la aproape două luni de la evenimentele din august, Joseph Goebbels relata secretarului său Rudolf Semmler, că *încă din mai 1944,* primise un memorandum al unui expert economic german din București. Concluzia expertului: "... dacă nu se produce nici o schimbare în politica germană, dacă ministrul Killinger continuă să-și neglijeze astfel funcțiile sale, *de acum în trei sau patru luni românii vor trece de partea Aliaților"* (subliniera D.C.G.).

Prin Martin Bormann, memorandumul a fost prezentat cancelarului Adolf Hitler, care l-a trimis lui Joachim von Ribbentrop. Ministrul Afacerilor Externe al Reich-ului, în loc să cerceteze conținutul, veridicitatea informațiilor, a considerat faptul ca un amestec al rivalului său Joseph Goebbels în aria sa de autoritate! Ca atare, s-a concentrat să afle "sursa" documentului. "Descoperire" la care a ajuns chiar în ziua de 23 august!

b) La 14 mai 1944, căpitanul Cartellieri, întors dintr-o misiune de informare, consemna în raportul său către Marele Cartier al OKW, opinia unor cercuri germane din România: "... vom avea parte în România de aceeași situație ca în Italia. Mareșalul Antonescu este un om de încredere, însă nu se mai impune."

c) în sinteza sa din 17-19 mai 1944, Manfred von Killinger considera că acțiunea opoziției "nu-i pare importantă ... în general, clica opoziției e bucuroasă că se află în afara răspunderii. Mareșalul (Antonescu, nota D.C.G.) va lupta până la capăt împotriva Uniunii Sovietice, nu însă contra anglo-ame- ricanilor, înaintea cărora el se asigură pentru viitor."

d) La 30 mai, generalul Alfred Gerstenberg, comandantul aviației germane din România, raporta către Berlin: Mareșalul ar fi afirmat - în cazul unei înaintări sovietice până la linia Focșani - Galați, - că "ar rămâne absolut deschisă problema dacă (el, Antonescu, nota D.C.G.) s-ar mai putea bucura de încrederea poporului român."

Dar tot Gerstenberg conchidea: "în momentul de față nu există altul care să-și ia răspundere".

e) Cari Clodius "un super ministru plenipotențiar" al Reich-ului la București, rezuma la 12 iulie, o convorbire cu Conducătorul român. între 28 iunie și 11 iulie apărarea Wehrmacht-ului - Grupul de Armate "Centru" - se prăbușise sub presiunea ofensivei trupelor sovietice de pe fronturile 1, 2 și 3 bieloruse. Cu toate acestea, scria Clodius, "mareșalul (Antonescu, nota D.C.G.), a rămas întotdeauna încrezător și nu și-a pierdut nervii nici un moment". Dar, adăuga diplomatul german, "mareșalul este convins că războiul nu poate fi câștigat în ultimă instanță pe plan militar, ci trebuie sfârșit printr-un compromis politic."

f) Cândva între 24 iulie și 4 august, Conducătorul a mai avut o discuție cu Cari Clodius, "... într-o lungă și violentă controversă" Mareșalul "a rugat să se trimită înapoi trupele germane retrase (din Moldova, nota D.C.G.), precum și să se facă cunoscut linia germană definitivă de apărare în România. El a mai adăugat că trebuie să-și rezerve deplina libertate de acțiune, dacă nu primește un răspuns satisfăcător, căci poziția lui în România ar fi fost considerabil slăbită prin ultimele evenimente."

g) Inginerul-diplomat Verdross, cetățean al Reich-ului, proprietar al unei întreprinderi în București, s-a deplasat în Iulie 1944 la Berlin. Acolo, a comunicat Ministerului de Externe, înaltului Comandament al Wehrmacht-ului (OKW) și conducerii SS, fapte și informații care arătau că, în România, se pregătea o acțiune împotriva Reich-uliu. Verdross propunea să se trimită de urgență o divizie SS la București, unde el s-a întors după ce primise asigurări că vor fi luate măsurile necesare de prevenire. Deplasarea lui Verdross este atestată de profesorul Ernst Gamillscheg și cunoscutul editor Karl Buchholz.

h) Tot în iulie 1944, conducătorul Grupului Etnic German din România, Andreas Schmidt, sosește la Berlin cu informații în acest sens:"... de la 16 iulie (A. Schmidt, nota D.C.G.) a încercat constant să se prezinte direct și personal lui Hitler, pentru a-i înfățișa un material vrednic de încredere al serviciului de informații britanic (obținut prin agenți secreți români)". Se pare că a fost primit de ministrul de externe al Reich-ului în jurul zilei de 10 august. Joachim von

Ribbentrop a propus - fără rezultat însă - trimiterea unei divizii blindate spre a consolida controlul german la București.

Pe temeiul datelor culese de Serviciul de informații al Grupului Etnic German din România, Andreas Schmidt a comunicat: condițiile de armistițiu oferite de Moscova, data de 26 august privind răsturnarea regimului Antonescu și chiar o listă a viitorului guvern. Informații ce se cuvin privite cu toată rezerva întrucât "oferta" Moscovei către București din 12 aprilie 1944 era mai de mult cunoscută la Berlin; componența nominală a guvernului a fost stabilită abia după reținerea Mareșalului, în seara zilei de 23 august; data de 26 august a fost stabilită după ce Schmidt se afla la Berlin.

i) Sosit la 25 iulie 1944 la Slănic-Moldova, generalul - colonel Johannes Friessner, noul comandant al Grupului de armate "Ucraina-Sud",a primit raportul locotenent-colonelului Ivo Thilo von Trotha, ofițer de stat major al Grupului la înaltul Comandament al Armatei Germane (OKW). Von Trotha raportează la 6 august feldmareșalului Wilhelm Keitel, șeful OKW, despre iminența unui atac sovietic și situația nesigură din România. Mesagerul generalului Friessner nu l-a lăsat pe feldmareșal "să nutrească nici un fel de îndoială asupra gravității situației și asupra instabilității politice din România."

j) La 3 august, căpitanul Bergmann, atașat pe lângă divizia blindată România Mare, consemna, între altele: "Atitudinea ofițerilor români este izbitor de rezervată. De ieri, ofițerii germani sunt, după cât se pare, mai sever supravegheați... De alaltăieri, soldații români nu mai poartă cămașa în pantaloni, ci, la fel cu rușii, pe deasupra acestora și cu centura închisă peste ea (poate servi drept semn de recunoaștere) ... Avem indicii" - continua Bergmann - "că din partea românilor *există planuri care se îndreaptă împotriva aliaților germani* și care sunt eventual în acord cu inamicul. *Se poate să fim în fața momentului decisiv* " (sublinierile D.C.G.).

Căpitanul. Valeriu Emilian a informat pe profesorul Ernst Gamillscheg, cu câteva zile înainte de august 23, că "la ordinele Marelui Stat Major român, se vor lua măsurile de blocare a căilor de acces pentru diviziile germane."

Comandamentul Militar al Capitalei transmisese, încă din iulie, ordinele "Stejar" și "Pajura". Ion V. Emilian și-a dat seama că cele 14 obiective enumerate în amintitele ordine erau cazărmi, clădiri și barăci ale trupelor germane. "Pentru mine" - va scrie I.V. Emilian în memoriile sale - "este clar că ceva se află în pregătire și că situația trebuie considerată ca foarte serioasă. De aceea m-am hotărât să informez pe germani". A fost primit de contele von Rantzau, șeful secției culturale a Legației Reich-ului la București. Acolo I.V. Emilian a aflat că ministrul von Killinger fusese deja informat de un ofițer superior român' . Anume că "Frontul partidelor democratice din România" (este vorba de "Blocul Național Democrat", constituit la 20 iunie 1944) avea, la 3 iulie, un plan pentru răsturnarea regimului Ion Antonescu. Răspunsul diplomatului von Rantzau către I.V. Emilian: "Killinger a primit foarte sceptic comunicarea generalului Tobescu și a considerat-o ca un fel de presiune pentru a-i constrânge pe germani să aducă noi întăriri pe frontul din Moldova". Von Rantzau a

' identificat de I.V. Emilian cu generalul Constantin Tobescu, comandant adjunct al jandarmeriei.

adăugat că tot ce știa în legătură cu ordinele "Stejar" și "Pajura", "va fi trimis mai departe și urmărit în mod corespunzător".

k) Jurnalul de operații al grupului de armate germane "Ucraina Sud" notează la 1 august: "întreg poporul român este obosit de război și va folosi orice ocazie favorabilă a ieși din război".

După evenimentele din august 1944, cancelarul Reich-ului a ordonat o anchetă pentru a stabili ce informații au avut la dispoziție autoritățile germane referitoare la pregătirile din România.

Citim într-un raport întocmit de Dr. HOvell la 30 decembrie 1944: "Profesorul Herescu, care întreținea legături foarte strânse și personale cu Curtea română regală, l-a vizitat pe profesorul Gamillschegg *cu puțin înaintea puciului* și i-a vorbit despre trădarea plănuită. Profesorul Gamillschegg a scris imediat la mașină acest raport și l-a înmânat fără întârziere adjutantului ministrului plenipotențiar Killinger. Martor este profesorul Gamillschegg, în serviciul ministrului Altenburg, Viena".

Tot cărturarul german a primit *"cu puține zile înainte de puci*... de la un înalt ofițer român informația că, la ordinele Marelui Stat Major român, se vor lua măsuri de blocare a căilor de acces pentru diviziile germane. Profesorul Gamillschegg *a raportat imediat,* de asemenea, Serviciuliu secret al Legației germane din București. *Raportul său a fost luat în derâdere"* (Sublinierile D.C.G.).

*

Cronologia acestor semnale, dacă au avut loc așa cum le știm astăzi, arată că marea majoritate au fost din iulie și august 1944. Cuprindeau ele destule informații de substanță pentru a determina o acțiune preventivă a Berlinului, așa cum procedase în Ungaria, în martie 1944? Ce factori și împrejurări au lăsat avertismentele venite din România fără răspuns?

în stadiul actual al informațiilor se pot formula câteva constatări și ipoteze.

a) Conducerea Reich-ului considera că Mareșalul ține ferm situația sub control. O atare convingere - întărită după întrevederea cu Conducătorul român la Klessheim, la 26-27 februarie 1944 - a determinat, probabil, pe cancelarul Hitler să oprească operația Margaretă II de ocupare a României.

La 24 iulie 1944 generalul-colonel Johannes Friessner primește comanda grupului de armate Ucraina-Sud, cu următoarea apreciere din partea Fuhrer-ului: "Nu trebuie să vă faceți griji cu privire la situația din România. Mareșalul Antonescu ne este fidel. în spatele lui stau ca un singur om poporul român și armata română." Tot generalul Friessner va scrie în memoriile sale: "Tot ce Hitler a auzit despre România, mai ales în ultima perioadă (iunie-august 1944, nota D.C.G.), nu l-a putut alarma niciodată. Hitler era ferm convins că poate să doarmă liniștit, atât timp cât mareșalul Antonescu guvernează în România."

E drept că Fiihrer-ul avea temeri și îndoieli care l-au îndemnat să-l întrebe intempestiv pe Conducătorul român, în ultima lor întrevedere de la Rastenburg, la 5 august 1944: "... că vrea să știe atunci, deci imediat dacă

România și, în special Conducătorul ei, mareșalul Antonescu, a subliniat, sunt decișisă urmeze până la sfârșit Germania." (relatarea este chiar a Mareșalului, îndată după întrevedere). Indiferent de

versiunile diferite asupra desfășurării convorbirilor, rezultatul a fost că Fiihrer-ul a socotit, în final, că Ion Antonescu va merge în continuare alături de Reich și nu este amenințat serios din interior.

De altfel, analiștii de Ia Londra și Washington apreciau situația cam în același sens. încă din octombrie 1943, un reprezentant al SOE' fusese informat de viceconsulul român din Istanbul asupra planului unei lovituri militare pentru răsturnarea Conducătorului român. Corespondența pe această temă între Guvernul britanic și Departamentul de Stat, menționa, între altele, că amintitul proiect nu ține seama de reacțiile previzibile ale înaltului Comandament German și ale mareșalului Ion Antonescu însuși (vezi mai sus).

b) Ministrul Reich-ului la București, Manfred von Killinger, nu a luat în considerare avertismentele și semnalele primite prin șeful Abwehr-ul, colonelul Rodler și succefsorul acestuia, colonelul Bauer. După unele mărturii, von Killinger a calificat atari știri "zvonuri de closet" (Latrinen geriichte). Chair și în după-amiaza zilei de 23 august, a socotit drept "aiureală" bănuiala comunicată lui personal de Eugen Cristescu și generalul Constantin Tobescu, privind arestarea Mareșalului în timpul audienței de la Palat.

c) E greu de precizat în ce măsură avertismentele repetate asupra situației din România communicate direct la Berlin, au fost aduse la cunoștința cancelarului Adolf Hitler. Astăzi se știe că feldmareșalul Wilhelm Keitel, Joachim von Ribbentrop și Heinrich Himmler nu au transmis "mai sus" unele informații care vesteau o probabilă defecțiune a României. Nu îndrăzneau să aducă Fuhrer-ului știri alarmante!

d) Se adăugau rivalitățile sau divergențele dintre diferitele autorități ale Reich-ului: între ministrul de externe von Ribbentrop și Reichsfuhrer-ul SS Heinrich Himmler; între oficiile diplomatice ale ministerului de externe și cele subordonate direct Oficiului principal de siguranță a Reich-ului (R.S.H.A. Reichssicherheits Hauptamt); conflicte de competență chiar între unii ofițeri superiori SS aflați în România, în misiune; divergențe (temporare) între Cari Clodius "superministrul" plenipotențiar al Reich-ului în România de o parte și generalul-colonel Ferdinand SchOrner comandantul Grupului de armate "Ucraina-Sud" (până la 24 iulie 1944) sau generalul-locotenent Alfred Gerstenberg pe de altă parte. Toți acești factori îngreuiau sau chiar opreau centralizarea coerentă a știrilor privind situația din România.

Peste toate, a venit atentatul împotriva lui Adolf Hitler din 20 iulie 1944 și reacția furibundă a acestuia pentru a descoperi și pedepsi pe toți eventualii participanți. în luna care a precedat Actul de la 23 august 1944, atenția serviciilor de siguranță germane a fost concentrată asupra complotiștilor. Suspiciunile care s-au acumulat și împotriva amiralului Wilhelm Canaris, șeful Abwehr-ului, au făcut ca informațiile venite prin serviciile armatei să nu fie probabil considerate cu toată atenția cuvenită.

Situația de pe fronturile de luptă a mărit confuzia în eșaloanele superioare militare și de contrainformații, care ar fi fost datoare să examineze principalelele amenințări împotriva Reich-ului.

*

A mai fost un factor care, după toate probabilitățile, nu intra de fel în mecanismul de gândire al conducătorilor celui de-al Treilea Reich. Anume că tatonările de pace din 1943 - 1944 ale diferiților emisari români la Berna, Madrid, Lisabona, Ankara și mai ales la Stockholm și Cairo se desfășurau cu știrea și implicit cu acordul tacit al Mareșalului Ion Antonescu. Că între Conducătorul român și opoziția "tradițională" dialogul a continuat, chiar și atunci când avea accente polemice directe. Mărturia lui Eugen Cristescu, fost șef al SS1, la 9 mai 1946, în procesul-spectacol organizat de guvernul procomunist de la București, este edificatoare și se adaugă multor altor documente. în aprilie 1944, Mareșalul i-a spus următoarele: "Domnule Cristescu sunt nevoit să-ți fac anumite mărturisiri și să-ți dau anumite însărcinări, pe care dumneata să le execuți, dar să nu vorbești cu nimenea, niciodată. *Eu am luat contact cu Barbu Știrbey, atunci când a plecat la Cairo pentru tratativele de armistițiu. Eu am primit propuneri foarte bune direct de la Rusia Societică prin Stockholm și aceste propuneri s-au fâcut în mod oficial,* pentru că ministrul nostru de acolo a întrebat pe doamna Kollontai: «Aceasta este o conversație pur particulară sau eu sunt autorizat s-o comunic guvernului meu?». Doamna Kollontai i-a răspuns: «Nu, este o conversație oficială și te autorizez să o comunici guvernului dumitale»." (sublinierile D.C.G.)

După cum este foarte probabil că Fiihrer-ul, ca și înalții demnitari ai Reich-ului nu au crezut că armata română în totalitatea ei va asculta de Comandantul ei suprem, regele Mihai, în momentul când întoarcerea armelor devenea imperativă pentru România.[147]

*

NOTE

[1] Gl. mr. Mircea Agapie, Cpt. Rl. dr. Jipa Rotaru, *Ion Antonescu, Cariera militară. Scrisori inedite,* Ed. Academiei de înalte Studii Militare, București, 1993, p. 192-196.

[2] Vezi hărțile în Martin Gilbert, *The Second World War,* Revised Edition, Henry Holt and Company, New York, 1991, pag. 411,454 și 486.

[3] Leonida Loghin, *Al doilea război mondial,* p. 323, 328, 333-341.

[4] *Armata Română în al doilea război mondial - Romanian army in World War II,* harta de la pag. 114.

[5] Antonescu-Hitler, *Corespondență,* p. 150-153..

[6] Antonescu-Hitler, *Corespondență II,* p. 156-159.

[7] *ibidem,* p. 160-162.

[8] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu,* p. 85. Gh. Magherescu, *Adevărul despre Mareșalul Antonescu,* vol. II, Editura Păunescu, București 1991, p. 74, reproduce aceleași aprecieri citând pe Gh. Barbul.

[9] Vasile Pușcaș, *Speranță și disperare. Negocieri româno-aliate 1943-1944,* Ed. Litera, București, 1995, p. 14-27. Eugen Preda, *România și «tatonările de pace» în al doilea război mondial,* în "Revista Română de Studii Internaționale", XVIII, iulie-august 1984, București, p. 280-294.

Enumerarea acestor contacte în nota asupra întrevederii dintre Fiihrer și mareșalul Ion Antonescu la Klessheim, la 12 aprilie 1943, în *Corespondență II,* p. 65-70.

[10] *ibidem,* p. 71

[11] *ibidem,* p. 71-73.

[12] *ibidem,* p. 73.

[13] Gheorghe Barbul, *op.cit.,* p. 99-100, 103-107, 111, 119-131 etc.

[14] Toate citatele de la punctele a-e inclusiv după Stelian Neagoe, *Cazul generalului Ion Gheorghe,* p. 41-42, în volumul General Ion Gheorghe, *Mareșalul Antonescu, un dictator nefericit,* ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1996.

[15] Gheorghe Barbul, *op.cit.,* p. 111-112.

[16] *ibidem,* p. 129.

[17] *ibidem,* p. 139.

[18] *ibidem,* p. 130.

[19] *ibidem,* p. 125.

[20] *23 August 1944. Documente. 1944, vol. II,* colectivul de coordonare Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 157.

[21] *Antonescu - Mareșalul României și războaiele de reîntregire, vol. III. Mărturii și documente,* ediția losif Constantin Drăgan, Editura Nagard, Veneția 1989, p. 388-389; loan Hudiță, *Jurnal Politic...* p. 433.

[22] Stelian Neagoe, *op.cit.,* p. 40.

[23] *ibidem,* p. 40-41.

[24] Telegrama nr. 386R88 din 6 octombrie 1943, partea a doua: N.AW. 871.00/991.

[25] Telegrama nr. 7 566 din 2 decembrie 1943, de la Berna, către Secretarul de stat, la Washington, D.C.: N.A.W. 740 00 119 E.W. 1939/2 008.

[26] Mareșalul Pietro Badoglio a fost numit de regele Victor Emmanuel ca succesor al lui Benito Mussolini (25 iulie 1943) și a semnat capitularea necondiționată a forțelor italiene față de aliați la 9 septembrie.

[27] Telegrama nr. 544R 110 din 18 decembrie 1943, Burton Y.

Berry către Departamentul de Stat: N.A.W. 8 7100/1 000 PS/MJN.

[28] Telegramele nr. 3 769 din 22 decembrie și 3 671 din 14 decembrie, Haynes către Departamentul de Stat, la Washington D.C.: N.A.W., 740 00119 E.W. 1939/2 036 1/2 și 740 00119 European War 1939/2 023.

[29] Textul complet al memorandumului - în franceză și engleză - în volumul *23 August 1944. Documente 1944, vol. II,* p. 106-114, (traducerea în română).

[30] Subsecretarul de Stat la Departamentul de Stat, Edward R. Stettinius Jr. către Averell Harriman, ambasadorul S.U.A. la Moscova, la 10 august 1944, în *23 August 1944. Documente 1944, vol. II,* p. 406-409; Ioan Hudiță, *Jurnal Politic,* p. 346 (vezi nota 53).

[31] Textul întreg, precum și detalii în Vasile Pușcaș, *Speranță și disperare,* p. 81-85.

[32] Tel. nr. 1 549 din 23 august 1944; ministrul S.U.A. la Ankara către Departamentul de Stat, N.A.W., 740 00119 European War/ 8-2 3 44.

[33] Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 84 (vezi nota 31).

[34] Mareșal Ion Antonescu, *Epistolarul Infernului,* p. 138-139.

[35] *ibidem,* p. 194-197.

[36] *ibidem,* p. 246-249.

[37] Schimbul de scrisori dintre liderii opoziției (împreună sau separat) și Conducătorul statului, între 20 aprilie 1943 și 6 aprilie 1944, *ibidem,* p. 367-420.

[38] A. Simion, *Preliminarii,* p. 271-278, 307-319, 341-365, 374, 380-414. Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu,* p. 218-219, 221, 234, 237-8, 255-56, Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 14, 16-20, 27-29, 38-46, 48-50, 54-62, 67-69, 72-73, 85-87.

[39] Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1943, volume 1, p. 493-495, tel. nr. 2 538 din Stockholm către Departamentul de Stat, (N.A.W. 871 00/979).

[40] Tel. lui Burton Y. Berry nr. 544R110 din Istanbul, la 18 decembrie 1943, către Secretarul de Stat la Washington, N.A.W., 871 00/1000 PSMJV.

[41] Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 38-42.

[42] *ibidem,* p. 43.

[43] *ibidem,* p. 53.

[44] *ibidem,* p. 55-60.

[45] Tel. nr. YUGOS 135 din 23 august orele 7 p.m. din Cairo către Secretarul de Stat, N.A.W., 740 0119 EW/8-2344.

[46] *Iuliu Maniu: Un viitor îndoielnic,* de Mihai Pelin, în "Dosarele istoriei", II, nr. 9(14), 1997, p. 5-24.

[47] Reprodus după A. Simion, *op.cit.,* p. 345.

[48] [a] Stenogramele reproduse parțial, în *23 august 1944. Documente, 1944-1945,* vol. 111, p. 30-91.

[49] *23 august 1944. Volumele l și II,* București 1984, passim.

[50] Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie,* p. 268-274.

[51] *ibidem,* p. 322.

[52] *ibidem,* p. 325.

[53] Tel nr. 4 181 din 30 iunie, Legația S.U.A. din Berna către Secretarul de Stat, N.A.W. 740 00119 EW/6-3 044.

[54] Ioan Hudiță, *Jurnal Politic, 1 ianuarie - 24 august 1944,* ediția Dan Berindei, Editura Roza Vânturilor, București 1997, p. 270-272.

[55] Pentru ostilitatea de neînlăturat a lui luliu Maniu față de foștii colaboratori ai regelui Carol al II -lea, îndeosebi Gh. Tătărescu, vezi și mesajul lui Grigore Niculescu-Buzești trimis din București, la 7 august 1944, emisarilor români de la Cairo și Legației României la Ankara: Vasile Pușcaș, *op.cit.,* 72-75.

[56] Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944,* p. 475-476. ("Monitorul Oficial" nr. 206 bis din 6 sept. 1940).

"Arthur Gould Lee, *Crown against sickle, The Story of Michael of Rumania,* Hutchinson, Stratford Place, London, 1953, p. 33-39 și 41-42.

[57] Raportul nr. 2 196 din 18 septembrie 1943 al ambasadorului S.U.A. la Stockholm Hershchel V. Johnson, către Secretarul de Stat la Washington D.C., N.A.W., 871.001 M 58/16.

[58] Anexele 2 și 4 la raportul nr. 2 196 din 18 septembrie 1943 citat anterior.

[59] Raportul nr. 2 196 din 18 septembrie 1943, p.l.

[60] Gheorghe Barbul, *Al treilea om al Axei,* p. 89.

[61] Sănătescu, *Jurnal,* p. 126.

[62] Raportul nr. 2 196 din 18 septembrie 1943.

[63] Arthur Gould Lee, *op.cit.,* p. 47-48 și Sănătescu, *Jurnal,* p. 129-130.

[64] Sănătescu, *Jurnal,* p. 126-127.

[65] *ibidem,* p. 130.

[66] *ibidem,* p. 127 și 130.

[67] Raportul nr. 1849 (R-1718) dela Burton Y. Berry, din Istanbul, la 23 noiembrie 1943, către Secretarul de Stat, la Washington D.C., N.A.W. 871 00/998.

[68] *Ibidem.*

[69] Arthur Gould Lee, *op.cit.,* p. 61.

[70] Gh. Mihail, *Ordin de serviciu nr. 1,* în "Magazin Istoric", nr. 8, 1990, p. 20-21.

[71] Special Operations Executive.

[72] Memorandum al Ambasadei Britanice de la Washington către Departamentul de Stat, 8 februarie 1944: 871 00/1008 Arhivele Naționale Washington D.C. (se va cita în continuare N.A.W.); Vasile Liveanu, *Proiecte de scoatere a României din Axă (octombrie 1943-mai 1944),* în "Revista de Istorie", nr. 37, 1984, nr. 8, p. 760-781.

[73] Memorandumul citat la pct. 8.

[74] Adică Guvernul Britanic.

[75] Doc. cit. pct. 9. Documentul nu cuprinde, firește, nici un nume al inițiatorilor planului.

[76] 'Octombrie 1943 până la începutul lui februarie 1944.

[77] Memorandumul Departamentului de Stat pentru amiralul Leahy, la 11 februarie 1944: 871 00/1008. N.A.W.

[78] "... The scheme is embryonic and not very hopeful". Joint Chief of Staff întrunește pe șefii armatelor de uscat, marinei și ai forțelor aeriene și este prezidat de un general sau amiral de rang superior: în 1944, amiralul William D. Leahy. Memorandumul comun al șefilor de Stat-Major către Departamentul de Stat este semnat de amiralul William D. Leahy și datat 29 februarie 1944: 871/1 010N.A.W.

[79] Adică în propunerea formulată în octombrie 1943, vezi mai sus, notele 71-72.

[80] Vezi nota 77. Amiralul Leahy adăuga că "este esențial ca Rusia să fie informată de progresul unei atari acțiuni".

[81] Sănătescu, *Jurnal,* p. 139.

[82] Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 30-31.

[83] Vezi documentele publicate de Stelian Neagoe, schimbul de telegrame între Frederic Nano și Ministerul Afacerilor Externe din București, între 13 aprilie și 6 august 1944 în "Expres Magazin", anul II, numerele 28, 29 și 30 (17 iulie-6 august 1991, pagina 11).

[84] Gheorghe Barbul, *op.cit.,* p. 137-139.

[85] Ambasada S.U.A. din Londra către Secretarul de Stat, la 8 ianuarie 1944, nr. 174, N.A.W., 740 00119 European War 1939/2 057.

[86] Tel. nr. 399 din 7 februarie 1944 din Stockholm, ministrul Statelor Unite - Johnston, către Secretarul de Stat: N.A.W., 740.00119 European War 1939/2 117.

[87] Tel. din 6 martie nr. 7 de la Departamentul de Stat, N.A.W., 740 00119 European War/2271-A.

[88] Tel. nr. 60 din 16 martie 1944, ambasadroul *U.S.A.* MacVeagh din Cairo către Secretarul de Stat la Washington D.C. N.A.W.: 740 00119 European War 1939/2 458.

[89] Toate citatele între 21 martie și 11 mai 1944 din Sănătescu, *Jurnal,* p. 140-154.

[90] *Documente privind istoria României între anii 1918-1944,* p. 610-611.

[91] Sănătescu, *Jurnal,* p. 155-156.

[92] Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război 1941-1945. Un destin în istorie,* p. 150.

[93] *ibidem,* p. 154.

[94] *Documente. 1918-1944,* p. 610.

[95] Winston S. Churchill, *Memoirs of the Second World War,* An abridgment by Dennis Kelly, Houghton Miflin Company, Boston, 1987, p. 672-673.

[96] Memorandumul are antetul "Casei Albe" (The White House) și poartă inițialele manuscrise "F.D.R.", N.A.W.., 740 00119 EUROPOEAN WAR 1939-2 113.

[97] N.A.W. 740.0019 *European War* 1939/2 050. Telegrama este semnată *mânu propria* "Hull".

[98] *23 August 1944. Documente 1944-1945,* vol. III, p. 72.

[99] A.A. Berle se adresează domnilor Whitney Shepardson și Hugh Wilson de la "Office of Strategic Studies": N.A.W., 871 00/99 OA.

[100] Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 30-36, 75-80, passim; citatul la pag. 76.

[101] *Politica externă a României,* p. 244.

[102] Averell Harriman din Moscova către Secretarul de Stat, la Washington D.C., tel. nr. 1 172 din 4 aprilie 1944, N.A.W., 740 00119 EUROPEAN WAR 1939/2 433.

[103] Textul complet al telegramei lui Frederic Nano nr. 58/527 - 1865 din 13 aprilie 1944 publicat de Stelian Neagoe în "Expres Magazin" nr. 28, 17-23 iulie 1991, pag. 11.

[104] Tel. nr. 57/521 - din 12 aprilie 1944 orele 12 - publicată de Stelian Neagoe în "Expres Magazin", II, nr,28, 17-23 iulie 1991, pag. 11.

[105] *ibidem* și Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 35-36.

[106] Răspunsul guvernului român nu este datat, Stelian Neagoe, loc. cit.

[107] Tel. nr. 91/754 din 14 iunie 1944 publicată de Stelian Neagoe, în "Expres Magazin" II, nr. 29, 24-30 iulie 1991, p. 11.

[108] Planul reprodus în detaliu de Vasile Pușcaș, *op.cit.,* p. 55-60.

[109] Textul scrisorii lui Frederic Nano din 6 august 1944, publicat de Stelian Neagoe, în "Expres Magazin", II, nr. 30, 31 iulie - 6 august 1991, pag. 11; Ioan Hudiță, *Jurnal politic... ,* p. 344, 385-386; pentru jurnalul lui Cosma Rura: Pamfil Șeicaru, *Dotla. Să rămână doar cenușa,* traducere Badea Nicolescu, Ed. Fronde, Alba-Iulia - Paris, 1996, p. 69.

1 ° Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *op.cit.,* p. 158-161.

[111] Toate citatele din convorbirile Nicolae Dragomir - C. Sănătescu și N. Dragomir - mareșalul Ion Antonescu, în Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *op.cit.,* p. 154-157.

[112] Ioan Lăcustă, *Publicat pentru prima dată,* în "Magazin Istoric", nr. 8 1990, p. 21-23; Mircea lonnițiu, *Amintiri și Reflecțiuni,* Ed. Enciclopedică, București, 1993, p. 56-58.

[113] Unele din aceste telegrame privind discuțiile de la Cairo mai ales au fost publicate în volumul *23 August 1944. Documente,* vol. II, citat anterior. Vezi de exemplu doc. nr. 465, 466, 480, 482, 490, 495, 497, 502, 503, 505, 506, 507, 509, 510, 512, 513, 514, 516, 517, 518, 520, 521, 526, 530, 534, 535, 538, 539, 540, 543, 546, 547, 555, 556, 575. 576, 580, 582, 583, 608, etc.

Discuțiile confidențiale de la Stockholm au fost analizate și de F.C. Nano, *The first Soviet double cross. A chapter in the secret history of World War II,* în "Journal of Central European Affairs", vol. 12, October 1952, nr. 3, p. 236-258.

Vezi, de asemenea, studiul analitic al lui Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* p. 229-304.

[114] Mareșal Ion Antonescu, *Epistolarul infernului,* 430 p.; *luliu Maniu - Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice, 1940-1944,* cuvânt înainte, îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, 218 p.: vezi și: C.I.C. Brătianu, Carol. II, Ion Antonescu, *Amintiri, documente, corespondență,* cuvânt înainte, note, îngrijire de ediție, indici de Ion Ardeleanu, Ed. Forum. - S.R.L.; București 1992, 167 p.

[115] Asemenea rapoarte și note ale Siguranței *în 23 August 1944. Documente, vol. I, 1939-1943,* sub nr. 357, 361, 362, 366, 371, 372, 373, 377, 379, 382, 386, 387, 389, 393, 396, 400, 401,402, 404, 407, 413, 428, 432, 448, 453, toate aceste rapoarte și note datează din anul 1943.

[116] a) Mircea lonnițiu, *op.cit.,* p. 45-47.

"în dimineața zilei de 23 August, după ce regele hotărăște ca acțiunea de scoatere a României din război să aibă loc chiar în acea zi, nu mai exista posibilitatea de a primi avizul șefilor partidelor politice. Cei de la Palat nu știau unde s-au dispersat conducătorii partidelor, întrucât nu ne gândisem că va fi nevoie de a lua legătura cu dânșii înainte de 26 august. Prin urmare, Regele, de unul, singur își ia răspunderea acțiunii..."

"... Reveniți din oraș Buzești și Stârcea raportează Suveranului rezultatul misiunii lor. Buzești nu izbutise să-l vadă pe Maniu, dar i se promisese că îl va putea întâlni mai târziu. Stârcea găsise pe omul de legătură a lui Pătrășcanu, care îi făgăduise că Pătrășcanu și Titel Petrescu vor veni la Palat, însă nu înainte ca să se întunece."

"Deci, în momentele hotărâtoare, elementele reprezentative politice nu se aflau în preajma Suveranului."

b) luliu Maniu, *Scrisoarea către Tribunalul Poporului* (la procesul mareșalului Ion Antonescu) la 12 mai 1946.

"Despre arestarea mareșalului Antonescu am fost informat după săvârșirea actului, deodată cu ceilalți conducători ai partidelor din Blocul Demo-

cratic, adică în ziua de 23 august 1944, orele 17,30 prin dl. Aurel Leucuția de către dl. mareșal al Palatului, Mocioni Stârcea. într-un apartament al domnului A. Leucuția se aflau, în acel moment, reprezentanții Blocului Democratic în frunte cu domnii Pătrășcanu și Titel Petrescu, care așteaptau rezultatul loviturii de stat și chemarea la Palat..."

"... Am fost întrebat ce știu despre ultima ședință de la Palat a mareșalului Antonescu și am precizat că nu pot da relații, nefiind martor ocular."

Apoi: "în dimineața de 24 august 1944, fiind la Palatul Regal de la orele 6, am contribuit împreună cu membrii noului guvern, aflați la Palat, la luarea măsurilor pentru respingerea coloanelor germane ce se îndreptau spre Capitală..." în volumul luliu Maniu, *Testament moral politic,* ediție Victor Isac, Editura Gândirea Românească, București

1991, p. 195-197.

c) Florin Constantiniu, Mihai E. Ionescu, *August 1944,* Ed. Științifică și Enciclopedică București 1984, sub *"Arestarea lui Ion Antonescu și Mihai Antonescu",* p. 43-44: confirmă pe Mircea Ionnițiu în ce privește misiunea lui la Mocsonyi - Stârcea de a stabili legătura cu un reprezentant al PCdR. Din relatarea autorilor rezultă implicit, dar foarte clar, că până în seara zilei de 23 august nici un lider politic nu s-a aflat la Palatul Regal.

d) Regele Mihai I în interviul dat "Evenimentului zilei" nr. 665 din 29 august 1994, pag. 2: "Când știam că-l voi chema pe Antonescu la Palat și se va întâmpla ceea ce s-a întâmplat, am trimis pe cineva la Palat să-i anunțe pe toți cei patru, adică pe Maniu, pe Brătianu, pe Titel Petrescu și pe Pătrășcanu să vină imediat la Palat, în după-amiaza acelei zile, la orele 16 (23 august, nota D.C.G.). Or, mie mi s-a raportat că nu au putut fi găsiți la timp. După mulți ani, relativ recent, am aflat cu surprindere că Maniu a fost convocat la Palat a doua zi la orele 4 dimineața..."

1) în expunerea făcută miercuri 1 aprilie 1992 Ia Facultatea de Istorie, Corneliu Coposu a precizat că L. Pătrășcanu și Titel Petrescu s-au aflat până în seara zilei de 23 august în locuința lui Sabin Manuilă din strada Schitu Măgureanu (însemnări făcute de mine, D.C.G.). Tot Corneliu Coposu a adăugat că luliu Maniu se afla în Palatul Regal la 24 august, când clădirea a fost bombardată de avioane germane; că C.l.C. Brătianu era la Florica în ziua de 23 august.

1) Registrul de audiențe al Palatului Regal din ziua de 23 august, între orele 13 și 24, nu cuprinde numele lui luliu Maniu: întreaga discuție la Ioan Scurtu, *luliu Maniu și Actul de la 23 august 1944* în "Dosarele istoriei", 11, nr. 9 (14), 1997, p. 31-39. Ioan Hudiță, *Jurnal Politic 1 ianuarie-24 august 1944,* Ed. Roza Vânturilor București 1997, P. 497-498, notează că luliu Maniu a fost la Palat, miercuri 23 august 1944, orele 5 și 16 minute. Afirmația nu este confirmată de nici o altă sursă, iar Registrul de audiențe al Palatului cuprinde 31 nume, dar nu și pe luliu Maniu.

[117] Pentru condițiile oferite de guvernul sovietic și discuțiile confidențiale cu emisarii români la Cairo și Stockholm: Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu,* p. 233-239, *Politica externă a României,* p. 245.

[118] Andreas Hillgruber: *op.cit.,* p. 233-239.

[119] O traducere în limba română, apropiată celei de mai sus, în *Relații internaționale în acte și documente,* vol. II (1939-1945), de Alexandru Vianu, Constantin Bușe, Zorin Zamfir și Gheorghe Bădescu, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 155-156.

[120] "Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers", 1944, vol. 5, p. 113.

[121] *ibidem,* p. 114-115, nr. 687.

[122] *ibidem,* p. 117-118, nr. 557.

[123] *ibidem,* p. 119-120 și 117-118, nr. 55.

™ *ibidem, p.* 118-119, nr. 700

[125] *ibidem,* p. 121, nr. 560.

[126] Vezi "Magazin Istoric", nr. 8, 1990, p. 29-31.

[127] *ibidem,* p. 30.

[128] Telegrama nr. 3 121, 23 august 1944, de la Moscova la Washington, 740.0019E.W.8-2 344. National Archives, Washington, D.C.

[129] Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers - se va prescurta FRUS, 1944, vol. IV. Washington, D.C. 1966, p. 192; telegrama nr. 3135 de la Moscova, la 24 august, orele 5 după-amiaza: 749.090019E.W. 8-2 444, National Archives, Washington, D.C.

[130] *ibidem,* vol. IV, p. 193, telegrama nr. 3 147 din 25 august, din Moscova; 740 00119 E.W. 8-2544.

[131] *ibidem,* telegrama nr. 3148 din Moscova, la 25 August.

[132] Vezi și Memorandumul din 28 februarie 1944; 871 00/1010, National Archives, Washington, D.C.

[133] Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 347.

[134] Leonida Loghin *Al doilea război mondial,* p. 371. Adam B. Ulam, *Stalin. The man and his era,* Beacon Press, Boston, 1989, p. 597; Alexander Werth, *Russia at war 1941-1945,* Caroll and Graff Publishers, New York, 1984, p. 869-883; Winston S. Churchill, *Triumph and Tragedy,* Bantam Brook, New York, 1962, p. 110-124.

[135] "Monitorul Oficial" CX1I, nr. 202 din septembrie 1944, p. 6 232, cf. *23 August 1944, Documente, 1944-1945,* vol. Ill, p. 5-6.

[136] Milovan Djilas, *întâlniri cu Stalin,* Traducere și postfață de Dorin Gămulescu, Editura Europa, Craiova, p. 74-75.

în ediția engleză a volumului, *Conversations with Stalin,* New York, Harcourt, 1962, p. 114, pasajul este similar ca înțeles, dar altfel formulat: "this war is not as in the past; whoever occupies a territory also imposes on it his own social system. It cannot be otherwise". Cf. Voytech Mastny, *Russia's Road to the Cold War.* Columbia University Press, N.Y. 1979, p. 212.

[137] "România liberă", anul II, nr. 16, 31 August 1944, p. 2.

[138] "România liberă" III, nr. 325, 26 august 1945, p. 1 și nr. 324, 24 August 1945.

[139] "Jurnalul de dimineață" VIII, nr. 522, sâmbătă 24 august 1946, p. 1-2 și "Ordinul de zi către armată", în "România liberă" IV, nr. 625, 24 august 1946, p. 3.

[140] "România liberă" V, nr. 927, duminică 24 august 1947, p. 3.

[141] "România liberă" VI, nr. 1228, 22 august 1948, p. 1 și nr. 1229, 24 august 1948, p. 1-2.

[142] Toate aceste afirmații în expunerea lui Gheorghe Gheorghiu Dej Ia "Adunarea festivă pentru sărbătorirea celei de-a XX-a aniversări a eliberării României", în "România Liberă", XXII, nr. 6 174, 23 august 1964, p. 1.

[143] "România Liberă" XXVII, nr. 7 728, sâmbătă 23 august 1969, p. 1-2.

[144] "România Liberă" XXXV, nr. 10 211, marți 23 august 1977, p. 1-2.

[145] "România Liberă" XXXVII, nr. 10 831, joi 23 august 1979, p. 1-2.

[146] Ca de exemplu: Gh. Buzatu, Gh. D. Florescu, I. Saizu, D. Șandru, *Din insurecția unei zile mari. Contribuții la cronologia insurecției române din August 1944,* în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol - lași", voi. 16, 1979, p. 1-123; Florin Constantiniu, Mihai E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, 260 p.; *23 August 1944. Documente, vol. I 1938-1943; vol. II. 1944,* Ed. Științifică și Enciclpedică, București 1984, CXLII - 656 p. (1); 871 p. (II); coordonatori Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat; pentru studiile și articolele privind evenimentele din August 1944, apărute în intervalul 1979-1984 (inclusiv); *Bibliografia istorică a României, vol. VI, 1979-1984,* bibliografie selectivă de Ștefan Pascu, Gh. Hristo- pol, Ludovic Bâthory, Gh. lancu, Adrian Rusu, Nicolae Păun, Stelian Mândruț, Ion Nistor, Ed. Academiei, București, 1985, p. 286-301.

[147] Pentru mărturia profesorului Ernst Gamillschegg: Gh. F. Anghelescu, *Din arhiva istorică a României (IV),* în volumul "Românii în istoria universală", III, 1, coordonatori: 1. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, lași, Universitatea ALL Cuza, 1988, p. 810-827 (citatele la pag. 813).

Mărturiile din 14, 17-19, 30 mai 1944 și 3, 23, 24 iulie 1944: Vasile Liveanu, *Surprinderea inamicului la 23 august 1944 și condiționarea ei social-politică,* în "Revista de Istorie", 31, 1978, nr. 12, p. 2169-2196 (vezi p. 2179, 2180, 2183).

Misiunea locotenent-colonelului von Trotha la feldmareșalul Keitel, la 6 august: Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și Mareșalul Antonescu,* p. 252.

Mărturia căpitanului Bergman la 3 august: Florin Constantiniu, *Aspecte ale crizei regimului antonescian în ajunul insurecției...* în "Revista de Istorie", 32, 1979, nr. 7, p. 1305-1313 (citatele la pag. 1310-1312 și 1306)

Instrucțiunile date de Mareșalul Ion Antonescu lui Eugen Cristescu, în aprilie 1944: Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu. Asul Serviciilor Secrete românești - memorii, mărturii, documente,* prefață de dr. Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București 1994, p. 354.

Pentru conflictele de competențe între autoritățile Reich-ului: Ioan Chiper, *In culisele adversarului: capacitatea de reacție a*

Germaniei față de evoluția situației din România în ajunul lui 23 august 1944, în "Revista de Istorie", 37, nr. 8 (august), 1984, p 782 - 792 (îndeosebi p. 784 - 787); cf Ioan Chiper, *Situația politică din România în primăvara anului 1944, în lumina unor documente germane,* în Revista de Istorie", 37, nr. 6 (iunie), 1984, p. 518 - 533.

Pentru întreaga discuție asupra ultimei întrevederi, A. Hitler - 1. Antonescu, la 5 august 1944: Florin Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul*

rece, Editura Corint 1998, p. 39-47, capitolul "Avertismente ignorate. Ce știau germanii despre pregătirea desprinderii României de Reich?"

Pentru reacția inițială a lui von Killinger în după amiaza zilei de 23 august: Andreas Hillgruber, *op.cit.* p. 257.

Pentru informațiile ce *nu au fost transmise* cancelarului A. Hitler., V. Li- veanu, *Surprinderea inamicului...,* p. 2184.

Pentru întreaga analiză a actului de la 23: Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Râdescu,* Editura ALL, București 1996, pag. 1 - 46.

ARMATA ROMÂNĂ PE FRONTUL DE VEST (1944 - 1945)
DEZMEMBRAREA ȘI EPURAREA ARMATEI ROMÂNE DIN INTERIOR

60 000 și 162 000 militari români prizonieri; în plus au confiscat circa 150 000 arme individuale circa 8 000 mitraliere și puști-mitraliere și 800 tunuri[2].

în cele mai multe cazuri, încercările comandanților români de a lua legătura cu omologii sovietici au fost fie respinse, fie ignorate. în după amiaza zilei de 24 august, orele 16, mareșalul Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 Ucrainian, a ordonat trupelor sale să-și îndeplinească "strict misiunile de luptă" și să nu intre "în tratative".

în seara aceleiași zile, Iosif Vissarionovici Stalin ordona mareșalilor Timo- șenko, Malinovski și Tolbuhin să continue "misiunile stabilite prin directivele Cartierului General al Armatei, neluând în seamă nici o declarație a românilor despre încetarea acțiunilor militare". Ordinul adăuga: "Unitățile și marile unități ale armatei române *care se vor preda organizat, în componență completă,* cu comandamentul și armamentul lor, *să fie primite în condiții speciale".* Trupele române nu s-au predat. Directiva Marelui Stat-Major Român din seara zilei de 23 august, preciza că "atitudinea față de trupele Națiunilor Unite (Sovietice)" să fie *"prietenoasă, fără a cădea în servilism"* (sublinierile D.C.G). Dezarmarea unităților române "s-a făcut sub presiunea forței".[3]

Factorii de decizie de la Moscova avuseseră în vedere, după toate probabilitățile, două scenarii (anterior lui 23 august):

a) încheierea unui armistițiu cu mareșalul Ion Antonescu aflat la conducerea țării, sau

b) cucerirea treptată a României și instalarea în zonele "eliberate" a unui guvern sau a unui comitet procomunist, după "modelul" polon.

Actul de la 23 august a pus Moscova în fața unei situații neașteptate și total diferite. Noul guvern condus de generalul Constantin Sănătescu fusese numit de regele Mihai 1 și avea sprijinul principalelor partide politice. în plus - fapt esențial - un înalt Decret Regal din 31 august, publicat în "Monitorul Oficial" din 2 septembrie 1944, repunea în vigoare Constituția din 1866 cu modificările din 1923. Anunța, implicit, instaurarea unui regim constituțional parlamentar, cu mai multe partide.[4]

în atari condiții, *Sovietele au acționat în mai multe direcții pentru a distruge toate instituțiile tradiționale ale României și a impune controlul deplin al Partidului Comunist din România.*

în privința armatei române, politica sovietică a avut trei

obiective esențiale:

I. Utilizarea la maximum a unităților române disponibile pe front, împotriva Wehrmacht-ului și a armatei ungare.

II. Dezarmarea și anihilarea completă a forțelor române din interiorul țării.[5]

III. Formarea unor unități noi, ca nuclee ale viitoarei armate "populare" menită să sprijine direct regimul procomunist instalat la București de autoritățile sovietice la 6 martie 1945.

Toate cele trei obiective au fost integral realizate din septembrie 1944 și până în decembrie 1947.

*

1. *Operațiunile armatei române pe fronturile din Transilvania, Ungaria, Cehoslovacia și Austria (24 august 1944 - 9 mai 1945)*

Armata română a fost în acțiune în al doilea război mondial timp de 1416 zile, de la 22 iunie 1941 și până la 9 mai 1945; 1158 zile pe frontul de "Est" și 239 pe cel de "Vest".[6]

a) S-a aflat sub comanda superioară directă a Marelui Stal-Major Român - 104 zile (7,3%) și anume: - 89 zile în Est: 22 iunie - 26 iulie 1941 - eliberarea nordului Bucovinei și a Basarabiei; 14 august - 16 octombrie 1941, asediul și cucerirea Odesei - 15 zile pe teritoriul român, între 23/24 august și 7 septembrie 1944.

b) încadarată în dispozitivele Wehrmacht-ului la ordinele înaltului Comandament German - 1069 zile (75,4%).

c) încadarată în Frontul 2 Ucrainian (7 septembrie 1944 - 9 mai 1945) la ordinele înaltului Comandament Sovietic: 244 zile (17,3%).

*

Cea mai dramatică operațiune, cu consecințe globale și ireversibile, a fost executată de armata română între 23/24 august și 7 septembrie 1944, sub comanda exclusivă a Marelui Stat-Major Român.

Operațiunea, de o amploare și complexitate fără precedent, a avut 4 obiective:

a) *desprinderea, fără confruntare directă, din dispozitivele de luptă ale Wehrmacht-ului;*

b) stabilirea legăturii cu unitățile Armatei Roșii; din noaptea de 23/24 august 1944, *toate operațiunile împotriva trupelor sovietice au încetat efectiv.* Acestea au "interpretat" în felul lor propriu și caracteristic oprirea luptelor și au luat prizonieri între 60 000 și 162 000 militari români, plus o importantă cantitate de armament (vezi mai sus);

c) *neutralizarea și dezarmarea unităților Wehrmacht-ului* aflate în România;

d) *asigurarea controlului asupra teritoriului român,* concomitent

cu *oprirea atacurilor germano-ungare,* care urmăreau să înainteze pe linia Carpaților, o barieră naturală lesne de apărat și foarte greu de străpuns.

Toate aceste patru obiective au fost integral îndeplinite de armata română în intervalul amintit (23/24 august - 7 septembrie).

între timp, armata sovietică a înaintat rapid prin România, fără a întâmpina practic nici o rezistență. Toate trecătorile Carpaților și liniile de comunicație, până în centrul Transilvaniei și zona de Vest, Arad-Timișoara, au fost ținute de armata română deschise și libere. în acele zile, repetate salve de tun anunțau la Moscova "eliberarea" a zeci de localități din România, în care trupele sovietice intraseră fără să tragă nici un foc. Armata Roșie *n-a "eliberat"* acele localități pentru simplu fapt că ele se aflau ferm sub controlul autorităților militare române!

"în douăsprezece zile de înaintare, tancurile sovietice au acoperit 400 km. în următoarele șase zile au înaintat circa alți 300 km, atingând frontiera iugoslavă la Turnu-Severin pe Dunăre. O mare parte a forțelor germane a rămas încercuită în intrândul din Basarabia sau a fost anihilată pe când încercau să se retragă, întreaga Armată a 6-a, douăzeci de divizii în total, a fost pierdută. înfrângerea a fost dezastruoasă, ca aceea de la Stalingrad" (Lidell Hart, despre consecințele evenimentelor din România, august 1944, în lucrarea sa *Istoria militară a celui de-al doilea război mondial).*

Consecințele:

Wehrmacht-ul a fost obligat să evacueze în circa 9 săptămâni Bulgaria, Grecia (inclusiv Creta și insulele din Marea Egee), Macedonia, Albania, Serbia și o parte din Bosnia-Herțegovina.

- Durata războiului european a fost evident scurtată, întrucât aprovizionarea Reich-ului cu petrol din România a fost complet întreruptă.

- 12-14 divizii românești, plus corpul aerian s-au adăugat Armatei Roșii în faza finală a marii conflagrații în Europa.

Convenția de armistițiu semnată la Moscova între România și U.R.S.S., Statele Unite și Marea Britanie la 12 septembrie 1944 consemnase între altele, faptul că România:

- ieșise din alianța cu Axa și se angajase, de la 24 august 1944, orele 4 dimineața în război împotriva Reich-ului și a Ungariei;

- va continua să participe ia război cu cel puțin 12 divizii[7]. în realitate, contribuția a fost mai mare (vezi în continuare).

*

Operațiunile armatei române au fost încadrate în dispozitivele trupelor sovietice ale Frontului 2 Ucrainian și au avut loc în patru arii; în partea de SE și NV a Transilvaniei, anexată de Ungaria la 30 august 1940; în Ungaria; în Slovacia, Moravia și Boemia; în Austria.

*

a) *Eliberarea completă a Transilvaniei* s-a încheiat la 25 octombrie 1944, când unitățile germano-ungare s-au retras din orașele Cărei și Satu Mare.

între 24 august și 25 octombrie, armata română a participat la lupte cu 525 702 militari și a avut 58 330 pierderi (circa 11%).[8]

b) Acțiunile pe *teritoriul Ungariei* au început la 24 septembrie 1944. Armatele 1 și 4 române au luat parte la operațiunile strategice cod "Debrețin" și "Budapesta". Au cuprins partea de Nord-Est a Ungariei, pe cursul superior și mijlociu al Tisei până în zona de răsărit a Budapestei și în munți Hegyalja, Biikk și Mâtra.

Au participat 210 006 militari (din care 11 877 aeronautică); pierderi: 42 700 (circa 20,3%). Frontul de acțiune între 100 și 200 km, iar pătrunderea în dispozitivul adversarului între 250 și 300 km, cu 1 237 localități ocupate.[9]

c) *în Slovacia, în Moravia și Cehia,* armatele 1 și 4 române au operat de la 18 decembrie 1944 și până la încheierea ostilităților (lupte sporadice au continuat între 9 și 12 mai 1945). Efectivele angajate: 248 430 (din care 14 259 aeronautică); pierderi proprii: 66 495 (26,8%);; front de acțiune între 50-130 km; înaintarea în dispozitivul adversarului circa 400 km, cu 1 722 localități ocupate.[10]

d) *în Austria de nord-est* au fost angajate între 9 aprilie și 8 mai 1945, regimentul 2 care de luptă (1 000 militari cu 80 tancuri și mașini blindate) și Grupul operativ al Brigăzii de căi ferate.[11]

Recapitulând, între 24 august și 9 mai 1945, contribuția armatei române cuprinde: 1 700 km străbătuți, de la țărmul Mării Negre până în apropiere de Praga; 3 831 localități (din care 53 orașe) ocupate; 538 536[12] militari angajați, din
 care: 169 822 25 pierderi (circa 31,5%). Pierderile se împart la rândul lor: morți 21 035 (din care 850 ofițeri și 776 subofițeri); răniți și bolnavi 90 344 (din care 3 289 ofițeri și 3 084 subofițeri); dispăruți; 58 443 (din care 930 ofițeri și 1 124 subofițeri)[13]. Efortul economic; peste 1 200 000 000 dolari (la cursul anului 1938!)

Postul de radio Londra a preluat și difuzat la 7 ianuarie 1945 estimarea ziarului britanic "Sunday Times": "Dintre Națiunile Unite care luptă împotriva Germaniei hitleriste, România se situează azi pe locul patru prin numărul de soldați participant la bătălia de distrugere a nazismului".[14]

♦

Contribuția României și a regelui Mihai alături de Națiunile Unite a fost recunoscută de Moscova și Washington de la cel mai înalt nivel al factorilor de decizie.

La 6 iulie 1945 Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a conferit regelui Mihai al României ordinul "Victoria". Decretul precizează: "Pentru actul curajos al cotiturii hotărâte a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alinierea cu Națiunile Unite, în clipa când încă nu se precizase clar înfrângerea Germaniei, Maiestatea sa

Mihai 1, regele României se decorează cu: ORDINUL VICTORIA"[15]

Patru personalități din afara hotarelor U.R.S.S. primiseră până atunci (iulie 1945) cea mai înaltă distincție militară sovietică: mareșalii Iosip Broz Tito și Michail Zumerski-Rola, generalul Dwight D. Eisenhower și mareșalul Sir Bernard Law Montgomery.[16]

Recunoaștere venită și din partea Statelor Unite. Președintele Harry S. Truman acordă regelui Mihai "Legion of Merit" în gradul de Comandor Șef:

"Printr-o conducere excepțional de meritorie - scrie președintele Truman - Majestatea Sa Regele Mihai I al României a adus un serviciu remarcabil la cauza Națiunilor Aliate în lupta lor împotriva Germaniei Hitleriste...

... Prin gândirea sa superioară, curajul său în acțiune și caracterul eminent al comandei sale personale, Regele Mihai a adus o contribuție de excepție la cauza libertății și democrației"[17]

Care au fost pierderile totale ale armatei române (armata de uscat, aeronautică și marină) în Est și Vest?

Nr.crt.	Categoria de pierderi	Est	Vest	Total	din care: ofițeri
1	Morți	71 585	21 035	92 620	3 972
2	Răniți și bolnavi	243 622	90 344	333 966	11 648
3	Dispăruți	309 533	58 443	367 976	6 972
	Total	624 740	169 822	794 562	22 592[18]

De notat că *armata română a fost în situația unică de a lupta, succesiv, împotriva forțelor armate ale celor două sisteme totalitare: cel sovietic și cel nazist.*

*

2. Cum a decurs **cooperarea militară sovieto-română?**

Începutul l-au făcut cei 60 000 - 162 000 militari români luați prizonieri între 23/24 august 1944 și 12 septembrie, ținuți ani de zile în detenție (vezi mai sus). Unitățile române au fost menționate în 7 comunicate ale înaltului Comandament Sovietic, în 21 alte comunicate de război ale Armatei Roșii și în alte documente. Mii de militari au primit medalii și chiar decorații sovietice. Cel puțin acestea sunt datele publicate înainte de decembrie 1989.[19]

Iată și mărturiile unor comandanți de mari unități sovietice:

"Armatele române luptă foarte bine și sunt foarte mulțumit de comandanți, de statele majore și de trupă, sunt bravi și gata* de tot sacrificiul" - declara mareșalul Rodion Malinovski la 13 aprilie 1945 într-o convorbire cu ministrul român de război...

"Armata I română, luptând alături de trupele sovietice, a avut o contribuție remarcabilă la victoria finală" - generalul I.M. Mangarov, comandantul Armatei 53 Sovietice.

"Diviziile românești... au dat dovadă de energie și eroism și de o mare putere de rezistență; au luptat foarte bine întru cinstea țării lor" - generalul F.F. Jmatchenko, comandantul Armatei a 40-a sovietice.[20]

Cum au decurs lucrurile pe front? Tema nu a fost încă cercetată. Avem însă unele mărturii.

"... Reprezentanții sovietici în Comisia Aliată (Sovietică) de Control (CASC) susțin că moralul acestor unități (române) este foarte scăzut și că cei mai mulți, ofițeri și trupă, nu mai au interes în purtarea războiului" notează generalul C.V.R. Schuyler, reprezentantul militar al Statelor Unite în CASC, într-un raport din 25 martie 1945, înaintat generalului maior J.E. Huli, adjunct al Șefului Statelor Majore, la Pentagon.[21]

Dar generalul brigadier C.V.R. Schuyler explică această stare de spirit, pe baza informațiilor obținute de Misiunea militară a Statelor Unite din București: "... multe din diviziile românești (de pe front) sunt într-o situație foarte grea. Aceasta datorită lipsei de transport, echipament și aprovizionare, din care *cantități mari sunt confiscate de ruși, deși erau destinate românilor".*

"Toți ofițerii români de pe front cu care am vorbit" - continuă generalul brigadier C.V.R. Schuyler - "sunt nemulțumiți de faptul că *rușii nu au nici un respect pentru unitățile române pe care le folosesc drept came de tun. Aceste unități sunt azvârlite în atac după atac, fără sprijin adecvat, suferă mari pierderi și nu li se acordă răgaz pentru odihnă și reechipare. De aceea, oamenii sunt epuizați fizicește și moralul este foarte scăzut"*'[22] (sublinierile D.C.G.).

Situație confirmată și de generalul de armată Constantin Sănătescu, șeful Marelui Stat-Major: "Fac toate eforturile ca să mențin capacitatea de luptă a trupelor române; ... am dus totuși războiul numai cu resursele noastre și le-am duce tot așa mai departe *dacă rușii nu ne-ar lua din armament, echipament,*

medicamente și aprovizionări. Suntem însă la capătul sforțărilor..." (30 ianuarie 1945)[23] (sublinierea D.C.G.).

Iar regele Mihai I, în memoriul adresat la 24 ianuarie 1945, personal președintelui Franklin Delano Roosevelt adaugă: *Comandamentul sovietic a confiscat peste 50% din stocul sanitar al armatei române, inclusiv tot disponibilul de novocaină, indispensabilă oricărei anestezii![24]*

Sovieticii făceau pe români să plătească în acest mod - chiar luptând acum împreună - faptul că unitățile românești înaintaseră o dată cu Wehrmacht-ul până la Don, în Stepa Calmucă și în Caucaz.

3. Dezarmarea și neutralizarea completă a armatei române din interior

Marele Stat-Major stabilește la 3 și 6 septembrie 1944 noua

organizare a marilor unități, în situația politico-militară total schimbată după 23 august.

a) Pe front operau 2 armate: a l-a și a IV-a, fiecare cu câte 2 corpuri de armată; efectiv total la finele ostilităților: 172 081.

b) Armata din interior pentru înlocuirea pierderilor, instruirea recruților, paza frontierelor, ordinea internă și acțiune în caz de atac neprevăzut: 443 895.[25]

în discuțiile pentru semnarea armistițiului de la Moscova, delegația română a propus încheierea unei convenții militare între cele două armate. Replica lui Viaceslav Molotov: "Cred că militarii vor fi însărcinați să precizeze colaborarea militară și nu cred că vor fi divergențe. Ei vor discuta chestiunile militare".[26]

"Divergențele" au fost esențiale. Militarii români n-au avut ce discuta. *Sovietele au dictat condițiile.* La 25 septembrie 1944, comandamentul sovietic prezintă un proiect de protocol care *prevedea desființarea tuturor marilor unități ale armatei române din interior.* Erau lăsate numai trei divizii ca rezervă strategică, iar nu zece cum ceruse Marele Stat-Major Român. Delegația română respinge "proiectul" sovietic. "Discuțiile" se întrerup.

Ele sunt reluate la 23 octombrie. Două zile mai târziu vine *ultimatumul sovietic.* Protocolul va fi acceptat în redactarea propusă de partea sovietică. în caz contrar, consecințele pot merge "până la demobilizarea și chiar desființarea de către forțele sovietice a tuturor marilor unități române care nu sunt necesare frontului" (sublinierea D.C.G.)

Șeful Marelui Stat-Major român, generalul Gheorghe Mihail își prezintă demisia la 15 octombrie 1944, socotind inacceptabil și ofensator proiectul sovietic.[27]

Noul șef al Marelui Stat-Major, generalul de corp de armată Nicolae Rădescu semnează *din ordin* protocolul, la 26 octombrie 1944[28]. Era a doua zi după ce întreaga Transilvanie de NV și SE fusese eliberată.

Nicolae Rădescu adaugă în scris: "Protocolul îl semnez ca *fiindu-ne impus de Comisia aliată (sovietică) de control* și în scopul de a evita consecințele dăunătoare operațiilor comune contra Germaniei și Ungariei" (sublinierea D.C.G.).

Comisia Română pentru aplicarea armistițiului cu adresa nr. 2748 precizase, de altfel, că textul articolelor 1 și 18 și anexa la art. 18 din Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944 "nu pot fi interpretate în sensul că se impune desființarea și demobilizarea diviziilor române rămase în interiorul țării".[29]

Ce impunea ultimatumul sovietic?

Desființarea, *până la 1 decembrie 1944,* a următoarelor unități: *1 comandament de armată,*[30] *4 comandamente de corpuri de armată, 10 divizii de infanterie și de munte, 1 divizie motomecanizată, 3 divizii de cavalerie.* în plus, trecerea la efective de pace a două comandamente

de corpuri de armată și 3 divizii de infanterie și de munte.[31]

Cu aceasta, reducerea și desființarea unităților române din interior nu s-a încheiat.

Comisia Aliată (Sovietică) de Control impune la 11 decembrie 1944[32], *desființarea părților sedentare ale comandamentelor de divizie* (cele rămase!) și *reducerea forțelor sedentare ale regimentelor la maximum 250 oameni* (inclusiv ofițerii și subofițerii). Marele Stat-Major român răspunde pe loc: este nevoie de un "minimum strict necesar de circa 550 oameni pentru partea sedentară a unui regiment de infanterie, în condițiile în care pierderile medii lunare ale unei asemenea unități erau de circa 350 oameni".

Reducerea cerută de soviete (maximum 250 militari) "vine să atingă direct și imediat posibilitățile de a alimenta în condițiuni satisfăcătoare ca număr și instrucție trupele de pe front"[33].

Rezultatul demersului a fost nul!

în paralel, *Școlile militare sunt reduse tot de Comisia Aliată (Sovietică) de Control - la un număr simbolic:* de la 48 la 31 - pe 1 noiembrie și de la 31 la 7, începând cu 15 ianuarie 1945. Numărul elevilor din școlile militare trece de la 23 852 la 17 669 (la 1 noiembrie 1944) și la 4 563, la 15 ianuarie 1945! în procente, au fost desființate 86,5% din școlile de pregătire a viitorilor ofițeri și subofițeri, iar efectivele elevilor s-au micșorat cu 80,9%![34]

Marele Stat-Major român arată că cifrele impuse de partea sovietică nu acoperă decât 11% din pierderile de ofițeri de pe front, respectiv 22% la subofițeri[35].

Nici un rezultat!

Tot în decembrie 1944, aceeași Comisie Sovietică impune *desființarea tuturor celor 10 centre de instrucție ale armatei.* Termen: 1 ianuarie 1945! Cum se va face pregătirea de luptă de acum înainte? Răspunsul sovietic la regimente, în timpul marșurilor!!![36]

Nici *grănicerii,* care slujeau la paza frontierelor, nu au fost uitați de autoritățile sovietice în toamna lui 1944. De la 32 758 efectivele trec la 27 300 (-16,6%). La *jandarmi, care asigurau ordinea internă,* reducerea este brutală: de la 40 156 la 10 432! (-circa 75%)[37].

De ce toate aceste măsuri, sub amenințarea intervenției directe a Armatei Sovietice de ocupație?

c) Va fi fost *temerea Sovietelor față de orice armată tradițională care în esența ei era anticomunistă* - în România, în Polonia, în Bulgaria, în Iugoslavia, însemnările generalului Constantin Sănătescu, șef al Marelui Stat-Major, aduc o confirmare: "16 ianuarie 1945 ... După-amiază, la ora 15, *mareșalul Malinovski...* mi-a comunicat fără înconjur *că nu are încredere deplină în noi și de aceea trebuie să-și ia măsuri ca să nu aibă trupe române în spate,* luându-ne orice posibilitate de reacțiune. După lungi dezbateri, am reușit să ne mai lase câteva școli militare și ceva efective la părțile sedentare, aceasta pentru a putea alimenta frontul"[38] (sublinierea D.C.G.)

d) Va fi fost și preocuparea sovietică de a avea complet sub

control toate liniile de comunicații din România. întoarcerea frontului operată de armata română începând cu 23/24 august 1944 fusese extraordinară; depășise cele mai optimiste scenarii elaborate de factorii de decizie de la Moscova, Londra sau Washington. Dar repetarea unei asemenea operațiuni după ce frontul sovietic era în Ungaria și Slovacia, era practic imposibilă, din evidente considerente militare și politice.[39]

e) *Obiectivul esențial al înaltului. Comandament Sovietic era în realitate altul. De a dezarma și desființa orice unitate militară română menită să asigure ordinea internă și apărarea puterii legale.* Orice guvern autentic de coaliție - cum erau cele constituite de generalul Constantin Sănătescu sau de Nicolae Rădescu - trebuia lipsit de forțele minim necesare pentru a reacționa la dezordinile "populare", bine plănuite și orchestrate.

Planul pus în aplicare de Partidul Comunist din România pentru acapararea puterii politice centrale și locale cuprindea repetate demonstrații de stradă, mitinguri în uzine și instituții, întreprinderi de lucru - manifestările unei minorități susținute de o presă agresivă și violentă. Totul pe fundalul asigurat de Armata Roșie care controla strâns întreaga țară. Șirul de demonstrații și starea treptată de anarhie erau menite să "dovedească" ineficiența și/sau lipsa de voință a guvernului de coaliție pentru menținerea ordinii. Reducerea în continuare a armatei, a poliției și a jandarmeriei constituiau un semnal vizibil pentru Partidul Comunist de a orchestra tulburări sporite. Care, la rându-le vor servi drept pretext autorităților sovietice pentru a impune la București un guvern dominat de Partidul Comunist, cum s-a adeverit la 6 martie 1945[40].

*

Dezarmarea unităților române din interior devine completă începând din 28 februarie 1945. în această zi, Comisia Aliată (Sovietică) de Control (CASC) emite 8 ordine, cu termen de executare pentru a doua zi, 1 martie 1945'.*

Până la orele 23 (28 februarie), trebuiau predate armamentul și muniția de la următoarele unități: Corpul Pompierilor; Ministerul de Război; Marele Stat-Major; batalionul 2 administrativ; Ministerul Producției de război; detașamentele de construcții nr. 1 și 3; batalionul 4 întreținere și Reparații auto; de la toate fabricile, uzinele și instituțiile din București.

Corpul de Jandarmi se reduce din nou și este complet dezarmat (termen 2 martie).

Regimentul de grăniceri este scos din Garnizoana București, afară de un batalion de 250 militari care rămân pentru paza unor instituții publice (termen 2 martie).

Un regiment de 2 100 oameni din Divizia de Gardă - care a refuzat să fie dezarmat - este trimis pe front. Rămân în Garnizoana București Regimentul de Gardă Călare și batalionul de Gardă Regal.

Reducerea efectivelor poliției cu 50% - până la 7 500 din care 1

500 în București (termen 2 martie).

Reducerea la cantități simbolice a muniției care mai rămânea la dispoziția unităților române ce fac de gardă în Garnizoana București.

Reprezentantul militar al Statelor Unite în CASC mai este informat că tot pe data de 28 februarie au fost demobilizați 20 000 ofițeri și trupe din aeronautică și au fost dezafectate 170 avioane"[12]

Cu primele zile ale lunii martie 1945, armata română din interior a încetat să existe ca o forță de menținere a ordinei. între timp, staționau în România 5 divizii de infanterie ale Armatei Roșii cu dotare completă de luptă și 6 batalioane ale NKVD. în dimineața zilei de 28 februarie circula știrea că aproximtiv 6 000 militari sovietici au intrat în București și că 4 000 din NKVD vor sosi neîntârziat[43].

Dezarmarea - citim într-un protest trimis la 5 martie Comisiei Aliate Sovietice de Control de către Marele Stat-Major român - are "consecințele cele mai grave asupra moralului întregii populații cât și al *armatei române,* care nu poate fi supusă unui tratament atât de contradictoriu și anume: *pe front, camarad de luptă, căruia i se cer eforturi continue, iar pe propriul ei teritoriu obiect de captură, de dezarmare și vexațiune"* (sublinierea D.C.G.)[44].

Ca de obicei, orice protest, orice raționament și orice argument n-au avut nici o urmare. Sovietele câștigaseră războiul și erau hotărâte să-și îndeplinească programul integral, adică să impună în România, ca și în Bulgaria, Ungaria, Polonia, regimuri comuniste în cel mai scurt timp, circa 2-3 ani. în atingerea acestui țel desființarea armatei române existente era esențială.

De altfel, la 7 martie 1945, 24 ore după impunerea guvernului dr. Petru Groza controlat de Partidul Comunist, are loc la București o întâlnire secretă între reprezentanți ai PCdR - Ana Pauker, Constantin Doncea, Constantin Pârvulescu - și ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Obiectul întâlnirii? Prezentarea unui plan de trei ani pentru comunizarea României. Pe locul doi - între cele 11 puncte ale planului, se află: "Desființarea armatei în forma ei actuală și crearea unei armate noi din diviziile «Tudor Vladimirescu» și «Avram lancu» (ultima încă în Rusia), ca și din toți ofițerii care activează acum pe

teritoriul sovietic"[45]. [31] [32] [33]

2) Reducerea în continuare a efectivelor armatei din interior, mai ales după 9 mai, când ostilitățile s-au încheiat.

Cifrele recapitulative sunt grăitoare. Ele cuprind: armata de uscat, aeronautica, marina, pompierii, jandarmii, grănicerii, elevii de școală militară: (la data de 1 iunie 1945, armata din interior).

Categorii	26 octombrie 1944[49]	1 iunie 1945	Reducere	
			numeric	%
Ofițeri	20 865	11 636	9 229	55,7
Subofițeri	36 883	20 238	16 645	54,8
Trupă	349 371	108 921	240 450	68,8
Elevi	27 776	3 200	24 576	88,4
Total	434 895	143 995	290 900	67,0[5]0

Semnificativ, reducerea cea mai mare s-a operat la școlile de elevi ofițeri și subofițeri: 88,4%. O armată populară era în formare și "noii" ofițeri urmau să fie recrutați și formați pe alte principii.

De ce nu s-au efectuat disponibilizări mai mari printre ofițeri și subofițeri? Pentru că guvernul condus de Partidul Comunist avea încă nevoie de cadrele "vechi" pentru noua sa armată populară.

---

31 **Epurarea armatei române**

32După instalarea guvernului Dr. Petru Groza la 6 martie 1945, epurarea corpului ofițeresc a fost accelerată. PCdR a acționat în trei direcții:

1) *Trecere în rezervă.* La 19 martie, prin legea nr. 186, guvernul controlat de Partidul Comunist hotărăște trecerea "din oficiu - în rezervă" a cadrelor active - ofițeri sau asimilații lor, subofițeri și maiștri militari - "dacă prisosesc peste nevoile de încadrare ale armatei". O atare formulare cuprindea pe oricine.

Epurarea începe în forță.

La 19 martie 1945, prin Legea 186, sunt trecuți în rezervă 70 generali, 1 878 ofițeri, 4 081 subofițeri și 1 139 maiștri, în total 7 168 militari[46].

33Epurarea fusese de altfel hotărâtă și de Comisia Aliată (Sovietică) de Control. încă de la 14 februarie 1945 consilierul A.P.Pavlov afirmase că "unii ofițeri superiori români ...păstrează forțe enorme în spatele (frontului), probabil pentru scopuri infame ...suntem nevoiți să conchidem (= partea sovietică, nota D.C.G.), că această situație se datorează unei influențe fasciste...". Iar Viceamiralul V.L. Bogdenko - tot din aceeași comisie și tot în aceeași zi - sublinia că prezența "a peste 100 tancuri"[47] constitue un indiciu al existenței unor "simpatizanți fasciști" în armata română[48].

Reducerea, de fapt epurarea cadrelor, a continuat și după 1 iunie 1945.

La încetarea ostilităților, pe front se aflau 172 081 militari din care:[50]

8 101 ofițeri
9 416 subofițeri
154 564 trupă

Ei s-au reîntors în țară, mergând mai ales pe jos timp de 42 zile (cu începere de la 9 iunie 1945) din Cehoslovacia $/ Austria, până la frontiera de vest a României. Guvernul a transformat această întoarcere într-un șir de manifestații în favoarea puterii procomuniste.

După care a continuat reducerea efectivelor, pe baza Instrucțiunilor speciale nr. 56500/24 iulie 1945 ale Marelui Stat-Major, elaborate în urma unei întrevederi la Moscova între LV. Stalin și generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, omul de încredere al PCdR, ministrul Apărării Naționale în guvernul dr. Petru Groza[51].

La I iunie 1946 Comisia Aliată (Sovietică) de Control vine cu o nouă dispoziție pentru scăderea drastică a efectivelor, mai ales la ofițeri și subofițeri[52]. Ca urmare a ordinului sovietic, au fost adoptate legile nr. 433 din 12 iunie, pentru crearea cadrului disponibil al armatei; nr. 452/15 iunie pentru organizarea și funcționarea Ministerului de Război (devenit, ulterior, Ministerul Apărării Naționale); "Decretul-Lege relativ la stabilirea cadrului efectivelor armatei"; nr. 451, pentru echivalarea studiilor militare cu studiile de învățământ de grad superior.

La 8 august 1946 sunt trecuți în cadrul disponibil al armatei cca. 7 600 ofițeri[53].

Trecerea în cadrul disponibil se făcea pentru un an de zile. La 15 august 1947 (prin legea nr. 294), tot personalul militar din "cadrul disponibil" a fost trecut, din oficiu, "în rezervă". Cu atari succesive legiferări și aplicări, armata română tradițională a fost drastic epurată; s-au păstrat numai acei ofițeri și subofițeri pe care regimul procomunist îi considera "simpatizanți" sau cel mult "neutri". Aceste cadre erau de altfel indispensabile pentru constituirea viitoarei "armate populare".

Recapitulând, situația numerică a armatei române se prezintă între 23 august 1944 și august 1947 astfel:[54]

Unitățile de pe front și din interior

Nr. crt.	Datele	Ofițeri	Subofițeri	Trupă	Total
1	23 august 1944	23 109	43 866	531 009	597 984
2	1 august 1945	17 484	26 289	228 191	271 964
3	1 februarie 1946	16 205	26 023	136 405	178 633

4	1 ianuarie 1947	10 243	16 322	111 000	137 565
5	august 1947	10 295	14 867	111 183	136 345

Scăderea efectivelor era determinată, obiectiv, de doi factori: a) trecerea armatei pe picior de pace și b) obligațiile impuse României - ca țară învinsă - prin tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947, ratificat de toți semnatarii în același an și care fixa un maximum de 138 000[55]. (Ratificare ce a însemnat implicit și o a doua recunoaștere pe plan diplomatic a regimurilor comuniste impuse de U.R.S.S. statelor din Europa Centrală și de Sud-Est).

Până la acest punct, *evoluția efectivelor militare a fost normală.*

Au intervenit însă două elemente care au transformat micșorarea efectivelor într-o *masivă epurare.*

a) *Ordinele Comisiei Aliate (Sovietice) de Control,* care au fixat, de fiecare dată, plafonul numeric al diferitelor unități. Iată și un exemplu concludent:[56]

Cererea Comisiei aliate (Sovietice) de control	ofițeri	subofițeri și maiștri	Trupă	Total
Nr. V/229 din 1 iunie 1946	10 243	16 322	111 000	137 565
Efectivele armatei române în august 1947	10 295	14 867	111 183	136 345

Forurile militare române au fost reduse la simple executante ale ordinelor sovietice.

De altfel, până la 25 august 1947 inclusiv, Marele Stat-Major român a fost obligat să prezinte *lunar* Comisiei Aliate (Sovietice) de Control un tabel recapitulativ în efectivele armatei de uscat, aeronauticii și marinei.[57]

b) *Criteriile politice impuse și care au fost hotărâtoare în desființarea corpului ofițeresc al armatei române.*

La 15 iunie 1946, legea nr. 433[58] stabilea *patru criterii* și *15 "urgențe".*

Primele patru sunt atotcuprinzătoare în sens negativ sau pozitiv: a) activitatea, stagiul, funcția pe front alături de "Națiunile Unite", împotriva Reich-ului hitlerist (intervalul 23/24 august 1944-9/12 mai 1945); b) idem, în războiul contra U.R.S.S. inclusiv atitudinea față de prizonierii de război și populația civilă; c) activitatea și calificativele obținute în întreaga carieră; d) conduita în timpul și în afara serviciului.

Cele patru criterii deschideau larg posibilitatea multiplelor

interpretări. La care au fost adăugate "urgențele", adică "motivările" pentru eliminarea din armată. Grăitoare este Urgența nr. XV pentru ofițerii care prezintă "scăderi de ordin moral". Care sunt acestea?: "reacționar... antidemocrat... împiedică democratizarea armatei... ostil regimului... complet neîncadrat pe linia regimului ... omul Palatului (regal) ... a votat cu Ochiul" (sigla Partidului Național Țărănesc la "alegerile" din 1946).

Când, la 15 august 1947 s-a procedat la trecerea în rezervă, din oficiu, a tuturor ofițerilor și subofițerilor aflați - din 1946 - în cadrul disponibil, calificativele sunt aceleași "ostil regimului ... sabotează activitatea ofițerilor democrați..."[59] legături cu reacțiunea ... face propagandă antiguvernamentală ... antidemocrat, antisovietic."

Participarea pe frontul din răsărit - un motiv în sine pentru trecerea în rezervă. Alte "motive": refuzul de a se înscrie în diviziile "Tudor Vladimirescu" și "Horia, Cloșca și Crișan" formate din prizonieri români pe teritoriul U.R.S.S.; "necorespunzător funcției"; refuzul de a se înscrie în partidul comunist; refuzul de a urma cursurile de îndoctrinare politică de la Breaza; refuzul de a "colabora" cu "activiștii" ce formau în armată direcția "Educație, Cultură și Propagandă" (E.C.P.); originea socială necorespunzătoare; "necorespunzător moral-politic"; refuzul de a merge în U.R.S.S. pentru specializare (după 1948)[60] etc.

Toate aceste "calificative", hotărâte și aplicate de ofițerii sau activiștii politici, certifică *opoziția cadrelor militare la instaurarea regimului comunist.* Faptul este confirmat de maiorul Vasile Cutoiu, șeful serviciului Educație, Cultură și Propagandă (ECP, vezi mai jos "Politizarea") de pe lângă Armata a 4-a. în toamna anului 1945, zelosul propagandist al Partidului Comunist împărțea ofițerii acestei mari unități astfel: "o mică parte sunt fățiși susținători ai guvernului de concentrare democratică în frunte cu dr. Petru Groza; o altă parte sunt indiferenți (50%), iar restul sunt total contrari guvernului"[61].

Aparenta "indiferență" a ofițerilor era tot o modalitate de a nu-și manifesta pe față sentimentele anticomuniste. Din raportul maiorului politic Vasile Cutoiu rezultă că *peste 90% din ofițerimea Armatei a 4-a, care făcuse tot frontul de Est și de Vest, era împotriva comunizării țării.*

Ceea ce explică de altfel amploarea epurărilor: în 1947 peste 5 000 de ofițeri - majoritatea cu gradul de la maior în sus - sunt trecuți din "cadrul disponibil", în "retragere"[62]. Erau dați afară din armată. Rămâneau pe drumuri, lăsați să se

descurce cum vor ști. Noul regim comunist în curs de consolidare avea un singur țel: *desființarea cât mai rapidă a corpului de elită - acela al ofițerilor armatei române.*

5. Politizarea militarilor și constituirea nucleului "armatei populare"

Politizarea a mers în paralel cu epurarea.

Decretul lege privind reforma electorală (14 noiembrie 1918), preciza, la articolul 14: "Militarii în activitate și toți acei care ocupă o funcțiune de orice natură, retribuită de stat, județ sau comună, sau (de) așezămintele de utilitate publică, ale căror bugete se votează de Adunarea Deputaților, *nu pot fi aleși decât dacă demisionează din funcțiune în 15 zile libere de la data decretului de față'*[3].

Decretul preciza de fapt că militarii activi, ca și magistrații, nu se puteau angaja în politică. Aceleași prevederi și în Legea electorală din 27 martie 1926[M].

Armata nu face politică. Principiul diriguitor era: "educația ostașului o face cel care-1 comandă". Acest principiu a fost aplicat în continuare până în 1944 inclusiv. îndată după întoarcerea armelor, generalul Mihail Racoviță, noul ministru de Război în guvernul format în seara zilei de 23 august, preciza prin ordinul general nr. 59 din 28 august 1944 următoarele:

- "De când a luat ființă, armata română, ofițerii și oștirea nu s-au amestecat în chestiuni politice";
- este interzis militarilor "a lua parte la orice manifestare a partidelor politice în timpul serviciului sub arme";
- singura ierarhie și disciplină rămâne aceea militară;
- cei implicați în activitatea politică urmează a fi deferiți Curții Marțiale[65].

Pentru Partidul Comunist din România regula era inversată. *Armata trebuia să facă politică. Una singură. Aceea a Partidului Comunist.*

Cum s-a procedat? După model sovietic au fost introduși *comisarii politici pe lângă unitățile militare,* cu puteri depline, inclusiv înlocuirea acelor comandanți care se opuneau direct sau indirect directivelor Partidului Comunist.

Chiar de la 18 martie 1945 - adică 12 zile după impunerea noului guvern - Misiunea americană din București raporta:

"Generalul Rășcanu, ministrul de Război, elaborează planuri pentru eliminarea oricărei opoziții față de Frontul Național Democrat printre ofițeri. Un martor a descris o ședință furtunoasă ținută de generalul Rășcanu cu corpul ofițeresc într-o sală publică; martorul a spus că în timp ce ministrul de Război fâceii cu acest prilej multe promisiuni, au izbucnit multe strigăte ale celor de față, cerând să se dea Armatei echipamentul și armamentul; *la care generalul* Rășcanu a amenințat să aresteze pe ofițeri, iar adunarea s-a încheiat în dezordine."[66]

în aprilie 1945, Petru Groza afirmă: "una din sarcinile mari ale poporului român și ale guvernului acutal este *democratizarea armatei.* Nimeni să nu mai sape prăpastie între popor și armată". în posturile de conducere vor fi numite, continua prim-ministrul, *"elementele sănătoase și democratice,* care se disting atât prin iubire față de popor, cât și prin cunoașterea artei militare"[67], (sublinierile D.C.G.)

"Democratizare" insemna controlul armatei de către Partidul Comunist', elementele "sănătoase" erau cei recrutați din muncitorime sau țărănime, gata să îndeplinească întocmai obiectivele PCdR.

De altfel, o circulară a Ministerului de Război din noiembrie 1946 - înaintea "alegerilor" - sublinia necesitatea încadrării armatei "în concepția democrației de astăzi și solidarizarea ei cu actualul regim democratic care este călăuzit de această concepție"[68].

Democrația "de astăzi" era regimul introdus ia 6 martie 1945 cu un guvern aflat, *de facto,* sub conducerea Partidului Comunist Român.

Promotorul cel mai zelos al comunizării militarilor a fost generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, ministrul de război în cabinetul de la 6 martie 1945. Era membru al PCR cu carnetul nr. 221; a acceptat primirea sa în partid contrar interdicției prin lege ca militarii să nu se implice în politică (vezi mai sus).

'Activitatea mea din timpul când am fost ministru de Război și *când am fost complet la dispoziția partidului"* - scrie Constantin Vasiliu-Rășcanu într-un memoriu din 1962 - *"executând întocmai toate dispozițiunile luate de partid* este cred cunoscută și mare parte din ea a fost semnalată de ziarele ce apăreau în București în anii 1945 și 1946".

Fidelul slujitor al Partidului Comunist enumeră câteva din "meritele" sale:

- *"Opera de democratizare a armatei, conform directivelor date mie de partidul comunist și introducerea aparatului politic în unitățile și serviciile armatei".*

- *"Curățirea rândurilor armatei de elementele reacționare* și trecerea în cadrul disponibil a surplusului de ofițeri prin prevederile tratatului de pace" (sublinierile D.C.G.)[69]

Cadrul organizatoric pentru politizarea armatei a fost constituit la 8 mai 1945, prin ordinul general nr. 29 al ministrului Rășcanu și care înființa *Direcția Superioară a Culturii, Educației și Propagandei,* în directă subordonare față de Ministerul de Război și condusă de generalul Victor Precup. La 2 octombrie 1945 (prin ordinul general nr. 113), "Direcția" devine *Inspectoratul General al Annatei pentru Educație, Cultură și Propagandă (ECP).* Ca însemnătate și competențe "Inspectoratul" devenea egal cu comandamentele mari militare. Instrucțiunile de aplicare, tot din 2 octombrie 1945 (nr. 21127), precizau:

- "ordinele, programele de activitate, precum și toate dispozițiunile date de Inspectorat erau obligatorii";

- ele se îndeplineau și de organele ECP, dar și de comandanții militari;

- aveau "autoritatea ordinelor emise de Ministerul de Război"[70]

Rosturile "Inspectoratului" au fost foarte limpede arătate de Emil Bodnăraș la întrunirea Biroului Politic PCR la 25 septembrie 1945:

"Secția militară de pe lângă partidul nostru are rolul de a îndruma întreaga activitate de partid în această direcție, *îndeosebi în cadrul activ al annatei,* folosind ca *element de legătură permanentă între armată și partid,* elementul educator, *Inspectoratul Educației și Culturii* care a căpătat acum o dezvoltare mai mare"[71] (sublinierile D.C.G.).

E.C.P. a întocmit "programele de activitate obligatorii la nivelul

întregii armate", temele conferințelor de propagandă, a gazetelor de perete, conținutul ședințelor de "lămurire" a recruților - de exemplu ce este Blocul Partidelor Democratice (BPD; ARLUS etc.)

Tot E.C.P. avea controlul total al oricăror tipărituri - instrucțiuni, circulare, manifeste, cărți, articole de ziar, interviuri -, al ziarului "Glasul Armatei", a conținutului bibliotecilor. "Personalul E.C.P. este direct răspunzător de toate publicațiile care circulă sau se află în unități" (ordini 721 1)[72].

Cum s-au recrutat ofițerii politici?

Divizia "Tudor Vladimirescu" formată din prizonierii români aflați în U.R.S.S., instruită și îndoctrinată, a fost scoasă de pe front, trecută în rezerva frontului 2 Ucrainian (Ia 20 martie 1945), apoi trimisă cu trenul spre România, la începutul lunii aprilie 1945.

Prin legea nr. 320 din 25 aprilie 1945[73] "o parte din voluntarii români ofițeri, subofițeri, maiștri și submaiștri militari, precum și gradele inferioare din Divizia "Tudor Vladimirescu" reintră la data publicării prezentei legi în cadrele armatei române, cu gradele ce au" (articolul 1 din Legea nr. 320).

Ce însemna "o parte din voluntarii români"?

Au fost selecționați 953 militari. Trecerea lor în componența armatei române s-a făcut printr-o ceremonie specială la cazarma regimentului 6 Mihai Viteazul din București, în prezența regelui Mihai, a prim-ministrului și altor membrii ai guvernului (26 aprilie 1945)[74].

Formularea articolului 1 din Legea nr. 320 - reprodusă mai sus - arată că recrutarea celor 953 militari s-a făcut din toate gradele - de la cele inferioare la ofițeri. Astfel spus, în efectuarea selecției a prevalat criteriul dosarului.

Acest grup, cunoscut sub numele de *"Lotul celor 1 000"*[75] a constituit *primul eșalon al "ofițerilor politici".* Primiți în Gara de Nord de Gheorghe Gheorghiu Dej (în martie 1945), ei au fost instruiți, la cazarma regimentului Mihai Viteazul de activiști PCR și de oficialități - între ele dr. Petru Groza și Lucrețiu Pătrășcanu...[76].

La 11 mai, primii "ofițeri politici" sunt trimiși în Cehoslovacia pentru a încadra cele două armate care luptaseră pe Frontul de Vest, a IV-a, comandată de generalul Nicolae Dăscălescu și I, general Vasile Atanasiu.

De la 9 iunie, propagandiștii au însoțit unitățile în marșul de 42 zile pe jos spre țară (când ajung la hotarul de vest).

De unde și inevitabilele conflicte.

"Am 89 000 eroi căzuți în luptă. Interzic să faci politică în Armata a IV-a, spuse generalul Nicolae Dăscălescu maiorului Vasile Cutoiu, numit șeful serviciului EPC pe lângă această mare unitate.

Rezultatul? Două zile mai târziu, *generalul de Corp de Armată Nicolae Dăscălescu este înlocuit*[77]*.* El raporta Regelui Mihai 1 la 1 iunie 1945: "aceasta este recompensa a 40 de ani de muncă devotată până la sacrificiul vieții în folosul Patriei"[78].

Ofițerii ECP au fost primiți "cu răceală și neîncredere" de majoritatea ofițerilor Armatei I, raportează la 1 iunie 1945 maiorul Aurel Ardeleanu, șeful serviciului ECP detașat la această Armată.

Generalul Vasile Atanasiu a amenințat că-și prezintă demisia. Apoi a cedat întrucâtva, a acceptat să discute, dar a spus că "educația trebuie impregnată de spirit național și de suflet românesc"[79]

în octombrie 1945, aparatul politic - adică ofițerii ECP - a fost extins și la marile unități care nu luptaseră pe front. Ordinele Inspectoratului General pentru Cultură și Propagandă deveneau obligatorii pentru toți comandanții militari[80].

Școli pentru instruirea și îndoctrinarea ofițerilor politici - după model sovietic - se deschid la Breaza, Sinaia, Ineu și Beiuș[81].

*

Divizia Tudor Vladimirescu - constituită pe teritoriul Uniunii Sovietice în octombrie 1943 - a fost prima unitate a "noii armate populare". Misiunea ei precizată de generalul sovietic Petrov încă de la 4 februarie 1944: "întrebuințarea ei ca mare unitate operativă pe front și ca *unitate de menținere a ordinei în țară"* (sublinierile D.C.G.). După ce a luptat bine în Transilvania, răsăritul Ungariei (la Debrețin) și în Slovacia, divizia a fost adusă rapid în România, ca să sprijine guvernul impus de Soviete la 6 martie 1945.®

La 12 aprilie 1945, la Kotovsk (U.R.S.S.), s-a format - cu aprobarea mareșalului l.V. Stalin - a doua divizie "Horia, Cloșca și Crișan", cu voluntari români recrutați din prizonierii aflați în U.R.S.S., comandată de generalul Mihail Lascăr[82]. Ca locțiitor a) comandantului pentru educație și cultură - It. col.Dumitru Petrescu (organizase grevele de la Griviția în 1933), iar șef al secției ECP a diviziei, maior Valter Roman.

Misiunea diviziei a fost definită de generalul Mihail Lascăr, chiar în ordinul de constituire a acestei unități: "Divizia Tudor Vladimirescu - Debrețin, împreună cu a noastră (Horia, Cloșca și Crișan - nota D.C.G.) și cu cele mai bune elemente din restul unităților românești formează *sâmburele noii armate democratice românești* - reazem de temelie a regimului democratic".

Cu alt prilej, generalul Mihail Lascăr va adăuga: "Divizia noastră trebuie să fie model care să servească la organizarea întregii armate române pentru a clădi o armată nouă cu un spirit nou: Armata democratică română... *Luați ca exemplu Armata Roșie"* (sublinierile D.C.G.)[83].

De altfel, la 17 iulie, când divizia Horia, Cloșca și Crișan intra în România, ziarele publică telegrama prin care comandantul ei pune unitatea în slujba guvernului Groza. "Putem să spunem" - comentează generalul Constantin Sănătescu - în al său Jurnal - *"că nu mai avem o armată națională, adică a țării, ci o armată de pretorieni sau mercenari, ce servește interesele anumitor persoane"*[84]. De fapt, slujea politica de comunizare a României.

*

Aceeași politică și față *de Jandarmerie.*

Aproape toate cadrele de comandă, ca și gradele inferioare sunt

eliminate și înlocuite cu elemente "de încredere". în "noua jandarmerie" "vor fi înglobate elementele cinstite și democratice", declara la Oradea ministrul comunist de interne Teohari Georgescu[85]. Reorganizarea va cuprinde "atât poliția populară din Ardeal, cât și poliția rurală din Moldova. Ea va fi unitară, cuprinzând toate elementele noi, fie din poliția rurală, fie din poliția populară", precizează tot ministrul de interne, la 10 iunie, la Iași[86].

Era vorba de unitățile de menținerea ordinii recrutate de administrația sovietică în Moldova - după ocuparea acesteia în aprilie-august 1944, și în nordul Transilvaniei - după ce autoritățile române fuseseră împiedicate de către Comisia aliată (Sovietică) de Control să se reîntoarcă acolo.

Recrutarea se făcuse cu elemente proletare sau etnic minoritare, fără participarea celor de profesie.

Ministrul de Interne pune punctul pe *i* la Cluj, când afirmă (17 iunie) că țelul guvernului este de a păstra numai denumirea instituțiilor existente, dar cu

altă alcătuire: *"trebuie să trecem la schimbarea conținutului și nu a denumirii...*; "sarcina organelor jandarmerești nu mai este numai o muncă în ceea ce privește stabilirea ordinei[87], ci și o muncă politică de lămurire a maselor atât pentru români, cât și pentru maghiari..."[88]. Jandrmeria, ca și armata, are menirea să slujească regimul instaurat de partidul comunist și devine instrumentul acestuia.

*

NOTE

' Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers (se va cita FRUS), 1944, vol. IV, Washington D.C., 1966, p. 193, tel. nr. 3148 din Moscova, la 25 august 1944.

2 Arhiva Ministerului Apărării Naționale a României, fond 1367, dosar 109, f. 189-190, citat după Mircea Dănuț Chiriac, *Etapele de "reorganizare" ale armatei române în perioada 1944/1947,* Referat pentru doctorat, Facultatea de Istorie, Universitatea București, 1997, anexa I. In noiembrie 1944 Ministerul Apărării Naționale a redactat: *Notă privind reținerea în Moldova de către armata sovietică a ofițerilor, trupei și materialului unităților române după data de 24 august 1944.* "Nota" afirma că sovieticii au luat 150 000 prizonieri "trupă", plus 6 000 ofițeri, plus 6 000 subofițeri: Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar. Aliat. Ocupant. 1940-1958,* București, 1996, Editura Academiei de înalte Studii Militare, p. 218-220. Alte studii estimează numărul prizonierilor români luați de sovietici după 23 august între 60 000 și 160 000: Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război 1941-1945,* p. 206.

3 ibidem, capitolul *Relațiile cu comandamentele sovietice,* citatele de la pag. 205-207 și 243-245.

[4] "Monitorul Oficial", CX1I, nr. 202, din 2 septembrie 1944, p. 6232.

[5] Pentru confruntările dintre unitățile române și germane, F. Constantiniu, A. Duțu, M. Retegan, *România în război,* subcapitolul "Caracteristici militare ale confruntării româno-germane din august 1944",

[6] "Est și Vest" în raport cu situația geografică a României, *op.cit.,* p. 222-243.

[7] Textul Convenției de Armistițiu în *România, marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial. Documente,* coordonator Marin Radu Mocanu, Arhivele Statului din România, București 1994, p. 310-324.

[8] Toate datele în volumul *Armata română în al doilea război mondial - Romanian army in World War II,* p. 113-146. Efectivele angajate, la pag. 142.

[9] *Armata Română,* p. 147-166; datele recapitulative la pag. 166.

[10] *ibidem,* p. 167-190; Cifrele la pag. 190.

" *ibidem,* p. 191-194.

[12] Cifra include toate efectivele angajate inclusiv repetatele întăriri aduse din interior pentru a înlocui pierderile.

[13] *ibidem,* p. 197.

[14] *ibidem,* p. 195. O analiză detaliată a operațiunilor pe Frontul de Vest, în volumul Gheorghe Romanescu, Nicolae Ciobanu, Alesandru Duțu, *L'armee*

 roumaine dans la campagne de l'Ouest, 1944-1945, Editions Militaires, Bucarest 1991,296 p.

[15] Decretul este semnat de M. Kalinin și A. Korkin, respectiv Președintele și Secretarul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.: *23 August 1944. Documente 1944-1945,* vol. IV, Coordonator: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1985, p. 542-543.

[16] F. Constantiniu, A. Duțu, M. Retegan, *România în război,* p. 273.

[17] Textul în limba engleză (reproducere facsimilată) în Arthur Gould Lee, *Crown against Sickle. The story of King Michael of Rumania,* Hutchinson, Stratford Place, London, 1953, p. 137.

[18] *Armata română* p. 197. Din cei 367 976 "dispăruți" nu s-a stabilit până în prezent câți au căzut prizonieri și câți s-au reîntors, mai ales din U.R.S.S.

[19] Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor,* Editura Sport-Turism, București 1981, p. 550.

[20] Citatele reproduse din Gh. Romanescu, Nicolae Ciobanu, Alesandru Duțu, *L'armee roumaine dans la campagne de fouest, 1944-1945,* p. 235-236.

[21] Raportul are patru capitole: aviația; situația militară; evoluții politice; evoluții economice: War Department, Military Archives, National Archives, Washington D.C. Citatul este din pg. 1 a raportului, cf. Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Rădescu,* Editura AU, București, 1996, p. 294.

[22] *ibidem,* p. 294-295.

[23] Constantin Sănătescu, *Jurnal,* p. 187, Cf. Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 294.

[24] Memoriul, împărțit în 11 paragrafe, a fost înaintat cabinetului Președintelui Roosevelt abia la 5 martie 1945: 871.00/3-545; National Archives Washington D.C. Documentul are 40 pagini dactilografiate plus o scrisoare semnată de suveranul României. Traducerea românească în *Convorbiri cu Mihai I al României,* de Mircea Ciobanu, Editura Humanitas 1991, București, p. 246-259, cf. p. 247.

[25] Directiva nr. 63 039 și Instrucțiunile speciale nr. 66 000, în Arhiva M.Ap.N., fond M.St.M, secția a 3-a, dosar 2 722, filele 13-20: citat după *Chiriac, op.cit.,* p. 9 și nota 20, p. 10.

[26] "Discuțiile" ce au precedat semnarea Convenției de Armistițiu, în *România... Documente I,* coordonator Marin Radu Mocanu, Arhivele Statului, București, 1994, p. 299.

[27] Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 289.

[28] Textul protocolului și nota adițională a generalului N. Rădescu, în *România și armistițiul cu Națiunile Unite, Documente,* vol. II, coordonator Marin Radu Mocanu, Arhivele Statului din România, București, 1995, p. 83-85.

[29] Marian Ștefan și Alesandru Duțu, *România în al doilea război mondial,* în "Magazin Istoric", 10, 1991, p. 37; Alesandru Duțu,, *Protocolul militar româno-so- vietic din 26 octombrie 1944,* în "Revista de Istorie Militară" *nr. 4, 1990, p. 20-22 și 41.*

[30] O armată cuprindea mai multe corpuri de armată care, la rându-le, se compuneau din divizii.

[31] Marin Radu Mocanu, *op.cit.,* p. 83-85, Chiriac, *op.cit.,* p. 11; Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 290.

[32] Adresa nr. V.343.

[33] Arhiva M.Ap.N; *Fond microfilme,* rola FII 2-242, cadrul 423, citat după Chiriac, *op.cit.,* p. 11-12.

[34] Arhiva M.Ap.N., Fond C.R.A.A, dosar 124, f. 12.

[35] Arhiva M.Ap.N, Fond Microfilme, rola FII, 2 - 242, cadrul 424. Ambele fonduri de arhivă citate după *Chiriac, op.cit.,* p. 12 și notele 32 și 33.

[36] Arhiva M.Ap.N., Fond C.R.A.A., dosar 124, fila 16, după Chiriac, *op.cit.,* p. 12 și nota 34.

[37] Arhiva M.Ap.N., Fondul citat, f. 17-18, și 210, după Chiriac, *op.cit.,* p.12 și notele 35 și 36.

[38] Constantin Sănătescu, *Jurnal,* p. 185.

[39] Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 289.

[40] Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 289-290.

[41] *ibidem,* p. 296-297, Ordinele CASC cu numerele B434, 438, 440, 443, 444, 445, 446 și 441, Chiriac, *op.cit.,* anexa 3.

[42] Dinu C. Giurescu, *op.cit.* și Chiriac, *Ibidem.*

[43] Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 298-299.

[44] Textul protestului în general It. (r) Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei, august 1944,* Ed. Științifică, București, 1991, anexa

6, p. 397-398; *România. Viața politică în documente, 1945,* coordonator Ioan Scurtu, Arhivele Statului, București 1994, p. 182; *România în război,* p. 290-300.

[45] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României, Percepții anglo-americane,* Editura Iconica, București 1994, p. 135-139, cf. S. Ră- dulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România,* Editura Cavaliotti, București 1995, p. 70.

[46] Lt.col. Mircea Chirițoiu, *Armata ținută în frâu,* în "Magazin Istoric", nr. 11, p. 27, cf. "Monitorul Oficial", nr. 69, 72 și 73 din 24, 28 și 29 martie 1945, p. 2210, 2330, 2362 și 2610-2611.

[47] tancuri vechi (majoritatea din anii ’30) care nu mai puteau face față nevoilor frontului în 1945.

[48] Resume of the Conference of 14 February between Admiral Bogdenko, Mr. Pavlov and General Schuyler: National Archives, Washington D.C., 871 002-845, p. 4-5; cf. Dinu C. Giurescu, *op.cit.,* p. 292.

[49] înainte de primele reduceri masive ordonate de înaltul Comandament Sovietic (vezi mai sus).

[50] Chiriac, *op.cit.,* p. 14.

[51] Arhiva M.Ap.N., Fond Microfilme, rola FII, 2246, cadrul 460, după Chiriac, *op.cit.,* p. 18 și nota 5.

[52] *ibidem,* p. 20.

[53] *Instaurarea totalitarismului,* p. 155 cf. Marin Nedelea, *Istoria României în date, 1940-1995,* Editura Niculescu 1997, p. 63, "19 iunie 1946. Se produce o nouă epurare politică în armată prin aplicarea Legii pentru crearea cadrului disponibil al armatei. Au fost trecuți în rezervă, cu acest prilej, cu aprobarea nominală de către rege, 7 600 ofițeri, dintr-un total de 20 000".

[54] Toate datele după Chiriac, *op.cit.,* anexa 8.

[55] Tratatul de pace prevedea: armata de uscat - 120 000; aviația - 8 000; antiaeriana - 5 000; marina - 5 000, total = 138 000 militari. Pentru textul Tratatului de pace: *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris, Documente,* coordonator Marin Radu Mocanu, Arhivele Naționale ale României, București 1996, p. 413-435; clauzele militare, art. 11-21, p. 416-418.

[56] Chiriac, *op.cit.,* p. 20 și anexa 8.

[57] *ibidem,* p. 22.

[58] "Monitorul Oficial", 1, nr. 136.

[59] comuniști sau simpatizanti PCR.

[60] "reacționar" sau "antidemocrat" însemna cel ce se opunea comunizării armatei și a țării.

Chiriac, *op.cit.,* p. 24, 26 și 33, cu trimiterile la Fondurile respective de arhivă: Arh. M.Ap.N., fond Direcția personalului, dosar 16 464, f. 35, dosar 18 328, f. 15; dosar 18 429, f. 461; dosar 18 469, f. 9 etc.

General Constantin Lățea, *Epurări în armata română. Criterii politice și mijloace de presiune, 1945-1948,* în "Arhivele totalitarismului", II, nr. 1-2, București 1994, p. 222-240.

[61] Alesadru D. Duțu, *Un avanpost al luptei nomenclaturii pentru puterea absolută. Politizarea armatei române,* în "Dosarele Istoriei", I, nr. 4, 1996, p. 33.

[62] Duțu, *Politizarea,* p. 34.

[63] Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind Istoria României între anii 1918-1944,* p. 30.

[64] Excepție profesorii universitari și secundari, învățătorii și institutorii, care puteau fi aleși deputați sau senatori, păstrându-și funcția.

[65] Duțu, *Politizarea,* p. 33.

[66] Raportul nr. 170 din 18 martie 1945, Burton Y. Berry către Departamentul de Stat, N.A.W., 871.00/3-1845. Armata română din interior fusese complet dezarmată la 28 februarie/1 martie 1945 din dispoziția Comisiei Aliate de Control.

[67] Florin Șperlea, *Politizarea armatei române 1945-1947,* în "Arhiva", Supliment de istorie al ziarului "Cotidianul", V, nr. 6(49), vineri 28 iunie 1996, p. 1-3; Florin Șperlea, *Dumitru Petrescu sau drumul sinuos către nomenclatură,* în "Dosarele Istoriei", I, nr. 4,1996, p. 27.

[68] Florin Șperlea, *op.cit.,* p. 27-28.

[69] Florica Dobre, *Mărire și decădere: generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu. De la ordinul "Mihai Viteazul" la slujirea nomenclaturii,* în "Dosarele Istoriei, I, nr. 4, 1996, p. 35.

[70] Florin Șperlea, *op.cit,* p. 28.

[71] *ibidem*

[72] *ibidem*

[73] Publicată în "Monitorul Oficial" nr. 96 din 26 aprilie 1945.

[74] S. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *Instaurarea totalitarismului....* p. 79.

[75] în alte scripte figurează ca "Lotul 1005".

[76] Duțu, *Politizarea,* p. 32.

[77] General Constantin Lățea, *op.cit.,* p. 223.

[78] Duțu, *Politizarea,* p. 33.

[79] *Ibidem,* Vezi și C. Sănătescu, *Jurnal,* p. 204, însemnările din 28 și 29 mai 1945.

[80] Duțu, *Politizarea,* p. 33.

[81] C. Lățea, *op.cit.,* p.223, cf. Constantin Lățea, Mihai Retegan, *Epurarea armate române. Mecanisme juridice,* în "Arhivele Totalitarismului", II, nr. 3, 1994, p. 203-216.

[82] care căzuse prizonier la cotul Donului - în noiembrie 1942 - după ce rezistase până la limita posibilităților.

[83] Duțu, *Politizarea,* p. 32.

[84] Constantin Sănătescu, *Jurnal..*p. 208.

[85] *Instaurarea totalitarismului,* p. 84, declarație din 22 mai.

[86] *ibidem,* p. 86.

[87] a se ține cont cât de întortocheată este fraza!

[88] *Instaurarea totalitarismului,* p. 87.

ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
UNELE CONSTATĂRI

1. Durată

Al doilea război mondial a început în Europa, vineri 1 septembrie 1939, la orele 4,45 în zori. S-a încheiat oficial marți, 8 mai 1945, la ora 23,01. Unele puncte de rezistență au continuat până la 12 mai în Boemia. Pentru România, al doilea război mondial a început la 22 iunie 1941 orele 4,10 și se încheie la 12 mai 1945.

2. Bilanț

Europa a fost eliberată de sub dominația nazistă. "Noua ordine" a luat sfârșit. Nazismul a fost sfărâmat, ca sistem și ca regim. Zece țări au dobândit posibilitatea de a reveni la o viață normală clădită pe drepturile și libertățile cetățenești, pe proprietatea privată, pe un sistem cu mai multe partide și alegeri libere. Acestea au fost: Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, Luxemburg, Franța, Germania (Vest), Austria, Italia, Grecia.

Evoluția a fost inversă în Europa de Centru Est și de Sud-Est, în aria de operații a Armatei Roșii.

Trei state - Estonia, Letonia și Lituania - au fost direct încorporate Uniunii Sovietice. La fel și șase teritorii: Carelia finlandeză; zona Murmansk; partea de est a Poloniei (47,5% din teritoriul polon în 1939); o parte din Prusia Orientală; Basarabia; nordul Bucovinei. Alte opt țări au intrat - timp de peste patru decenii - sub dominația directă a Moscovei: Polonia, Germania de Est, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia, Albania. Bilanțul celui de-al doilea război mondial: zece țări eliberate, unsprezece state, plus alte șase teritorii intrate sub regimul comunist de tip sovietic, la fel de totalitar și represiv ca și cel nazist.

Dominația nazistă a durat șapte ani, între martie 1938 (anexarea Austriei) și 8 mai 1945. Regimurile comuniste în Europa au continuat aproape 45 de ani, socotind și faza de "tranziție" 1945-1947. Iar pentru statele baltice, ca și celelalte șase teritorii amintite, 47 de ani, până în 1991.

*

3. "Realpolitik" sau Meandrele marilor puteri

a) între 1933 și martie/aprilie 1939, guvernele nazist și sovietic și-au adus reciproc cele mai grave învinuiri și injurii cu masive baraje de propadangă. Mii

de ofițeri sovietici, începând cu mareșalul Mihail Tucacevski, au fost executați sub învinuirea - total neîntemeiată - de spionaj și înțelegere cu serviciile secrete naziste. Urmarea?

Joachim von Ribbentrop și Viaceslav Molotov, cu aprobarea cancelarului Adolf Hitler și a lui Iosif Vissarionovici Stalin, semnează (23 august 1939) cunoscutul Pact de neagresiune (pe zece ani), plus un Protocol secret care "asigură" împărțirea Poloniei între Reich și U.R.S.S. și delimitează sferele de influență între cele două mari puteri, cu substanțiale câștiguri teritoriale pentru Moscova.

Un tratat de prietenie și trei protocoale adiționale secrete germano-sovietice (Moscova, 28 septembrie 1939) fac un troc de teritorii: Lituania la Rusia, voievodatul Lublin și părți ale voievodatului Varșovia la Reich "conform hărții anexate", cu semnăturile lui I.V. Stalin și Joachim von Ribbentrop.[1]

De altfel, cele două regimuri - cel hitlerist și cel sovietic - aveau multe trăsături în comun: represiunea totală; eliminarea fizică a unor categorii întregi, pe criterii de rasă (naziștii) sau de clasă (sovieticii); organizarea unor mari lagăre de muncă și exterminare; manipularea maselor și cenzura completă a informației; politica de expansiune; disprețul total față de drepturile și libertățile fundamentale ale omului; dictatura unui singur partid; atotputernicia poliției politice...

"Prietenia" programată pentru zece ani s-a încheiat brusc după 22 luni. Pe 22 iunie 1941, Wehrmacht-ul declanșează operațiunea "Barbarossa"[2] plănuită încă din decembrie 1940. Conflictul a fost încărcat, de ambele părți, cu ură, crime și atrocități rar întâlnite până atunci în Europa. Totul în numele salvării civilizației europene, fie de "barbaria bolșevică", fie de "tirania nazistă".

*

b) între 1935 și 1938, Parisul și Londra cedează pas cu pas în fața acțiunilor cancelarului Hitler. Anexarea Austriei (12-13 martie IO. ;-) - desființarea unui stat suveran - abia dacă determină o sterilă discuție la Liga Națiunilor și proteste formale. După care, întreaga pondere politică a Londrei și Parisului apasă luni de zile asupra guvernului de la Praga pentru a-1 determina să cedeze teritoriile "sudete" locuite de o majoritate compactă germană (sudeții). Mai mult, Neville Chamberlain, Edouard Daladier, Benitto Mussolini și Adolf Hitler semnează acordul de la Munchen (29-30 septembrie 1938) prin care hotărăsc cedarea către Reich a amintitelor zone din Cehoslovacia. Acordul dintre democrațiile occidentale (Franța, Anglia) și regimurile fascist (Italia) și nazist (Reich-ul) desființează virtual Cehoslovacia, ceea ce va deveni fapt împlinit, între 14 și 17 martie 1939.[3]

La întoarcere, premierul Neville Chamberlain este salutat cu bucurie de opinia publică drept salvator al păcii. La fel și Edouard Daladier!

Pacea a fost "salvată" doar pentru 11 luni. La 1 septembrie 1939 trupele Reich-ului atacă Polonia, iar la 3 septembrie, Marea Britanie și Franța declară război Germaniei. Semnatarii declarației: aceiași Edouard Daladier și Neville Chamberlain! La 17 septembrie 1939, trupele sovietice încep ocuparea părții de răsărit a Poloniei (47,5% din teritoriul țării!). A patra împărțire a Poloniei devine fapt împlinit.

Guvernele britanic și francez au intrat în război pentru a salvgarda integritatea Poloniei - cel puțin aceasta a fost motivarea lor directă. Aceleași guverne vor accepta însă, încă din 1944, granița de est a viitorului stat polon, așa cum a rezultat ea din acordul dintre Ribbentrop și Molotov.

c) După ce a pierdut confruntarea cu Wehrmacht-ul, guvernul Franței acceptă înfrângerea (armistițiul semnat la Rhetondes) la 22 iunie 1940. Refuză să ia în considerare soluția alternativă: evacuarea flotei, a aviației, a unor trupe în Africa de Nord și continuarea luptei. Mutat la Vichy, noul guvern francez semnează înțelegeri cu Reich-ul și stabilește un *modus uiuendi* cu învingătorul din mai-iunie 1940.[4]

Unii francezi nu se resemnează: apelul generalului Charles de Gaulle (18 iunie 1940), formarea unui Comitet francez la Londra, acțiunile rezistenței din interiorul Franței, constituirea unor mici unități gaulliste în Africa franceză și participarea lor ulterioară la lupte.

Dar fără tăvălugul sovietic dinspre est și cel americano-britanic-canadian dinspre vest, Franța ar fi rămas o țară intrată în "noua ordine", pe care cârmuirea nazistă voia s-o impună Europei.

d) La 14 august 1941, Winston Churchill și Franklin Delano Roosevelt semnează *Charta Atlanticului* cu unele promițătoare principii ale organizării lumii după război: dreptul popoarelor de a-și alege forma proprie de guvernământ; eliberarea oamenilor de frică și de nevoi; schimbări teritoriale efectuate numai cu acordul liber exprimat al poporului în cauză; renunțarea la folosirea forței. Charta rămâne o simplă enunțare de principii și intenții care nu obligă la nimic.

Guvernul sovietic a aderat la Chartă la 24 septembrie 1941, după care nu a ținut defel seamă de principiile înscrise în ea.

Nimic n-a împiedicat, dată fiind evoluția situației militare, ca Londra și Washington-ul să recunoască ulterior, *de facto* și *de jure,* toate anexiunile teritoriale plus extinderea sferei sovietice de dominație peste întreaga Europă de Centru Est și Sud-Est (mai puțin Grecia).

e) *Departamentul de Stat nu recunoaște în iulie 1940 anexarea Estoniei, Letoniei și Lituaniei de către Uniunea Sovietică.*

"în aceste ultime câteva zile" - citim în declarația de presă a

Departamentului de Stat din 23 iulie 1940 - "procedeele viclene, prin care independența politică și integritatea teritorială a celor trei mici republici baltice - Estonia, Letonia și Lituania - sunt anihilate în mod deliberat de unul din vecinii lor mai puternici, au ajuns la o rapidă încheiere.

Din ziua când popoarele acestor republici au câștigat independența și forma democratică de cârmuire, poporul Statelor Unite a urmărit cu adânc interes și plin de înțelegere progresul lor admirabil în autoguvernare.

Politica acestui guvern (a/ S.U.A., *nota D.C.G.)* este cunoscută de toată lumea. Poporul Statelor Unite se opune acțiunilor agresive, indiferent dacă sunt duse la îndeplinire prin folosirea forței sau sub amenințarea forței.

Poporul (Statelor Unite) se opune de asemenea oricărei forme de intervenție a unui stat, oricât de puternic, în afacerile interne ale oricărui alt stat suveran, oricât de slab...

Statele Unite vor continua să apere aceste principii, din convingerea poporului american că domnia rațiunii, a justiției și a legii, cu alte cuvinte, temelia civilizației moderne înseși nu poate fi păstrată, dacă doctrina căreia aceste principii sunt parte inseparabilă nu diriguiește din nou relațiile dintre state".[5]

Sub impactul victoriilor sovietice, atitudinea Londrei și a Washington-ului se schimbă. Reanexarea Statelor baltice de către U.R.S.S. va fi acceptată fără discuții. Granițele de vest ale U.R.S.S. sunt consemnate ca atare în actul Final de la Helsinki (1 august 1975). Pe plan juridic, administrația de la Washington nu va recunoaște însă această anexare. Legațiile Estoniei, Letoniei și Lituaniei au continuat să existe *de jure* în Statele Unite ale Americii, până la redobândirea independenței celor trei state (1991).

Cazul Poloniei este deopotrivă semnificativ

La 12 iunie 1944, Președintele Franklin Delano Roosevelt spune prim-minis- trului Poloniei, Stanislaw Mikolajczyk, venit în vizită la Washington: "consider că este important ca Prim-ministrul polon să efectueze în guvernul său[6] schimbările pe care rușii le cer, întrucât în definitiv era vorba numai de patru persoane și acest fapt ar putea fi factorul decisiv."

Cele patru persoane vizate de Moscova erau: președintele Poloniei, comandantul șef al armatei polone, ministrul de război și ministrul informațiilor![7]

"Președintele (Roosevelt) spuse că nu era îngrijorat de problemele teritoriale, întrucât ei (= *polonezii, nota D.C.G.)* vor primi Prusia Orientală și Silezia, iar dacă ei vor trebui *să cedeze puțin în altă parte,* el (= *Roosevelt, nota D.C.G.)* socotea că era un schimb destul de bun" *(ibidem).*

"Acel puțin în altă parte" - în favoarea Uniunii Sovietice - va fi jumătatea de răsărit a Poloniei din 1939, 47,5% din teritoriul ei.

în octombrie 1944, Mikolajczyk se află la Moscova. Ca o precondiție a unui acord asupra altor probleme Stalin a insistat ca guvernul polon să accepte linia Curzon drept frontiera sa răsăriteană și să anunțe public această hotărâre.[9]

Linia Curzon era - cu mici deosebiri - granița dintre Germania și U.R.S.S., stabilită la finele lunii septembrie 1939, după ce Polonia fusese ocupată și împărțită de cele două puteri.

Finalul a fost acceptarea cererilor sovietice.

La 18 decembrie, Departamentul de Stat, într-un comunicat de presă, declară: "în privința viitoarelor frontiere ale Poloniei, dacă se ajunge la un acord reciproc între Națiunile Unite direct implicate, (z'.e. *Polonia și U.R.S.S., nota D.C.G.),* acest guvern (al S.U.A.) nu ar avea nici o obiecție față de un atare acord, care ar putea reprezenta o contribuție esențială la continuarea războiului împotriva dușmanului nostru comun."[10]

Declarația Departamentului de Stat accepta de fapt cererile teritoriale ale Moscovei.

De altfel, interesele guvernelor de la Londra și Washington - mergeau în aceeași direcție. Cu foarte mari sacrificii ale armatei și populației civile și cu distrugerea a zeci de mii de case și fabrici, dar și cu ajutorul material din S.U.A., Uniunea Sovietică era pe punctul de a câștiga complet confruntarea cu Reich-ul.

începând din 1941, opinia publică americană și cea britanică fuseseră constant informate de sacrificiile Uniunii Sovietice, de aportul (foarte important) la câștigarea războiului. Guvernele de la Londra și Washington, ca și opinia publică din ambele țări, considerau "normal" ca Uniunea Sovietică să-și realizeze toate cererile teritoriale, oricare ar fi fost ele.

Al doilea război mondial rămâne un exemplu clasic al interacțiunii principiilor de drept - libertate, justiție, moralitate - de o parte, cu raporturile de forță. Marile puteri participante au dat - în final - întâietate balanței de forțe. Cât despre marile principii, cuprinse în declarații elegant formulate, ele au fost aplicate numai în măsura și în ariile unde forța și situațiile *de facto* nu erau dominante. Ca, de exemplu, în Europa eliberată de forțeîe armate ale Aliaților din Occident.

f) *Alianța dintre Moscova, Londra și Washington a avut, de la început, un caracter ambiguu și echivoc,* prin însăși natura regimurilor politice și sociale respective.

Atacul ordonat de cancelarul Adolf Hitler împotriva Uniunii Sovietice a determinat cooperarea directă dintre Marea Britanie și U.R.S.S., (iulie 1941); urmează după Pearl Harbour, alianța *de facto* a celor două mari democrații occidentale - S.U.A. și Marea Britanie - cu Uniunea Sovietică.

Regimul sovietic respingea toate valorile și principiile fundamentale ale democrațiilor occidentale; era adversarul lor; urmărea să-și extindă dominația și influența în numele

"internaționalismului proletar".

După toate probabilitățile, unii factori de decizie de la Londra și Washington știau prea bine natura regimului sovietic și crimele sale.

Au prevalat noțiuni pragmatice, militare și politice, cât și țelul comun: doborârea sistemului nazist și a mașinii sale de război.

g) *O atitudine echivocă și în judecarea crimelor de război sau a celor împotriva umanității.* învingătorii din 1945 au trimis în fața tribunalelor internaționale sau naționale pe cei răspunzători. A fost un act de firească dreptate.

învingătorii au închis însă ochii asupra crimelor de război proprii. Exemplele sunt de notorietate: lichidarea prin împușcare, de către NKVD, a mii de ofițeri polonezi luați prizonieri în 1939; bombardarea barbară a Dresdei în februarie 1945, oraș deschis, care nu prezenta nici o însemnătate militară, acțiune soldată cu zeci de mii de civili uciși sau arși de vii; sute de mii de prizonieri sovietici aflați în Germania occidentală - obligați - mai ales de autoritățile britanice - să se întoarcă în U.R.S.S., unde au fost lichidați de NKVD. De ce? Fiindcă foarte mulți din acești prizonieri constataseră, din proprie experiență, că în Reich-ul nazist, aflat în plin război, se trăia mai bine decât în U.R.S.S.

în concluzie, politica marilor puteri a oscilat când într-un sens, când în altul, nu odată chiar într-o direcție complet opusă celei inițiale. A oscilat după cum evoluau evenimentele, confruntarea de forțe, interesele imediate și de perspectivă a participanților, în intervalul 1939-1945. Principiile, vezi Charta Atlanticului, au rămas deziderate, aplicate în unele cazuri, de multe ori amânate pentru un viitor nedefinit.

*

4. Cum a fost privită România din perspectiva marilor puteri, în intervalul 1939-1945?

a. *De la Berlin:* o țară care, prin poziția ei geostrategică și resursele în petrol, trebuia neapărat adusă sub dominația Reich-ului. Ceea ce s-a și realizat în iunie - septembrie 1940; un asociat în campania militară împotriva U.R.S.S. (1941-1942) și care trebuia cu orice preț menținut alături de Berlin (1943-1944).

b. *De la Moscova:* stat, silit prin ultimatum, să "retrocedeze" Basarabia și să "transmită" Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei (6 iunie - 3 iulie 1940); amenințat, în continuare, prin incidente armate pe noua. frontieră Prut-Dunăre (iulie - august și toamna anului 1940); stat inamic care și-a trimis trupele până la Don, Stalingrad și în Caucaz; semnatar al unei Convenții de armistițiu (Moscova 12 septembrie 1944) prin care întreaga societate românească intra sub controlul sovietic și va sfârși prin a deveni "democrație populară" - după model sovietic.

c. *De la Londra:* o țară căreia i se acordă - unilateral - "garanții" de către guvernele francez și britanic (13 aprilie 1939); cu care Londra rupe relațiile diplomatice, după ce România a intrat în aria de dominație a Reich-ului (10 februarie 1941); căreia Londra îi adresează ultimatumul de a înceta operațiunile militare contra U.R.S.S. (30

noiembrie 1941), urmat de o declarație de război (6 decembrie 1991)."

d. *De la Washignton:* după ce guvernul român a declarat război Statelor Unite (12 decembrie 1941), starea de război este recunoscută de administrația de la Washington la 5 iunie 1942!

e. *Din perspectiva celor trei "aliați" - S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S. :* România, satelit al Reich-ului. După 23 august, intră în categoria "fostelor state-satelit ale Axei"; "Declarația privitoare la Europa eliberată", adoptată la Ialta[12] promite și României ajutorul celor trei semnatari pentru instaurarea unui guvern "care să reprezinte în mod larg toate elementele democratice ale populației".

"Ajutorul" a venit prin ultimatumul prezentat oficial, în numele guvernului sovietic, de Andrei Ianuarievici Vîșinski, la București, în zilele de 27 și 28 februarie 1945, regelui Mihai ultimatum urmat de impunerea guvernului de la 6 martie 1945, controlat îndeaproape de Partidul Comunist din România și de "consilierii" sovietici.

*

5. Cum a evoluat, de fapt, politica României între 1939 și 1945?

A trecut prin toate fazele: neutralitatea, severe amputări teritoriale, alianță cu Reich-ul, răsturnarea alianței, alăturare la "Națiunile unite", includere în zona de dominație sovietică și tranziția spre comunizare.

Pentru clasa politică românească dominantă și esențială a fost păstrarea statului și a instituțiilor sale fundamentale. Cedări teritoriale - da, desființarea statului - nu. Hotărârile din vara anului 1940 au fost determinate de acest principiu ce se regăsește, de altfel, de-a lungul istoriei românești, începând chiar din secolul al XV-Iea.

Păstrarea statului cu instituțiile sale esențiale a *determinat opțiunile succesive* mai sus amintite, în intervalul 1939-1945. *Atari opțiuni au reprezentat,*

la rându-Ie, reacții și adaptări la rapidele schimbări ale raporturilor de forță din același interval.

Meandrele politicii românești în 1939-1944 au fost asemenea celor efectuate de alte state, începând cu marile puteri. Meandre inevitabile pentru supraviețuire, cu recuperarea pe cât posibil a pierderilor teritoriale din anul 1940. în final, statul român a rămas; hotarul din vest a fost restabilit integral: rezultate majore. Dar țara s-a aflat în tabăra celor învinși și în aria ocupată de Armata Roșie. Ca atare, alcătuirile normale ale României - proprietate privată, sistem politic cu mai multe partide, economie de piață, drepturi și libertăți cetățenești, regim monarhic - toate acestea au fost sfărâmate prin impunerea regimului comunist.

*

A fost alinierea la Reich opțiunea particulară a României? Se cunosc și alte exemple.

Cehoslovacia este cea dintâi înglobată dominației Berlinului, cu

concursul direct și masiv al marilor puteri din 1938-1939: Franța, Anglia, Italia și, firește, Germania. Boemia și Moravia devin protectorat al Reich-ului. *Volens-nolens,* "Protectoratul" a decurs în relativă liniște până la asasinarea Reichsprotektor-ului Reinhard Heydrich (26 mai 1942). Represaliile naziste de la Lidice și alte măsuri au dus treptat la înmulțirea actelor de sabotaj și împotrivire ale cehilor.

Ungaria și *Bulgaria* au sprijinit Berlinul încă înainte de 1939. Ambele state aveau revendicări teritoriale pe care urmau să le împlinească o dată cu înlăturarea sistemului de la Versailles - țel oficial formulat de cancelarul Adolf Hitler.

Danemarca a fost ocupată de Wehrmacht, într-o singură zi (9 aprilie 1940). Guvernul și regele au rămas pe loc, la Copenhaga. Era o modalitate de coexistență cu "noua ordine" ce se instaura pe continent. împotrivirea față de autoritățile germane începe să se manifeste de prin anii 1942-1943. Funcționarea oarecum normală a instituțiilor statului danez în anii 1940-1945 a îngăduit formarea primului guvern social-democrat chiar de la 5 mai 1945.

Franța oficială semnează armistițiul la Rhetondes (22 iunie 1940). Parlamentul francez votează la 9 iulie instituirea unui regim autoritar, în locul celei de-a IV-a republici.

A existat o reacție: apelul generalului Charles de Gaulle la 18 iunie 1940 de a continua lupta și formarea, tot la Londra, a unui Comitet francez în exil (27 octombrie 1940).

Proclamarea "Statului Francez" cu capitala la Vichy, sub conducerea mareșalului Philippe Petain, politica antisemită dusă activ la îndeplinire de administrația și poliția franceză, feluritele acorduri semnate cu autoritățile de ocupație, toate acestea au însemnat încadrarea Franței în "Noua ordine" instaurată de Reich-ul nazist. După ocuparea zonei libere din Franța (12 noiembrie 1942), guvernul de la Vichy este tot mai mult îngrădit și acționează tot mai mult la ordinele Berlinului.

Agresiunea militară a U.R.S.S. (30 noiembrie 1939-12 martie 1940) a obligat *Finlanda* să se îndrepte spre Germania, singura contraforță în fața expansiunii

sovietice. Finlanda intră în război alături de Reich pentru a-și elibera teritoriile anexate de Soviete. își păstrează însă toate întocmirile de stat, sociale și economice, propriul guvern și administrația, în tot intervalul 1940-1944.

România a avut o situație asemănătoare.

Ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 a obligat guvernul de la București să evacueze Basarabia și nordul Bucovinei. Consecința directă: bucureștii se îndreaptă spre Berlin și spre Wehrmacht, singura contraforță în fața amenințării U.R.S.S.

Ca și Finlanda, România își păstrează întreaga sa alcătuire de stat și socială, cu guvern propriu, în tot intervalul 1940-1944. Cu o diferență majoră totuși: unități ale armatei române înaintează adânc în teritoriul U.R.S.S., până la Cotul Donului, Stepa Calmucă și Caucaz. Finlandezii și-au oprit trupele într-o zonă de protecție spre răsărit de frontiera lor din 1939. Oprirea armatei finlandeze a fost, desigur,

hotărârârea mareșalului Karl Gustav Mannerheim. Dar decizia sa a fost sensibil înlesnită de faptul că aripa nordică a fost zona cea mai "statică" a frontului sovieto-german. Din noiembrie 1941 (când Wehrmacht-ul a ocupat Tikhvin la circa 200 km est de Leningrad) și până în ianuarie 1944 modificările frontului finlandez sunt minime în comparație cu schimbările majore din sectoarele central și sudic.

Armata română intră în campanie la 22 iunie 1941 pentru a elibera Basarabia și nordul Bucovinei, anexate de Soviete cu un an în urmă (28 iunie 1940).

Dar unitățile române continuă operațiunile alături de Wehrmacht, la răsărit de Nistru, pentru rațiuni ce țin de: hotărârile conducerii Reich-ului; opțiunea mareșalului Ion Antonescu; importanța deosebită și mobilitatea aripei de sud a frontului de est în tot intervalul august 1941 - martie/aprilie 1944.

Atât România, cât și Finlanda sau Ungaria au căutat, începând din 1943, căi de ieșire din alianța cu Axa.

în concluzie, cu motivații și desfășurări felurite, mai multe state au experimentat forme de aliniere sau adaptare în "Noua Ordine" instaurată de al Treilea Reich, îndeosebi în anii 1940-1942. După care, o dată cu schimbarea raporturilor de forțe pe fronturile din Europa (inclusiv Africa de Nord) tatonările pentru desprinderea din "alianță" au devenit tot mai frecvente.

*

A avut România o soartă diferită de Polonia, Cehoslovacia sau Iugoslavia, care au încheiat războiul de partea învingătorilor?

Lucrurile se amestecă.

învingători sau învinși - Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia sau România, Ungaria și Bulgaria au sfârșit prin a fi comunizate, transformate în "democrații populare", după model sovietic.

6. Regimul intern al României a trecut prin următoarele etape: cârmuirea personală și autoritară a regelui Carol al II-lea (până la 6 septembrie); Statul Național-Legionar (14 septembrie 1940 - 23 ianuarie 1941); regimul personal al mareșalului Ion Antonescu (27 ianuarie 1941 - 23 august 1944); încercarea de a reveni la monarhia constituțională parlamentară, potrivit Constituției din 1923 (23 august - 28 februarie 1945); impunerea de către Mos-

cova a unui guvern controlat de Partidul Comunist din România, ca "tranziție" spre "democrația populară", adică spre "dictatura proletariatului" de tip sovietic (6 martie 1945 — 30 decembrie 1947).

Regimul a fost fascist pe durata Statului Național-Legionar (14 septembrie 1940 - 23 ianuarie 1941), dar cu o dualitate a puterii în stat. Cârmuirea autoritară a mareșalului Ion Antonescu, (23 ianuarie 1941 - 23 august 1944) a avut o orientare de centru dreapta; a fost net anticomunistă - ceea ce răspundea de altfel stării de spirit a peste 95% din populația României. Regimul Antonescu a păstrat alcătuirile de bază tradiționale ale țării. A interzis activitatea partidelor politice, dar nu a luat măsuri împotriva fruntașilor și cadrelor partidelor Național

Țărănesc, Național Liberal sau Social Democrat.

Dimpotrivă. între Conducător de o parte, luliu Maniu (P.N.Ț.) și Constantin I.C. Dinu Brătianu (P.N.L.) de altă parte a avut loc periodic un schimb de scrisori (toamna 1940 - 1944). A fost un dialog *sui generis.* Opoziția critică în termeni politicoși, dar duri, hotărârile guvernului; Mareșalul Antonescu își motivează politica și dă replica în termeni tot atât de aspri; reamintește greșelile - unele de proporții - de care liberalii mai ales cât și țărăniștii erau răspunzători din 1916 și până în 1938.

Dar Ion Antonescu a respectat o regulă de bază a politicii românești din epoca modernă până în 1944: existența unei echipe de rezervă pentru eventualele schimbări geostrategice pe plan politic, răsturnarea Alianțelor și alăturarea la "Națiunile Unite".

*

Regimul Antonescu *a edictat și pus în aplicare o legislație antisemită.* Primele măsuri au fost legiferate în august 1940 sub regele Carol al Il-lea. "Purificarea etnică" practicată de autoritățile române în Basarabia și nordul Bucovinei (inclusiv județul Dorohoi) și deportarea evreilor în lagărele din Transnistria (începând din august 1941) au *făcut cel puțin 108 711 victime.* Cifra reprezintă un minimum[13]. La care se adaugă evreii locuitori în Transnistria, uciși prin execuții sumare sau în lagăre - de foame, frig și epidemii! Răspunderea revine în întregime guvernului Antonescu.

Același guvern Antonescu a oprit însă - la 13 octombrie 1942 - punerea în aplicare a "Soluției Finale" și trimiterea spre camerele de gazare din Polonia a evreilor din România. *Au rămas astfel în viață 292 149 evrei* (potrivit recensământului efectuat special din 1942). La finele războiului (1945) numărul evreilor din România a fost estimat la 355 972. Diferența în plus față de recensământul din 1942 se explică prin revenirea supraviețuitorilor din Transnistria, Germania și alte locuri.

"în nici o țară dominată de naziști n-a supraviețuit o așa de mare proporție a populației evreiești".'''

* 34 35 36 37 38

Prin realipirea Transilvaniei, recunoscută prin Tratatul de Pace de la Paris (10 februarie 1947), teritoriul revine la 237 500 kmp. România încheie al doilea război mondial cu un minus de 58 149 kmp (față de hotarele din 1 septembrie 1939).

---

34 **Teritoriul României**

35în urma succesivelor cedări teritoriale din vara anului 1940 - Basarabia,

36partea de nord a Bucovinei, colțul de NV al județului Dorohoi cu ținutul Herța,

37jumătatea de nord a Transilvaniei și Cadrilaterul - teritoriul României s-a redus,

38în septembrie 1940, de la 295 649 kmp la 195 311 kmp (- 33,9%).

*

Ar fi fost mai bine ca România să-și apere hotarele în iunie 1940? Să reziste cu armele ultimatumului sovietic? Unii publiciști și istorici răspund: da.

Istoria nu înregistrează ce s-ar fi întâmplat dacă ...! în caz de rezistență, un răspuns este ca și sigur: teritoriul României ar fi fost împărțit - în iulie 1940 - între U.R.S.S., Germania, Ungaria și Bulgaria. Cât ar fi ocupat Sovietele? Foarte probabil Moldova întreagă până la Carpați și linia Focșani - Galați. N-ar fi mers mai departe, date fiind prevederile anexei secrete a Pactului Ribbentrop-Mo- lotov (23 august 1939).

România ar fi fost împărțită în 1940, la fel ca Polonia în 1939 sau Iugoslavia în 1941.

în ce hotare s-ar fi reconstituit statul român în 1945? După toate probabilitățile, pe o suprafață mai redusă decât aceea de astăzi. Afirmația se bazează pe două elemente:

- faptul că aliații din Vest au recunoscut Uniunii Sovietice în 1945 toate anexiunile făcute prin aplicarea protocolului secret din 23 august 1939, semnat cu Reich-ul nazist;
- fără actul de la 23 august 1944, rămâne deschisă întrebarea dacă "Aliații" ar fi recunoscut statului român refăcut în 1945, granița de vest cu Ungaria și Iugoslavia pe traseul ei din 1 septembrie 1939.

8. Două încheieri pot fi formulate acum la peste o jumătate de secol de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

a. Națiunile din Europa de Centru Est și de Sud-Est încep să-și privească propria lor istorie, mai ales începând din 1939, fără incriminări, fără blamări, reacții emoționale și acuze reciproce.

b. Țările din această zonă așteaptă de la învingătorii din 1945 un gest de reparație morală. Acele cuvinte de autentic regret pentru destinul celor 100 milioane de europeni din Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Cehia, Slovacia, Germania de Est, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia și Albania. Europeni supuși regimului politic al luptei de clasă - cu milioane de întemnițați și genocidul ce l-a însoțit.

Liderii Germaniei au avut tăria de a-și exprima regretul pentru represiunile din 1939-1945. Au efectuat gesturi reparatorii. De la Londra și Washington, învingătorii de acum 53 de ani ar putea recunoaște ceea ce s-a întâmplat cu adevărat în Europa de Centru Est și de Sud-Est. Ar fi cea mai bună dovadă că și în politica globală există totuși respectul pentru adevăr și pentru un minimum de moralitate.

decembrie 20,
1998 New York
City, *Dinu C.*
Giurescu

NOTE

[1] Florin Constantiniu, *între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribben- trop-Molotov,* p. 118-120.

[2] Nume de cod al agresiunii Reich-ului contra Uniunii Sovietice.

[3] La 15 martie 1939, trupele Reich-ului intră în Praga; la 14 martie este proclamată independența Slovaciei; 14-17 martie trupele ungare ocupă Rutenia subcarpatică.

[4] întrevederea de la Montoire între cancelarul Adolf Hitler și mareșalul Philippe Petain (24 octombrie 1940). întrevederea Petain - Goring în orașul Saint Florentin (1 decembrie 1941) în care discută relațiile franco-germane și locul statului francez în "noua ordine europeană": Leonida Longhin, *op.cit.,* p. 118.

[5] Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1940, Volume I, General Washington D.C., 1954, p. 401-402.

[6] Guvernul polon în exil, cu sediul la Londra.

[7] Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1944, vol. Ill, p. 1280-1281.

[8] La ordinul lui I.V. Stalin, circa 15 000 de ofițeri poloni luați prizonieri de sovietici în septembrie 1939 au fost împușcați, unul câte unul, cu câte un glonte în cap. Au fost puși într-o groapă comună la Katyn (lângă Smolensk), într-o pădure lângă Miednoye (lângă șoseaua Moscova-Leningrad) și la Staroblesk (un parc la nord de Harkov). In aprilie 1943, autoritățile germane au descoperit groapa comună de la Katyn. *O comisie internațională a Crucii Roșii a stabilit că ofițerii poloni au fost împușcați înainte de atacul german din 22 iunie 1941. Lucrurile au fost recent confirmate, crimele au fost săvârșite de NKVD.*

în 1943, guvernul sovietic a aruncat, firește, vina pe autoritățile germane și a rupt relațiile cu guvernul polon din exil (Londra) sub pretextul că a fost insultat! Asasinarea ofițerilor poloni de către NKVD în Allen Paul, *Katyn. The Untold Story of Stalin; Polish Massacre,* Charles Scribner's Sons - New York, 1991, XXI + 390 p.

[9] Foreign relations of the United States, vol. cit., p. 1331.

[w] *ibidem,p.* 346-1347.

[10] 7-8 decembrie guvernele Canadei, Noii Zeelande și Uniunii Sud-Africane declară război României.

[12] 4-11 februarie 1945.

[13] Discuția privind stabilirea (provizorie) a numărului celor uciși la subcapitolul "Evreii din România 1939-1944".

[14] Declarație făcută de dr. Wilhelm Filderman, ziarului "Jurnalul de dimineață", București, 10 august 1946.

Monografia care analizează oportunitățile armatei române în al doilea război mondial; Mark Axworthy, *Third Axis,Fourth Ally-Romanian Armed Forces in the European War, 1941 - 1945,* cu colaborarea lui Cornel I. Scafeș și Cristian Crăciunoiu, Editura Arms and Armour, Londra 1995, 368p + il. și hărți. Este cea mai amplă tratare într-o limbă de circulație internațională.

INDICE

Achim, Viorel, 170, 183, 184
Acmecetca, localitate, 162
Acojocăriței, Mircea, 131
Adjud, 144
Agapie, Mircea, 74, 165, 245
Agarici, Viorica, 145
Agrigoroaiei, Ion, 253
Aiud, 92, 143
Albania, 25, 227, 237, 258, 277, 286
Aldea, Aurel, 226
Alexandrescu, Ion, 15, 131
Alexandru, J., 58
Alexandrudar, localitate, 171
Alexianu, Gheorghe, 105, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 154, 165, 182
Alpert, Carol, 5
Alsacia, 196
Aluşta, localitate, 105
Ananiev, județ în Basarabia, 115
Ancei, Jean, 162, 176, 177, 179, 180, 182, 183
Anghelescu, Constantin, 9
Anghelescu, Gheorghe, 253
Anglia, vezi Marea Britanie
Ankara, 15, 20, 83, 197, 198, 214, 215, 223, 225, 227, 245, 247
Antal, Rozalia, 145
Antip, Constantin, 183
Anton, general, 226
Antonescu, Ion, 5, 14, 16, 39, 42, 43, 45- 47, 52-68, 70-78, 80-85, 90-105, 113-116, 122-129, 131, 132, 139, 142-146, 151, 154, 155, 158, 159, 161, 162, 165, 167, 170, 172, 174-180, 182-200, 202, 205-214, 217-219, 228, 232-237, 241-247, 250, 251, 253, 256, 284, 285
Antonescu, Mihai, 47, 61, 62, 83, 113, 114, 122-124, 126, 128, 143, 147, 165, 175, 176, 188, 190, 192, 194-200, 203,
213, 215, 217, 222, 223, 225, 227, 232, 251
Arad, 55, 145, 160, 257
Ardeal, vezi Transilvania
Ardeleanu, Aurel, 270
Ardeleanu, Eftimie, 127, 129, 130
Ardeleanu, Ion, 16, 17, 35, 57, 75, 92, 173, 176, 246, 250, 253, 273
Ardeleanu, Mihail Constantin, 92
Ardeleanu, Sanda Maria, 92
Arendt, Hannah, 182
Argentina, 189
Argeșeanu, Gheorghe, 10, 77
Argetoianu, Constantin, 7, 10, 16
Arimia, Vasile, 16, 17, 35, 57, 75, 92, 176,
246, 253, 273
Atanasiu, Vasile, 270
Atena, 15, 20
Auschwitz, 150
Austria, 25, 158, 172, 231, 233, 256, 258, 265, 277, 278
Austro-Ungaria, 29
Avram, Valeriu, 5, 131
Avramescu, Gheorghe, 100, 106, 130
Axworlhy, Marc, 131, 287

*

Babeș, Mircea, 5
Bacău, 153,215
Balcani, 20, 35, 107, 192, 194, 195, 196, 197,219, 223, 229, 230

Balcic, 40, 55
Balotescu, Gheorghe, 156
Balotescu, Nicolae, 131
Balșaia-Karanika, localitate, 171
Balta, județ în Basarabia, 115, 154
Banat, 111, 134, 145, 170, 201
Banatul sârbesc, 82
Banciu, Angela, 15

Barbarossa, 57, 278
Barbălată, Maica, 163
Barbul, Gheorghe, 92, 128, 129, 188, 192, 208, 209, 245, 246, 248
Barney, Kenneth, 127
Basarabia, 8, 12, 18, 19-24, 27, 28, 33-35, 55, 70, 74, 79, 86, 90, 95, 98, 108, 109, 123, 125, 128, 133, 134, 136-139, 144, 146-149-159, 161-163, 165, 167, 168, 170, 174, 176, 180, 183, 187, 190, 191, 196, 199, 200, 201, 205, 222, 231, 257, 277, 282, 284, 285
Bâthory, Ludovic, 253
Bădescu, Gheorghe, 252
Bălăceanu, Eugen, 165, 226
Bălți, localitate, 156, 177, 187
Bănila, localitate, 156
Bărăgan, 171
Bărbulescu, Petre, 57, 252
Bârlad, 119, 224, 226
Beceanu, Dumitru, 145,156
Beldiman, Dana, 130
Beleca, Valerian, 145
Belgia, 11,24, 172, 277
Belgrad, 15, 16, 20,31,229
Belzec, localitate, 144
Beneș, Eduard, 205
Benjamin, Lya, 58, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183
Berezovca, județ în Basarabia, 115, 157, 163,164, 183
Bergmann, căpitan, 242
Berindei, Dan, 247
Berle, A.A.Jr., 218, 249
Berlin, 13, 19, 29, 33, 42, 52, 78-80, 82, 85, 91, 97, 113, 143, 177, 189, 190, 209, 213, 232-235, 241, 242, 244, 282, 284
Berna, 83, 189, 194, 195, 204, 227, 245, 246, 247
Berry, Burton Y„ 75, 93, 182, 194, 195, 197,210, 246, 247, 248, 275
Beza, Gheorghe, 9
Bibescu, Marta, 195
Bichiș, Rodica, 93
Bihor, 53
Bistrița, 55, 59
Blinduț, Constantin, 156
Blocul Național Democrat, 216, 217, 219, 225, 228, 242
Bodnăraș, Emil, (inginer Ceaușu), 68, 204, 216, 226, 239, 269
Boemia, 147, 231, 258, 277, 283
Boeriu, Ștefan, 34
Bogdanovca, localitate, 162
Bogdenko, V.L., 264, 274
Boiangiu, Alexandru, 180
Boiangiu, Magdalena, 180
Bolgrad, localitate, 163
Borcescu, Traian, 156
Bordeaux, 117
Bormann, Martin, 240
Bosnia, 148, 237, 258
Bossy, Raoul, 190, 191,194
Botoșani, 104, 187
Braham, Randolph, L., 180, 181
Brașov, 9, 39, 56, 73,108, 111, 125, 126
Bravicea, localitate, 156
Brăila, 158,159,160, 224,233
Brăileanu, Traian, 47
Brănescu, Constantin (Cafir), 125
Brătianu, Constantin l.C. (Dinu), 27, 36, 43, 62, 66, 67, 78, 80, 81, 83, 92, 145, 199, 200, 205, 210, 217, 228, 250, 251
Brătianu, Gheorghe, 62, 145
Brătianu, Ion I.C., 63
Breaza, 68, 267, 270
Brest-Litovsk, 223
Broșteanu, colonel, 164
Brumfeld, D., 58
Bucovina, 12, 22, 24, 35, 49, 98, 134, 137, 138, 144, 147, 149, 151, 152, 155, 156, 157, 161, 167, 170, 187, 196, 199, 205, 209, 222, 231
Bucurescu, Ion, 130,131
București, 5-9, 11, 13-17, 19-23, 25-31, 33-39, 43, 44, 47, 52, 54-58, 60, 62, 74- 77, 79, 81, 85, 88, 92, 93, 98-100, 110, 111, 113, 114, 118, 122, 125-133, 137, 138, 143, 145, 146, 152, 153, 155, 157, 159, 160, 161, 165, 170-174, 176-184, 188, 192, 195, 197, 198, 200, 202,

203, 209, 211, 212, 214, 218-225, 227, 229- 231, 235, 236, 239-248, 250-256, 260, 263, 264, 268-270, 272-275, 282, 284, 287
Budapesta, 30, 41, 52, 81, 135, 149, 150, 229, 258
Budești, 124, 125
Bug, 97, 99, 100, 106, 113-115, 119, 121, 127, 128, 151, 154, 162, 163, 165, 167, 213,234
Bujor, Andrei, 53
Bulbul, vapor, 160, 181
Bulei, Ion, 15
Bulgaria, 8, 15, 18-20, 24, 30, 32, 33, 35, 38, 55, 82, 92, 110, 133, 137, 148, 220,
290

227, 237, 258, 262, 264, 277, 283, 284, 286
Bunescu, Mircea, 130
Burădescu, Sever, 165
Burdujeni, localitate, 148
Bușe, Constantin, 252
Bușe, Daniela, 274, 275
Bușită, Constantin, 62
Buzatu, Gheorghe, 14, 15, 35, 55, 58, 92, 127, 128, 129, 173, 250, 253
Byzek, George, 126

*

Cadrilater, 20, 33, 34,148, 285
Cairo, 67, 192, 197, 198, 201, 202, 213, 214, 215, 219, 227, 229, 235, 245, 247, 249, 250, 251
Cajal, Nicolae, 177,179
Calafat, 125
Calafeteanu, Ion, 15, 37, 75, 180, 250
Calcatova-Balca, localitate, 124
Calotescu, Comel, 165
Camăr, localitate, 53
Canaris, Wilhelm, 244
Cannon, Cavendish, 159
Cantacuzino, Alexandru (Alecu), 44, 56
Cantacuzino, Constantin (Bâzu), 117
Cantacuzincț Sabina, 117
Caransebeș, 68
Cărei, 258
Carelia, 79, 148, 277
Carmilly-Weinberger, Moshe, 181
Cameală, Ion, 165
Carol I, 29
Carol al II-lea, 7-10, 12-18, 22, 23, 25-32, 35-42, 44, 55, 59, 60, 65, 78, 79, 80, 134, 135, 137, 202, 206, 228, 284, 285
Carp, Matatias, 156, 178
Carpay, 25, 32, 96, 105, 187, 188, 224,
236, 257, 286
Cartellieri, căpitan, 241
Casanova, Jean-Claude, 183
Cassulo, Andrea, 145,176
Caucaz, 95, 96, 98, 102, 106, 186, 196, 261,282, 284
Călărași, 147, 153, 156
Călinescu, Armand, 7, 9, 10, 22,43
Călugăreanu, Constantin, 165
Câmpina, 111, 112
Câmpulung Moldovenesc, 149
Cebuc, Alexandru, 16, 17

Cehoslovacia, 8, 12, 15, 25, 37, 52, 80, 91, 147, 256, 265, 270, 277, 278, 283, 284
Ceplăuți, localitate, 156
Cercel, Dumitru, 156
Ceremuș, 25, 95,105
Cernăuți, 21, 37, 98, 104, 136, 137, 144, 148, 149, 153, 154, 155, 160, 187, 199, 208,213
Cesarani, David, 150
Cetatea Albă, 119, 148, 153
Chamberlain, Neville, 278
Chapuisat, Edouard, 124
Charta Atlanticului, 229,279,281
Chilia, 136
Chioreanu, Nistor, 58
Chiper, Ioan, 93, 253, 274
Chiriac, Dănuț, 130, 272, 273, 274, 275
Chirițoiu, Mircea, 274
Chimoagă, Platon, 132

Chirova, localitate, 156
Chișinău, 22, 26, 34, 119, 132, 136, 148, 153, 162, 163, 167, 179, 187, 197, 205, 208,216, 220, 224
Churchill, Winston, 185, 217, 218, 219, 222, 223, 230, 231, 249, 252, 279
Ciachir, Dumitru, 165
Ciano, Galeazzo, 31, 38
Cimponeriu, E., 173
Ciobanu, Mircea, 273
Ciobanu, Nicolae, 127, 272, 273
Ciocoiu, Constantin, 145
Cioflină, Dumitru, 130
Cipăianu, Gheorghe, 27
Ciplea-Jeleriu, Silvia, 36,173
Cireș, localitate, 156
Ciubotaru, Ion, 156
Ciucan, Corneliu, 58
Ciucă, Marcel-Dumitru, 16, 57, 74
Ciupercă, Nicolae, 136
Clime, Gheorghe, 44
Clive, Joseph, 127
Clive, Walter, 127
Clodius, Carl, 85, 241, 244
Cloșcă, Ionel, 57, 252
Cluj, 39, 53, 74, 75, 76, 250,271
Cobâlea, localitate, 156
Codreanu, Zelea Corneliu, 9, 15, 43, 47, 56, 135
Cogan, Haim, 163
Comisia Aliată de Control din România, 5, 255, 260, 262-267, 275

Comitetul Internațional al Crucii Roșii, 123, 124, 126
Consiliul de Coroană, 7, 8, 14, 20, 31, 32, 36, 40
Constantin, Ion, 35
Constantinescu, Constantin Alexandru (Atta), 62
Constantinescu, Șerban, 131
Constantinescu-Iași, Petre, 68, 204, 207
Constantiniu, Florin, 15, 16, 36, 37, 75, 76, 91, 93, 127, 128, 130, 249, 250, 251,253, 272,273, 274, 287
Constanța, 7, 104, 158, 159, 160
Coposu, Corneliu, 251
Corbeni, localitate, 124
Coroamă, Dumitru, 73
Cosăuți, localitate, 148, 153
Cosniciul de Sus, localitate, 53
Costinescu, dr., 27
Coșereanu, Ion, 108
Courtois, Stephane, 182
Covaci, Maria, 179, 180
Craiova, 10, 33, 88, 111,252
Craja, Paul, 44
Crasna, 156
Crăciunoiu, Cristian, 131, 287
Creta, 227, 237, 258
Cretzianu, Alexandru, 28, 36, 202, 225
Crimeea, 83, 84, 95, 97, 100, 102, 104- 106, 121, 129, 130, 148, 188, 190, 191, 208, 220, 225, 233
Cristescu, Eugen, 177, 202, 244,245, 253
Cristescu, Gheorghe (Gică), 156
Cristian, Marius, 58,
Cristiniuc, Leon, 156
Crișana, 68, 134,170
Cuban, 83, 104, 124, 191, 194
Curzon de Kedleston, 280
Cutoiu, Vasile, 267, 270
Cuza, A.C.,62, 172, 253

*

Daladier, Edouard, 278
Dalnic, localitate, 161,162, 167
Damian, S., 183
Dan, Ioan, 184
Dandara, Livia, 36
Danemarca, 277, 283
Danielopol, D.G., 93
Darien II, vapor, 159
Davidescu, Gheorghe, 19, 143, 222
Dămăceanu, Dumitru, 211, 216
Dănulescu, Constantin, 62
Dăscălescu, Nicolae, 270
Deăk, Istvan, 150
Debrețin, 258, 271
Dekanozov, Vladimir Georgievici, 33
Delcea, Teodor, 165
Demerși, localitate, 106
Demetrescu, Camil, 222, 226
Dimitriu, Constantin D., 27
Dimitriuc, Constantin D., 62, 74
Dinu, Nicolae, 37, 180
Dinu, Valeriu, 37
Diță, Alexandru, 180
Djilas, Milovan, 185, 238, 252
Djuvara, Neagu M., 198, 199, 225
Dobran, Ion, 131
Dobre, Bănică, 44
Dobre, Dumitru, 127, 130
Dobre, Florica 129, 130, 131, 275
Dobrescu, Aurel, 223
Dobrinescu, Valeriu-Florin, 35, 92
Dobrogea, 20, 32-34, 55, 133, 148, 170, 201
Docan, Gheorghe, 62, 74
Domanevca, localitate, 162,163
Dombrowschi, Victor, 77, 226
Don; 95, 96, 98, 102, 103, 109, 129, 144,
186, 205, 233, 261, 276, 283, 284
Doncea, Constantin, 264
Doneț, 98, 109, 114, 190
Dorian, vapor, 181
Dorian, Emil, 137, 173, 174
Dorian, Marguerite, 173
Dorohoi, 138, 149, 152, 153, 155, 158, 161, 181,285
Dragomir, Nicolae, 225, 226, 250
Dragoș, Titus, 62

Drăgan, Iosif Constantin, 16, 75, 132, 246
Dresda, 281
Dubăsari, județ în Basarabia, 115
Duca, Gheorghe I., 213
Duca, I.Gh., 9, 43
Dugan, James, 131
Dumitrache, Ion, 106, 130
Dumitrescu, Anton, 227
Dumitrescu, Comei, 183
Dumitrescu, Gabriela, 93
Dumitrescu, Mihail, 165
Dumitrescu, Nicolae, 189
Dumitru, Mihail, 211
Dunărea, 12, 28, 79, 95, 159, 171, 194, 196, 197, 200, 203, 229, 257, 282
Dunkerque, 19

Duțu, Alesandru, 36, 127, 128, 129, 130, 249, 250, 272, 273, 275, 276

*

Eden, Anthony, 230
Edineți, (Edinița), localitate, 153, 156
Ehrenburg, Ilya, 162
Eichmann, Adolf, 143,151, 182
Eisenhower, Dwight D., 259
Elena, regina mamă, 144, 209, 210, 215
Elveția, 86, 117, 126, 145, 203, 206
Emilian, Valeriu, 242
Enescu, Ioan D., 62
Eskenasy, Victor, 180
Estonia, 7, 11, 36, 79, 82, 148, 172, 231, 277, 279, 280, 286
Eșanu, Leon, 179
Europa, 8, 15, 20, 23, 28, 35, 57, 70, 74, 81-83, 85, 89, 96, 148, 158, 159, 166, 169, 177, 181, 185, 186, 189, 199, 203, 217, 218, 223, 227, 231, 232, 236, 252, 258, 266, 277-279, 281, 282, 284, 286
Eustațiu, Gabriel, 136
Euxim, vapor, 160, 181

*

Fabricius, Wilhelm, 19, 20, 30
Feldioara, 125
Ferdinand I, 68,
Filderman, Wilhelm, 138, 143, 144, 145, 150, 151, 172, 173, 178, 287
Finkelstein, Albert, 181
Finlanda, 7, 11, 67, 79, 80, 91, 97, 125, 189, 218, 231, 232, 237, 283, 284
Fințescu, Ion N., 62
Fischer-Galați, Stephen, 6
Fletcher, Traian, 126
Flexer, Michael, 136
Flondor, Șerban, 145
Florea, A., 58
Florescu, Gheorghe D., 253
Florian, Alexandru, 57, 77, 180
Florian, Radu, 77, 180
Focșani, 153, 198, 224, 225, 233, 241, 286
Focșeneanu, Eleodor, 15, 56
Foldes, Dezideriu, 145
Follender, Alfred, 165
Foriș, Ștefan, 204
Fotino, Dionisie, 165
Franța, 10, 11, 19, 24, 25, 28, 29, 34, 36, 43, 63, 78, 79, 80, 81, 92, 104, 110, 117, 133, 143, 160, 169, 172, 181, 189, 196, 198, 230, 277, 278, 279, 283
Friessner, Johannes, 242, 243
Frontul Național Democrat, 205, 268
Frontul Plugarilor, 204, 205, 206
Frontul Renașterii Naționale, 8, 10, 13, 14,42
Frontul Unic Muncitoresc, 205
Furdui, Gheorghe, 44

*

Gafencu, Grigore, 10, 11, 12, 16, 19, 22, 26, 33, 35,36, 37, 38, 204
Galați, 119, 155, 160, 198, 209, 225, 241, 286
Galiția, 23
Gamillscheg, Emst, 241, 242
Garda de Fier, 9, 13, 17, 29, 39, 42-54, 56, 58, 60-62, 71-73, 135, 161, 182
Gaulle, Charles de, 279, 283
Gavat, Ștefan, 165
Gavriliu, Vasile, 131
Gămulescu, Dorin, 252
Gârbea, Titus, 91, 93
Gâmeață, Ilie, 45
Geblescu, Dan, 194, 195
Geneva, 125, 126, 194
Georgescu, Corneliu, 47
Georgescu, Dina, 180
Georgescu, Marin, 136
Georgescu, Teohari, 271
Germania, 7, 8, 10, 11, 13, 14,

19, 20, 23, 24, 28-31, 37, 39, 45, 52, 54, 78-81, 83- 86, 90-92, 100, 101, 108, 113, 125, 143, 147, 151, 158, 166, 175, 188, 189, 190, 192-194, 196, 198, 209, 214, 217, 223, 231, 232, 233, 244, 253, 259, 261, 277, 278, 280, 281,283, 285, 286
Gerstenberg, Alfred, 241, 244
Ghelmegeanu, Mihai, 206
Gheorghe, Gheorghe, 38, 57
Gheorghe, Ion, 91, 246
Gheorghe, Teodor, 180
Gheorghiu-Dej, Gheorghe, 239, 253, 270
Gherghel, comandor, 226
Ghidighici, localitate, 148,178
Ghineraru, Florin N., 114, 165
Ghiolu, Stavri, 62
Ghițescu-Sănătescu, Simona, 129

Ghițulescu, Toma P., 62
Gigurtu, Ion, 19, 29,43, 173
Gilbert, Martin, 129, 245
Giurescu, Constantin C., 195, 197, 198
Giurescu, Dinu C., 6, 93, 131, 182, 183, 254, 273, 274, 286
Giurescu, Horia, 110
Giurescu, Maria Simona, 198
Giurgiu, 111, 130
Giurgiu, Luminița, 130
Glogojanu, Ion, 105
Gluck, Eugen, 179
Goebbels, Joseph, 240
Goga, Octavian, 62, 172, 173
Goldstein, Țicu, 179
Golta, județ în Basarabia, 115, 154, 157, 162, 167, 171, 183
Goring, Hermann, 113, 287
Gould Lee, Arthur, 210, 247, 248, 273
Grant, Ulysses Simpson, 217
Graur, Isac, 165
Grecia, 15, 16, 82, 91, 201, 223, 229, 237, 258, 277, 279
Grosu, Ion, 108
Groza, Pefru, 68, 123, 165, 185, 203, 204, 206, 207, 238, 239, 264, 267, 268, 270, 271
Gunther, Franklin Mott, 23, 74, 100, 113, 128

*

Haiffa, 159
Haimovici, Max, 164
Haranga, Ion, 165
Harriman, Averell, 235, 246, 249
Hart, Lidell, 257
Hauffe, Arthur, 113
Hayes, Carlton, 195
Hârșova, 153,155
Hegyalja, munți, 258
Heinegg, Peter, 174
Helsinki, 280
Herescu, I.D., 243
Herson, localitate, 105
Herșcovici, Lucian Zeev, 181
Herța, 128, 149, 151-153, 156, 220, 285
Heydrich, Reinhard, 283
Hilberg, Raul, 158
Hill, Randal, 219
Hillgruber, Andreas, 92, 93, 176, 247, 251,252, 253
Himmler, Heinrich, 244
Hitler, Adolf, 15, 18, 29, 30, 53, 54, 57, 58, 67, 71, 78, 82, 83, 84, 90-94, 96, 97, 100, 101, 104, 113, 127, 128, 129, 131, 135, 146, 176, 187-192, 200, 209, 213, 214, 223, 231, 233-235, 240, 241, 243, 244, 245, 247, 251, 253, 254, 278, 281, 283, 287
Hincu, Dumitru, 181, 183
Hlihor, Constantin, 35, 36, 74, 173, 174, 272
Horthy, Miklos, 150
Hotin, 149, 153, 156, 161, 177
Hrehorciuc, Constantin, 145
Hristopol, Gheorghe, 253
Hudiță, Ion, 37, 41, 55, 196, 197, 206, 223, 225, 246, 247, 249, 251
Huedin, 53
Hull, Cordell, 128, 145, 218, 249, 260

*

Iacobici, Iosif, 102, 215
Iaila, localitate, 106
Ialta, 105, 106
Iampol, localitate, 154, 162, 165
Iancu, Carol, 172,180
Iancu, Gheorghe, 36
Iasinschi, Vasile, 47
Iaska, 154
Iași, 9, 14, 15, 35, 45, 55, 58, 68, 92, 105, 119, 128, 146, 147, 151-153, 155, 156, 161, 172, 177-179, 181, 187, 188, 197, 204, 207,216, 224, 253
Ichim, Eugen, 127
Iliescu, Nicolae C., 145
Ilin, Stancu, 93
Ilmen, 97
Ioan, Grigore Olimp, 131
Ioanid, Radu, 155, 161, 174, 180,

181, 183
Ion, Narcis-Dorin, 16
Ionescu, Emilian, 226, 227
Ionescu, Mihai E., 251,253
Ionescu, Radu, 165
Ionescu, Take, 68
Ionescu, Th., 40
Ionescu, Tudor, 204
Ionescu, V., 226
lonnițiu, Mircea, 211, 213, 226, 227, 250, 251
lordăchescu, Theodor, 204
lorga, Nicolae, 46, 48, 183 Ip, 53

29
Irak, 112
Irving, David, 58
Isac, Victor, 165, 251
Isherwood, Charles S., 127
Ismail, 136
Isopescu, Modest, 165, 167
Istanbul, 75, 93, 160, 194, 195, 197, 210, 211,214, 244, 247, 248
Italia, 8, 15, 28, 33, 45, 52, 81, 101, 125, 127, 133, 137, 211, 228, 229, 233, 234, 237, 241,277, 278, 283
Iţcani, localitate, 148
Iugoslavia, 15, 16, 37, 52, 82, 91, 230, 262, 277, 284, 286
Ivanovici, Constantin, 165
Ivănescu, Maria, 183

*

înţelegerea Balcanică, 80

*

Japonia, 81, 82, 217
Jeleriu, Gheorghe, 21, 36, 173
Jilava, 9, 46, 47, 48, 54, 56, 58, 62, 123
Jmatchenko, F.F., 260
Johnson, Ferschel, 196, 248
Jugastru, judeţ în Basarabia, 115
Jugănaru, Ilie, 165
Jumanca, Iosif, 203
Jurcă, Nicolae, 75

*

Kâlmăn, Appan, 145
Kălmân, Maria, 145
Karetchi, Aurel, 179
Keitel, Wilhelm, 242, 244, 253
Kelly, Dennis, 249
Kennan, George, 85, 93
Kerci, 100, 105,106
Kiev, 162, 167
Killinger, Manfred von, 113, 177, 209, 227, 240-244, 254
Kiriţescu, Constantin, 127, 128, 130
Kiriţescu, Costin, 127
Klessheim, 83, 90, 189, 193, 213, 243, 246
Kolb, Charles, 125, 126
Kollontai, Alexandra, 220, 222, 245
Komorovski, Bor Tadeusz, 237
Konev, I.S., 104, 187

Konig, Cornelia, 127
Konig, Carol, 127
Koslinski, Nicolae, 132
Kotovsk, localitate, 271
Kovalikova, localitate, 171
Kursk, 97, 98

*

Lache, Ştefan, 57, 92
Ladoga, lac, 97
Lahovari, Nicolae Emanoil, 189
Lascăr, Mihail, 146, 271
Lăcustă, Ioan, 250
Lăpuşna, 34
Lăţea, Constantin, 275
Lăzărescu, Dan Amedeo, 183
Lecca, Radu, 144, 176, 180
Lee, Robert Edward, 210, 217, 247, 248, 273
Legiunea, vezi Garda de Fier
Leningrad (Petersburg), 97, 284, 287
Leopold III, 19
Leova, localitate, 224
Leoveanu, Emanoil, 146, 147, 177
Letonia, 7, 79, 148, 231, 277, 279, 286
Leucuţia, Aurel, 223, 251
Lidice, 283
Liga Naţiunilor, 78, 278
Lincăuţi, localitate, 156
Lipcani, localitate, 156
Lisabona, 83, 189, 195, 227, 245
Liteanu, general, 226
Litman, Paula, 58, 179
Lituania, 14, 79, 148, 172, 231, 277, 278, 279, 286
Liveanu, Vasile, 173, 248, 253, 254

Lloyd George, 23
Loghin, Leonida, 16, 35, 130, 245, 252
Londra, 11, 12, 15, 25, 37, 75, 82, 88, 89, 127, 158, 159, 188, 190, 191, 200-203, 205, 212, 214, 218, 219, 223, 235, 236, 244, 249, 259, 263, 278-283, 286, 287
Lorena, 196
Ldwendal, G., 145
Lublin, 143, 223, 237,278
Ludușanu, V., 164
Lugoj, 125
Lungu, Corneliu Mihail, 5
Lupu, Nicolae, 27, 36, 62, 145
Lupu, Șerban, 174
Luxemburg, 11, 172, 277

Mac Donald, Malcolm, 159
Macedonia, 227, 237, 258
Macici, Nicolae, 105, 165, 182
Madgearu, Virgil, 27, 41, 47
Madrid, 83, 132, 189, 195, 227, 245
Magherescu, Gheorghe, 245
Maia, localitate, 124
Malinovski, Rodion, 255, 256, 260, 262
Mamina, Ion, 14, 15, 36, 37, 74
Manciu, C.G., 9
Manea, Norman, 183
Mangarov, I.M., 260
Maniu, Iuliu, 10, 12, 14, 16, 17, 24, 27, 31, 36, 37, 39, 41-43, 55, 59, 60-62, 66- 68, 71, 74, 75, 83, 98, 99, 128, 145, 176, 188-190, 192, 197, 199-206, 210, 212-217, 220, 221, 223, 225, 227, 228, 247, 250, 251,285
Mannerheim, Karl Gustav, 284
Manoilescu, Mihai, 30, 37, 38
Manolescu, Nicolae, 183
Manoliu, Mircea, 156
Manstein, Eric von, 103, 104
Manuilă, Sabin, 150, 151, 172, 173, 178, 251
Maramureș, 53, 68, 134, 150, 170, 220
Marcou, Lilly, 183
Marcu, Alexandru, 62
Marea Britanie, 7, 10, 29, 43, 58, 63, 78- 80, 82, 92, 98, 101, 104, 108, 111, 159, 169, 191, 194-196, 198-202, 205, 208, 213, 217-219, 223, 230, 231, 235, 237, 258, 278, 281,282, 283
Marea de Azov, 95, 97, 100, 208
Marea Egee, 258
Marea Neagră, 97, 98, 100, 104, 105, 160, 197, 224, 258
Mareș, Nicolae, 47, 61
Marghiloman, Alexandru, 63
Marian, Ion, 62
Marina, Mihai, 145
Marinescu, Beatrice, 274, 275
Marinescu, Floricel, 36, 183
Marinescu, Ion C., 62
Marinescu, Stere, 165
Marino, Alexandru, 145
Mariupol, localitate, 208
Marmsohn, Carl, 179
Mastny, Voytec, 252
Matei, Sorin, 173
Mazarini, Nicolae, 113
Mălăcescu, Ion, 112
Mărculești, localitate, 153, 165
Mândruț, Stelian, 253
Mefkure, vapor, 160,181
Melbourne, Roy M., 182
Melinescu, N., 165
Mezincescu, Eduard, 76
Miercurea Ciuc, 9, 56
Mihai I, 42, 55, 207, 209-212, 214, 226, 236, 251, 256, 259, 261, 270, 273
Mihail, Gheorghe, 33, 77, 261
Mihailovca, localitate, 163
Mihailuc, Constantin, 165
Mihalache, Ion, 14, 36,41, 61, 145, 233
Mihăilescu, Ioan, 165
Mihăilescu, Ștefan, 165
Mihoreni, localitate, 155
Mikolajczyk, Stanislaw, 280
Milovăț, localitate, 156
Milu, Ioan, 112
Minden, George, 5
Mink, Georges, 183
Mircea, vapor, 160
Mircescu, comisar, 156
Mircu, Marius, 155, 176
Mișcarea Legionară, vezi Garda de Fier
Mizrachi, L., 159
Mocanu, Constantin, 35, 172, 247, 275
Mocanu, Marin Radu, 272, 273, 274
Mocsony-Stârcea (Styrcea), Ion (Ionel), 209
Moghilău, județ în Basarabia, 115
Moghilev, 154, 162, 187
Moldova, 25, 32, 70, 73, 82, 90, 95, 98, 105-107, 109-111, 126, 138, 149, 155, 169, 170, 181,

187, 188, 198, 199, 215, 216, 223, 224, 234, 236, 241, 242
Molotov, Viaceslav, 7, 11, 14, 15, 19, 23, 32, 91, 128, 162, 185, 219, 229, 232, 235, 261,278, 279, 286, 287
Montgomery, Bernard Law, 259
Moravia, 147, 231, 258, 283
Moreni, 111
Morina, vapor, 160, 181
Morozowskaya, localiltate, 103
Moscova, 14, 19, 23, 25, 29, 33, 36-38, 79, 81, 85, 96, 105, 115, 125, 162, 167, 185, 190, 196, 198, 202, 203, 205-207, 218-225, 231, 233, 235-237, 242, 246, 249, 252, 255-259, 261, 263, 265, 272, 277, 278, 280-282, 285, 287
Mostovoi, localitate, 164
Moța, Ion, 9

Mucenica, Ion, 112
Munchen, 94, 278
Munteanu, Aurel, 53
Muntenia, 32, 124, 169, 170, 198, 201, 225
Murariu, Ioan, 36
Mureș, 34, 53
Murgescu, 1., 165
Murmansk, 277
Mussolini, Benito, 82, 92, 191, 234, 246, 278
Mușat, Mircea, 16, 17, 35, 38, 57, 173, 246, 253, 273

*

Nagorski, Andrew, 177
Nalcik, 106, 186
Nano (Nanu), Frederic, 178, 195, 196, 198, 213, 220, 221, 222, 248, 249, 250
Naum, Cristu, 156,165
Nămoloasa, 224, 233
Neagoe, Stelian, 56, 74, 92, 246, 248, 249
Neagu, Alexandru 62
Nedelea, Marin, 58, 274
Negel, Dimitrie, 62, 215, 226
Negoiești, localitate, 125
Negureni, localitate, 156
Nemoianu, Petre, 62
Netta, Gheron, 62
Neț, Mariana, 182
Neuman, baron, 145
Nicolaev, localitate, 118,162,167
Nicolescu, Badea, 249
Nicolescu, Gh., 130
Nicolescu, Nicolae, 37
Niculescu, Coca, 105
Niculescu, Mihai, 165
Niculescu, Ștefan, 226
Niculescu-Buzești, Grigore, 213, 214, 216, 226, 247, 250
Niemen, 223
Nipru, 83,97, 100, 113, 114, 127
Nisa, 196
Nistor, Ion, 253
Nistru, 22, 25, 35, 67, 70, 82, 90, 91, 95- 100, 102, 104-106, 113-115, 121, 127, 128, 130, 149, 151, 153, 157, 158, 161, 162, 165, 172, 173, 180, 187, 188, 194, ■ 213,224,284
Niță, Marin, 165
Norvegia, 11, 277
Noua Suliță, localitate, 156

Noveanu, Vasile, 13, 37
Novikov, V.V., 214

*

Obersalzburg, 53
Oceacov, județ în Basarabia, 115
Odesa, 95, 99, 100, 105, 108, 113-116, 118-121, 128, 130, 131, 151, 154, 155, 157, 161,162, 164, 165, 167, 181, 182, 186, 187, 188, 220, 257
Olanda, 11, 24, 31, 172, 277
Oltenia, 111,124, 170, 201
Onega, 97
Onești, 156
Onișcani, localitate, 156
Oradea, 39,150, 271
Orășeni, localitate, 144
Orezeanu, T.C., 143
Orhei, 105, 156,187
Omea, Z., 6,16, 56, 58,181
Oroian, Teofil, 129, 130
Oșca, Alexandru, 127,130
Otaci, localitate, 153
Oteteleșanu, Enric, 62, 74
Otu, Petre, 35, 38, 77, 127, 130
Ovideopol, județ în Basarabia, 115

*

Palaghiță, Ștefan, 56, 58
Palestina, 158,159, 160
Paliga, Mihail, 165
Panaite, Laurențiu, 76
Panaitescu, Panait, 145
Pană, Aurelian, 62, 74
Pandea, Adrian, 129, 130
Papanace, Constantin, 49
Paraschiv, Niculae, 16
Paris, 11, 12, 15, 22, 25, 36, 57, 143, 160, 182, 249, 274, 278, 286
Partidul Comunist Român, (Partidul Comunist din România), 50, 51, 61, 68-71, 76, 137, 173, 176, 204, 205, 207, 216, 224, 225, 228, 234, 239, 240, 251, 256, 263-265,

267-270, 275, 282, 285
Partidul Conservator-Democrat, 62
Partidul Național-Creștin, 62,135,173
Partidul Național Liberal, 12, 27, 42, 60, 62, 63, 66-68, 78, 80, 81, 98, 145, 193, 199, 200, 204, 205, 207, 210, 225, 228, 285
Partidul Național Liberal (Gh. Brătianu), 62

Partidul Național Liberal (Gh. Tâtărescu), 206
Partidul Național Țărănesc, 10, 12, 14, 16, 17, 21, 24, 27, 31, 41, 42, 60, 62, 63, 66-68, 82, 83, 98, 145, 193, 199- 207, 212, 214, 223, 225, 227, 228, 238, 267, 285
Partidul Naționalist-Democrat, 204
Partidul Națiunii, 14, 28, 42, 55, 59, 134
Partidul Poporului, 60
Partidul Social Democrat din România, 204-206
Partidul Socialist-Țărănesc, 205
Partidul "Totul pentru Țară", vezi Garda de Fier
Pascu, Ștefan, 253
Pașcani, 105, 187, 197, 224
Pauker, Ana, 264
Paul, Allen 287
Pavelescu, Ion, 129
Pavlov, A.P., 264, 274
Pătrășcanu, Lucrețiu, 68, 204, 210, 211, 216,218, 225-227, 250, 251,270
Pătrășcoiu, N., 165
Păun, Nicolae, 253
Pântea, Gherman, 105, 130
Pârvulescu, Constantin, 239, 264
Pearl Harbour, 101,281
Pelin, Mihai, 75, 179, 247
Penescu, Mihai, 6
Pentelescu, Aurel, 127, 131
Petain, Philippe, 283
Petculescu, Constantin, 57
Petrașcu, Nicolae, 13
Petrescu, Constantin Titel, 204
Petrescu, Dumitru, 271, 275
Petrescu, Ion C., 73
Petrovicescu, Constantin, 47, 72
Petrovici, Grigore, 156
Petrovici, Ion, 62
Petsamo, 79
Pitești, 111
Ploiești, 46, 59, 111, 112, 131, 153, 155
Polihroniade, Mihail, 44
Polizu-Micșunești, Nicolae, 27
Polonia, 7, 8, 11, 24, 25, 36, 40, 79, 80, 82, 123, 143, 147, 148, 172, 176, 223, 231, 232, 233, 237, 262, 264, 277-280, 284, 285, 286
Pomerania, 147, 177
Pop, Adrian, 93, 274
Pop, Ghiță, 145, 223
Popa, Dumitru Radu, 5
Popa, Marcel, 5
Popescu, Cristodor, 165
Popescu, Dumitru (Pufi), 108
Popescu, Gh., 165
Popescu, Titus, 93
Popescu, Traian, 132
Popescu-Ciocănel, 112
Popescu-Oița, Ion, 131
Popișteanu, Cristian, 15
Popovici, Bogdan Florin, 57
Popovici, Mihai, 27, 36
Popovici, Traian, 144, 145, 154
Porfir, Grigore, 145, 156
Portugalia, 86, 189, 203
Potârcă, Virgil, 27
Potopeanu, Gheorghe, 121, 122
Powell, Bill, 177
Praga, 258, 278, 287
Precup, Victor, 269
Predeal, 45, 125, 198, 207
Princz, Alexandru, 145
Prisăcaru, Dumitru, 145
Proscurov, localitate, 187
Prusia Orientală, 147, 177, 188, 233, 277, 280
Prut, 21, 25, 32, 35, 70, 94, 99, 130, 138, 173, 187, 188,216, 225, 282
Pușcaș, Vasile, 246, 247, 248, 249

*

Racoviță, Mihai, 215, 268
Rademacher, Franz, 143
Ralea, Mihail, 204, 206, 207, 228
Rantzau von, 242
Rastenburg, 243
Rădăceanu, Lotar, 204
Rădăuți, 104, 149
Rădescu, Nicolae, 183, 254, 261, 263, 273
Rădulescu-Motru, Constantin, 88, 93
Rădulescu-Pogoneanu, Mircea, 226 Rădulescu-Zoner, Șerban, 15, 274, 275
Răuță, It. col., 226

Răzmeriță, preot, 156.
Râbnița, 115, 154, 162, 163, 165, 187
Râmnicu-Sărat, 9, 44, 56
Reich, al Treilea, 5, 8, 11, 18, 19, 25, 28- 35, 39, 41, 43, 52, 54, 58, 60, 62, 65, 70, 74, 78-86, 89-94, 96, 97, 100-102, 104, 107, 113, 114, 124, 127, 135, 137, 142, 143, 149, 160, 176, 177, 186, 188, 190-194, 195, 197, 199, 202, 209, 214,

218, 223, 227, 228, 231, 232, 234-237, 240-245, 253, 254, 258, 267, 278-284, 286, 287
Reni, localitate, 119, 136
Retegan, Mihai, 36, 127, 130, 249, 250, 272, 273, 275
Rethondes, 11
Rhoades, John, 127
Ribbentrop, Joachim von, 7, 15, 23, 31, 32, 38, 91, 113, 128, 240, 242, 244, 278, 279, 286, 287
Richter, Gustav, 143, 177
Ritter, Paul, 126
Roller, Mihail, 76
Roma, 20, 52, 80
Roman, 215, 216
Roman, gardian, 156
Roman, Valter, 271
Romanați, 125
Romanescu, Gheorghe, 272, 273
România, passim
Romula, 125
Roosevelt, Franklin Delano, 82, 185, 217, 223, 230, 261, 273, 279, 280
Rosen, Moses, 58, 172
Rotam, Jipa, 127, 245
Rura, Cosma, 223, 249
Rus, Ștefan C., 145
Rusan, Romulus, 183
Rusenescu, Mihai, 173
Rusia (Imperiul Țarist), 63
Rusia, vezi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
Rusu, Adrian, 253
Rusu, Dumitru, 156
Ruxandra, Constantin, 165

*

Sadagura, localitate, 156
Saizu, Ion, 253
Salonic, 203
Sandache, Cristian, 58
Sandachi, George Paul, 130, 131
Sandu, Ion, 62
Satu Mare, 53, 258
Sava, gardian, 156
Sălaj, 53
Sănătescu, Constantin, 127, 129, 209, 211, 213, 214, 216, 225, 226, 235, 248, 249, 250, 255, 256, 260, 262, 263, 271, 273, 274, 275, 276
Săracu, Dumitru, 156

Sânmihaiu Almașului, 53
Scafeș, Cornel, 287
Schipor, Ilie, 127, 128
Schmeling-Alexandrescu, Eugen, 131
Schmidt, Andreas 241
Schmidt, Paul, 90, 93, 242
Schomer, Ferdinand, 244
Schuyler, Cortland van Rensselaer, 260, 274
Scobai, Ștefan, 156
Scurtu, Dan, 112
Scurtu, Ioan, 15, 16, 35, 36, 37, 38, 55, 74, 75, 172, 173, 247, 251, 274, 275
Secureni, localitate, 148,153, 157, 177
Semmler, Rudolf, 240
Serbia, 172, 227, 237, 258
Sevastopol, 100, 105, 233
Sfințescu, Duiliu, 15
Shafir, Michael, 180
Shaphiro, Paul A., 180
Shirer, William, 58
Sicilia, 191
Sighișoara, 39
Silezia, 147, 177, 280
Sima, Horia, 13, 37, 43-48, 50, 56, 58, 97, 191
Simferopol, 105, 106
Simion, Aurică, 38, 71, 74-77, 92, 247
Simionescu, diplomat, 189
Simionovici, Corneliu, 137, 173
Simionovici, Dionisie, 137, 173
Simovic, Dușan, 31
Simulescu, Sima, 44
Sinaia, 46, 126, 206, 210, 211, 214, 215, 270
Singer, S., 159
Șiret, 25, 156,216, 224-226
Siria, 112, 159
Slovacia, 258, 263, 271, 286, 287
Smârcea, Doina, 35, 172, 247, 275
Snagov, 47, 54, 56, 62
Sniatyn, 144

Soceanu-Vamoș, Maria, 173
Societatea Națională de Cruce Roșie
din România, 123, 124
Societatea Națiunilor, 29
Socoleanu, Dimitrie, 21
Sofia, 30,41, 135, 229
Solomon, Ștefan, 165
Someș, 53
Soroca, 136, 153, 177, 178
Sovietele, vezi Uniunea Republicilor
Sovietice Socialiste

Spania, 195
Stalin, Iosif Visarionovici, 15, 91, 100, 127, 136, 183, 185, 218, 219, 221, 238, 252, 256, 265, 271, 278, 280, 287
Stalingrad, 83, 90, 95, 96, 98, 102, 103, 109, 129, 130, 144, 186, 190, 196, 205, 233, 257, 282
Stan, Valeriu, 15
Stanciu, Sergiu, 58, 172, 179
Stanislawski, Michael, 173, 280
Statele Unite ale Americii, 5, 6, 23, 74, 75, 81, 82, 85, 88, 93, 100, 101, 108, 111, 113, 115, 118, 128, 129, 132, 133, 145, 155, 158, 159, 162, 169, 173, 177, 182, 183, 185, 194-196, 199-202, 206, 208, 212-214, 217, 219, 230, 231, 235, 237, 246, 247-249, 258-260, 264, 279- 282
Stanciu, Sergiu, 58, 172, 179
Stanislawski, Michael, 173
Stavrat, Olimpiu, 153
Stănescu, Raymond, 132
Stăneștii de Jos, 156
Stăneștii de Sus, 156
Stânca Roznovanu, localitate, 156
Steiger, Vladimir de, 125, 126
Stenghel, Ernest, 112
Stepa Calmucă, 98, 102, 103, 186, 261, 284
Stettinius, Edward Jr,, 214, 246
Stewart, Carol, 131
Stihi, Ioan, 153
Stino, Constantin, 145
Stockholm, 83, 115, 118, 121, 178, 195, 196, 19S, 200, 202, 208, 209, 213, 215, 218-222 225, 227, 229, 235, 245, 247-251
Stoenescii, Alex. Mihai, 161, 181
Stoicescu Constantin C., 62
Stoicescu Nicolae, 15
Storojine., 148, 149, 155, 156
Strejnicu 46, 54, 56
Strihan, Petre, 62
Struma, /apor, 160,181
Sturdza,Mihail, 47, 53, 57, 58
Suat, localitate, 106
Suceava 104, 148, 149, 155
Suciu, Mrcea, 76
Suedia, 86, 132, 195-197, 203, 208, 213, 220
Sulina, 104, 158, 159, 160
Suvei, comisar police, 156
Sziics, ozsef, 145
Szurek Jean Charles, 183

*

Șafran, Alexandru, 178, 179
Șandru, Dumitru, 253
Șarania, localitate, 106
Șeicaru, Pamfil, 223, 249
Șerbănescu, Alexandru, 112
Șerbănescu, Ion, 179
Șerbăuți, localitate, 155
Șimleul Silvaniei, 53
Șiperco, Andrei, 132, 180
Șorban, Râul, 145
Șperlea, Florin, 275
Ștefan, Marian, 273
Ștefănescu, I.D., 111
Ștefănescu, Marian, 58
Ștefănești, 187
Ștefiea, Ilie, 130
Știrbey, Barbu, 201, 213, 214, 215, 218, 227, 245
Șuța, Ion, 129, 274

*

Tanașoca, Nicolae Șerban, 16
Tanriover, Suphi, 188
Taraclia, localitate, 224
Tarnopol, localitate, 187
Tătărescu, Gheorghe, 7, 10, 12, 16, 19,
26, 35, 37, 204-207, 215, 219, 228, 247
Tătărescu-Negropontes, Sanda 16
Tătărești, localitate, 148, 153
Târgoviște, 111
Teheran, 125, 203, 218, 219, 229-231
TelAviv, 162, 172
Telenești, localitate, 156
Tell, Alexandru, 44
Teodoreanu, Alexandru O. (Păstorel), 40
Teodorescu, Traian, 195
Teodorescu, Traian, 57, 195, 197
Tg. Frumos, 105, 187, 197
Tg. Sculeni, 153
Tibirca, localitate, 156
Tighina, 113, 119, 136, 224
Tikhvin, localitate, 97, 284
Timiș, 126
Timiș-Torontal, 143
Timișoara, 55, 111, 257
Timoșenko, mareșal, 256

Tiraspol, 105, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 154, 162
Tismăneanu, Vladimir, 133, 180

Tito, Iosip Broz, 230, 259
Tobescu, Constantin, 242, 244
Tolbuhin, mareșal, 256
Tomescu, Petre, 62, 74
Totu, Nicolae, 44
Trache, Maria, 127
Transilvania, 20, 31, 32, 34, 37, 39, 41, 52, 53, 55, 68, 72, 96, 97, 111, 113, 133, 134, 138, 139, 145, 146, 149-152, 170, 178, 181, 191, 198, 201-203, 206, 220, 224, 229, 230, 236, 256-258, 271, 285, 286
Transnistria, 66, 70, 74, 75, 91, 97, 102, 106, 109, 113-124, 131, 132, 145, 148, 149, 151-157, 159, 162-168, 170-172, 178, 180-183, 186, 190, 191,285
Traz, 124
Trăznea, 53
Trei Scaune, județ, 53
Trepăduș, Grigore, 165
Treptow, Kurt W„ 15, 92, 172, 178
Trestioreanu, Nicolae, 165
Trifa, Viorel, 45
Troncotă, Cristian, 36,130, 173, 177, 253
Trotha, Ivo Thilo von, 242, 253
Truman, Harry, 259
Tucacevski, Mihail, 278
Tudor, Vasile, 131
Tulbure, maior, 156
Tulcea, 158
Tulcin, judejln Basarabia, 115
Turcia, 15, 16, 20, 37, 91, 104, 112, 159, 188, 192, 194, 195, 198, 203
Turda, 143, 145
Tumu-Severin, 30, 111, 257

*

Țarălungă, Ion, 112, 131
Țenescu, Florea, 25, 77
Țepelea, Gabriel, 16
Țincu, Constantin, 145
Țopa, Petre, 204

*

Ucraina, 85, 95, 96, 98, 102, 105, 106, 119, 151, 155, 172, 220, 242-244
Udett, flotilă germană, 109
Udrea, Traian, 173
Udrischi, comandor, 226
Ulam, Adam B., 252
Ulea, col., 226

Uman, localitate, 104, 187
Ungaria, 8, 12, 15, 18-20, 24, 25, 29-32, 35, 52, 53, 55, 67, 82, 86, 90, 92, 93, 97, 102, 114, 125, 133, 137, 139, 146, 149-151, 158, 159, 193, 220, 228, 230, 234, 236, 237, 243, 256, 258, 261, 263, 264, 271,277,283, 284, 286
Ungheni, 136
Uniunea Patriotică (Patriotilor), 204-206
Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, (Uniunea Sovietică) 7, 8, 11, 12, 14, 18-25, 27-29, 35-37, 52, 54, 57, 63, 67, 78-80, 82, 84, 88, 90-92,94, 98-102, 122-125, 127, 128, 130, 133, 136, 148, 151, 164, 165, 177, 182, 185, 186, 190- 193, 195, 196, 199-204, 206-208, 211, 215, 217-221, 223, 230-232, 238, 245, 248, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 264, 266, 267, 270, 271, 273, 278, 280, 281- 284, 286
Urbaș, Rudolf, 156
Urdăreanu, Ernest, 12, 26, 35

*

Vago, Rachel, 180
Valea Drăganului, 53
Vallner, Gheorghe, 108
Valuta, Pintilie, 165
Varșovia, 7, 237, 278
Vasilievo, localitate, 164
Vasiliu, Mihai-Mimi, 145
Vasiliu, V., 226
Vasiliu-Rășcanu, Constantin, 211, 216, 265, 269, 275
Vaslui, 9, 56,216
Vatican, 83, 189
Vazdovca, localitate, 163
Vărzava, localitate, 156
Veiga, Francisco, 58

Verdross, 241
Verenca, Olivian, 132
Vernichescu, Ion, 9 »
Vertujeni, localitate, 153, 177, 1'8
Vianu, Alexandru, 252
Vichy, 160, 181,279, 283
Viena, 30, 31, 33, 37-41, 52, 78 80, 94, 96, 97, 113, 137, 149, 220, 224,243
Viipuri (Viborg), localitate, 11
Vilvaca, localitate, 156
Vinnița, localitate, 100
Vinogradov, Serghei Alexandroviu, 255
Vistiemiceni, localitate, 148

Vistula, 237
Vișoianu, Constantin, 201, 213, 227
Viziru, Grosu, 108
Vîșinski, Andrei Ianuarievici, 235, 282
Vlad, Constantin, 6
Vlădescu, Ovidiu, 62
Voiculescu, Gheorghe, 154, 155
Voitec, Ștefan, 204
Volga, 96, 98, 148
Volovici, Leon, 180
Voronej, 98
Vulcănescu, Mircea, 62, 74, 92

*

Waldrop, Thereza, 177
Washington, 74, 75, 82, 93, 100, 127, 128, 132, 158, 159, 162, 167, 182, 190, 200, 203, 206, 208, 212, 218, 219, 230, 231, 235, 236, 244, 246-249, 252, 259, 263, 272-274, 279-282, 286, 287
Watts, Larry L„ 91, 128, 172, 175, 176, 178, 179
Wehrmacht, 7, 14, 28, 31, 34, 57, 79, 80, 82, 85, 90, 93, 95, 96, 98, 102, 105, 107, 128, 135, 186, 187, 192, 198, 199, 208, 209, 221, 227, 228, 229, 234, 236, 237, 241, 256, 257, 258, 261, 278, 279, 283, 284
Wehrwolf, localitate, 188
Werth, Alexander, 252
Wexler, Theodor, 183
Wilson, Henry Maitland, 192, 193, 201, 249
Wolfschanze, localitate, 90

*

Zahariovca, localitate, 163
Zalescic, localitate, 187
Zamfir, Zorin, 252
Zamfirescu, Dan, 177, 180, 253
Zăhărești, localitate, 155
Zlătescu, Gheorghe, 165
Zotta, Gheorghe, 108
Zumerski-Rola, Michail, 259

mareșalul Antonescu să-l trimită pe rege în Germania, în februarie 1943? Contactele suveranului cu armata, cu liderii opoziției, mai întâi prin intermediari, apoi direct.
Planul unei acțiuni militare menită să răstoarne regimul Antonescu este comunicat serviciilor speciale britanice de la Istanbul, în octombrie 1943. Scepticismul puterilor politice și militare din Anglia și Statele Unite ale Americii, la aflarea acestui plan. La Palat, încep discuțiile confidențiale pentru încheierea unui armistițiu (februarie 1944). Plecarea lui Barbu Știrbey la Cairo pentru discutarea condițiilor unui armistițiu (21 martie - 11 mai 1944). Discuțiile, eforturile politice converg spre Palat. Constituirea Blocului Național Democrat.
Ofensiva sovietică din Moldova și "oferta" Aliaților. Care era această "ofertă" în august 1944? "Capitularea necondiționată" în interpretarea premierului Winston Churchill și a președintelui Franklin Delano Roosevelt. Preponderența sovietică în Europa de Centru Est și de Sud Est, potrivit Conferinței de la Teheran (1943) și a înțelegerii Churchill-Stalin (mai - iunie 1944). Oferta sovietică, declarațiile lui Viaceslav Molotov din 2 aprilie 1944, 286. Condițiile minimale ale armistițiului, formulate de Moscova. Discuțiile româno-sovietice de la Stockholm (aprilie - iunie 1944): Uniunea Sovietică ar dori să trateze cu guvernul Antonescu. Răspunsul guvernului român la propunerile sovietice. Reacția sovietică la aceste contrapropuneri. MAE București este uimit. De la București, nici o veste. Scrisoarea "strict secret" a lui Frederic Nano către Mihai Antonescu la 6 august 1944. Zvonuri, zvonuri și iluzii.
Ziua destinului: miercuri 23 august 1944. Situația militară. Ce gândeau în dimineața zilei de 23 august: mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Opoziția (P.N.Ț., P.N.L., P.S.D.R. și P.Cd.R.). Starea de spirit în armată în ziua de 23 august. Ce consemnează Registrul de audiențe al Palatului la 22 și 23 august 1944.
Actul de la 23 august. Caracterizare generală. Componenta politică. Componenta militară. Cum evaluau oamenii politici situația, ce sperau ei. Ce nu știau oamenii politici de la București. Putea fi anticipată, în 1944, o împărțire a Europei în sfere de influență? Mareșalul Ion Antonescu știa că Reich-ul pierde războiul, dar arată că nu poate încheia armistițiul. Care era alternativa în august 1944? De ce n-a reușit Wehrmacht-ul să recapete controlul în România? Evenimentele din România au constituit o surpriză totală pentru cei trei Aliați. Cum se proiectează evenimentele din august 1944 după o jumătate de secol. Obiectivele de politică internă ale celor ce au făptuit actul de la 23 august. Metamorfozele și confiscarea istoriei de către PCR.
De ce a fost luat Berlinul prin surprindere? **Note.....245**

Capitolul 9
ARMATA ROMÂNĂ PE FRONTUL DE VEST, 1944 - 1945. DEZMEMBRAREA
EPURAREA ARMATEI ROMÂNE DIN INTERIOR.....255

ILata română pe frontul de Vest.
Kția Moscovei față de actul de la 23 august.

^rațiunile armatei române între 23 august și 7 septembrie 1944. Eliberarea
npletă a Transilvaniei. Acțiunile pe teritoriul Ungariei, Slovaciei, Cehiei și
310

Austriei. Decorarea regelui Mihai cu Ordinul sovietic "Victoria" și "Legion of Merit" a Statelor Unite.
Cum a decurs cooperarea militară sovieto-română. Dezarmarea și neutralizarea completă a Armatei române din interior. Noua organizare a marilor unități stabilite de Marele Stat Major, la 3 și 6 septembrie 1944, Ultimatumul sovietic pentru desființarea tuturor marilor unități române din interior. De ce atari măsuri, sub amenințarea intervenției directe a Armatei sovietice de ocupație? Dezarmarea completă a Armatei române din interior la 28 februarie - 1 martie 1945.
Epurarea Armatei române de către guvernul dr. Petru Groza. Treceri în rezervă. Reducerea, în continuare, a efectivului din interior.
Situația numerică a Armatei române între 23 August 1944 și august 1947. Epurarea masivă a armatbi prin: ordinele Comisiei Aliate (sovietice) de Control și aplicarea criteriilor politice. Politizarea militarilor și constituirea nucleului "armatei populare". Cum s-au recrutat ofițerii politici.
Note.....272

Capitolul 10
ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. UNELE CONSTATĂRI 277
Durata conflictului în Europa și pentru România.
Bilanț general european al celui de-al doilea război mondial. "Realpolitik" sau meandrele marilor puteri: Al Treilea Reich și U.R.S.S., Franța și Anglia. Charta Atlanticului între enunțări de principii și realități. Departamentul de Stat nu recunoaște anexarea Estoniei, Letoniei și Lituaniei de către U.R.S.S. în iulie 1940, Polonia între marile puteri. Caracterul ambiguu și echivoc al alianței dintre Moscova, Londra și Washington. Judecarea crimelor de război.
România, din perspectiva marilor puteri, între 1939 și 1945. Cum a evoluat, de fapt, politica României între 1939 și 1945? A fost alinierea la Reich opțiunea particulară a României? Regimul intern al României, 1939 - 1945. Teritoriul României, 1939, 1940, 1945.
încheiere.
Note.....287

Tipărit la
Atelierele Tipografice
METROPOL

EDITURILE ALL **ALL ♦ ALL BECK ♦ ALL**

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6,76548 ■ București sau C.P. 12-107 Tel.: (01) - 402 26 00; (01) - 402 26 11; (01) - 402 26 20 Fax: (01) - 402 26 10 - Fax Distribuție: (01) - 402 26 30

CORESPONDENȚĂ RĂSPUNS C.R

TALON DE COMANDĂ

Trimiteți talonul de comandă, completat conform dorinței dumneavoastră, pe adresa Editurilor ALL: București, OP. 12, CP 107, beneficiind de o reducere de din prețul cărților pe care vi le oferim.

EXPEDITOR (VÂ RUGĂM sA COMPLETAȚI CÂT MAI CITEȚ POSIBIL)	**DESTINATAR**
Nume și adresă (persoană fizică):_____	Editurile
Telefon:	
Nume și adresă (instituție, firmă, școală):	**Bucureș ti.**
Telefon:	**O.P. 12**
Cod client' Profesie-	
Plata va fi efectuată de: _____ (persoană fizică) (instituție, firmă, școală)	**C.P. 107**

Menționați domeniile pentru care doriți să primiți, GRATUIT, buletinul informativ semestrial:

□ ȘTIINȚE JURIDICE / ȘTIINȚE ECONOMICE □ ȘTIINȚE EXACTE / INFORMATICĂ □ ȘTIINȚE UMANISTE □ ȘTIINȚE MEDICALE □

LATA SE VA FACE RAMBURS (LA PRIMIREA COLETULUI POȘTAL) AXELE POȘTALE DE EXPEDIȚIE FIIND SUPORTATE DE EDITURĂ.

'ENTRU COMENZI MAI MARI DE 10 EXEMPLARE, CUMULAT, BENEFICIATI DE 0 REDUCERE DE PREȚ DE OfiO/

Cod	Titlu / Autor	Preț	Nr. ex. comandate
	POLITOLOGIE		
1406	ARHEOLOGIA TERORII - Vladimir Tismăneanu	34000 lei	
1407	CHURCHILL. 0 VIAȚĂ DE REBEL - Norman Rose	139000 lei	
1408	DIPLOMAȚIA - Henry Kissinger	169000 lei	
374	LIBERTATEA. DOUĂ SAU TREI LUCRURI PE CARE LE ȘTIU DESPRE EA... - Christian Michel	7900 lei	
	Colecția INIȚIAL		
1047	DICȚIONAR AL VIEȚII POLITICE ȘI SOCIALE Colectiv de autori, coordonat de Dominique Chagnollaud	44900 lei	
	Colecția ȘTIINȚE POLITICE		
614	PLURIPART1DISMUL. O TEORIE A DEMOCRAȚIEI George Voicu	39900 lei	
965	TRADIȚIA CONSERVATOARE IN GÂNDIREA AMERICANĂ, 1783-1860 Octavian Roske	69900 lei	
1029	VIOLENȚĂ, MIT ȘI REVOLUȚIE. DE LA VIOLENȚA RITUALĂ LA VIOLENȚA SIMBOLICĂ ȘI DONJUANISMUL POLITIC AL DEMOCRAȚIILOR - Ștefan Stănciugelu	50000 lei	
	ISTORIE		
1410	EICHMANN ÎN IERUSALIM. UN RAPORT ASUPRA BANALITĂȚII RĂULUI - Hannah Arendt	34000 lei	
931	JOE BOYLE. UN MOUSQUETAIRE CANADIEN AU SERVICE DE LA REINE MARIE DE ROUMANIE (ediție in lb. franceză) Gilles Duguay	59900 lei	
670	PREȚUL LIBERTĂȚII. O ISTORIE A EUROPEI CENTRAL-RĂSĂR1TENE, DIN EVUL MEDIU PÂNĂ ÎN PREZENT Piotr S. Wandycz	39900 lei	
1411	TENTAȚIA LUI HOMO EUROPAEUS. GENEZA IDEILOR MODERNE ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST - Victor Neumann	59000 lei	
	Colecția MEMORII - ARHIVE - MĂRTURII		
1413	DEPORTAT ÎN ȚARĂ STRĂINĂ - loan Matei	24000 lei	
1414	DOUĂ SĂPTĂMÂNI DRAMATICE DIN ISTORIA ROMÂNIEI (17-30 DECEMBRIE 1947) - Eleodor Focșeneanu	24000 lei	
1415	ÎNVINS ȘI ÎNVINGĂTOR, 1941 - 1949. CAMPANIA DIN EST ȘI PRIZONIERATUL - Alexandru Teodorescu-Schei	24000 lei	
1416	UN MARTOR AL ISTORIEI. EMIL GHILEZAN DE VORBĂ CU ADRIAN NICULESCU - Adrian Niculescu	44000 lei	
	Colecția HISTORIA		
1218	GERMANII ÎN SECOLUL LOR, 1890 - 1990 - Christian von Krockow	69900 lei	
1427	ISTORIA SECOLULUI XX- vol. 1,11, III - Pierre Milza, Serge Berstein	240000 lei	
	Colectia BIBLIOTECA DE ISTORIE		A?
1424	ELITA LIBERALĂ ROMÂNEASCĂ, 1866-1900 Mihai Sorin Rădulescu	59000 lei	
1425	GUVERNAREA NICOLAE RÂDESCU Dinu C. Giurescu	39000 lei	

Editurile ALL își rezervă dreptul de a face modificări asupra prețurilor mențion

toți elevii de școală generală și de liceu.

"Alegerile" din 1-2 iunie 1939 au dat reprezentanților Frontului Renașterii

Naționale cele 258 de locuri din Camera Deputaților, precum și cele din Senat.

1. Opinia publică și "arbitrajul" de Ia Viena

Reacția opiniei publice din România față de "arbitrajul" de la Viena, este sugestiv redată într-o telegramă din 2 septembrie 1940, trimisă de Legația Reich-ului din București Comandamentului Suprem al Armatei Germane, Secția Atașaților Militari:

"l.Ieri (= 1 septembrie, nota D.C.G.) au avut loc în toată țara mari demonstrații antigermane, în special la Brașov, Cluj, Oradea, Sighișoara și București.

2. Mare îndârjire în armată contra Germaniei.

3. Un manifest de propagandă al lui luliu Maniu cu următorul conținut:

«Germania a trecut în mâna ungurilor o mare parte din români!»

4. Sunt curente și contra evacuării Ardealului.[1]

5. Guvernul a interzis orice fel de manifestații. Se pare că el încă mai este stăpân pe situație."[2]

2. Legislație (1919-1938)

La 9 decembrie 1919 guvernul român semnase cu "Puterile aliate și asociate" Tratatul asupra minorităților (S.U.A., Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia). Statul român recunoștea cetățenia română cu exercitarea tuturor drepturilor, cetățenilor de naționalitate austriacă și ungară născuți în teritoriile unite cu România (în 1918) și confirmate ca atare prin Tratatele de pace (articolul 4). De asemenea, cetățenia română era recunoscută - cu drepturi depline - tuturor evreilor locuind în România și care nu aveau altă cetățenie (articolul 7).[2]

Constituția din 29 martie 1923 statua că "deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a Ie exercita." (articolul 7). Iar

11 - toți cei care au dobândit "naturalizarea" (= cetățenia română) între
1879-30 decembrie 1918, inclusiv urmașii celor care s-au distins în războaiele
României din 1877-1878, 1913, 1916-1919;

III - persoanele care nu se încadrează în categoriile I și II (articolele 4, 5 Și 6).

Motto:

"Armatele române luptă foarte bine și sunt foarte mulțumii de comandanți, de statele majore și de trupă, sunt bravi și gata de tot sacrificiul"

Rodion Malinovski, mareșal al Uniunii Sovietice, la 13 aprilie 1945

"Marele Stat-Major supune atențiunii Comisiunii interaliate de control faptul că această dezarmare a tuturor gărzilor și unităților prevăzute duce la consecințele cele mai grave asupra moralului întregii populații cât și al armatei române, care nu poate fi supusă unui tratament atât de contradictoriu și anume: pe front camarad-de luptă căruia i se cer eforturi continue, iar pe propriul ei teritoriu obiect de captură, de dezarmare și

vexațiune".

Șeful Marelui Stat Major român, general de corp de armată Constantin Sănătescu, la 5 martie 1945 către generalul sovietic Serghei Alexandrovici Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate (Sovietice) de Control din România

1. Armata română pe frontul de Vest

La 25 august 1944 (3 dimineața) la 36 de ore după schimbarea regimului la București, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe de la Moscova dă următorul comunicat:

"înaltul Comandament Sovietic este de părere că, în cazul când armatele române încetează acțiunile militare împotriva Armatei Roșii și se alătură, umăr la umăr, Armatei Roșii în războiul de eliberare... atunci *Armata Roșie nu va dezarma trupele române, le va lăsa să-și păstreze armele* și le va ajuta deplin să-și îndeplinească această demnă misiune"[*1] (sublinierea D.C.G.).

Comunicatul era o simplă perdea de fum. O înșelătorie. O promisiune încălcată chiar în aceeași zi.

Până la 12 septembrie, sub pretextul că, din punct de vedere juridic, România se afla încă în stare de război cu U.R.S.S., trupele sovietice au luat între